ROSJA

część II

ZSRR – apogeum imperium

РОССИЯ

часть II

СССР – апогей имрерии

mojej Europie

peta*

nr 10

pod tytułem :

ROSJA
część II
ZSRR – apogeum imperium

РОССИЯ

часть II

СССР – апогей империи

nie jest to książka beletrystyczna – to jest dokumentacja

Warszawa, 2024

* znak firmowy znak towaru

© Copyright by Marian Czesław Sokołowski 2024
mariansokolowski8@gmail.com

ISBN 978-83-926382-4-7

NARODY W ROSJI

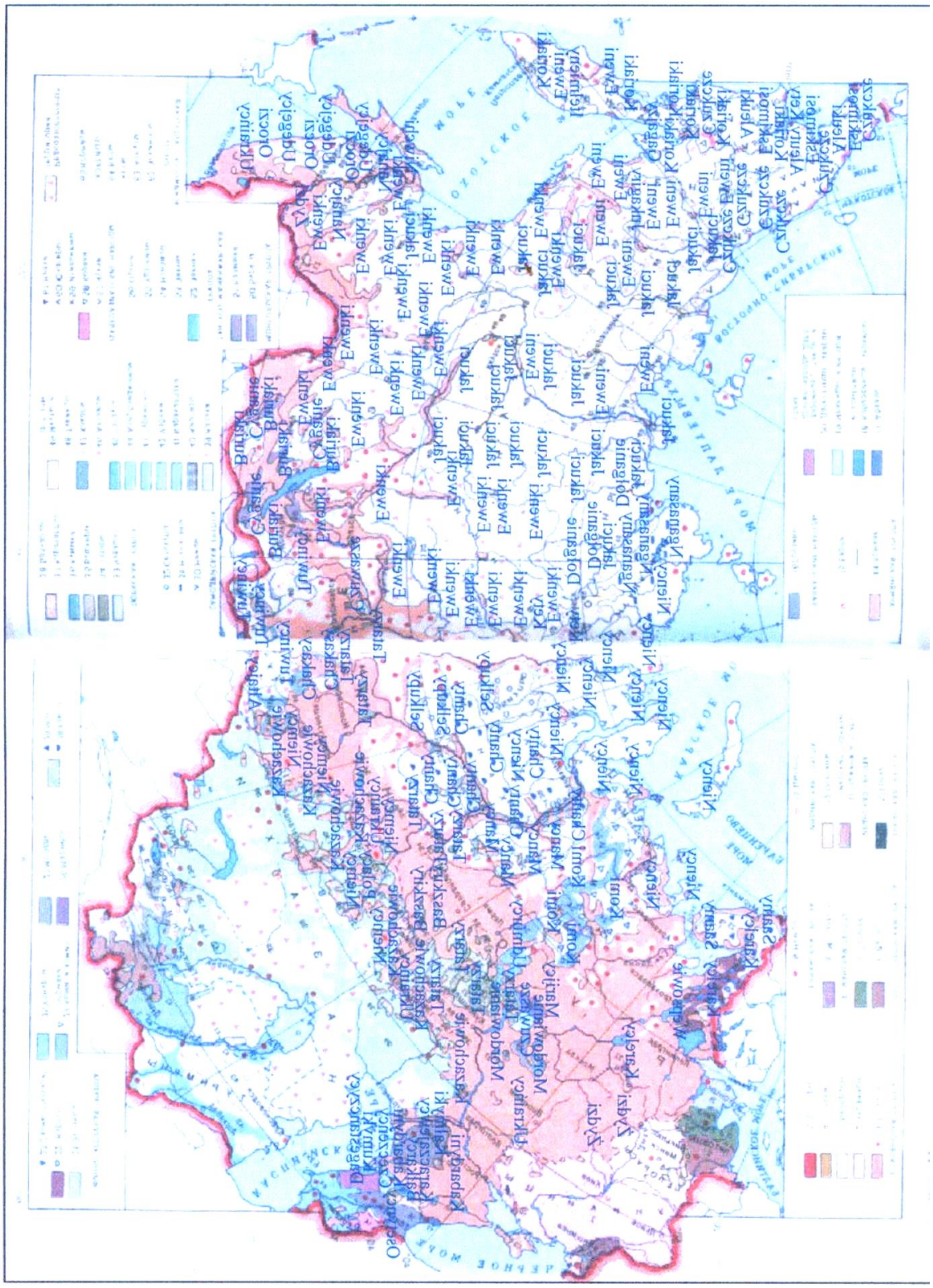

[MCS]

Ludność w Rosyjskiej Federacji (szacunek z czerwca 2000 roku) – 146 milionów osób (szóste miejsce w świecie, za Chinami, Indiami, USA, Indonezją i Brazylią).

Średnia gęstość zaludnienia – 8,6 osób na 1 km^2.

Skład narodowościowy:

1) **Rosjanie (**Русские) – 83%, to jest około 121 milionów osób;
w Dagestanie 165 tysięcy Rosjan;
w Kabardo-Bałkarii (30% ludności – 240 tysięcy Rosjan;
w Czeczenii 30% ludności – 260 tysięcy Rosjan;
w Tuwie 32% ludności – 100 tysięcy Rosjan;
w Chakasji 80% ludności – 370 tysięcy Rosjan;
w Jakucji ponad 50% ludności – 500 tysięcy Rosjan;
w Karelii 70% ludności – 550 tysięcy Rosjan;
w Tatarstanie 43% ludności – 1 600 tysięcy Rosjan;
w Udmurcji 55% ludności – 900 tysięcy Rosjan;
w Jamalsko-Nienieckim Okręgu Autonomicznym 488 tysięcy mieszkańców (1996 rok) głównie Rosjanie;
w Amurskim Obwodzie 1 milion mieszkańców (1995 rok) głównie Rosjanie;
w Czukockim Okręgu Autonomicznym 91 tysięcy mieszkańców (1996 rok) głównie Rosjanie.
Ponadto Rosjanie znajdują się w Nienieckim Okręgu Autonomicznym; w Baszkirii; w Mordwińskiej Republice Autonomicznej; w Czuwaszji; w Kirowskim Obwodzie; w Osetii Północnej; w Buriacji oraz we wszystkich pozostałych a nie wymienionych tu jednostkach administracyjnych Rosyjskiej Federacji.

2) **Tatarzy** (Татары) – 3,5%, to jest około 5 milionów osób;
w Tatarstanie Tatarzy stanowią 49% ludności – 1 900 tysięcy;
w Udmurcji Tatarzy stanowią 7% ludności – 100 tysięcy.
Ponadto Tatarzy mieszkają w Buriacji; w Baszkirii; w Mordwińskiej Republice Autonomicznej; w Czuwaszji.
Współcześnie nazwą Tatarzy obejmuje się szereg różnych plemion mówiących językiem tureckim (łącznie około 5–6 milionów osób, 1989 rok), dzieląc je na kilka grup zróżnicowanych pod względem etnicznym i kulturowym, np.: Tatarzy nadwołżańscy albo kazańscy (zamieszkujący głównie Tatarstan), Tatarzy syberyjscy, Tatarzy krymscy, Tatarzy litewscy.
Tureckie ludy, grupa ludów spokrewnionych językowo, lecz zróżnicowanych pod względem kulturowym; ponad 50 milionów; zamieszkują obszary od południowego wschodu Syberii (Jakuci) poprzez Azję Centralną (Ałtajczycy, Chakasi, Kirgizi, Kazachowie, Karakałpacy, Ujgurzy, Uzbecy, Turkmeni), wschodnia część Niziny Wschodnioeuropejskiej (Tatarzy, Czuwasze, Baszkirzy) oraz Kaukaz (Azerbejdżanie, Nogajowie, Bałkarzy, Kumycy).

3) **Ukraińcy** (Украинцы) – 3%, to jest około 4 miliony osób;
mieszkają w Buriacji; w Jakucji; w Czukockim Okręgu Autonomicznym i innych częściach Rosyjskiej Federacji.

4) **Czuwasze** (Чуваши) – 1,2%, to jest około 2 milionów osób;
w Czuwaszji 907 tysięcy – 1989 rok; częściowo w Tatarstanie i Baszkirii. Czuwasze należą do ludów tureckich.
Wg spisu z 1959 roku w ZSRR było 1470 tysięcy Czuwaszów.

5) **Dagestańczycy** (Дагестанцы) – 1%, to jest około 1,5 miliona osób w Dagestanie. Wg spisu z 1959 roku w ZSRR było 944 tysięcy Dagestańczyków.

6) **Baszkirzy** (Башкиры) – 1,3 miliona, głównie w Baszkirii około 864 tysięcy; potomkowie indoirańskich Sarmatów, grup ugrofińskich i tureckich; język baszkirski.
Wg spisu z 1959 roku w ZSRR było 989 tysięcy Baszkirów.

7) **Mordwini** (Мордва) – 1,1 miliona, głównie w Mordwińskiej Republice Autonomicznej. Ludność posługuje się 3 językami: Mordowski, Erzya, Moksha. Wg spisu z 1959 roku w ZSRR było 1285 tysięcy Mordwinów.

8) **Białorusini** (Белорусы) – 1 milion, m.in. w Kazachstanie, na Ukrainie (ale to już nie Rosja).

9) **Niemcy** (Немцы) – 700 tysięcy, w pobliżu południowej granicy Kazachstanu, na zachód i wschód od Omska. Nad Wołgą na obszarze guberni Saratow i Samara; powierzchnia 28 200 km^2, 605 tysięcy mieszkańców (1939 rok), z tego 66% Niemców.

Około 382 tysięcy osób przesiedlono głównie do Kazachstanu, a także na Syberię (oszczędzano Niemców z małżeństw mieszanych).

Wg spisu z 1959 roku w ZSRR było 1620 tysięcy Niemców.

10) **Czeczeńcy** (Чеченцы) – 700 tysięcy, głównie w Czeczenii – 58% ludności – 500 tysięcy; niewielka grupa w Dagestanie.

11) **Żydzi** (Евреи) – 700 tysięcy, w Żydowskim Okręgu Autonomicznym.
Wg spisu z 1959 roku ilość Żydów w ZSRR wynosiła 2268 tysięcy.

12) **Udmurcy** (Удмурты) – 680 tysięcy, głównie w Udmurcji 30% ludności – 500 tysięcy. Udmurcki język, język wotiacki, język z permskiej grupy ugrofińskiej (ugrofińskie języki).
Wg spisu z 1959 roku w ZSRR było 625 tysięcy Udmurtów.

13) **Marijcy** (Марийцы) – 600 tysięcy (Maryjczycy lub Czeremisi) w Republice Marij Eł. Spokrewnieni z Finami.
Wg spisu z 1959 roku w ZSRR było 504 tysięcy Maryjczyków.

14) **Kazachowie** (Казахи) – 500 tysięcy, głównie w Kazachstanie, ale i w Chinach, Mongolii, Afganistanie; należą do ludów tureckich.

15) **Komiaki** (Коми) – 450 tysięcy, w Republice Komi – około 292 tysięcy; Komiacy, Zyrianie, lud ugrofiński zamieszkujący republikę Komi, zachodnią Syberię, Półwysep Kolski; Nieniecki Okręg Autonomiczny; język komi.

16) **Ormianie** (Armeńczycy) (Армяне) – 350 tysięcy, głównie w Armenii 93% ludności – 3,5 miliona, w Osetii Północnej.

17) **Osetyjczycy** (Osetowie) (Осетины), – 350 tysięcy, potomkowie starożytnych Alanów; głównie w Osetii Północnej 53% ludności – 350 tysięcy; oraz Osetii Południowej 66% ludności – 70 tysięcy.

Alany (Аланы) – związek koczowniczych irańskich plemion, które się wydzieliły w I wieku n.e. z Sarmatów. Strefa osadnicza mieściła się na Przyazowiu i na Przedkaukaziu. Uczestniczyli w wielkiej wędrówce ludów. Potem zajęli się uprawą i hodowlą. Wchodzili w zestaw Chazarskiego kaganatu. Pod koniec IX—X wieku przyjęli prawosławie od Bizancjum. W 945 roku zostali rozbici przez kniazia Światosława. W czasie panowania Mongołów wchodzili w skład Złotej Ordy. Potomkami Alanów są Osetyjczycy.

18) **Buriaci** (Буряты) – 350 tysięcy, w Buriacji 341 tysięcy (1991 rok);
Buriaci, ludność mongolska mieszkająca głównie w Buriacji, północnej Mongolii i w Chinach; około 460 tysięcy.

19) **Jakuci** (Якуты) – 365 tysięcy (1989 rok), głównie w Jakucji; należą do ludów tureckich.

20) **Kabardyjczycy** (Кабардинцы), w Kabardo-Bałkarii Kabardyjczycy stanowią 55% ludności – 435 tysięcy, także w Adygei i Osetii Północnej.

21) **Ingusze** (Ингуши), w Inguszetii około 240 tysięcy; niewielka ilość w Osetii Północnej; w Czeczenii 12% ludności – 100 tysięcy Inguszów.

22) **Tuwijczycy**, (Tuwińcy) (Тувинцы), w Tuwie 64% ludności – 200 tysięcy.

Część Słowian była ujarzmiona przez Awarów, których na Rusi nazywano Obrami. W VI wieku Awarowie utworzyli Awarski kaganat między Dunajem a Karpatami. Głównym zajęciem była hodowla. Wielu zginęło w czasie ciężkiej epidemii. Na Rusi utrwaliło się powiedzenie: „polegli jak Obry", co oznacza: „nie zostawili ani rasy, ani następców".

39) **Dargińczycy** (Даргинцы), w Dagestanie Dagestańczyków (Dargijczyków – 280 tysięcy). Należą do Ludów Dagestańskich.

40) **Łakcyjczycy** (Лакцы).

41) **Estończycy** (Эстонцы), w Estonii, może na terenach zabranych Estonii.

42) **Lakowie**, należą do Ludów Dagestańskich, języki dagestańskie.

43) **Saamy** (Саамы) Łopaki (Лопаки), na półwyspie Kola. Lapończycy nazywali siebie „Saami", ale narody nordyckie miały zwyczaj nazywania ich „Finami".

44) **Ojraci** – grupa ludów mongolskich w zachodniej części Mongolii, w Kałmucji i Chinach; koczujący pasterze, część (zwłaszcza Kałmucy) przeszła na osiadły tryb życia; język ojracki.

45) **Komi-Piermiaki** (Коми–Пермяки), – lud ugrofiński w Komi-Permiackim Okręgu Autonomicznym; około 152 tysiące; myślistwo; język komi-permiacki. Permiaki są spokrewnieni z Finami.

46) **Mordowianie**, w Republice Mordowia. Mordwini są spokrewnieni z Finami.

47) **Chanty** (Ханты), Chantowie, Ostiacy, lud ugrofiński, głównie w Chanty-Mansyjskim Okręgu Autonomicznym około 23 tysięcy; w Jamalsko-Nnienieckim Okręgu Autonomicznym.

48) **Mancy** (Манси), Mansowie, dawniej Wogułowie, lud ugrofiński głównie w Chanty-Mansyjskim Okręgu Autonomicznym około 8,5 tysiąca; język mansyjski.

49) **Nieńcy** (Niency) (Ненцы), w Jamalsko–Nnienieckim Okręgu Autonomicznym i w Nienieckim Okręgu Autonomicznym. Nieńcy, ludność zamieszkująca północno-wschodni skraj europejskiej części Rosji, od Morza Białego na zachodzie do półwyspu Tajmyr na wschodzie. Największa z grup etnicznych posługujących się językiem jurackim, należącym do samojedzkiej grupy językowej. Liczebność Nieńców w 1980 roku szacowano na około 30 tysięcy osób [34 665 osób – 1989 rok].

50) **Nganasanie** (Нганасаны), należą do Samodyjskich Ludów, Samojedzi, nazwa ludów syberyjskich mówiących językami z rodziny uralskiej; około 40 tysięcy [1 278 osób – 1989 rok].

51) **Kumyki** (Кумыки), w Dagestanie Kumyków (230 tysięcy). Kumycy (kumyki) –Lud pochodzenia tureckiego, mieszkańcy nizinnej części Dagestanu; rolnictwo, sadownictwo, uprawa winorośli; język kumycki.

52) **Karaczajewcy** (Карачаевцы), w Karaczajo–Czerkiesji.

53) **Bałkarcy** (Балкацы), (Bałkarzy), w Kabardo–Bałkarii Bałkarzy stanowią 9% ludności – 70 tysięcy). Bałkarcy należą do ludów tureckich.

54) **Kirgizi** (Киргизы), naród mieszkający głównie w Kirgistanie, również w Chinach i Afganistanie; ogółem około 2,7 miliona; w etnogenezie uczestniczyły plemiona tureckie i mongolskie; język kirgiski.
Wg spisu z 1959 roku w ZSRR było 969 tysięcy Kirgizów.

55) **Karakałpaki** (Каракалпаки), jak Uzbecy w Uzbekistanie; Karakałpaki należą do ludów tureckich.

56) **Uzbecy** (Узбеки), najliczniejszy naród z grupy ludów tureckich zamieszkujący środkowo–zachodnią Azję, główne dorzecza Amu-darii i Syr-darii. 14,2 milionów w Uzbekistanie, 1,45 miliona w Afganistanie, 1,2 miliona w Tadżykistanie, 550 tysięcy w Kirgistanie, 330 tysięcy w Kazachstanie, 318 tysięcy w Turkmeni Turkmenistanie, około 90 tysięcy w Rosji (Tobolsk, Tara, Tiumeń, Astrachań), 14 tysięcy w Chinach, 18 tysięcy w Mongolii – łącznie około 18,2 milionów (1989 rok).
Wg spisu z 1959 roku w ZSRR było 1 002 tysięcy Turkmenów.

57) ?

58) **Gagauzy** (Гагаузы), mieszkańcy Gagauzji w Mołdawii (ale to też już nie Rosja). W 1992 roku było ich 153 tysiące. Gagauzy wyznają prawosławie. Z niedobitków Pieczyngów powstał istniejący do dziś naród – Gagauzowie. [Gumilow s. 65]

59) **Ałtajcy** (Алтайцы), Republika Ałtaj (200 tysięcy mieszkańców), Ałtajski Kraj (2,7 miliona mieszkańców) ale ile w tym Ałtajców? Ałtajcy należą do ludów tureckich.

60) **Chakasy** (Хакасы), Chakasja ludność rdzenna Chakasi (około 63 tysięcy), Chakasi należą do ludów tureckich.

61) **Dołganie** (Долганы), mieszkańcy Tajmyrskiego Okręgu Autonomicnego; około 6 900 osób [5 000 osób – 1994 rok]; dawniej koczownicy, obecnie osiadły tryb życia (hodowla, myślistwo); dialekt języka jakuckiego [5 100 osób – 1979 rok].

62) **Ewenkowie** (Эвенки), w Jakucji; w Amurskim Obwodzie; w Chabarowskim Kraju; dawniej Tunguzi, lud zamieszkujący północną Syberię oraz Chiny; około 56 tysięcy; dawniej koczownicza hodowla reniferów, myślistwo, obecnie prowadzą życie osiadłe; bogaty folklor i sztuka ludowa; język ewenkijski [30 233 osób – 1989 rok].

63) **Eweni** (Эвены), w Jakucji; na Kamczatce; w Magadańskim Obwodzie; Eweni, lud tunguski w Jakucji; około 17 tysięcy; dawniej koczownicza hodowla reniferów, obecnie prowadzą życie osiadłe [17 199 osób – 1989 rok].

64) **Nanajcy** (Нанайцы), w Chabarowskim Kraju; w Primorskim Kraju [12 017 osób – 1989 rok].

65) **Udegiejcy** (Удэгейцы), w Chabarowskim Kraju; w Primorskim Kraju [2 011 osób – 1989 rok].

66) **Czukczowie** (Чукчи); Czukcze, lud paleoazjatycki w Czukockim Okręgu Autonomicznym, częściowo w Jakucji i Koriackim Okręgu Autonomicznym; około 15 tysięcy [16 000 osób – 1993 rok]; dawniej koczownicy i myśliwi, obecnie prowadzą osiadły tryb życia; język czukocki.

67) **Koriaki** (Коряки), (Koriacy) w Koriackim Okręgu Autonomicznym, w Magadańskim obwodzie. Lud paleoazjatycki, około 9200 osób; hodowcy reniferów oraz morscy myśliwi i rybacy.

68) **Oroczyjczycy** (Орочи), w Chabarowskim Kraju; w Primorskim Kraju, na Sachalinie [915 osób – 1989 rok].

69) **Itelmieny** (Ительмены), w Koriackim Okręgu Autonomicznym.

70) **Jukagiry** (Юкагиры), na wschodzie Republiki Sacha (Jakucja).

71) **Niwchi** (Нивхи), Niwchowie, dawniej zwani Gilacy, lud paleoazjatycki żyjący nad dolnym Amurem w Chabarowskim Kraju i na północy Sachalinu; 4 700 osób. Osiadły tryb życia; rybołówstwo i polowania na foki; język niwchijski [4 673 osoby – 1989 rok].

72) **Eskimosi** (Эскимосы), w Czukockim Okręgu Autonomicznym. Eskimosko-Alieucka grupa na Półwyspie Czukockim; rejon Anadyru.

Eskimosi, lud arktycznych obszarów Ameryki Północnej, również (nieliczni) na Syberii (Półwysep Czukocki) oraz na Grenlandii (wschód i zachód wybrzeża); ogółem około 110 tysięcy; polowania na ssaki morskie, rybołówstwo; języki eskimoskie.

73) **Allieuty** Kety (Алеуты Кеты), Eskimosko–Alieucka grupa na Półwyspie Czukockim; rejon Anadyru.

74) **Kety Koriejcy** (Кеты Корейцы), Eskimosko–Alieucka grupa na Półwyspie Czukockim; rejon Anadyru.

75) **Koriejcy** (Корейцы), Eskimosko–Alieucka grupa na Półwyspie Czukockim; rejon Anadyru.

76) **Lezgini**, w Dagestanie Lezginów (150 tysięcy).

Dagestańskie Ludy, ludy północno–wschodniego Kaukazu (Dagestan); również w pogranicznych rejonach Azerbejdżanu, Gruzji, Czeczenii i Inguszetii; najliczniejsi: Awarowie kaukascy, Dargijczycy, Lakowie, Lezgini; języki dagestańskie.

77) **Ajnowie**, Ajnu, lud zamieszkujący wyspę Hokkaido, w mniejszym stopniu również Wyspy Kurylskie i Sachalin, Według danych japońskich współcześnie żyje zaledwie około 24 tysiące osób uważających się za Ajnów, w rzeczywistości jednak, w wyniku asymilacji oraz zawieranych od dawna małżeństw mieszanych, ich odrębność kulturowa, językowa czy antropologiczna prawie nie istnieje.

78) **Finowie**, w Karelii.

79) **Ujgurzy** – należą do ludów tureckich, zamieszkujących region autonomiczny Xinjiang w Chinach (około 7,5 miliona) oraz wschodni Kazachstan, Kirgistan, Uzbekistan; rolnictwo, z rzemiosł — głównie wyrób dywanów; język ujgurski.

80) **Nogajowie** — należą do ludów tureckich.

81) **Lapończycy** – Murmański Obwód. Lapończycy – lud ugrofiński mieszkający w północnej. Norwegii, Szwecji, Finlandii i na Półwyspie Kolskim; 33–35 tysięcy; hodowla reniferów, myślistwo; są potomkami przedindoeuropejskiej ludności Europy Północnej; język lapoński.

82) **Eńcy** – Uralskie ludy, ludy mówiące językami uralskimi. Do grupy samodyjskiej (Samodyjskie ludy) zalicza się: Eńców, Nieńców, Nganasanów i Selkupów zamieszkujących północne obszary Rosji.

Samojedzi, nazwa ludów syberyjskich mówiących językami z rodziny uralskiej; około 40 tysięcy, należą do nich Nieńcy, Nganasanie, Eńcy, Selkupowie.

83) **Nganasanie**, w Tajmyrskim Okręgu Autonomicznym, na półwyspie Tajmyr.

Samodyjskie ludy, Samojedzi, nazwa ludów syberyjskich mówiących językami z rodziny uralskiej; około 40 tysięcy, należą do nich Nieńcy, Nganasanie, Eńcy, Selkupowie.

84) **Selkupowie** (Селькупы), w północnej części Krasnojarskiego Kraju [3 612 osób –1989 rok].
Samodyjskie ludy, Samojedzi, nazwa ludów syberyjskich mówiących językami z rodziny uralskiej; około 40 tysięcy, należą do nich Nieńcy, Nganasanie, Eńcy, Selkupowie.

85) **Wepsowie** – na wschód od Petersburga między jeziorami Ładoga i Onega [8 094 osoby – 1979 rok].

86) **Szorcowie** obok Chakasów

87) **Olczowie** obok Nanajców

88) **Kelowie** – rodzina eskimosko-aleucka

89) **Lazowie** – mieszkańcy południowego Kaukazu.

90) **Mingrelowie** – mieszkańcy południowego Kaukazu.

91) **Abazyni** – współmieszkańcy Republiki Karaczajewo-Czerkieskiej.

92) **Nagajowie** – współmieszkańcy Republiki Karaczajewo-Czerkieskiej.

93) **Darginowie** – żyją w Rostowskim Obwodzie.

94) **Szorcowie** – żyją w Kiemierowskim Obwodzie.

95) **Teleutowie** – żyją w Kiemierowskim Obwodzie.

96) **Ainu** – żyją na Sachalinie [1 500 osób].

Uwaga: Omówiłem znakomitą większość narodów Rosji i wydawać by się mogło, że wyczerpałem na tym etapie moich prac problem. Jednak zupełnie nie został uwidoczniony problem deportacji, zsyłek, rozproszeń całych narodów, wymiany miejscowej rdzennej ludności na Rosjan — to miliony ludzi, którzy zanikli w tym pozornie obiektywnym obrazie Rosji. Ta problematyka, dotycząca również Polaków wymaga dogłębnego opracowania i omówienia.

Na terytorium Rosji zamieszkują przedstawiciele ponad 100 narodów i narodowości, a ja doliczyłem się ich w oficjalnych opracowaniach zaledwie około 96— tymi pozostałymi ludami już od dawna nikt się nie przejmuje i nie zajmuje. Więc dla tych zidentyfikowanych narodów poświęciłem każdemu jeden wiersz pamięci — więcej nie potrafię dziś uczynić.

Poza granicami Rosji zamieszkuje około 25 milionów Rosjan. Są to Rosjanie mieszkający w Kazachstanie, na Ukrainie, Białorusi, w USA, Kanadzie, Australii, Argentynie i w innych państwach. [To znaczy przyjęto do obliczeń, że tych „z górą sto" wyżej wspomnianych narodowości — wszystko są to Rosjanie].

ZSRR był państwem wielonarodowym. Polityka komunistów wobec różnych narodów konsekwentnie zmierzała do ich rusyfikacji (m.in. obowiązkowa nauka języka rosyjskiego, rusyfikacja administracji w republikach związkowych, pobór do Armii Radzieckiej itp.), rusyfikacja nie przyniosła jednak spodziewanych rezultatów, a uaktywniające się nacjonalizmy stały się jedną z przyczyn rozpadu ZSRR. W drugiej połowie lat osiemdziesiątych dwudziestego wieku nasiliły się konflikty między Azerami i Ormianami, Rosjanami i Litwinami, Ukraińcami, Tatarami, postulaty narodowe akcentowali Gruzini, Niemcy nadwołżańscy, Tatarzy krymscy, Uzbecy i inni.

Cytat z książki Normana Davies'a – Europa, wyd. Znak 2000, s. 1168

„W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych przyrost liczby ludności Związku Radzieckiego wyrównał dramatyczne straty epoki stalinowskiej: liczba ludności wzrosła z 178,5 miliona (1950) do 262,4 miliona (1974); wyraźnie też zwiększyły się liczba i rozmiary wielkich miast. Ale trudy miejskiego życia w ZSRR nie zachęcały do beztroskiego rodzenia dzieci. W latach osiemdziesiątych zarówno przyrost naturalny, jak i średnia życia zaczęły wykazywać tendencje spadkowe. Wobec utrzymującego się wzrostu liczby mieszkańców republik Azji Środkowej dominacja narodowości rosyjskiej zaczęła słabnąć. Nawet jeśli podana na rok 1979 oficjalna liczba 52 procent była prawdziwa, Rosjanom zaczęło grozić niebezpieczeństwo przekształcenia się w absolutną mniejszość".

Rozmieszczenie plemion i ludów na Syberii w XIII—XIV wieku:

Plemiona paleoazjatyckiej wyparte zostały na krańce północno-wschodniej Azji. Tylko niewielka ich część (jenisejscy Ostiacy) pozostała nad środkowym Jenisejem oraz nad Oceanem Spokojnym (Gilacy). Zachodnia Syberia zajęta była przez Samojedów, Ugrów i Tatarów, przy czym pierwsi osiedlili się na północy i północnym wschodzie, drudzy na wschodnim skłonie Uralu i w zachodniej części Niziny Zachodnio-Syberyjskiej, wreszcie trzecia grupa zajęła stepowe przestrzenie południowej Syberii. Południowo-zachodnia Syberia zamieszkana była przez tureckie plemiona Chakasów – potomków dawnych Kirgizów, Tuwijczyków i Altajczyków. Po obu stronach Bajkału mieszkali Mongoło-Buriaci. W Zabajkalu i Kraju Nadamurskim rozmieściły się różne ludy pochodzenia mandżurskiego. Znaczną część Syberii Wschodniej zajęli Tunguzi, a w samym centrum ich posiadłości nad środkową Leną i jej dopływami rozmieścili się Jakuci.

Północno-wschodnie krańce Azji zamieszkiwały ludy paleoazjatyckie. Do tej grupy uczeni zaliczają szczepy, które zarówno pod względem językowym, jak i etnicznym wyraźnie wyodrębniają się spośród innych ludów Azji Północnej. Są to Jukagirzy [około 1000 osób w 1861 roku], Czukcze, Aleuci [367 osób – 1989 rok], Koriacy, Kamczadale (Itelmeni) [2480 osób – 1989 rok], Gilacy, Eskimosi [1 718 osób – 1989 rok]. Prócz tych plemion zajmujących północno-wschodnią część Azji były jeszcze stepy paleoazjatyckie grupy jenisejskiej. Do niej należą Keci [1113 osób – 1989 rok] (zwani też jenisejskimi Ostiakami), Kottowie, Assanie i Arińcy. Trzy ostatnie szczepy całkowicie wymarły w XVIII i XIX wieku.

Jukagirzy zajmowali obszary nad Oceanem Lodowatym między Leną a Anadyrem. W połowie XVII wieku […] liczyli oni 4 775 osób.

Północno-wschodnimi sąsiadami Jukagirów byli Czukcze [15 183 osoby – 1989 rok]. Zajmowali oni Półwysep Czukocki oraz ujście Kołymy. Sam kraniec Półwyspu Czukockiego zamieszkiwali Eskimosi azjatyccy.

Półwysep Kamczacki zaludniony był przez Kamczadalów, zwanych inaczej Itelmenami. […]

Od północy sąsiadowali z Kamczadalami Koriacy [9 242 osoby – 1989 rok], lud dość duży, liczący w XVII wieku 10-13 tysięcy osób. […]

Na olbrzymich obszarach od Jeniseju do Morza Ochockiego koczowali Tunguzi (zwani obecnie Ewenkami). W XVII wieku było ich 36 tysięcy. […]

W centrum posiadłości Tunguzów nad środkowym i dolnym biegiem Leny oraz jej dopływów osiedlili się Jakuci – przybysze znad Bajkału. W momencie pojawienia się Rosjan na Syberii naliczono ich 25-26 tysięcy. […]

Nad Amurem mieszkały mandżurskie plemiona Duczerów i Daurów, dlatego też tereny nadamurskie zwano w dawnych czasach Daurią. […]

W rejonie jeziora Bajkał mieszkał lud pochodzenia mongolskiego, mianowicie Buriaci. […]

W chwili przybycia Rosjan na te tereny Buriaci stanowili najsilniejszą pod względem ekonomicznym i wojskowym, a zarazem najliczniejszą narodowość Syberii Wschodniej. […] Zachodnimi sąsiadami Buriatów były plemiona Tuwijczyków oraz Kirgizów jenisejskich. Po upadku imperium Czyngis-chana plemiona te weszły w skład ułusu Dżoczego. [potem w Białej Ordzie, w XV wieku w składzie Ordy Nogajskiej, Ordy Szejbanidzkiej oraz Chanatu Syberyjskiego].

Plemiona ałtajskie znajdowały się w sferze wpływów Ordy Szejbanidzkiej, której głównymi mieszkańcami byli tzw. Kirgizi-Kajsacy, czyli wolni Kirgizi. Koczowali oni w stepowych rejonach między Syr-Darią a górnym Irtyszem. Począwszy do połowy XV wieku rody Kirgizów mieszkające na wschodzie zmuszone były odpierać nacisk Kałmuków. W tym bowiem czasie Kałmucy utworzyli własne państwo zwane Dżungarią.

Pod władzą chana tego państwa znajdowały się wówczas plemiona ałtajskie. Kirgizi natomiast próbowali początkowo przeciwstawić się Kałmukom, lecz w końcu zmuszeni zostali usunąć się na północny zachód. W ten sposób wszyscy wolni Kirgizi znaleźli się na stepach w górnym biegu Irtysza i Iszymu. Nieco później również Kirgizi jenisejscy zmienili swe siedziby. Na początku XVIII wieku zmuszeni oni zostali do przesiedlenia się w dolinę rzeki Ili [Ila] w Dżungarii, ponieważ władca tego państwa, uważający ich za swych poddanych, nie chciał, by znaleźli się pod władzą cara rosyjskiego.

Najbardziej na północ wysunięte krańce [Zachodniej] Syberii zamieszkiwały szczepy paleoazjatyckie. Chodzi tu przede wszystkim o Samojedów (zwanych obecnie Nieńcami), Nganasanów i Eńców. […]

Południowymi sąsiadami Samojedów były ugryjskie plemiona Ostiaków i Wogułów (dawna nazwa Chantów i Mansów [8 474 osoby – 1989 rok]) oraz Jugra. Ludy te znane były na Rusi pod wspólną nazwą Jugry. Mianem tym określano zarówno plemiona Wogułów, Ostiaków, jak i Jugrę właściwą. Później jednak w XVII wieku Jugra jako oddzielne plemię znika, jego zaś resztki połączyły się najwidoczniej z Wogułami i Ostiakami.

Wogułowie mieszkali po obu stronach Środkowego Uralu, zajmując na zachodzie tereny nad górnym biegiem Peczory, Wiszery i dopływami Kamy, a na wschodzie ich osady były rozrzucone wzdłuż rzek Tawdy z Sośwą i Łoźwą oraz Tury z jej dopływem Kondą.

Chantowie zajmowali obszary nad Obem i jego dopływami od Was-Jugana do ujścia Obu oraz nad dolnym biegiem Irtysza. […]

Stepowe obszary Syberii Zachodniej zamieszkiwali Tatarzy – plemiona tureckie, które uformowały się z różnych grup ugrojęzycznych, samojedzkich oraz tureckich. […] Stosownie do miejscowości plemiona tatarskie nosiły nazwę Tatarów, Tobolskich, Iszymskich, Barabińskich, Kuźnieckich (koło Kuźniecka i na lewym brzegu Tomu), Turyńskich (nad Turą). [Zygmunt Łukawski – *Historia Syberii*, wyd. Ossolineum, Wrocław, 1981, s. 31-42]

Ainu – jeden z wielu zagrożonych narodów

Wiktor Iszajew – gubernator Chabarowskiego Kraju – 2005 rok
Rosjanie niezagrożony naród

POTĘGA MILITARNA ZSRR

atomowe łodzie podwodne

Deklaracje intencji pokojowych, rokowania w sprawie redukcji zbrojeń SALT I i SALT II, ograniczenie strategicznych zbrojeń ofensywnych, zniszczenie części międzykontynentalnych rakiet balistycznych (START), podpisanie ustaleń Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie.

kuter rakietowy

działa pancerne

START, rozmowy w sprawie redukcji zbrojeń strategicznych rozpoczęte w 1982 roku w Genewie między USA a ZSRR, stanowiące kontynuację rozmów w sprawie ograniczenia tych zbrojeń (SALT I, II); w 1985 roku wznowienie rokowań w nowej formule, obejmującej broń kosmiczną (broń umieszczoną w kosmosie, służącą do niszczenia satelitów oraz celów na Ziemi i w powietrzu) oraz broń jądrowo-strategiczną i średniego zasięgu; w 1987 roku układ o eliminacji rakiet średniego i krótszego zasięgu; w 1991 roku podpisanie przez Rosję (jako sukcesorkę rozbrojeniowych zobowiązań ZSRR) i USA, układu START I zobowiązującego oba państwa do redukcji broni strategicznej o około 30% w ciągu 7 lat; w 1993 roku podpisanie przez USA i Rosję układu START II; do 2003 roku oba państwa mają zlikwidować 2/3 swoich rakiet strategicznych; warunkiem realizacji układu jest wykonanie postanowień START I oraz przystąpienie do niego Białorusi, Kazachstanu i Ukrainy, które na swych terenach mają broń jądrową.

dzień zwycięstwa

W styczniu 1993 roku została podpisana umowa START-2 między Rosją i USA. Umowa przewiduje wzajemne zmniejszenie o 2/3 potencjału jądrowego w stosunku do umowy START-1. Na podstawie umowy międzykontynentalne balistyczne rakiety winny być zredukowane z 3 100 do 1 tysiąca w Rosji i z 1 500 do 500 jednostek w USA. Balistyczne rakiety na łodziach podwodnych podlegają zredukowaniu z 1 800 do 1 750 jednostek w Rosji i z 3 600 do 1 750 jednostek w USA. Rosja zachowała 700 ciężkich bombowców, podczas gdy USA zredukowały je z 4 000 do 1 250 jednostek. [wg I. S. Ogonowskaja – Istorija Rossii, wyd. U-Faktorija, Jekatierinburg, s. 878]

flota przybrzeżna

W czerwcu 1991 roku podpisano Rosyjsko- Amerykańskie porozumienie (OCHB-1) SALT-1 w którym obie strony zobowiązały się do zmniejszenia swoich strategicznych jądrowych zapasów do 6 000 jednostek po obu stronach. ZSRR zobowiązało się do zmniejszenia liczby międzykontynentalnych rakiet balistycznych z 6 000 do 3 100 (USA z 2 500 do 1 500), a balistycznych rakiet na łodziach podwodnych – z 3 300 do 1 800 jednostek (USA z 5 200 do 3 600 jednostek). Utrzymano sześciokrotną przewagę USA w ilości ciężkich bombowców (USA – 4 000, ZSRR – 700). Porozumienie było ratyfikowane przez rosyjski parlament i weszło w życie w grudniu 1994 roku.

Ogonowskaja, s. 876 i 837

Wydawało się, że ZSRR bez żadnych skrupułów dąży do stworzenia przewagi w dziedzinie broni nuklearnej i konwencjonalnej oraz sił morskich. Ale nadejście epoki „taktycznej", a następnie „bojowej" broni nuklearnej, w połączeniu z przyjętą przez NATO nową doktryną „elastycznej reakcji", podważyło znaczenie wszelkich często ilościowych kalkulacji. […]

W latach osiemdziesiątych kolejne zaostrzenie przyniósł rozwój bardziej śmiercionośnej generacji broni – sowieckich rakiet SS-20, amerykańskiego Pershinga 2 i pocisków Cruise. W roku 1983 Regan ogłosił podjęcie wielomiliardowego planu obrony strategicznej, znanego powszechnie pod nazwą „gwiezdnych wojen": satelitarnego systemu antyrakietowego, który stał się dla Moskwy wyzwaniem do podjęcia wyścigu, jakiego po prostu nie dało się prowadzić. Każda ze stron miała tysiące ton materiałów wystarczających do wielokrotnego unicestwienia całej planety; żadna ze stron żadną miarą nie mogła ich użyć. […] [Davies, s. 1184]

kuter rakietowy

Klub Atomowy, grupa państw posiadających broń jądrową. Pierwotnie byli to stali członkowie Rady Bezpieczeństwa ONZ: Chiny, Francja, Rosja, Wielka Brytania i USA. One też były sygnatariuszami układu o nieproliferacji z 1968 roku. Formalnie do dzisiaj tylko te kraje są traktowane jako państwa atomowe.

W latach 90. XX wieku w wyniku rozpadu ZSRR państwami atomowymi stały się: Białoruś, Ukraina i Kazachstan, które jednak pozbyły się broni atomowej. Również część państw spoza Europy posiadała potencjał jądrowy, np. Indie, Pakistan, Izrael, a Korea Północna i Korea Południowa, Libia, Irak, Iran, RPA, Argentyna, Brazylia pracowały nad jej konstrukcją.

atomowe łodzie podwodne

Sowieckie siły zbrojne, chociaż ogromne i otoczone aurą prestiżu, były pozbawione wszelkiej możliwości niezależnego działania: partia nie pozostawiała niczego w rękach ślepego losu. Nie wystarczało, że wszyscy oficerowie byli absolwentami partyjnych akademii wojskowych, że mogli awansować tylko, jeśli zostali członkami KPZR i że nie mogli wydać żadnego rozkazu, na którym obok ich własnego nie znalazłby się także podpis *politruka*, czyli „kierownika politycznego", równoległego szczebla. Całą siecią wojskowej hierarchii kierowali agenci *Gławpolitu* – Głównego Wydziału Polityczno-Wojskowego, którego wyższe szeregi tworzyli najważniejsi marszałkowie sztabu głównego, a niższe – osoby zajmujące wszystkie kluczowe pozycje na niższych szczeblach.

Zasadą było, że wojskom rakietowym nie pozwalano rządzić własnymi rakietami, oddziałom spadochronowym nie powierzano kontroli nad ich własnym transportem, a siłom pancernym nie oddawano do dyspozycji ich własnej amunicji i paliwa.

Siły zbrojne ZSRR składały się z czterech głównych formacji: sił strategicznej broni nuklearnej, sił powietrznych, sił lądowych i floty. W szczytowym okresie liczyły około 10 milionów ludzi. Zgodnie z wolą swoich władców, miały być najpotężniejszą – a zarazem najbardziej bezsilną – armią, jaką można sobie wyobrazić. Od roku 1955 – kiedy jako spóźnioną reakcję na NATO utworzono Układ Warszawski – sowieckie wojsko uwikłało się w kolejną biurokratyczną sieć. Utrzymywało pełną kontrolę nad Układem, którego kwatera główna znajdowała się nie w Warszawie, lecz w Moskwie [Przecież to oczywiste].

Pod względem rozmiarów i organizacji sowieckie służby bezpieczeństwa mało przypominały swoje odpowiedniki w innych miejscach świata. […] Poza wywiadem zagranicznym poszczególne dyrektoriaty KGB sprawowały kontrolę nad *GUŁagiem, Gławpolitem*, milicją obywatelską i systemem cenzury. Ale jego podstawowe zadanie polegało na tym, aby wiedzieć wszystko o wszystkich i wszystkimi dostępnymi środkami wykorzeniać „elementy niepewne". Jego oficerów, ubranych w mundury z błękitnymi epoletami, można było spotkać w każdym sowieckim mieście. Dowodzili ogromną rzeszą donosicieli, bandytów i tajnych agentów ukrytych wśród szarych obywateli oraz duplikatem armii: liczącymi około miliona ludzi wewnętrznymi oddziałami uderzeniowymi, szkolonymi do takich zadań, jak utrzymywanie porządku w wojsku, obrona granic, kierowanie obozami pracy oraz ochrona partyjnych elit.

[Davies, s. 1167]

Weterani

morski desant

Po 1945 roku liczba żołnierzy wahała się, w zależności od przyjmowanych tendencji w polityce zagranicznej, od 2 do 5 milionów.

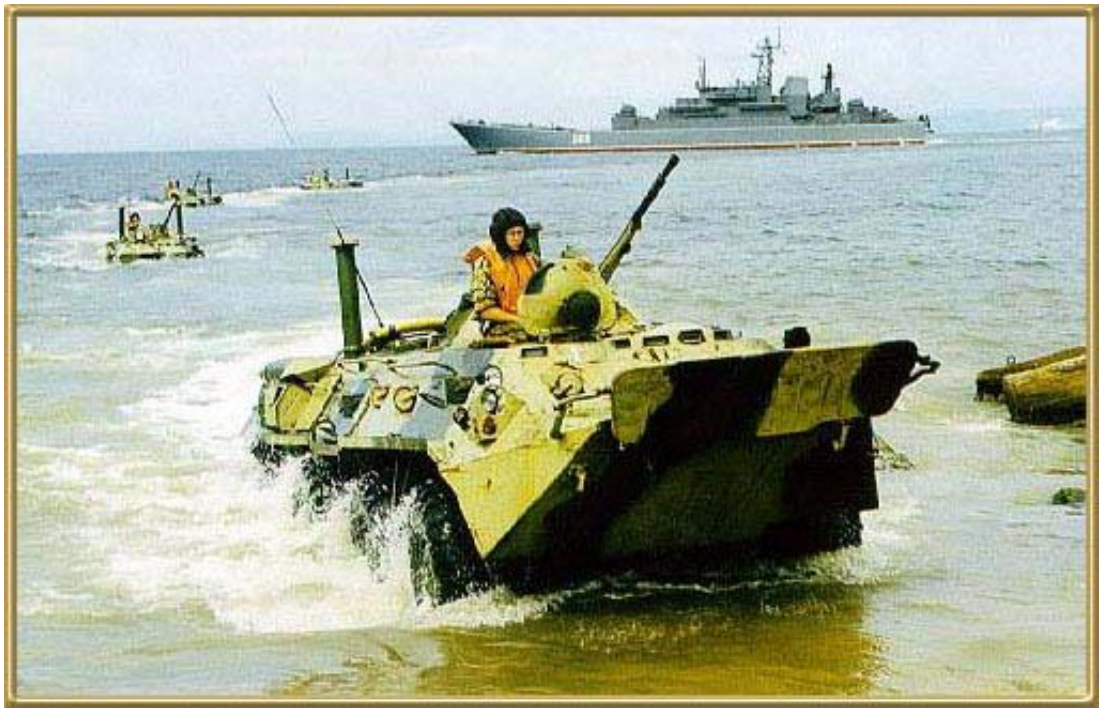

morski desant

Armia Czerwona zredukowana po utrwaleniu władzy przez bolszewików do 600 tysięcy (1925 rok), 10 lat później, wobec antykomunistycznej polityki A. Hitlera i ataków Japończyków na Mandżurię, powiększona została do 1 250 tysięcy.

okręty w gali

Korpus oficerski liczącej 3 miliony żołnierzy (1920 rok) Armii Czerwonej stanowili byli oficerowie carscy (tzw. wojenspece).

ruchomy zestaw rakietowy

O militarnej potędze Rosji można się dowiedzieć jedynie pośrednio, bez sięgnięcia po materiały wywiadowcze nie znajdzie się żadnych konkretów. Stwierdzono powyżej o pięciomilionowej armii, o trudnych negocjacjach rozbrojeniowych – jakże wielkiego potencjału militarnego one dotyczyły… W telewizji czasami pokazują wspaniałe samoloty bojowe Rosji, o doskonałości których mówią nawet zachodni eksperci, to samo dotyczy innego uzbrojenia; a łodzie podwodne z napędem jądrowym, a rakiety zdolne przenosić głowice jądrowe… Jest tego ponoć tyle, że można zniszczyć ziemię kilka razy. Jakoś powszednieje ta perspektywa dla nas; Hiroszima, Nagasaki, Czarnobyl istnieją i jakoś możemy z tym żyć, a że tam ileś ludzi jest skazanych na przedwczesną straszną śmierć, że nawet odległe rejony od Czarnobyla notują zwielokrotnienie chorób popromiennych ludności, że rejon Czarnobyla jest wyłączony z życia minimum na kilkaset lat, no cóż, takie czasy nastały. Wycofano wojska rosyjskie z Krajów Demokracji Ludowych, ale wszystko to zostało umieszczone w niewielkim Obwodzie Kaliningrackim, wszystko to znajduje się jedynie kilkadziesiąt kilometrów dalej od swych poprzednich baz w Polsce i nie tak znów dużo dalej w stosunku do wyzwolonych państw; teraz jest uzupełniane nowoczesną flotą wojenną, demonstruje nam się przerażające potwory rakiet wojskowych, a rosyjscy generałowie uspokajają nas, że nie zostaną wymierzone przeciwko nam… We wczorajszym filmie Pograbek, który zawodowo uśmiercał stare konie, głaskał je, uspokajającym głosem mówił do konia, aby się nie bał, by w tej samej chwili pchnąć w konia swój śmiertelny nóż. Takie jest życie – wmawiają w nas ci, którzy żerują na zwykłych ludziach, gromadząc jednocześnie ogromny potencjał militarny, bez skrupułów stosowany do zniszczenia przeciwników, narodów, stojących na drodze do ekspansji, bo ekspansja terytorialna daje dalsze bogactwa i możliwości dalszego powiększania swojej potęgi wojennej. Wie o tym Rosja od stuleci.

samolot

Po II wojnie światowej porozumienia rozbrojeniowe dotyczyły przede wszystkim ograniczenia wyścigu zbrojeń i były związane z bronią masowej zagłady, bronią konwencjonalną, systemami strategiczno-nuklearnymi, budowaniem środków zaufania i zapobiegania wojnie nuklearnej.

Najważniejsze układy wielostronne dotyczące ograniczenia rozprzestrzeniania broni jądrowej zostały zawarte pod auspicjami ONZ, m.in.: układ o demilitaryzacji Antarktyki (1959 rok), układ o zakazie prób z bronią nuklearną w atmosferze, w przestrzeni kosmicznej i pod wodą (1963 rok), układ o denuklearyzacji Ameryki Łacińskiej (1967 rok), porozumienie dotyczące działalności państw na Księżycu i innych ciałach niebieskich (1979 rok), układ o zakazie używania, produkcji i składowania broni chemicznej (1993 rok).

Istotną rolę odgrywały układy europejskie: porozumienia w ramach KBWE/OBWE, układ z 1990 roku o redukcji sił konwencjonalnych w Europie (CFE) i z 1992 roku o liczbie żołnierzy.

Największe znaczenie miały układy bilateralne radziecko-amerykańskie: oprócz porozumień dotyczących powstania „gorącej linii" (1963 rok) i jej modernizacji (1971 rok) starano się zapobiegać incydentom na morzu (1972 rok) i wojnie nuklearnej (1973 rok).

Długotrwały przebieg miały rokowania w sprawie ograniczenia zbrojeń strategicznych zwane potocznie SALT (Strategic Armaments Limitation Talks). Pierwsza runda toczyła się w latach 1969—1972 (SALT I), druga w latach 1972—1979 (SALT II). Układ o ograniczeniu systemów obrony przeciwrakietowej podpisano w Moskwie 26 maja 1972 roku na czas nieograniczony.

wielki okręt desantowy

Rokowania SALT II zakończono podpisaniem 18 maja 1979 roku w Wiedniu układu ustalającego limity ilościowe i jakościowe systemów broni strategicznej. Kongres USA nie ratyfikował go z uwagi na interwencję radziecką w Afganistanie. W 1987 roku został podpisany układ o likwidacji rakiet średniego i krótkiego zasięgu.

31 lipca 1991 roku zawarto układ o redukcji zbrojeń strategicznych (START I), na podstawie którego zamierzano ograniczyć liczbę głowic nuklearnych do 6 tysięcy dla każdej ze stron. Po rozpadzie ZSRR podpisano w Moskwie 3 stycznia 1993 roku układ START II pomiędzy Stanami Zjednoczonymi i Rosją: obie strony miały ograniczyć do 2003 roku liczbę głowic nuklearnych odpowiednio do 3500 i 2971. Układ został ratyfikowany przez wszystkie państwa Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP), co doprowadziło do zniszczenia głowic nuklearnych m.in. na terenie Ukrainy.

wilk morski

Układ o ograniczeniu systemów obrony przeciwrakietowej ABM, umowa międzynarodowa między Stanami Zjednoczonymi i ZSRR zawarta w Moskwie w 1972 roku, zobowiązująca strony do ograniczenia defensywnych i ofensywnych systemów broni strategicznej ABM (Anti-Ballistic Missile – międzykontynentalna rakieta balistyczna ziemia-powietrze przeznaczona do niszczenia w locie innych rakiet balistycznych wraz z zespołem ich wykrywania, obliczania trajektorii lotu).

Oba kraje uzgodniły, iż wolno im zachować ten system obrony tylko wokół dwóch rejonów (stolica i wybrany rejon rozmieszczenia naziemnych wyrzutni jądrowych rakiet balistycznych) na terytorium każdego z nich, nie przekraczając przy tym 200 wyrzutni i 200 antyrakiet dla każdej strony. Poza tym zobowiązano się nie prowadzić dalszych prac nad ABM, nie doskonalić tego rodzaju broni i nie rozprzestrzeniać poza własne kraje tej technologii.

W 1974 roku nowa umowa ograniczyła do 100 wyrzutni i tylko jednego rejonu w każdym państwie. Lata 80. XX wieku nie sprzyjały rozwojowi procesu rozbrojenia, a raczej wzajemnym oskarżeniom o łamanie dotychczasowych uzgodnień (np. gwiezdne wojny). Dalsze modyfikacje nastąpiły w 1996 roku (stronę radziecką zastąpiła wówczas Rosja), na ich mocy ograniczono budowę nowych antyrakiet przez Stany Zjednoczone, doprecyzowano, iż układ ABM dotyczy tylko tych systemów, które są zdolne wychwytywać rakiety lecące z prędkością większą niż 5 km/sek.

katiusza, któż o niej wówczas nie słyszał

Wyścig zbrojeń, zjawisko charakterystyczne dla różnych epok historycznych, ale w krańcowej formie występujące w XX wieku, szczególnie po II wojnie światowej. Był wynikiem konfrontacyjnych, dwublokowych stosunków międzynarodowych, zdominowanych przez konflikt ideologiczny Wschód–Zachód, a także przez fakt dekolonizacji, pojawiania się nowych państw i zrodzonych stąd konfliktów. Posiadanie, groźba i stosowanie siły w stosunkach międzynarodowych stało się naczelną zasadą.

Motywami wyścigu zbrojeń było dążenie do osiągnięcia przewagi militarnej nad rzeczywistym lub potencjalnym przeciwnikiem, wiara w skuteczność zbrojnego rozstrzygnięcia konfliktu. Ponieważ obie strony konfliktu nie rezygnowały z osiągnięcia przewagi pułap równowagi sił określany więc był na coraz wyższym poziomie. Jako że stan pełnej równowagi militarnej był niemożliwy do osiągnięcia ze względu na skomplikowany charakter zbrojeń, to wyścig zbrojeń trwał nieustannie.

Z końcem lat 80. XX wieku oceniano, iż łączne bezpośrednie wydatki na ten cel rosły w tempie 3% w skali rocznej i sięgnęły biliona dolarów amerykańskich w 1988 roku. Kraje rozwinięte w 1987 roku uczestniczyły w wydatkach w 76,1% (49,4% – kraje NATO, 24,2% – Układ Warszawski).

rosyjska łódź atomowa na Kamczatce

Efektem wyścigu zbrojeń było malejące realne bezpieczeństwo państw, wzrost poczucia zagrożenia w społeczeństwach, dezorganizacja gospodarki przeciążonej wydatkami wojskowymi, wzrost napięcia w regionach nagromadzenia sił zbrojnych, powstawanie konfrontacyjnych doktryn militarnych.

Wyścig zbrojeń, forsowany szczególnie w latach 80. XX wieku przez amerykańskiego prezydenta Ronalda Reagana, przyczynił się do pogłębienia kryzysu ekonomicznego niewydolnych gospodarek państw bloku socjalistycznego i w konsekwencji do upadku niedemokratycznych reżimów w Europie Środkowej i Wschodniej.

Od lat 90. XX wieku zarysowała się tendencja spadkowa związana z końcem zimnej wojny i sukcesami rokowań rozbrojeniowych. Krajem wydającym najwięcej na badania i rozwój na potrzeby wojska pozostały Stany Zjednoczone – 40 miliardów dolarów rocznie (1996 rok), następnie Francja – 5 miliardów, Wielka Brytania – 4 miliardy, Niemcy – 1,5 miliardy, Rosja około 1,2 miliarda, Chiny – poniżej 1 miliarda.

weteran

Minister obrony Federacji Rosyjskiej Siergiej Iwanow wystąpił 12 lutego 2005 roku na 41. międzynarodowej konferencji bezpieczeństwa w Monachium. Iwanow powtórzył zapowiedzi prezydenta Władimira Putina, że w najbliższym czasie rosyjska armia otrzyma na uzbrojenie nowe rakietowe systemy jądrowe nie mające odpowiedników na świecie. Nie podał żadnych szczegółów.

rosyjski czołg T-80 (1978 rok)

rosyjski śmigłowiec szturmowy K-50 (2001 rok)

website@atominfo.org
Marcin Rojszczak podaje

14 kwietnia 2000 roku niższa izba rosyjskiego parlamentu, Duma, ratyfikowała traktat START II, otwierając tym samym drogę do powstania START III. Układ START II został podpisany w styczniu 1993 roku i ratyfikowany przez amerykański Kongres 26 stycznia 1996 roku. Po objęciu stanowiska w marcu, prezydent Putin oświadczył, że Rosja nie wprowadzi w życie postanowień traktatu, jeżeli Stany Zjednoczone nie zrezygnują z planów budowy systemu Narodowej Obrony Rakietowej (National Missile Defense). Władimir Jakowlew, szef Strategicznych Wojsk Rakietowych, pytany przez agencję InteFRax 7 lipca, określił przeprowadzone próby nowego systemu jako „pierwszy krok ku utracie równowagi jądrowej". „Amerykański system obrony rakietowej zmierza do wprowadzenia atomowej anarchii", powiedział.

Rosyjskie siły jądrowe znajdują się w wątpliwym stanie technicznym wskutek bezpośrednich i pośrednich konsekwencji rozpadu i ekonomicznej zapaści Związku Radzieckiego. W listopadzie 1996 roku zakończono proces przenoszenia uzbrojenia nuklearnego z terenu byłych republik radzieckich. Powstało jednak wiele innych problemów, związanych z zarządzaniem i utrzymaniem we właściwym stanie istniejących sił strategicznych. Obecny arsenał rosyjski, tworzony na dużą skalę głównie w latach 70. i 80., stopniowo osiąga zakładany wiek zdolności bojowej. We wrześniu 1997 roku gen. Władimir Jakowlew, głównodowodzący Strategicznych Wojsk Rakietowych, ocenił, że około 62% rosyjskich pocisków typu ICBM przekroczyło już gwarantowany wiek służby. Pod koniec listopada 1998 roku Anatolij Perminow, dowódca Sztabu Strategicznych Wojsk Rakietowych, oszacował tę samą wartość na 58%.

IRBM: SSX14 Scapegoat

Modernizacja istniejącej broni w podobny sposób, w jaki robią to teraz Stany Zjednoczone, jest kosztowna, dodatkowo zaś w Rosji brakuje obecnie odpowiedniego zaplecza przemysłowo-inżynierskiego, aby sprostać takiemu wyzwaniu. Większość z ośrodków przemysłowych działających na potrzeby zbrojeń jądrowych usytuowana jest w obecnie niepodległych republikach, głównie na Ukrainie. Jedyną rozważaną alternatywą jest więc zastąpienie wysłużonego uzbrojenia nowym. Jednak poważny kryzys ekonomiczny sprawia, że wymiana istniejącego arsenału na zasadzie jeden-do-jednego wydaje się niewykonalna.

Chociaż ostatnio ratyfikowany traktat START II pozwala Rosji na posiadanie 3500 głowic strategicznych, jest mało prawdopodobne, aby ich liczba zbliżyła się do tej wartości. Prezydent Borys Jelcyn zaproponował ograniczenia planowanego układu START III na poziom około 2 000-2 500 głowic, prawdopodobnie biorąc pod uwagę niemożliwość utrzymania większego arsenału. Większość dostępnych obecnie analiz wskazuje, że przez następną dekadę liczba uzbrojenia w siłach strategicznych Rosji może być zdecydowanie mniejsza od poziomu zaproponowanego przez Jelcyna.

W ostatnich latach ukazało się wiele prac dotyczących przyszłości rosyjskiego arsenału. Oczywiście są one istotnie zależne od aktualnego stanu gospodarki. W przedstawionym przed lipcem 1998 roku raporcie, znany rosyjski strateg Lew Wołkow ocenił, że do 2007 roku Rosja może mieć jedynie 700 głowic. Siergiej Kortunow, główny doradca ds. obronnych na Kremlu, stwierdził, że „przy pewnym wysiłku" do roku 2015 Rosja może odbudować arsenał 1000 głowic. Być może najbardziej prawdopodobne prognozy, z uwagi na ich oficjalny charakter, ujrzały światło dzienne w październiku 1998 roku. Agencje prasowe doniosły wtedy, że w tajnym raporcie przedstawionym Dumie przez Jurija Masłykowa, głównego planisty radzieckiego przemysłu wojskowego, ocenił on, iż Rosję może być stać na utrzymanie tylko około 800-900 głowic do 2005 roku.

Według waszyngtońskiej Rady Obrony Zasobów Naturalnych (NRDC - Natural Resources Defense Council), w 1990 roku Związek Radziecki posiadał około 10 779 strategicznych głowic nuklearnych (plus dodatkowo około 6 000-13 000 głowic taktycznych, których liczba nigdy nie była kontrolowana i ograniczana przez traktaty rozbrojeniowe). Widać więc wyraźnie z jak dużym załamaniem arsenału mamy do czynienia w przypadku tego kraju.

Minęło pięć lat zanim rosyjska Duma, w której większość stanowili komuniści, rozpoczęła prace zmierzające ku ratyfikacji START II. Jednak oburzenie, jakie wywołało przeprowadzenie operacji Pustynny Lis w grudniu 1998 roku przeciwko Irakowi oraz ogłoszenie w styczniu 1999 roku przez Stany Zjednoczone zamiarów budowy nowego systemu obrony rakietowej (NMD - National Missile Defense), wywołało wstrzymanie prac ratyfikacyjnych. Rok później, 26 stycznia 1999 roku przewodniczący frakcji komunistycznej w Dumie, Giennadij Ziuganow oświadczył, że traktat START II może zostać ratyfikowany, jeżeli Stany Zjednoczone zagwarantują przestrzeganie wszystkich wcześniejszych porozumień o redukcji zbrojeń nuklearnych i będą stosować się do decyzji Rady Bezpieczeństwa ONZ. Chodziło tu w szczególności o przestrzeganie podpisanego w 1972 roku traktatu o systemach antybalistycznych, który zabraniał dalszego rozwijania tego typu struktur. W związku z trudną sytuacją budżetową, przedstawiciele Kremla i Dumy prowadzili nieoficjalne rozmowy o zmniejszeniu ustalonych limitów arsenałów obu stron, nawet do wartości mniejszych niż zakładane dla START III.

Najbardziej istotnym działaniem Rosji w ostatnich latach w kierunku utrzymania arsenału jądrowego było stworzenie pierwszego pułku rakietowego wyposażonego w dziesięć nowych pocisków Topol M (oznaczanie rosyjskie RT-2PM i RS-12MS, oznaczenie NATO to SS-27). Jest to pierwszy typ pocisku budowany wyłącznie w Rosji.

SS25, RT-2PM Topol, 15Zh62, RS-12M

Topol M jest montowany jako pocisk jednogłowicowy, chociaż w rzeczywistości może przenosić trzy głowice. Ma zasięg około 10 500 km i może operować zarówno z silosów jak i mobilnych wyrzutni. Udoskonalono w nim wiele aspektów zwiększających niezawodność i zdolności bojowe nowej broni, oraz zastosowano szereg rozwiązań z SS-25 Topol. Podobnie jak swój poprzednik, SS-27 jest bezwładnościowo naprowadzanym, trzy stopniowym pociskiem na paliwo stałe. Masa startowa rakiety wynosi 47 ton, zaś ładowność (waga głowicy) nie może przekraczać jednej tony. Długość pocisku bez głowicy wynosi 17,9 metrów, a maksymalna średnica to 1,86 m.

SS25, RT-2PM Topol, 15Zh62, RS-12M

Rosja podejmuje także działania, aby móc wykorzystywać istniejące siły jądrowe tak długo jak to tylko możliwe. W ramach tych działań 10 grudnia 1998 roku Strategiczne Wojska Rakietowe przeprowadziły pomyślne odpalenie wyposażonego w 10 głowic pocisku RS-22 (znany w państwach zachodnich jako SS-24 Scalpel) z mobilnej wyrzutni kolejowej. Rakieta została wystrzelona z kosmodromu Pleseck i zgodnie z doniesieniami agencji InteFRax „trafiła w cele na Poligonie Kamczackim z dużą precyzją".

ICBM: SS24, RT-23, RS-22

Masłykow stwierdził, że jeżeli Rosja chce zachować status potęgi atomowej, musi montować 35-45 pocisków Topol M rocznie, oraz zbudować kilka okrętów podwodnych nowej klasy Borej. Powiedział także, że należy zmodernizować systemy kontroli, wczesnego ostrzegania i wywiadu satelitarnego.

Obecnie wewnątrz rządu toczą się dyskusje na temat planu restrukturyzacji dowództwa sił jądrowych. Minister Obrony Siergiejew, były szef Strategicznych Wojsk Rakietowych, zaproponował utworzenie, na wzór amerykańskiego Dowództwa Strategicznego, pojedynczego dowództwa wszystkich wojsk nuklearnych. Siergiejew oświadczył, że 3 listopada 1998 roku prezydent Jelcyn podpisał dokument zatwierdzający tę ideę reorganizacji. Pomysłowi temu sprzeciwia się Sztab Generalny.

Obecnie siły jądrowe podlegają Sztabowi Generalnemu, nadzorującemu różne rodzaje sił zbrojnych. Marszałek Siergiejew zaproponował, aby wyodrębnić wszystkie formacje wojsk jądrowych (okręty balistyczne, bombowce strategiczne oraz pociski nuklearne) i podporządkować je bezpośrednio nowo utworzonej strukturze. Zaproponował także, aby włączyć w jej szeregi 12. Dowództwo Główne Ministerstwa Obrony, do którego kompetencji należy zarządzanie arsenałem atomowym.

Siergiejew stwierdził, że wolałby, aby dowództwo nad nową formacją objął jego protegowany – gen. Jakowlew, obecny szef Strategicznych Wojsk Rakietowych, który zostałby jednocześnie awansowany na stanowisko pierwszego wiceministra obrony. Marszałek traktował wprowadzenie swojego planu priorytetowo, ponieważ wiedział, że jest mało prawdopodobne, aby został na swoim stanowisku po upłynięciu kadencji Jelcyna. Propozycja Siergiejewa jest zgodna z doktryną narodową, która podkreśla znaczenie odstraszania strategicznego w czasach podupadania wojsk konwencjonalnych.

Siergiej Rogow, dyrektor Instytutu Studiów Północnoamerykańskich powiedział, że wprowadzenie koncepcji reorganizacji Siergiejew sprawi, iż gdy siły jądrowe zmaleją nastąpi „znaczące uproszczenie dowodzenia i kontroli" nad nimi.

Propozycję tę krytykują jednak wojskowi ze Sztabu Generalnego, który to może utracić jedną z najważniejszych funkcji. Generałowie zwracają uwagę na konieczność zainwestowania znacznych funduszy w stworzenie nowej struktury w czasach, gdy budżet wojska został bardzo ograniczony. Alexander Lebed, gubernator Krasnojarska i były generał, przyłączył się do krytyki propozycji Siergiejewa określając ją jako „niewykonalną". „Nie wolno nam komplikować systemu już skomplikowanego" powiedział Lebed.

W połowie roku 2000 gen. Anatolij Kwasznin, Szef Sztabu Generalnego związany z wojskami konwencjonalnymi, rozpoczął publiczną krytykę obecnego stanu organizacji sił zbrojnych. 12 lipca przedstawił swój plan restrukturyzacji w którym sprzeciwił się przeznaczaniu dużej części funduszy wojska na siły jądrowe. Uważał, że należy zredukować liczbę wyrzutni pocisków balistycznych z ponad 700 do 150, zgrupować pozostałe wojska oraz drastycznie zredukować liczbę personelu obsługi baz rakietowych. Jego zdaniem należało wstrzymać produkcję pocisków Topol M i zredukować finanse wojsk rakietowych z poziomu 18% do 15% budżetu sił zbrojnych. Kwasznin sugerował także aby włączyć Strategiczne Wojska Rakietowe w struktury sił powietrznych.

Kwasznin, jeden z głównych architektów wojny w Czeczenii, od dłuższego czasu przekonywał, że na wojska strategiczne przeznaczane są środki bardziej potrzebne siłom konwencjonalnym.

Siergiejew, w wywiadzie udzielonym agencji InteFRax 14 lipca, określił plan Szefa Sztabu jako „kryminalną głupotę i atak na rosyjski interes narodowy". Marszałek argumentuje, że wojska strategiczne są jedyną nadzieją kraju na pozostanie się liczącą potęgą światową i z tego powodu powinny być finansowane w pierwszej kolejności. Pod rządami Siergiejew jako Ministra Obrony, Strategiczne Wojska Rakietowe otrzymywały niemal 1/5 budżetu wojska oraz większość funduszy celowych (50-80%), przeznaczonych na program montażu pocisków Topol M.

Jako że obaj oficerowie przedstawili swoje opinie w mediach, cała sprawa stała się niecodziennym tematem dyskusji publicznej. 11 sierpnia, na posiedzeniu Rady Bezpieczeństwa, prezydent Putin zdecydował się ograniczyć rolę wojsk strategicznych podejmując decyzję o przeniesieniu części funduszy do sił konwencjonalnych oraz zniesieniu ich odrębnego statusu jako formacji wojskowej po 2006 roku. Oświadczył również, że arsenał nuklearny zostanie zredukowany do 1 500 głowic.

Decyzje te są częścią ogólnego programu restrukturyzacji sił zbrojnych, którego najważniejszymi elementami jest ograniczenie liczebności wojsk o około 350 000 (z 1,2 mln) do 2003 roku. Redukcja dotknie głównie wojska lądowe (180 000). Liczba marynarzy zostanie ograniczona o 50 000 a lotnictwa o około 40 000. Kolejnych 20 000 zostanie zwolnionych z oddziałów wojskowych MSW. Planuje się także dalsze redukcje w jednostkach rakietowych i logistycznych, wojskach ochrony pogranicza oraz służbie ochrony kolei. Budżet sił zbrojnych, wynoszący obecnie około 3,5% PKB (7 mld USD) nie zostanie zwiększony przez kolejnych 10 lat. Za czasów Związku Radzieckiego armia liczyła około 5 mln żołnierzy, konsumując 70% funduszy publicznych. W momencie upadku ZSRR na terenie Rosji stacjonowało w przybliżeniu 2,5 mln żołnierzy.

„To racjonalne posunięcie. Wypadek Kurska dobrze uwydatnił, że Rosja nie jest w stanie utrzymać istniejących wojsk" powiedziała Eugenia Albats, dziennikarka i obserwatorka wywiadu rosyjskiego.

Oczywiste jest, że marszałek Siergiejew jest w obecnej sytuacji przegranym i jego dymisja ze stanowiska ministra obrony jest jedynie kwestią czasu. Według niepotwierdzonych doniesień już na posiedzeniu Rady Bezpieczeństwa 11 sierpnia zapadła decyzja o jego odejściu. Kryzys związany z katastrofą Kurska uniemożliwił mianowanie nowego ministra obrony, którym miał zostać admirał Władimir Kurojedow – głównodowodzący Marynarki Wojennej, ostro krytykowany za niekompetencje podczas akcji ratowniczej. Niektórzy obserwatorzy wskazują, że sierpniowe dymisje sześciu generałów (m.in. szefa wojsk ochrony przeciwrakietowej Borysa Duchowa oraz szefa wojsk chemicznych Stanisława Pietrowa), uznawanych za sojuszników obecnego ministra obrony, są przygotowaniem do zdymisjonowania Siergiejewa.

K141 – Kursk – stał się grobem stu kilkudziesięciu marynarzy

Zgodnie z Ustawą Nunn-Lugar'a, nazwaną od nazwisk ich twórców – senatorów Richarda Lugara i Sama Nunna, Stany Zjednoczone przeznaczają ponad 400 mln USD rocznie począwszy od 1991 na pomoc Rosji w demontażu starego arsenału.

W styczniu 1994 roku rząd Stanów Zjednoczonych podpisał z Rosja umowę o zakupie 500 ton wysoko wzbogaconego uranu za sumę 11,9 miliardów USD. Na podstawie rosyjsko-amerykańskiego porozumienia Korporacja Wzbogacania Uranu Stanów Zjednoczonych nabędzie przez 20 lat minimum 500 ton wojskowego uranu, poczynając od 10 ton przez pierwszych pięć lat i nie mniej niż 30 przez każdy kolejny rok. Zawartość U-235 w produkcie zostanie zmniejszona do poziomu 20%, a następnie uran zostanie zmagazynowany. W tej formie nie nadaje się do użytku wojskowego.

W ciągu 20 lat z 500 ton uranu o wojskowym przeznaczeniu otrzyma się około 15 000 ton uranu nisko wzbogaconego. Jest to równoważne 150 000 ton naturalnego uranu lub inaczej trzykrotnemu zapotrzebowaniu na ten surowiec państw zachodnich z 1993 roku. Rozrzedzenie 10 ton HEU (highly enriched uranium – uran wysoko wzbogacony) rocznie przez pierwsze pięć lat da w efekcie średnio 3 700 ton tlenku uranu rocznie – co odpowiada produkcji dużej kopalni tego surowca. Od 2000 roku dzięki rozrzedzeniu 30 ton HEU otrzyma się około 11 200 ton tlenku uranu rocznie co zaspokaja w około 20% zapotrzebowanie zachodniego świata.

W 1995 roku Korporacja Wzbogacania Uranu odebrała pierwszą dostawę słabo wzbogaconego uranu z Rosji (186 ton), co odpowiada sześciu tonom HEU. W listopadzie pierwsza partia została sprzedana za sumę 145 milionów USD i służy teraz do wytwarzania energii elektrycznej.

27 kwietnia 1997 roku ówczesny Minister Energii Atomowej Wiktor Michajłow oświadczył, że Rosja zdemontowała niemal połowę swojego arsenału atomowego, uzyskując dzięki temu około 400 ton HEU.

5.2.2.1 Obecne siły nuklearne

Rosyjskie Strategiczne Wojska Rakietowe są zorganizowane w formie czterech armii z dowództwami we Władymirze, Omsku, Orenburgu i Chita [Czita?]. Obecnie istnieje 19 baz rakietowych – w każdej z nich stacjonuje odrębny pułk.

ICBM. Wycofanie ze służby i demontaż rosyjskich pocisków ICBM oraz ich wyrzutni składa się przynajmniej z czterech faz: pierwsza to wycofanie pocisku ze stanu gotowości bojowej; następnie wymontowuje się z niego głowice; kolejna faza to usunięcie pocisku z silosu; ostatecznie, zgodnie z ustaleniami START I, silos jest niszczony (wysadzany w powietrze i/lub wypełniany, np. betonem). Liczba głowic i pocisków znajdujących się w rosyjskim arsenale zależy więc znacznie od stopnia, w jakim znajdują się prace demontażowe.

SS-18 Satan. W memorandum dotyczącym interpretacji ograniczeń (MOU – memorandum of understanding) nakładanych przez START I, Związek Radziecki zadeklarował posiadanie 104 SS-18 w Kazachstanie i 204 w Rosji. Wszystkie pociski znajdujące się na terenie Kazachstanu i 24 na terenie Rosji nie znajdują się w gotowości bojowej. Do połowy 1997 roku wszystkie 104 silosy SS-18 w Kazachstanie zostały zniszczone. Zgodnie ze START I, Rosja ma prawo pozostawić 154 jednostki SS-18. Jeżeli postanowienia START II zostaną w całości wprowadzone w życie, wszystkie te pociski zostaną zniszczone. Rosji pozostanie jednak możliwość modyfikacji do 90 silosów po SS-18 do roli wyrzutni dla jednogłowicowych ICBM. 26 września 2000 roku z kosmodromu Bajkonur wystrzelono pocisk SS-18, który wyniósł na orbitę komercyjne satelity. Odpalenie to dostarczyło Strategicznym Wojskom Rakietowym cennych danych, dzięki którym możliwe stanie się wydłużenie czasu służby SS-18 do 24 lat.

ICBM: SS-18, R-36M, 15A18, RS-20

SS-19 Stiletto. W START I MOU, Związek Radziecki zadeklarował posiadanie 130 pocisków SS-19 na Ukrainie i 170 w Rosji. W listopadzie 1995 roku, Ukraina zgodziła się sprzedać Rosji 32 z posiadanych przez siebie pocisków. Część z SS-19 jest obecnie wycofywanych ze służby. Zgodnie z ustaleniami START II, Rosja może posiadać 105 jednogłowicowych SS-19 – 1 listopada 2000 roku przeprowadzono test tego typu konfiguracji.

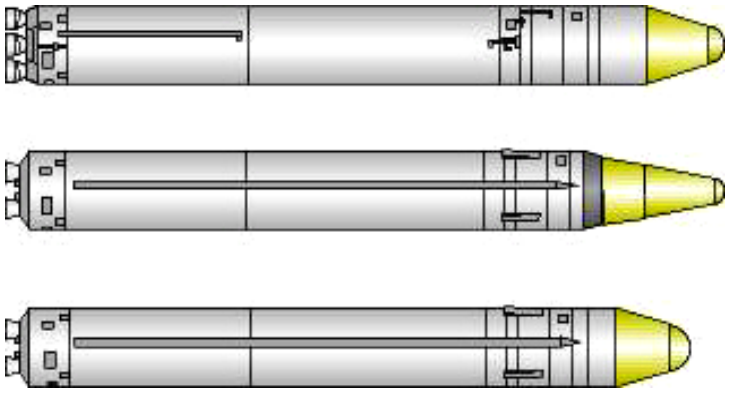

ICBM: SS19, UR-100N, RS-18

SS-24 Scalpel. Z 56 operujących w silosach pocisków SS-24 M2, 46 znajduje się na Ukrainie w Perwomajsk a pozostałe 10 w bazie rakietowej Tatiszczewo na terenie Rosji. Sądzi się, że z pośród nich tylko 10 rosyjskich jednostek znajduje się w czynnej służbie. Rosja posiada także 36 transportowanych koleją pocisków SS-24 M1.

SS-25 Sickle i SS-27 Topol-M. Do 27 listopada 1996 roku ostatni egzemplarz SS-25 znajdujący się na terenie Białorusi został przekazany Rosji. Aby sprawdzić możliwość dalszego przedłużenia okresu eksploatacji SS-25, 11 października 2000 roku pomyślnie przeprowadzono próbne odpalenie szesnastoletniego pocisku.

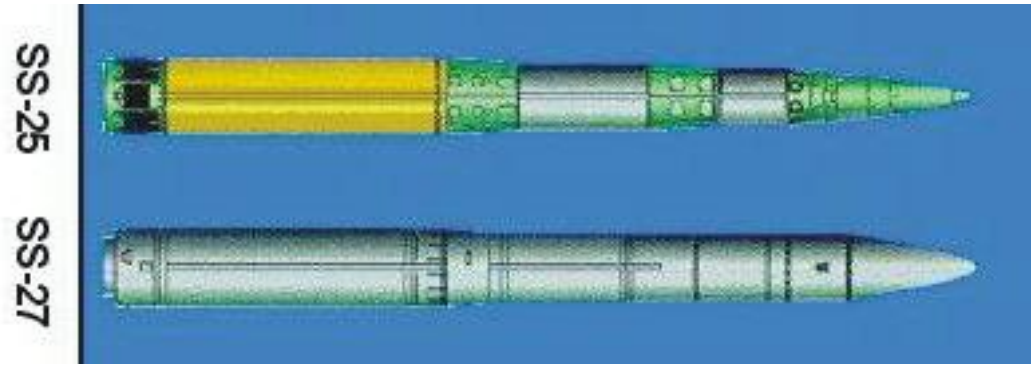

ICBM: SS-25, SS-27, RS-12M2, RT-2PM2, RT-2PM-OS

Aktualnie w Wotkinsku produkuje się nową wersję pocisków SS-25, oznaczonych przez Rosjan symbolem Topol M a przez NATO jako SS-27. Jest to jedyna rosyjska broń strategiczna będąca nadal w produkcji.

Program lotów testowych pocisków Topol M rozpoczął się 20 grudnia 1994 roku. 22 października 1998, jeden z egzemplarzy eksplodował tuż po starcie z Poligonu Wojsk Strategicznych w Plesecku. Był to czwarty lot próbny – pocisk w założeniu miał przelecieć przez cały teren Rosji i uderzyć w cel na Półwyspie Kamczatka. Szósty lot testowy, przeprowadzony 8 grudnia 1998 roku, zakończył się sukcesem. W 1999 roku miały miejsce kolejne cztery próbne odpalenia. 9 lutego 2000 roku przeprowadzono dziesiąty i przypuszczalnie ostatni test SS-27. Ponad pół roku później, 26 września, odbyło się pierwsze treningowe odpalenie wersji bazującej w silosie. Następnego dnia po raz pierwszy odpalono wersję przenoszoną przez transporter kołowy.

W grudniu 1997 roku w Bazie Rakietowej Tatiszczewo do czynnej służby na próbny okres weszły dwa bazujące w silosach pociski Topol M. Zgodnie z informacjami rządu, 27 grudnia 1998 roku 104. pułk, stanowiący część Dywizji Rakietowej Taman stacjonującej w Tatiszczewie, posiadał 10 pocisków będących w czynnej służbie. Oświadczono, że kolejne 10 egzemplarzy znalazło się w gotowości bojowej w grudniu 1999 roku. W silosach 104. Pułku Rakietowego stacjonowały poprzednio pociski SS-19. Pod koniec roku 2000 generał Jakowlew ogłosił, że 25-26 grudnia sformowany zostanie trzeci pułk rakietowy SS-27. Jednak z powodu cięć budżetowych został on prawdopodobnie wyposażony w jedynie cztery pociski, z czego jeden nie jest w pełni sprawny.

W 1998 roku gen. Władumir Jakowlew, dowódca Strategicznych Wojsk Rakietowych, przedstawił ambitny plan produkcyjny SS-27. Oświadczył, że planuje się montaż 20-30 SS-27 rocznie przez kolejne trzy lata, a w latach następnych 30-40 egzemplarzy rocznie. Zgodnie z tym harmonogramem do końca 2001 roku gotowych by było 70-100 pocisków, a do 2004 ich liczba sięgnęłaby 160-220. Jest jednak oczywiste, że plan ten nie jest realizowany. Uwzględniając ograniczone zdolności produkcyjne Rosji, bardziej realnym poziomem montażu jest 10-15 pocisków rocznie. W takim przypadku do końca 2005 roku stacjonować w silosach będzie około 60-80 SS-27. Strategiczne Wojska Rakietowe zamierzają rozpocząć wprowadzanie do służby mobilnej wersji SS-27 na przełomie 2002/03 roku.

Zgodnie ze słowami gen. Jakowlewa program budowy SS-27, przy koszcie montażu jednego pocisku ocenianym na około 30 milionów USD, będzie „wymagał koncentracji wszystkich dostępnych nam zasobów".

SSBN. Około dwie-trzecie jednostek należących do floty balistycznych okrętów podwodnych zostało wycofanych ze służby. Sądzi się, że wszystkie Yankee I, Delta I/II, siedem jednostek Delta III i trzy Typhoony zostały wycofane z linii, pozostawiając flotę około 17 okrętów SSBN trzech klas (7 Delta III, 7 Delta IV i 3 Typhoon). Według rosyjskiego wiceadmirała Marynarki Wojennej, dwa okręty typu Typhoon są „niezdolne do walki". Trzecia jednostka została wycofana z linii w 1998 roku i sądzi się, że pozostałe okręty tej klasy zostaną wycofane z czynnej służby w ciągu roku lub dwóch. Pozostałe SSBN stacjonują w Nerpicza i Jagelnaja na Półwyspie Kola i Rybaki na Półwyspie Kamczatka.

Jankee-1

Jankee-2

Delta 1

Liczba rosyjskich SSBN znajdujących się w morzu została istotnie zredukowana od czasów Zimnej Wojny. Obecnie, Rosja wysyła na patrol tylko po jednym okręcie na Atlantyk i Pacyfik – w tym czasie przynajmniej kolejne dwie jednostki znajdują się w stanie częściowej gotowości bojowej. Według informacji prasowych, w okresie maj-lipiec 1998 roku, żadne rosyjskie SSBN nie znajdowały się na misjach patrolowych z powodu problemów z utrzymaniem odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa. Drastycznie zmniejszyła się także liczba patroli bojowych – w 1991 było ich 37, podczas gdy w 1999 zaledwie siedem.

Delta-4

W listopadzie 1996 roku położono stępkę pod pierwszą jednostkę klasy Borej, nowego typu rosyjskich SSBN. Dwa lata później, w roku 1998, prace konstrukcyjne zostały wstrzymane. Głównodowodzący Marynarki Wojennej, admirał Władimir Kurojedow, oświadczył, że okręt podwodny zostanie przeprojektowany do przenoszenia nowych pocisków. Jest mało prawdopodobne, aby jakiekolwiek jednostki klasy Borej wzmocniły flotę w ciągu następnych 6-7 lat.

17 listopada 1999 roku, marynarka odpaliła na Morzu Barentsa dwa pociski SS-N-20, z jednostki klasy Typhoon. Uderzyły one w cel oddalony o 4 900 km od Półwyspu Kamczatka i zgodnie ze słowami admirała Kurojedowa, „zademonstrowały doskonałe przygotowanie bojowe".

Aby utrzymać zdolność bojową istniejących jednostek klasy Delta IV, w 1999 roku ponownie uruchomiono linię produkcyjną pocisków SS-N-23. Ponieważ jednak montaż przebiega wolniej niż zakładano, podjęto kroki, aby wydłużyć okres służby pocisków już istniejących. W roku 2000 przeprowadzono także kilka testowych odpaleń SS-N-23 – 27 marca jednostka Karelia wystrzeliła dwa pociski, a 27 grudnia kolejną rakietę wystrzelił Nowomoskowsk.

SLBM: SSN23-2

Wbrew informacjom przedstawianym przez rosyjskich dowódców, przyszłość rosyjskiej floty balistycznych okrętów podwodnych nie prezentuje się jednak w różowych kolorach.

Bombowce. Lotnictwo strategiczne Rosji jest częścią 37 Armii Lotniczej. Zgodnie z przyjętym 1 lipca 2000 roku START I MOU, rosyjskie bombowce Tu-95 Bear (włączając w to 34 sztuk modelu H16 i 32 H6) są rozmieszczone w dwóch bazach – 48 w bazie Ukrainka (79. Pułk Bombowców Ciężkich) i 18 w bazie Engels (121. Pułk Bombowców Ciężkich). 40 maszyn Tu-95, wraz z pociskami manewrującymi AS-15 Kent stacjonujących w Kazachstanie zostało wycofanych do Rosji. Bombowce bazujące na terytorium Ukrainy znajdują się w złym stanie technicznym i nie są traktowane jako będące w czynnej służbie.

25 czerwca 1999 roku, dwie maszyny Tu-95, uczestniczące w zakrojonych na szeroką skalę rosyjskich manewrach Zachód-99, naruszyły przestrzeń lotniczą Islandii o prawie 100 km. Według przedstawicieli władz amerykańskich, zostały one przechwycone przez cztery myśliwce F-15 i samolot szkoleniowy P-3. W manewrach uczestniczyło około 50 000 żołnierzy z pięciu okręgów wojskowych i trzech flot. Zaangażowano ponad 30 okrętów, w tym cztery okręty podwodne i atomowy krążownik Kirow, jak również samoloty Sił Powietrznych i Marynarki Wojennej zdolne do przenoszenia i odpalania pocisków manewrujących typu powietrze-powietrze i powietrze-ziemia.

W połowie sierpnia 2000 roku, kilka Tu-95 stacjonujących w bazie Ukrainka wzięło udział w manewrach Floty Północnej (w tych samych, podczas których zatonął Kursk), w czasie których odpaliły pociski manewrujące. Bombowce wracając do macierzystej bazy międzylądowały w Białorusi. Kolejne ćwiczenia z udziałem Tu-95 miały miejsce na początku grudnia 2000 roku, po tym jak siedem maszyn (dwie z Engels i pięć z Ukrainki) zostało rozlokowanych w trzech polowych bazach arktycznych.

TU-95

W połowie lutego 2001 roku bombowce Bear, Blackjack i Backfire uczestniczyły w dużych manewrach z udziałem cystern Il-78 Midias, odbywających się wzdłuż wybrzeży Norwegii i Japonii.
Aktualnie w bazie Priłuki (Ukraina) stacjonuje 9 maszyn Tu-160 Blackjack, kolejnych 6 znajduje się w bazie w Engels (Rosja) w pobliżu Saratowa. Bombowce znajdujące się w Priłukach są w złym stanie technicznym, dlatego nie są traktowane jako będące w czynnej służbie. W listopadzie 1995 roku zawarto porozumienie, w myśl którego Ukraina miała zwrócić Rosji Tu-160, Tu-95, oraz ponad 300 posiadanych przez siebie pocisków manewrujących – umowa została jednak zerwana w 1997 roku. W październiku 1999 roku Ukraina zgodziła się przekazać trzy maszyny Tu-95, osiem Tu-160 i 575 pocisków manewrujących jako część należności za rosyjski gaz. Maszyny zostały przekazane na przełomie lat 1999/2000. Dodatkowo w roku 2000 do służby wszedł nowo wyprodukowany egzemplarz Tu-160. Dzięki temu liczba bombowców tego typu wzrosła z sześciu (1999 rok) do piętnastu (2000 rok) – zdecydowano się zatem sformować nową jednostkę Tu-160 – 22. Dywizjon Ciężkiego Lotnictwa Bombowego.

TU-142

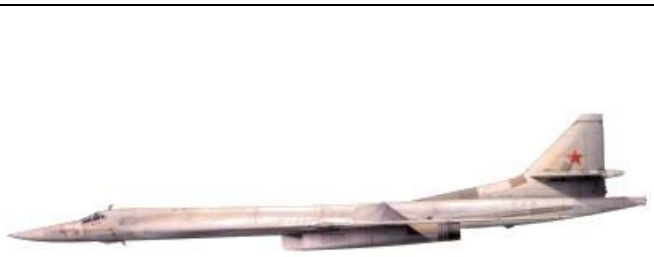

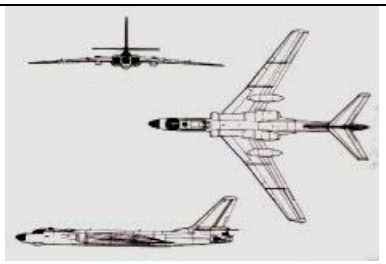

TU-160

Dostawa nowego samolotu jest efektem decyzji, jaką podjął kilka lat temu rosyjski Minister Obrony zamawiając sześć bombowców Tu-160 w zlokalizowanym w Kazaniu zakładzie należącym do grupy Tupolewa. Sądzi się, że wkrótce możliwa będzie dostawa dwóch kolejnych maszyn. Jeżeli dalsze prace będą postępowały, być może niedługo Rosja będzie posiadała aż 20 Tu-160 Balacjack.

Istnieją plany modernizacyjne Tu-160, które zakładają między innymi wyposażenie ich w konwencjonalne pociski manewrujące dalekiego zasięgu.

Z powodu ogólnych trudności Rosji, zwłaszcza zaś nieporządku w wojsku, trudno jest oszacować obecne siły nuklearne. Wartości podane poniżej są maksymalnymi możliwymi. Jest jednak prawdopodobne, że obecny stan SLBMów i sił powietrznych stanowi tylko ułamek wartości niżej podanych.

Część sił, które utraciły zdolność bojową, czy to z powodu awarii czy problemów z zaopatrzeniem, w dalszym ciągu stanowi znaczącą siłę i może zostać przywrócona do czynnej służby.

Tu-95 M (Bear H)

Oznaczenia NATO	Oznaczenia rosyjskie	Rok prod.	Zasięg (km)/ ładowność (kg)	Dokł. (m)
Pociski ICBM				
SS-18 M4/M5/M6 Satan	RS-20, R-36N Wojewoda	1979	11000/8800	250
SS-19 M3 Stiletto	RS-18, UR-100NU	1979	10000/4350	300
SS-24 M1/M2 Scalpel	RS-22, RT-23U	1987	10000/4050	200
SS-25 Sickle	RS-12M, RT-2PM Topol	1985	10500/1000	200
SS-27 Sickle	RS-12M2, RT-2PM2 Topol M	1998	10500/1000	200
Pociski SLBM				
SS-N-18 M1 Stingray	R-29R/R-2S, RSM-50	1978	6500/1650	400
SS-N-20 M1/M2 Sturgeon	R-39 Tajfun, RSM-52	1983	8300/2550	500
SS-N-23 Skiff	R-29RM, RSM-54	1986	9000/2800	500
Siły powietrzne				
Bear H6	Tu-95 MS6	1984	13000/	
Bear H16	Tu-95 MS16		13000/	
Blackjack	Tu-160	1987	12500/16500	

Siły taktyczne. Ocena liczebności rosyjskiego arsenału taktycznego oraz uzbrojenia, które się na niego składa jest bardzo trudna. Szacunki, przedstawione w poniższej tabeli opierają się na informacjach przedstawionych przez prezydenta Gorbaczowa w październiku 1991 roku oraz prezydenta Jelcyna w styczniu 1992 roku, a także na różnych modyfikacjach programu demontażu. Wiele głowic z okrętów nawodnych i podwodnych, jak również z samolotów zostało wycofanych z czynnej służby i zgromadzonych w składach centralnych, przy czym część została zdemontowana. Programy demontażu zainicjowane przez Gorbaczowa i Jelcyna powinny się zakończyć w 2000 roku, nie wiadomo jednak, czy udało się zmieścić w przyjętych terminach. Niedawno w rządzie jak również w kołach wojskowych pojawiły się głosy wzywające do zwiększenia roli taktycznej broni jądrowej jako przeciwwagi dla ekspansji NATO i zniwelowania przewagi zachodnich wojsk konwencjonalnych.

Obecne bazy sił jądrowych:

Pociski ICBM	
SS-18	Alejsk (52°30'N, 82°45'E), Dombarowski (50°45'N, 59°30'E), Kartały (53°58'N, 57°50'E), Użur (55°20'N, 89°48'E)
SS-19	Kozielsk (54°02'N, 35°46'E), Tatiszczewo (51°40'N, 45°34'E), Tejkowo (56°51'N, 40°32'E)
SS-24	Berszt (57°46'N, 56°23'E), Kostroma (57°45'N, 40°55'E), Tatiszczewo (51°40'N, 45°34'E)
SS-25	Irkuck (52°19'N, 104°14'E), Kańsk (56°22'N, 95°28'E), Krasnojarsk (56°22'N, 92°25'E), Nowosybirsk (55°20'N, 83°00'E), Verkhnyaya Salda (58°04'N, 60°33'E)
SS-27	Tatiszczewo (51°40'N, 45°34'E)
Okręty podwodne	
Typhoon	Nerpicza, Półwysep Kola (68°20'00"N, 38°24'00"E)
Delta IV	Jagelnaja, Półwysep Kola (69°16'00"N 33°20'00"E)
Delta III	Jagelnaja, Półwysep Kola (69°16'00"N 33°20'00"E) Rybaki, Półwysep Kamczatka (52°54'00"N 158°33'00"E)
Lotnictwo	
Tu-95 MS6/MS16	Monino (55°50'N, 38°10'E), Mozdok (43°43'N, 44°41'E), Lotnisko Doświadczalne Żukowskiego (55°32'N, 38°10'E), Rjazan (54°36'N, 39°41'E), Semipalatinsk (50°33'N, 79°12'E), Ukrainka (51°09'N, 128°30'E), Uzin (49°47'N, 30°26'E)
Tu-160	Engels (51°26'N, 46°07'E), Lotnisko Doświadczalne Żukowskiego (55°32'N, 38°10'E), Priłuki (50°35'N, 32°19'E)

Rosyjskie siły strategiczne: stan na maj 2001 roku

Rodzaj broni	Liczba wyrzutni	Ilość głowic w pocisku x Mt	Łączna liczba głowic	Łączna siła wybuchu	
				Mt	Ekwiwalent Mt
Pociski ICBM					
SS-18 M4/M5/M6	180	10 x 0,55/0,75	1800	1170	1347
SS-19 M3	150	6 x 0,55	900	495	604
SS-24 M1	36	10 x 0,55	360	198	242
SS-24 M2	10	10 x 0,55	100	55	67
SS-25	360	1 x 0,55	360	198	241
SS-27	24	1 x 0,55	24	13	16
SLBM / okręty podwodne					
SS-N-18 M1	112 (7 x Delta III)	3 x 0,50	336	168	211
SS-N-20 M1/M2	60 (3 x Typhoon)	10 x 0,20	600	120	205
SS-N-23	112 (7 x Delta IV)	4 x 0,10	448	45	97
Siły powietrzne					
Tu-95 MS6	29	6 x AS-15A ALCM lub bomby	174	44	69
Tu-95 MS16	34	16 x AS-15A ALCM lub bomby	544	136	222
Tu-160	15	12 x AS-15B ALCM/AS-16 SRAM lub bomby	180	45	71
Łącznie	**1173**		**5906**	**2687**	**3392**

TU-22

TU-22M

Przypuszczalne rosyjskie jądrowe siły taktyczne

Rodzaj uzbrojenia	Wyrzutnie	Głowice
Obrona strategiczna		
Systemy SAM (SA-10 Grumbles)	1 000	1 000
Lotnictwo		
Tu-22M (120), Su-24 (70)	400	1 600
Marynarka Wojenna		
Lotnictwo		
Tu-22M (70), Su-24 (70)	140	400
Pociski manewrujące		
SS-N-9, SS-N-12, **SS-N-19**, SS-N-21, SS-N-22	?	500
Pociski przeciwokrętowe		
SS-N-15, SS-N-16, torpedy	?	300
Łącznie		**ok. 3800**

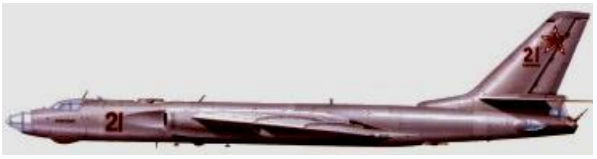

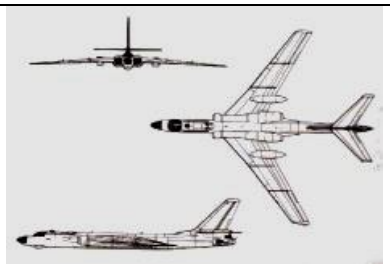

TU-16

Rosja posiada obecnie 9 elektrowni nuklearnych eksploatujących 29 reaktorów wytwarzających 22 gigawaty mocy. Stanowi to 12% zapotrzebowania na energię elektryczną w tym kraju. 24 lipca 2000 roku minister Jewgenij Adamow w wywiadzie dla niemieckiego radia przedstawił ambitny plan rozbudowy i modernizacji siłowni jądrowych. Według jego słów Rosja zamierza wybudować 30 nowych elektrowni atomowych w ciągu 30 następnych lat. Wszystkie siłownie obecnie istniejące mają zostać zmodernizowane. Adamow źródła finansowania całego projektu widzi w sprzedaży rosyjskiej energii do państw zachodnich. Chce także zaproponować im możliwość magazynowania odpadów atomowych na dalekim wschodzie.

Oscar 2

Typhoon – włazy rakiet

Typhoon

SRBM: SS12

SRBM: 2 [w metrze moskiewskim?]

SRBM: SS21

Rosja posiada cztery zakłady wzbogacania uranu: w Ekaterinburgu, Tomsku, Krasnojarsju i Angarsku, dające łącznie 20 milionów SWU (separative work units - jednostka zdolności separacyjnej) rocznie. Metoda rozdzielania izotopów przeszła kilka stopni rozwoju: gazową metodę kanalikową, metodę dyfuzji gazowej i gazowej wirówki. Rosja wykorzystuje obecnie około 50% z jej możliwości wzbogacania dla celów krajowych i eksportowych.

Marcin Rojszczak website@atominfo.org [poza ilustracjami]

GWIEZDNE WOJNY

W roku 1977 ukazał się film pod tytułem „Gwiezdne wojny”. Prapremiera była 25 maja 1977 roku. Film miał wielkie powodzenie u widzów na całym świecie. Przedstawiał walkę w kosmosie dwóch światów – zła i dobra. Walczono przy użyciu wspaniałych pojazdów kosmicznych. Widowiskowość scen była ogromna, pobudzała wyobraźnię. Można chyba przyjąć, że pobudziła wyobraźnię również wielkich politycznych przywódców obozów naszego świata. Zapowiadano i przygotowywano potężne systemy ataku rakietowego z kosmosu i jeszcze większe systemy „parasola antyrakietowego” – systemy rakiet niszczące rakiety wroga jeszcze podczas lotu w kosmosie. Tymczasem pod pozorem pokojowych działań udoskonalano swoje rakiety i czyniono je coraz groźniejszymi.

Przypominam, że zgodnie z przyjętą konwencją książki będziemy cały czas cofać się w czasie, będziemy odsłaniać coraz wcześniejsze dzieje Rosji. Stąd też „gwiezdne wojny” poznamy poczynając od lat dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku do lat pięćdziesiątych. Uwidoczni to nieuchronność wyniszczenia gospodarki – zachodziło tylko pytanie, która gospodarka wcześniej pęknie i nie wytrzyma tak ogromnego obciążenia.

USA 4-16 grudnia 1998 roku – Endeavour – R. Cabana, F. Sturckow, N. Currie, J. Ross, J. Newman, S. Krikalew – wyniesienie w przestrzeń kosmiczną pierwszego amerykańskiego członu (Unity) Międzynarodowej Stacji Kosmicznej i połączenie go z rosyjskim modułem (Zaria). Od góry moduły: Zwiezda, Zaria i Unity

USA USA i kraje zachodniej Europy. 15 października 1997 roku – Cassini – start sondy międzyplanetarnej przeznaczonej do badań Saturna; do celu dotarła w lipcu 2004 roku.

USA 4 grudnia 1996 roku – Mars Pathfinder – start sondy kosmicznej przeznaczonej do badań Marsa; 4 lipca 1997 roku wylądowała na powierzchni Marsa.

USA 7 listopada 1996 roku – Mars Global Surveyor – start sondy kosmicznej przeznaczonej do badań Marsa; od 11 września 1997 roku sztuczny satelita Marsa.

USA 22-31 marca 1996 roku – Atlantis – K. Chilton, R. SeaFRoss, R. Sega, M. Clifford, S. Lucid, L. Godwin – astronautka S. Lucid ustanowiła rekord długości trwania lotu kosmicznego kobiety (199 dni); powróciła na Ziemię ze stacji Mir dnia 26 września 1996 roku na pokładzie Atlantisa podczas jego kolejnej misji.

USA 17 lutego 1996 roku – NEAR 1 – start sondy kosmicznej wykonującej pierwszą misję badania planetoid.

USA Kraje zachodniej Europy.
2 grudnia 1995 roku – SOHO – start sondy kosmicznej przeznaczonej do badań Słońca i wiatru słonecznego.

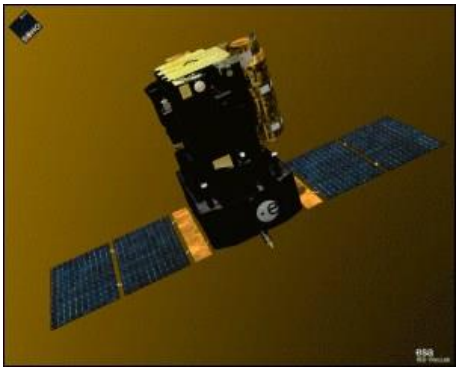

USA 27 czerwca do 7 lipca 1995 roku – Atlantis – R. Gibson, C. Precourt, E. Baker, G. Harbaugh, B. Dunbar – 29 czerwca 1995 roku połączył się ze stacją orbitalną Mir – pierwsze po 20 latach połączenie dwóch statków kosmicznych różnych państw.

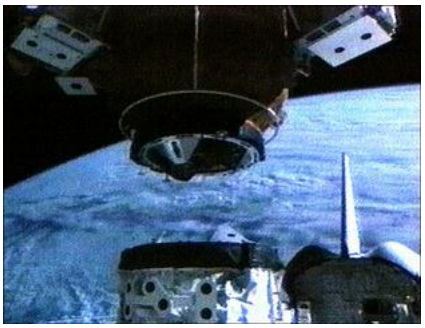

Rosja. 8 stycznia do 9 lipca 1994 roku – Sojuz TM-18 – W. Afanasjew, J. Usaczow, W. Poliakow – Poliakow ustanowił rekord długości trwania lotu kosmicznego – 438 dni; powrócił na Ziemię ze stacji Mir dnia 22 marca 1995 roku w Sojuzie TM-20.

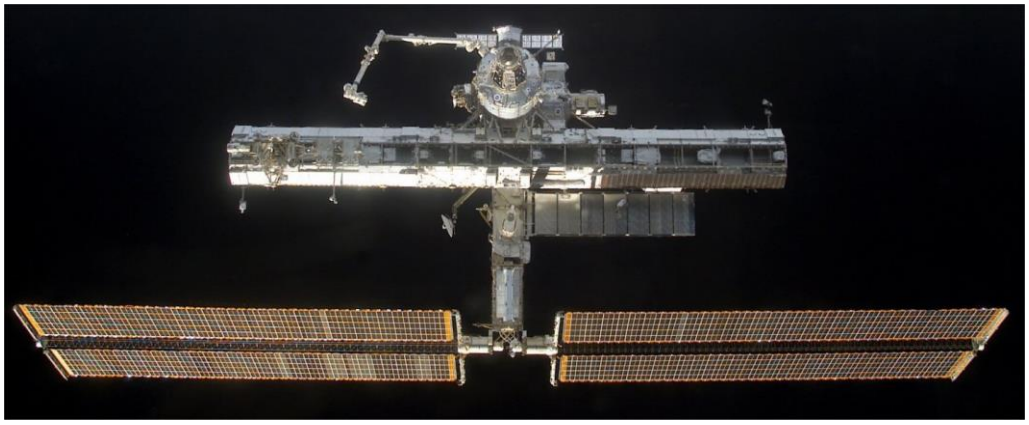

Międzynarodowa Stacja Kosmiczna (ISS) stan z 2 grudnia 2002 roku

USA. 2-13 grudnia 1993 roku – Endeavour – naprawa na orbicie okołoziemskiej Teleskopu Kosmicznego Hubble'a.

USA. 5-10 kwietnia 1991 roku – Atlantis – S. Nagel, K. Cameron, J. Ross, J. Apt, L. Godwin – wyniesienie na orbitę okołoziemską satelitarnego obserwatorium Gamma Ray Observatory (GRO).

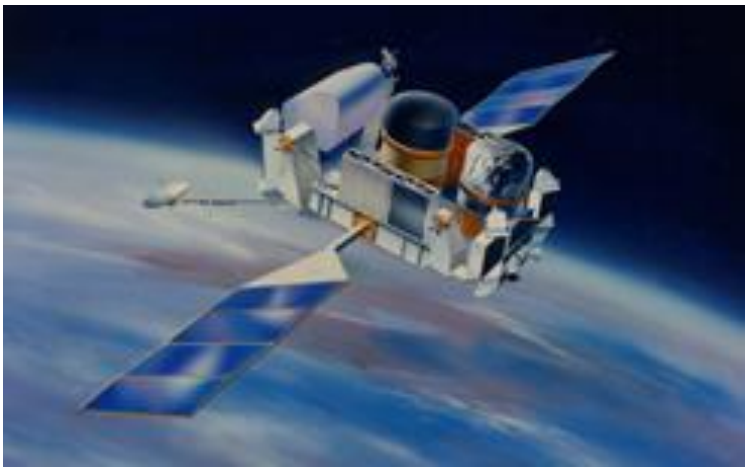

Rosja Od 2 grudnia 1990 roku do 26 maja 1991 roku – Sojuz TM-11 – W. Afanasjew, M. Manarow, T. Akiyama (Japonia) – rekord Manarowa (po tym locie) łącznego czasu przebywania w kosmosie.

USA. 6-10 października 1990 roku – Discovery – R. Richards, R. Cabana, W. Shepherd, B. Melnick, T. Akers – wyniesienie w przestrzeń kosmiczną próbnika ośrodka międzyplanetarnego Ulisses.

USA. 18 października 1989 roku – Galileo – próbnik planetarny przeznaczony do badań Jowisza i jego księżyców; w 1995 roku stał się sztucznym satelitą Jowisza.

USA. 4-8 maja 1989 roku – Atlantis – D. Walker, R. Grabe, N. Thagard, M. Cleave, M. Lee – wyniesienie w przestrzeń kosmiczną próbnika do badania Venus – Magellan.

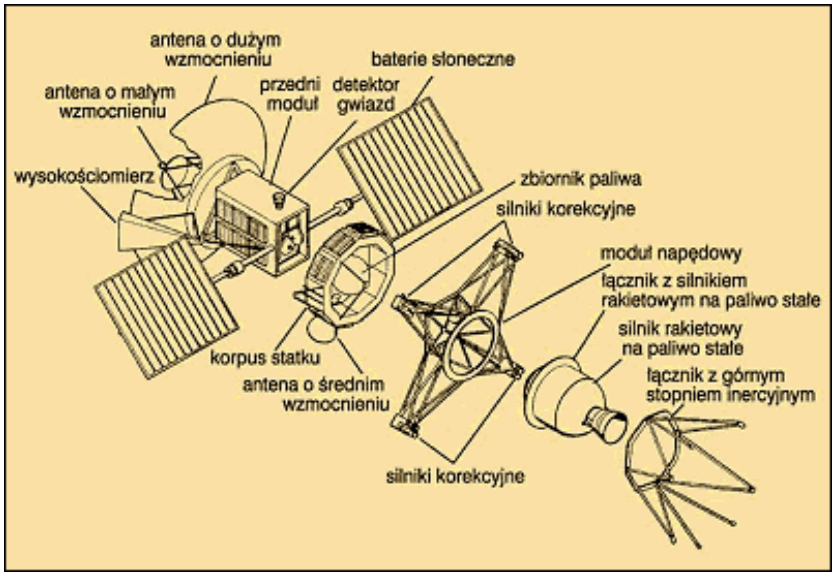

USA. 4 maja 1989 roku – Magellan – sztuczny satelita Wenus.

ZSRR. 15 listopada 1988 roku – Buran – pierwszy lot orbitalny radzieckiego wahadłowca (bez załogi).

USA. 29 września do 3 października 1988 roku – Discovery – F. Hauck, R. Covey, D. Hilmers, J. M. Lounge, G. Nelson – wznowienie lotów wahadłowców amerykańskich po katastrofie Chalengera.

ZSRR 21 grudnia 1987 roku do 17 czerwca 1988 roku – Sojuz TM-4 – W. Titow, A. Lewczenko, M. Manarow – rekordowo długi lot kosmiczny Titowa i Manarowa 365 dni 22 godziny 39 minut (w tym 364 dni na stacji Mir), powrót z J. L. Chretienem w statku Sojuz TM-6.

ZSRR 5 lutego do 30 lipca 1987 roku – Sojuz TM-2 – J. Romanienko, A. Ławiejkin – lot inauguracyjny, ciągłe zasiedlenie stacji Mir przez zmieniające się załogi.

ZSRR 13 marca do 16 lipca 1986 roku – Sojuz T 15 – L. Kizim, W. Sołowjow – pierwsze połączenie ze stacją orbitalną Mir, po raz pierwszy dokonano przelotu z jednej stacji orbitalnej (Mir) na drugą (Salut 7).

USA. 27 [28?] stycznia 1986 roku – Chalenger – D. Scobee, M. Smith, J. Resnik, E. Onizuka, R. Mc Nair, G. Jarvis, Ch. Mc Auliffe – największa katastrofa kosmiczna, eksplozja wahadłowca w 72 sekundzie po starcie spowodowała śmierć załogi i zniszczenie statku; wstrzymanie lotów wahadłowców na ponad dwa lata.

USA. 3-7 października 1985 roku – Atlantis – K. Bobko, R. Grabe, R. Stewart, D. Hilmers, W. Pailes – inauguracyjny lot czwartego amerykańskiego wahadłowca (misja wojskowa).

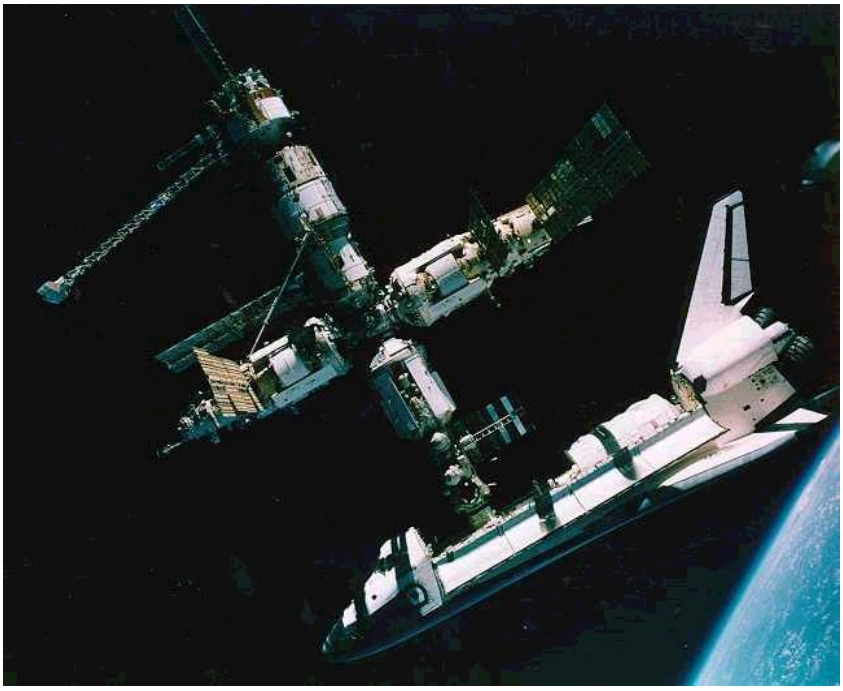

stacja Mir i wahadłowiec Atlantis

Kraje zachodnie Europy. 2 lipca 1985 roku – Giotto – próbnik do badań komety Halleya; w ziemskiej nocy z 13 na 14 marca 1986 roku zbliżenie się na odległość około 605 kilometrów od jej jądra.

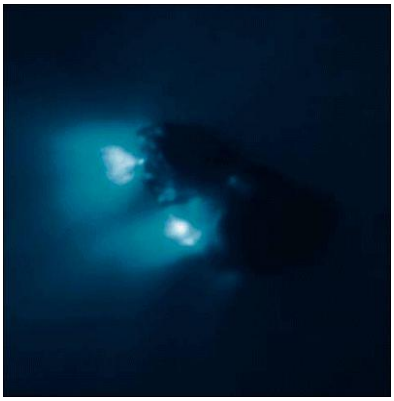

Jądro komety Halleya sfotografowane przez próbnik Giotto

ZSRR. 21 grudnia 1984 roku – Wega 2 – próbnik do badań Wenus i komety Halleya; 9 marca 1986 roku minięcie komety w odległości około 8 tysięcy kilometrów od jej jądra.

ZSRR. 15 grudnia 1984 roku – Wega 1 – próbnik do badań Wenus i komety Halleya; 6 marca 1986 roku minięcie komety w odległości około 8,9 tysięcy kilometrów od jej jądra.

USA. 8-16 listopada 1984 roku – Discovery – F.Hauck, D. Walker, A. Fisher, J. Allen, D. Gardner – pierwsze dostarczenie z powrotem na Ziemię (w ładowni wahadłowca) dwóch satelitów telekomunikacyjnych ściągniętych z orbity.

USA. 30 sierpnia do 5 września 1984 roku – Discovery – H. Hartsfield, M. Coats, S. Hawley, R. Mullane, J. Resnik, Ch. Walker – pierwszy lot trzeciego amerykańskiego wahadłowca.

ZSRR 17-29 lipca 1984 roku – Sojuz T 12 – W. Dżanibekow, S. Sawicka, I. Wołk – pierwsze wyjście w otwartą przestrzeń kosmiczną kobiety (Sawicka).

USA. 6-13 kwietnia 1984 roku – Chalenger – R. Crippen, G. Nelson, J. van Hoften, T. Hart, D. Skobee – pierwsza w historii naprawa na orbicie (w luku wahadłowca) uszkodzonego satelity (SMM).

USA. 3-11 lutego 1984 roku – Chalenger – V. Brand, R. Gibson, R. Mc Nair, R. Stewart, B. Mc Candless – pierwsze wyjście astronautów w otwartą przestrzeń kosmiczną i orbitowanie w niej bez połączenia ze statkiem (Mc Candless, Stewart).

USA 28 listopada do 9 grudnia 1983 roku – Columbia – J. Joung, B. Shaw, O. Garriott, R. Parker, B. Lichtenberg, U. Merbold (FRN) – pierwszy lot laboratorium kosmicznego Spacelab na pokładzie wahadłowca; pierwszy lot astronauty FRN.

USA 18-24 czerwca 1983 roku – Chalenger – R. Crippen, F. Hauckn, J. Fabian, S. Ride, N. Thagard – pierwszy lot kosmiczny amerykańskiej kosmonautki (S. Ride).

USA. 13 czerwca 1983 roku – Pioneer 10 – pierwszy obiekt wysłany z Ziemi w głąb Galaktyki dotarł do granic Układu Słonecznego, osiągnął największą odległość od Ziemi i największy dystans łączności radiowej.

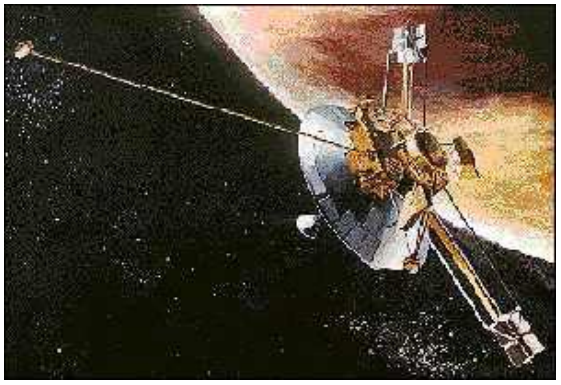

ZSRR. 2 czerwca 1983 roku – Wenus 15 – 7 czerwca 1983 roku – Wenus 16 – sztuczne satelity Wenus; przekazanie radarowych map powierzchni Wenus, map temperatur i wyników badań atmosfery planety.

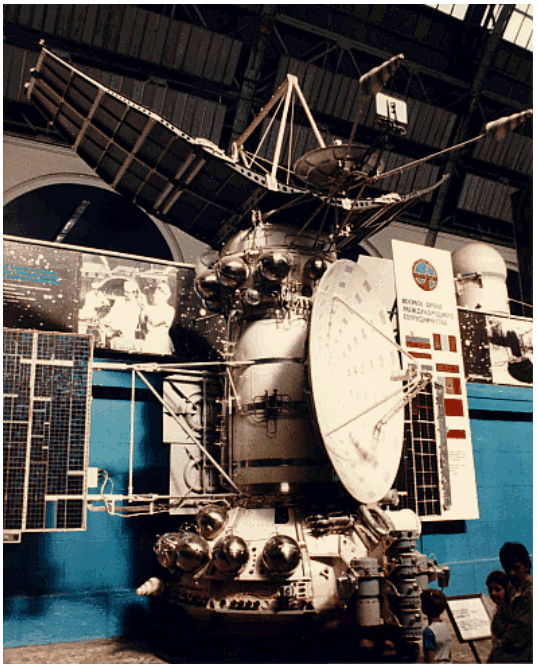

USA. 4-9 kwietnia 1983 roku – Chalenger – P. Weitz, K. Bobko, S. Musgrave, D. Peterson – inauguracyjny lot drugiego wahadłowca.

USA. 11-16 listopada 1982 roku – Columbia – V. Brand, R. Overmeyer, J. Allen, W. Lenoir – umieszczenie na orbicie satelitów telekomunikacyjnych wprost z ładowni wahadłowca.

USA. 12-14 listopada 1981 roku – Columbia – J. Engle, R. Truly – po raz pierwszy w historii drugi lot kosmiczny tego samego statku załogowego.

ZSRR. 4 listopada 1981 roku – Wenus 14 – łagodne lądowanie na Wenus (5 marca 1982 roku); powtórzenie badań Wenus 13.

ZSRR. 30 października 1981 roku – Wenus 13 – łagodne lądowanie na Wenus (1 marca 1982 roku); pobranie próbek gruntu i dokonanie analizy jego składu; wykonanie kolorowych panoramicznych zdjęć planety.

USA. 12-14 kwietnia 1981 roku – Columbia – J. Joung, R. Crippen – pierwszy lot wahadłowca (samolotu kosmicznego).

ZSRR. 27 czerwca do 5 lipca 1978 roku – Sojuz 30 – P. Klimuk (z lewej), M. Hermaszewski (Polska) – pierwszy lot kosmiczny Polaka; połączenie z Salutem 6.

USA 27 czerwca 1978 roku – Seasat 1 – pierwszy satelita oceanograficzny.

USA. 20 maja 1978 roku – Pioneer-Venus 1 – sztuczny satelita Wenus (od 4 grudnia 1978 roku).

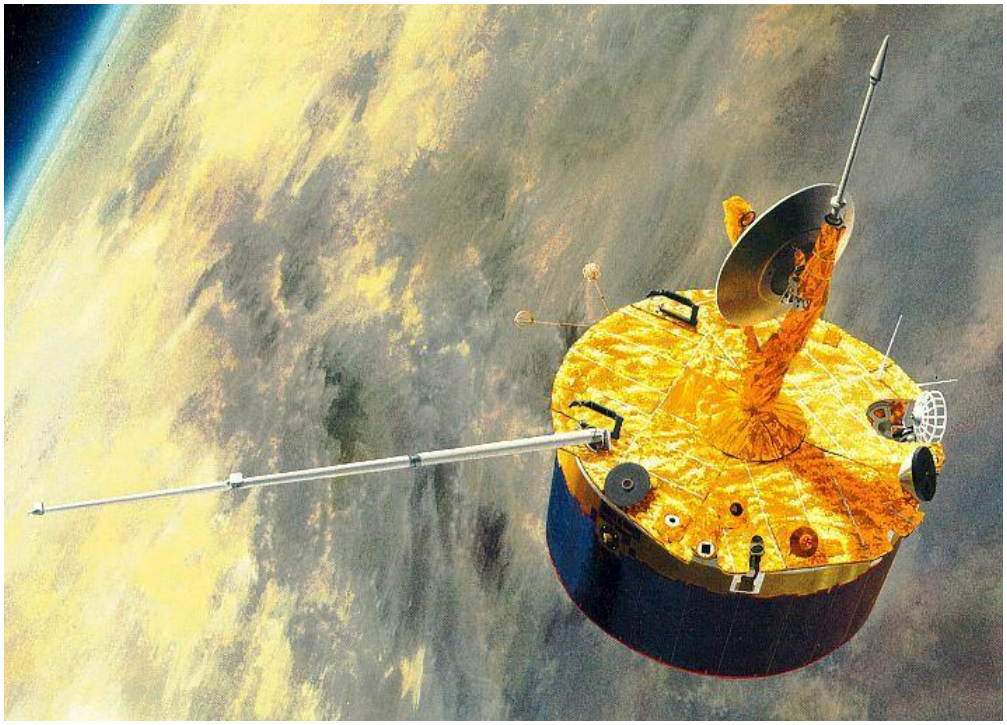

ZSRR. 2-10 marca 1978 roku – Sojuz 28 – A. Gubariew (z lewej), V. Remek (Czechosłowacja) – pierwsza międzynarodowa załoga; połączenie z Salutem 6.

lądowanie na ziemi – dosłownie!

USA 5 września 1977 roku – Voyager 1 – 5 marca 1979 roku przelot koło Jowisza, 12 listopada 1980 roku przelot w pobliżu Saturna, układów ich satelitów oraz pierścieni okołoplanetarnych.

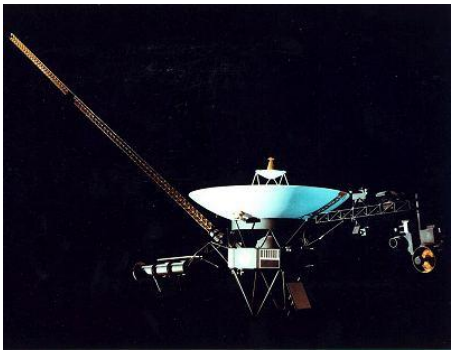

USA. 20 sierpnia 1977 roku – Voyager 2 – 9 lipca 1979 roku minięcie Jowisza, 26 lipca 1981 roku zbliżenie do Saturna; 24 stycznia 1986 roku Voyager zbliżył się jako pierwszy obiekt ziemski do Urana mijając go w odległości około 81,5 tysiąca kilometrów od górnej powłoki chmur; pierwsze szczegółowe badania Urana, jego księżyców i pierścieni oraz przekazanie zdjęć; w nocy ziemskiej z 24 na 25 sierpnia 1989 roku dokonał pierwszego w historii przelotu w pobliżu Neptuna, mijając go w odległości około 4800 km od powierzchni chmur; badania mijanych planet, ich księżyców i pierścieni.

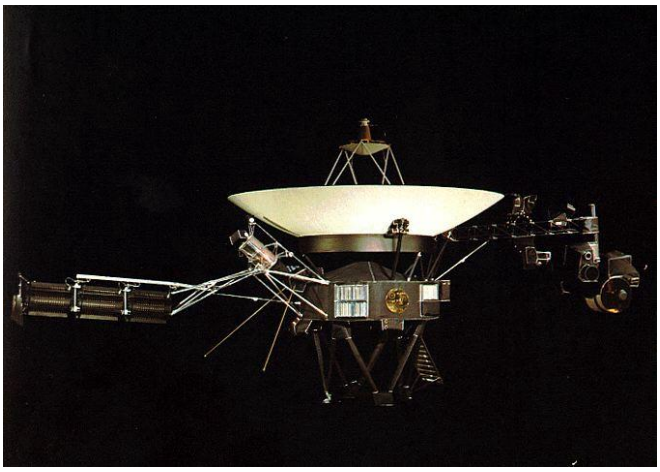

Voyager 2

FRN (Republika Federalna Niemiec) 15 stycznia 1976 roku – Helios 2 – zbliżenie się (17 kwietnia 1976 roku) do Słońca na odległość 43,4 miliona kilometrów.

USA 20 sierpnia 1975 roku – Viking 1 – dokonanie (20 lipca 1976 roku) przez lądownik próbnika pierwszego łagodnego lądowania na Marsie i przekazanie zdjęć jego powierzchni.

kolejne etapy lądowania sondy Viking na Marsie i orbiter sondy Viking fotografujący powierzchnię Czerwonej Planety

ZSRR i USA 15-21 lipca 1975 roku – Sojuz 19 – A. Leonow, W. Kubasow.
16-24 lipca 1975 roku – Apollo – Th. Stafford, V. Brand, D. Slayton.
Pierwszy międzynarodowy lot kosmiczny (Sojuz – Apollo); dwukrotne połączenie statków radzieckiego i amerykańskiego (na 1 dobę 22 godziny i 36 minut); wspólne eksperymenty.

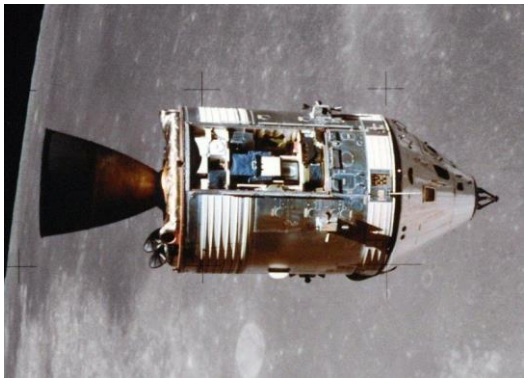

ZSRR 8 czerwca 1975 roku – Wenus 9 – człon orbitalny stał się 22 października 1975 roku pierwszym sztucznym satelitą Wenus; przekazanie przez lądownik próbnika pierwszych zdjęć jej powierzchni.

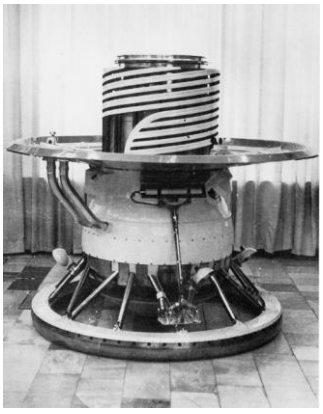

FRN. 10 grudnia 1974 roku – Helios 1 – próbnik przestrzeni międzyplanetarnej; 15 marca 1975 roku zbliżył się do Słońca na odległość 46,5 miliona kilometrów.

USA 3 listopada 1973 roku – Mariner 10 – pierwszy obiekt ziemski, który zbliżył się (29 marca 1974 roku) na odległość 703 km do Merkurego.

USA. 25 maja do 22 czerwca 1973 roku – Skylab 2 – Ch. Conrad, J. Kerwin, P. Weitz – pobyt pierwszej załogi w amerykańskiej stacji kosmicznej Skylab.

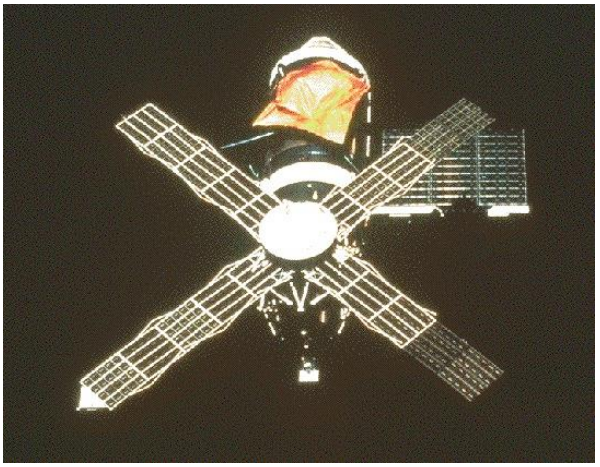

USA. 14 maja 1973 roku – Skylab – pierwsza amerykańska stacja kosmiczna.

ZSRR Polska. 19 kwietnia 1973 roku – Interkosmos–Kopernik 500 – pierwszy satelita z polską aparaturą (radiospektrografem do badań wybuchowego promieniowania radiowego Słońca) na pokładzie.

USA. 6 kwietnia 1973 roku – Pioneer 11 – pierwszy obiekt ziemski, który zrealizował przelot w pobliżu Jowisza (minął go 3 grudnia 1974 roku w odległości około 42 800 km od szczytu powłoki chmur) i zbliżył się do Saturna (1 września 1977 roku na odległość około 21 tysięcy kilometrów od szczytu powłoki chmur).

USA. 7-19 grudnia 1972 roku – Apollo 17 – E. Cernan, R. Evans, H. Schmitt – szóste (ostatnie) lądowanie ludzi na Księżycu (okolice gór Taurus i krateru Littrow).

→ astronauta na Księżycu z Apollo 17

USA. 23 lipca 1972 roku – ERST 1 (Landsat 1) – pierwszy satelita teledetekcyjny.
Teledetekcja satelitarna, badanie powierzchni Ziemi (lub innej planety) za pomocą sztucznych satelitów rejestrujących natężenie wysyłanego przez nią promieniowania elektromagnetycznego (podczerwonego, widzialnego, nadfioletowego); wyniki pomiarów po przesłaniu do stacji naziemnych są przetwarzane komputerowo na informacje o złożach, urodzajności zbóż, ogniskach chorób roślin, zanieczyszczeniach itp.

USA. 16-27 kwietnia 1972 roku – Apollo 16 – J. Joung, Ch. Duke, Th. Mattingly – piąte lądowanie ludzi na Księżycu (okolice krateru Karteziusz).

USA 3 marca 1972 roku – Pioneer 10 – zbliżenie się 4 grudnia 1973 roku pierwszego obiektu ziemskiego do Jowisza (na odległość 131,3 km od powłoki chmur), przekazanie zdjęć planety.

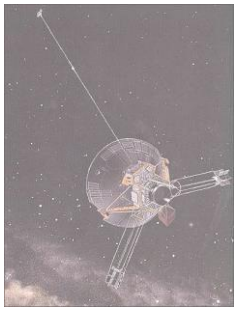

USA 14 listopada 1971 roku – Mariner 9 – pierwszy sztuczny satelita Marsa – Mariner 9 dostarcza ponad 7 tysięcy zdjęć planety i jej satelitów Phobosa i Deimosa.

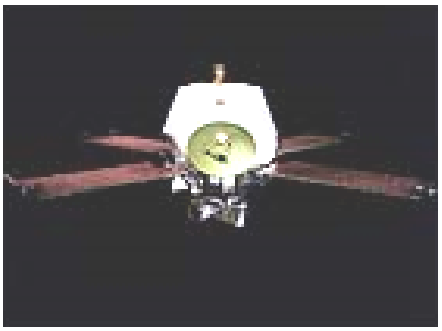

USA 26 lipca do 7 sierpnia 1971 roku – Apollo 15 – D. Scott, J. Irwin, A. Worden – czwarte lądowanie ludzi na Księżycu (nad szczeliną Halleya – u stóp Apeninów); użycie pojazdu księżycowego Rover.

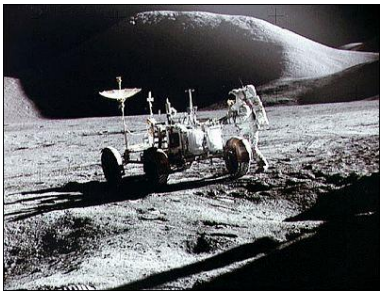

pojazd Rover i astronauta J. Irwin na Księżycu

ZSRR. 4 lipca 1971 roku w katastrofie statku Sojuz 11 zginęła trzyosobowa rosyjska załoga

USA. 30 maja 1971 roku – Mariner 9 – pierwszy sztuczny satelita Marsa (od 14 listopada 1971 roku).

ZSRR 19 maja 1971 roku – Mars 2 – osiągnięcie przez pierwszy obiekt ziemski (lądownik statku) 27 listopada 1971 roku powierzchni Marsa [Rozbił się na powierzchni Marsa].

ZSRR 24-25 kwietnia 1971 roku – Sojuz 10 – W. Szatałow, A. Jelisiejew, N. Rukawisznikow – pierwsze połączenie ze stacją orbitalną Salut 1.

ZSRR. 19 kwietnia 1971 roku – Salut 1 – pierwsza stacja kosmiczna na orbicie okołoziemskiej.

USA. 31 stycznia do 9 lutego 1971 roku – Apollo 14 – A. Shepard, E. Mitchell, S. Roosa – trzecie lądowanie ludzi na Księżycu (okolice krateru Fra Mauro).

ZSRR 10 listopada 1970 roku – Łuna 17 – dostarczenie (17 listopada 1970 roku) na powierzchnię Księżyca pierwszego automatycznego pojazdu księżycowego – Łunochod 1.

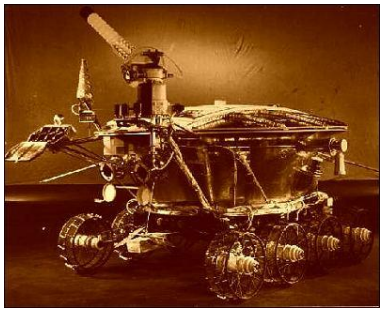

ZSRR 12 września 1970 roku – Łuna 16 – łagodne lądowanie na Ziemi (24 września 1970 roku powrotnika Łuny 16 z próbką gruntu księżycowego pobraną automatycznie przez aparaturę próbnika.

ZSRR 17 sierpnia 1970 roku – Wenus 7 – pierwsze łagodne lądowanie próbnika (15 grudnia 1970 roku) na powierzchni Wenus; przekazanie sygnałów z powierzchni Wenus.

USA. 14-24 listopada 1969 roku – Apollo 12 – Ch. Conrad, A. Bean, R. Gordon – drugie lądowanie ludzi na Księżycu (Ocean Burz).

USA. 16-24 lipca 1969 roku – Apollo 11 – N. Armstrong, E. Aldrin, M. Collins – pierwsze lądowanie ludzi na Księżycu (Morze Spokoju); Armstrong i Aldrin przebywali na Księżycu 21 godzin i 36 minut.

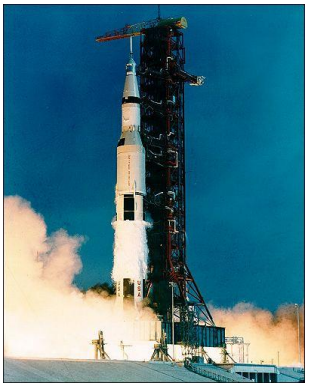

Apollo 11 i człowiek na Księżycu

USA. 18-26 maja 1969 roku – Apollo 10 – Th. Stafford, J. Joung, E. Cernan – rozłączenie i połączenie z lądowaniem księżycowym LM podczas lotu okołoksiężycowego.

USA. 2-13 marca 1969 roku – Apollo 9 – J. Mc Divitt, D. Scott, R. Schwieckart – rozłączenie i połączenie z lądowaniem księżycowym LM, samodzielny lot LM po orbicie księżycowej.

ZSRR. 14-17 stycznia 1969 roku – Sojuz 4, 15-18 stycznia 1969 roku – Sojuz 5 – W. Szatałow, A. Jelisiejew, B. Wołynow, J. Chrunow – pierwsze połączenie statków załogowych na orbicie; pierwsza przesiadka astronautów (Jelisiejew, Chrunow).

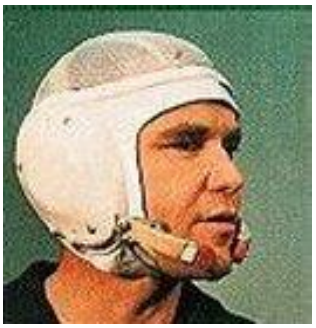

Sojuz 4

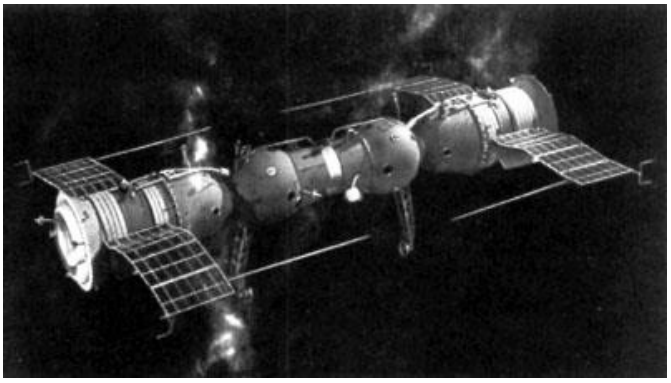

połączenie Sojuza 5 z Sojuzem 4

USA. 21-27 grudnia 1968 roku – Apollo 8 – F. Borman, J. Lovell, W. Anders – pierwszy lot ludzi wokół Księżyca.

USA. 11-22 października 1968 roku – Apollo 7 – W. Schirra, D. Eisele, D. Cunningham – pierwszy lot załogowy statku serii Apollo.

ZSRR. 23-24 kwietnia 1967 roku – Sojuz 1 – W. Komarow – pierwszy lot statku serii Sojuz, astronauta zginął podczas powrotu wskutek nie rozwinięcia spadochronu.

ZSRR 31 marca 1966 roku – Łuna 10 – pierwszy sztuczny satelita Księżyca.

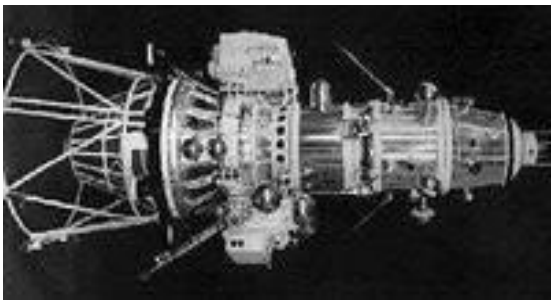

USA 16-17 marca 1966 roku – Gemini 8 – N. Armstrong, D. Scott – pierwsze połączenie na orbicie okołoziemskiej z innym obiektem (Agena Target Vehicle).

Titan 2, który wyniósł na orbitę Genini 8

ZSRR. 31 stycznia 1966 roku – Łuna 9 – pierwsze łagodne lądowanie obiektu ziemskiego na powierzchni Księżyca, przekazanie jej zdjęć.

Łuna 9

USA 14 lipca 1965 roku – Mariner 4 – przekazanie pierwszych zdjęć powierzchni Marsa z odległości około 9 tysięcy kilometrów.

USA. 3-7 czerwca 1965 roku – Gemini 4 – J. Mc Diwitt, E. White – pierwsze wyjście astronauty amerykańskiego w otwartą przestrzeń kosmiczną (White).

ZSRR. 18-19 marca 1965 roku – Woschod 2 – A. Leonow, P. Bielajew – pierwsze wyjście kosmonauty w otwartą przestrzeń kosmiczną (Leonow 12 minut).

Woschod 2

USA 28 listopada 1964 roku – Mariner 4 – 14 lipca 1965 roku minięcie Marsa w odległości około 9 tysięcy kilometrów i przekazanie pierwszych zdjęć planety wykonanych z bliska.

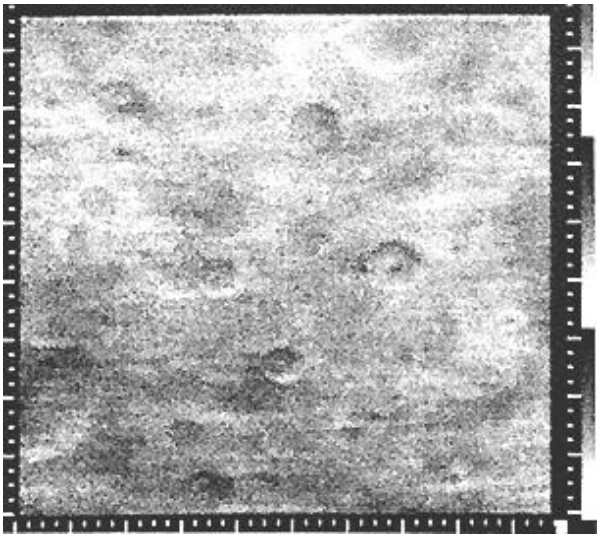

USA. 19 sierpnia 1964 roku – Synkom 3 – pierwszy satelita geostacjonarny (łącznościowy).

USA 28 lipca 1964 roku – Ranger 7 – dostarczenie pierwszych zdjęć powierzchni Księżyca wykonanych z bliska (odległość 500m) o dużej (0,5m) zdolności rozdzielczej.
Na zdjęciu sonda Ranger 1

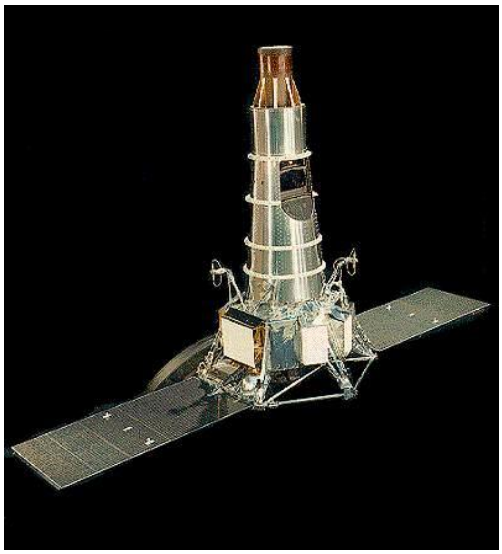

ZSRR 16-19 czerwca 1963 roku – Wostok 6 – Walentina Tierieszkowa – pierwszy lot kosmiczny kobiety.

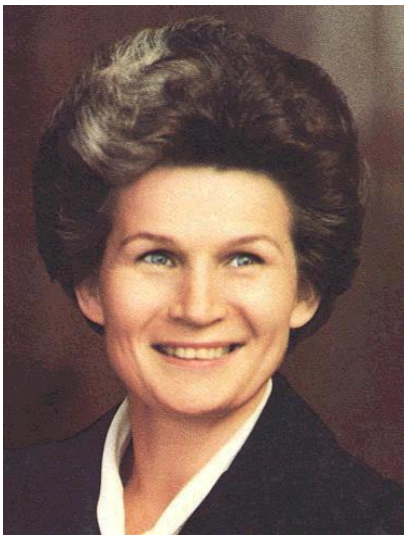

USA 31 października 1962 roku – ANNA 1B – pierwszy satelita geodezyjny.

ZSRR 11-15 sierpnia 1962 roku – Wostok 3 – A. Nikołajew,

12-15 sierpnia 1962 roku – Wostok 4 – P. Popowicz

– pierwszy lot zespołowy.

USA. 20 lutego 1962 roku – Mercury 6 – J. Glenn – pierwszy lot Amerykanina.

Kapsuła statku Merkury i start rakiety Atlas D z kapsułą

ZSRR 6-7 sierpnia 1961 roku Wostok 2 – H. Titow pierwszy lot całodobowy.

USA. 5 maja 1961 roku – Mercury 2 – A. Shepard – lot balistyczny.

ZSRR. 12 kwietnia 1961 roku – Wostok 1 – Jurij Gagarin – pierwszy lot kosmiczny człowieka.

Rakieta Wostok 1 na kosmodromie

Jurij Gagarin

ZSRR. 12 lutego 1961 roku – Wenus 1 – pierwszy planetarny próbnik Wenus.

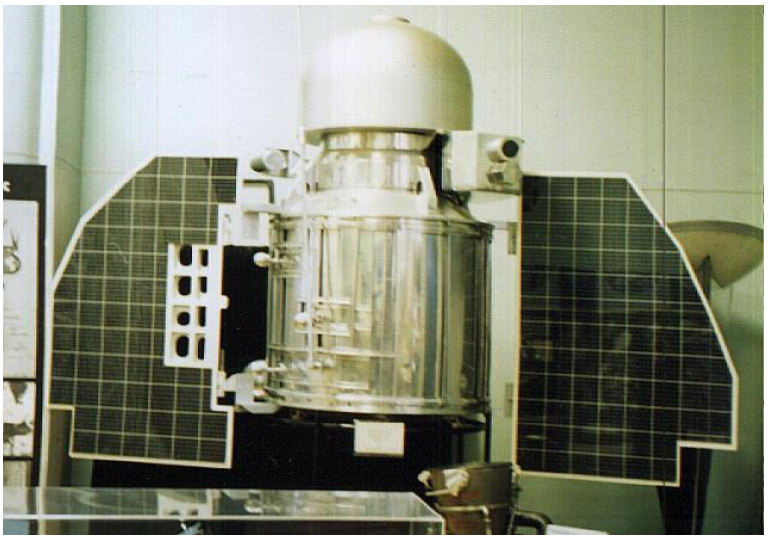

USA 14 października 1960 roku – Courier 1B – pierwszy satelita łącznościowy czynny.

ZSRR.
19 sierpnia 1960 roku – Sputnik-Kobalt 2 – pierwszy satelita, który łagodnie wylądował na powierzchni Ziemi z żywymi psami (Biełką i Striełką) na pokładzie.

Biełka i Striełka

USA 13 kwietnia 1960 roku – Transit 1-B – start pierwszego satelity nawigacyjnego.

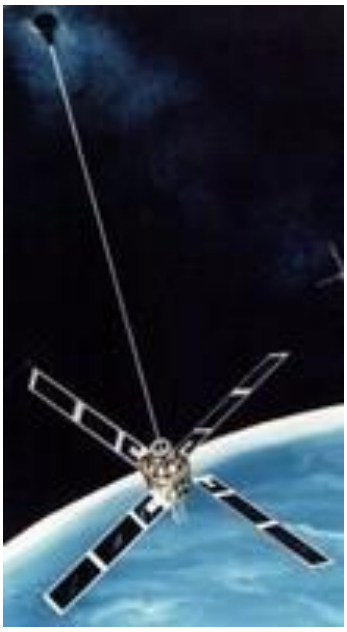

USA 1 kwietnia 1960 roku – Tiros 1 – pierwszy satelita meteorologiczny.

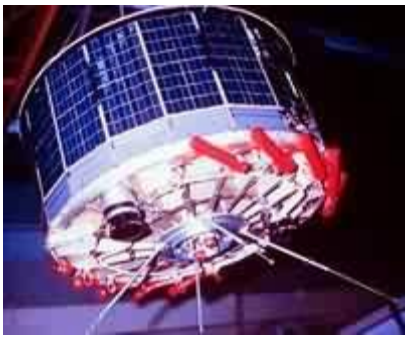

ZSRR. 4 października 1959 roku – Łuna 3 – mijając Księżyc (7 października 1959 roku) dostarczył pierwszych zdjęć jego odwrotnej strony.

ZSRR. 12 września 1959 roku – Łuna 2 – pierwszy obiekt ziemski, który spadł na Księżyc 13 września 1959 roku.

ZSRR. 2 stycznia 1959 roku – Łuna 1 – pierwszy próbnik Księżyca; 4 stycznia 1959 roku minął go w odległości około 5-6 tysięcy kilometrów.

USA. 31 stycznia 1958 roku – Explorer 1 – pierwszy amerykański sztuczny satelita Ziemi.

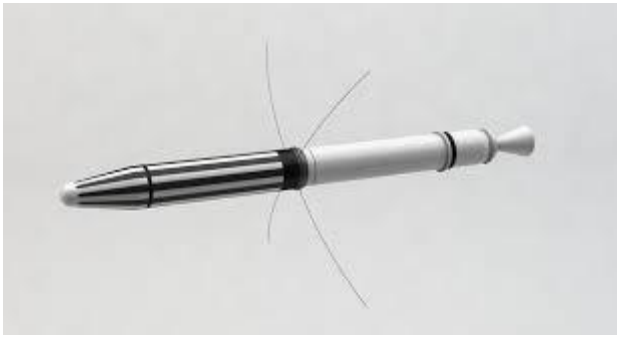

Explorer 1

ZSRR. 3 listopada 1957 roku – Sputnik 2 – pierwszy sztuczny satelita ziemi z żywym zwierzęciem, psem Łajką, na pokładzie. Łajka nie wróciła na Ziemię, to była podróż w jedną stronę.

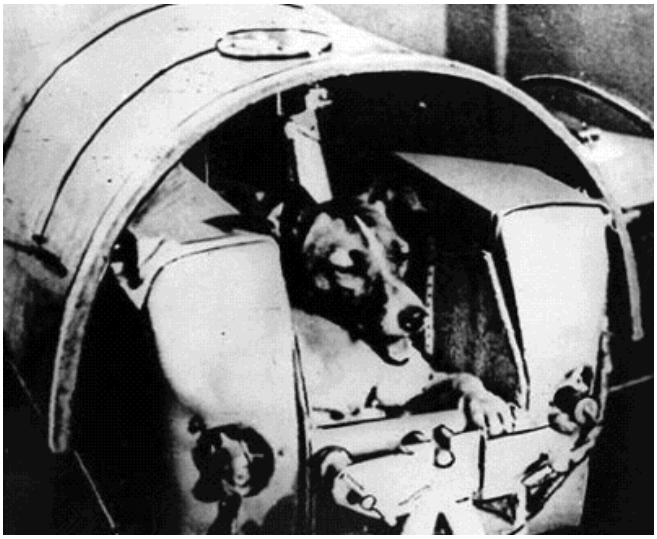

ZSRR. 4 października 1957 roku – Sputnik 1 – pierwszy sztuczny satelita ziemi.

Sputnik 1

Sputnik 1 (ros. *Спутник-1*, w tłum. *towarzysz podróży*; oznaczenie kodowe: **ПС-1**, trl. *PS-1* – skrót od słów *Простейший Спутник-1*, trl. *Prostiejszyj Sputnik-1*, trb. *Prosteyshiy Sputnik-1* w tłum. *najprostszy satelita 1*) – pierwszy sztuczny satelita Ziemi. Wystrzelony przez ZSRR 4 października 1957 o godzinie 19:28:34 czasu uniwersalnego. Wraz z trzema innymi satelitami serii Sputnik, był radzieckim wkładem w Międzynarodowy Rok Geofizyczny. Wyniesienie Sputnika 1 na orbitę stało się początkiem wyścigu kosmicznego między ZSRR a USA. Obserwacje wizualne i radiowe Sputnika były prowadzone na całym świecie.

INTERWENCJE ORAZ ANEKSJE ZSRR

W polityce zagranicznej ZSRR łączył dialog rozbrojeniowy z próbami neutralizacji Europy Zachodniej i rozszerzenia swej strefy wpływów w skali globalnej, głównie w Azji Południowo-Wschodniej (Wietnam) oraz Afryce, Ameryce Środkowej, na Bliskim Wschodzie, co prowadziło do powstania ognisk lokalnych konfliktów (np. 1979—1989 sowiecka interwencja zbrojna w Afganistanie), podobnie jak polityka utrzymania pojałtańskiego porządku w Europie (interwencja wojskowa w NRD w 1953 roku, na Węgrzech w 1956 roku, w Czechosłowacji w 1968 roku, wzmagane okresowo naciski na Polskę). Rosyjska Federacja prowadzi taką samą działalność, gdzie tylko może, ale już mniej może.

AFGANISTAN

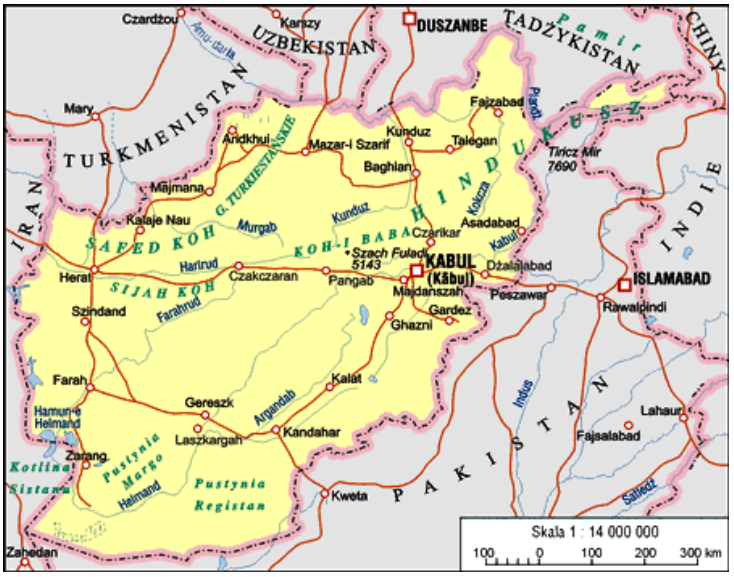

Onet Wiem

Afganistan, Afcānestān, Islamskie Państwo Afganistanu, De Afcānestan Eslāmi Daulat (paszto), Daulat-e Eslāmi-ye Afcānestān (dari), państwo w południowo-zachodniej Azji, bez dostępu do morza.
Na północy graniczy z Turkmenistanem (744 km), Uzbekistanem (137 km) i Tadżykistanem (1 206 km), na północnym wschodzie z Chinami (76 km), na wschodzie i południu z Pakistanem (2 430 km), na zachodzie z Iranem (936 km).

Powierzchnia 647,5 tysięcy km^2 [to jest 26 razy mniej niż Rosja]. 28 700 tysięcy mieszkańców (2003 rok) [to jest 5 razy mniej niż Rosja]. Średnia gęstość zaludnienia: 44 osób/km^2, w dolinach rzek i oazach ponad 100 osób/km^2. Stolica: Kabul (1,4 miliona, 1998 rok). Główne miasta: Kandahar (225 tysięcy,1998 rok), Herat (177 300, 1998 rok), Mazar-i Szarif (130 600, 1998 rok), Kunduz (58 tysięcy, 1992 rok), Dżalalabad (58 tysięcy, 1992 rok). W miastach mieszka 18% ludności. Ponad 2,5 miliona mieszkańców stanowią koczownicy. Większość ludności żyje w strukturach plemiennych. Podział administracyjny: 30 prowincji (welajatów). Język urzędowy: paszto (afgański, 35%), dari (odmiana perskiego, zwany też farsi, 50%), w użyciu także uzbecki i turkmeński (11%).

Skład etniczny: Pasztunowie (zwani Afganami, 44%), Tadżycy (25%), Uzbecy (8%), Hazarowie (10%), Chacharowie (2%), Turkmeni (2%) oraz Kirgizi, Beludżowie, Nuristańczycy. Religia państwowa islam. Wyznania: muzułmanie 99% (sunnici 74%, szyici 25%) Jednostka monetarna: 1 afgani = 100 pul. Analfabetyzm sięga 70%. Niski poziom wykształcenia (szczególnie kobiet). Średnia długość życia: mężczyźni 46 lat, kobiety 45 lat.

Kraj górzysty, około 50% powierzchni wznosi się powyżej 2000 m; na wschodzie Hindukusz (Noszak, 7485 m), na południowym zachodzie rozległe kotliny z pustyniami Margo i Registan, na północy równina Baktrii (nad Amudarią); klimat podzwrotnikowy kontynent. suchy; główne rzeki: Harirud, Helmand, Kabul (dopływ Indusu); stepy.

Historia: Na skutek długotrwałej suszy w latach 1970—1973, w wyniku której zmarło z głodu około 80 tysięcy osób (mimo dostarczanej przez USA, ZSRR i Chiny żywności), gwałtownie pogorszyła się sytuacja gospodarcza Afganistanu. Kolejny przewrót wojskowy w 1978 roku, zwany rewolucją kwietniową, w którego wyniku zginął Daud Chan i jego stronnicy, otworzył drogę do władzy Ludowo-Demokratycznej Partii Afganistanu (L-DPA).

Na czele utworzonej Rady Rewolucyjnej Demokratycznej Republiki Afganistanu stanął sekretarz L-DPA, Muhammad Nur Taraki. Nowe władze zapowiedziały niekapitalistyczną drogę rozwoju, wzorowaną na modelu radzieckim i rozpoczęły przeobrażanie rodowo-plemiennego społeczeństwa muzułmańskiego w nowoczesne państwo totalitarne.

We wrześniu 1979 roku został zamordowany prezydent Taraki, a jego miejsce zajął przywódca frakcji Chalk, Hafizullah Amin, który nie uzyskał akceptacji ZSRR. **W grudniu 1979 roku rozpoczęła się radziecka interwencja wojskowa w Afganistanie, dająca początek długotrwałej (do 1993 roku), wojnie domowej.** Po zamordowaniu Amina, na stanowisko prezydenta został wyniesiony, dyspozycyjny wobec Moskwy, Babrak Karmal z frakcji Parczam, który usiłował osłabić pozycję opozycji łagodząc kurs polityczny. Interwencja radziecka wywołała protesty na arenie międzynarodowej, stając się przyczyną nawrotu „zimnej wojny" pomiędzy ZSRR i USA.

Kilkuletnie walki partyzantów afgańskich (mudżahedinów) z armią rządową i radzieckim korpusem interwencyjnym spowodowały masową ucieczkę ludności miejscowej do Pakistanu (około 3 miliony osób) i Iranu (około 2 miliony osób), gdzie powstały również bazy szkoleniowe i zaopatrzeniowe partyzantów, którym pomocy udzielały: USA, państwa Europy Zachodniej oraz kraje arabskie, zwłaszcza Arabia Saudyjska. Po dojściu do władzy w ZSRR M.S. Gorbaczowa (1985 rok) następowało stopniowe ograniczanie radzieckiej interwencji wojskowej w Afganistanie.
W 1986 roku Karmal został zastąpiony przez M. Nadżibullaha, szefa afgańskiej służby bezpieczeństwa, który zapowiedział politykę zgody narodowej, rezygnując stopniowo z haseł komunistycznych na rzecz propagandy islamu. 1988 Pakistan, Afganistan, USA i ZSRR podpisały w Genewie porozumienie dotyczące uregulowania konfliktu afgańskiego oraz wycofania do 15 lutego 1989 roku wszystkich wojsk radzieckich z Afganistanu. Opozycja nasiliła antyrządową ofensywę, równocześnie nastąpił w niej rozłam na dwa ugrupowania: sunnickie, łączące 7 partii popieranych przez Pakistan i szyickie, skupiające 8 mniejszych ugrupowań, współpracujących z Iranem. Dochodziło również do konfliktów na tle narodowościowym, głównie między dominującą grupą etniczną, Pasztunami, a innymi mniejszościami.

Po wycofaniu się żołnierzy rosyjskich z terytorium Afganistanu w lutym 1989 roku i upadku marionetkowego rządu komunistycznego w kwietniu 1992 roku różne grupy mudżahedinów, do tej pory walczące z Rosjanami i rodzimymi komunistami, zaczęły bratobójcze zmagania w celu uzyskania kontroli nad stolicą kraju Kabulem. Już od 1992 roku w zmaganiach tych brały udział grupki uczniów szkół koranicznych, którzy zyskali miano talibów.

Afganistan należy do jednych z najbiedniejszych państw świata. Gospodarka oparta na rolnictwie. Struktura użytkowania ziemi: użytki rolne stanowią 58,4% powierzchni kraju, grunty orne i sady – 12,4%, użytki zielone, głównie mało urodzajne pastwiska – 46%. Ponad 75% gruntów ornych jest nawadnianych. Uprawia się: pszenicę (ponad 20% wszystkich upraw), ryż, jęczmień, kukurydzę, proso, bawełnę, tytoń, buraki cukrowe, trzcinę cukrową, sezam oraz owoce (cytrusowe, brzoskwinie, granaty, migdały, morele, winorośl) i warzywa. Koczownicza hodowla owiec (głównie karakułowych, jedno z pierwszych miejsc na świecie w hodowli), bydła, kóz, wielbłądów, koni.

Głównym bogactwem naturalnym jest gaz ziemny oraz złoża rudy żelaza, chromu, miedzi, soli kamiennej i lazurytu (największe na świecie, ale nie w pełni wykorzystane). Niewielka produkcja energii elektrycznej, uzyskiwana w ponad 80% z małych elektrowni wodnych. Przemysł słabo rozwinięty (bardzo zniszczony podczas wojny domowej), głównie spożywczy, włókienniczy (wełniany i bawełniany). Rozwinięte rzemiosło w licznych małych zakładach produkujących m.in.: dywany, tkaniny jedwabne, wyroby ze skóry i metali oraz biżuterię.

CHINY

[Onet Wiem]

Chiny, Zhongguo, Chińska Republika Ludowa, Zhonghua Renmin Gongheguo

Chiny graniczą na północy z Rosją i Mongolią, na wschodzie z Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną, długi odcinek granicy wschodniej wyznaczają wybrzeża mórz: Żółtego, Wschodniochińskiego i Południowochińskiego, na południu graniczą z Wietnamem, Laosem, Myanmar, Indiami, Bhutanem i Nepalem, na zachodzie z Afganistanem, Tadżykistanem, Kirgistanem i Kazachstanem.

Stolica Pekin, 6,8 miliona mieszkańców (1991 rok). Obszar 9 596 960 km2 **[to jest niemal 2 razy mniej niż Rosja]**. 1 286,975 mln mieszkańców (2003) **[to jest niemal 9 razy więcej niż Rosja]**, co daje średnią gęstość zaludnienia 134,1 osób/km^2.

W 1949 powstała Chińska Republika Ludowa z przewodniczącym Mao Tse-tungiem na czele. Na początku lat 50., we współpracy z ZSRR, w Chinach przeprowadzono reformę rolną i nacjonalizację przemysłu.

W latach 1966—1976 miała miejsce w Chinach tzw. rewolucja kulturalna, w wyniku której represjami objęto ponad 700 tysięcy osób, ponad 32 tysiące z nich zginęło. Po śmierci Mao Tse-tunga i tzw. przewrocie październikowym (1976 rok) inspiratorzy rewolucji zostali usunięci ze stanowisk, aresztowani i osądzeni.

Nowe władze chińskie zainicjowały politykę liberalizacji gospodarki i zacieśnienia współpracy handlowej z krajami zachodnimi. W 1979 [Chiny] wypowiedziały ZSRR układ o przyjaźni i współpracy, podpisały traktat o pokoju i przyjaźni z Japonią, nawiązały stosunki dyplomatyczne ze Stanami Zjednoczonymi.

Nasilenie sporu terytorialnego z ZSRR. W 1969 roku wybuchają walki o wysepkę Dumańska na granicznej rzece Ussuri, które trwają 2 i 14 – 15 marca 1969roku.

Wszystkie konflikty, oprócz wojny w Korei, ograniczały się do obszarów przygranicznych ChRL – tak było m.in. ze Związkiem Radzieckim w marcu 1969 roku na wyspie Damaszkji (chińskie Zhenbao dao). Kreowane były z uwagi na wewnętrzny układ w Komunistycznej Partii Chin. Wspominany już marcowy konflikt graniczny z ZSRR toczył się na miesiąc przez otwarciem IX Zjazdu Komunistycznej Partii Chin, na którym poparto koncepcję ustrojową Mao Zedonga.

Pekin

ESTONIA

FINLAND
Gulf of Finland
Baltic Sea
Paldiski
Muuga
TALLINN
Kundа
Kohtla-Järve
Narva
Hiiumaa
Haapsalu
Lake Peipus
Saaremaa
Pärnu
Viljandi
Tartu
RUSSIA
Võrts-Järv
Suur Munamägi
Lake Pskov
Irbe Strait
Gulf of Riga
Valga
LATVIA
0 50 km
0 50 mi
24
26
28
60
58

w Rosji
od 1721 roku do 1918 roku
i w ZSRR
od 1944 roku do 1991 roku

Estonia, Republika Estońska, Eesti Vabariik, państwo w północno-wschodniej części kontynentu europejskiego, na wschodnich wybrzeżach Morza Bałtyckiego, nad Zatoką Botnicką i Ryską. W skład Estonii wchodzi znaczna liczba wysp na Morzu Bałtyckim. Obszar 45 100 km^2 [to jest 379 razy mniej niż Rosja]. Estonia graniczy na wschodzie z Rosją, na południu z Łotwą, na północy, poprzez Zatokę Botnicką, z Finlandią.

Stolica, Tallin, 434,7 tysiące mieszkańców (1996 rok).

Estonia liczy 1 431 tysięcy mieszkańców (2000 rok) [to jest 103 razy mniej niż Rosja], średnia gęstość zaludnienia wynosi 32 osób/km^2. Przyrost naturalny: -5,1‰ (2000 rok). W 1996 roku w miastach zamieszkiwało 69.4% ludności.

W 1654 roku obszar całej Estonii dostał się pod władzę Szwedów, następnie – wskutek wojny północnej 1700-1721 – pod władzę Rosji. Po rewolucji październikowej Estonia na krótki okres uzyskała niepodległość. W 1918 opanowana przez Niemcy, w tym samym jeszcze roku zajęta przez ZSRR. W 1919 roku z pomocą wojsk brytyjskich i fińskich obalono władzę radziecką.

Zgodnie z postanowieniami tajnego protokołu radziecko-hitlerowskiego traktatu o nieagresji (pakt Ribbentrop-Mołotow) Estonia znalazła się w radzieckiej strefie wpływów. W 1940 roku anektowana przez ZSRR. Po wybuchu konfliktu radziecko-niemieckiego kontrolę nad tym obszarem na trzy lata przejęli Niemcy, włączając Estonię do prowincji Ostland, obejmującej ponadto Łotwę, Litwę i Białoruś.

W sierpniu 1944 roku wojska radzieckie ponownie zajęły Estonię, włączając ją do ZSRR jako piętnastą republikę.

Niepodległość odzyskała 20 sierpnia 1991 roku. Estonię przyjęto w poczet członków ONZ i innych organizacji międzynarodowych.

zdjęcie satelitarne Estonii i Bałtyku

FINLANDIA

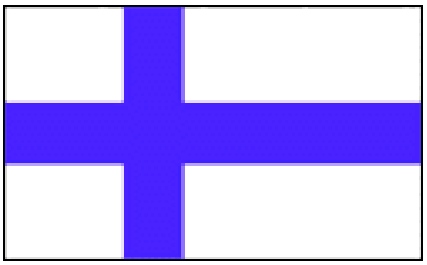

[Onet Wiem]

w Rosji
od 1809 roku do 1918 roku

Finlandia, Republika Finlandii, Suomen Tasavalta, Republiken Finland, państwo w północnej części Europy, u nasady półwyspu Skandynawskiego, nad zatokami Botnicką i Fińską. Do Finlandii należy około 6500, w przeważnie drobnych wysepek, z których większość skupiona jest u południowo-zachodnich wybrzeży. Obszar 337 030 km^2 [to jest 51 razy mniej niż Rosja]. Graniczy na północy z Norwegią, na wschodzie z Rosją, na zachodzie ze Szwecją. Stolica Helsinki, 551 tysięcy mieszkańców (1999 rok). Ludność: 5 167 tysięcy mieszkańców (2000 rok) [to jest 28 razy mniej niż Rosja].

Terytoria dzisiejszej Finlandii były od XII wieku częścią Królestwa Szwecji. W 1809 roku, po wojnie rosyjsko-szwedzkiej, Rosja przejęła kontrolę nad obszarem Finlandii włączając ją w granice imperium na prawach autonomicznego Wielkiego Księstwa. W 1917 roku, w związku z wybuchem rewolucji w Rosji, Finowie uzyskali możliwość realizacji swoich ambicji niepodległościowych. Dzięki zdecydowanym działaniom generała C. von Mannerheima udało się stłumić bunt działających w kraju komunistów, chcących przyłączyć Finlandię do Rosji Sowieckiej. C. Mannerheim, „mąż opatrznościowy" Finlandii pełnił obowiązki Naczelnego Wodza wojsk fińskich zarówno w trakcie agresji rosyjskiej (1939—1940), jak i podczas prowadzonych wspólnie z wojskami niemieckimi działań przeciwko Rosjanom (1941—1944).

W wyniku działań wojennych Finlandia utraciła na rzecz ZSRR około 10% swych najbogatszych w surowce mineralne obszarów i zmuszona była płacić Związkowi Radzieckiemu wysokie reparacje wojenne.

W 1946 roku prezydentem wybrano J. Paasikaviego, zwolennika polityki daleko idących ustępstw w stosunkach z ZSRR. Kontynuowana przez jego następcę, U. Kekkonena, polityka zakładała prosowiecką neutralność na arenie międzynarodowej w zamian za względną niezależność w polityce wewnętrznej.

Helsinki

KOREA PÓŁNOCNA

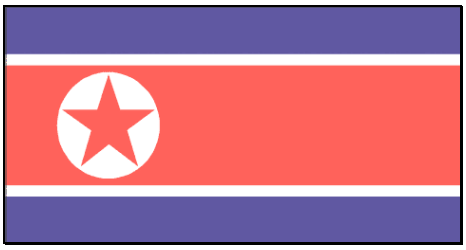

[Onet Wiem]

Korea Północna, Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna, Chosôn minjujui inmin konghwaguk, państwo położone w Azji Wschodniej, w północnej części Półwyspu Koreańskiego. Graniczy z Chinami i Rosją od północy, z Koreą Południową na południu. Powierzchnia 120,5 tysięcy km^2 [to jest 142 razy mniej niż Rosja]. Stolica Phenian (2,6 miliona mieszkańców, 1990 rok).

Ludność: 21,6 miliona mieszkańców (2000 rok) [to jest 7 razy mniej niż Rosja]. Średnia gęstość zaludnienia: 179 osób/km^2. Przyrost naturalny: 13‰ (2000 rok).

Analfabetyzm: 1%. Skład etniczny: Koreańczycy (99,8%), Chińczycy (0,2%).

Korea Północna przed 1948 była związana z Koreą Południową. W 1948 roku powstała Socjalistyczna Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna. Funkcję premiera objął Kim Ir-Sen.

W 1950 KRL-D podjęła próbę opanowania przy poufnym wsparciu ZSRR południowej części, którą wspierało USA i wywołała 3-letnią koreańską wojnę. W 1953 roku ogłoszono zawieszenie broni. Od 1979 roku odbywają się okresowo rozmowy w sprawie zjednoczenia.

Początek kryzysu: czerwiec 1950 – atak KRL-D na Republikę Korei

Koniec kryzysu: lipiec 1953 – rozejm w Panmundzonie

Czas trwania: 3 lata

Zagrożenie atakiem jądrowym: Prezydent Truman oświadczył: „Zawsze rozważaliśmy możliwość jego użycia". Prezydent Eisenhower: „Było jasne, że musielibyśmy użyć broni atomowej, aby uniknąć zbyt dużych strat". Plan wojenny otrzymał kryptonim Operacja Wymuszenie (Shakedown).

Przyczyna kryzysu: zagrożenie ze strony Korei Północnej i Chin dla Korei Południowej.

TŁO: We wrześniu 1949 roku komuniści pod przewodnictwem Mao Tse-Tunga przejmują kontrolę w Chinach. Miesiąc później, w październiku, Sowieci przeprowadzają pierwszy test bomby wodorowej. Powstaje duża presja, aby zaatakować Związek Radziecki zanim osiągnie podobne atomowe możliwości wojskowe jak Stany Zjednoczone. Fakt czy Chiny, będące już państwem komunistycznym, powinny być pierwszorzędnym celem uderzenia jądrowego był często dyskutowany wewnątrz JCS oraz NSC i był silnie związany z przebiegiem wojny koreańskiej.

PRZEBIEG KRYZYSU:

czerwiec 1950 – Korea Północna napada na Koreę Południową. Rada Bezpieczeństwa ONZ, pod nieobecność przedstawicieli ZSRR, wysyła siły pokojowe do Korei Południowej. Wojska amerykańskie stacjonujące w Korei Południowej wycofują się do Pusan.

15 września – amerykańskie oddziały desantowe lądują w rejonie miasta Inczon, odcinając wojskom północnokoreańskim drogę ucieczki

7 października – amerykańskie jednostki przekraczają 38 równoleżnik i wkraczają do Korei Północnej

10 października – Chiny ostrzegają, że zbrojnie zareagują, jeżeli wojska ONZ będą kontynuowały ofensywę

24 października – Chiny rozpoczynają negocjacje z ONZ. Tego samego dnia wojska USA rozpoczynają poważną ofensywę

28 października – kontradmirał Lalor żąda od JCS zgody na użycie broni jądrowej, aby opóźnić chińską interwencję i dać siłom ONZ czas na wycofanie

6 grudnia – wojska chińskie atakują pozycje ONZ i odrzucają siły ONZ od wywalczonych pozycji.

11 stycznia 1941 – Symington, członek Rady Bezpieczeństwa Narodowego (NSC), przedstawia projekt dyrektywy NSC-100, wzywającej do przeprowadzenia uderzenia jądrowego na Chiny i zażądania od ZSRR, aby powstrzymały się od jakichkolwiek „agresywnych" działań.

1 lutego – NSC wzywa do rozpoczęcia przygotowań do wojny atomowej

10 kwietnia – Truman dymisjonuje generała MacArthura, dowódcę amerykańskich wojsk w Korei, za jego żądania dotyczące przeprowadzenia natychmiastowego ataku jądrowego na chińskie bazy wojskowe.

20 kwietnia – MacArthur witany w Nowym Jorku jak bohater

14 sierpnia – JCS przygotowuje raport dotyczący użycia nowych głowic taktycznych Mark IX i W-19 w Korei. Ich zastosowanie nie wymagałoby konieczności użycia sił europejskiej części Operacji Wymuszenie.

31 październik 1952 – Rosjanie przeprowadzają pomyślny test pierwszej bomby wodorowej

listopad – Eisenhower wygrywa wybory prezydenckie

11 lutego 1953 – Eisenhower na spotkaniu Rady Bezpieczeństwa Narodowego oświadcza: „Powinniśmy rozważyć możliwość użycia taktycznej broni jądrowej w rejonie Kaesong".

19 maja – JCS wzywa do przeprowadzenia silnej ofensywy, także z wykorzystaniem broni nuklearnej, która przeniesie front walk poza Koreę

20 maja – JCS przedstawia swój plan członkom Rady Bezpieczeństwa Narodowego. Eisenhower jest przekonany o konieczności użycia broni jądrowej w przypadku niepowodzenia negocjacji.

lipiec – rozejm w Panmunjon kończy wojnę koreańską

27 listopada – na wspólnym spotkaniu prezydenta Eisenhowera oraz premierów Francji Laniela i Wielkiej Brytanii Churchilla, sojusznicy europejscy stanowczo przeciwstawiają się planowi wykorzystania broni jądrowej w przypadku wybuchu kolejnego konfliktu w Korei.

SKUTKI: Korea Południowa została obroniona. Stany Zjednoczone rozmieszczają znaczne siły, które pozostają tam do dziś.

LITWA

w Rosji
od 1795 roku do 1918 roku
i w ZSRR
od 1940 roku do 1990 roku

Litwa, Lietuva, Republika Litewska, Lietuvos Respublika, państwo położone w Europie Wschodniej, na południowo-wschodnim wybrzeżu Morza Bałtyckiego. Graniczy na północy z Łotwą, na wschodzie z Białorusią. Na południowym zachodzie z Polską oraz z Rosją przez obwód kaliningradzki. Powierzchnia 65200 km^2 [to jest 262 razy mniej niż Rosja]. Ludność: 3,6 miliona mieszkańców (2000 rok) [to jest 41 razy mniej niż Rosja].

Stolica Wilno (545 tysięcy mieszkańców (2000 rok).

Czasy Mendoga i Giedymina:

Ziemie litewskie w I tysiącleciu p.n.e. zasiedliły indoeuropejskie plemiona Bałtów. W IX—XII wieku terytorium Litwy dzieliło się na Żmudź i Auksztotę. W XIII wieku liczne państewka plemienne zjednoczył Mendog (król Litwy od 1235 roku) prowadzący walki z sąsiadami, tj. zakonem krzyżackim, Polską i Rusią. Po śmierci Mendoga państwo litewskie rozpadło się.

Jagiełło a Polska: Za właściwego twórcę Litwy uważa się księcia Giedymina, który opanował rozległe ziemie ruskie, założył dwa ośrodki stołeczne – Wilno i Troki. Dalsze umacnianie i wzrost terytorialny państwa następował za panowania Giedyminowiczów: Kiejstuta i Olgierda, syna Olgierda – Jagiełły oraz Witolda.

Mając na uwadze zagrożenie ze strony Krzyżaków, Jagiełło zawarł z Polską unię w Krewie (1385 rok). Na mocy zawartego traktatu rozpoczęła się chrystianizacja Litwy, Jagiełło zaś został królem Polski, poślubiając królową Jadwigę. Kolejne unie polsko-litewskie: wileńsko-radomska (1401 rok), horodelska (1413 rok) oraz – najważniejsza – lubelska (1569 rok) sprawiły, że między Litwą i Polską następował proces ujednolicania ustrojowego. Procesom integracyjnym obu krajów towarzyszyła polonizacja możnowładztwa i szlachty litewskiej. Największy zasięg terytorialny osiągnęło Wielkie Księstwo Litewskie na początku XV wieku (ponad 900 tysięcy km^2). W wiekach późniejszych obszar państwa litewskiego ulegał zmniejszeniu na skutek wojen z Moskwą (Moskiewskie Księstwo). Dalsze ubytki terytorialne nastąpiły w wyniku unii lubelskiej, na mocy której do Rzeczpospolitej włączono Wołyń, Ukrainę Kijowską, Podole Bracławskie i Podlasie.

W 1697 roku na Litwie wprowadzono język polski jako urzędowy w miejsce dotychczas obowiązującego języka ruskiego. Konstytucja 3 Maja (1791 roku) zniosła całkowicie odrębność obu państw. Wkrótce jednak trzeci rozbiór Polski doprowadził do podziału ziem litewskich: tereny położone po lewej stronie Niemna zajęły Prusy, stronę prawobrzeżną Rosja.

Odrodzenie państwowości Litwy

Dopiero I wojna światowa przyniosła odrodzenie państwowości Litwy. Za zgodą Niemiec w lutym 1918 roku Taryba (parlament) pod przewodnictwem Antanasa Smetony proklamowała niepodległość kraju. Litwini uporali się dość łatwo z powstałymi z inicjatywy bolszewików radami robotniczymi i próbami przejęcia władzy przez komunistów.

W wyniku wojny polsko-bolszewickiej Armia Czerwona zajęła Wilno i przekazała je Litwinom. Jednak wkrótce, w październiku 1920 roku, polski generał Lucjan Żeligowski zajął Wilno wraz z okolicami. Wszelkie zbliżenie Polaków z Litwinami okazało się jednak niemożliwe, wskutek czego strona polska doprowadziła do powstania tzw. Litwy Środkowej z Wilnem, którą w marcu 1922 roku włączono do Polski. Krok ten stał się przyczyną zamrożenia wzajemnych stosunków dyplomatycznych do 1938 roku.

W tym samym okresie Litwini toczyli podobny spór terytorialny z Niemcami o Kłajpedę. W marcu 1939 roku Niemcy zajęły Kłajpedę. Na mocy porozumienia między Niemcami hitlerowskimi a ZSRR, po klęsce wrześniowej Polski, Wilno wraz z okręgiem wróciło do Litwy.

Utrata niepodległości...

W 1940 roku Litwa utraciła niepodległość, stając się republiką Związku Radzieckiego.

Rozpoczął się okres prześladowań rodzimej ludności litewskiej i zamieszkałych tutaj Polaków. Po wybuchu wojny radziecko-niemieckiej część Litwinów, tzw. szaulisi, współpracowali z Niemcami. Równocześnie powstał ruch oporu, tworzony zarówno przez Litwinów, jak i Polaków, np. w okręgu wileńskim działały silne oddziały Armii Krajowej. Po wkroczeniu Armii Czerwonej Litwa nadal była Republiką Radziecką.

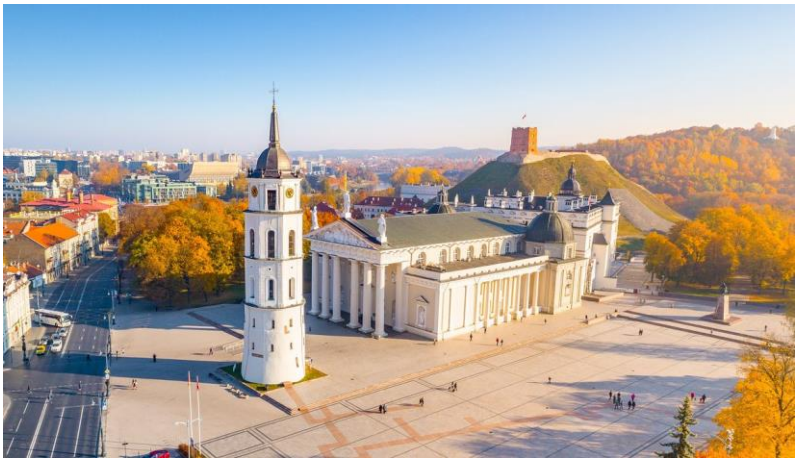

Wilno

ŁOTWA

w Rosji
od 1772 roku
do 1918 roku
i w ZSRR
od 1940 roku
do 1990 roku

Łotwa, Latvija, Republika Łotewska, Latvijas Republika, państwo położone w Europie Wschodniej, na wschodnim wybrzeżu Morza Bałtyckiego. Graniczy na północy z Estonią, na wschodzie z Rosją, na południowym wschodzie z Białorusią, na południu z Litwą. Powierzchnia 64,5 tys. km^2 [to jest 265 razy mniej niż Rosja]. 2,4 miliona mieszkańców (2000 rok) [to jest 62 razy mniej niż Rosja]. Stolica Ryga (826 tysięcy mieszkańców (1996 rok).

Tereny obecnej Łotwy, określane do połowy XVI wieku jako Inflanty. Inflanty były terenem spornym, do którego pretensje od 1561 zaczęła zgłaszać także Polska, później Szwecja i Rosja. Od 1721 Inflanty szwedzkie, a od 1772 Inflanty polskie (tzw. Latgalia ze stolicą w Dyneburgu) znalazły się w rękach rosyjskich. Zamieszkujący te ziemie Łotysze, związani z kulturą niemiecką, dążyli do uzyskania autonomii w ramach imperium rosyjskiego. W wyniku walk I wojny światowej, w 1917 roku obszary dzisiejszej Łotwy zajęli Niemcy. Powstała za zgodą okupacyjnych władz niemieckich Łotewska Rada Narodowa proklamowała niepodległość Łotwy (18 listopada 1918 roku). W tym samym czasie komuniści łotewscy proklamowali powstanie republiki sowieckiej, ich działania jednak nie przyniosły znaczącego odzewu wśród mieszkańców kraju. W 1934 roku na czele rządu stanął dyktator K. Ulmanis, który pozostawał u władzy do 1940 roku.

W 1940 r. nastąpiła przymusowa inkorporacja Łotwy do ZSRR. Po II wojnie światowej utrzymano przynależność Łotwy do ZSRR. W okresie stalinowskim miały miejsce represje i deportacje tysięcy Łotyszów.

Po przejęciu władzy w ZSRR przez M. Gorbaczowa (1985 rok), uchwaleniu jego programu reform państwowych znanych pod nazwą pieriestrojki (1987 rok), na Łotwie powstał niezależny Front Ludowy Łotwy, który w marcu 1990 wygrał wybory. W tym też roku parlament proklamował niepodległość Republiki Łotewskiej. W wyniku trudnych negocjacji między rządami Łotwy i Rosji ustalono zasady ewakuacji żołnierzy radzieckich stacjonujących na terytorium kraju, ostatni z nich opuścili Łotwę w sierpniu 1994 roku.

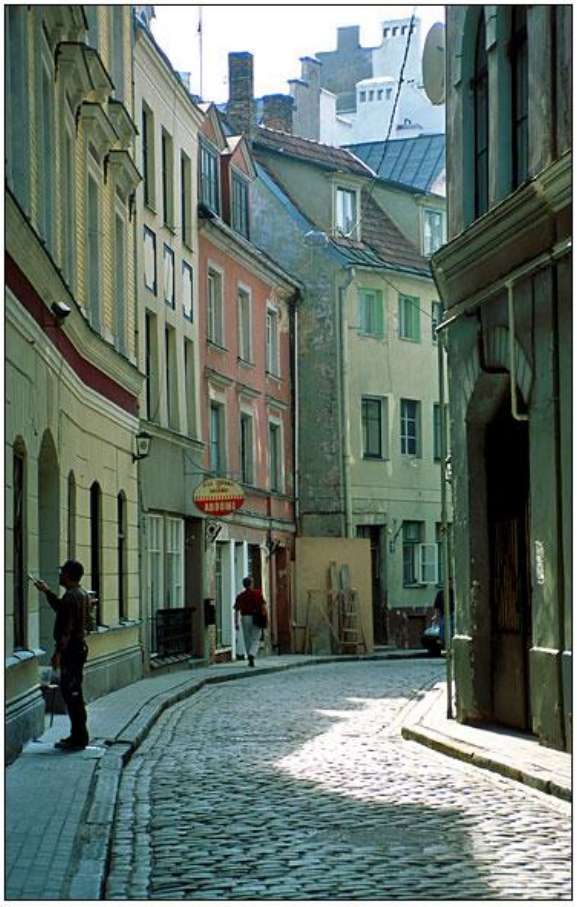

Ryga - starówka

MONGOLIA

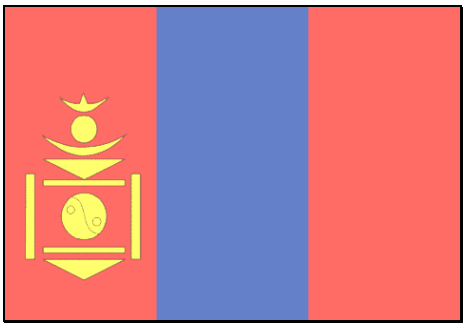

[Onet Wiem]

Mongolia, Mongol, Republika Mongolska, Mongol Uls, państwo położone w Azji Środkowej. Od południa graniczy z Chinami, od północy z Rosją. Nie ma dostępu do morza. Powierzchnia 1566 tysięcy km^2 [to jest 11 razy mniej niż Rosja]. Stolica Ułan Bator. Ludność: 2,6 miliona mieszkańców (2000 rok) [to jest 57 razy mniej niż Rosja].

W 1918 roku Mongolię zajęły wojska chińskie, w 1920 roku zaś wojska rosyjskich białogwardzistów, dowodzone przez barona R. Ungerna von Sternberga. W 1921 roku w Mongolii wybuchło zainspirowane przez bolszewików powstanie komunistyczne. Dzięki pomocy Armii Radzieckiej rządy przejęli rebelianci dowodzeni przez Suche Batora. W 1924 roku proklamowano Mongolską Republikę Ludową. Komuniści doprowadzili do likwidacji duchowieństwa lamaickiego, które przed rewolucją stanowiło blisko 1/4 męskiej populacji Mongolii, pozbawiając tym samym kraj elity intelektualnej. Wzorowana na radzieckiej kolektywizacja rolnictwa niemal całkowicie zrujnowała najważniejszy sektor gospodarki kraju. Antagonizmy etniczne doprowadziły do rywalizacji zwalczających się ugrupowań oraz czystek wewnątrzpartyjnych. W 1939 roku stacjonujące w Mongolii oddziały Armii Czerwonej odparły atak Japończyków.

W okresie II wojny światowej Mongolia pozostawała w ścisłym sojuszu z ZSRR. W 1945 roku wojska mongolskie wzięły udział w operacji przeciwko Japończykom na pustyni Gobi. W okresie powojennym Mongolia popadła w całkowitą zależność polityczną i gospodarczą od ZSRR, stając się w rzeczywistości radziecką kolonią i bazą wojskową.

W 1990 roku, w związku z rozpadem europejskiego systemu komunistycznego i demokratycznymi reformami M. Gorbaczowa w ZSRR, w Mongolii ujawniła się opozycja antytotalitarna. W 1991 roku zmieniono nazwę kraju z Mongolskiej Republiki Ludowej na Republikę Mongolską. We wrześniu 1992 z Mongolii wycofały się ostatnie oddziały wojsk rosyjskich.

Bogh-Khan

NIEMIECKA REPUBLIKA DEMOKRATYCZNA

Niemiecka Republika Demokratyczna (NRD), utworzona 7 października 1949 roku, obejmowała obszar byłej radzieckiej strefy okupacyjnej, tj. 108,3 tys. km^2 [to jest 158 razy mniej niż Rosja]. Stolicą NRD pozostał Berlin, właściwie jego część obejmująca dawny radziecki sektor okupacyjny. W kraju wprowadzono system polityczny i społeczny oparty na wzorach radzieckich. Umocnieniu realnego socjalizmu służyć miała działalność NRD w ramach organizacji komunistycznych państw Europy Środkowo-Wschodniej. Od 1949 roku NRD była członkiem RWPG, w 1959 roku wstąpiła do Układu Warszawskiego. Reprezentantem niedemokratycznego i autorytarnego reżimu rządzącego państwem była partia komunistyczna SED.

Wystąpienia społeczeństwa przeciwko rządom partii tłumiły służby bezpieczeństwa wewnętrznego (powstanie robotników w Berlinie w 1953 roku). W 1972 roku NRD podpisała z FRN układ normujący podstawy stosunków dwustronnych.

Demokratyzacja krajów Europy Środkowo-Wschodniej (1989 rok), a szczególnie przemiany w ZSRR wpłynęły na nasilenie tendencji zjednoczeniowych obu państw niemieckich. W listopadzie 1989 roku zlikwidowano mur berliński zbudowany w 1961 roku. Traktat moskiewski, podpisany 12 września 1990 roku przez ZSRR, Stany Zjednoczone, Wielką Brytanię, FRN i NRD, był wstępem do formalnego zjednoczenia Niemiec. Potwierdził on ostateczny charakter niemieckich granic, uregulował sprawy militarne, łącznie z zagadnieniem pobytu wojsk radzieckich na terytorium NRD oraz zadecydował o wygaśnięciu uprawnień czterech mocarstw do Niemiec jako całości. Oba państwa niemieckie wynegocjowały układy o unii gospodarczej, walutowej i socjalnej (obowiązujące od 1 lipca 1990 roku) oraz o przywróceniu jedności Niemiec.

3 października 1990 roku nastąpiło zjednoczenie Niemiec poprzez przystąpienie NRD do FRN na podstawie artykułu 23 Ustawy Zasadniczej Republiki Federalnej.

mur berliński

Oznaczenie konfliktu: BERLIN III

Początek kryzysu: 13 lipiec 1961 roku

Koniec kryzysu: 17 październik 1961 roku

Czas trwania: 4 miesiące

Zagrożenie atakiem jądrowym: domniemany – założenia planu SIOP-62 (Single Integrated Operational Plan – Pojedynczy Zintegrowany Plan Działań) określały 3 423 cele ataku, na którego realizację przeznaczono arsenał 18 500 głowic (także taktycznych).

Przyczyna kryzysu: status Berlina.

TŁO: Na początku lat sześćdziesiątych Niemcy były postrzegane przez mocarstwa zachodnie jako sojusznik NATO, przez ZSRR natomiast jako wróg, z którym wygrano olbrzymim kosztem, a który obecnie został ponownie uzbrojony. Obecność zachodnich sił w Berlinie, głęboko wewnątrz terenu bloku socjalistycznego, od początku stanowiła zapalnik coraz to nowych konfliktów. John F. Kennedy, nowo wybrany prezydent, pozbawiony doświadczenia swojego poprzednika – Eisenhowera – przez swoje pochopne działanie przekształcił problem w poważny kryzys. Jego stanowisko było wzmocnione przez nową broń – satelitarny wywiad fotograficzny. W roku 1961 amerykańskie satelity szpiegowskie Samos przesłały pierwsze dokładne zdjęcia obszaru Związku Radzieckiego. Okazało się, że Rosjanie zamiast 200 (szacunki CIA) dysponowali zaledwie czterema pociskami interkontynentalnymi. Dzięki uzyskanym zdjęciom poznano także ich dokładne lokacje, jak również miejsca bazowania wszystkich 190 radzieckich bombowców strategicznych. Dzięki tej wiedzy zniszczenie sowieckich sił „pierwszego uderzenia" stało się możliwe. Kennedy czuł się silny – wiedział, że ma przewagę, czemu dał wyraz w trzecim kryzysie berlińskim oraz konflikcie kubańskim.

PRZEBIEG KRYZYSU:

kwiecień i czerwiec 1961 roku – Kennedy i Chruszczow spotykają się na szczycie w Wiedniu – głównym tematem rozmów jest przyszłość Berlina (zobacz poprzednie kryzysy berlińskie) i możliwość powstania nowej blokady tego miasta

13 lipca – podczas obrad Rady Bezpieczeństwa Narodowego, Dean Acheson (doradca prezydenta ds. polityki zagranicznej) i Lyndon Johnson (wiceprezydent) wzywają do „uznania sprawy Berlina za problem bezpieczeństwa narodowego"

25 lipca – Kennedy w wystąpieniu telewizyjnym oświadcza: „Nie możemy pozwolić, aby komuniści wyrzucili nas siłą z Berlina". Prezydent zwiększa budżet obronny, powołuje rezerwy i zwiększa środki obrony cywilnej (schrony atomowe)

lipiec – do Berlina Zachodniego przedostaje się 30 000 uchodźców z NRD

7 sierpnia – Chruszczow w przemówieniu telewizyjnym krytykuje determinację Kennedy'ego

13 sierpnia – Sowieci blokują drogi ucieczki z Berlina Wschodniego

17 sierpnia – rozpoczyna się budowa Muru Berlińskiego. Jego przeznaczenie jest niejasne dla Kennedy'ego, który oświadcza „istnieje szansa jak jeden do pięciu, że dojdzie do konfliktu atomowego". Prezydent rozkazuje przemieścić 1 500 amerykańskich żołnierzy z FRN do Berlina Zachodniego.

24 sierpnia – Rosjanie oskarżają Zachód o przerzucanie do Berlina „wywrotowców, ekstremistów, sabotażystów i szpiegów".

30 sierpnia – Związek Radziecki wznawia program testów jądrowych

wrzesień – prezydent Kennedy, sekretarz obrony McNamara, przewodniczący Połączonego Komitetu Szefów Sztabu (JCS) Taylor oraz McGeorge Bundy, prezydencki doradca ds. bezpieczeństwa narodowego, rozważają możliwość realizacji planu ataku jądrowego, który miałby zostać przeprowadzony przez bombowce B-47 i B-52. Mountbatten, brytyjski szef sztabu, zapytany przez McNamarę o opinię mówi: „Mój Boże, każdy kto myśli w taki sposób musi być szalony!"

17 października – Chruszczow na 22 plenum KPZR oświadcza, że Zachód rozumie problem Niemiec i Berlina oraz zapewnia o swojej chęci negocjacji; kryzys dobiega końca.

SKUTKI: Sprawa Berlina pozostała znowu nierozwiązana. Lepsze stosunki Kennedyego i Chruszczowa mają kluczowe znaczenie w poważniejszym kryzysie kubańskim.

Oznaczenie konfliktu: BERLIN II
Początek kryzysu: listopad 1958 roku
Koniec kryzysu: 20 marca 1959 roku
Czas trwania: 4 miesiące
Zagrożenie atakiem jądrowym: wyrażone.
Przyczyna kryzysu: status Berlina.

TŁO: 2 października 1954 roku podpisane zostaje porozumienie pomiędzy Francją, Wielką Brytanią, USA i FRN, które otwiera drogę do przyjęcia Niemiec Zachodnich do Unii Zachodnioeuropejskiej i NATO. Porozumienie, które zezwala m.in. na stworzenie armii niemieckiej, niepokoi Związek Radziecki, który uznaje je za prowokację. Rosjanie podnoszą argument, iż podpisana umowa jest niezgodna z Traktatem Poczdamskim, który zakładał „całkowite i ostateczne" rozbrojenie struktur wojskowych Niemiec wszystkich typów. Amerykańskie inwestycje w Berlinie Zachodnim zmieniły obraz miasta ze zrujnowanej stolicy III Rzeszy w prężny ośrodek miejski FRN. Każdego roku do Berlina Zachodniego ucieka około 300 000 mieszkańców NRD. Zachodnie rozgłośnie propagandowe oraz siatki szpiegowskie używają tego miasta jako doskonałej bazy do działania. Berlin staje się niebezpiecznym zapalnikiem nowej wojny.

PRZEBIEG KRYZYSU:

10 listopada 1958 roku – Chruszczow proponuje, aby w ciągu 6 miesięcy całkowita kontrola nad Berlinem została przekazana NRD. Zachodnie mocarstwa odrzucają tę propozycję jako niekorzystną z ich punktu widzenia. Powojenne porozumienia dotyczące Berlina zdają się kolejny raz ogniskować konflikt – nowa blokada Berlina jest niewykluczona.

11 marca 1959 roku – ponieważ zbliża się termin wyznaczony przez Chruszczowa, Demokraci naciskają na Eisenhowera, aby ten zarządził mobilizację. Na zwołanej konferencji prasowej prezydent odrzuca ten pomysł: „Z całą pewnością nie zamierzamy toczyć lądowych walk w Europie".

15 marca – Thomas White, szef sztabu wojsk lotniczych, w upublicznionym zeznaniu przed Senatem oświadcza, że kryzys berliński może doprowadzić do wojny ze Związkiem Radzieckim i „może się okazać koniecznym użycie broni jądrowej".

20 marca – Chruszczow nie reaguje na przekroczenie terminu – kryzys dobiega końca.

SKUTKI: Chruszczow i Eisenhower spotkali się we wrześniu 1959 roku w Camp David (Maryland). Każdy z nich pragnął osiągnąć rozsądne porozumienie w sprawie Berlina, jednak ich pozycja była skomplikowana przez stanowisko Demokratów w USA i „twardogłowych" w Moskwie. Sytuację dodatkowo utrudniał Mao Tse-Tung, nawołujący do walki o niepodległość i oskarżający Chruszczowa o „uległość". Ostatecznie status Berlina w dalszym ciągu pozostał niepewny i niejasny.

Oznaczenie konfliktu: BERLIN I
Zagrożenie ze strony: USA
Cel: 24 radzieckich miast (Operacja Broiler)
Początek kryzysu: 24 czerwca 1948 roku – blokada Berlina
Koniec kryzysu: 30 września 1949 roku – odstąpienie od blokady
Czas trwania: 15 miesięcy
Zagrożenie atakiem jądrowym: wyrażone
Przyczyna kryzysu: kontrola nad Berlinem

TŁO: 2 maja 1945 roku Armia Czerwona po długich i krwawych (100 000 poległych) walkach zdobywa Berlin. Zgodnie z uzgodnieniami, alianckie armie spotykają się 100 mil na zachód od stolicy – na linii rzeki Elby. Berlin zostaje podzielony na strefę brytyjską, amerykańską, francuską i największą, rosyjską. Łączne straty ZSRR w wojnie wyniosły 26 milionów zabitych, czyli 1/7 wszystkich obywateli. Straty USA: 292 000 zabitych, tj. 1/513 wszystkich obywateli. Zniszczenia w ZSRR: 17 000 miast, 70 000 wsi, 31 000 fabryk, 84 000 szkół, 40 000 mil torów kolejowych. Zniszczenia w USA: żadnych. Radzieckie cele po zakończeniu wojny można przedstawić w trzech punktach:

zneutralizować Niemcy;
zbudować mur satelickich krajów na zachodniej granicy Związku Radzieckiego;
odbudować zniszczenia wojenne.

Sowieci tworzyli swój „mur” poprzez wymuszanie komunistycznego ustroju na państwach sąsiedzkich, takich jak Polska, Czechosłowacja, Węgry, Rumunia czy Bułgaria. W tym samym czasie nastąpiło załamanie stosunków pomiędzy niedawnymi sojusznikami – Związkiem Radzieckim i mocarstwami zachodnimi.

12 marca 1945 – doktryna Trumana amerykańskiej pomocy wojskowej dla Europy Zachodniej

marzec 1946 roku – pierwszy kryzys irański, kiedy to Truman otwarcie grozi użyciem broni jądrowej

5 marca 1946 roku – Churchill pierwszy raz używa określenia „Żelazna Kurtyna”,

wrzesień 1946 roku – wybory w Berlinie nie pokazują poparcia dla Rosjan w sektorach zachodnich

5 czerwca 1947 roku – Plan Marshalla dotyczący ekonomicznej pomocy państwom zachodnioeuropejskim

luty 1948 roku – komunistyczny przewrót w Czechosłowacji (tzn. przewrót praski), w Europie Środkowej jedynie status Niemiec pozostaje nieokreślony.

PRZEBIEG KRYZYSU:

24 czerwca 1948 roku Rosjanie odcinają lądowe szlaki do Berlina.

W lipcu rozpoczynają się transporty w ramach mostu powietrznego stworzonego przez Wielką Brytanię i Stany Zjednoczone.

Forestall (Sekretarz Marynarki Wojennej), George Marshall (Sekretarz Stanu) i Mar Bradley (Szef Sztabu Armii) spotykają się, aby zadecydować, czy powinna zostać wdrożona Operacja Broiler w odpowiedzi na działania ZSRR w Berlinie.

9 września Forestall prosi o ustosunkowanie się brytyjskiego admirała sir Fredericka Dalrymple w kwestii ewentualnego użycia broni atomowej.

Następnego dnia, 10 września, Forrestal prosi Marshalla o wydanie upoważnienia na użycie broni jądrowej przez dowódców polowych. Efektem tego spotkania jest dyrektywa NSC 30, na mocy której sam prezydent może wydać decyzję o przeprowadzeniu uderzenia nuklearnego.

13 października Połączony Komitet Szefów Sztabów (JCS - Joint Chiefs of Staff) wysyła do Rady Bezpieczeństwa Narodowego (NSC – National Security Council) pytanie o opinię w sprawie rozpoczęcia wojny atomowej ze Związkiem Radzieckim.

Następnego dnia, 14 października, po wspólnych obradach, NSC odmawia wydania zgody.

30 września 1949 roku przywrócony zostaje transport do Berlina – kończą się dostawy drogą lotniczą i cały kryzys.

SKUTKI:

We wrześniu 1949 roku ZSRR przeprowadził pierwszą próbny wybuch bomby atomowej – tak więc był to ostatni kryzys, w trakcie którego USA było jedynym mocarstwem atomowym.

W październiku wraz ze zwycięstwem Mao Tse-Tunga powstają komunistyczne Chiny. Także w października ma miejsce „Przewrót Admirałów” – admirałowie Ostie, Burke i Denfield opowiadają się przeciwko wojnie atomowej, jako „moralnie złej”. W efekcie prezydent Truman dymisjonuje Denfielda, czym jednocześnie ostrzega innych oficerów przed publiczną krytyką prowadzonej polityki atomowej. Podział Berlina i całych Niemiec utrwala się na okres całej Zimnej Wojny.

WIETNAM

0 50 100 km
0 50 100 mi
CHINA
Fan Si Pan
Lao Cai
HANOI
Hong Gai
Haiphong
LAOS
Vinh
Gulf of Tonkin
Hainan Dao (CHINA)
Mekong
Hue
Da Nang
THAILAND
Quy Nhon
CAMBODIA
Tonle Sap
Nha Trang
Cam Ranh
Ho Chi Minh City
Mekong
Long Xuyen
Can Tho
Dao Phu Quoc
Gulf of Thailand
South China Sea
Con Dao

Wietnam, Viet Nam, Socjalistyczna Republika Wietnamu, Nuoc Cong hoa Xa hoi Chu nghia Viet Nam, państwo w Azji Południowo-Wschodniej, na Półwyspie Indochińskim, nad Morzem Południowochińskim. Graniczy na północy z Chinami, na zachodzie z Laosem i Kambodżą. Powierzchnia 331,7 tysięcy. km^2 [to jest 52 razy mniej niż Rosja]. 78,7 miliona mieszkańców (2000 rok) [to jest 2 razy mniej niż Rosja]. Stolica: Hanoi.

Po I wojnie światowej nasilił się ruch wyzwoleńczy. Po upadku Francji w 1940 roku, rząd Vichy oddał Indochiny Japończykom, którzy utworzyli państwo rządzone przez cesarza Annamu Bao Dai, który w kwietniu 1945 roku ogłosił niepodległość. Po kapitulacji Japonii (2 września 1945 roku) rozwinął się w Wietnamie zbrojny ruch partyzancki kierowany przez Viet-Minh, któremu przewodził przywódca Komunistycznej Partii Indochin, Nguyen Tat Thanh (występujący od 1943 roku pod pseudonimem Ho Szi Min).

W 1945 roku w Hanoi Viet-Minh proklamował powstanie Demokratycznej Republiki Wietnamu (DRW), której nie zaakceptowali Francuzi. W 1946 roku wybuchła wojna francusko-wietnamska, W 1948 roku Francja proklamowała Państwo Wietnamskie z byłym cesarzem Bao Daiem na czele. Wojna zakończyła się w 1954 roku kapitulacją francuskiej twierdzy Dien Bien Phu. W tym samym roku w Genewie, podpisano porozumienie pokojowe dzielące Wietnam wzdłuż 17 równoleżnika. Już po podpisaniu układów genewskich w DRW (północny Wietnam) ustanowiono rządy komunistyczne. Zapowiadane wybory powszechne nie odbyły się, natomiast na południu rozpisano referendum, w wyniku którego ogłoszono powstanie niezależnej Republiki Wietnamu ze stolicą w Sajgonie.

Urząd prezydenta objął Ngo Dinh Diem. Nowe państwo otrzymało pomoc gospodarczą i wojskową od USA. W opozycji do antykomunistycznego rządu Republiki Wietnamu wystąpili byli członkowie Viet-Minh, tworząc zbrojne oddziały partyzanckie Vietcongu (wietnamscy komuniści), wspierane przez DRW, jak również doradców i sprzęt wojskowy z ZSRR. W 1960 powstał, kierowany przez komunistów, Narodowy Front Wyzwolenia Wietnamu Południowego (NFWWP), dążący do zjednoczenia Wietnamu, którego siłą zbrojną były oddziały Vietcongu.

W 1961 roku do trwającej wojny obu państw wietnamskich włączyły się USA, które zaangażowały duże siły wojskowe po stronie Republiki Wietnamu. W 1963 roku poparły wojskowy zamach stanu, który obalił Ngo Dinh Diema (zginął podczas zamachu). Od 1964 roku lotnictwo USA prowadziło bombardowania baz Vietcongu. W okresie największego nasilenia działań wojennych w 1969 roku, w Wietnamie walczyło 0,5 miliona żołnierzy amerykańskich.

Interwencja USA nie powstrzymała ataków Vietcongu w Republice Wietnamu i w 1969 roku na ziemiach zajętych przez komunistów proklamowano powstanie Republiki Wietnamu Południowego. W 1969 roku pod naciskiem międzynarodowej i amerykańskiej opinii publicznej, USA podjęły rokowania z rządem w Hanoi. W 1973 roku strony konfliktu (USA, Demokratyczna Republika Wietnamu, Republika Wietnamu i Vietcong) podpisały układy paryskie o zakończeniu wojny i przywróceniu pokoju w Wietnamie.

Po wycofaniu wojsk USA siły komunistyczne wznowiły walki. 30 kwietnia 1975 roku upadł Sajgon, prezydent Nguyen Van Thieu złożył urząd i wyjechał z kraju, generał Duong Van Minh ogłosił bezwarunkową kapitulację Republiki Wietnamu.

W wyniku trwających trzy dekady wojen zginęło 2 miliony Wietnamczyków, 4 miliony zostało okaleczonych lub rannych, 57% ludności kraju pozostało bez dachu nad głową, a większość ziem uprawnych została zdewastowana. W 1976 roku Republika Wietnamu została formalnie przyłączona do Demokratycznej Republiki Wietnamu, w tym samym roku zmieniono nazwę kraju na Socjalistyczna Republika Wietnamu.

Oznaczenie konfliktu: WIETNAM I (Dien Bien Phu)

Zagrożenie ze strony: USA

Cel: Wietnam; później Chiny i ZSRR

Początek kryzysu: 8 marca 1954 roku – kontyngent wojsk francuskich otoczony w Dien Bien Phu

Koniec kryzysu: 19 czerwca 1954 roku

Czas trwania: 3 miesiące

Zagrożenie atakiem jądrowym: domniemane; amerykański lotniskowiec znajdujący się w pobliżu Wietnamu miał za zadanie rozpocząć realizację Operacji Szakal (Vulture), korzystając z bomb atomowych przeciwko siłom Viet Minh (Ligii Niepodległości Wietnamu). Plan Podstawowy (Plan Basic) Strategicznego Dowództwa Powietrznego (Strategic Air Command) zakładał wykorzystanie 735 bombowców i 1750 bomb atomowych do zaatakowania ZSRR i Chin.

Przyczyna kryzysu: „Dzień A”, czyli ostatni dzień, w którym USA mogłyby rozpocząć wojnę nuklearną z ZSRR bez groźby jądrowego kontruderzenia; jest to prawdopodobnie prawdziwy powód – sama sytuacja w Wietnamie posłużyła zaś jako dobry pretekst.

TŁO: Podczas II Wojny Światowej Japończycy łatwo zdobyli Wietnam, wtedy francuską kolonię. Jedyny opór stawiały komunistyczne wojska Viet Minh dowodzone przez Ho Chi Minh. W 1945 roku Japończycy poddali Wietnam Brytyjczykom. Wkrótce Francuzi odzyskali kontrolę nad swoją kolonią, jednak Viet Minh sprzeciwiał się ich powrotowi. Rozpoczęła się długa i krwawa wojna o panowanie nad Wietnamem. W styczniu 1954 roku Francuzi przekształcili daleko wysunięty garnizon w Dien Bien Phu w twierdzę. Wkrótce wojska Viet Minh, ku powszechnemu zaskoczeniu, zaatakowały bazę ciężką artylerią.

PRZEBIEG KRYZYSU:

marzec 1954 roku – Dien Bien Phu w oblężeniu i pod silnym ostrzałem wojsk komunistycznych

8 marca – francuski generał Ely prosi w Waszyngtonie o amerykańską pomoc

25 marca – Sekcja G3 Armii Amerykańskiej proponuje użycie broni atomowej w Wietnamie

7 kwietnia – Eisenhower przedstawia „teorię domina” – jeżeli Wietnam zdobędą komuniści, cała Azja zostanie stracona

10 kwietnia – prezydent Eisenhower posyła do Europy sekretarza stanu Dullesa i admirała Radforda z misją poczynienia przygotowań do realizacji Operacji Szakal; premier Churchill sprzeciwia się wdrożeniu planu i nie zgadza się z „teorią domina”

23 kwietnia – Bidault, Minister Spraw Zagranicznych Francji, odrzuca propozycję Dulla udostępnienia 20 bomb atomowych

27 kwietnia – Dulles okłamuje Francuzów mówiąc im, że Anthony Eden, wicepremier Wielkiej Brytanii, popiera plan Operacji Szakal

30 kwietnia – Eisenhower mówi do Cutlera, członka NSC: „Możemy dać Francuzom bomby atomowe”

8 maja – oddziały Viet Minh zdobywają Dien Bien Phu

25 maja – NSC i admirał Radford radzą przeprowadzić uderzenie nuklearne na Chiny, jeżeli udzielą one pomocy w marszu Viet Minh na Hanoi

19 czerwca – Eisenhower: „Atak jądrowy na Chiny oznacza także atak na ZSRR. Co zrobią Stany Zjednoczone ze strefą zniszczeń ciągnącą się od Elby do Władywostoku?”

Chiny nie interweniują i kryzys dobiega końca.

SKUTKI: Stany Zjednoczone angażują się w Wietnamie.

KUBA

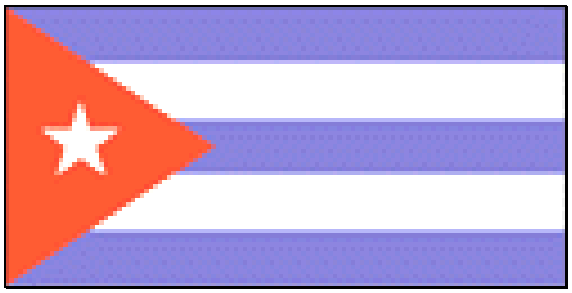

Fidel Kastro

KUBA, państwo w Ameryce Środkowej (Indie Zachodnie), na wyspie Kuba, największej w Wielkich Antylach; powierzchnia 110 900 km^2 [to jest 154 razy mniej niż Rosja], w tym wyspa Kuba (105 tysięcy km^2) i około 1 600 wysp przybrzeżnych, m.in. Isla de la Juventud (dawniej Pinos); 11 milionów mieszkańców (1996 rok) [to jest 13 razy mniej niż Rosja]; biali (głównie pochodzenia hiszpańskiego) 70%, Mulaci 17%, Murzyni 12%, Chińczycy; stolica i główny port morski Hawana, inne miasta: Santiago de Cuba (port handlowy), Camagüey, Holguín, Guantánamo (amerykańska baza wojskowa).

Dominuje sektor państwowy; kryzys gospodarczy od 1991 roku; zadłużenie zagraniczne około 7 miliardów dolarów USA i 25 miliardów rubli transferowych.

Odkryta w 1492 roku przez K. Kolumba; w latach 1511—1514 opanowana przez Hiszpanów; baza dla konkwisty w Ameryce; w latach 1868—1898 wojny o niepodległość; po wojnie hiszpańsko-amerykańskiej (1898 rok) okupacja wojsk. USA; od 1902 roku Republika Kuba — do 1934 roku pod protektoratem USA, po 1934 roku politycznie i gospodarczo nadal zależna od USA; w latach 1933—1944 i 1952—1958 dyktatura F. Batisty, obalona w wyniku rewolucji kubańskiej (lata 1956—1959); od 1959 roku rewolucyjne rządy Fidela Castro – realizacja programu tzw. przemian socjalistycznych; w 1961 roku nieudany desant emigrantów kubańskich inspirowany przez USA (inwazja w Zatoce Świń); w 1962 roku miał miejsce tzw. kryzys kubański – konflikt amerykańsko-sowiecki spowodowany instalacją na Kubie sowieckich rakiet wyposażonych w głowice jądrowe; w 1962 roku Kuba została wykluczona z OPA; w latach 1972—1991 członek moskiewskiej Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej; po rozpadzie obozu sowieckiego została wierna komunizmowi; występuje pogłębiający się kryzys gospodarczy i stagnacja.

Oznaczenie konfliktu: KUBA

Zagrożenie ze strony: USA i ZSRR

Cel: USA, ZSRR

Początek kryzysu: 14 październik 1962 roku – Kennedy otrzymuje zdjęcia baz rakietowych na Kubie
Koniec kryzysu: 28 października 1962 roku – Chruszczow zgadza się usunąć pociski z Kuby

Czas trwania: 2 tygodnie

Zagrożenie atakiem jądrowym: wyrażone

Przyczyna kryzysu: bezpieczeństwo Kuby i USA; prawo ZSRR do wyrównania zagrożenia stwarzanego przez amerykańskie pociski średniego zasięgu rozmieszczone w Turcji.

TŁO: 17 kwietnia 1961 roku na wybrzeżu Playa Giron (Zatoka Świń) wylądowało 1 400 uciekinierów kubańskich. Ich zadaniem było rozbicie reżimu Castro. Bez jawnego wsparcia ze strony USA (Stany Zjednoczone chciały zachować pozory neutralności i nie angażowały bezpośrednio swoich wojsk) operacja nie miała jednak szans powodzenia. Robicie oddziałów desantowych zajęło siłom kubańskim dwa dni. Była to niewątpliwa porażka Kennedy'ego i jego administracji – nikt nie uwierzył w neutralność USA, a brak wyobraźni przy planowaniu operacji i szybkość porażki zachwiała wizerunkiem prezydenta Kennedy'ego. Po gorzkiej lekcji w Zatoce Świń Kennedy zaakceptował inną metodę zmiany układu sił na Kubie – pozwolił na wdrożenie Operacji Mangusta, której celem było zabicie Fidela Castro. Terminem wybuchu inspirowanego przez USA zamachu stanu miał być październik 1962 roku. Natomiast Chruszczow, wykorzystując powstałe napięcia, zaproponował dyktatorowi Kuby zamontowanie na jego wyspie wyrzutni balistycznych pocisków krótkiego i średniego zasięgu, które bez problemu mogłyby dosięgnąć USA. Co zaś ważniejsze, baterie takich pocisków stanowiłyby znacznie poważniejsze zagrożenie dla USA niż pociski interkontynentalne, ponieważ czas jaki potrzebowałyby na dotarcie do celu był znacznie mniejszy niż rakiet wystrzelonych z ZSRR.

PRZEBIEG KRYZYSU:

14 października 1962 (niedziela) – Kennedy otrzymuje zdjęcia uzyskane dzięki lotom rozpoznawczym U-2 nad Kubą – prezentują one powstające bazy rakiet balistycznych

17 października (środa) – analitycy oceniają, że zainstalowano 16 pocisków, które będą gotowe do odpalenia najszybciej 24 października. Wszyscy członkowie JCS wzywają do natychmiastowego ataku. Generał Le May, szef sztabu wojsk lotniczych, mówi Kennedy'emu, że atak jest potrzeby oraz że Sowieci nie przeprowadzą kontruderzenia. Natomiast sekretarz obrony McNamara i Robert Kennedy są zwolennikami blokady wyspy. Późnym popołudniem prezydent spotyka się z ambasadorem ZSRR – Kennedy postanawia nie ujawniać przed nim uzyskanych dowodów dotyczących powstających baz rakietowych.

22 października (poniedziałek) – prezydent Kennedy w przemówieniu telewizyjnym informuje rodaków o kryzysie kubańskim (ale nie ujawnia informacji o wcześniejszych prowokacjach amerykańskich związanych z Operacją Mangusta). W tym czasie na Kubie znajdują się 42 pociski średniego zasięgu. W kierunku wyspy zbliża się 25 radzieckich statków towarowych – na ich drodze stoi 180 okrętów US Navy, 68 eskadr lotniczych i 8 lotniskowców. Załogi silosów zostają postawione w stan pełnej gotowości bojowej. Maszyny B-52 zostają poderwane w powietrze z pełnym ładunkiem jądrowym. Na Florydzie gromadzą się największe siły inwazyjne od czasów II Wojny Światowej.

23 października (wtorek) – Chruszczow oświadcza: „Jeżeli okręty amerykańskie staną na drodze naszym statkom, podjęte zostaną odpowiednie działania". OAS (Organization of American States) wyraża pełne poparcie dla działań USA.

24 października (środa) – rozpoczyna się blokada wyspy. Statki radzieckie znajdują się w obrębie 500 milowej strefy blokady. Zdjęcia wykonane poprzedniego dnia przez U-2 pokazują, że kubańskie pociski będą mogły zostać odpalone w przeciągu kilku dni. Zatrzymuje się lub zawraca dwadzieścia statków radzieckich. Na Kubę dostaje się sześć sowieckich okrętów podwodnych.

26 października (piątek) – zatrzymano pierwszy statek (płynący pod panamską banderą). Kennedy rozkazuje Departamentowi Stanu przygotowanie składu poinwazyjnego rządu kubańskiego. O szóstej po południu Chruszczow przedstawia Kennedy'emu propozycję – pociski mogą zostać wycofane z Kuby, jeżeli Stany Zjednoczone zgodzą się nie podbijać wyspy i odwołają blokadę.

27 października (sobota) – Chruszczow przedstawia bardziej niekorzystną dla USA propozycję: pociski zostaną wycofane z Kuby, jeżeli amerykańskie rakiety zostaną wycofane z Turcji. JCS proponuje przeprowadzenie w poniedziałek uderzenia powietrznego i następującej po nim inwazji. Bateria pocisków SAM zestrzeliwuje nad Kubą samolot U-2. JCS nalega, aby bazy SAM zostały zbombardowane w niedzielę. Kennedy decyduje się jednak przystąpić na piątkową ofertę Chruszczowa.

28 październik (niedziela) – o godz. 10 rano Chruszczow odpowiada, że pociski zostaną wycofane.

SKUTKI: Kuba została zabezpieczona przed amerykańskim desantem. Zarówno Kennedy jak i Chruszczow niemal tracą kontrolę nad podlegającymi im siłami zbrojnymi. W wyniku późniejszych negocjacji Amerykanie przystają na wycofanie pocisków z Turcji.

kadr z filmu pt. „trzynaście dni", który opowiada o kryzysie kubańskim

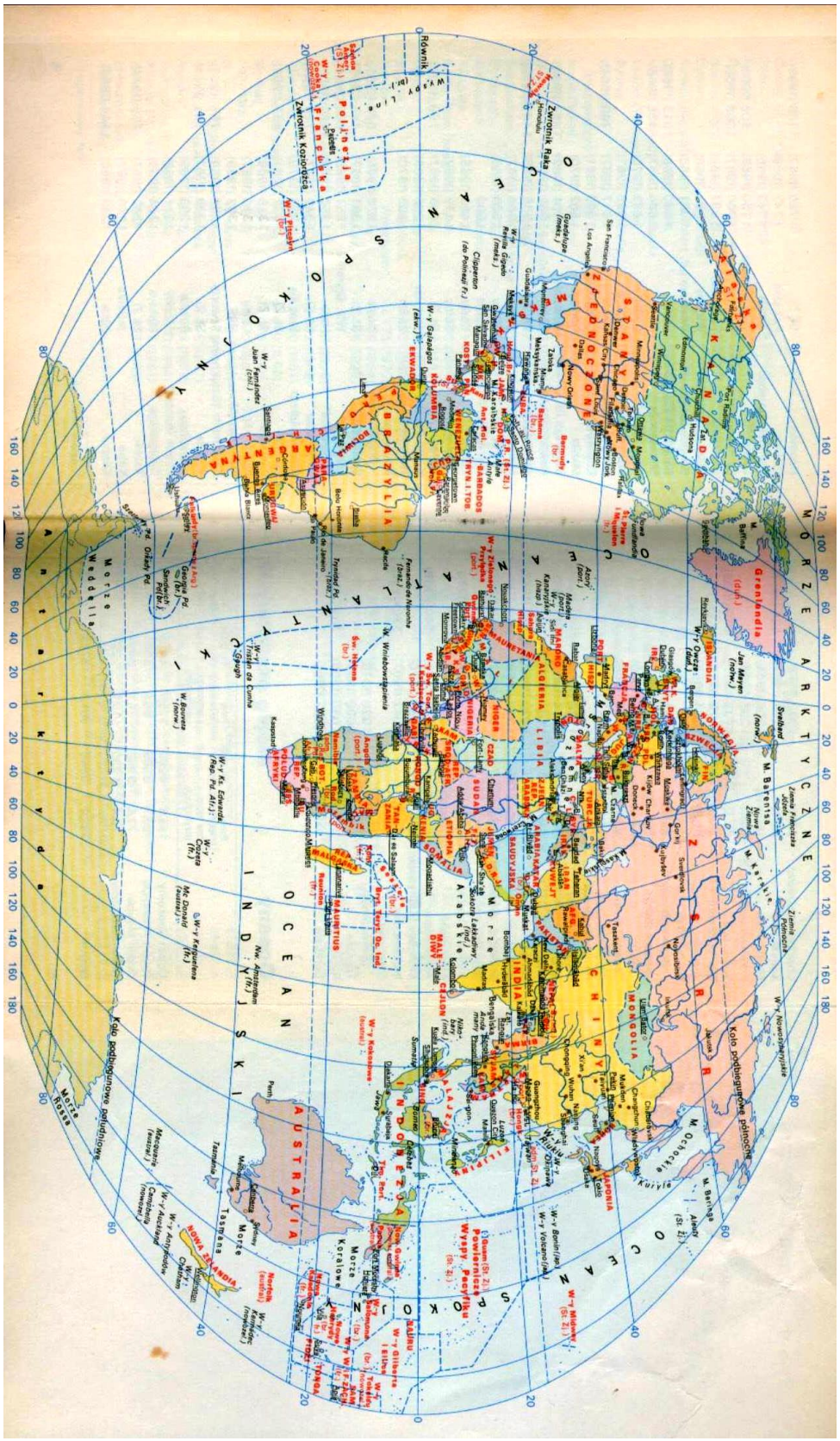
Równik
Zwrotnik Raka
Zwrotnik Koziorożca
Koło podbiegunowe północne
Koło podbiegunowe południowe
Ocean Spokojny
Ocean Atlantycki
Ocean Indyjski
Ocean Arktyczny
Ocean Południowy
Morze Północne
Morze Bałtyckie
Morze Śródziemne
Morze Czarne
Morze Kaspijskie
Morze Arabskie
Morze Koralowe
Morze Tasmana
Morze Weddella
Morze Rossa
Zatoka Perska
Zatoka Bengalska
Zatoka Meksykańska
Zatoka Hudsona
Zatoka Biskajska
Zatoka Gwinejska
Zatoka Alaska
Zatoka Kalifornijska
Zatoka Tonkińska
Zatoka Guinea
Zatoka Carpentaria
Zatoka Św. Wincentego
Zatoka Św. Jerzego
Zatoka Św. Heleny
Zatoka Św. Pawła
Zatoka Św. Mikołaja
Zatoka Św. Olgi
Zatoka Św. Anny
Zatoka Św. Piotra i Pawła
Zatoka Św. Wawrzyńca
Zatoka Św. Katarzyny
Zatoka Św. Tomasza
Zatoka Św. Małgorzaty

PORÓWNANIE FEDERACJI ROSYJSKIEJ I ZSRR

Po rozpadzie ZSRR od Rosji odpadły satelickie Kraje Demokracji Ludowych, to jest: Polska, Niemiecka Republika Demokratyczna, Czechosłowacja, Węgry, Bułgaria – Rosja musiała wycofać z nich swe wojska.

Skutecznie uzyskały niepodległość republiki ZSRR: Litwa, Łotwa i Estonia – Rosja musiała wycofać z nich swe wojska.

Wszystkie wyżej wymienione państwa (poza Bułgarią) wstąpiły w maju 2004 roku do Unii Europejskiej. Bułgaria wraz z Rumunią wstąpiły do Unii Europejskiej w 2006 roku.

Niepodległość ogłosiły dawniejsze republiki ZSRR, lecz musiały przystąpić do Wspólnoty Niepodległych Państw i stały się nowymi państwami satelickimi Rosji, są to: Armenia, Azerbejdżan, Białoruś, Gruzja, Kazachstan, Kirgistan, Mołdawia, Tadżykistan, Turkmenistan i Uzbekistan. Ukraina już 500 dni krwawo walczy z Rosją o swą niepodległość.

Federacja Rosyjska jest przemianowaną dawniejszą Rosyjską Federacyjną Socjalistyczną Republiką Radziecką. Porównajmy:

w ZSRR – Rosyjska Federacyjna Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 17 075 400 km^2; ludność 132 913 tysięcy;

obecnie w FR – Rosyjska Federacja: powierzchnia 17 075 500 km^2 – - bez zmian; ludność 147 629 tysięcy (wzrost).

Nastąpiły w niej jedynie zmiany w nazewnictwie.

Zmieniono nazwy jednostek administracyjnych:

Karelska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka — nazywa się obecnie: Autonomiczna Republika Karelia
Komi Radziecka Socjalistyczna Republika — nazywa się obecnie: Autonomiczna Republika Komi
Nieniecki Narodowy Okręg — nazywa się obecnie: Nieniecki Okręg Autonomiczny
Udmurcka Autonomiczna Radziecka Socjalistyczna Republika — nazywa się obecnie: Autonom. Republika Udmurcka
Kalininski Obwód — nazywa się obecnie: Twerski Obwód
Gorkowski Obwód — nazywa się obecnie: Niżegorodzki Obwód
Marijska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka — nazywa się obecnie: Autonom. Republika Marij Eł
Czuwaszska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka — nazywa się obecnie: Aut. Republika Czuwaszska
Mordowska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka — nazywa się obecnie: Auton. Republika Mordowia
Tatarska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka — nazywa się obecnie: Autonom. Republika Tatarstan
Kujbyszewski Obwód — nazywa się obecnie: Samarski Obwód
Kałmycka Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka — nazywa się obecnie: Auton. Republika Kałmykija
Adygiejska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka — nazywa się obecnie: Auton. Republika Adygieja
Karaczajewo-Czerkiesski Autonomiczny Obwód — nazywa się obecnie: Auton. Republika Karaczajewo-Czerkieska
Kabardyno-Bałkarska Autonom. Socjalistyczna Republika Radziecka — obecnie: Republika Kabardyno-Bałkarska
Siewiero-Osietynska Auton. Socjalistyczna Republika Radziecka —obecnie: Republika Siewiernaja Osietia (Alanija)
Dagestańska Autonom. Socjalistyczna Republika Radziecka — nazywa się obecnie: Autonom. Republika Dagestan
Czeczeno-Inguszska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka — nazywają się obecnie (po rozpadzie): Republika Inguszetia oraz Republika Czeczeńska – obie rzekomo autonomiczne
Komi-Piermiacki Narodowy Okręg — nazywa się obecnie: Komi-Piermiacki Autonomiczny Okręg
Baszkirska Autonom. Socjalistyczna Republika Radziecka — nazywa się obecnie: Auton. Republika Baszkorostan
Tiumeński Południowy Obwód — nazywa się obecnie: Tiumeński Obwód
Jamało-Nieniecki Narodowy Okręg — nazywa się obecnie: Jamało-Nieniecki Okręg Autonomiczny
Chanty-Mansijski Narodowy Okręg — nazywa się obecnie: Chanty-Mansijski Okręg Autonomiczny
Gorno-Ałtajski Autonomiczny Obwód — nazywa się obecnie: Autonomiczna Republika Ałtaj
Tajmyrski (Dołgano-Nieniecki) Narodowy Okręg —obecnie: Tajmyrski (Dołgano-Nieniecki) Autonomiczny Okręg
Ewenkijski Narodowy Okręg — nazywa się obecnie: Ewenkski Autonomiczny Okręg
Chakaski Autonomiczny Obwód — nazywa się obecnie: Autonomiczna Republika Chakasija

Tuwińska Autonom. Socjalistyczna Republika Radziecka — nazywa się obecnie: Autonom. Republika Tuwa (Tywa)
Jakucka Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka — nazywa się obecnie: Auton. Republika Sacha (Jakutia)
Czukocki Narodowy Okręg — nazywa się obecnie: Czukocki Autonomiczny Okręg
Koriacki Narodowy Okręg — nazywa się obecnie: Koriacki Autonomiczny Okręg
Ust-Ordynski Burjacki Narodowy Okręg — nazywa się obecnie: Ust-Ordyński Autonomiczny Okręg
Burjacka Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka — nazywa się obecnie: Autonom. Republika Buriacja
Aginski Buriacki Narodowy Okręg — nazywa się obecnie: Aginski Buriacki Autonomiczny Okręg.

Tam, gdzie w nazwie było słowo „autonomiczny", dano „republikę" (choć republika ma zaszłości z ZSRR, republika dla jej mieszkańców znaczy więcej niepodległości, a dla rządzącego centrum Federacji znacznie mniej niepodległości; w każdym razie republikę można różnie rozumieć), a tam, gdzie było w nazwie słowo „narodowy", czyli zdecydowanie nie rosyjski, władze Federacji wolały ostatecznie zamienić na „autonomiczny", bo to znów mniej oznacza. Przy tym jakoś nie ruszono nazwy „Kraj", choć to sugeruje odrębność, a przez to niepodległość.

Przywrócono nazwy miast obwodowych:

Sankt-Peterburg — radziecki: Leningrad
Twer — radziecki: Kalinin
Niżnij Nowgorod — radziecki: Gorkij
Samara — radziecki: Kujbyszew
Piatigorsk — radziecki: Stawropol
Władikawkaz — radziecki: Ordżonikidze
Jekaterinburg — radziecki: Swierdłowsk

Pozostały nazwy obwodów:

Amurski Obwód; Archangielski Obwód; Astrachański Obwód; Biełgorodski Obwód; Briański Obwód; Czeliabiński Obwód; Czitinski Obwód; Irkucki Obwód; Iwanowski Obwód; Jarosławski Obwód; Kaliningracki Obwód; Kałużski Obwód; Kamczacki Obwód; Kiemierowski Obwód; Kirowski Obwód; Kostromski Obwód; Kurgański Obwód; Kurski Obwód; Leningradzki Obwód; Lipecki Obwód; Magadanski Obwód; Moskiewski Obwód; Murmański Obwód; Nowgorocki Obwód; Nowosibirski Obwód; Omski Obwód; Orenburgski Obwód; Orłowski Obwód; Penzeński Obwód; Permski Obwód; Pskowski Obwód; Riazański Obwód; Rostowski Obwód; Sachaliński Obwód; Saratowski Obwód; Smoleński Obwód; Swierdłowski Obwód; Tambowski Obwód; Tomski Obwód; Tulski Obwód; Ulianowski Obwód; Władimirski Obwód; Wołgogradski Obwód; Wołogodski Obwód; Woroneżski Obwód; Żydowski Autonomiczny Okręg

Pozostały nazwy Krajów:

Ałtajski Kraj
Chabarowski Kraj
Krasnodarski Kraj
Krasnojarski Kraj
Primorski Kraj
Stawropolski Kraj

Porównanie powierzchni i ilości ludności w ZSRR i w obecnej Rosyjskiej Federacji podano w następnej części. Dane ZSRR wg 1975 roku, a Rosyjskiej Federacji wg 1997 roku

NIEPODLEGŁOŚĆ NARODÓW – 1991 ROK

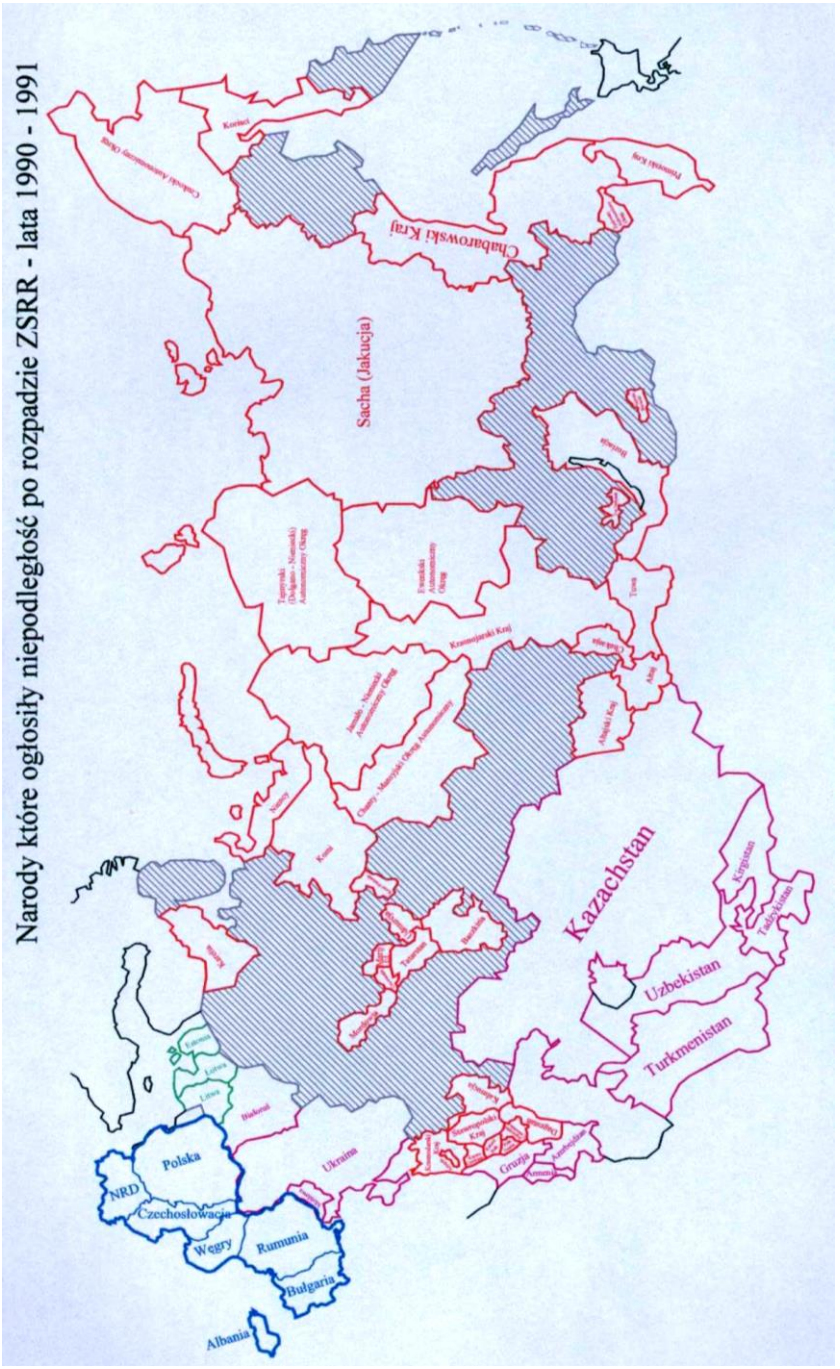

[MCS]

kolorem niebieskim zaznaczono dawne Kraje Demokracji Ludowych, które wyzwoliły się spod dominacji Rosji

kolorem turkusowym zaznaczono dawne republiki ZSRR: – Estonię, Łotwę i Litwę, które wyzwoliły się spod panowania Rosji

kolorem różowym zaznaczono dawne republiki ZSRR, które proklamowały niepodległość, ale potem wstąpiły do Wspólnoty Niepodległych Państw

kolorem czerwonym zaznaczono dawne jednostki autonomiczne ZSRR, które proklamowały niepodległość, ale potem uznały przynależność do Federacji Rosyjskiej

kolorem szarym zakreskowano jednostki administracyjne Rosji, które nie ogłosiły niepodległości

Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich

istniał
74 lata

GORBACZOW MICHAIŁ SIERGIEJEWICZ
ГОРБАЧЕВ МИХАИЛ СЕРГЕЕВИЧ

Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich formalnie przestał istnieć 26 grudnia 1991 roku.

25 grudnia 1991 roku M. S. Gorbaczow ustąpił ze stanowiska prezydenta ZSRR i głównodowodzącego armii.
25 grudnia 1991 roku na Kremlu została opuszczona flaga ZSRR i wciągnięta flaga Rosji.
W pięć lat później w swoich pamiętnikach Gorbaczow złożył winę za rozpad ZSRR na głównych uczestników Komisji w sprawie stanu wyjątkowego i na Borysa Jelcyna. Według Gorbaczowa w walce o władzę starły się interesy starej i nowej nomenklatury: „Związek Radziecki można było uratować, ponieważ obiektywnych przyczyn rozpadu nie było… Ale rozpad Związku Radzieckiego pokrywał się z licznymi zamiarami Jelcyna… On liczył, że rozpad spowoduje likwidację sowieckiego centrum i usunięcie kontroli Gorbaczowa…” [Ogonowskaja – s. 828]

Gorbaczow Michaił Siergiejewicz – urodzony w 1931 roku, działacz państwowy i polityczny, absolwent fakultetu prawa Moskiewskiego Państwowego Uniwersytetu. Od 1955 roku – w komsomolskiej partyjnej działalności w Stawropolskim Kraju. Od 1978 do 1985 roku – sekretarz KC KPZR, kandydat na członka Biura Politycznego i członek Politbiura. Od marca 1985 roku wybrany Generalnych Sekretarzem KC KPZR. Jeden z inicjatorów pieriestrojki, polityki przyspieszenia, głasności, „nowego myślenia”. W latach 1989—1990 przewodniczący Najwyższej Rady ZSRR. Pierwszy i ostatni prezydent ZSRR (1990—1991). W sierpniu 1991 roku wystąpił z KC w związku z rozpadem Komitetu Centralnego. Od 1991 roku – prezydent międzynarodowej fundacji. [Ogonowskaja – s. 838]

Do 25 grudnia 1991 roku istniała także Rosyjska FSRR.
Jednocześnie 25 grudnia 1991 roku Rosyjska Federacyjna Socjalistyczna Republika Radziecka przyjęła nazwę Federacji Rosyjskiej (Rosji); w latach 1990—1991 wszystkie autonomiczne republiki Federacji Rosyjskiej proklamowały suwerenność i usunęły ze swoich nazw określenie „autonomiczna”.
24 grudnia 1991 roku Związek Radziecki przestał być członkiem ONZ, a na jego miejsce weszła Federacja Rosyjska, na którą przeszły również prawa stałego członka Rady Bezpieczeństwa ONZ.

Podpisanie formalnego układu o powołaniu Wspólnoty Niepodległych Państw nastąpiło w Ałma Acie [Kazachstan] 21 grudnia 1991 roku; układ sygnowali przywódcy 11 republik: Azerbejdżanu – A. Mutalibow, Armenii – L.T. Petrosjan, Białorusi – S. Szuszkiewicz, Kazachstanu – N. Nazarbajew, Kirgistanu – A. Akajew, Mołdawii – M. Snegur, Rosji – B. Jelcyn, Tadżykistanu – R. Nabijew, Turkmenistanu – S. Nijazow, Ukrainy – L. Krawczuk i Uzbekistanu – I. Karimow. Odmówiły wstąpienia do WNP: Litwa, Łotwa, Estonia i Gruzja, która przysłała do Ałma Aty tylko obserwatora. Na spotkaniu podjęto deklarację o końcu istnienia ZSRR.

[Z Jelcynem było tak: najpierw był merem Moskwy, potem w czasie, gdy prezydentem ZSRR został Gorbaczow, w tym samym mniej więcej czasie Jelcyn został prezydentem Rosyjskiej Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Radzieckiej. Tak więc było dwóch prezydentów jednocześnie, bo w miarę wydarzeń układy się gmatwały, a różnice zacierały. Jelcyn jako prezydent RSFSR, czyli Rosji, podpisał w Białowieży akt likwidacji ZSRR i w ciągu następnych dni przekształcił RSFSR w Federację Rosyjską– stając się siłą faktów teraz już prezydentem Federacji Rosyjskiej– następcy po ZSRR; to nic, że jeszcze przez siedemnaście dni egzystował nominalnie prezydent ZSRR – Gorbaczow. Szczegóły tego procesu opisuję dalej].

Kazachstan, Kazakstan, 16 grudnia 1991 roku ogłoszenie niepodległości Kazachstanu (prezydentem został Nursułtan Nazarbajew).

Kazachstan, Republika Kazachstanu. Na pustyniach znajdują się poligony, na których przeprowadzano eksperymenty z bronią jądrową, i kosmodrom Bajkonur, z którego startują statki kosmiczne. W 1991 roku Kazachstan proklamował niepodległość i podpisał deklarację o przystąpieniu do Wspólnoty Niepodległych Państw.

10 grudnia 1991 roku praktycznie bez omówienia dokumentu z Białowieskiej Puszczy ratyfikował go parlament Ukrainy, potem ratyfikowały układ: 11 grudnia – Najwyższa Rada Białorusi, 12 grudnia – Najwyższa Rada Rosyjskiej Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Radzieckiej (z 201 członków, 188 głosowało „za", 6 – przeciw, 7 – wstrzymało się od głosu). [Ogonowskaja – s.827-828]

Gorbaczow podjął ostatnią daremną próbę zwołania przywódców republik sowieckich do Moskwy. Nie wiedział jednak, że przywódcy Rosji, Białorusi i Ukrainy już prowadzą rozmowy w myśliwskim domku w pobliżu polskiej granicy. Ósmego grudnia o 14[17] podpisali deklarację stwierdzającą, że „Związek Radziecki przestaje istnieć". Następnego dnia proklamowali utworzenie Wspólnoty Niepodległych Państw. WNP stanowiła dogodną przykrywkę, pod którą można było utrzymać cały jądrowy arsenał broni strategicznej pod wspólnym dowództwem, podczas gdy większość pozostałych instytucji ZSRR po cichu pogrzebano. [Davies – s. 1202]

8 grudnia 1991 roku podpisano w Mińsku na Białorusi umowę o utworzeniu Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP). W Puszczy Białowieskiej pod Mińskiem prezydent Rosji B. N. Jelcyn, prezydent Ukrainy L. M. Krawczuk i przewodniczący Najwyższej Rady Białorusi S. J. Szuszkiewicz podpisali oświadczenie o utworzeniu Wspólnoty Niepodległych Państw i przekształceniu Związku Radzieckiego. Porozumienie miało charakter otwarty „dla wszystkich państw – członków ZSRR, a także dla innych państw".

Takie działania trzech przywódców republik było nieprawomocne, gdyż mogło to nastąpić jedynie na mocy wyników referendum w całym ZSRR. Mimo tego wypowiedzenie umowy z 1922 roku o utworzeniu ZSRR podpisały również Armenia, Gruzja i Azerbejdżan. Zgodnie z artykułem 25 umowy z 1922 roku, te postanowienia mógł zmienić tylko zjazd Rad wszystkich sześciu republik – założycieli ZSRR. [Ogonowskaja – s.827-828]

Ukraina, Ukrajina, 1 grudnia 1991 roku w powszechnym referendum, połączonym z wyborami prezydenckimi, zatwierdzono deklarację niepodległości. W grudniu 1991 roku w pierwszych wyborach prezydenckich zwyciężył Krawczuk, były komunista, przewodniczący Rady Najwyższej, sekretarz Komunistycznej Partii Ukrainy.

Tuwa, Tannu-Tywa Po rozpadzie ZSRR, w 1991 doszło do wystąpień skierowanych przeciwko ludności pochodzenia rosyjskiego.

W grudniu 1991 roku Ingusze opowiedzieli się (referendum) za niepodległością.

Po ogłoszeniu niepodległości Republiki Czeczeńsko–Inguskiej, Ingusze zgłosili roszczenia do utraconych w 1944 roku obszarów, znajdujących się obecnie w granicach Osetii Północnej.

Zaczęło się – 1 grudnia – od referendum na Ukrainie, podczas którego 91 procent ludności – w tym znaczna większość mniejszości rosyjskiej – opowiedziało się za niepodległością. Republika Ukrainy była drugim krajem w Europie pod względem obszaru, a piątym pod względem liczby ludności. [Davies – s. 1201]

W listopadzie 1991 roku utworzono rosyjski rząd reform. Przewodniczącym rządu został B. N. Jelcyn. W skład rządu weszli G. E. Burbułus (wicepremier do kwietnia 1992 roku), E. T. Gajdar (wicepremier, minister ekonomii i finansów), A. Szichin (wicepremier do spraw socjalnych), A. B. Czubajs (minister odpowiedzialny za prywatyzację). Później do „komendy" wszedł B. Fiedorow (pierwszy wicepremier i minister finansów). [Ogonowskaja – s. 854]

Azerbejdżan, Azerbajdżan, ogłoszenie 18 października 1991 roku niepodległości Azerbejdżanu, od grudnia 1991 roku we Wspólnocie Niepodległych Państw. Azerbejdżan nie zdołał zachować swej niepodległości.

Moskwa nałożyła na Czeczenię blokadę ekonomiczną.

Czeczenia, Iczkeria, Najnoch. Rosja odpowiedziała wprowadzeniem w listopadzie 1991 roku stanu wyjątkowego w Czeczenii i sąsiedniej Inguszetii, a także wysłała nieudaną ekspedycję wojskową, która została zablokowana przez oddziały Dudajewa na lotnisku w stolicy kraju Groznym.

Czeczenia, Iczkeria, Najnoch. W październiku 1991 roku w wyborach prezydenckich zwyciężył były generał radzieckiego lotnictwa Dżamil Dudajew, twórca partii Droga Islamu oraz przywódca Kongresu Czeczenów, który proklamował w listopadzie 1991 roku niepodległość Czeczenii.

Turkmenistan, Turkmenia, 27 października 1991 roku ogłoszenie niepodległości Turkmenistanu, potem delegalizacja partii komunistycznej. W grudniu tego samego roku przystąpił do WNP.

Na obradującym we wrześniu 1991 roku Nadzwyczajnym Zjeździe Deputowanych ZSRR prezydent Gorbaczow i przywódcy 10 republik związkowych złożyli wspólne oświadczenie o potrzebie powołania związku suwerennych państw opartego na formule konfederacji, z prawem każdego podmiotu do indywidualnego określenia zasad swojego udziału w przyszłym związku. Krokiem na drodze do realizacji tego postulatu było podpisanie 18 października 1991 roku przez 8 republik (Armenię, Białoruś, Kazachstan, Kirgistan, Rosję, Tadżykistan, Turkmenistan i Uzbekistan) Układu o Wspólnocie Gospodarczej, do którego 6 listopada 1991 roku przystąpiły także Ukraina i Mołdawia. Równocześnie funkcjonująca nadal koncepcja odnowienia federacji — przez podpisanie nowej wersji traktatu związkowego (tzw. proces nowoogariewski) — upadła w listopadzie 1991 roku, po jego zanegowaniu przez Rosję i Ukrainę.

Nowoogariewski proces – okres wypracowywania i głosowania nad tekstem nowej związkowej umowy po referendum o ochronie Związku Sowieckiego. Komitet przygotowujący umowę pracował w starym podmoskiewskim dworku, prezydenckiej rezydencji Nowoogariewo. W skład komitetu wchodzili M. S. Gorbaczow, B. N. Jelcyn i inni. Dokument był przygotowany w sierpniu 1991 roku. Zgodnie z umową zamierzano utworzyć nowy organizm międzypaństwowy – Związek Suwerennych Państw. Na 20 sierpnia było przewidziane podpisanie umowy, co oznaczałoby „polityczną śmierć" ZSRR i komunistycznej partii. [Ogonowskaja – s. 844]

[Nie mogę oprzeć się wrażeniu i wyrażeniu poglądu, że Rosja była wówczas tak blisko optymalnego rozwiązania – utworzenia nowoczesnej, prawdziwie demokratycznej Unii Eurazji na zasadach absolutnej dobrowolności przystąpienia, z prawdziwie równymi sobie partnerami w Unii, bez konstytucyjnego, stałego przywództwa Rosji – a odłożyła to rozwiązanie na niewiadome lata].

We wrześniu 1991 roku miał miejsce V nadzwyczajny zjazd narodowych delegatów ZSRR – był to ostatni zjazd.

Tadżykistan, Todżykiston, Republika Tadżykistanu, Respublikai Todżikiston. W lutym 1990 roku dla stłumienia zamieszek wprowadzono w stolicy stan wyjątkowy. 9 września 1991 roku Tadżykistan proklamował niepodległość, przystępując jeszcze w tym samym roku do Wspólnoty Niepodległych Państw. Potęgujące się konflikty spowodowały rozszerzenie stanu wyjątkowego na cały kraj. W listopadzie 1991 na prezydenta wybrano dawnego przywódcę partii komunistycznej R. Nabijewa. Zdominowanie życia politycznego przez członków byłej partii komunistycznej skonsolidowało islamską opozycję narodową.

Zwołany we wrześniu 1991 roku ogólnonarodowy kongres czeczeńskiego narodu ogłosił niepodległość Czeczeńskiej Republiki Iczkerii. Rozpoczęty konflikt między Inguszami i Osetijcami zakończył się wyjściem Inguszetii z Iczkerii. Było to przyjęte przez centrum w Moskwie jako początek rozpadu Rosyjskiej FSRR. Prezydent FRSRR Jelcyn wprowadził stan wyjątkowy w republice. [Ogonowskaja – s. 858]

23 września 1991 roku Armenia proklamowała niepodległość.

Kirgistan, Kyrgystan, 31 sierpnia 1991 roku deklaracja niepodległości (od października 1991 roku prezydentem A. Akajew).
Kirgistan w 1991 roku podpisał deklarację o przystąpieniu do Wspólnoty Niepodległych Państw.

Uzbekistan, Uzbekiston, od 31 sierpnia 1991 roku Uzbekistan niepodległy.
W 1991 roku Uzbekistan przystąpił do Wspólnoty Niepodległych Państw. W polityce gospodarczej Uzbekistan podejmuje działania przekształcenia gospodarki z centralnie sterowanej w rynkową, w polityce zagranicznej nastąpiło zbliżenie z Turcją.

Mołdawia, Moldova, Republika Mołdawii, Republica Moldova. W czerwcu 1990 roku republika wydała deklarację niepodległości, 27 sierpnia 1991 roku ogłosiła pełną niezależność. Politycy mołdawscy od początku nie ukrywali, że ich celem dalekosiężnym jest zjednoczenie z Rumunią. Przeciw integracji występują zamieszkujący Republikę Naddniestrzańską Ukraińcy i Rosjanie oraz zamieszkujący Republikę Gagauską potomkowie Bułgarów. Kwestia niezależności Republiki Naddniestrzańskiej stała się przyczyną wojny domowej, do której wmieszała się Rosja, wprowadzając swe wojska na teren Mołdawii.

Białoruś, Biełaruś, 25 sierpnia 1991 roku Rada Najwyższa ogłosiła deklarację niepodległości.

24 sierpnia 1991 roku Ukraina proklamowała niepodległość i zdelegalizowała partię komunistyczną.

W sierpniu 1991 roku M.S. Gorbaczow podpisał rozporządzenie o rozwiązaniu Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego. 23 sierpnia M. S. Gorbaczow spotkał się z delegatami Najwyższej Rady RSFSR. Prezydentowi ZSRR i jednocześnie Generalnemu Sekretarzowi KPZR – Gorbaczowowi przedstawiono ultimatum o konieczności niezwłocznego podpisania rozporządzenia o rozwiązaniu KPZR. Gorbaczow przyjął ultimatum, ustąpił ze stanowiska generalnego sekretarza i wezwał Biuro Polityczne i Komitet Centralny KPZR do samorozwiązania się, tym samym doprowadził do krachu sowieckiego politycznego systemu. [Ogonowskaja – s. 827]

Latem 1991 roku w środkach masowego przekazu był opublikowany projekt nowej Umowy Związkowej o przekształceniu ZSRR w Związek suwerennych narodów na zasadzie konfederacji. W projekcie zaznaczono, że „państwa, reprezentowane w Związku zapewniają sobie prawo do samostanowienia we wszystkich sprawach swojego państwa", „posiadają pełną polityczną władzę, samodzielnie określają swoje narodowo-gospodarcze i administracyjno-terytorialne organizacje oraz system organizacji władzy i administracji", „stanowią pełnoprawnych członków międzynarodowego stowarzyszenia". Republiki otrzymały znacznie więcej praw; centrum przekształcało się z pełnowładnego organu w centrum koordynacyjne. W zasadzie w rękach centrum pozostawały zagadnienia obrony, finansów, spraw wewnętrznych i budżetu socjalnej polityki oraz podatków. We wspólnym decydowaniu centrum i republik znajdowały się: podejmowanie ogólnozwiązkowych ustaw, ustalanie podatków, potrącanie ich dla centrum i kontrola ich wydatków. 12 lipca 1991 roku Najwyższa Rada ZSRR aprobowała przedłożony projekt. Podpisanie Związkowej Umowy ustalono na 20 sierpnia. [Ogonowskaja – s. 826]

19-21 sierpnia 1991 roku. W świetle mającego nastąpić podpisania nowej umowy związkowej ZSRR sytuacja zaostrzyła się. Tak jak demokratyczne kręgi widziały ten akt jako wycofania się Kremla, tak zwolennicy ZSRR widzieli w działalności Gorbaczowa „zdradę" wobec ZSRR i KPZR.

Fundamentalni przeciwnicy tego procesu przedsięwzięli próbę zatrzymania rozpadu ZSRR i ustanowienia kontroli nad sytuacją poprzez ustanowienie dyktatury, co nastąpiło podczas parlamentarnej przerwy w obradach i nieobecności w stolicy obu prezydentów – ZSRR i RSFSR. Garbaczow był izolowany, właściwie uwięziony w swej krymskiej daczy w Forosie. 19 sierpnia ogłoszono o jego chorobie i niemożności pełnienia obowiązków. Władzę przejął Państwowy Komitet do spraw Stanu Wyjątkowego (GKCzP).
Walkę przeciw Komitetowi podjął prezydent B. N. Jelcyn występując w telewizji z apelem „do obywateli Rosji". Działania Komitetu były ocenione przez prezydenta Rosji jako reakcyjne i antykonstytucyjne. To podniosło autorytet Jelcyna, opadł autorytet Gorbaczowa i parlamentu – zupełnie nieobecnego w dniach puczu. Pokonanie puczystów przybliżyło krach ZSRR: liczne republiki ogłosiły swoją niepodległość. [Ogonowskaja – s.826]

Państwowy komitet stanu wyjątkowego został powołany w sierpniu 1991 roku. W skład niego weszli: wiceprezydent ZSRR G. I. Janajew, premier W. S. Pawłow, minister obrony D. T. Jazow, minister spraw wewnętrznych, przedstawiciel KGB, sekretarz KC i inni. Program komitetu wywołał nadzieję pewnej części władzy na zmianę sytuacji w kraju: zapowiedziano wprowadzenie stanu wyjątkowego w niektórych regionach kraju bez określenia tych regionów, zawieszenie niezależności prasy, obowiązkowe obniżenie cen, walka z przestępczością, ustanowienie ekonomicznych zależności. Jednak szans na sukces komitetu praktycznie nie było: nie uwzględnili skali rozprzestrzenienia się demokratycznych instytucji i idei, nie docenili stopnia rozpadu ZSRR, armii, KGB, organów spraw wewnętrznych, nie przedsięwzięli zdecydowanych środków dla usunięcia rosyjskiego kierownictwa, a szczególnie Jelcyna. Prezydent Rosji w pierwszym dniu puczu uznał program komitetu nie konstruktywnym, a komitet potrzebował akceptacji Gorbaczowa. W rezultacie członkowie komitetu zostali aresztowani. [Ogonowskaja – s. 842-843]

5 lipca 1991 roku M. C. Gorbaczow dostał pokojową nagrodę Nobla.

Ałtaj, Ojrot-Ałtaj, od czerwca do grudnia 1991 roku Górnoałtajska SRR. Co potem? Potem uczyniono ją Republiką Ałtaju.

W maju 1991 roku IV Zjazd narodowych delegatów RSFSR przyjął ustawę o ustanowieniu funkcji prezydenta RSFRS. Wybory prezydenta ustalono na czerwiec 1991 roku. W wyborach Jelcyn otrzymał przeważającą ilość głosów od 46 milionów Rosjan (53,7% uczestników głosowania). [Ogonowskaja – s. 825-926]

W kwietniu 1991 roku gwałtownie wzrosły ceny po nieudanej reformie finansów.

17 marca 1991 roku odbyło się referendum w całym Związku Radzieckim na temat: „ma istnieć czy nie ZSRR?". Uczestnictwa w referendum odmówiły: Litwa, Łotwa, Estonia, Mołdawia, Gruzja i Armenia. W pozostałych republikach udział w głosowaniu wzięło 80% mających prawo głosowania, 76,4% opowiedziało się za ochroną ZSRR, 21,7% było przeciw. [Ogonowskaja – s.824]

19 luty 1991 roku. Wystąpienie B. N. Jelcyna w centralnej telewizji. Wydarzenia na Litwie stały się powodem poważnej krytyki Gorbaczowa i rządu przez demokratów. W wystąpieniu Jelcyn przedstawił Gorbaczowa głównym winowajcą narastania ekonomicznych trudności i tworzenia się politycznej reakcji i żądał ustąpienia prezydenta ZSRR. Wystąpienie przeciwko sobie dwóch głównych polityków kraju stało się jeszcze bardziej widoczne. Swoim wystąpieniem Jelcyn faktycznie zachęcał naród do politycznych strajków niosących wielkie szkody dla kraju.
[Ogonowskaja – s.823]

W lutym 1991 roku Krymska ASRR uznała się za niezależną.

Styczeń 1991 roku. Wydarzenia na Litwie. Konserwatyści w centralnych władzach osiągnąwszy wiele ustępstw na IV zjeździe delegatów ZSRR, skupili się nad ustanowieniem kontroli nad krajem [czyli nad Litwą], a szczególnie nad Nadbałtyckimi Republikami. Komitet społeczny ocalenia Litwy będący w większości w opozycji w stosunku do komunistów postanowił w połowie stycznia 1991 roku pozbawić władzy rząd państwowy. W odpowiedzi pododdziały radzieckiej armii i KGB przejęły centra komunikacyjne i gmach Departamentu obrony narodowej w Wilnie.

W rezultacie starć obywateli z wojskami poległo 14 ludzi. Społeczeństwo żądało opuszczenia Litwy przez wojska radzieckie. W następnym tygodniu podobne wydarzenia miały miejsce na Łotwie. [Ogonowskaja – s. 823]

W 1991 Dagestan ogłosił niepodległość. Nie zdołał jednak wyrwać się z objęć Rosji i został Republiką Dagestanu w Federacji Rosyjskiej.

Sacha, Jakucja, Republika Autonomiczna Sacha, Republika Autonomiczna Jakucji, autonomiczna republika w azjatyckiej części, nie zdołała wyrwać się z objęć Rosji i od 1991 roku została Republiką Jakucji w Federacji Rosyjskiej.

Czukocki Okręg Autonomiczny, Czukotskij Awtonomnyj Okrug. Po próbach zdobycia suwerenności (1991 rok) wszedł on w skład Rosji (Federacji Rosyjskiej) na podstawie układu z marca 1992 roku.

Estonia, Republika Estońska, Eesti Vabariik, Niepodległość odzyskała w 1991 roku. Estonię przyjęto w poczet członków ONZ i innych organizacji międzynarodowych. Estonia wyrwała się z podległości Rosyjskiej.

Bułgaria, Republika Bułgarii, Byłgarija, Republika Byłgarija, W 1991 roku, w pierwszych wolnych wyborach zwycięstwo odniosła opozycja antykomunistyczna. Odpadł dawny satelita ZSRR.

W 1991 roku ekshumowano szkielet Mikołaja II Romanowa (oraz jego rodziny); został pochowany w katedrze św. Piotra i Pawła w Sankt Petersburgu.

Łagry, Gułagi. Ostatecznie zlikwidowane wraz z upadkiem ZSRR.

ZSRR stanowił federację 15 republik związkowych (w latach od 1940 do 1956 roku było 16 republik) po wystąpieniu w 1990 roku z federacji trzech republik nadbałtyckich, aż do grudnia 1991 roku ZSRR zrzeszał 12 republik.

12 września 1990 roku podpisano w Moskwie umowę regulującą niemiecki problem. Umowę podpisali ministrowie spraw zagranicznych Republiki Federalnej Niemiec, Niemieckiej Republik Demokratycznej, ZSRR i USA. Umowa zezwalała na połączenie obu państw niemieckich. ZSRR zobowiązał się do wycofania swoich wojsk z byłej NRD w terminie do końca 1994 roku. [Ogonowskaja – s.835]

2-10 lipca 1990 roku odbył się XXVIII Zjazd KPZR. Ten zjazd był ostatnim zjazdem komunistów ZSRR. Na zjeździe usiłowano ustalić sposób wyjścia z kryzysu. Już przed zjazdem w KPZR potworzyły się liczne frakcje: Bolszewicka, Demokratyczna, Marksistowska, Centrowa. Z krytyką przyjętego kursu przez Gorbaczowa wystąpił na zjeździe Jelcyn. Po zjeździe zaczęło się masowe opuszczanie partii przez komunistów. [Ogonowskaja – s. 820]

Lato 1990 roku. Krwawe wydarzenia miały miejsce w miastach: Fiegrana i Osz – rejonach spornych Uzbekistanu i Kirgizji. Uzbecy stanowiący większość obywateli wystąpili przeciw deportowanym do kraju w latach dwudziestych Turkom-Meschedincom. Wojsko i milicja stłumiły rozruchy, ale musiano deportować z tych miast 16 tysięcy ludzi do obwodów Smoleńskiego, Orłowskiego, Kurskiego i do innych. W kazachstańskim mieście Nowyj Yzeń mieszkańcy dokonali pogromu handlujących na targu mieszkańców Zakaukazia. [Ogonowskaja – s. 820]

16 maja do 12 czerwca 1990 roku odbył się I zjazd narodowych delegatów RSFSR. Zjazd ogłosił „Deklarację o państwowej suwerenności Rosji" – suwerenności od Związku Radzieckiego!? …który przecież był Rosją!?

W kwietniu 1990 roku ZSRR ustanowił prawo „O rozgraniczeniu pełnomocnictw między Związkiem Radzieckim a republikami federalnymi. Z początkiem lat dziewięćdziesiątych w składzie ZSRR znajdowało się 15 związkowych, 20 autonomicznych republik, 8 autonomicznych obwodów i 10 autonomicznych okręgów.

Przyjęte zasady ustanawiały prawo wszystkim autonomiom w składzie związkowych republik uczestniczenia w procesie rozmów nad nową umową związkową. [Ogonowskaja – s.818]

W marcu 1990 roku III nadzwyczajny zjazd narodowych delegatów ZSRR przyjął zasadę przejścia na system prezydencki i wybrał M. C. Gorbaczowa na prezydenta ZSRR. Zmieniono [usunięto] artykuł 6 Konstytucji ZSRR, który mówił o „przewodniej i kierowniczej roli KPZR". [Ogonowskaja – s. 818]

W styczniu 1990 roku powstał blok „Demokratyczna Rosja". Na pierwszej konferencji Bloku wybrano grupę przewodniczącą, w składzie siedmiu osób znalazł się Borys Jelcyn. Do bloku przystąpiło milion osób.
[Ogonowskaja – str. 818]

W styczniu 1990 roku miały miejsce pogromy Ormian w Baku spowodowane konfliktami w Nagornym Karabachu. W Baku ogłoszono stan wyjątkowy, wprowadzono wojska Ministerstwa Spraw Wewnętrznych ZSRR.
[Ogonowskaja – s. 817]

12-24 grudnia 1989 roku odbył się II zjazd narodowych delegatów ZSRR. Zjazd rozpatrzył problem paktu Mołotow – Ribbentrop, przyznano zjazdowi prawo zapoznania się tajnymi protokółami. W wyniku zjazd uznał prawo nadbałtyckich republik do ubiegania się o wyjście ze składu ZSRR. Ponadto zjazd rozpatrzył realizację planu dwunastej pięciolatki. [Ogonowskaja – s. 817]

14 listopada 1989 roku ZSRR w deklaracji uznał za przestępcze wszystkie represje, które miały miejsce wobec innych narodów. [Ogonowskaja – s. 816]

W lipcu i sierpniu 1989 roku fala ekonomicznych strajków górniczych. Zaczęło się w sybirskim mieście Mieżdurieczensk (Kuzbass). Potem strajkowali górnicy Donbasu oraz górnicy Karagandskiego i Peczorskiego zagłębia.
[Ogonowskaja – s. 815]

25 maja do 9 czerwca 1989 roku odbył się I zjazd narodowych delegatów ZSRR. W zjeździe uczestniczyło 2125 delegatów. Zjazdowi przewodniczył M. S. Gorbaczow. Zjazd przyjął zasadę pluralizmu w polityce. Opozycję na zjeździe tworzyła MDG – międzyregionalna grupa delegatów, której przewodził Jelcyn. Grupa ta usiłowała usunąć z konstytucji paragraf 6 o przewodniej roli KPZR, ale stanowisko zjazdu było, że takie rozwiązanie jeszcze „nie dojrzało".
[Ogonowskaja – s. 815]

W kwietniu 1989 roku na plenum KC KPZR ostro krytykowano Gorbaczowa za brak wyników, a nawet po Moskwie poszła plotka, że już usunięto Gorbaczowa ze stanowiska. Gorbaczow został, ale ze składu Komitetu Centralnego usunięto około stu emerytów – „weteranów KC". [Ogonowskaja – s.815]

15 lutego 1989 roku zapadły postanowienia wyprowadzenia sowieckich wojsk z Afganistanu. Według danych Sztabu Generalnego Ministerstwa Obrony ZSRR liczba poległych w Afganistanie wynosiła: w 1979 roku – 86 ludzi, 1980 rok – 1484 ludzi, 1981 rok – 1298 ludzi, 1982 rok – 1948 ludzi, 1983 rok – 1446 ludzi, 1984 rok – 2346 ludzi, 1985 rok – 1868 ludzi, 1986 rok – 1333 ludzi, 1987 rok – 1215 ludzi, 1988 rok – 759 ludzi, 1989 rok – 53 ludzi. W sumie sowieckie wojska straciły w Afganistanie ponad 14 tysięcy ludzi i ponad 35 tysięcy rannych. Wojna przyniosła afgańskiemu narodowi ogromne straty: zginęło około jednego miliona mieszkańców, około trzech milionów ludzi było zmuszonych ujść do sąsiedniego Pakistanu. [Ogonowskaja – s. 833]

Styczeń – marzec 1989 roku walka nadbałtyckich republik o niepodległość. W celu utrzymania sytuacji pod kontrolą i niedopuszczenia do wyjścia nadbałtyckich republik z ZSRR Gorbaczow wyjechał na Litwę, Łotwę i Estonię. Tam zezwolił miejscowym kierownictwom na dużą swobodę. Jednak wybory do parlamentów tych republik przyniosły klęskę promoskiewskim kandydatom. „Sojuz" w Litwie otrzymał 75% głosów, a kandydaci z platformy ZSRR tylko 4%. W marcu nowy parlament przyjął deklarację o wyjściu Litwy z ZSRR. Wzywano Litwinów do występowania z Armii Radzieckiej. W związku z tym władze Związku Radzieckiego wprowadziły dodatkowe wojska, opanowały gmachy partyjne i inne strategiczne obiekty oraz ogłosiły ekonomiczną blokadę Litwy. [Ogonowskaja – s. 814]

Od kwietnia do maja 1988 roku trwały uroczystości tysiąclecia chrztu Rusi [sic!].

Na plenum KC KPZR, które odbyło się w dniach 11—18 lutego 1988 roku, Gorbaczow wystąpił z „rewolucyjną pieriestrojką – ideologią odnowy". [Ogonowskaja – s.810]

Pieriestrojka – polityka reform związana z nazwiskiem M. S. Gorbaczowa, prowadzona w latach 1985—1991. Nastawiona na zlikwidowanie systemowego kryzysu Związku Sowieckiego. W zakresie ekonomii pieriestrojka wprowadzała: rozszerzenie samostanowienia państwowych przedsiębiorstw; rozszerzenie praw robotniczych kolektywów; rozwój spółdzielczego sektora; pobudzenie indywidualnej działalności wytwórczej itd. W politycznej sferze była zawieszeniem artykułu 6 Konstytucji o przewodniej roli KPZR; propagowaniem zasad głasnosti; ograniczono cenzurę; zwiększyła się rola Rad; pojawiły się alternatywne rozwiązania itd. W wewnętrznej polityce pieriestrojka przejawiła się w haśle „nowego myślenia" – odcięcia się od klasowego podejścia do kapitalistycznych państw, w ustanowieniu nowego spojrzenia na zasadzie zaufania, docenienie ogólnoludzkich wartości. Politycy i historycy do dziś wiodą spór o to, czy pieriestrojka była przygotowanym, przemyślanym systemem zmian. Jedni uważają, że M. S. Gorbaczow i jego otoczenie nie byli w stanie osiągnąć radykalnych wyników, ponieważ przypuszczalne wyjście z kryzysu widzieli w podwyższeniu efektywności i mocy socjalistycznego ustroju i władzy komunistycznej partii. Pieriestrojka nie zdołała pokonać ekonomicznego kryzysu; uformowała się antykomunistyczna opozycja; pojawiły się narodowe dążenia w sowieckich republikach, rozdźwięki w samej KPZR, socjalne naprężenia wewnątrz ludności, co w efekcie doprowadziło do rozpadu ZSRR. [Ogonowskaja – s. 844]

„Nowe myślenie" – polityka pieriestrojki w sferze zewnętrznej polityki, zawarta w książce M. S. Gorbaczowa „Pieriestrojka i nowe myślenie dla naszego kraju i dla całego świata", której prezentacja nastąpiła 1 listopada 1987 roku w Moskwie. W podstawach „nowego politycznego myślenia" było zawarte odcięcie się od podziału współczesnego świata na kapitalistyczne i socjalistyczne społeczno-polityczne systemy; określenie współczesnego świata jedynym, wzajemnie związanym i wzajemnie zależnym; odcięcie się od przedstawienia egzystencji świata tylko na zasadzie równowagi sił dwóch przeciwstawnych systemów; przyznanie równowadze interesów znaczenia podstawowego gwaranta bezpieczeństwa świata; odcięcie się od zasady proletariackiego, socjalistycznego internacjonalizmu; przyznanie priorytetu dla ogólnoludzkich wartości nad ulubionymi innymi (narodowymi, klasowymi, ideologicznymi).
[Ogonowskaja – s. 843-844]

Głasność – polityka ograniczonej swobody słowa, wprowadzona w ZSRR w okresie pieriestrojki w celach krytyki polityki poprzedników (w szczególności Breżniewa) i dla propagandy idei pieriestrojki; ustanowiona dla przywrócenia związku narodu z władzą; dla przyciągnięcia intelektualnych sił społeczeństwa dla prac nad reformą; dla odwrócenia uwagi społeczeństwa od ostrych socjalno-ekonomicznych problemów. Pomimo ograniczonej cenzury nad środkami masowej informacji, głasność likwidowała tajność dokumentów w bibliotekach i archiwach, zezwalała na publikację dawniej zakazanych książek.

Polityka głasności rozpoczęła się wiosną 1987 roku, kiedy nastała pieriestrojka. Ograniczenie swobody słowa sprowadzało się do ochrony polityki partii. Głasność przyniosła krytykę stalinizmu, nakazowo-rozdzielczego systemu, politycznego przewodnictwa itp. Jednak głasność doprowadziła do pojawienia się antykomunistycznych idei. Odkrycie „białych" i „czarnych" kart sowieckiej historii doprowadziło do upadku autorytetu partii. [Ogonowskaja – s 842]

Mechanizm „hamowania" – pojęcie wysunięte przez M. S. Gorbaczowa na styczniowym plenum 1987 roku. Pod nim rozumie się siły okazujące sprzeciw pieriestrojce. W KPZR byli to przedstawiciele prawego skrzydła widzący w pieriestrojce zagrożenia dla swoich przyjętych norm życia i ideologicznych stereotypów. Do nich przyłączali się państwowi urzędnicy, bojący się stracić prawo nieustannej kontroli, przywilejów itp. Socjalną bazą „hamowania" była także część robotników o średnich i niskich kwalifikacjach, przywykłych do utrzymywania się w produkcji, do równości i do stałych płac, bojących się nowości. Mimo tego z konserwatywnych pozycji wyłączyli się liczni przedstawiciele wojenno-przemysłowego sektora (WPK), a także armii, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i KGB.
[Ogonowskaja – s. 843]

7 stycznia 1987 roku rozpoczęło się wycofywanie sowieckich wojsk z Mongolii.

26 kwietnia 1986 roku nastąpiła awaria w atomowej elektrowni w Czarnobylu na Ukrainie. Awaria przyniosła straty gospodarce ZSRR w wysokości 1,5% dochodu narodowego. Ale o radioaktywnym skażeniu Ukrainy, Białorusi, Polski, Litwy i innych państw Europy – historia Rosji milczy.

Od 26 lutego do 6 marca 1986 roku odbył się XXVII zjazd KPZR. Na zjeździe była określona ideologia pierwszego etapu pieriestrojki: kurs na odnowienie socjalizmu, likwidacja deformacji poprzednich dziesięcioleci, przyspieszenie socjalno-ekonomicznego rozwoju kraju, postawienie na czynnik ludzki, podniesienie roli komunistów, „nowe myślenie" w wewnętrznej polityce. [Ogonowskaja – s. 805]

30 lipca 1985 roku Gorbaczow ogłosił o jednostronnej redukcji w ZSRR broni jądrowej.

Od 27 lipca do 3 sierpnia1985 roku w Moskwie odbywał się ogólnoświatowy festiwal młodzieży. Hasłem festiwalu było: „Za antyimperialistyczną solidarność, pokój i przyjaźń".

Marzec 1985 roku – wybranie Generalnym Sekretarzem KC KPZR M. S. Gorbaczowa. W początkowych latach osiemdziesiątych w ZSRR powstało kilka politycznych ugrupowań, między którymi wojna zaostrzała się po śmierci Breżniewa, Andropowa i Czernienki. Na te ugrupowania składały się: partyjna góra, KGB, dowództwo armii, liderzy republik ZSRR. Około 1985 roku uformowały się trzy grupy:

1) konserwatyści, występujący za ochronieniem status-quo – byli to sekretarze Komitetów Partii w Moskwie, Leningradzie oraz pierwsi sekretarze KC Kazachstanu i Uzbekistanu.
2) zwolennicy „silnej ręki", zaprowadzenia porządku, przyjęcia pryncypiów bolszewizmu, byli to: J. W. Andropow – przewodniczący KGB, a tym samym generalny sekretarz KPZR, A. A. Gromyko – minister spraw zagranicznych, D. F. Ustinow – minister obrony, E. K. Ligaczew – sekretarz KC do spraw ideologii oraz inni.
3) zwolennicy reform występujący za odnowieniem socjalizmu, za współpracą z Zachodem, głównie w sferze ekonomicznej, byli to: M. S. Gorbaczow – członek Politbiura, A. N. Jakowlew – sekretarz KC, E. A. Szewardnadze – pierwszy sekretarz KC Komunistycznej Partii Gruzji i inni.

Walka ugrupowań skończyła się zwróceniem się dwóch ostatnich grup przeciw starej breżniewowskiej nomenklaturze i Generalnym Sekretarzem Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego został wybrany M. S. Gorbaczow. [Ogonowskaja – s. 804]

Główne budowle XII pięciolatki (1985—1991):
Wydobycie i wzbogacanie rud stali: Dniepropietrowsk na Ukrainie i Woroneż w Rosji.
Wydobycie i wzbogacanie rud metali kolorowych: Dżezkazgan i Ekibaztuz w Kazachstanie.
Przemysłowy wyrąb lasów i przetwórstwo drewna: Rejon Archangielska i Tury.
Rafinerie naftowe i gazowe: Mińsk na Białorusi, Astrachań, Magnitogorsk.
Elektrownie atomowe: trzy na Ukrainie, następne w rejonie Archangielska, Saratowa, Kujbyszewa, Ufy i Permu.

Wydobycie ropy naftowej i gazu: Usinsk, Astrachań, Surgut. Gazociąg od Jamburskoje przez Surgut, Kazań, do granicy z Rumunią.

11 marca 1985 roku, po śmierci Czernienki, na nadzwyczajnym plenum KC KPZR generalnym sekretarzem KC KPZR został wybrany M. S. Gorbaczow.

ZWIĄZEK SOCJALISTYCZNYCH REPUBLIK RADZIECKICH
ZSRR
СОЮЗ СОЦЯЛИСТИЧЕСКИХ СОВЕТСКИХ РЕСПУБЛК
СССР

Skład Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich:

1. Rosyjska Socjalistyczna Federacyjna Republika Radziecka	РСФСР
2. Ukraińska Socjalistyczna Republika Radziecka	Украинская ССР
3. Białoruska Socjalistyczna Republika Radziecka	Белорусская ССР
4. Uzbecka Socjalistyczna Republika Radziecka	Узбекская ССР
5. Kazachstańska Socjalistyczna Republika Radziecka	Казахская ССР
6. Gruzińska Socjalistyczna Republika Radziecka	Грузинская ССР
7. Azerbejdżańska Socjalistyczna Republika Radziecka	Азербайджанская ССР
8. Litewska Socjalistyczna Republika Radziecka	Литовская ССР
9. Mołdawska Socjalistyczna Republika Radziecka	Молдавская ССР
10. Łotewska Socjalistyczna Republika Radziecka	Латвийская ССР
11. Kirgiska Socjalistyczna Republika Radziecka	Киргизская ССР
12. Tadżycka Socjalistyczna Republika Radziecka	Таджикская ССР
13. Ormiańska Socjalistyczna Republika Radziecka	Армянская ССР
14. Turkmeńska Socjalistyczna Republika Radziecka	Туркменскя ССР
15. Estońska Socjalistyczna Republika Radziecka	Эстонская ССР

mapa administracyjna ZSRR

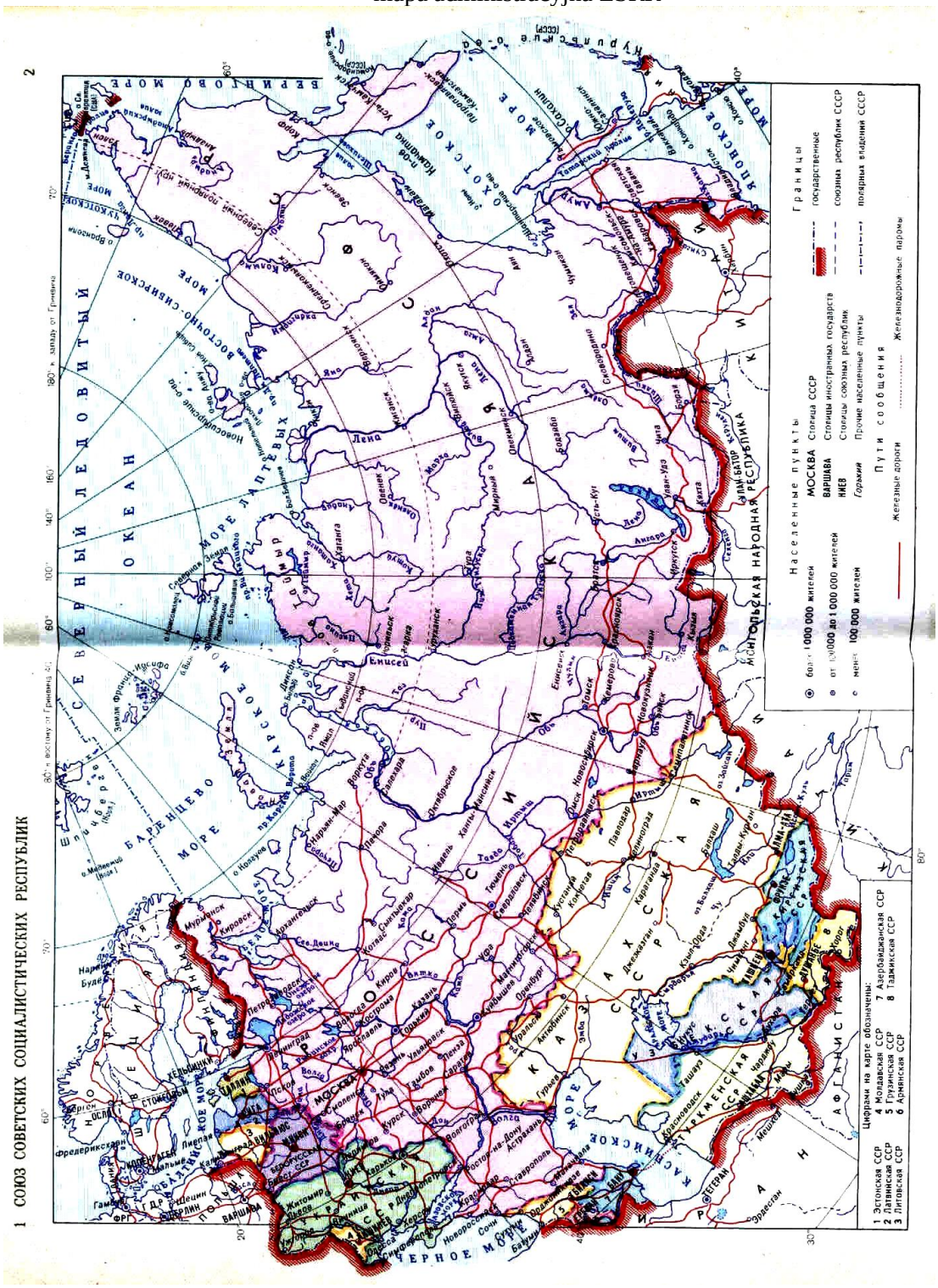

[*Małyj atlas CCCP*, s. 1]

ZSRR – Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich: miał powierzchnię 22 274 900 km^2. Stanowiło to aż 15% powierzchni lądów na Ziemi. Do tego jeszcze należy dodać terytoria Krajów Demokracji Ludowych, które były całkowicie w mocy Rosji i jej Armii Czerwonej. W każdym razie była to szczytowa wielkość terytorium Ziemi będąca we władaniu Rosji, a dokładniej mówiąc — Moskwy. W roku 1914 Imperium Rosyjskie obejmowało obszar 22 milionów 429 tysięcy 988 km^2 – od Kalisza (w obecnej Polsce) do Władywostoku.

mapa fizyczna ZSRR

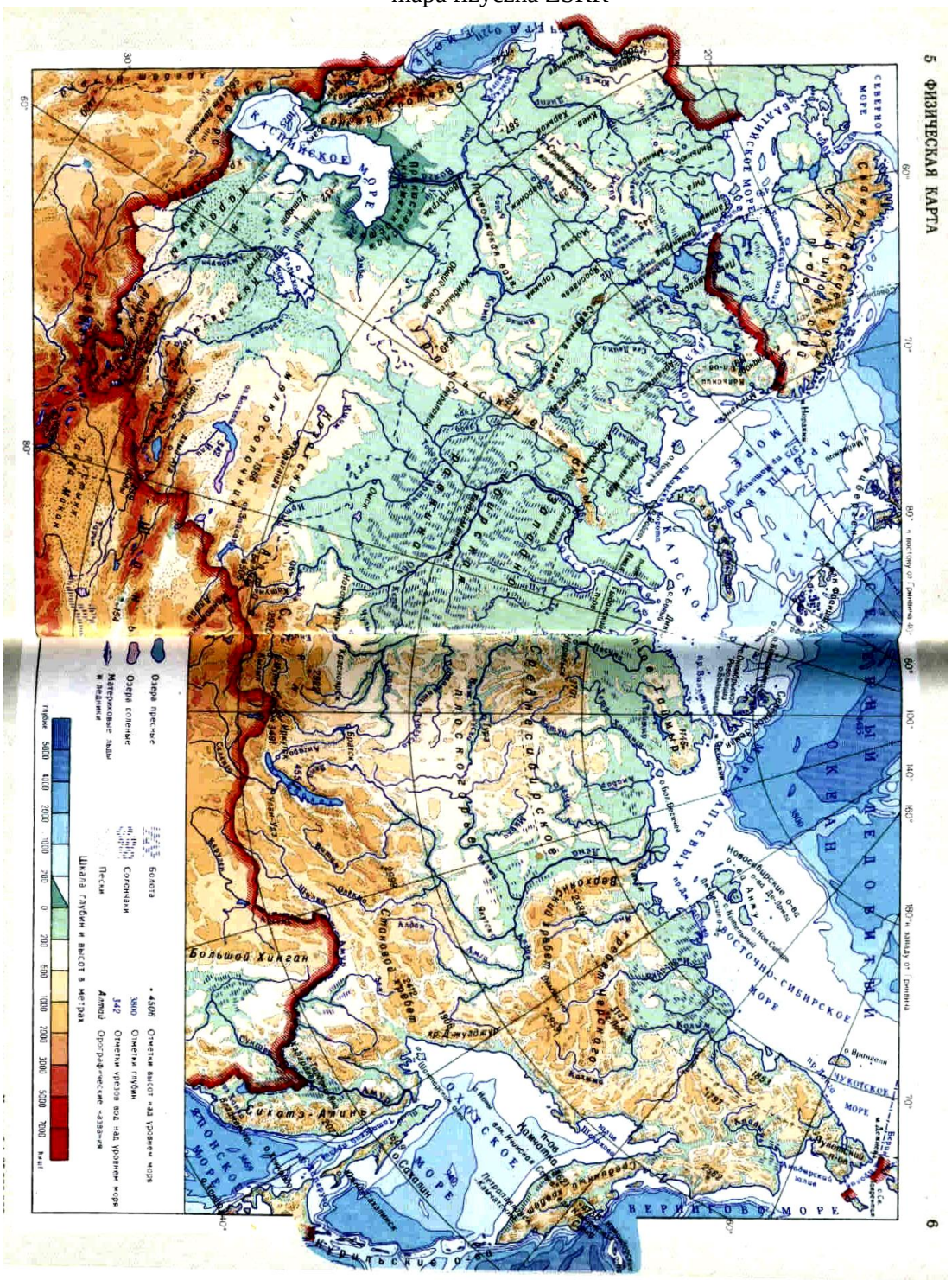

[*Małyj atlas CCCP,* s. 5]

Ile było ludzi radzieckich nie sposób ocenić, bo przecież nie była to suma mieszkańców wszystkich republik radzieckich, o czym dobitnie świadczy szybki proces rozpadu ZSRR.

Podane w opisie ZSRR powierzchnie terytoriów i ilości mieszkańców pochodzą z około roku 1970.

gęstość zaludnienia

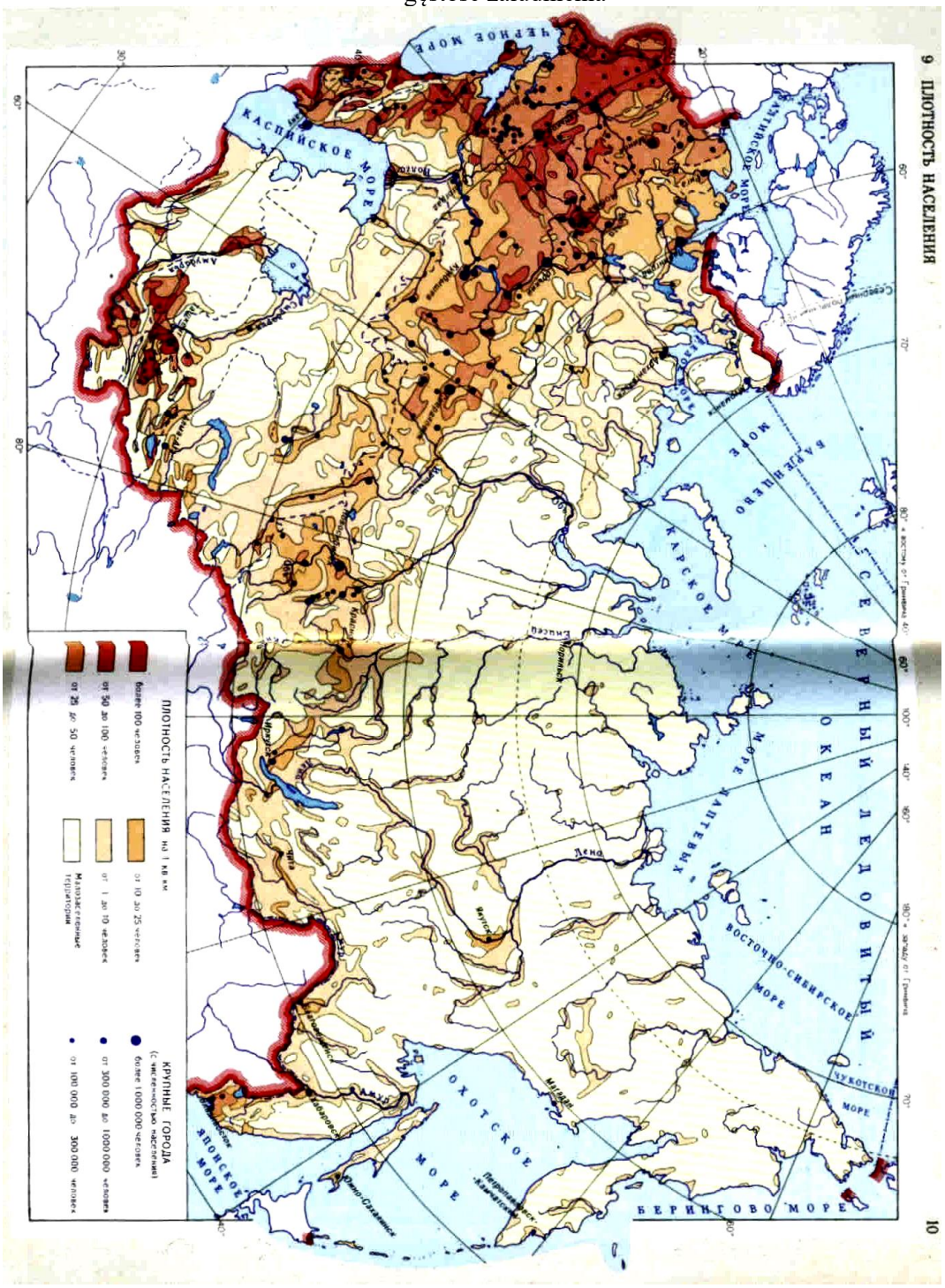

[*Małyj atlas CCCP*, s. 9]

gradacja gęstości zaludnienia:

- ponad 100 ludzi na 1 km^2 (najciemniejszy kolor)
- od 50 do 100 ludzi na 1 km^2
- od 25 do 50 ludzi na 1 km^2
- od 10 do 25 ludzi na 1 km^2
- od 1 do 10 ludzi na 1 km^2
- niemal bezludne rejony (najjaśniejszy kolor)

ROSYJSKA SOCJALISTYCZNA FEDERACYJNA REPUBLIKA RADZIECKA RSFRR

Российская Советская Федеративная Социалистическая Республика
РСФСР

w ZSRR – Rosyjska Radziecka Federacyjna Socjalistyczna Republika: powierzchnia 17 075 400 km^2; ludność 132 913 tysięcy;

obecnie w FR – Rosyjska Federacja: powierzchnia 17 075 500 km^2 – wzrost o 100km^2; ludność 147 629 tysięcy (wzrost).

Zilustrujemy teraz terytorium ZSRR, ale zostaną zamieszczone tylko te mapy, które wykraczają poza zasięg obecnej Federacji Rosyjskiej. Gdy granice danej jednostki administracyjnej będą się pokrywały z granicami administracyjnymi w Rosyjskiej Federacji, zostanie podany tylko odsyłacz do mapy zamieszczonej przy omawianiu Federacji Rosyjskiej w pierwszej części.

Na treść poszczególnych pozycji będzie się składało:

- nazwa jednostki administracyjnej;
- mapka wskazująca położenie omawianej jednostki administracyjnej;
- powierzchnia w ZSRR, powierzchnia w Federacji Rosyjskiej;
- ilość ludności w ZSRR i w FR;
- główne miasto jednostki administracyjnej w ZSRR i w FR;
- status jednostki administracyjnej;
- odsyłacz do jednostki administracyjnej w FR;
- ewentualna mapa, gdy powstały różnice wielkości terenu.

Karelska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka
Карельская АССР

w ZSRR – Karelska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 172 400 km^2; ludność 722 tysiące;

obecnie w FR – Republika Karelia: powierzchnia 172 400 km^2 – bez zmian; ludność 785 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Pietrozawodsk Петрозаводск
obecnie w FR – Pietrozawodsk Петрозаводск

Status jednostki administracyjnej w ZSRR: autonomiczna republika.
Republika Karelia w FR – patrz część I s. 83

Murmański Obwód
Мурманская Область

w ZSRR – Murmański Obwód: powierzchnia 144 900 km^2; ludność 881 tysięcy;

obecnie w FR – Murmański Obwód: powierzchnia 144 090 km^2 – bez zmian; ludność 1 048 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Murmańsk Мурманск
obecnie w FR – Murmańsk Мурманск

Status jednostki administracyjnej w ZSRR: obwód rosyjski.
Murmański Obwód w FR – patrz część I s. 83

Leningradzki Obwód
Ленинградская Область

w ZSRR – Leningradzki Obwód: powierzchnia 85 900 km^2; ludność 5 714 tysięcy;

obecnie w FR – Leningradzki Obwód: powierzchnia 84 600 km^2 – jakiś spadek; ludność 1 676 tysięcy (wyłączony Sankt-Peterburg).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Leningrad Ленинград
obecnie w FR – Sankt-Peterburg

Status jednostki administracyjnej w ZSRR: obwód rosyjski.
Leningradzki Obwód w FR – patrz część I s. 75

Archangielski Obwód
Архангельская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Archangielski Obwód w FR – patrz część I s. 62

w ZSRR – Archangielski Obwód: powierzchnia 410 700 km^2; ludność 1 382 tysiące;
obecnie w FR – Archangielski Obwód: powierzchnia 410 700 km^2 – bez zmian; ludność 1 473 tysiące (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Archangielsk Архангельск
obecnie w FR – Archangielsk Архангельск

Komi Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka
Коми АССР

Status jednostki administracyjnej: republika.
Republika Komi w FR – patrz część I s. 72

w ZSRR – Komi Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 415 900 km^2; ludność 1 012 tysięcy;
obecnie w FR – Republika Komi: powierzchnia 415 900 km^2 – bez zmian; ludność 1 185 tysięcy (wzrost).
Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Syktywkar Сыктывкар
obecnie w FR – Syktywkar Сыктывкар

Nieniecki Narodowy Okręg
Ненецкий Национальный Округ

Status jednostki administracyjnej: autonomiczny okręg.
Nieniecki Okręg Autonomiczny w FR – patrz część I s. 65

w ZSRR – Nieniecki Narodowy Okręg: powierzchnia 176 700 km^2; ludność 39 tysięcy;
obecnie w FR – Nieniecki Okręg Autonomiczny: powierzchnia 176 700 km^2 – bez zmian; ludność 48 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Syktywkar Сыктывкар w Komi ARSR
obecnie w FR – Narian-Mar Нарьян-Мар

Kostromski Obwód
Костромская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Kostromski Obwód w FR – patrz część I s. 25

w ZSRR – Kostromski Obwód: powierzchnia 60 100 km^2; ludność 814 tysięcy;
obecnie w FR – Kostromski Obwód: powierzchnia 60 100 km^2 – bez zmian; ludność 806 tysięcy (spadek).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Kostroma Кострома
obecnie w FR – Kostroma Кострома

Wołogodzki Obwód
Вологодская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Wołogodski Obwód w FR – patrz część I s. 95

w ZSRR – Wołogodski Obwód: powierzchnia 145 700 km^2; ludność 1 283 tysiące;
obecnie w FR – Wołogodski Obwód: powierzchnia 145 700 km^2 – bez zmian; ludność 1 350 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Wołogda Вологда
obecnie w FR – Wołogda Вологда

Kirowski Obwód
Кировская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Kirowski Obwód w FR – patrz część I s. 118

w ZSRR – Kirowski Obwód: powierzchnia 120 800 km^2; ludność 1 666 tysięcy;
obecnie w FR – Kirowski Obwód: powierzchnia 120 800 km2 – bez zmian; ludność 1 634 tysiące (spadek).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Kirow Киров
obecnie w FR – Kirow Киров

Udmurtska ASRR
Удмуртская АССР

Status jednostki administracyjnej: republika.
Udmurtska ASRR w FR – patrz część I s. 116

w ZSRR – Udmurtska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 42 100 km^2; ludność 1 436 tysięcy;

obecnie w FR – Republika Udmurtska: powierzchnia 42 100 km^2 – bez zmian; ludność 1 639 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Iżewsk Ижевск
obecnie w FR – Iżewsk Ижевск

Kaliningradski Obwód
Калининградская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Kaliningradski Obwód w FR – patrz część I s. 67

w ZSRR – Kaliningracki Obwód: powierzchnia 15 100 km^2; ludność 771 tysięcy;

obecnie w FR – Kaliningracki Obwód: powierzchnia 15 100 km^2 – bez zmian; ludność 932 tysiące (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Kaliningrad Калининград
obecnie w FR – Kaliningrad Калининград

Kalininski Obwód
Калининская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Twerski Obwód w FR – patrz część I s. 47

w ZSRR – Kaliniński Obwód: powierzchnia 84 100 km^2; ludność 1 693 tysiące;

obecnie w FR – Twerski Obwód: powierzchnia 84 100 km^2 – bez zmian; ludność 1 651 tysięcy (spadek).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Kalinin Калинин
obecnie w FR – Twer Твер (przywrócenie pierwotnej nazwy)

Nowgorodzki Obwód
Новогродская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Nowgorodzki Obwód w FR – patrz część I s. 87

w ZSRR – Nowgorodski Obwód: powierzchnia 55 300 km^2; ludność 718 tysięcy;
obecnie w FR – Nowgorotski Obwód: powierzchnia 55 300 km^2 – bez zmian; ludność 743 tysiące (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Nowgorod Новгород
obecnie w FR – Nowgorod Новгород

Pskowski Obwód
Псковская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Pskowski Obwód w FR – patrz część I s. 91

w ZSRR – Pskowski Obwód: powierzchnia 55 300 km^2; ludność 860 tysięcy;
obecnie w FR – Pskowski Obwód: powierzchnia 55 300 km^2 – bez zmian; ludność 832 tysiące (spadek).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Psków Псков
obecnie w FR – Psków Псков

Smoleński Obwód
Смоленская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Smoleński Obwód w FR – patrz część I s. 41

w ZSRR – Smoleński Obwód: powierzchnia 49 800 km^2; ludność 1 090 tysięcy;
obecnie w FR – Smoleński Obwód: powierzchnia 49 800 km^2 – bez zmian; ludność 1 172 tysiące (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Smoleńsk Смоленск
obecnie w FR – Smoleńsk Смоленск

Kałużski Obwód
Калужская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Kałużski Obwód w FR – patrz część I s. 23

w ZSRR – Kałużski Obwód: powierzchnia 29 900 km^2; ludność 986 tysięcy;
obecnie w FR – Kałużski Obwód: powierzchnia 29 900 km^2 – bez zmian; ludność 1 097 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Kaługa Калуга
obecnie w FR – Kaługa Калуга

Brianski Obwód
Брянская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Brianski Obwód w FR – patrz część I s. 15

w ZSRR – Briański Obwód: powierzchnia 34 900 km^2; ludność 1 540 tysięcy;
obecnie w FR – Briański Obwód: powierzchnia 34 900 km^2 – bez zmian; ludność 1 480 tysięcy (spadek).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Briansk Брянск
obecnie w FR – Briansk Брянск

Orłowski Obwód
Орловская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Orłowski Obwód w FR – patrz część I s. 37

w ZSRR – Orłowski Obwód: powierzchnia 24 700 km^2; ludność 897 tysięcy;
obecnie w FR – Orłowski Obwód: powierzchnia 24 700 km^2 – bez zmian; ludność 914 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Orioł (Orzeł) Орёл
obecnie w FR – Orioł (Orzeł) Орёл

Kurski Obwód
Курская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Kurski Obwód w FR – patrz część I s. 27

w ZSRR – Kurski Obwód: powierzchnia 29 800 km^2; ludność 1 423 tysiące;
obecnie w FR – Kurski Obwód: powierzchnia 29 800 km^2 – bez zmian; ludność 1 347 tysięcy (spadek).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Kursk Курск
obecnie w FR – Kursk Курск

Jarosławski Obwód
Ярославская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Jarosławski Obwód w FR – patrz część I s. 21

w ZSRR – Jarosławski Obwód: powierzchnia 36 400 km^2; ludność 1 400 tysięcy;
obecnie w FR – Jarosławski Obwód: powierzchnia 36 400 km^2 – bez zmian; ludność 1 451 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Jarosławl Ярославль
obecnie w FR – Jarosławl Ярославль

Moskiewski Obwód
Московская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Moskiewski Obwód w FR – patrz część I s. 31

w ZSRR – Moskiewski Obwód: powierzchnia 47 000 km^2 wraz z Moskwą; ludność 13 543 tysiące;
obecnie w FR – Moskiewski Obwód: powierzchnia 46 000 km^2 – bez Moskwy; ludność 6 597 tysięcy.

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Moskwa Москва
obecnie w FR – Moskwa Москва

Iwanowski Obwód

Ивановская Область

[*Małyj atlas CCCP,* s. 28]

w ZSRR – Iwanowski Obwód: powierzchnia 23 900 km^2; ludność 1 323 tysiące;
obecnie w FR – Iwanowski Obwód: powierzchnia 21 800 km^2 – spadek spowodowany odłączeniem terytorium położonego na wschód od zbiornika wodnego Zapory Gorkowskoje i przyłączeniem go do Obwodu Niżegorodskiego`; ludność 1 266 tysięcy (spadek).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Iwanowo Иваново
obecnie w FR – Iwanowo Иваново
Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.

Iwanowski Obwód w FR – patrz część I s. 19

Gorkowski Obwód

Горьковская Область

[*Małyj atlas CCCP,* s. 33]

w ZSRR – Gorkowski Obwód: powierzchnia 74 800 km^2; ludność 3 656 tysięcy;
obecnie w FR – Niżegorodski Obwód: powierzchnia 76 900 km^2 – wzrost spowodowany przyłączeniem terytorium położonego na wschód od zbiornika wodnego Zapory Gorkowskoje i odłączeniem go od Obwodu Iwanowskiego; ludność 3 727 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Gorkij Горький
obecnie w FR – Niżnij Nowgorod Нижний Новгород
Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.

Niżegorodzki Obwód w FR – patrz część I s. 120

Władimirski Obwód
Владимирская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Władimirski Obwód w FR – patrz część I s. 53

w ZSRR – Władimirski Obwód: powierzchnia 29 000 km^2; ludność 1 537 tysięcy;
obecnie w FR – Władimirski Obwód: powierzchnia 29 000 km^2 – bez zmian; ludność 1 645 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Władimir Владимир
obecnie w FR – Władimir Владимир

Tulski Obwód
Тульская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Tulski Obwód w FR – patrz część I s. 50

w ZSRR – Tulski Obwód: powierzchnia 25 700 km^2; ludność 1 938 tysięcy;
obecnie w FR – Tulski Obwód: powierzchnia 25 700 km^2 – bez zmian; ludność 1 815 tysięcy (spadek).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Tuła Тула
obecnie w FR – Tuła Тула

Riazanski Obwód
Рязанская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Riazanski Obwód w FR – patrz część I s. 39

w ZSRR – Riazański Obwód: powierzchnia 39 600 km^2; ludność 1 375 tysięcy;
obecnie w FR – Riazański Obwód: powierzchnia 39 600 km^2 – bez zmian; ludność 1 325 tysięcy (spadek).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Riazań Рязань
obecnie w FR – Riazań Рязань

Marijska ASRR
Марийская АССР

Status jednostki administracyjnej: republika.
Marijska Republika w FR – patrz część I s. 108

w ZSRR – Marijska (ARSR) Autonomiczna Radziecka Socjalistyczna Republika: powierzchnia 23 200 km^2; ludność 690 tysięcy;

obecnie w FR – Republika Marij El: powierzchnia 23 200 km^2 – bez zmian; ludność 766 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Joszkar Oła Йошкар Ола
obecnie w FR – Joszkar Oła Йошкар Ола

Czuwaszska ASRR
Чувашская АССР

Status jednostki administracyjnej: republika.
Czuwaszska Republika w FR – patrz część I s. 104

w ZSRR – Czuwaszska Autonomiczna Socjalistyczna Radziecka Republika: powierzchnia 18 300 km^2; ludność 1 257 tysięcy;

obecnie w FR – Republika Czuwaszska: powierzchnia 18 300 km^2 – bez zmian; ludność 1 361 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Czeboksary Чебоксары
obecnie w FR – Czeboksary Чебоксары

Mordowska ASRR
Мордовская АССР

Status jednostki administracyjnej: republika.
Mordowska Republika w FR – patrz część I s. 110

w ZSRR – Mordowska Autonomiczna Socjalistyczna Radziecka Republika: powierzchnia 26 200 km^2; ludność 1 002 tysiące;

obecnie w FR – Republika Mordowia: powierzchnia 26 200 km^2 – bez zmian; ludność 956 tysięcy (spadek).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Saransk Саранск
obecnie w FR – Saransk Саранск

Ulianowski Obwód
Ульяновская область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Ulianowski Obwód w FR – patrz część I s. 142

w ZSRR – Ulianowski Obwód: powierzchnia 37 300 km^2; ludność 1 230 tysięcy;
obecnie w FR – Ulianowski Obwód: powierzchnia 37 300 km^2 – bez zmian; ludność 1 495 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Ulianowsk Ульяновск
obecnie w FR – Ulianowsk Ульяновск

Penzenski Obwód
Пензенская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Penzenski Obwód w FR – patrz część I s. 127

w ZSRR – Penzeński Obwód: powierzchnia 43 200 km^2; ludność 1 504 tysiące;
obecnie w FR – Penzeński Obwód: powierzchnia 43 200 km^2 – bez zmian; ludność 1 562 tysiące (wzrost).
Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Penza Пенза
obecnie w FR – Penza Пенза

Tatarska ASRR
Татарская АССР

Status jednostki administracyjnej: republika.
Republika Tatarstan w FR – patrz część I s. 112

w ZSRR – Tatarska Autonomiczna Radziecka Socjalistyczna Republika: powierzchnia 68 000 km^2; ludność 3 268 tysięcy;
obecnie w FR – Republika Tatarstan: powierzchnia 68 000 km^2 – bez zmian; ludność 3 760 tysięcy (wzrost).
Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Kazań Казань
obecnie w FR – Kazań Казань

Kujbyszewski Obwód
Куйбышевская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Samarski Obwód w FR – patrz część I s. 135

w ZSRR – Kujbyszewski Obwód: powierzchnia 53 600 km^2; ludność 2 956 tysięcy;
obecnie w FR – Samarski Obwód: powierzchnia 53 600 km^2 – bez zmian; ludność 3 312 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Kujbyszew Куйбышев
obecnie w FR – Samara Самара (przywrócono nazwę)

Lipiecki Obwód
Липецкая Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Lipiecki Obwód w FR – patrz część I s. 29

w ZSRR – Lipecki Obwód: powierzchnia 24 100 km^2; ludność 1 215 tysięcy;
obecnie w FR – Lipecki Obwód: powierzchnia 24 100 km^2 – bez zmian; ludność 1 250 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Lipieck Липецк
obecnie w FR – Lipieck Липецк

Tambowski Obwód
Тамбовская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Tambowski Obwód w FR – patrz część I s. 44

w ZSRR – Tambowski Obwód: powierzchnia 34 300 km^2; ludność 1 430 tysięcy;
obecnie w FR – Tambowski Obwód: powierzchnia 34 300 km^2 – bez zmian; ludność 1 310 tysięcy (spadek).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Tambow Тамбов
obecnie w FR – Tambow Тамбов

Biełgorodski Obwód
Белгородская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Biełgorodski Obwód w FR – patrz część I s. 15

w ZSRR – Biełgorodski Obwód: powierzchnia 27 100 km^2; ludność 1 257 tysięcy;
obecnie w FR – Biełgorodski Obwód: powierzchnia 27 100 km^2 – bez zmian; ludność 1 469 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Biełgorod Белгород
obecnie w FR – Biełgorod Белгород

Woroneżski Obwód
Воронежская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Woroneżski Obwód w FR – patrz część I s. 57

w ZSRR – Woroneżski Obwód: powierzchnia 52 400 km^2; ludność 2 498 tysięcy;
obecnie w FR – Woroneżski Obwód: powierzchnia 52 400 km^2 – bez zmian; ludność 2 504 tysiące (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Woroneż Воронеж
obecnie w FR – Woroneż Воронеж

Saratowski Obwód
Саратовская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Saratowski Obwód w FR – patrz część I s. 138

w ZSRR – Saratowski Obwód: powierzchnia 100 200 km^2; ludność 2 495 tysięcy;
obecnie w FR – Saratowski Obwód: powierzchnia 100 200 km^2 – bez zmian; ludność 2 739 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Saratow Саратов
obecnie w FR – Saratow Саратов

Wołgogradzki Obwód
Волгоградская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Wołgogradzki Obwód w FR – patrz część I s. 184

w ZSRR – Wołgogradski Obwód: powierzchnia 114 100 km^2; ludność 2 399 tysięcy;

obecnie w FR – Wołgogradski Obwód: powierzchnia 113 900 km^2 – jakaś zmiana, prawdopodobnie korekta granicy z Republiką Kałmykija; ludność 2 704 tysiące (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Wołgograd Волгоград
obecnie w FR – Wołgograd Волгоград

Astrachański Obwód
Астраханская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Astrachański Obwód w FR – patrz część I s. 177

w ZSRR – Astrachański Obwód: powierzchnia 44 100 km^2; ludność 899 tysięcy;

obecnie w FR – Astrachański Obwód: powierzchnia 44 100 km^2 – bez zmian; ludność 1 029 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Astrachań Астрахань
obecnie w FR – Astrachań Астрахань

Kałmycka ASRR
Калмыцкая АССР

Status jednostki administracyjnej: republika.
Republika Kałmykija w FR – patrz część I s. 165

w ZSRR – Kałmycka Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 75 900 km^2; ludność 269 tysięcy;

obecnie w FR – Republika Kałmykija: powierzchnia 76 100 km^2 – jakaś zmiana, prawdopodobnie korekta granicy z Wołgogradskim Obwodem; ludność 319 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Elista Элиста
obecnie w FR – Elista Элиста

Krasnodarski Kraj
Краснодарский Край

Status jednostki administracyjnej: kraj.
Krasnodarski Kraj w FR – patrz część I s. 172

w ZSRR – Krasnodarski Kraj: powierzchnia 76 000 km^2; ludność 4 266 tysięcy;
obecnie w FR – Krasnodarski Kraj: powierzchnia 76 000 km^2 – bez zmian; ludność 5 044 tysiące (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Krasnodar Краснодар
obecnie w FR – Krasnodar Краснодар

Adygejski Autonomiczny Obwód
Адыгейская Автономная Область

Status jednostki administracyjnej: obwód.
Republika Adygieja w FR – patrz część I s. 146

w ZSRR – Adygiejski Autonomiczny Obwód: powierzchnia 7 600 km^2; ludność 400 tysięcy;
obecnie w FR – Republika Adygieja: powierzchnia 7 600 km^2 – bez zmian; ludność 450 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Majkop Майкоп
obecnie w FR – Majkop Майкоп

Stawropolski Kraj
Ставропольский Край

Status jednostki administracyjnej: kraj.
Stawropolski Kraj w FR – patrz część I s. 175

w ZSRR – Stawropolski Kraj: powierzchnia 80 600 km^2; ludność 2 400 tysięcy;
obecnie w FR – Stawropolski Kraj: powierzchnia 66 500 km^2 – zmniejszenie, bo wydzielono Kabardino-Bałkarską Republikę; ludność 2 659 900.

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Stawropol Ставрополь
obecnie w FR – Stawropol Ставрополь

Karaczajewo-Czerkieski Autonomiczny Obwód
Карачаево-Черкесская Автономная Область

w ZSRR Karaczajewo-Czerkiesski Autonomiczny Obwód: powierzchnia 14 100 km^2; ludność 356 tysięcy;

obecnie w FR – Republika Karaczajewo-Czerkiesska: powierzchnia 14 100 km^2 – bez zmian; ludność 436 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Czerkiesk Черкеск
obecnie w FR – Czerkiesk Черкеск

Status jednostki administracyjnej: republika.

Republika Karaczajewo-Czerkieska w FR – patrz część I s. 168

Kabardino-Bałkarska ASRR
Кабардино-Балкарская АССР

w ZSRR – Kabardyno-Bałkarska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 12 500 km^2; ludność 634 tysiące;

obecnie w FR – Republika Kabardyno-Bałkarska: powierzchnia 12 500 km^2 – bez zmian; ludność 790 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Nalczik Нальчик
obecnie w FR – Nalczik Нальчик

Status jednostki administracyjnej: republika.

Republika Kabardyno-Bałkarska w FR – patrz część I s. 162

Północno Osetyńska ASRR
Северо-Осетинская АССР

w ZSRR – Siewiero-Osietynska Autonomiczna Socjalistyczna Radziecka Republika: powierzchnia 8 000 km^2; ludność 582 tysiące;

obecnie w FR – Republika Siewiernaja Osietia (Alanija): powierzchnia 8 000 km^2 – bez zmian; ludność 663 tysiące (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Ordżonikidze Орджоникидзе
obecnie w FR – Władikawkaz Владикавказ (przywrócona nazwa)

Status jednostki administracyjnej: republika.

Republika Siewiernaja Osietia (Alanija) w FR – patrz część I s. 170

Rostowski Obwód
Ростовская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Rostowski Obwód w RF – patrz część I s. 179

w ZSRR – Rostowski Obwód: powierzchnia 100 800 km^2; ludność 3 967 tysięcy;
obecnie w RF – Rostowski Obwód: powierzchnia 100 800 km^2 – bez zmian; ludność 4 425 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Rostow-na-Donu Ростов-на-Дону
obecnie w RF – Rostow-na-Donu Ростов-на-Дону

Dagestańska ASRR
Дагестанская АССР

Status jednostki administracyjnej: republika.
Republika Dagestańska w RF – patrz część I s. 149

w ZSRR – Dagestańska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 50 300 km^2; ludność 1 521 tysięcy;
obecnie w RF – Republika Dagestan: powierzchnia 50 300 km^2 – bez zmian; ludność 2 098 tysięcy (wzrost).
Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Machaczkała Махачкала
obecnie w RF – Machaczkała Махачкала

Permski Obwód
Пермская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Permski Obwód w RF – patrz część I s. 129

w ZSRR – Permski Obwód: powierzchnia 127 700 km^2; ludność 2 786 tysięcy;
obecnie w RF – Permski Obwód: powierzchnia 127 700 km^2 – bez zmian; ludność 2 852 tysiące (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Perm Пермь
obecnie w RF – Perm Пермь

Czeczeno-Inguszska ASRR

Чечено-ингушская АССР

[*Małyj atlas CCCP,* s. 43]

w ZSRR – Czeczeno-Inguszska Autonomiczna Socjalistyczna Radziecka Republika: powierzchnia 19 300 km^2; ludność 1 129 tysięcy;

obecnie w FR – Republika Inguszetia: powierzchnia 4 300 km^2 – oddzieliła się Czeczenia; ludność 300 tysiące (oddzieliła się Czeczenia).

Czeczenia: powierzchnia 15 000 km^2; ludność 865 tysięcy.

Główne miasto – centrum:

w ZSRR – Groznyj Грозный

obecnie w FR – Nazrań Назрань (oddzieliła się Czeczenia).

Status jednostki administracyjnej: republika.

Czeczeńska Republika w FR – patrz część I s. 157

Republika Inguszetia w FR – patrz część I s. 153

Komi-Piermiacki Narodowy Okręg
Коми-Пермяцкий Национальный Округ

w ZSRR – Komi-Permiacki Narodowy Okręg: powierzchnia 32 900 km^2; ludność 188 tysięcy;
obecnie w FR – Komi-Permiacki Autonomiczny Okręg: powierzchnia 32 900 km^2 – bez zmian; ludność 157 tysięcy (spadek).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Kudykmar Кудыкмар
obecnie w FR – Kudykmar Кудыкмар

Status jednostki administracyjnej: autonomiczny okręg.
Komi-Permiacki Autonomiczny Okręg w FR – patrz część I s. 133

Swierdłowski Obwód
Свердловская Область

w ZSRR – Swierdłowski Obwód: powierzchnia 194 800 km^2; ludność 4 356 tysięcy;
obecnie w FR – Swierdłowski Obwód: powierzchnia 194 800 km^2 – bez zmian; ludność 4 686 tysięcy (wzrost).
Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Swierdłowsk Свердловск
obecnie w FR – Jekaterinburg Екатеринбург (przywrócono nazwę)

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Swierdłowski Obwód w FR – patrz część I s. 195

Baszkirska ASRR
Башкирская АССР

w ZSRR – Baszkirska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 143 600 km^2; ludność 3 825 tysięcy;
obecnie w FR – Republika Baszkirii: powierzchnia 143 600 km^2 – bez zmian; ludność 4 097 tysięcy (wzrost).
Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Ufa Уфа
obecnie w FR – Ufa Уфа

Status jednostki administracyjnej: republika.
Republika Baszkirii w FR – patrz część I s. 101

Czeliabinski Obwód
Челябинская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Czeliabinski Obwód w FR – patrz część I s. 190

w ZSRR – Czeliabinski Obwód: powierzchnia 87 900 km^2; ludność 3 345 tysięcy;
obecnie w FR – Czeliabinski Obwód: powierzchnia 87 900 km^2 – bez zmian; ludność 3 689 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Czeliabinsk Челябинск
obecnie w FR – Czeliabinsk Челябинск

Orenburgski Obwód
Оренбургская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Orenburgski Obwód w FR – patrz część I s. 124

w ZSRR – Orenburgski Obwód: powierzchnia 124 000 km^2; ludność 2 057 tysięcy;
obecnie w FR – Orenburgski Obwód: powierzchnia 124 000 km^2 – bez zmian; ludność 2 229 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Orenburg Оренбург
obecnie w FR – Orenburg Оренбург

Kurganski Obwód
Курганская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Kurganski Obwód w FR – patrz część I s. 193

w ZSRR – Kurganski Obwód: powierzchnia 71 000 km2; ludność 1 065 tysięcy;
obecnie w FR – Kurganski Obwód: powierzchnia 71 000 km^2 – bez zmian; ludność 1 112 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Kurgan Курган
obecnie w FR – Kurgan Курган

Omski Obwód
Омская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Omski Obwód w FR – patrz część I s. 257

w ZSRR – Omski Obwód: powierzchnia 139 700 km^2; ludność 1 858 tysięcy;
obecnie w FR – Omski Obwód: powierzchnia 139 700 km^2 – bez zmian; ludność 2 176 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Omsk Омск
obecnie w FR – Omsk Омск

Tiumeński Południowy Obwód
Тюменская (юг) Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Tiumeński Obwód w FR – patrz część I s. 198

w ZSRR – Tiumeński Południowy Obwód: powierzchnia 161 800 km^2; ludność 1 065 tysięcy;
obecnie w FR – Tiumeński Obwód: powierzchnia 162 100 km^2 – jakiś wzrost; ludność 1 351 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Tiumeń Тюмень
obecnie w FR – Tiumeń Тюмень

Jamało-Nieniecki Narodowy Okręg
Ямало-Ненецкий Национальный Округ

Status jednostki administracyjnej: autonomiczny okręg.
Jamało-Nieniecki Okręg Autonomiczny w FR – patrz część I s. 205

w ZSRR – Jamało-Nieniecki Narodowy Okręg: powierzchnia 750 300 km^2; ludność 109 tysięcy;
obecnie w FR – Jamało-Nieniecki Okręg Autonomiczny: powierzchnia 750 300 km^2 – bez zmian; ludność 488 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Salechard Салехард
obecnie w FR – Salechard Салехард

Chanty-Mansijski Narodowy Okręg
Ханты-Мансийский Национальный Округ

w ZSRR – Chanty-Mansijski Narodowy Okręg: powierzchnia 523 100 km^2; ludność 362 tysiące;
obecnie w FR – Chanty-Mansijski Okręg Autonomiczny: powierzchnia 523 100 km^2 – bez zmian; ludność 1 331 tysięcy (znaczny wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Chanty-Mansijsk Ханты-Мансийск
obecnie w FR – Chanty-Mansijsk
Ханты-Мансийск

Status jednostki administracyjnej: autonomiczny okręg.
Chanty-Mansijski Okręg Autonomiczny w FR – patrz część I s. 202

Tomski Obwód
Томская Область

w ZSRR – Tomski Obwód: powierzchnia 316 900 km^2; ludność 818 tysięcy;
obecnie w FR – Tomski Obwód: powierzchnia 316 900 km^2 – bez zmian; ludność 1 078 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Tomsk Томск
obecnie w FR – Tomsk Томск

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Tomski Obwód w FR – patrz część I s. 260

Nowosibirski Obwód
Новосибирская Область

w ZSRR – Nowosibirski Obwód: powierzchnia 178 200 km^2; ludność 2 531 tysięcy;
obecnie w FR – Nowosibirski Obwód: powierzchnia 178 200 km^2 – bez zmian; ludność 2 749 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Nowosibirsk Новосибирск
obecnie w FR – Nowosibirsk Новосибирск

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Nowosibirski Obwód w FR – patrz część I s. 211

Kiemierowski Obwód
Кемеровская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Kiemierowski Obwód w FR – patrz część I s. 254

w ZSRR – Kiemierowski Obwód: powierzchnia 95 500 km^2; ludność 2 910 tysięcy;
obecnie w FR – Kiemierowski Obwód: powierzchnia 95 500 km^2 – bez zmian; ludność 3 063 tysiące (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Kiemierowo Кемерово
obecnie w FR – Kiemierowo Кемеро

Ałtajski Kraj
Алтайский Край

Status jednostki administracyjnej: kraj.
Ałtajski Kraj w FR – patrz część I s. 218

w ZSRR – Ałtajski Kraj: powierzchnia 169 100 km^2; ludność 2 473 tysiące;
obecnie w FR – Ałtajski Kraj: powierzchnia 169 100 km^2 – bez zmian; ludność 2 690 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Barnauł Барнаул
obecnie w FR – Barnauł Барнаул

Górno-Ałtajski Autonomiczny Obwód
Горно-Алтайская Автономная Область

Status jednostki administracyjnej: autonomiczny obwód.
– Republika Ałtaj w FR – patrz część I s. 215

w ZSRR – Gorno-Ałtajski Autonomiczny Obwód: powierzchnia 92 600 km^2; ludność 165 tysięcy;
obecnie w FR – Republika Ałtaj: powierzchnia 92 600 km^2 – bez zmian; ludność 202 tysiące (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Gorno-Ałtajsk Горно-Алтайск
obecnie w FR – Gorno-Ałtajsk Горно-Алтайск

Krasnojarski Kraj
Красноярский Край

w ZSRR – Krasnojarski Kraj: powierzchnia 710 000 km^2; ludność 2 514 tysięcy;

obecnie w FR – Krasnojarski Kraj: powierzchnia 710 000 km^2 – bez zmian; ludność 3 039 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Krasnojarsk Красноярск
obecnie w FR – Krasnojarsk Красноярск

Status jednostki administracyjnej: kraj.

– Krasnojarski Kraj w FR – patrz część I s. 228

Tajmyrski (Dołgano-Nieniecki) Narodowy Okręg
Таймырский (Долгано-Ненецкий) Национальный Округ

w ZSRR – Tajmyrski (Dołgano-Nieniecki) Narodowy Okręg: powierzchnia 862 100 km^2; ludność 42 tysiące;

obecnie w FR – Tajmyrski (Dołgano-Nieniecki) Autonomiczny Okręg: powierzchnia 862 100 km^2 – bez zmian; ludność 47 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Dudinka Дудинка
obecnie w FR – Dudinka Дудинка

Status jednostki administracyjnej: narodowy okręg.

– Tajmyrski (Dołgano-Nieniecki) Autonomiczny Okręg w FR – patrz część I s. 237

Ewenkijski Narodowy Okręg
Эвенкийский Национальный Округ

w ZSRR – Ewenkijski Narodowy Okręg: powierzchnia 767 600 km^2; ludność 14 tysięcy;

obecnie w FR – Ewenkski Autonomiczny Okręg: powierzchnia 767 600 km^2 – bez zmian; ludność 20 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – robocze osiedle Tura – рабочий поселок Тура
obecnie w FR – robocze osiedle Tura – рабочий поселок Тура

Status jednostki administracyjnej: narodowy okręg.

– Ewenkski Autonomiczny Okręg w FR – patrz część I s. 233

Chakaski Autonomiczny Obwód
Хакасская Автомная Область

Status jednostki administracyjnej: republika.
– Republika Chakasija w FR – patrz część I s. 223

w ZSRR – Chakasski Autonomiczny Obwód: powierzchnia 61 900 km^2; ludność 471 tysięcy;
obecnie w FR – Republika Chakasija: powierzchnia 61 900 km^2 – bez zmian; ludność 586 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Abakan Абакан
obecnie w FR – Abakan Абакан

Tuwinska ASRR
Тувинская АССР

Status jednostki administracyjnej: Republika.
– Republika Tuwa (Tywa) w FR – patrz część I s. 225

w ZSRR – Tuwińska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 170 500 km^2; ludność 248 tysięcy;
obecnie w FR – Republika Tuwa (Tywa): powierzchnia 170 500 km^2 – bez zmian; ludność 309 tysięcy (wzrost).
Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Kyzył Кызыл
obecnie w FR – Kyzył Кызыл

Jakucka ARSR
Якутская АССР

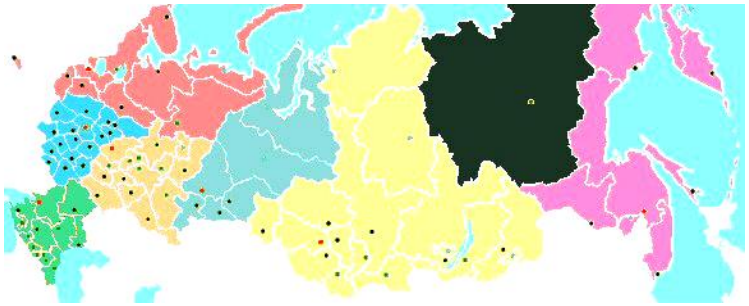

Status jednostki administracyjnej: republika.
– Republika Sacha (Jakutia) w FR – patrz część I s. 266

w ZSRR – Jakucka Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 3 103 200 km^2; ludność 736 tysięcy;
obecnie w FR – Republika Sacha (Jakutia): powierzchnia 3 103 200 km^2 – bez zmian; ludność 1 023 tysiące (wzrost).
Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Jakutsk Якутск
obecnie w FR – Jakutsk Якутск

Magadanski Obwód
Магаданская Область

w ZSRR – Magadanski Obwód: powierzchnia 461 400 km^2; ludność 293 tysiące;
obecnie w FR – Magadanski Obwód: powierzchnia 461 400 km^2 – bez zmian; ludność 258 tysięcy (spadek).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Magadan Магадан
obecnie w FR – Magadan Магадан

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Magadanski Obwód w FR – patrz część I s. 289

Czukocki Narodowy Okręg
Чукотский Национальный Округ

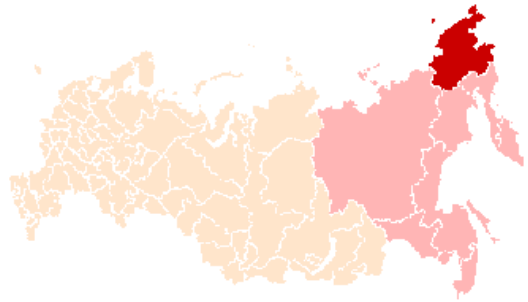

w ZSRR – Czukotski Narodowy Okręg: powierzchnia 737 700 km^2; ludność 118 tysięcy;
obecnie w FR – Czukotski Autonomiczny Okręg: powierzchnia 737 700 km^2 – bez zmian; ludność 91 tysięcy (spadek).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Anadyr Анадырь
obecnie w FR – Anadyr Анадырь

Status jednostki administracyjnej: autonomiczny okręg.
Czukotski Autonomiczny Okręg w FR – patrz część I s. 303

Kamczacki Obwód
Камчатская Область

w ZSRR – Kamczatski Obwód: powierzchnia 170 800 km^2; ludność 301 tysięcy;
obecnie w FR – Kamczatski Obwód: powierzchnia 170 900 km^2 – jakaś zmiana; ludność 378 tysięcy (wzrost).
Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Pietropawłowsk Kamczatski – Петропавловск Камчатский
obecnie w FR – Pietropawłowsk Kamczatski – Петропавловск Камчатский

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Kamczatski Obwód w FR – patrz część I s. 280

Koriacki Narodowy Okręg
Корякский Национальный Округ

w ZSRR – Koriakski Narodowy Okręg: powierzchnia 301 500 km^2; ludność 33 tysiące;
obecnie w FR – Koriakski Autonomiczny Okręg: powierzchnia 301 500 km^2 – bez zmian; ludność 33 tysiące (bez zmian).
Główne miasto – centrum:
w ZSRR – robotnicze osiedle Pałana – рабочий поселок Палана
obecnie w FR – robotnicze osiedle Pałana – рабочий поселок Палана

Status jednostki administracyjnej: narodowy okręg.
Koriacki Autonomiczny Okręg w FR – patrz część I s. 284

Irkucki Obwód
Иркутская Область

w ZSRR – Irkutski Obwód: powierzchnia 745 600 km^2; ludność 2 271 tysięcy;
obecnie w FR – Irkutski Obwód: powierzchnia 745 600 km^2 – bez zmian; ludność 2 652 tysiące (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Irkuck Иркутск
obecnie w FR – Irkuck Иркутск

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
– Irkutski Obwód w FR – patrz część I s. 249

Ust'-Ordynski Buriatski Narodowy Okręg
Усть-Ордынский Бурятский Национальный Округ

w ZSRR – Ust-Ordynski Burjatski Narodowy Okręg: powierzchnia 22 300 km^2; ludność 140 tysięcy;
obecnie w FR – Ust-Ordyński Autonomiczny Okręg: powierzchnia 22 400 km^2 – niewielka zmiana; ludność 143 tysiące (wzrost).
Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Ust-Ordynska wiejska miejscowość – сельский населенный пункт Усть-Ордынский
obecnie w FR – Ust-Ordynska wiejska miejscowość – сельский населенный пункт Усть-Ордынский

Status jednostki administracyjnej: narodowy okręg.
Ust'-Ordyński Autonomiczny Okręg w FR – patrz część I s. 252

Buriacka ASRR
Бурятская АССР

w ZSRR – Burjacka Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 351 300 km^2; ludność 841 tysięcy;
obecnie w FR – Republika Buriacji: powierzchnia 351 300 km^2 – bez zmian; ludność 1 053 tysiące (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Ułan-Ude Улан-Удэ
obecnie w FR – Ułan-Ude Улан-Удэ

Status jednostki administracyjnej: republika.
Republika Burjatia w FR – patrz część I s. 220

Czitinski Obwód
Читинская Область

w ZSRR – Czitinski Obwód: powierzchnia 412 500 km^2; ludność 1 124 tysiące;
obecnie w FR – Czitinski Obwód: powierzchnia 412 500 km^2 – bez zmian; ludność 1 216 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Czita Чита
obecnie w FR – Czita Чита

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Czitinski Obwód w FR – patrz część I s. 241

Aginskij Buriatskij Narodowy Okręg
Агинский Бурятский Национальный Округ

w ZSRR – Aginskij Buriatskij Narodowy Okręg: powierzchnia 19 000 km^2; ludność 68 tysięcy;
obecnie w FR – Aginskij Buriatskij Autonomiczny Okręg: powierzchnia 19 000 km^2 – bez zmian; ludność 79 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – robotnicze osiedle Aginskoje
– рабочий поселок Агинское
obecnie w FR – robotnicze osiedle Aginskoje
– рабочий поселок Агинское

Status jednostki administracyjnej: narodowy okręg.
Aginski Buriatskij Autonomiczny Okręg w FR – patrz część I s. 245

Amurski Obwód
Амурская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Amurski Obwód w FR – patrz część I s. 286

w ZSRR – Amurski Obwód: powierzchnia 363 700 km^2; ludność 849 tysięcy;
obecnie w FR – Amurski Obwód: powierzchnia 363 700 km^2 – bez zmian; ludność 1 038 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Błagowieszczensk Благовещенск
obecnie w FR – Błagowieszczensk Благовещенск

Primorskij Kraj
Приморский Край

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.
Primorskij Kraj w FR – patrz część I s. 276

w ZSRR – Primorskij Kraj: powierzchnia 165 900 km^2; ludność 1 872 tysiące;
obecnie w FR – Primorskij Kraj: powierzchnia 165 900 km^2 – bez zmian; ludność 2 255 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Władywostok Владивосток
obecnie w FR – Władywostok Владивосток

Chabarowski Kraj
Хабаровский Край

Status jednostki administracyjnej: kraj.
Chabarowskij Kraj w FR – patrz część I s. 270

w ZSRR – Chabarowskij Kraj: powierzchnia 788 600 km^2; ludność 1 267 tysięcy;
obecnie w FR – Chabarowskij Kraj: powierzchnia 788 600 km^2 – bez zmian; ludność 1 571 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Chabarowsk Хабаровск
obecnie w FR – Chabarowsk Хабаровск

Żydowski Autonomiczny Obwód

Еврейская Автомная Область

Status jednostki administracyjnej: autonomiczny obwód.

Żydowski Autonomiczny Obwód w FR – patrz część I s. 299

w ZSRR – Żydowski Autonomiczny Obwód: powierzchnia 36 000 km^2; ludność 184 tysiące;

obecnie w FR – Żydowski Autonomiczny Obwód: powierzchnia 36 000 km^2 – bez zmian; ludność 210 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Birobidżan Биробиджан
obecnie w FR – Birobidżan Биробиджан

Sachalinski Obwód

Сахалинская Область

Status jednostki administracyjnej: obwód rosyjski.

Sachaliński Obwód w FR – patrz część I s. 293

w ZSRR – Sachaliński Obwód: powierzchnia 87 100 km^2; ludność 647 tysięcy;

obecnie w FR – Sachaliński Obwód: powierzchnia 87 100 km^2 – bez zmian; ludność 648 tysięcy (wzrost).

Główne miasto – centrum:
w ZSRR – Jużno-Sachalinsk Южно-Сахалинск
obecnie w FR – Jużno-Sachalinsk Южно-Сахалинск

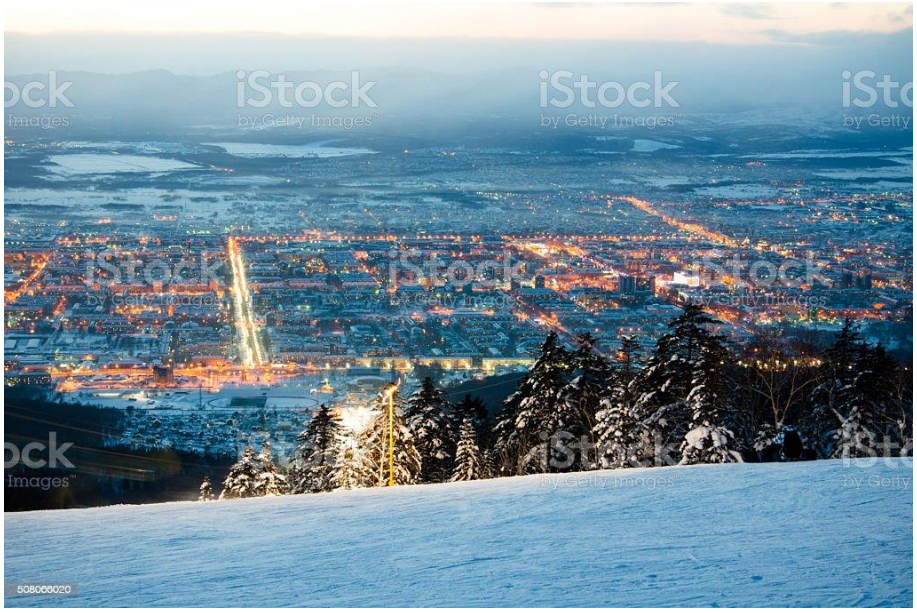

Sachalin

ESTOŃSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA

ЭСТОНСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА

Republika Estońska istniała także w latach 1919—1920, jednakże interwenci zdołali obalić w niej władzę robotniczo-chłopską.

Data proklamowania Republiki: 21 lipca 1940 roku.

Data wstąpienia do ZSRR: 6 sierpnia 1940 roku.

w ZSRR – Estońska Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 45 100 km^2; ludność 1 418 tysięcy; obecnie: niepodległe państwo.

Stolica: Tallin.

w ZSRR

od 1919 do 1920 roku

i od 1940 do 1991 roku

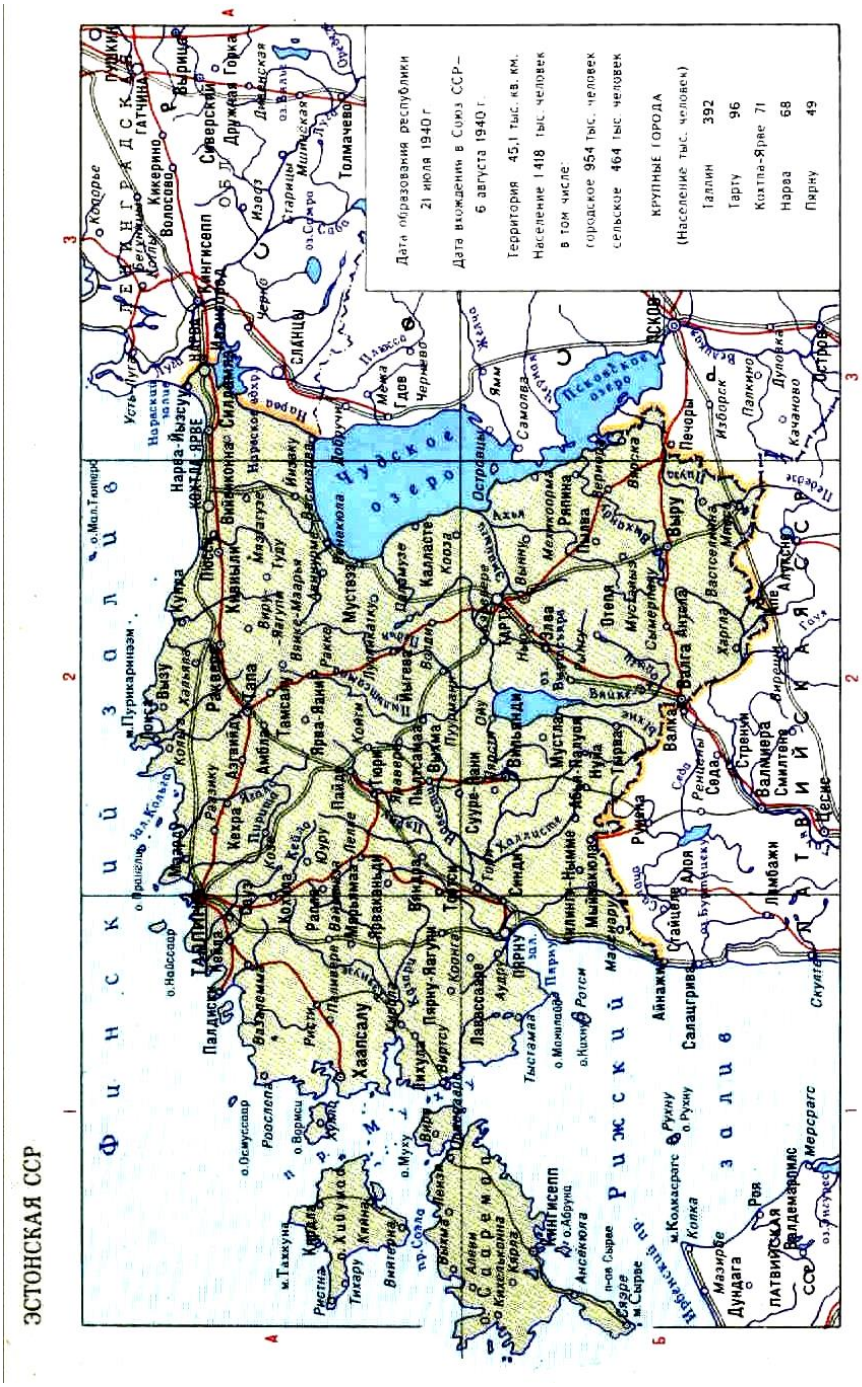

[*Małyj atłas CCCP*, s. 71]

Pierwsze wzmianki o ugrofińskich plemionach Estów pochodzą z I wieku n.e. od rzymskiego historyka Tacyta. W późniejszych latach rozwojowi tych ziem sprzyjało korzystne położenie na ważnym szlaku handlowym łączącym kraje skandynawskie i Ruś. W X i XI wieku obszar dzisiejszej Estonii znajdował się pod wpływem Nowogrodu, w XIII wieku opanowany przez Duńczyków i Niemców, którzy osiedlili tu Zakon Kawalerów Mieczowych. W 1654 roku obszar całej Estonii dostał się pod władzę Szwedów, następnie wskutek wojny północnej, trwającej w latach 1700—1721, dostał się pod władzę Rosji. Po rewolucji październikowej Estonia na krótki okres uzyskała niepodległość. W 1918 roku opanowana przez Niemcy, w tym samym jeszcze roku została zajęta przez ZSRR. W 1919 roku z pomocą wojsk brytyjskich i fińskich obalono władzę radziecką.

Zgodnie z postanowieniami tajnego protokołu radziecko-hitlerowskiego traktatu o nieagresji (pakt Ribbentrop-Mołotow) Estonia znalazła się w radzieckiej strefie wpływów. W 1940 roku została anektowana przez ZSRR. Po wybuchu konfliktu radziecko-niemieckiego kontrolę nad tym obszarem na trzy lata przejęli Niemcy, włączając Estonię do prowincji Ostland obejmującej ponadto Łotwę, Litwę i Białoruś. W sierpniu 1944 roku wojska radzieckie ponownie zajęły Estonię włączając ją do ZSRR jako piętnastą republikę.

Niepodległość odzyskała w 1991. Estonię przyjęto w poczet członków ONZ i innych organizacji międzynarodowych.

Tallin

ŁOTEWSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA

ЛАТВИЙСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА

Republika Łotewska istniała także w latach 1919-1920, jednakże interwenci zdołali obalić w niej władzę robotniczo-chłopską.

Data proklamowania Republiki: 21 lipca 1940 roku.

Data wstąpienia do ZSRR: 5 sierpnia 1940 roku.

w ZSRR – Łotewska Radziecka Socjalistyczna Republika: powierzchnia 63 700 km^2; ludność 2 454 tysiące; obecnie: niepodległe państwo.

Stolica: Ryga.

w ZSRR

od 1919 do 1920 roku

i od 1940 do 1991 roku

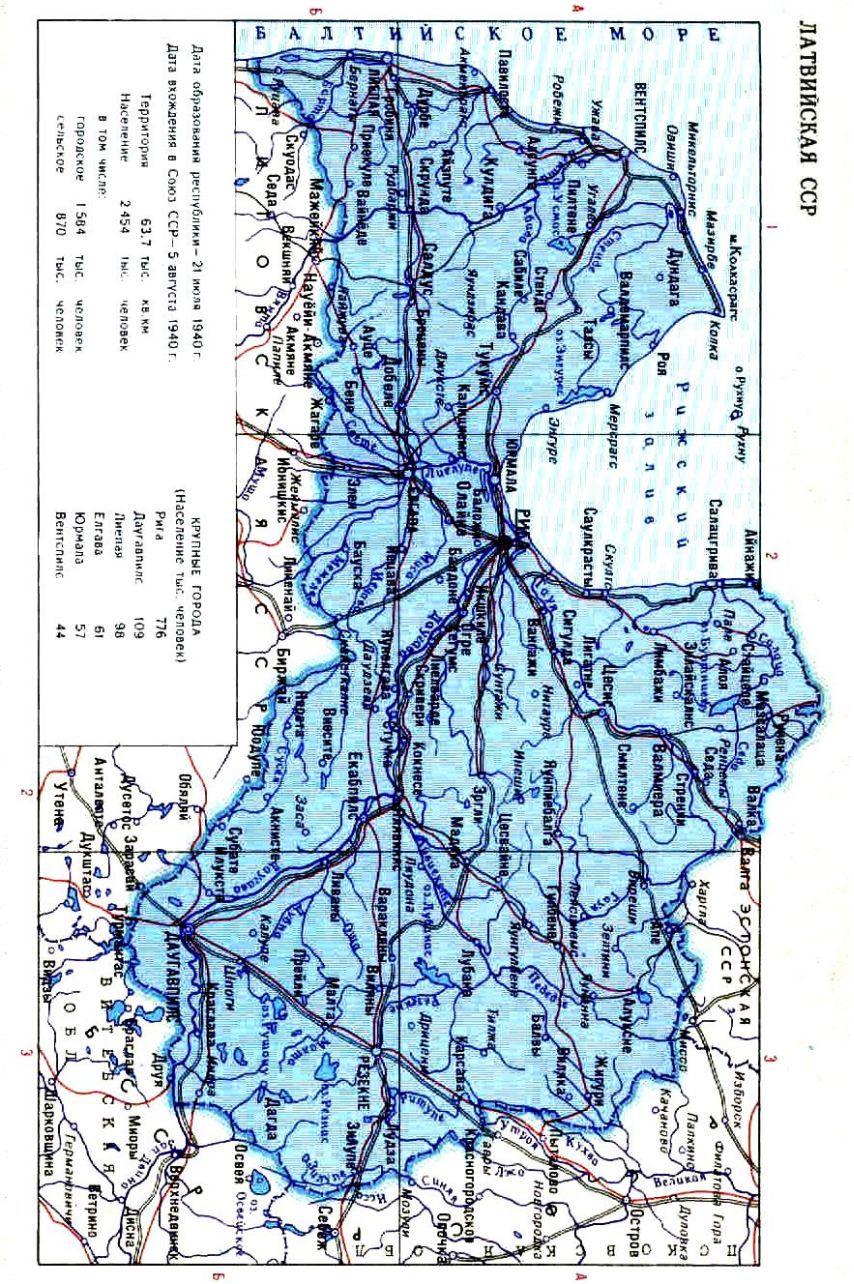

[*Małyj atłas CCCP*, s. 72]

Łotwa, Latvija, Republika Łotewska, Latvijas Republika, państwo położone w Europie Wschodniej, na wschodnim wybrzeżu Morza Bałtyckiego. Graniczy na północy z Estonią, na wschodzie z Rosją, na południowym wschodzie z Białorusią, na południu z Litwą. Powierzchnia 64,5 tysięcy km^2. 2,34 mln mieszkańców (2003 rok). Stolica Ryga. Większe miasta: Dyneburg, Lipawa, Jelgawa.

Język urzędowy: łotewski.

Jednostka monetarna 1 łat = 100 sentimów.

Ludność:

Średnia gęstość zaludnienia: 36,3 osoby/km^2. Analfabetyzm: 0%. Skład etniczny: Łotysze (51,8%), Rosjanie (33,8%), Białorusini (4,3%), Ukraińcy (3,5%), Polacy (2,3%), Litwini (1,3%).

Religia: luteranie (55%), mniejszości: katolicy (24%), prawosławni (9,0%).

Warunki naturalne:

Wybrzeże morskie tworzą wydmy i piaszczyste plaże, największa zatoka – Ryska od otwartego morza ograniczona jest Półwyspem Kurlandzkim. Większość kraju jest nizinna z licznymi formami polodowcowymi: środkową część zajmuje Nizina Środkowołotewska otoczona od zachodu Pojezierzem Inflanckim, od południowego wschodu Pojezierzem Latgalskim, od północy Niziną Północnołotewską.

Klimat umiarkowanie morski, ku wschodowi przechodzący w kontynentalny. Gęsta sieć rzeczna, ważniejsze rzeki: Dźwina, Lelupa, Windawa. Naturalną roślinność stanowią lasy mieszane, charakterystyczne dla strefy umiarkowanej, najbardziej rozpowszechniona jest sosna, ponadto występuje dąb, lipa, jesion, klon. Ze zwierząt żyją tu m.in.: wiewiórki, lisy, zające bielaki, rysie.

Historia:

Tereny obecnej Łotwy, określane do połowy XVI wieku jako Inflanty, były od XII wieku obszarem ekspansji Duńczyków i Niemców. Od XIII wieku istniał tu także Zakon Kawalerów Mieczowych, który wkrótce po założeniu połączył się z Zakonem Krzyżackim. Inflanty były terenem spornym, do którego pretensje od 1561 zaczęła zgłaszać także Polska, później Szwecja i Rosja. Od 1721 roku Inflanty były szwedzkie, a od 1772 roku Inflanty były polskie (tzw. Latgalia ze stolicą w Dyneburgu) znalazły się w rękach rosyjskich. Zamieszkujący te ziemie Łotysze, związani z kulturą niemiecką, dążyli do uzyskania autonomii w ramach imperium rosyjskiego.

W budzeniu świadomości narodowej znaczną rolę w XIX wieku odegrał ruch młodołotyszów. W wyniku walk I wojny światowej, w 1917 roku obszary dzisiejszej Łotwy zajęli Niemcy. Powstała za zgodą okupacyjnych władz niemieckich Łotewska Rada Narodowa proklamowała niepodległość Łotwy (18 listopada 1918 roku). W tym samym czasie komuniści łotewscy proklamowali powstanie republiki sowieckiej, ich działania jednak nie przyniosły znaczącego odzewu wśród mieszkańców kraju. W 1934 na czele rządu stanął dyktator K. Ulmanis, który pozostawał u władzy do 1940 roku, tj. do czasu przymusowej inkorporacji Łotwy do ZSRR. Po II wojnie światowej utrzymano przynależność Łotwy do ZSRR.

W okresie stalinowskim miały miejsce represje i deportacje tysięcy Łotyszów. Po przejęciu władzy w ZSRR przez M. Gorbaczowa (1985 rok), uchwaleniu jego programu reform państwowych znanych pod nazwą pieriestrojki (1987 rok), na Łotwie powstał niezależny Front Ludowy Łotwy, który w marcu 1990 roku wygrał wybory. W tym też roku parlament proklamował niepodległość Republiki Łotewskiej. W wyniku trudnych negocjacji między rządami Łotwy i Rosji ustalono zasady ewakuacji żołnierzy radzieckich stacjonujących na terytorium kraju, ostatni z nich opuścili Łotwę w sierpniu 1994. Łotwa pozostaje poza obrębem Wspólnoty Niepodległych Państw, dążąc do integracji z krajami zachodnioeuropejskimi. 26 listopada 1998 roku parlament zaaprobował mniejszościowy rząd premiera V. Krisztopansa, w którego skład weszli przedstawiciele: centroprawicowej Łotewskiej Drogi, narodowo-konserwatywnej Ojczyzny i Wolności oraz centrowej Nowej Partii. Nowy premier obiecał dalszą prywatyzację państwowego majątku i całkowite dostosowanie w ciągu 4 lat prawa łotewskiego do prawa Unii Europejskiej. 17 czerwca 1999 roku nowym prezydentem została Vaira Vike-Freiberga.

16 lipca 1999 roku nowym premierem został Andris Szkele, który zapowiedział, iż głównym zadaniem jego gabinetu będzie odrodzenie gospodarki i wprowadzenie Łotwy do Unii Europejskiej. 5 maja 2000 roku nowym premierem Łotwy został Andris Berzins.

W wyborach parlamentarnych 2002 Łotysze wyrazili votum nieufności wobec ugrupowań rządzących. Zwycięstwo odniosła w nich centroprawicowa partia Nowe Czasy A. Repszego, który objął funkcję premiera. W 2003 roku Łotwa wyraziła poparcie dla amerykańskiej inwazji na Irak oraz wsparła siły sprzymierzone własnymi oddziałami.

We wrześniu 2003 roku w referendum akcesyjnym Łotysze opowiedzieli się za członkostwem Łotwy w Unii Europejskiej (ponad 67% poparcie).

Ustrój:

Obowiązuje konstytucja z 1922 roku, znowelizowana w 1993 roku. Republika wielopartyjna z jednoizbowym parlamentem – Sejmem liczącym 100 miejsc. Parlamentarzyści sprawują urząd przez 4 lata. Parlament posiada uprawnienie wyboru prezydenta, który za aprobatą legislatury dokonuje wyboru premiera i członków rady ministrów.

Gospodarka:

Łotwa jest krajem przemysłowo-rolniczym. Produkuje się m.in. pojazdy silnikowe, sprzęt telekomunikacyjny. Coraz większe znaczenie ma także leśnictwo, rybołówstwo, hodowla (głównie bydła mlecznego).

Dochód narodowy 8 300 USD na 1 mieszkańca (2002 rok). Struktura zatrudnienia: usługi – 60%, przemysł – 25%, rolnictwo – 1 %. Inflacja w 2002 roku wyniosła 2%. Handel zagraniczny: eksportuje się głównie ciężarówki (18%), żyto (13%), jęczmień (6,6%), natomiast importuje się gaz ziemny, smary, materiały pędne (60,9%), surówkę miedzi (13,6%). Największymi partnerami handlowymi są: Niemcy, Wielka Brytania, Litwa, Rosja. Obroty z zagranicą w 2001 wyniosły – eksport: 2,3 mld USD, import: 3,9 mld USD. Zadłużenie zagraniczne w 2000: 2,4 mld USD.

Ryga – pomnik wolności

LITEWSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA

ЛИТОВСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА

Republika Litewska istniała także w latach 1919-1920, jednakże interwenci zdołali obalić w niej władzę robotniczo-chłopską.

Data proklamowania Republiki: 21 lipca 1940 roku.

Data wstąpienia do ZSRR: 3 sierpnia 1940 roku.

w ZSRR – Litewska Radziecka Socjalistyczna Republika: powierzchnia 65 200 km^2; ludność 3 262 tysiące;
obecnie: niepodległe państwo.

Stolica: Wilno.

w ZSRR

od 1919 do 1920 roku

i od 1940 do 1991 roku

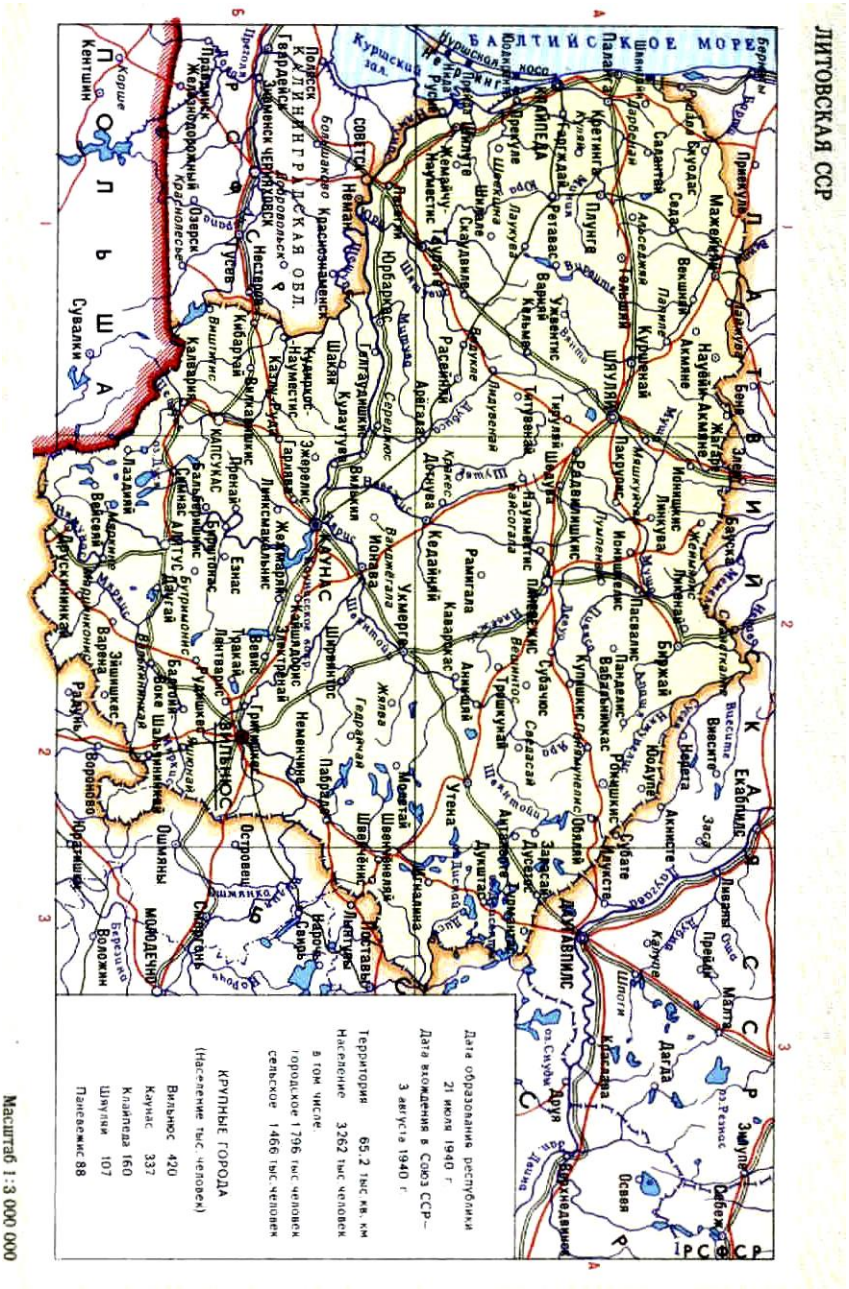

[*Małyj atłas CCCP*, s. 73]

Litwa, Lietuva, Republika Litewska, Lietuvos Respublika, państwo położone w Europie Wschodniej, na południowo-wschodnim wybrzeżu Morza Bałtyckiego. Graniczy na północy z Łotwą, na wschodzie z Białorusią. Na południowym zachodzie z Polską oraz z Rosją przez obwód kaliningradzki. Powierzchnia: 65,2 tys. km^2.

Stolica: Wilno.

Większe miasta: Kowno, Kłajpeda, Szawle, Poniewież.

Język urzędowy: litewski.

Jednostka monetarna 1 lit = 100 centów.

Ludność:

3 592 561 mieszkańców (2003 rok). Średnia gęstość zaludnienia: 55 osób/km^2. Przyrost naturalny: -0,25‰ (2002 rok). Analfabetyzm: 2% ludności.

Skład etniczny: Litwini (80,6%), Rosjanie (8,7%), Polacy (7,0%), Białorusini (1,6%), Ukraińcy (1,2%).

Religia: katolicy (60-80%), luteranie, kalwini. Średnia długość życia: mężczyźni 63 lata, kobiety 76 lat.

Warunki naturalne:

Wybrzeże morskie jest przeważnie niskie i wyrównane, wnętrze kraju zaś nizinne z licznymi formami polodowcowymi. Na południowym wschodzie rozciąga się Pojezierze Litewskie, a na północnym zachodzie Pojezierze Żmudzkie, między nimi leży rozległa i bagnista Nizina Środkowolitewska, którą przecinają liczne rzeki. Największa rzeka – Niemen.

Klimat umiarkowanie morski, o wzrastających ku wschodowi cechach kontynentalnych. Naturalną roślinność tworzą lasy mieszane, zajmujące około 25% powierzchni kraju oraz łąki i bagna.

Historia: [vide s. 481]

W wyniku wojny polsko-bolszewickiej Armia Czerwona zajęła Wilno i przekazała je Litwinom. Z inspiracji Józefa Piłsudskiego, dążącego do stworzenia federacji polsko-litewskiej, generał J. Żeligowski w październiku 1920 roku zajął Wilno wraz z okolicami. Wszelkie zbliżenie Polaków z Litwinami okazało się jednak niemożliwe, wskutek czego strona polska doprowadziła do powstania tzw. Litwy Środkowej z Wilnem, którą w marcu 1922 roku włączono do Polski. Krok ten stał się przyczyną zamrożenia wzajemnych stosunków dyplomatycznych do 1938 roku.

W tym samym okresie Litwini toczyli podobny spór terytorialny z Niemcami o Kłajpedę. W 1926 roku A. Smetona objął władzę dyktatorską na Litwie. W marcu 1939 roku Niemcy zajęły Kłajpedę. Na mocy porozumienia między Niemcami hitlerowskimi a ZSRR, po klęsce wrześniowej Polski, Wilno wraz z okręgiem wróciło do Litwy. W 1940 roku Litwa utraciła niepodległość, stając się republiką Związku Radzieckiego.

[Pierwsza część powtórzona ze strony 482].

Rozpoczął się okres prześladowań rodzimej ludności litewskiej i zamieszkałych tutaj Polaków. Po wybuchu wojny radziecko-niemieckiej część Litwinów, tzw. szaulisi, współpracowali z Niemcami. Równocześnie powstał ruch oporu, tworzony zarówno przez Litwinów, jak i Polaków, np. w okręgu wileńskim działały silne oddziały Armii Krajowej.

Dążenia niepodległościowe na Litwie występowały także po II wojnie światowej. W okresie głasnosti i pieriestrojki zawiązał się Litewski Ruch na Rzecz Przebudowy – Sajudis z V. Landsbergisem na czele. W marcu 1990 roku nowo wybrany parlament, złożony w większości z przedstawicieli Sajudisu, ogłosił niepodległość Republiki Litewskiej.

W wyborach parlamentarnych w 1993 roku zwycięstwo wyborcze odnieśli przedstawiciele postkomunistycznej Litewskiej Demokratycznej Partii Pracy z A. Brazauskasem na czele, która dąży do nawiązania dobrych stosunków gospodarczych z Rosją i Ukrainą. Litwa podpisała z Polską układ o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy podczas wizyty L. Wałęsy w Wilnie (1994 rok). W 1998 roku prezydentem Litwy został V. Adamkus. W marcu 1998 roku wileński parlament powierzył stanowisko premiera G. Vagnoriusowi, w maju 1999 roku premierem został R. Paksas, zastąpiony na stanowisku przez A. Kubiliusa w listopadzie 1999 roku. W wyborach prezydenckich w styczniu 2003 roku zwyciężył R. Paksas.

W przeprowadzonym w tym samym roku referendum ogólnonarodowym Litwini wyrazili poparcie dla przystąpienia swego kraju do Unii Europejskiej.

Ustrój polityczny:

Obowiązuje konstytucja z 1992 roku. Republika wielopartyjna z jednoizbowym parlamentem – Sejmem liczącym 141 miejsc. Na czele państwa stoi prezydent wyłaniany w wyborach powszechnych na 5-letnią kadencję.

Gospodarka:

Litwa po uzyskaniu niepodległości znajdowała się w okresie trudności gospodarczych, spowodowanych zmianą systemu zarządzania. Rolnictwo wyspecjalizowało się w produkcji mleka i mięsa. Na osuszonych bagnach uprawia się zboża i warzywa.

Lasy dostarczają surowca dla przemysłu drzewnego i papierniczego. Głównym bogactwem są: torf i surowce budowlane, drewno, niewielkie ilości ropy naftowej. Rozwinięty przemysł elektrotechniczny i elektryczny bazujący na importowanych surowcach.

Dochód narodowy 8 400 USD na 1 mieszkańca (2002 rok). Struktura zatrudnienia: usługi – 50%, przemysł – 30%, rolnictwo – 20%. Inflacja: 0,8% (2002 rok).

Handel zagraniczny: eksportuje się głównie maszyny (42%), gaz, ropę (18%), artykuły żywnościowe (16%), natomiast importuje się maszyny (31%), artykuły przemysłu lekkiego (30%), artykuły żywnościowe (18%). Największymi partnerami handlowymi są: Rosja, Włochy, Niemcy, Ukraina, Łotwa. Obroty z zagranicą w 2002 roku wyniosły – eksport: 5,4 miliarda USD, import 6,8 miliarda USD.

BIAŁORUSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA

БЕЛОРУССКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА

Data proklamowania Republiki: 1 stycznia 1919 roku.
Data wejścia do ZSRR: 30 grudnia 1922 roku.

w ZSRR – Białoruska Radziecka Socjalistyczna Republika: powierzchnia 207 600 km^2; ludność 9 268 tysięcy; obecnie: członek Wspólnoty Niepodległych Państw.
Stolica: Mińsk.

w ZSRR

od 1922 roku do 1991 roku

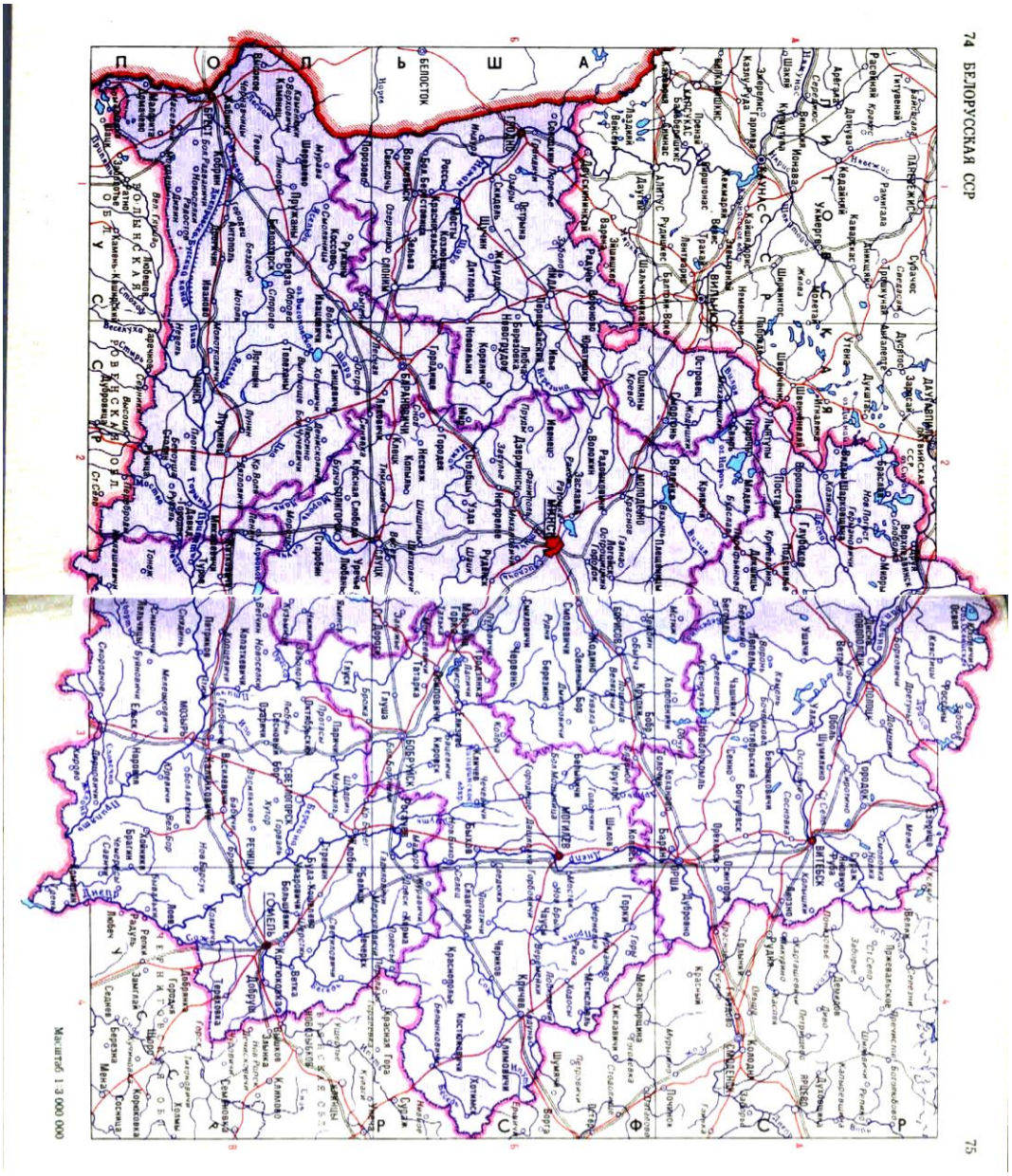

[*Małyj atłas CCCP*, s. 74-75]

UKRAIŃSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA

УКРАИНСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА

Data proklamowania Republiki: 12 (25) grudnia 1917 roku.
Data wstąpienia do ZSRR: 30 grudnia 1922 roku.

w ZSRR – Ukraińska Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 603 700 km^2; ludność 48 521 tysięcy; obecnie: członek Wspólnoty Niepodległych Państw.
Stolica: Kijów.

w ZSRR

od 1922 roku do 1991 roku

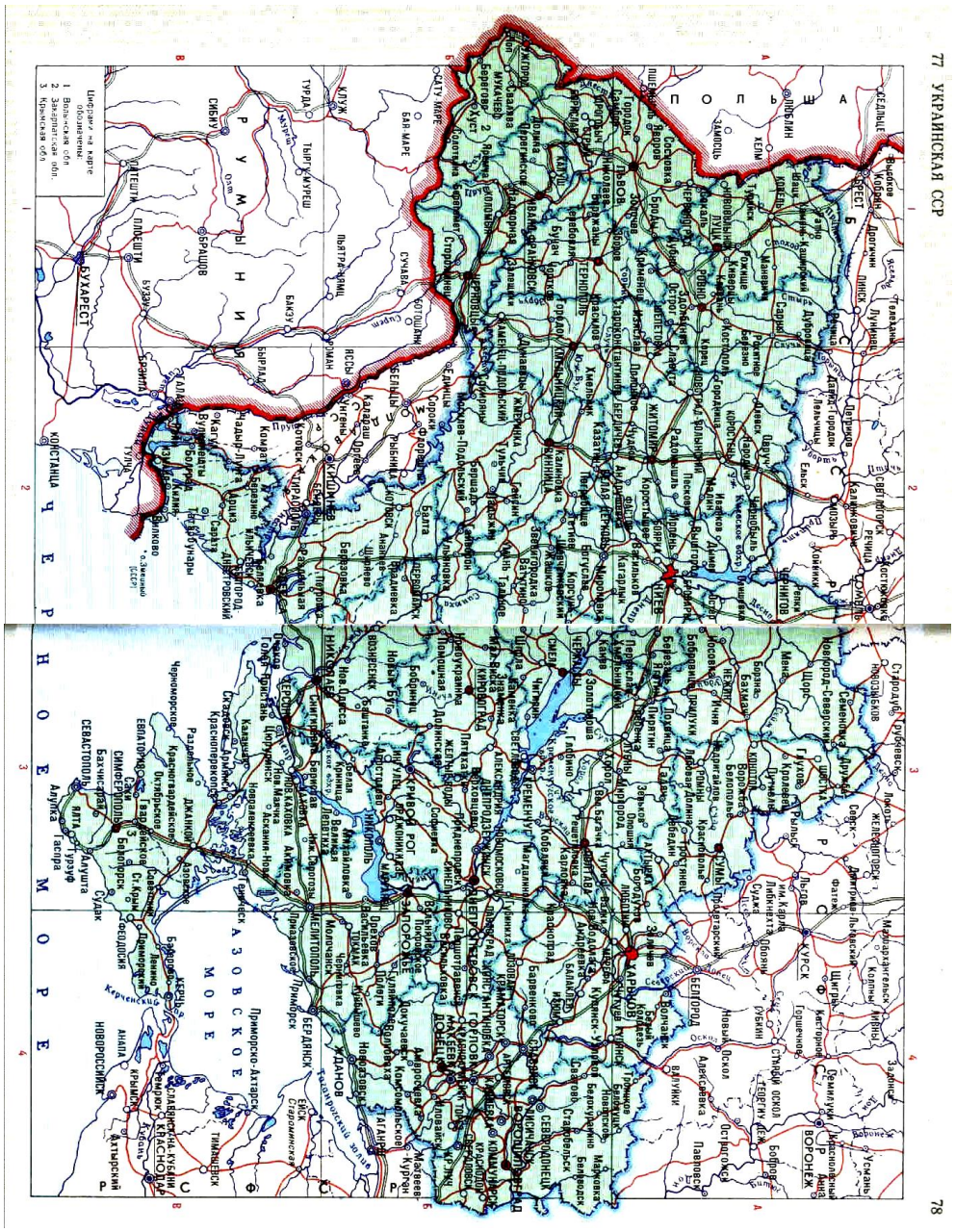
77 УКРАИНСКАЯ ССР
78
П О Л Ь Ш А
Р У М Ы Н И Я
Ч Е Р Н О Е М О Р Е
А З О В С К О Е М О Р Е
БУХАРЕСТ
КОНСТАНЦА
СЕВАСТОПОЛЬ
ЯЛТА
ЛЬВОВ
ТЕРНОПОЛЬ
ЛУЦК
РОВНО
ЛУЦК

MOŁDAWSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA

МОЛДАВСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА

Data proklamowania Republiki: 12 października 1924 roku.
Data wstąpienia do ZSRR: 2 sierpnia 1940 roku.

w ZSRR – Mołdawska Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 33 700 km^2; ludność 3 764 tysiące; obecnie: członek Wspólnoty Niepodległych Państw.
Stolica: Kiszyniów.

w ZSRR

od 1940 roku do 1991 roku

[*Małyj atłas CCCP*, s. 88]

GRUZIŃSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA

ГРУЗИНСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА

Data proklamowania Republiki: 12 lutego 1921 roku.
Data wstąpienia do Zakaukaskiej Federacji: 12 marca 1922 roku.
Data przekształcenia w Zakaukaską Federacyjną Socjalistyczną Republikę Radziecką (ЗСФСР): grudzień 1922 roku.
Data wstąpienia do ZSRR w zestawie (ЗСФСР): 30 grudnia 1922 roku.
Data wstąpienia do ZSRR po zniesieniu (ЗСФСР): 5 grudnia 1936 roku.

w ZSRR – Gruzińska Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 69 700 km^2; ludność 4 878 tysięcy; obecnie: członek Wspólnoty Niepodległych Państw.
Stolica: Tbilisi.

w ZSRR

od 1922 roku do 1991 roku

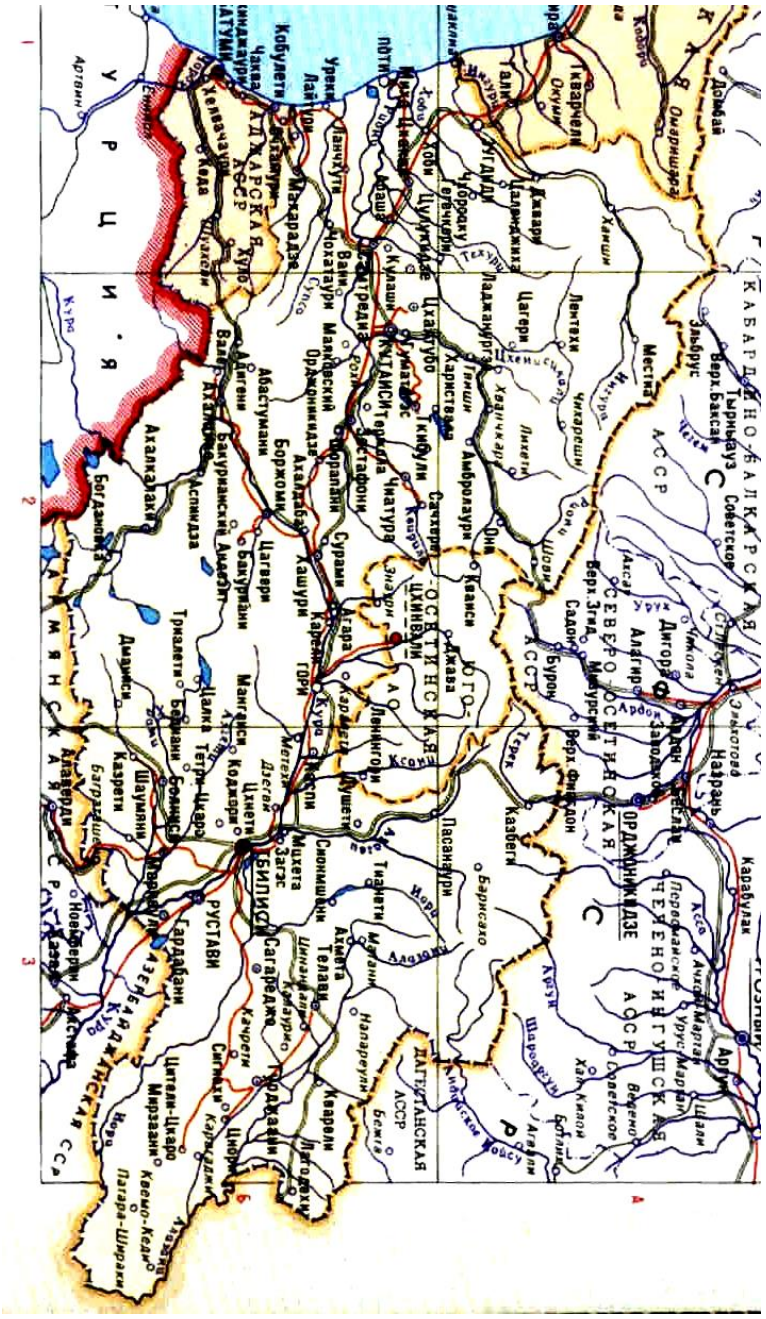

[*Małyj atłas CCCP*, s. 89]

ARMEŃSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA

АРМЯНСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА

[*Małyj atłas CCCP*, s. 91]

Data proklamowania Republiki: 29 listopada 1920 roku.
Data wstąpienia do Zakaukaskiej Federacji: 12 marca 1922 roku.
Data przekształcenia w Zakaukaską Federacyjną Socjalistyczną Republikę Radziecką (ЗСФСР): grudzień 1922 roku.
Data wstąpienia do ZSRR w zestawie (ЗСФСР): 30 grudnia 1922 roku.
Data wstąpienia do ZSRR po zniesieniu (ЗСФСР): 5 grudnia 1936 roku.

w ZSRR – Armeńska Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 29 800 km^2; ludność 2 728 tysięcy; obecnie: członek Wspólnoty Niepodległych Państw.
Stolica: Erewań.

w ZSRR
od 1922 roku do 1991 roku

[*Małyj atłas CCCP*, s. 92]

AZERBEJDŻAŃSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA

АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА

Data proklamowania Republiki: 28 kwietnia 1920 roku.
Data wstąpienia do Zakaukaskiej Federacji: 12 marca 1922 roku.
Data przekształcenia w Zakaukaską Federacyjną Socjalistyczną Republikę Radziecką (ЗСФСР): grudzień 1922 roku.
Data wstąpienia do ZSRR w zestawie (ЗСФСР): 30 grudnia 1922 roku.
Data wstąpienia do ZSRR po zniesieniu (ЗСФСР): 5 grudnia 1936 roku.

w ZSRR – Azerbejdżańska Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 86 600 km^2; ludność 5 514 tysięcy;
obecnie: członek Wspólnoty Niepodległych Państw.
Stolica: Baku.

w ZSRR
od 1922 roku do 1991 roku

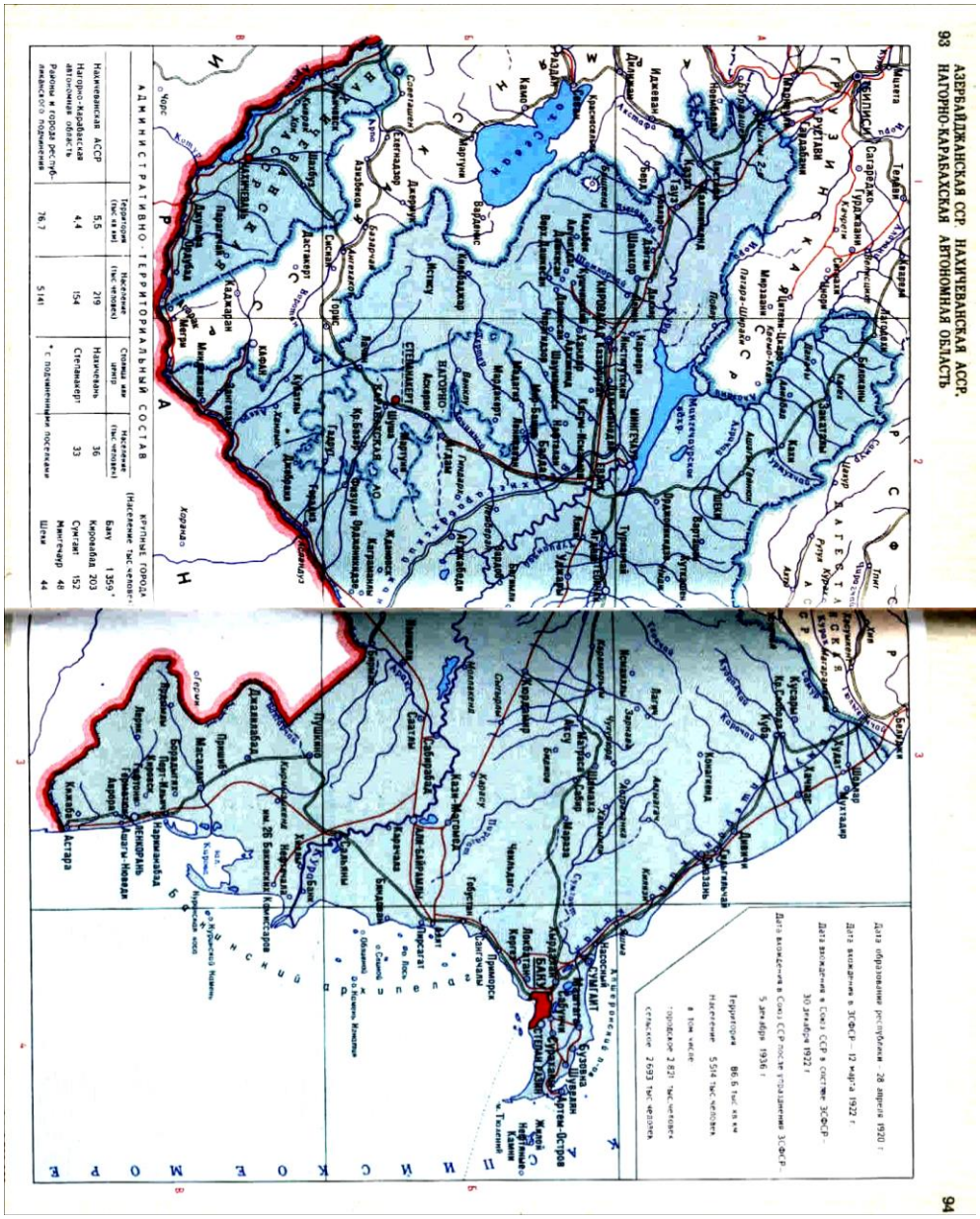

[*Małyj atłas CCCP*, s. 93-94]

KAZACHSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA

КАЗАХСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА

[*Małyj atłas CCCP*, s. 95]

Data proklamowania Kazachskiej Autonomicznej Republiki – ACCP (początkowo jako Kirgiska ACCP): 26 sierpnia 1920 roku.

Data przeobrażenia w Republikę i wstąpienia do ZSRR: 5 grudnia 1936 roku.

w ZSRR – Kazachska Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 2 717 300 km^2; ludność 13 928 tysięcy;

obecnie: członek Wspólnoty Niepodległych Państw.

Stolica: Ałma-Ata.

w ZSRR

od 1922 roku do 1991 roku

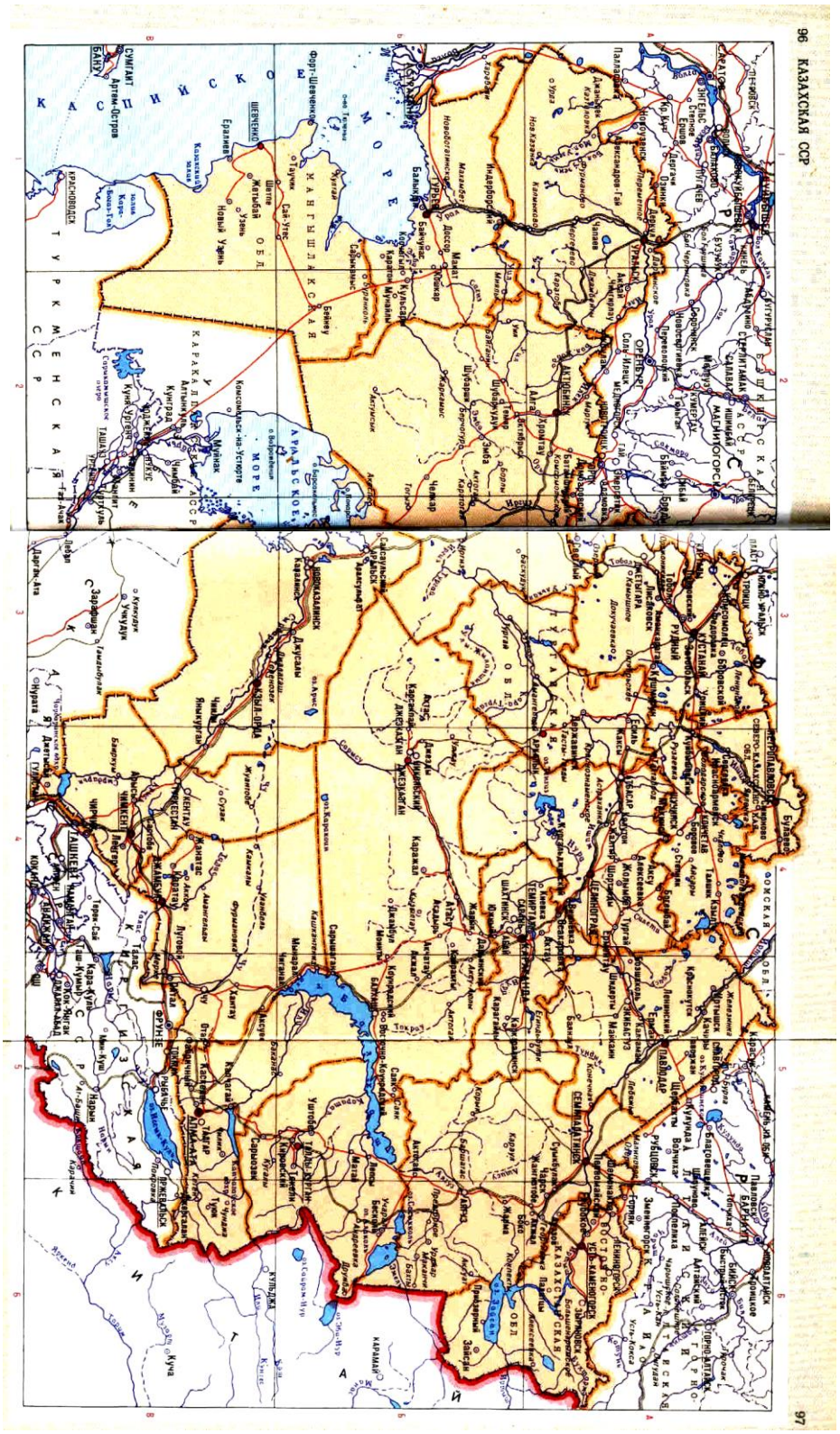

[*Małyj atłas CCCP*, s. 96-97]

UZBECKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA

УЗБЕКСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА

Data proklamowania Republiki: 27 października 1924 roku.
Data wstąpienia do ZSRR: 27 października 1924 roku.

w ZSRR – Uzbecka Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 447 400 km^2; ludność 13 289 tysięcy; obecnie: członek Wspólnoty Niepodległych Państw.
Stolica: Taszkent.

w ZSRR

od 1924 roku do 1991 roku

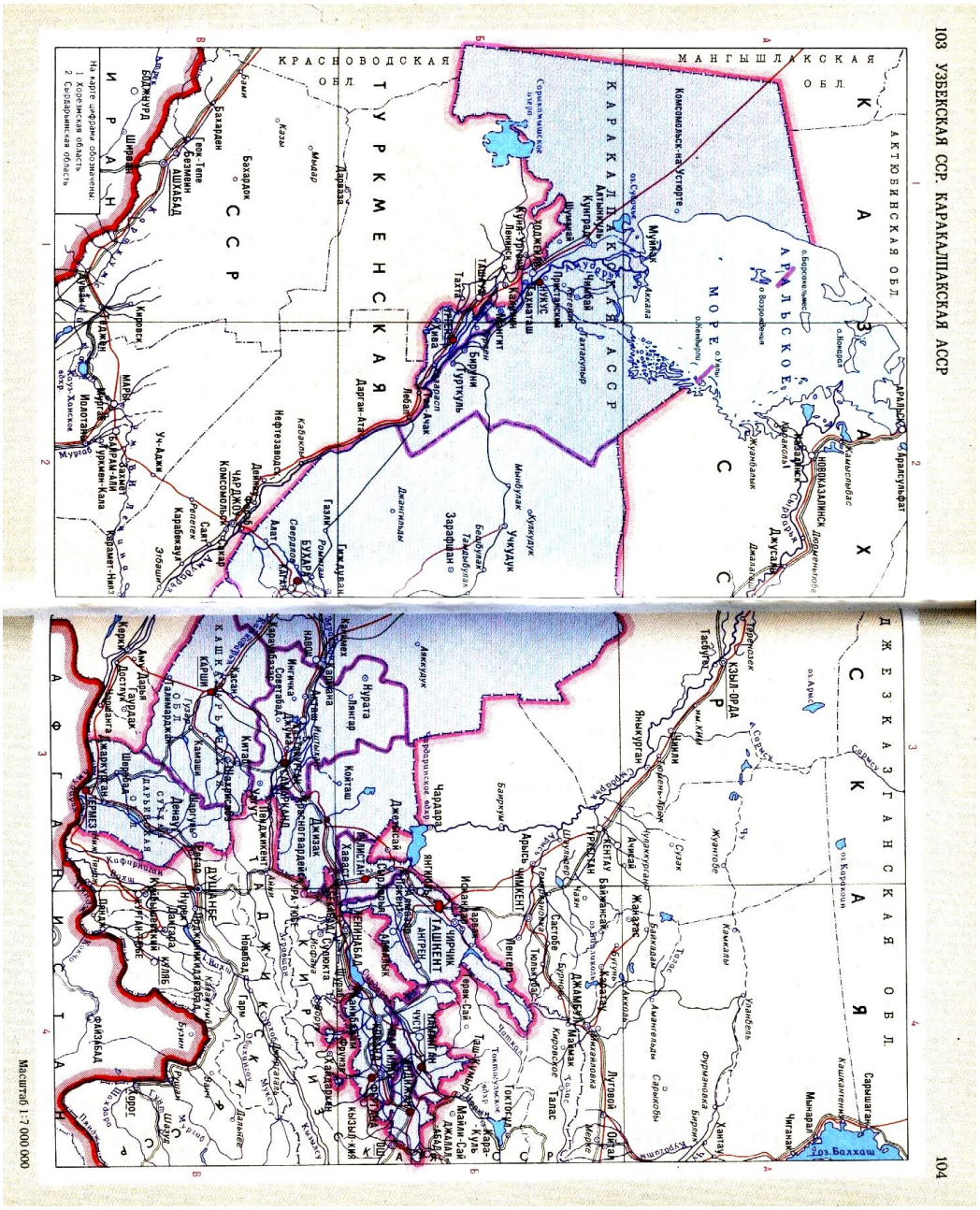

[*Małyj atlas CCCP*, s. 103-104]

KIRGISKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA

КИРГИЗСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА

Data proklamowania Kara-Kirgiskiej Autonomicznej Republiki: 14 października 1924 roku.
Data przemienienia w Kirigską ASRR: 1 lutego 1926 roku.
Data przemienienia w Kirigską SRR i wstąpienia do ZSRR: 5 grudnia 1936 roku.

w ZSRR – Kirgiska Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 198 500 km^2; ludność 3 219 tysięcy; obecnie: członek Wspólnoty Niepodległych Państw.
Stolica: Frunze.

w ZSRR

od 1924 roku do 1991 roku

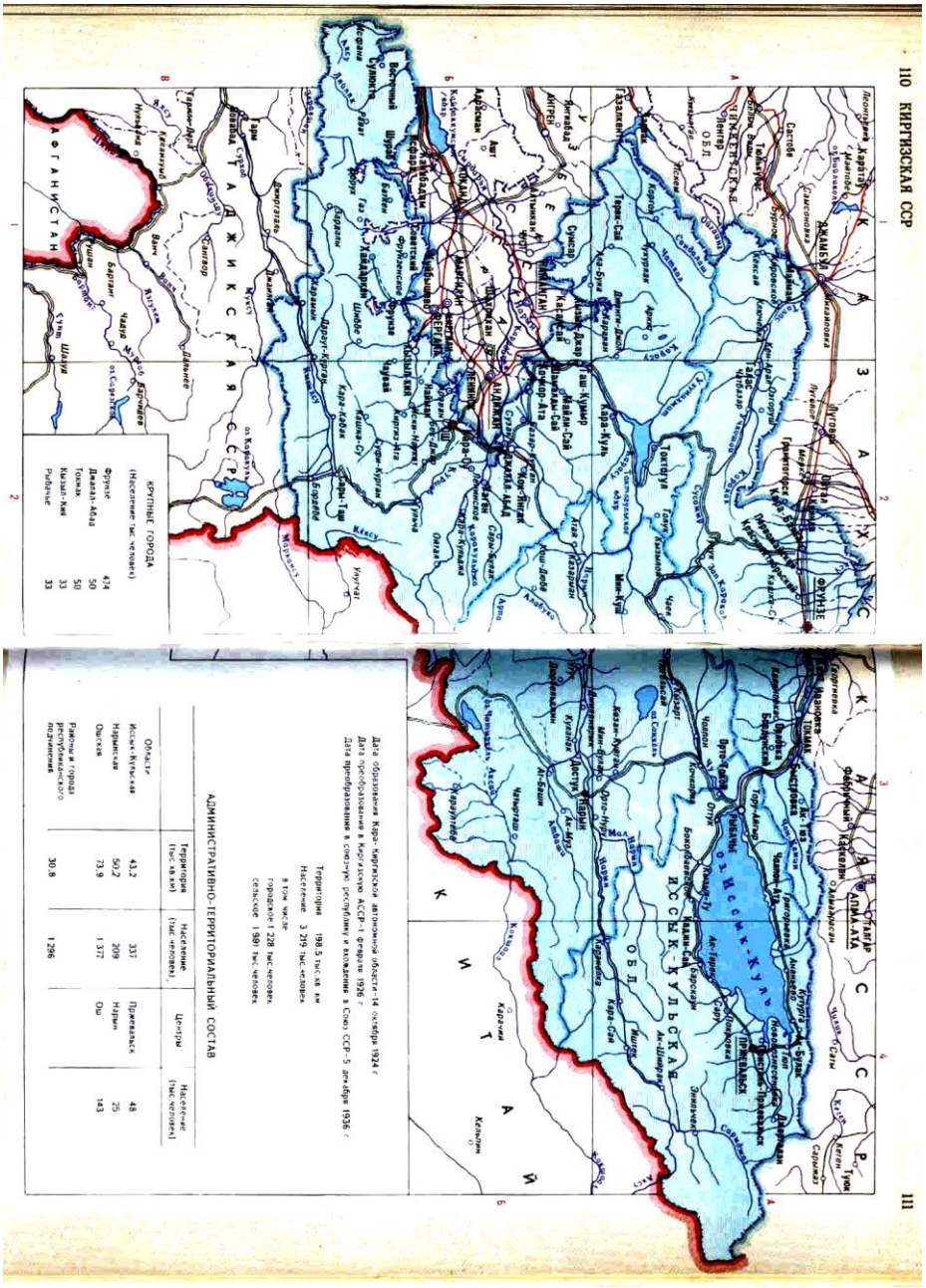

[*Małyj atłas CCCP*, s. 110-111]

TADŻYCKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA

ТАДЖИКСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА

Data proklamowania Autonomicznej Republiki: 14 października 1924 roku.
Data przemienienia w Republikę (nie autonomiczną): 16 października 1929 roku.
Data wstąpienia do ZSRR: 5 grudnia 1929 roku.

w ZSRR – Tadżycka Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 143 100 km^2; ludność 3 283 tysiące; obecnie: członek Wspólnoty Niepodległych Państw.
Stolica: Duszanbe.

w ZSRR

od 1924 roku do 1991 roku

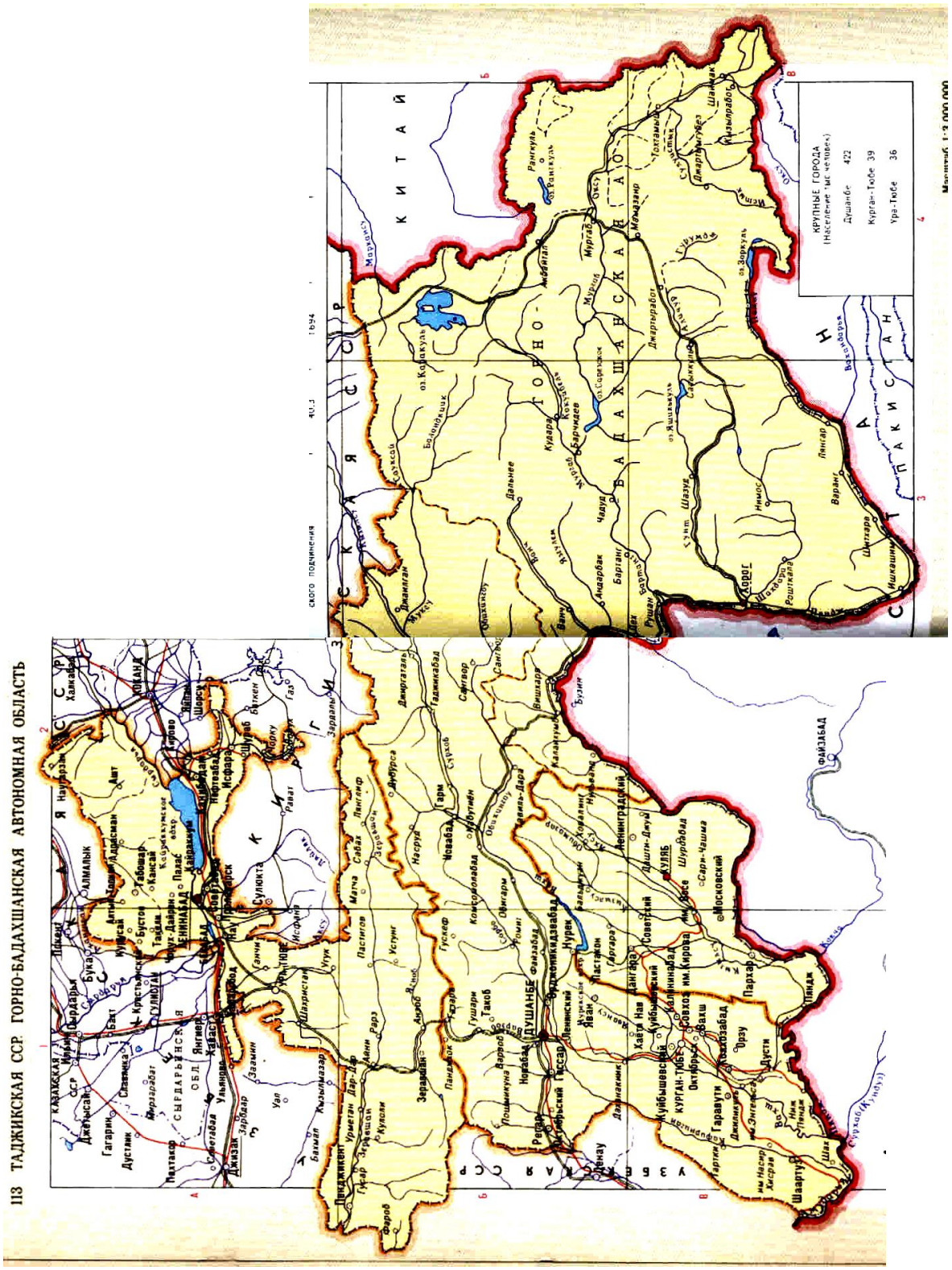

[*Małyj atłas CCCP*, s. 113-114]

TURKMEŃSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA

ТУРКМЕНСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА

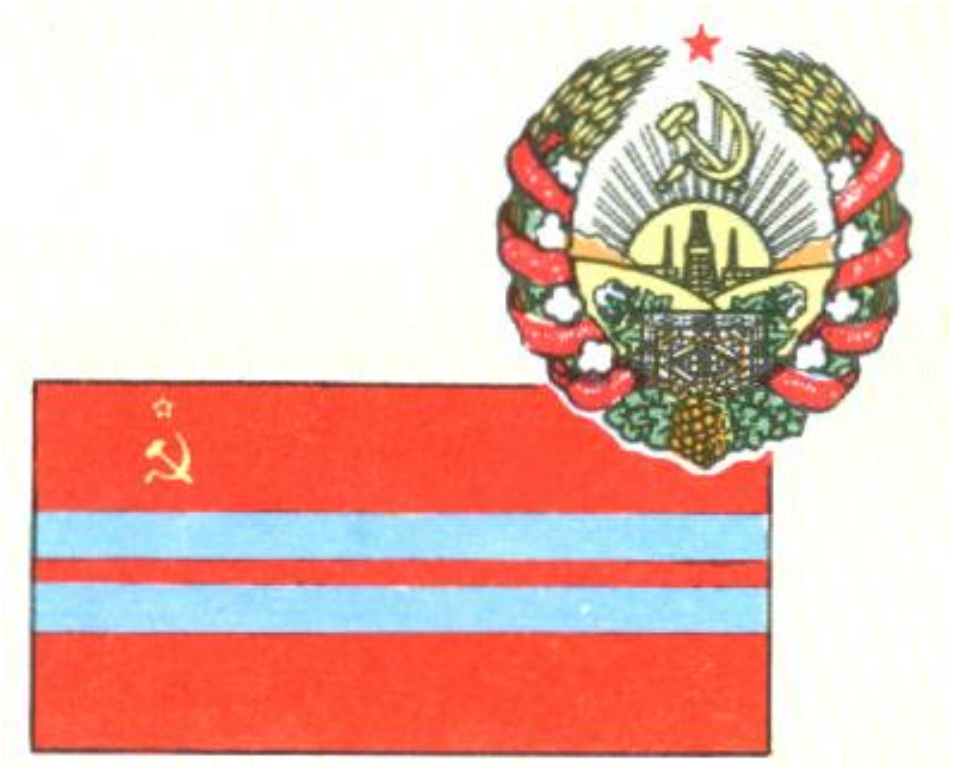

Data proklamowania Republiki: 27 października 1924 roku.
Data wstąpienia do ZSRR: 27 października 1924 roku.

w ZSRR – Turkmeńska Socjalistyczna Republika Radziecka: powierzchnia 488 100 km^2; ludność 2 430 tysięcy; obecnie: członek Wspólnoty Niepodległych Państw.
Stolica: Aszchabad.

w ZSRR

od 1924 roku do 1991 roku

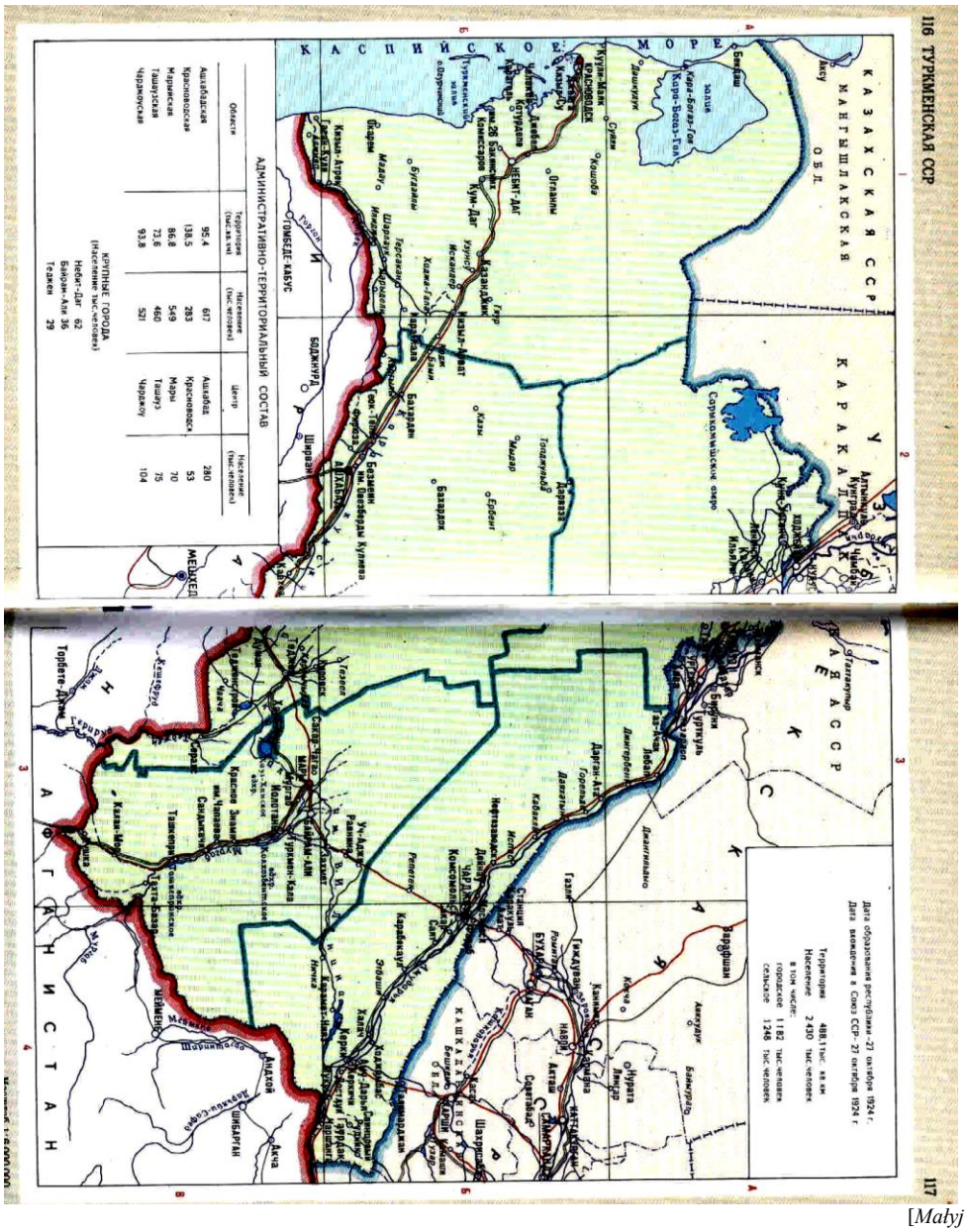

[*Małyj atłas CCCP*, s. 116-117]

KRAJE DEMOKRACJI LUDOWYCH
Wstęp

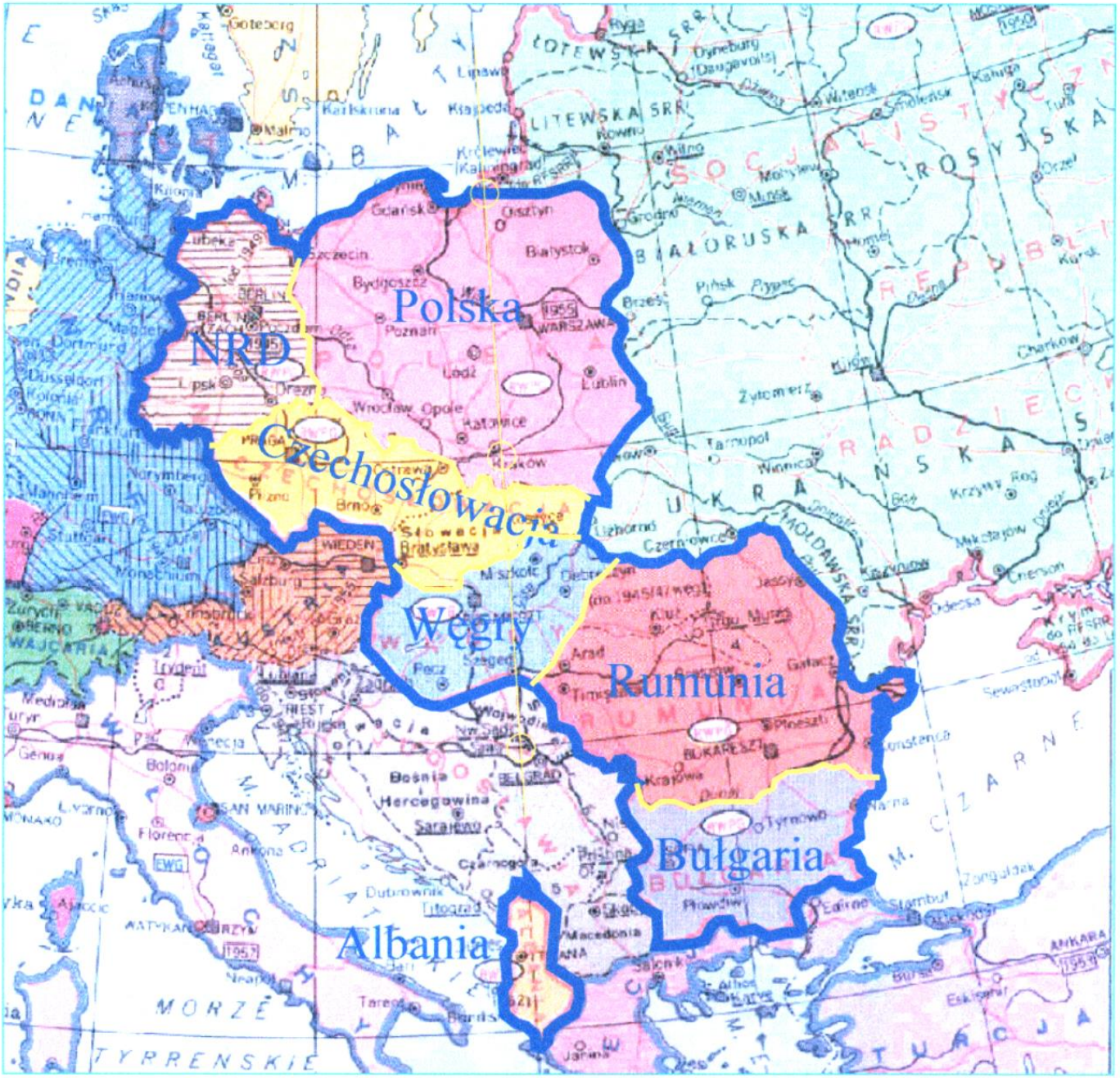

{na podstawie: *Atlas historyczny świata*, PPWK, Warszawa – Wrocław 1986, s. 148 MCS]

Pod wieloma istotnymi względami rozwój ośmiu krajów Europy Wschodniej, które zostały włączone do bloku sowieckiego (ale nie w granice Związku Radzieckiego), przebiegał tak samo jak rozwój ZSRR. Wszystkie – Polska, Węgry, Czechosłowacja, Niemiecka Republika Demokratyczna, Rumunia, Bułgaria, Jugosławia i Albania – przeszły kolejno fazy stalinizacji (po roku 1948) i destalinizacji (we wcześniejszym lub późniejszym okresie po roku 1953). Większość poddano następnie procesowi „normalizacji", czyli ponownego wprowadzenia ustanowionych przez Breżniewa norm, po epizodzie w postaci otwartego wybuchu sprzeciwu. Większość należała do wojskowego „przymierza" – sowieckiego Układu Warszawskiego – lub do odpowiadającej mu w dziedzinie gospodarki sowieckiej Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej. We wszystkich rządziły komunistyczne dyktatury, które uczyły się swego rzemiosła od radzieckich mistrzów, usprawiedliwiały swoje istnienie, odwołując się do tej samej co oni leninowskiej ideologii – z dwoma wyjątkami – nieodmiennie dochowywały wierności Moskwie.

Istniały oczywiście istotne warianty i istotne synchroniczne dysonanse. Na przykład w połowie lat sześćdziesiątych były kraje – jak Czechosłowacja – które jeszcze nie przeszły destalinizacji, podczas gdy inne – jak Węgry – miały już za sobą zarówno destalinizację, jak i normalizację. Ogólnie rzecz biorąc, ponieważ w przypadku tych krajów okres ekspozycji na sowieckie metody był krótszy – czterdzieści lat w Europie Wschodniej w porównaniu z siedemdziesięcioma w ZSRR – stopień „sowietyzacji" był o wiele niższy. […]

W pierwszej fazie, czyli w okresie stalinowskim (lata 1945—1953), wszystkie kraje Europy Wschodniej zostały zmuszone do przyjęcia ustroju, który panował wówczas w ZSRR. W latach bezpośrednio po zakończeniu wojny Stalin wymagał sprawowania ścisłej kontroli tylko nad obszarem strefy sowieckiej w Niemczech oraz nad Polską i Rumunią. W pozostałych krajach umacniał wprawdzie komunistyczne wpływy, ale nie upierał się przy bezwzględnej podległości. Natomiast po roku 1948 zaostrzono dyscyplinę: w odpowiedzi na doktrynę Trumana miały zostać uszczelnione wszelkie szpary w żelaznej kurtynie. Wszędzie tam, gdzie dotychczas nie udało się wprowadzić wszystkich cech późnego stalinizmu, teraz miano je wyegzekwować z całą bezwzględnością. W lokalne aparaty władzy wmontowano całe kohorty sowieckich „doradców" i ekspertów, którzy mieli stać się gwarancją standaryzacji i posłuszeństwa.

Na tle nowo powstałej galaktyki Stalin był dalej „słoneczkiem, które świeciło najjaśniejszym blaskiem". Ale w każdym z państw satelickich wprowadzono na orbitę wiele mniejszych słoneczek, lokalnych małych Stalinów. Bierut, Gottwald, Rákosi, Ulbricht, Gheorgiu-Dej, Żiwkow, Tito i Enver Hoxha – wszystko to były wyszkolone w Moskwie klony Stalina. […]

Jedynym krajem, który wcześnie odmówił Moskwie posłuszeństwa, była Jugosławia. Chorwat Josip Broz, znany jako Tito (żył w latach 1892—1980), był w wyjątkowej sytuacji: wojnę przeżył w ojczystym kraju, miał powiązania z zachodnimi mocarstwami i ustanowił swój reżim bez pomocy Sowietów. Był stalinowcem i zapisał na swoim koncie paskudne prześladowania. Jego wielonarodowościowa federacja, zdominowana prze Serbię, była dokładnie wzorowana na zdominowanej przez Rosjan federacji ZSRR, gdzie skutecznie zdławiono wszystkie dążenia narodowościowe. Federacja Ludowa Republiki Jugosławii została powołana do istnienia w 1945 roku. Konstytucja państwa, w której określono zakres władzy rządzącej partii komunistycznej oraz sześciu republik składowych, obowiązywała od stycznia 1946 roku. Ale Tito już sobie zbudował niezależną bazę i nie miał ochoty słuchać rozkazów. Nie popierał idei kolektywizacji rolnictwa i nie interesowały go samorządy robotnicze. Wobec tego, kiedy Biuro Informacyjne Partii Komunistycznych i Robotniczych (Kominform) poddało go krytyce, nie podjął starań, żeby się poprawić. W czerwcu 1948 roku on i jego partia zostali wykluczeni z bloku; przez kilka lat żyli w atmosferze wiszącej nad nimi sowieckiej kary. Pozostali czymś, co wielu uważało za niemożliwe: krajem jednocześnie komunistycznym i niezależnym, dowodząc w ten sposób, że można okazać nieposłuszeństwo Stalinowi i mimo to dalej żyć. Belgrad zawarł pokój z Moskwą po wizycie Chruszczowa w 1955 roku, ale nigdy nie przystąpił ani do RWPG, ani do Układu Warszawskiego. Opuściwszy blok sowiecki, Jugosławia mogła swobodnie zająć pozycję przywódcy ruchu państw Niezaangażowanych.

[Norman Davies – *Europa*, wyd. Znak 2000, s. 1172-1173]

[Muszę stanowczo sprzeciwić się tej wygodnej dla Zachodu interpretacji faktów. Mówi się nam, że „można było okazać nieposłuszeństwo Stalinowi, a mimo to dalej żyć". Czyli mówi się tym narodom, które się nie sprzeciwiły Stalinowi, że same są sobie winne, niejako na własne życzenie zostały pod wpływem sowietów. Zbyt wielu na Zachodzie powtarza tę szaleńczą interpretację. Cóż za monstrualne naciąganie historii dla próby usprawiedliwienia siebie za Jałtę, za wytrwanie w honorowaniu Jałty przez kilkadziesiąt lat, za honorowanie Jałty jeszcze wtedy, gdy Polacy i Inni faktycznie zrzucili jarzmo sowietów.

Jałta rozsypała się, a do dziś rządy Stanów Zjednoczonych i Anglii oficjalnie nie wypowiedziały tego układu; bowiem dyplomatyczne podszczypywanie sowietów przez Zachód i końcowy zachwyt narodów amerykańskiego i angielskiego z rozpadu Związku Radzieckiego nie zastąpią rządowego wypowiedzenia układów Wielkiej Trójki.

Jugosławia wprawdzie była „wyzwolona" przez Armię Czerwoną, ale wojska sowieckie nie zostały tam na wiele lat okupacji narodów bałkańskich. Jugosławia była zbyt daleko od granic ZSRR, aby można było nad nią militarnie zapanować; oddzielały ją od ZSRR Węgry i Rumunia – oba narody same w sobie trudne do zdławienia – to nie była droga do przemarszu karnej ekspedycji wojskowej na Jugosławię i to w roku 1948, kiedy już rządy zachodnie wyraźnie przemyśliwały nad rozprawieniem się z sowietami – niestety tylko przemyśliwały.

Sowietom sprzeciwiły się Węgry w 1956 roku i zostały spacyfikowane przez Armię Czerwoną – polała się krew Węgrów – przy przerażającej bierności Zachodu i ONZ.

Sowietom sprzeciwiła się Czechosłowacja w 1968 roku i czołgi Armii Czerwonej zmiażdżyły Praską Wiosnę – przy pomocy niestety armii satelickich– polała się krew Czechów i Słowaków – Zachód trochę gęgał, a ONZ nie podjął potępiającej rezolucji, bo przecież ZSRR zgłosił weto.

Sprzeciwiła się i Polska w 1980 roku. „Solidarność" walczyła, a prasa zachodnia zachęcała ją do walki, jakby Polakom brakowało tylko zachęty do walki. Podjęły rządy Zachodu dyplomatyczne protesty, ale protesty były skrojone na miarę wytrzymałości sowietów, były bezpieczne dla Zachodu. Zachód dobrze był poinformowany, wiemy to już dziś, o postanowieniu zbrojnego zdławienia Polski, i Zachód nic nie zrobił – można sobie to wyobrazić? – Zachód nawet nie poinformował polskiego narodu, co go nieuchronnie spotka – mimo że wiedział.

A czymże był zryw Powstania Warszawskiego? …i to co z nim zrobił Stalin i Hitler …i to czego nie zrobił Roosevelt i Churchill…

„można okazać nieposłuszeństwo Stalinowi i mimo to żyć dalej"

Tak jak Pana bardzo poważam, wstyd mi za Pana].

Radę wzajemnej Pomocy Gospodarczej założono 8 stycznia 1949 roku w Moskwie, która stała się też siedzibą jej Sekretariatu. Do państw założycielskich dołączyły Albania (1949 rok), NRD (1950 rok), Mongolia (1962 rok) i Kuba (1972 rok).

KPZR mogła sprawować kontrolę nad bratnimi partiami, a te z kolei same sprawowały kontrolę nad republikami, za które ponosiły odpowiedzialność. Owo żywotne zadanie spoczywało przede wszystkim w rękach Wydziału Międzynarodowego Komitetu Centralnego KPZR; każde z jego „biur" odpowiadało za nadzór nad sprawami wewnętrznymi konkretnego kraju. Za pośrednictwem kanałów partyjnych wszystkie kluczowe stanowiska w bratnich partiach można było podporządkować systemowi nomenklatury „wyższych organów" w Moskwie oraz bez żadnych ograniczeń rozmieszczać sowieckich agentów, obsadzając nimi kluczowe stanowiska we wszystkich krajach bloku. W rezultacie sowieckie Politbiuro miało możliwość mianowania składu wszystkich innych biur politycznych. KGB mogło kierować działalnością wszystkich innych służb bezpieczeństwa, a *Gławpolit* – działalnością wszystkich sztabów powstających armii ludowych. […]

Układ Warszawski powołano do istnienia 14 maja 1955 roku. […]

[Norman Davies – *Europa*, wyd. Znak 2000, s. 1173]

Polska Rzeczpospolita Ludowa – PRL

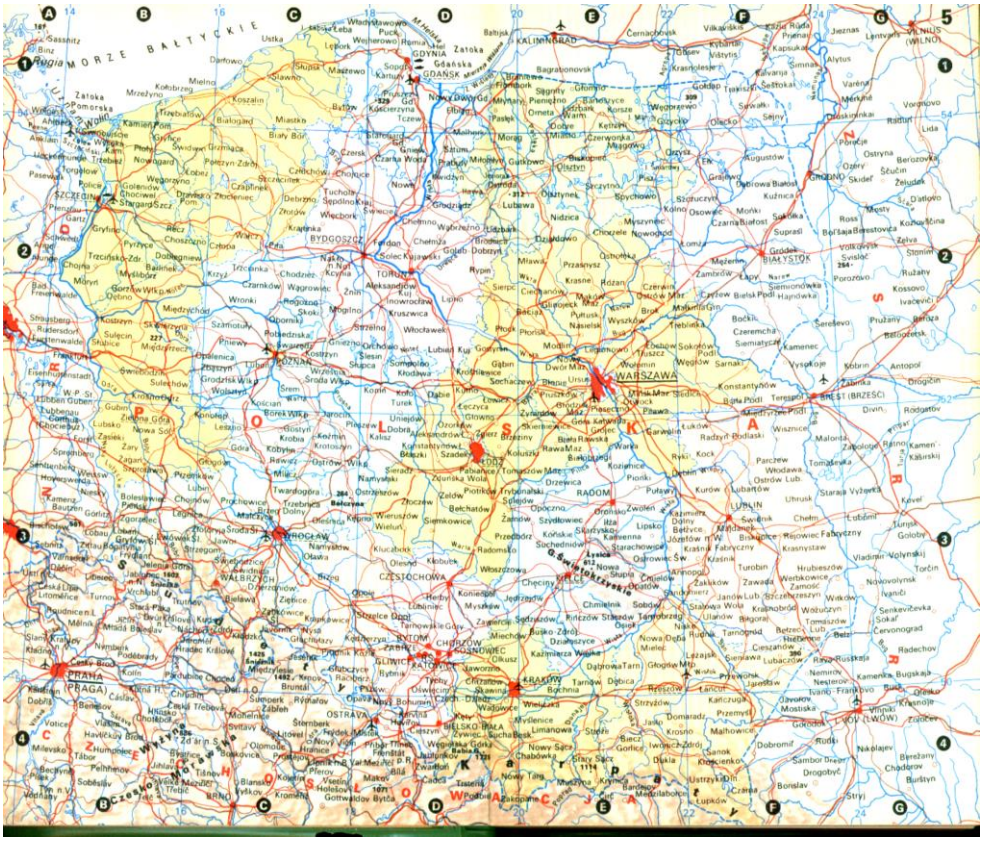

Kieszonkowy Atlas Świata, PPWK 1971, s. 2

w Rosji
od 1772 roku (rozbiory Polski) do 1918 roku

Polska Rzeczpospolita Ludowa (PRL) odznaczała się niezwykłą liczbą swoistych cech. Była największym spośród sowieckich satelitów i miała armię większą od sił Wielkiej Brytanii. Pod względem zarówno strukturalnym, jak i psychologicznym była najmniej zsowietyzowana. […] [Davies, s. 1180]

[We wszystkich „petach" – od 1 do 8 – obszernie dokumentuję wydarzenia w Polsce tamtych lat – polecam].

Polska Ludowa. Zasadniczymi kierunkami w działaniu PKWN [Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego] były: […] zabezpieczenie państwa przed atakami reakcyjnego podziemia. 6 września [1944 roku] PKWN wydał dekret o reformie rolnej […] do końca 1944 roku na ziemiach wyzwolonych około 110 tysięcy rodzin chłopskich otrzymało ziemię. […] PKWN rozpoczął także przejmowanie zakładów przemysłowych […] Duże znaczenie dla Polski Ludowej miała pomoc ZSRR; 21 kwietnia 1945 roku został podpisany układ polsko-radziecki o przyjaźni, wzajemnej pomocy i współpracy gospodarczej. […]

6-13 grudnia 1945 roku odbył się I Zjazd PPR […] Na wyzwolonych ziemiach polskich następował rozkład krajowych ekspozytur rządu emigracyjnego. Ponawiane próby osiągnięcia porozumienia między rządem ludowym a rządem londyńskim w celu utworzenia jednolitego rządu (rozmowy w sierpniu i październiku 1944 roku) zakończyły się niepowodzeniem. Przedstawiciele rządu emigracyjnego nie uwzględniali aktualnego układu sił politycznych w kraju i zajęli negatywne stanowisko w sprawie granic Polski ustalonych przez aliantów na kolejnych spotkaniach szefów rządów ZSRR, USA i Wielkiej Brytanii w Techeranie (28 listopada – 1 grudnia 1943 roku) i Jałcie (4 – 11 lutego 1945 roku). Dopiero dalsze umocnienie władzy ludowej i faktyczne ustalenie granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej (kwiecień 1945 roku) oraz nacisk ze strony rządów USA i Wielkiej Brytanii skłoniły grupę działaczy emigracyjnych do wejścia w skład zrekonstruowanego gabinetu.

Po rozmowach w Moskwie (czerwiec 1945 roku), w których uczestniczyli również mężowie stanu mocarstw zachodnich, prezydent KRN [Krajowa Rada Narodowa] powołał koalicyjny Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej (28 czerwca 1945 roku), uznany wkrótce przez rządy Wielkiej Brytanii, Francji i USA. […]

31 października 1956 rząd ZSRR opublikował deklarację o zasadach stosunków między ZSRR i krajami socjalistycznymi; oparto je na równości oraz systemie konsultacji i współdziałania. Likwidacja wypaczeń okresu lat 1948—1955 […] objęła przede wszystkim dziedzinę praworządności; zaniechano administracyjnego nacisku w procesie kolektywizacji wsi […] Unormowaniu uległy stosunki między państwem i kościołem (po kilku latach ponownie nastąpiło ich pogorszenie, spowodowane polityką hierarchii kościelnej). […]

W polityce zagranicznej Polska przestrzega zasady ścisłej współpracy i przyjaźni z ZSRR i wszystkimi krajami socjalistycznymi; 8 kwietnia 1965 podpisany został układ polsko-radziecki o przyjaźni, wzajemnej pomocy i współpracy, będący kontynuacją układu z 1945 roku. Normalizacji wzajemnych kontaktów towarzyszy zacieśniające się współdziałanie Polski z krajami socjalistycznymi w dziedzinie gospodarczej i wojskowej; Polska jest członkiem Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej od chwili jej utworzenia w 1949 roku, należy do grona państw-członków układu warszawskiego (zawarty 14 maja 1955 roku).

[i tak dalej – tak opisywała Krystyna Kersten w Encyklopedii PWN, Warszawa, 1967, tom 9, s. 54-56; tymczasem rzeczywistość była zupełnie inna, co opisuję w mojej „pecie" numer 8 pod tytułem „Stado pasterzy" – zachęcam do przeczytania].

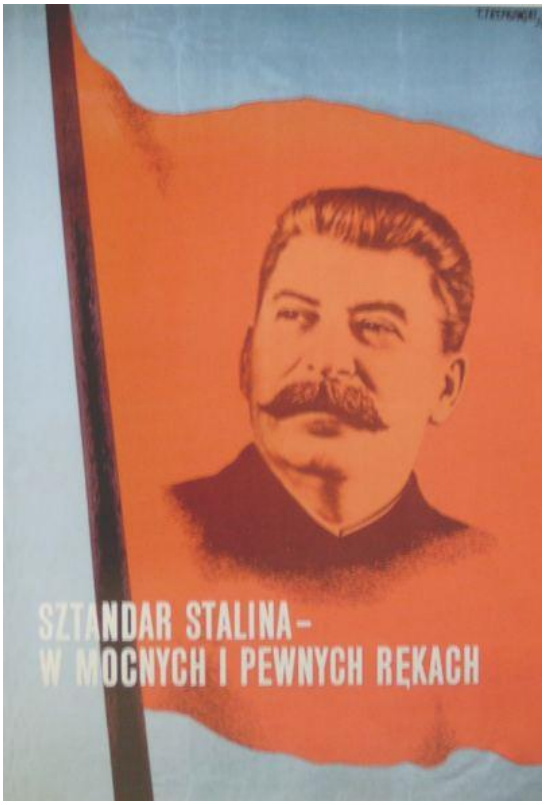

Niemiecka Republika Demokratyczna – NRD

[*EUROPA atlas samochodowy*, Cartographia, Budapeszt]

Niemcy Wschodnie dołączyły do bloku sowieckiego […] Upadek blokady Berlina i utworzenie Republiki Federalnej […] Niemiecka Republika Demokratyczna (NRD) została formalnie ukonstytuowana 7 października 1949 roku – pięć miesięcy po proklamowaniu RFN [Republiki Federalnej Niemiec]. […] konstytucja NRD przewidywała, że rządząca partia komunistyczna (SED) będzie działać wspólnie z szeregiem partii satelickich w ramach komunistycznego Frontu Jedności Narodowej. Pierwsze wybory przyniosły Frontowi poparcie 99 procent głosujących. Sowieckie wojska okupacyjne zachowały sobie wiele istotnych uprawnień. Z kolektywizacją rolnictwa zwlekano do roku 1953, ponieważ SED dopiero co zakończyła przeprowadzanie szeroko zakrojonej reformy rolnej, polegającej na uwłaszczeniu chłopów. Podstawowym problemem był stały odpływ uciekinierów: przez kilkanaście lat każdy mógł się dostać do Berlina Zachodniego, po prostu wsiadając do metra na stacji Fridrichstrasse i wysiadając na stacji Tiergarten. W ciągu dwunastu lat – od 1949 do 1961 roku – z możliwości tej skorzystały tysiące ludzi. NRD była jedynym państwem w Europie, w którym malała liczba mieszkańców. […]

17 czerwca 1953 roku robotnicy z Berlina Wschodniego zorganizowali serię manifestacji, które przerodziły się w groźbę otwartego buntu. Manifestacje zostały bezlitośnie stłumione przy użyciu sowieckich czołgów. […]

Niemiecka Republika Demokratyczna była tworem najbardziej nienaturalnym spośród wszystkich demokracji ludowych. W ideologicznym konformizmie i niepohamowanej prosowieckości utwierdzała ją *Stasi* – cieszący się złą sławą aparat bezpieczeństwa. Wyniszczały ją utrzymujący się podział Berlina, obecność niemal czterdziestu dywizji sowieckich wojsk okupacyjnych, a przed wszystkim masowy *exodus* obywateli. 13 sierpnia 1961 zamknięto wszystkie przejścia między Berlinem Wschodnim i Zachodnim. […] [Davies, s. 1173-1177]

NRD powstała 7 października 1949 roku; jej utworzenie zostało poprzedzone przeprowadzeniem w radzieckiej strefie okupacyjnej daleko idących reform gospodarczo-społecznych, wynikających z uchwał konferencji poczdamskiej, przede wszystkim – zapoczątkowaniem reformy rolnej, konfiskatą i nacjonalizacją mienia byłych działaczy hitlerowskich oraz monopoli i odsunięciem od życia publicznego wszelkich elementów faszystowskich i antydemokratycznych […] Wobec ukonstytuowania się we wrześniu 1949 roku naczelnych organów państwowych w Niemczech Zachodnich, co zapoczątkowało odrębność państwową NRF, Niemiecka Rada Ludowa przekształciła się 7 października 1949 roku w Tymczasową Izbę Ludową, która z kolei powołała Rząd Tymczasowy […] Po utworzeniu NRD w miejsce Radzieckiego Zarządu Wojskowego powołana została Radziecka Komisja Kontroli, a wojskowe władze radzieckie przekazały władzę organom nowo utworzonego państwa, zachowując jedynie niektóre uprawnienia związane z realizacją układów poczdamskich; od 1954 roku dotyczą one wyłącznie prawa kontroli dróg dostępu do Berlina Zachodniego. […] Rząd NRD prowadzi politykę pokoju i przyjaźni ze wszystkimi narodami; szczególnie przyjazne stosunki łączą NRD z ZSRR […]

W maju 1955 roku NRD podpisała, wraz z innymi europejskimi państwami socjalistycznymi, układ warszawski; należy ona również do RWPG. W wyniku układu z ZSRR z września 1955 roku nastąpiło uznanie przez ZSRR pełnej suwerenności NRD. […] W sierpniu 1961 roku, wobec działalności dywersyjnej w Berlinie Zachodnim, rząd NRD zmuszony był umocnić na jego terenie swoją granicę państwową i wprowadzić ścisłą kontrolę ruchu w tym rejonie. W 1964 roku NRD i ZSRR zawarły układ o przyjaźni, pomocy wzajemnej i współpracy. [Tak pisał B. Wiewióra w Encyklopedii PWN, Warszawa, 1966, tom 7, s. 756]

Czechosłowacka Republika Socjalistyczna – CSRS

[*Kieszonkowy Atlas Świata,* PPWK 1971, s. 6]

Czechosłowacja opierała się destalinizacji do stycznia 1968 roku. Za rządów Antonina Novotnego, który był pierwszym sekretarzem od śmierci Gottwalda w 1953 roku, nie zwracała najmniejszej uwagi ani na polityczną odwilż w Polsce, ani na reformy gospodarcze na Węgrzech. Ostatecznie Novotnego obaliła zawiązana w Biurze Politycznym koalicja Słowaków, niezadowolonych z dominacji Czechów, z Czechami chętnymi do podjęcia reformy ustrojowej. Nowy przywódca, Aleksander Dubček (żył w latach 1921—1992), był słowackim komunistą […]

Praska Wiosna wypuściła pędy z oszałamiającym wigorem. Dubček i jego ekipa planowali odgórne wprowadzenie reform. […] [Davies, s. 1178]

[Bardzo szczegółowy opis tych wydarzeń znajdą czytelnicy w mojej „pecie" nr 7 pt. „gag" – polecam].

Działacze komunistyczni, którzy po wybuchu wojny radziecko-niemieckiej znaleźli się w ZSRR, formowali czechosłowackie jednostki wojskowe walczące u boku Armii Radzieckiej; dowodził nimi gen. L. Svoboda. 12 grudnia 1943 roku E. Beneš podpisał w Moskwie (w imieniu rządu czechosłowackiego) układ między Czechosłowacją a ZSRR o przyjaźni, wzajemnej pomocy i współpracy powojennej. […]

5 kwietnia 1945 roku w wyzwolonych już Koszycach rząd Czechosłowacji ogłosił deklarację programową, zapowiadającą utworzenie ludowo-demokratycznego państwa dwóch równouprawnionych narodów – Czechów i Słowaków, wyzwolenie kraju, zacieśnienie związków przyjaźni z ZSRR, nacjonalizację przemysłu, uspołecznienie handlu i reformę rolną. […] W maju 1945 roku wybuchło powstanie w Pradze, a wkrótce potem wojska radzieckie z udziałem 2 Armii Wojska Polskiego wyzwoliły stolicę i znaczną część wschodniej Czechosłowacji. Pozostałą część kraju uwolnili zachodni alianci. [A więc zachodni alianci potem oddali Czechosłowację na pastwę ZSRR!]

[…] Zwycięstwo sił postępowych w lutym 1948 roku stworzyło warunki do rozszerzenia reform społecznych zapoczątkowanych w 1945 roku (nacjonalizacja banków i wielkiego przemysłu, reforma rolna). […] Czechosłowacja jest członkiem układu warszawskiego. […]

Konstytucja uchwalona 11 lipca 1960 roku […] ustaliła nową nazwę państwa: Czechosłowacka Republika Socjalistyczna. [Wielka Encyklopedia PWN, Warszawa, 1963, tom 2, s. 723].

Węgierska Republika Ludowa – WRL

[*Kieszonkowy Atlas Świata,* PPWK 1971, s. 6]

27 czerwca 1941 roku rząd węgierski opowiedział się po stronie Niemiec hitlerowskich wypowiadając wojnę ZSRR, a w grudniu tegoż roku też Wielkiej Brytanii i jej sojusznikom. […] W ostatnich dniach września 1944 roku Armia Radziecka wkroczyła na terytorium państwa węgierskiego […] Rząd nawiązał kontakt z ruchem oporu i Komunistyczną Partią Węgier […] 11 października zawarł tajne zawieszenie broni z ZSRR […] Węgry zostały wyzwolone ostatecznie 4 kwietnia 1945 roku. Z inicjatywy KPW na ziemiach wyzwolonych powstał w 1944 roku Węgierski Narodowy Front Niepodległościowy […] 15 marca 1945 roku uchwalona została radykalna reforma rolna (zakończona do maja 1945 roku; rozparcelowano około 3,2 miliona hektarów ziem obszarniczych), upaństwowiono kopalnie (6 grudnia 1945 roku); proklamowano republikę (1 lutego 1946 roku) […] Jesienią 1948 rozpoczęła się kolektywizacja wsi (zakończona w latach sześćdziesiątych) […] Zmianom społecznym, gospodarczym i ustrojowym na Węgrzech sprzyjała zacieśniająca się współpraca z ZSRR (18 lutego 1948 roku zawarcie układu o przyjaźni, pomocy wzajemnej i współpracy, odnowiony 7 września 1967 roku) […] W 1949 roku Węgry weszły w skład RWPG, w 1955 roku podpisały układ warszawski. W 1956 roku miały miejsce demonstracje i wiece niezadowolonej ludności, sytuację tę wykorzystały elementy kontrrewolucyjne, które doprowadziły w październiku do walk zbrojnych; [nowy rząd] ogłosił wystąpienie Węgier z układu warszawskiego [… Nastąpiła brutalna interwencja Armii Radzieckiej, wielu Węgrów poległo, wielu przekroczyło granicę i schroniło się w Austrii, ale o tym Wielka Encyklopedia PWN milczy, choć wydano ją w 1969 roku, patrz tom 12, s.227]

Powstanie na Węgrzech:

Po śmierci Stalina Węgrzy podjęli próby reformy systemu komunistycznego, w 1953 roku został mianowany Imre Nagy [czyt. Nodź] jako premier i zapowiedział szeroki program reform. Ogłosił amnestię dla więźniów politycznych, jednak tempo reform było zbyt szybkie i Nagy został zdymisjonowany. W Budapeszcie odbywały się liczne demonstracje, podczas jednej z nich (1956 rok) tłum obalił pomnik Stalina. Uznano te wydarzenia za kontrrewolucję. Nagy został powołany w celu uspokojenia nastrojów. Po pojawieniu się czołgów radzieckich wybuchły walki. Wraz z partyzantami walczyło wiele oddziałów armii węgierskiej, sowieci wstrzymali działania armii, 1.listopada rząd Nagyego ogłosił wystąpienie Węgier z układu Warszawskiego. 3 dni później po uwięzieniu delegatów węgierskich, Armia Czerwona wkroczyła do Budapesztu, po trwających tydzień walkach Armia Czerwona wygrała, Imre Nagy został rozstrzelany.

Socjalistyczna Republika Rumunii – SRR

[*Kieszonkowy Atlas Świata,* PPWK 1971, s. 8]

W czerwcu 1940 roku, na żądanie ZSRR, Rumunia oddała mu Besarabię i północną Bukowinę. […] w polityce zagranicznej wzrastała zależność od Niemiec, zwłaszcza po układzie monachijskim 1938 roku. […]

23 sierpnia 1944 roku wybuchło narodowe powstanie antyfaszystowskie; 25 sierpnia Rumunia wypowiedziała wojnę Niemcom; wojska rumuńskie (540 tysięcy), wspólnie z nacierającą Armią Radziecką, uczestniczyły w wyzwoleniu Rumunii, następnie Węgier i Czechosłowacji. […]

12 września rząd generała […] podpisał w Moskwie zawieszenie broni między Rumunią a ZSRR i państwami koalicji antyhitlerowskiej. […] 30 grudnia 1947 roku Abdykował Michał I, a parlament tegoż dnia ogłosił Rumunię republiką. […]

Od 1955 roku Rumunia jest członkiem układu warszawskiego, od 1949 należy do systemu gospodarczego RWPG. [*Wielka Encyklopedia PWN*, Warszawa, 1967, tom 10, s. 200]

Rumunia sprzeciwiała się wszystkim zachodzącym zmianom, ale nigdy otwarcie nie domagała się zerwania. Nicolae Ceauşescu (żył w latach 1918—1989), który został pierwszym sekretarzem rumuńskiej partii komunistycznej w roku 1965, szedł drogą równie ekscentryczną co haniebną. Jako *Conducător* Cauşescu stworzył neostalinowski kult jednostki i szczególną odmianę nepotycznego despotyzmu, która trafnie opisywano jako „socjalizm w jednej rodzinie". […] W porównaniu z jego siejącą postrach *Securitate* ludzie KGB owych czasów robili wrażenie prawdziwych dżentelmenów. Utrzymywał minimum dyplomatycznej równowagi, lawirując między Moskwą i Pekinem; […] królowa angielska nadała mu tytuł szlachecki […] [Davies, s. 1178]

Bułgarska Republika Ludowa – BRL

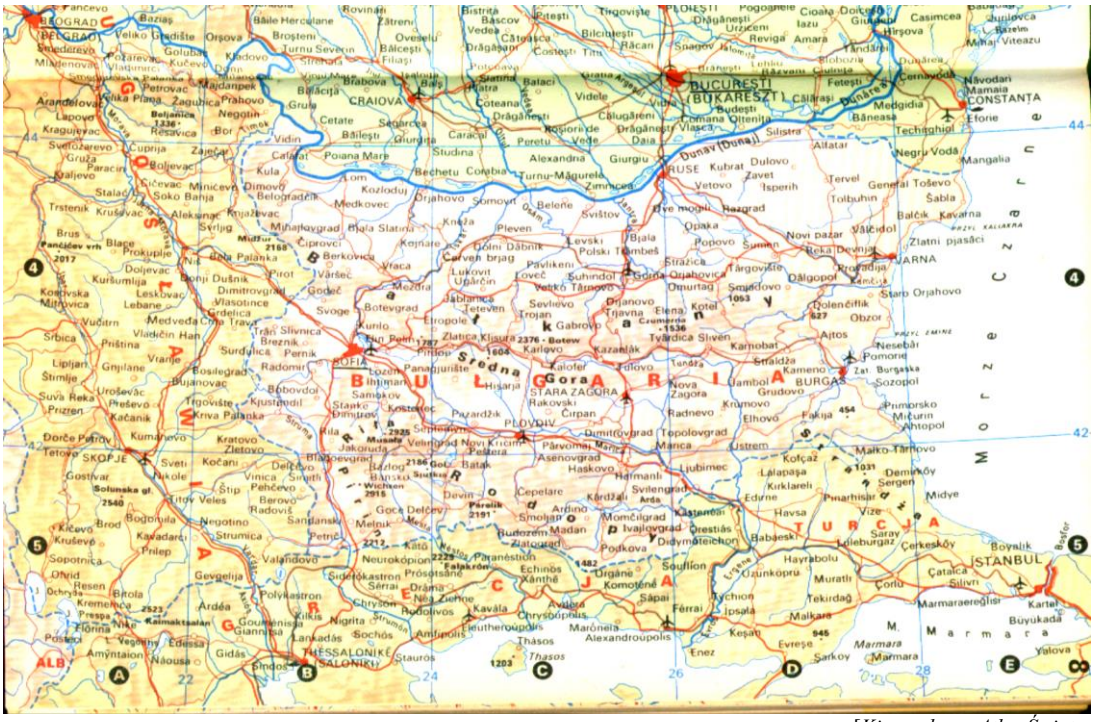

[*Kieszonkowy Atlas Świata,* PPWK 1971, s. 8]

W 1941 roku Bułgaria przystąpiła do wojennego bloku Niemcy – Włochy – Japonia; […] 5 września 1944 roku ZSRR wypowiedział wojnę Bułgarii […] 8 września 1944 roku wojska radzieckie wkroczyły do Bułgarii, a 9 września wybuchło tam antyfaszystowskie powstanie ludowe, które odniosło zwycięstwo. Od września 1944 roku Bułgaria brała udział po stronie ZSRR w wojnie przeciw Niemcom. 15 września 1946 roku w wyniku referendum proklamowano Bułgarską Republikę Ludową. […]

W 1948 roku […] Bułgaria zawarła układy o współpracy i przyjaźni z ZSRR i krajami demokracji ludowych. W 1955 roku Bułgaria podpisała układ warszawski. [*Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*, Warszawa, 1963, tom 2, s. 221]

Bułgaria walczyła z NRD o laur mistrza ponurej inercji. Uprzemysłowienie zaczęło się późno, podobnie jak wykorzystywanie przez państwo potencjału turystycznego oraz handel winem. Przywódca partii Todor Żiwkow, utrzymywał w kraju niewolniczo prosowiecki kurs od roku 1954 roku do 1990 roku. [Davies, s. 1178]

monastyr

Albańska Republika Ludowa – ARL

[***Kieszonkowy Atlas Świata,*** PPWK 1971, s.10]

11 stycznia 1946 roku Albania została ogłoszona republiką ludową. Reforma rolna i nacjonalizacja przemysłu zapoczątkowały przemiany społeczno-gospodarcze. […] W 1955 roku Albania podpisała warszawski układ […]

[*Wielka Encyklopedia PWN*, Warszawa, 1962, tom 1, s. 121]

Kiedy w roku 1960 po raz pierwszy zarysował się rozłam chińsko-sowiecki, jego bezpośrednie reperkusje wystąpiły tylko w jednym kraju europejskim: w Albanii. Podobnie jak Chińczycy, towarzysze albańscy mieli do destalinizacji wiele zastrzeżeń. Ponadto – ponieważ na skutek zerwania Tity ze Stalinem zostali odcięci i w ten sposób pozbawieni bezpośredniej granicy z resztą bloku – byli osłonięci przed sowiecką interwencją. Wobec tego poszli „chińską drogą" […] [Davies, s. 1177]

DEPORTACJE I WYNISZCZANIE NARODÓW

W ramach przesiedleń podjętych zgodnie z uchwałami konferencji poczdamskiej (odbywającej się w dniach 17 lipca – 2 sierpnia 1945 roku) w latach 1945—1950 wyjechało z Polski ogółem ponad 3 miliony Niemców oraz 500 tysięcy Ukraińców, Białorusinów i Litwinów, przybyło zaś z ZSRR 1,5 miliona osób. W tym samym czasie wewnętrzny ruch przesiedleńczy na ziemie zachodnie objął 2,7 miliona osób. [*Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*, tom 9, s. 55]

gułag (‹sowiecki termin› Gławnoje Uprawlienie Łagieriej ‘zarząd główny obozów’)
1) Gułag, GUŁag – ogół obozów pracy przymusowej w byłym ZSRR; także organ NKWD zarządzający tymi obozami.
2) obóz pracy przymusowej w byłym ZSRR

łagier (rosyjski *łagier* z niemieckiego *Lager)* obóz przymusowej pracy w ZSRR

koncentracyjny obóz karny – obóz przymusowej pracy, miejsce uwięzienia i masowej zagłady określonych grup ludności lub nacji; także obozy, w których zamykano ludzi z powodów politycznych, np. w Związku Radzieckim, głównie na terenie Syberii

Wysiedlenia i przemieszczenia ludności polskiej na terenach okupacji radzieckiej w latach 1939—1945, w wyniku paktu Ribbentrop-Mołotow i napaści radzieckiej na Polskę 17 września 1939 roku oraz traktatu radziecko-niemieckiego o granicy i przyjaźni z Niemcami z 28 września 1939 roku ziemie polskie o łącznej powierzchni 200 tysięcy km^2, zamieszkane przez 13 milionów obywateli, z których 5,2 miliona było Polakami, dostały się pod okupację radziecką. W październiku 1939 roku przeprowadzono kontrolowane wybory w Galicji Wschodniej (tzw. Zachodniej Ukrainie) i Zachodniej Białorusi.

W pierwszych dniach listopada 1939 roku utworzone po wyborach Zgromadzenia Ludowe zdecydowały o włączeniu zajętych w wyniku agresji ziem polskich do republik radzieckich – Ukrainy i Białorusi. Okręg wileński wraz z Wilnem został przekazany Litwie, a od lipca 1940 roku wchodził w skład Litewskiej SRR. 29 listopada 1939 roku ogłoszono dekret Rady Najwyższej ZSRR nakazujący traktowanie ludności włączonych terenów polskich jako obywateli radzieckich, co pozwoliło na powołanie do Armii Czerwonej i deportację w głąb ZSRR 210 tysięcy młodzieży polskiej.

W radzieckich obozach jenieckich po wojnie obronnej Polski 1939 roku znajdowało się 242 tysiące polskich żołnierzy i oficerów. Od pierwszych dni okupacji trwały aresztowania, deportacje i morderstwa obywateli polskich. Na ogromną skalę przeprowadzono deportację obywateli polskich w miesiącach lutym, kwietniu i czerwcu 1940 roku oraz w czerwcu 1941 roku. Formalną podstawę tych akcji stanowił rozkaz NKWD z 11 października 1939 roku, wraz z dołączoną *Instrukcją o trybie przeprowadzania deportacji antyradzieckiego elementu*. W rozkazie wymieniano liczne grupy obywateli zaliczanych do wrogów ZSRR, praktycznie deportowanym mógł zostać każdy mieszkaniec okupowanych terenów Polski. W wyniku czterech masowych akcji deportacyjnych wywieziono około 1 080 tysięcy obywateli polskich, a wraz z innymi osobami wywiezionymi w innych terminach w głąb ZSRR przesiedlono 1 114 tysięcy obywateli polskich. Zesłano również około 336 tysięcy uchodźców z Polski centralnej, którzy znaleźli się na terenach wschodnich szukając ucieczki przed Niemcami.

Łącznie w latach 1939—1941 dokonano przemieszczenia w głąb ZSRR około 1 802 tysięcy obywateli polskich. Liczbę deportowanych należałoby powiększyć o około 50 tysięcy żołnierzy Armii Krajowej, uczestników akcji Burza na wschodnich terenach Rzeczypospolitej w 1944 roku i około 150 tysięcy ludności cywilnej wywiezionej po wkroczeniu Armii Czerwonej na ziemie polskie, co daje liczbę około 2 milionów deportowanych, internowanych i uwięzionych.

Wśród represjonowanych obywateli polskich około 60% stanowili Polacy, 30% Ukraińcy, Białorusini, niecałe 10% Żydzi. W większości zesłańcy trafiali na Syberię, do Kazachstanu i radzieckiej części Azji Środkowej oraz w rejony Archangielska, Wołogdy, Komi, na Ural i do republik kaukaskich. W czasie transportu i na miejscu zesłania wskutek głodu, chorób, wycieńczenia i rozstrzeliwań (m.in. Katyń, Charków, Miednoje) zginęło do października 1942 roku około 500 tysięcy obywateli polskich. Pozostali przy życiu tworzyli zaplecze dla armii W. Andersa i Z. Berlinga. Znaczna liczba powróciła do kraju w czasie II fali repatriacyjnej w latach 1955—1957.

Zbrodnie radzieckie w Polsce lat 1939—1945, przygotowanie radzieckiej agresji na Polskę, pakt Ribbentrop-Mołotow z 23 sierpnia 1939 roku i planowany podział terytorium państwa polskiego stanowiły zbrodnię przeciwko pokojowi.

W trakcie trwania kampanii Armia Czerwona dopuściła się licznych zabójstw i mordów, zarówno na jeńcach wojennych, jak i na ludności cywilnej. Rozstrzelano m.in. generała J.K. Olszynę-Wilczyńskiego wziętego do niewoli pod Sopoćkiniami w Puszczy Augustowskiej. Za stawianie zbrojnego oporu Armii Czerwonej dokonano zbiorowych egzekucji żołnierzy polskich w okolicach Wilna, w Rohatynie i Wólce Wytyckiej, jeńców wojennych maltretowano w Grodnie, Wołkowysku, Oszmianie, Mołodecznie, Nowogródku, Sarnach, Kosowie Poleskim i Tarnopolu. Dokonywano mordów na ludności cywilnej, nie oszczędzając kobiet i dzieci, np. w Rohatynie. Złamano umowę kapitulacyjną wobec obrońców Lwowa – zamiast przyrzeczonego swobodnego opuszczenia miasta i przemarszu do Rumunii lub na Węgry, żołnierze wraz z dowodzącym generałem W. Langnerem trafili do obozów jenieckich.

Ogółem w czasie kampanii przeciwko Polsce Armia Czerwona wzięła do niewoli około 230 tysięcy żołnierzy Wojska Polskiego, funkcjonariuszy państwowych i policjantów. Po przekazaniu około 40 tysięcy jeńców Niemcom, zwolnieniach i ucieczkach, na początku listopada 1939 roku w radzieckich obozach jenieckich przebywało około 170 tysięcy osób. We wrześniu 1939 roku ZSRR nie był stroną konwencji genewskiej z 1929 roku o jeńcach wojennych i nie stosował jej ustaleń.

Wbrew powszechnie przyjętym zasadom żołnierze polscy wzięci do niewoli nie pozostali pod władzą Armii Czerwonej, lecz przekazano ich NKWD. W krótkim czasie stali się więźniami i trafili do obozów pracy rozrzuconych po całym ZSRR. Tylko około 20 tysięcy żołnierzy mogło kontynuować walkę w armii generała W. Andersa, utworzonej na podstawie umowy Sikorski-Majski z 30 lipca 1941 roku. Około 150 tysięcy osób padło ofiarą eksterminacji w więzieniach śledczych, łagrach i obozach jenieckich. Bezprzykładnego mordu dokonano z polecenia najwyższych władz radzieckich na jeńcach z Kozielska, Starobielska i Ostaszkowa, zamordowanych w Katyniu, Charkowie i Twerze.

Od momentu wkroczenia Armii Czerwonej na ziemie Rzeczypospolitej trwały masowe aresztowania obywateli polskich należących do klas posiadających, policjantów, księży, inteligencji, oficerów i podoficerów Wojska Polskiego. Do czasu rozpoczęcia (1940 rok) wielkich deportacji ludności do radzieckich więzień trafiło około 200 tysięcy osób, przeważnie narodowości polskiej.

Ogromną zbrodnią były masowe wysiedlenia i przemieszczenia ludności polskiej na terenach okupacji radzieckiej w latach 1939—1945, które objęły około 2 milionów osób. Pogwałceniem międzynarodowego prawa ludności do określenia swej przynależności narodowej był dekret Rady Najwyższej ZSRR z 29 listopada 1939 roku, na mocy którego obywatelom zajętych terenów II Rzeczypospolitej nadawano przymusowo obywatelstwo radzieckie i do maja 1940 roku przeprowadzano tzw. paszportyzację (wydawanie dowodów osobistych). Przymusowe narzucanie obywatelstwa miało na celu m.in. usankcjonowanie powołania około 210 tysięcy młodych Polaków do Armii Czerwonej. Zarządzeniem władz radzieckich wyrugowano ze szkół język polski, zlikwidowano polskie placówki kulturalne i polską prasę. Skonfiskowano majątek kościelny, kościoły zamieniano na magazyny, kina bądź domy kultury szerzące komunistyczną propagandę. Przejęcie przez władzę radziecką fabryk, banków i majątków ziemskich, nieekwiwalentna wymiana polskiego złotego na rosyjskiego rubla przy górnej granicy wymiany 250 zł na osobę, rabunki mienia państwowego i prywatnego sprawiły, że społeczeństwo żyjące pod okupacją radziecką znalazło się w skrajnej nędzy.

Po napaści hitlerowskich Niemiec na ZSRR (22 czerwca 1941 roku), wobec braku możliwości ewakuacji, NKWD mordowało więźniów skazanych na wysokie wyroki, chorych i niezdolnych do marszu. W lwowskich Brygidkach i na Zamarstynowie zamordowano około 8 tysięcy więźniów, podobnie likwidowano więzienia w: Kijowie, Smoleńsku, Charkowie, Równem, Berdyczowie, Berezweczu, Mińsku. Ogółem z rąk radzieckich i od bombardowań niemieckich zginęło około 80 tysięcy Polaków.

Po przejściu frontu rozpoczęły się aresztowania oficerów i rozbrajanie żołnierzy. Oficerów wywożono w głąb ZSRR, żołnierze mogli wybierać pomiędzy wcieleniem do armii Z. Berlinga a zsyłką. Nie wszyscy jednak mieli wybór, w głąb Rosji wywieziono całą 27 Wołyńską Dywizję Piechoty AK, zgrupowanie pułkownika A. Krzyżanowskiego (5 500 żołnierzy) biorące udział w wyzwoleniu Wilna (operacja *Ostra Brama*), 5 Dywizję Piechoty AK pułkownika W. Filipkowskiego (3 tysiące żołnierzy) walczącą przy oswobodzeniu Lwowa.

Przypadki zbrojnego oporu wobec Armii Czerwonej najczęściej kończyły się fizyczną likwidacją oficerów i żołnierzy, jak np. podczas potyczki oddziału podpułkownika M. Kalenkiewicza z oddziałami policyjnymi NKWD 21 sierpnia 1944 roku pod Surkontami, gdzie żołnierze radzieccy dobili wszystkich rannych Polaków. Przekroczenie Bugu, uznanego przez władze radzieckie za granicę Polski, nie zmieniło metod ich działania wobec przedstawicieli Polskiego Państwa Podziemnego i AK.

Wbrew stanowisku prawowitego rządu i narodu polskiego władzę w kraju oddano komunistom. 23 lipca 1944 roku PKWN wydał dekret o podporządkowaniu spraw dotyczących AK i innych polskich organizacji kompetencji sądów wojskowych ZSRR. Wzmogły działalność NKWD i kontrwywiad Armii Czerwonej *Smiersz*. Po wyzwoleniu w lipcu 1944 roku Lubelszczyzny, przy znacznym udziale 3 Dywizji Piechoty AK pułkownika A. Świtalskiego i 9 Dywizji Piechoty AK generała L. Bitnera, żołnierze tych zgrupowań znaleźli się m.in. w obozach w Nowinach, Poniatowej, Skrobowie, Majdanku. Podobny los spotkał żołnierzy AK w okręgu krakowskim i białostockim oraz na obszarze warszawskim. W 1944 roku PKWN powołał Urząd Bezpieczeństwa Publicznego, który ściśle współpracował z radzieckimi organami bezpieczeństwa w tropieniu ukrywających się działaczy politycznych i żołnierzy podziemia.

Łącznie na obszarze przedwojennej Polski radzieckie i polskie siły bezpieczeństwa aresztowały w latach 1944—1945 około 200 tysięcy osób, w tym 50 tysięcy żołnierzy AK. Jawnym pogwałceniem prawa międzynarodowego był proces szesnastu przywódców państwa polskiego przed radzieckimi organami sądowymi. Oficerowie NKWD nadzorowali pracę kontrwywiadu Wojska Polskiego (Główny Zarząd Informacji) i resortu bezpieczeństwa Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, prowadzących walkę z podziemiem zbrojnym i politycznym w Polsce w latach 1944—1948.

W 1990 roku rząd M.S. Gorbaczowa oficjalnie potwierdził odpowiedzialność NKWD za zbrodnie na ponad 20 tysiącach oficerów polskich, policjantów i urzędników państwowych w Katyniu, Charkowie i Twerze, a w grudniu tegoż roku ujawnił dokumenty potwierdzające odpowiedzialność najwyższych władz ZSRR (m.in. Biura Politycznego Komitetu Centralnego Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików)) za zbrodnie i ich ukrywanie.

W wyniku kampanii wrześniowej drugiej wojny światowej straty polskie wyniosły około 70 tysięcy poległych, 130 tysięcy rannych i zaginionych i 620 tysięcy wziętych do niewoli (w tym 242 tysiące do niewoli radzieckiej). Na Węgry przedostało się 40 tysięcy żołnierzy, do Rumunii 30 tysięcy żołnierzy, do krajów nadbałtyckich (Litwa i Łotwa) 15 tysięcy żołnierzy. Straty niemieckie, wg oficjalnych źródeł, wyniosły około 45 tysięcy zabitych, rannych i zaginionych (inne źródła podają liczby nawet trzykrotnie większe). Niemcy ponieśli duże straty w sprzęcie pancernym i lotnictwie sięgające 1/3 samolotów i czołgów. Straty Armii Czerwonej – 10 tysięcy zabitych, rannych i zaginionych.

Zsyłki na Syberię odgrywały wielką rolę w rosyjskim systemie kar, oprócz kryminalistów kierowano tu także więźniów politycznych i jeńców wojennych. W XIX wieku szczególnie liczną grupę wśród zesłańców stanowili Polacy, którzy przyczynili się do naukowego zbadania Syberii (m.in.: A. Czekanowski, J. Czerski, B.T. Dybowski, F. Kon, W. Godlewski, B. Piłsudski, W. Witkowski).

Obozy radzieckie, miejsca odosobnienia tworzone od czasów rewolucji październikowej 1917 roku i później przez władze radzieckie.

Początkowo osadzano w nich osoby, którym zarzucano działalność kontrrewolucyjną – wg ówczesnej nomenklatury „obce klasowo", mogące stanowić zagrożenie dla nowej władzy: przemysłowców, kupców, właścicieli ziemskich, urzędników, duchownych. W miarę „budowy socjalizmu" do obozów masowo trafiali przedstawiciele klas niższych, uchylający się od obowiązkowych dostaw płodów rolnych chłopi oraz robotnicy uchylający się od pracy.

Na pobyt w obozach skazywani byli członkowie partii i stronnictw politycznych, w latach 30. komuniści, od 1935 roku także dzieci. Liczba więźniów zaczęła szybko wzrastać od 1928 roku, kiedy przystąpiono do kolektywizacji wsi.

W kierownictwie partii powstał pomysł „racjonalnego wykorzystania" darmowej siły roboczej. Do koordynacji działań w tym zakresie utworzono w 1930 roku wydział GPU (Gławnoje Politiczeskoje Uprawlenije) kierujący obozami – Gławnoje Uprawlenije Łagieriej (Gułag), którego pierwszym szefem został M. Berman, kolejnym H. Jagoda.

Dużą liczbę więźniów wykorzystywano przy budowie Kanału Białomorsko-Bałtyckiego i kanału Wołga-Don. Więźniowie zatrudniani byli także przy budowie kolei i dróg (np. magistrali kolejowej Kotłas-Uchta-Peczora-Workuta), w kopalniach, przy wyrębie lasów, w przemyśle drzewnym, rolnictwie itp.

Nadzór nad obozami należał do Zarządu Głównego Zakładów Pracy Poprawczej, któremu podlegały zarządy główne grupujące obozy o jednakowym rodzaju działalności, np. leśne, przemysłu, budownictwa, rolnictwa itd.

Oprócz obozów pracy istniały, szczególnie liczne w pierwszych latach rewolucji, obozy koncentracyjne („koncłagi"). Pierwszy taki obóz powstał w 1918 roku w Niżnim Nowgorodzie. W „koncłagach" umieszczano ludzi bez wyroku sądowego, trafiały tam osoby wrogo nastawione wobec władzy radzieckiej.

Obozy istniały na całym obszarze ZSRR – w europejskiej części ZSRR (np. na Wyspach Sołowieckich, wokół Morza Białego), w Azji Środkowej (Karaganda), na Syberii (Tobolsk, Tomsk, Norylsk, Jakucja, dorzecze Kołymy), na Dalekim Wschodzie (nad Amurem, na Kamczatce, Sachalinie, Półwyspie Czukockim, w rejonie Magadanu).

Ustalenie precyzyjnej ich liczby, a także liczby więźniów i ofiar jest niemożliwe. W 1941 roku liczba uwięzionych wynosiła około 11 milionów osób, przypuszcza się, że w granicach kilkunastu milionów osób utrzymywała się liczba więźniów w okresie lat 1929—1953. Próbując określić liczbę ofiar należy liczyć się z pomyłką, obejmującą miliony istnień ludzkich.

Po wrześniu 1939 roku do obozów radzieckich trafiło 400 tysięcy Polaków zamieszkałych na terenach anektowanych przez ZSRR. Zostali rozmieszczeni w 2500 obozów w rejonie Archangielska, Norylska, w Zagłębiu Donieckim i Kazachstanie. W obozach jenieckich umieszczono wziętych do niewoli polskich żołnierzy i oficerów. Około 15 tysięcy oficerów wojska, straży granicznej, służby więziennej i policji, przetrzymywanych w Kozielsku, Starobielsku i Ostaszkowie zamordowano.

Szacuje się, że do czasu ogłoszenia „amnestii", w związku z podpisaniem układu Sikorski-Majski w obozach zmarło około 250 tysięcy Polaków. Uwolnieni trafili do armii W. Andersa i formowanej później Dywizji im. Tadeusza Kościuszki (Armia Polska w ZSRR), wielu jednakże powróciło do Polski dopiero po 1956 roku.

Z chwilą wkroczenia Armii Czerwonej na obszary należące do Polski przedwrześniowej rozpoczęły się deportacje żołnierzy AK i innych organizacji niepodległościowych oraz ludności cywilnej, szczególnie autochtonów z ziem przyłączonych do Polski.

Ponurą sławę zyskał obóz przejściowy w Rembertowie (pod Warszawą). Wywożono stąd żołnierzy AK na północ ZSRR całymi pociągami, w bydlęcych wagonach, pod silną strażą, często skutych kajdankami. W obozie w Przemyślu aresztowanych żołnierzy AK przebierano w mundury niemieckie i wywożono do Rosji jako jeńców wojennych.

Wg danych szacunkowych po 1945 roku w głąb ZSRR wywieziono ponad 200 tysięcy obywateli Polski, w ogromnej większości do obozów pracy.

Wołżańskich Niemców Socjalistyczna Republika Autonomiczna istniała w latach 1924—1941, Autonome Sozialistiche Sowjetrepublik der Wolgadeutschen, Awtonomnaja Socjalisticzeskaja Riespublika Powołżskich Niemcow, początkowo część Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Położona nad Wołgą na obszarze guberni Saratow i Samara. Powierzchnia 28 200 km^2, 605 tysięcy mieszkańców (1939 rok), z tego 66% Niemców, 20% Rosjan, 12% Ukraińców. Stolica Engels (do 1931 roku Pokrowsk). Podwaliny republiki stworzyli niemieccy bolszewicy w 1918 roku, w 1924 roku została przekształcona w Autonomiczną Socjalistczną Republikę Niemców Wołżańskich. Ludność zajmowała się przeważnie rolnictwem. Obszar użytków rolnych obejmował tereny o powierzchni 25 647,7 km^2 (z czego 72% stanowiły pola uprawne, 22% łąki i pastwiska, 4% lasy).

W obawie przed przyłączeniem się Niemców Wołżańskich do wojsk hitlerowskich J.W. Stalin wydał rozkaz (28 sierpnia 1941 roku) wysiedlenia mieszkańców republiki. Poprzedziła go dywersja radzieckich skoczków z NKWD przebranych w niemieckie mundury, których mieszkańcy życzliwie przyjęli. Akcję wysiedleńczą przeprowadzono w sierpniu – wrześniu (kierował nią I.A. Sierow). Około 382 tysiące osób przesiedlono głównie do Kazachstanu, a także na Syberię (oszczędzano Niemców z małżeństw mieszanych).

Wołżańscy Niemcy, Wolgadeutsche, najstarsza grupa kolonistów niemieckich, przybyłych do Rosji głównie z Nadrenii, Hesji, Palatynatu, Alzacji, Holandii i Szwajcarii w latach 1763—1774, osiadłych na obu brzegach Wołgi w guberniach Saratow i Samara. 75% tej populacji stanowili protestanci. W latach 1853—1874 z Gdańska przybyli także mennonici. W 1914 roku liczba Niemców osiedlonych aż po Ural wynosiła 700 tysięcy. W 1924 roku Niemcy Wołżańscy powołali Socjalistyczną Republikę Autonomiczną Wołżańskich Niemców.

Ich charakterystyczne domy budowane z drewna i kamienia wywarły wpływ na stylistykę budownictwa rosyjskiego na tym obszarze. Posiadali własne szkolnictwo na wysokim poziomie. Od połowy XIX wieku wydawali własne gazety, m.in.: *Volksbote* (od 1874 roku) i *Saratower Deutsche Zeitung* (od 1906 roku).

ZSRR był państwem wielonarodowym. Polityka komunistów wobec różnych narodowości konsekwentnie zmierzała do ich rusyfikacji (m.in. obowiązkowa nauka języka rosyjskiego, rusyfikacja administracji w republikach związkowych, pobór do Armii Radzieckiej itp.), nie przyniosła jednak spodziewanych rezultatów, a uaktywniające się nacjonalizmy stały się jedną z przyczyn rozpadu ZSRR. W drugiej połowie lat 80. nasiliły się konflikty między Azerami i Ormianami, Rosjanami i Litwinami, Ukraińcami, Tatarami, postulaty narodowe akcentowali Gruzini, Niemcy nadwołżańscy, Tatarzy krymscy, Uzbecy i inni.

W okresie stalinowskim miały miejsce represje i deportacje tysięcy Łotyszów.

Żydowski Obwód Autonomiczny, Jewriejskaja awtonomnaja obłast′, obwód autonomiczny w azjatyckiej części. W marcu 1928 roku Centralny Komitet Wykonawczy Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików) podjął uchwałę o zasiedleniu tego rejonu przez ludność żydowską. Deportowano tu Żydów z wielu rejonów ZSRR.

W ostatnich czasach nie zostało niemal nic z dawnej wielkiej różnorodności rdzennej ludności Krymu. Starożytnych Taurów i Tauro-Scytów dawno zalały kolejne fale przybyszów. Krymscy Goci bronili położonej w głębi lądu twierdzy Mangup aż do 1475 roku. Tatarów hurtem deportował w 1942 roku Stalin. Grecy pontyjscy dotrwali do czasu deportacji w 1949 roku. Garstka Żydów, którym udało się umknąć faszystom, w latach osiemdziesiątych wyjechała do Izraela. Rosjanie i Ukraińcy stworzyli przytłaczającą większość.

Wprawdzie istnieje szereg opracowań, ale nie są znane dane o deportacjach i wyniszczeniach narodów zamieszkujących azjatycką, a nawet europejską część Rosji, które niewątpliwie miały miejsce podczas ujarzmiania tych narodów. Podkreślenia niestety wymaga fakt, że tak olbrzymie deportacje i wyniszczenia narodów wymagały i były realizowane przez setki tysięcy Rosjan święcie przekonanych o konieczności takich działań dla dobra Matuszki Rusi. To czego zaznali Polacy przez wieki ujarzmiania przez Rosję, to samo zaznały liczne narody Azji, ale ich krzyk rozpaczy został skutecznie stłumiony i unicestwiony. Przyjmijmy, że ten krzyk znajduje się w niezapisanych poniższych wierszach.

!

!

!

!

CZERNIENKO KONSTANTIN USTINOWICZ
ЧЕРНЕНКО КОНСТАНТИН УСТИНОВИЧ

Czernienko Konstantin Ustinowicz żył w latach 1911—1985. Sowiecki polityk. Generalny sekretarz KC KPZR i przewodniczący Najwyższej Rady ZSRR w latach 1984—1985. Od 1933 roku w pracy partyjnej. Przy L. I. Breżniewie był wprowadzony w skład wyższej partyjnej nomenklatury. [Ogonowskaja – s. 790]

Krótkotrwała władza dożywotniego sekretarza generalnego KC KPZR K.U. Czernienki (lata 1984—1985) nie wpłynęła na zmianę w stosunkach wewnętrznych w ZSRR.

Po śmierci Andropowa, Plenum KC KPZR 13 lutego 1984 roku wybrało generalnym sekretarzem KC K. Y. Czernienkę. W kwietniu 1984 roku Czernienko został przewodniczącym Najwyższej Rady ZSRR. Nowy przywódca, który miał już ponad 70 lat, nie umiał podjąć programu wyjścia ZSRR z kryzysu. 10 marca 1985 roku Czernienko zmarł.

Rok 1984:

Bajkalsko-Amurska Kolej, Bajkalsko-Amurska Magistrala Kolejowa, Bajkało-Amurskaja magistral, BAM, linia kolejowa w Rosji. Początkowy odcinek kolei od miasta Ust-Kut nad Leną do Komsomolska nad Amurem (długość 3 145 km) wybudowano w latach 1974—1984, następnie przedłużono ją od miasta Tajszet do Sowieckiej Gawani nad Cieśniną Tatarską (długość 4 300 km). BAM umożliwia zagospodarowanie złóż surowców mineralnych Rosji, położonych na północ od Kolei Transsyberyjskiej, z którą połączona jest trzema odcinkami.

ANDROPOW JURIJ WŁADIMIROWICZ
АНДРОПОВ ЮРИЙ ВЛАДИМИРОВИЧ

Działacz polityczny i państwowy. Członek Politbiura KC KPZR od 1973 roku, generalny sekretarz KC KPZR w latach 1982—1984. Ambasador ZSRR na Węgrzech, uczestnik węgierskich wydarzeń roku 1956 [delikatnie powiedziane]. W latach 1967—1982 stał na czele KGB. Współcześni podkreślali jego odpowiednią niezależność, samodzielność i wysoki intelekt. Po Berii ani jeden z przewodniczących KGB nie był członkiem Politbiura i tylko Andropow był kandydatem na członka Politbiura [Kandydat na członka, tak jak w Polsce zastępca członka, brał czynny udział w pracach biura politycznego bez jakichkolwiek zmniejszonych uprawnień]. Został głową partii i państwa po śmierci L. I. Breżniewa. Partyjną pracę zaczął od walki z korupcją, przeprowadził „czystkę" w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, był zwolennikiem wprowadzenia dyscypliny pracy. W wewnętrznej polityce trzymał się kursu surowości ZSRR w stosunku do przeciwników politycznych. [Ogonowskaja – s. 788]

Efemeryczny dożywotni przywódca KPZR J. Andropow zmarł w lutym 1984 roku.

Rok 1983:

W 1983 roku w ZSRR na zamkniętym posiedzeniu partyjnym Akademii Nauk, akademik T. I. Zasławskaja przeprowadziła wywód o tym, że przyczyna kryzysu tkwi w niezdolności systemu skutecznego wykorzystania ludzkich możliwości i intelektualnego potencjału społeczeństwa, co wyrażało się w ogromnej centralizacji, w dyrektywnym planowaniu, w braku sterowania cen przez rynek, w nieracjonalnym wykorzystaniu posiadanych środków, w kontroli wszelkich sposobów materialnej stymulacji, w ograniczeniu i zakazach wszelkiej indywidualnej działalności.
[Ogonowskaja, s. 781]

W okresie kierowania KGB, Andropow zebrał ogromny materiał o trwonicielach, łapownikach i szantażystach wśród wyższej nomenklatury. Wiele szumu wywołała sprawa ministra spraw wewnętrznych, przyjaciela Breżniewa, obwinionego o korupcję i ukryte afery różnego rodzaju, w szczególności związanych z spekulacją drogocennymi przedmiotami (w to była zamieszana córka Breżniewa). W rezultacie wykrycia tych machinacji, przyjaciel Breżniewa popełnił samobójstwo. Główne procesy dotyczyły przywódców Krasnodarskiego Kraju, urzędników ministerstwa handlu wewnętrznego i innych. W trakcie przeprowadzono „czystkę" w aparacie milicji. [Ogonowskaja, s. 781]

I sekretarz Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Uzbekistanu (KC KPU) S. Raszydow w latach 1959—1983, rządził krajem w sposób dyktatorski, stosując bezwzględne i brutalne metody; poza funkcją I sekretarza KC KPU zasiadał w Biurze Politycznym KPZR.

W czerwcu 1983 roku KC KPZR, Rada Ministrów ZSRR i WCSPS podjęły uchwałę „O zwiększeniu pracy nad wzmocnieniem socjalistycznej dyscypliny pracy". Uchwała była nastawiona przeciw negatywnym zjawiskom w życiu sowieckiego społeczeństwa: niedbalstwu, niegospodarności, odstępstw od dyscypliny pracy. Realizacja postanowienia przejawiła się w kampanii zabronienia ludziom wychodzenia podczas pracy do sklepów, kin itd. Społeczeństwo żądało wprowadzenia porządku w tym zakresie, ale merowie miast nie uzyskali pożądanych rezultatów. Jednak z opracowań statystycznych wynikało, że w rezultacie samowolnego niestawienia się w pracy tracono mniej niż 2% czasu pracy. Powstawała potrzeba poważnych zmian strukturalnych. [Ogonowskaja s. 780]

Rok 1982:

W listopadzie 1982 roku podjęto ustawę o państwowej granicy ZSRR. Ustawa potwierdzała nietykalność i nienaruszalność granic ZSRR. Nadgranicznym wojskom polecono zapobiegać przenikaniu do ZSRR wszelkiego rodzaju wydawnictw, rękopisów, mikrofilmów, zapisów magnetofonowych, posiadanie których mogło przynosić uszczerbek ekonomicznym i politycznym interesom ZSRR, jego bezpieczeństwu, społecznemu porządkowi, a także zdrowiu duchowemu i moralnego stanu narodu. [Ogonowskaja s. 780]

10 listopada 1982 roku umarł L. I. Breżniew. Na nadzwyczajnym plenum KC KPZR 12 listopada generalnym sekretarzem KC KPZR został wybrany J. B. Andropow, który w czerwcu 1983 roku został przewodniczącym prezydium Najwyższej Rady ZSRR. [Ogonowskaja s. 780]

BREŻNIEW LEONID ILJICZ
БРЕЖНЕВ ЛЕОНИД ИЛЬИЧ

Sowiecki partyjny i państwowy działacz. Urodził się w rodzinie wielodzietnego robotnika metalurgii. W 1927 roku skończył technikum, został specjalistą uprawy ziemi. Pracował w Kurskim Obwodzie, w Białorusi, na Uralu. Brał udział w tworzeniu kołchozów i w „rozkułaczaniu". W 1931 roku wstąpił do partii WKP(b). W 1935 roku ukończył Instytut Metalurgii w Kamienskoje. W czasie wojny był politycznym działaczem w różnych częściach ZSRR. Wojnę zakończył w Pradze w 1945 roku na stanowisku generał-majora. W latach 1946—1950 zajmował stanowisko pierwszego sekretarza Zaporożskiego i Dniepropietrowskiego komitetu obwodowego. W 1950 roku został pierwszym sekretarzem KC KP(b) w Mołdawii. W 1954 roku będąc drugim sekretarzem KC Kazachstanu był skierowany na rozpoznanie całokształtu spraw i przez rok był pierwszym sekretarzem KC Kazachstanu. Od 1860 roku był Przewodniczącym prezydium Najwyższej Rady ZSRR. W 1964 roku po usunięciu N. S. Chruszczowa został pierwszym sekretarzem, a w 1966 roku generalnym sekretarzem KC. Polityka wewnętrzna w czasach Breżniewa odznaczała się ekonomiką militarną, destalinizacją, zwiększeniem rozdziału między dobrobytem najwyższych i ubożeniem dołów, korupcją organów władzy. Za jego czasów były wprowadzone wojska do Czechosłowacji w 1968 roku i do Afganistanu w 1979 roku. Przyjęta Konstytucja w 1977 roku przyjmowała przewodnią rolę partii KPZR. Jego działalność doprowadziła do kryzysów, objawów zastoju w ekonomice, stworzyła fenomen dysydentów, wykazała nieżyciowość socjalizmu i konieczność reform. W ciągu 18 lat stania u władzy otrzymał 114 nagród, w tej liczbie siedem orderów Lenina, cztery Gwiazdy Bohatera Związku i „Złotą Gwiazdę" Bohatera Socjalistycznej Pracy, order Zwycięstwa i wiele innych.

[Ogonowskaja – s. 788]

Za kadencji Breżniewa nastąpił okres ekspansji polityczno-wojskowej na arenie międzynarodowej, m.in. realizacja doktryny o ograniczonej suwerenności krajów bloku komunistycznego (tzw. doktryna Breżniewa).

W czasie wieloletnich rządów L. Breżniewa (do 1982 roku) KPZR stała się masową organizacją fasadową, kierowaną przez partyjno-państwową oligarchię.

Leonid I. Breżniew (panował w latach 1964—1982), pełniący dożywotnio kluczową w sowieckim systemie władzy, czyli w partii i państwie, funkcję sekretarza generalnego (pierwszego sekretarza), inicjując realizację dziewiątej (lata 1971—1975) i dziesiątej (lata 1976—1980) pięciolatki podjął program zwiększenia produkcji dóbr konsumpcyjnych kosztem dóbr inwestycyjnych. Centralne planowanie gospodarcze i liczne kadry biurokratyczno-partyjne uniemożliwiły strukturalne zmiany ekonomii socjalistycznej.

jedenasta pięciolatka (1981—1985)

Rok 1983:

Listopad: J. W. Andropow oświadczył o wyjściu ZSRR z rozmów genewskich o ograniczeniu atomowej broni w Europie.

Wrzesień: zestrzelenie południowo-koreańskiego samolotu pasażerskiego w sowieckiej przestrzeni powietrznej nad Morzem Japońskim.

Rok 1982:

Rozmowy na temat wzajemnego ograniczenia zbrojeń w zakresie broni konwencjonalnej toczyły się w Wiedniu przez piętnaście lat. Negocjacje w sprawie redukcji zbrojeń strategicznych (Strategic Arms Reduktion Talks, START), dotyczące broni nuklearnej prowadzono od roku 1982 w Madrycie. Trzydzieści lat rozmów międzynarodowych zdziałało równie mało jak seria powszechnych kampanii przeciwko broni nuklearnej […] Davies s. 1187

Rok 1981:

Od 23 lutego do 3 marca 1981 roku odbywał się XXVI zjazd KPZR. W tym czasie partia liczyła 17 milionów 480 tysięcy członków i kandydatów, co stanowiło ponad 9% wzrost [może w stosunku do poprzedniego zjazdu]. Zjazd przyjął jedenasty plan pięcioletni (lata 1981—1985), którego głównym zadaniem było ekonomiczne przejście na intensywny rozwój. [Ogonowskaja, s. 780]

kryzys lat 1980—1981 w Polsce, zagrożenie interwencją rosyjską w Polsce
[Opisałem w pecie nr 8 pt. „Stado pasterzy" – zapraszam do przeczytania].

Krótko mówiąc, Zachód zrobił się dekadencki, podczas gdy Wschód – w rękach zwycięskiego proletariatu – zachował pełnię sił i zdrowia. Wcześniej czy później kapitalistyczne reżimy zaczną się chylić ku upadkowi, socjalistyczna ojczyzna zada im ostateczny cios, granice upadną, a Wschód złączy się z Zachodem pod sowieckim przywództwem, w nowym rewolucyjnym braterstwie. O tym marzył Lenin i to miał na myśli Leonid Breżniew, mówiąc o „naszym wspólnym europejskim domu". [przemówienie w Bad Godesberg z 23 listopada 1981 roku] [Dawies s. 66]

Na początku lat osiemdziesiątych rozpoczęto prace nad przeobrażaniem przyrody. Na podstawie przedłożonych planów zamierzano skierować część północnych rzek do Wołgi, a także zwrócić sybirskie rzeki do Środkowej Azji do Kazachstanu. Groziło to ZSRR niespotykaną ekonomiczną katastrofą. [Ogonowskaja, s. 779]
[…a i ekologiczną także…]

dziesiąta pięciolatka (1976—1980)

Rok 1980:

Żydowski Obwód Autonomiczny, Jewriejskaja awtonomnaja oblast′, obwód autonomiczny w azjatyckiej części. — Dopiero w roku szkolnym 1979—1980 wprowadzono nauczanie języka jidysz jako nadobowiązkowego.

Rok 1979:

W latach 1979—1984 z Ameryki Północnej sprowadzano do ZSRR co roku 40 milionów ton zboża. W okresie od 1969 do 1984 roku w ZSRR było osiem nieurodzajnych lat (1969, 1972, 1974, 1975, 1979, 1980, 1981, 1984). Władze przypisywały to zmianom klimatycznym, jednak same tylko straty ziarna były w dużym stopniu skutkiem nieodpowiedzialnych przewozów i sposobem przechowywania ziarna, w rezultacie czego niszczono do 15% zbiorów. [Ogonowskaja, s. 779]

SALT II (1979 rok) o ograniczeniu zbrojeń strategicznych.

W grudniu 1979 roku Breżniew, stary i schorowany, rozpoczął niepomyślną dla ZSRR, awanturniczą interwencję Armii Czerwonej w Afganistanie, która dała tam początek długotrwałej wojnie domowej. We wrześniu 1979 roku został zamordowany prezydent Taraki, a jego miejsce zajął przywódca frakcji Chalk, Hafizullah Amin, który nie uzyskał akceptacji ZSRR. Po zamordowaniu Amina, na stanowisko prezydenta został wyniesiony, dyspozycyjny wobec Moskwy, Babrak Karmal z frakcji Parczam, który usiłował osłabić opozycję łagodząc kurs polityczny. Interwencja radziecka wywołała protesty na arenie międzynarodowej, stając się przyczyną nawrotu „zimnej wojny" pomiędzy ZSRR i USA.

Po śmierci Mao Tse-tunga i tzw. przewrocie październikowym (1976 rok) inspiratorzy rewolucji zostali usunięci ze stanowisk, aresztowani i osądzeni. Nowe władze chińskie zainicjowały politykę liberalizacji gospodarki i zacieśnienia współpracy handlowej z krajami zachodnimi. W 1979 roku wypowiedziały ZSRR układ o przyjaźni i współpracy, podpisały traktat o pokoju i przyjaźni z Japonią, nawiązały stosunki dyplomatyczne ze Stanami Zjednoczonymi.

Wietnam. Po komunistycznej przebudowie stosunków społecznych i gospodarczych w prowincjach południowych pojawiły się trudności ekonomiczne. Sytuację pogarszało wstrzymanie zachodniej pomocy humanitarnej po inwazji Wietnamu na Kambodżę na przełomie lat 1979 i 1980 oraz nadmierne obciążenie gospodarki wydatkami na zbrojenia. Akcja wojskowa w Kambodży i obalenie rządów Czerwonych Khmerów doprowadziły w lutym 1979 roku do konfliktu z Chinami, walki w kilku nadgranicznych prowincjach trwały do marca.

W lipcu 1979 roku KC KPZR uchwalił rozpropagowanie wprowadzenia nowej formy organizacji pracy – zamiast obecnego systemu brygadowego – system Złobina. W tym latach w ZSRR powszechnie stosowano brygadowy system pracy. Natomiast N. A. Złobin wykazał, że wydajność znacznie wzrośnie, jeśli połączy się wydajność pracy poszczególnego pracownika z jego finansowym wynagrodzeniem. System w zasadzie przyjęto, ale aparat partyjny i administracyjny obłożył go tak znaczną ilością instrukcji, warunków i ograniczeń, że w zasadzie został nadal system brygadowy, czyli system zbiorowej wydajności pracy.

W tym samym miesiącu uchwalono plan podwyższenia wydajności rolnictwa, jednak nadal najważniejszym w całej gospodarce był rozwój kompleksu przemysłu wojennego. [Ogonowskaja, s. 779]

W czerwcu 1979 roku odbyło się wiedeńskie spotkanie L. I. Breżniewa z prezydentem USA J. Karterem, podczas którego podpisali Umowę SALT-2; umowa przewidywała nieznaczne (na 150 jednostek) ograniczenie liczby międzykontynentalnych rakiet balistycznych, a także różne ograniczenia zbrojeniowe. Umowa nie została ratyfikowana przez Amerykański Kongres w związku z interwencją sowiecką w Afganistanie. Spowodowało to zaostrzenie stosunków między ZSRR i USA, co oznaczało koniec okresu odprężenia. [Ogonowskaja, s. 786]

W dniach od 17 do 24 stycznia 1979 roku przeprowadzono powszechny spis ludności. W ZSRR wykazano 262 miliony 436 tysięcy ludzi, przy czym w miastach mieszkało 62% ludności. W Rosyjskiej Socjalistycznej Republice Radzieckiej mieszkało 137,6 miliona ludzi. [Ogonowskaja, s. 778]

Rok 1978:

Kapica Piotr L., żył w latach 1894—1984, fizyk rosyjski; badacz właściwości ciał w silnych polach magnetycznych i niskich temperaturach; odkrył nadciekłość helu II; w 1978 roku Nagroda Nobla w dziedzinie fizyki.

Wschód […] wierzył mocno w gospodarczą samowystarczalność i wolał zacofanie od zależności od importu z krajów kapitalistycznych. Pod koniec lat siedemdziesiątych klęski zbiorów w ZSRR regularnie kończyły się panicznymi zakupami ogromnych ilości amerykańskiego zboża, a 50 procent radzieckiej produkcji ropy naftowej z góry przeznaczano na deficytowy handel w obrębie RWPG. […] [Davies s. 1185]

Wyniki ekonomiczne drugiej połowy lat sześćdziesiątych przybrały jeszcze bardziej ekstensywny charakter. Z jednej strony wydatnie zwiększyła się liczba budowanych przemysłowych przedsięwzięć, ale z drugiej strony ich efektywność nie odpowiadała światowym standardom i nie odpowiadała poniesionym nakładom. W ciągu dwudziestolecia wybudowano:

w 1978 roku:
Wołgodoniecki zakład „Atommasz”,

w 1974 roku:
Czerepowiecki zakład chemiczny,

w 1970 roku:
Wołżański zakład samochodowy w Togliatti,

w 1969 roku:
Angarski zakład konstrukcji metalowych i niestandardowego oprzyrządowania,
Primorski zakład wysokiego wzbogacania [rud],

w 1968 roku:
ważniejszy na świecie zakład wytopu rtęci Nikitowskiego rtęciowego kombinatu w Donieckim Obwodzie,

w 1967 roku:
Nowokujbyszewski kombinat naftowy – największy w Europie,

w 1966 roku:
zakład odczynników chemicznych w Jerewaniu,
Iżewską fabrykę samochodów,

w 1965 roku:
Sumgaitską hutę szkła,
Czerkaski zakład azotowy,
Kaunaski zakład sztucznych włókien,
Dorogobyżski zakład azotowy.

Rok 1977:

Zasady ustrojowe ZSRR precyzowały konstytucje w tym kolejna z 1977 roku, zapewniające ciągłość państwowości sowieckiej na podstawie zasady przewodniej roli partii komunistycznej.

Od 1977 roku Czukocki Narodowy Okręg nazwano Czukockim Okręgiem Autonomicznym – usunięto z nazwy zbyt dużo mówiące słowo „narodowy”.

Ważny region eksploatacji złóż ropy naftowej i gazu ziemnego w Zachodniosyberyjskim Zagłębiu Naftowym — Jamalsko-Nieniecki Okręg Narodowościowy — stracił z nazwy zbyt dosadne słowo „narodowościowy” i od 1977 roku nazywał się Jamalsko-Nienieckim Okręgiem Autonomicznym.

Rok 1976:

W dniach od 24 lutego do 5 marca 1976 roku odbywał się XXV zjazd KPZR, który przyjął dziesiąty pięcioletni plan (na lata 1976—1980). Podstawowym priorytetem planu była idea Breżniewa o rozwoju przemysłu obronnego, rozwój energetyki, rozwój wsi, opanowanie Syberii. A. N. Kosygin był przeciw temu planowi i proponował na pierwszym miejscu postawić rozwój lekkiego przemysłu – wzorując się na czechosłowackich osiągnięciach. [Ogonowskaja, s. 778]

dziewiąta pięciolatka (1971—1975)

Rok 1975:

W latach 70. nastąpiło odprężenie, odbyła się Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, zakończona w 1975 roku podpisaniem *Aktu Końcowego* w Helsinkach, podpisano Układy SALT I i SALT II (rozbrojeniowe układy), Chiny weszły do ONZ. Mimo to nasilała się ekspansja radziecka w Azji, Afryce i Ameryce Łacińskiej.

Z punktu widzenia ZSRR, Akt Końcowy z Helsinek zastępował traktat pokojowy z Niemcami, który się nigdy nie zmaterializował. Z punktu widzenia Zachodu był przyznaniem, że dominacji ZSRR w Europie Wschodniej nie da się zakończyć siłą oraz postanowieniem, że Związek Radziecki należy zmusić do kupna stabilizacji za wysoką cenę polityczną. Pierwszy koszyk negocjacji, obejmujący kwestie bezpieczeństwa, zakończył się osiągnięciem zgody co do gwarancji istniejących granic w Europie, za wyjątkiem pokojowych zmian dokonywanych za obopólną zgodą. Koszyk drugi obejmował środki rozszerzenia współpracy gospodarczej. Koszyk trzeci – postanowienie wspierania szerokiego wachlarza projektów w dziedzinie kultury i komunikacji oraz zapewnienie właściwych stosunków międzyludzkich. To była owa metka z polityczną ceną. Od dnia podpisania Aktu Końcowego w roku 1975 reżimy Wschodu musiały wybierać między poszanowaniem praw swoich obywateli a ryzykiem ujawnienia faktu, że łamią własne uroczyste postanowienia. [Davies s. 1189]

[…] w latach siedemdziesiątych zarówno Rosja jak i Ameryka były już wystarczająco skruszone, aby móc poświęcić więcej uwagi procesowi, który sprytnie określano mianem *détente* (odprężenia). Wkrótce po pierwszych rozmowach *Strategic Arms Limitation Talks* (SALT) w Wiedniu rozpoczęto debaty polityczne, które w 1975 roku ostatecznie doprowadziły do podpisania Aktu Końcowego w Helsinkach. […] [Davies s. 1185]

L. W. Kantowicz – nagroda Nobla w dziedzinie ekonomii.

Sacharow Andriej D., żył w latach 1921—1989, rosyjski fizyk teoretyk; czołowy dysydent rosyjski; prace z fizyki plazmy i reakcji termojądrowej; uważany za ojca sowieckiej bomby wodorowej; współtwórca idei tokamaka; w latach 60. występował przeciwko przeprowadzaniu próbnych wybuchów jądrowych; zaangażowany w obronę praw człowieka w ZSRR; represjonowany; w 1975 roku Pokojowa Nagroda Nobla.

Sacharow Andriej Dmitriewicz (żył w latach 1921—1989) Fizyk, absolwent Moskiewskiego Uniwersytetu, Fakultetu Fizyki. Pracował w Instytucie Fizyki Akademii Nauk ZSRR. Od 1948 roku wchodził w skład grupy pracującej nad bronią atomową. Akademik, trzykrotny Bohater Socjalistycznej Pracy, laureat Stalinowskiej i Leninowskiej Nagrody. Od drugiej połowy lat pięćdziesiątych zajmował się badaniami wpływu promieniowania i jego następstw, doszedł do wniosku o ważności zakazu prowadzenia doświadczeń atomowych. Laureat Pokojowej Nagrody Nobla w 1975 roku. Wystąpił przeciw rozpoczęciu wojny w Afganistanie. Za swoje przekonania był wysłany do miasta Gorkij, skąd wrócił dopiero za Gorbaczowa. W 1989 roku został wybrany narodowym posłem ZSRR.
[Ogonowskaja s. 790]

Rok 1974:

W kwietniu 1974 roku rozpoczęto budowę linii kolejowej – Bajkało-Amurskiej Magistrali (BAM).

Rok 1973:

Zakończono wojnę wietnamską, w którą pośrednio zaangażował się ZSRR w ramach swej polityki antyamerykańskiej.

Rok 1972:

W maju 1972 roku miała miejsce pierwsza w historii wizyta prezydenta USA R. Nixona w ZSRR. W czasie wizyty podpisano Układ SALT-1 przewidujący ograniczenie przeciwrakietowej obrony i ograniczenie strategicznych zbrojeń (ograniczenie międzykontynentalnych rakiet i rakiet na łodziach podwodnych). [Ogonowskaja s. 786]

Ukraina. Prowadzona przez Moskwę polityka rusyfikacji i kampania antyżydowska została zahamowana na Ukrainie w latach 1963—1972, gdy stanowisko I sekretarza Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Ukrainy (KPU) sprawował P. Szelest, zdymisjonowany jednak za sprzyjanie „burżuazyjnemu nacjonalizmowi". Ponowna ostra rusyfikacja nastąpiła w czasie rządów L.I. Breżniewa, m.in. zamknięto większość szkół ukraińskich.

Komitet Rozbrojeniowy z siedzibą w Genewie, powiązany z ONZ systemem sprawozdań i zaleceń. Pierwotnie skupiał 18 państw, następnie 40. Rokowania doprowadziły do zawarcia istotnych układów, konwencji o zakazie badań, produkcji i magazynowania broni bakteriologicznej (1972 rok).

W maju 1972 roku 18-letni Romas Kałanty dokonał samospalenia się w proteście przeciw okupacji Litwy przez ZSRR. [Ogonowskaja, s. 776]

Rok 1971:

Komitet Rozbrojeniowy z siedzibą w Genewie, powiązany z ONZ. Rokowania doprowadziły do zawarcia istotnych układów, o dezatomizacji dna oceanów (1971 rok).

W 1971 roku przyjęto kompleksowy program rozpisany na 15-20 lat dostarczania ropy naftowej i gazu do Zachodniej Europy poprzez naftociąg „Przyjaźń" i gazociąg „Związek". W 1975 roku ZSRR przesłał do Zachodniej Europy około 50 milionów ton ropy, a na początku lat osiemdziesiątych dostarczał już 508 milionów ton.

Od 30 marca do 9 kwietnia obradował XXIV zjazd KPZR, który przyjął dziewiąty pięcioletni plan na lata 1971—1975. Zadania dziewiątej i dziesiątej pięciolatki nie były wykonane.

ósma pięciolatka (1966—1970)

Rok 1970:

W 1970 roku wszedł w życie układ o nierozprzestrzenianiu (nieproliferacji) broni jądrowej, do którego przystąpiło 178 krajów, przedłużony w 1995 roku bezterminowo.

Sołżenicyn Aleksandr I., urodzony w 1918 roku, pisarz rosyjski; w latach 1945—1956 więzień łagrów i zesłaniec; w 1974 roku pozbawiony obywatelstwa i deportowany z ZSRR; proza moralistyczna podejmująca temat przemocy państwa nad jednostką, ukazująca gehennę życia łagrowego; opowieści (*Jeden dzień Iwana Denisowicza, Zagroda Matriony*), powieści *Oddział chorych na raka, Krąg pierwszy*, słynny cykl *Archipelag Gułag 1918—1956*, kilkutomowa epopeja historyczna o XX-wiecznych dziejach Rosji *Krasnoje koleso* (m.in. *Lenin w Zurychu*); wystąpienia publicystyczne; w 1970 roku Nagroda Nobla.

W listopadzie 1970 roku powstał w Moskwie Komitet Ochrony Praw Człowieka, który w lipcu 1971 roku został przyjęty do Międzynarodowej Ligi Praw Człowieka. [Ogonowskaja, s. 775]

W dniach od 15 do 22 stycznia 1970 roku przeprowadzono ogólnozwiązkowy spis ludności. Wyniki spisu wykazały, że w ZSRR ludność stanowi 243 miliony, chociaż demografowie oceniali ją na 250 milionów. Spis wykazał spadek urodzin. Grupa „rządzących" włączając pierwszych sekretarzy podstawowych organizacji partyjnych i sekretarzy rad wiejskich wynosiła 405 tysięcy 784 osoby (0,35% ludności). [Ogonowskaja, s. 775]

Ósma pięciolatka (na lata 1966—1970) wykazała najbardziej stabilny rozwój po wojnie. Wyrażało to się, zgodnie z oficjalnymi danymi, wzrostem produktu narodowego o 13%, produkcji przemysłowej o 50%. W tym czasie zrealizowano ponad 1900 przedsięwzięć przemysłowych. Dotyczyło to szczególnie rejonów, gdzie odkryto ropę naftową. Ogólna ilość wybudowanych naftociągów i gazociągów wyniosła 35 tysięcy kilometrów. Wchodził w to sowiecko-czechosłowacki gazociąg „Braterstwo" (1967 rok), międzykontynentalny gazociąg Środkowa Azja – Centrum (1967 rok) i inne. [Ogonowskaja, s. 772]

W 1960 roku odkryto w Tiumeńskim Obwodzie wyjątkowo bogate złoża ropy naftowej. Wkrótce też przystąpiono do eksploatacji pokładów roponośnych. W 1964 roku wydobyto tu zaledwie 600 tysięcy ton ropy naftowej, w 1970 roku już 34 miliony ton. [Łukawski, s. 361]

Rok 1969:

W latach 1966—1969 trwały konflikty na granicy Radziecko – Chińskiej. Pod koniec lat sześćdziesiątych nastąpiło zaostrzenie stosunków Radziecko – Chińskich. Chiny zaczęły pretendować do miana trzeciej międzynarodowej siły z powodu: największej liczby ludności, nasilenie się konfliktów na świecie, posiadanej ogromnej armii, posiadanie broni atomowej. Poza tym komunistyczna partia Chin uznała siebie za przewodnią partię marksistowsko- leninowską na świecie. W okresie lat 1966—1969 na granicy między ZSRR i Chinami nieustannie miały miejsce incydenty zbrojne. Z wiosną 1969 roku miały miejsce krwawe wydarzenia. Przyczyny konfliktu sięgały korzeniami w XIX wiek, kiedy to chińska granica była ustalona wzdłuż chińskiego brzegu rzek Ussuri i Amur, a nie po ich osi. Nowe wyspy, powstałe w rezultacie podmywania chińskich brzegów, stale należały do ZSRR. Tylko latem 1969 roku zarejestrowano około 500 naruszeń granicy Radziecko – Chińskiej przez Chiny, które doprowadzały do starć zbrojnych. Najważniejsze starcie zbrojne miało miejsce 13 sierpnia 1969 roku w Semipałatyńskim Obwodzie w rejonie Żałan-Szakol, na wyspie Damanska na rzece Ussuri (zginęło 309 sowieckich żołnierzy). Konflikt ten jednak nie przemienił się w sowiecko-chińską wojnę. Chińskie kierownictwo ogłosiło ZSRR „wrogiem numer jeden", wezwało naród do przygotowań do „wielkiej wojny" i zaczęło przygotowania do wystrzelenia chińskich rakiet atomowych. Odpowiedzią ZSRR było wybudowanie obronnych obiektów wzdłuż granicy z Chinami, zwiększenie liczby wojsk sowieckich w Mongolii, rozpoczęcia budowy strategicznej „linii Bajkalsko- Amurskiej", co wymagało miliardowych nakładów i pogorszyło ekonomiczną sytuację w ZSRR. USA podjęło politykę zbliżenia z Chińską partią Komunistyczną. [Ogonowskaja s.783]

[Wieść niosła, że Rosjanie w nalotach dywanowych tak zbombardowali sporne wyspy na Amurze, że wyspy przestały istnieć].

Na 1 stycznia 1969 roku liczba ludności ZSRR wyniosła 240 milionów osób.

W czerwcu 1969 roku odbyła się w Moskwie narada 75 partii komunistycznych i robotniczych.

Do października 1969 roku loty kosmiczne odbyło 23 kosmonautów radzieckich.

Ideę międzynarodowego komunizmu niemal sparaliżował rozłam między Chinami a Rosją, która w 1969 roku była bliska decyzji o ostatecznym załatwieniu sprawy za pomocą ataku nuklearnego na Pekin […] [Davies s. 1185]

W 1937 roku Syberia produkowała 2 miliardy kWh energii elektrycznej, a więc tyle, co cała Rosja w 1913 roku, natomiast w 1960 roku produkcja energii elektrycznej na Syberii zwiększyła się w porównaniu z 1937 rokiem 29-krotnie [~58 milionów kWh], w 1969 roku zaś aż 59-krotnie [~118 milionów kWh]. [Łukawski, s.359]

Rok 1968:

Traktat o nierozprzestrzenianiu broni nuklearnej z 1968 roku miał utrzymać monopol istniejących potęg nuklearnych oraz – w szczególności – wykluczyć Chiny. Poniósł porażkę pod wszystkimi względami i zadziałał tylko jako chwilowy hamulec. [Davies s. 1187]

Układ o nieproliferacji broni jądrowej, umowa międzynarodowa podpisana w 1968 roku w Moskwie, Waszyngtonie i Londynie.

Strony zobowiązały się do nierozprzestrzeniana pośrednio lub bezpośrednio broni jądrowej lub innych jądrowych urządzeń wybuchowych oraz utrzymania kontroli nad nimi, do nieokazywania pomocy, zachęty, wsparcia innym krajom w uzyskiwaniu dostępu do tego rodzaju broni lub urządzeń. Wobec państw nie dysponujących bronią wprowadzono zakaz jej produkowania, uzyskiwania inną drogą, korzystania z pomocy państw atomowych. Natomiast zachowywały one prawo do rozwoju badań nad pokojowym wykorzystywaniem energii atomowej, z wyjątkiem prawa przeprowadzania próbnych wybuchów. Układ wprowadzał też zasady kontroli zobowiązań przyjętych przez państwa nie dysponujące bronią jądrową w ramach Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej.

Układ o nieproliferacji broni jądrowej wszedł w życie w 1970 roku i miał obowiązywać 25 lat.

W końcu 1968 roku KPZR liczyła blisko 14 milionów członków.

Albania w 1968 roku wystąpiła z Układu Warszawskiego.

ZSRR skutecznie prowadzi politykę utrzymania pojałtańskiego porządku w Europie – krwawa interwencja wojskowa w Czechosłowacji w 1968 roku, mająca na celu zlikwidowanie antyradzieckiej „Praskiej Wiosny". Również ZSRR prowadzi naciski na Polskę zaniepokojony antyradzieckimi „Wypadkami Marcowymi" w Polsce. [Agresja na Czechosłowację i „Wypadki Marcowe w Polsce" – czytaj w: peta nr 7 pt. „gag"].

[…] Od 1968 roku w Południowym Wietnamie była skoncentrowana ponad 500 tysięczna amerykańska armia. W walce z wietnamskimi partyzantami Amerykanie za pomocą napalmu wypalali całe wioski. ZSRR nie tylko okazywał Północnemu Wietnamowi moralną podporę, ale i dostarczał do ich kraju wielkie ilości sprzętu wojennego i innych towarów. Sowieckie pododdziały broniły granicy Demokratycznej Republiki Wietnamu. W narodowej armii DRW pracowali rosyjscy wojenni specjaliści. […] [Ogonowskaja s. 782]

Syberia ma powierzchnię 12 765 900 km^2, zamieszkuje ją ponad 25 milionów ludzi (1968 rok).

W skład Syberii Zachodniej wchodzą: Kraj Ałtajski (z autonomicznym Obwodem Górno-Ałtajskim) oraz obwody: Kemerowski, Nowosybirski, Omski, Tomski, Tiumeński (z Jamało-Nienieckim Okręgiem Narodowościowym i Chanty-Manyjskim Okręgiem Narodowościowym).

Syberia Wschodnia składa się z Kraju Krasnojarskiego (z Chakaskim Obwodem Autonomicznym oraz Tajmyrskim lub Dołgano-Nienieckim i Ewenkijskim okręgami narodowościowymi), z obwodów: Irkuckiego (z Ust'-Ordyńsko-Buriackim Okręgiem narodowościowym) i Czytyjskiego (z Agińsko-Buriackim Okręgiem Narodowościowym), Buriackiej, Jakuckiej i Tuwińskiej republik autonomicznych.

Region Dalekiego Wschodu tworzą: Kraj Chabarowski (z Żydowskim Obwodem Autonomicznym), Kraj Nadmorski [Primorskij Kraj], obwody: Amurski, Kamczacki (z Koriackim Okręgiem Narodowościowym), Magadański (z Czukockim Okręgiem Narodowościowym), Sachaliński. [Łukawski, s. 7 i 9]

Rok 1967:

ZSRR okazuje wielostronną pomoc ekonomiczną, naukowo-techniczną i wojskową krajom i narodom walczącym o swe wyzwolenie. Na tym polu szczególne znaczenie ma budowa wielkich zakładów przemysłowych w krajach rozwijających się. W Zjednoczonej Republice Arabskiej rząd radziecki znacznie się przyczynił do budowy tamy asuańskiej i potężnej elektrowni wodnej. W Zjednoczonej Republice Arabskiej, na Cejlonie, w Indiach, Iranie oraz Algerii ZSRR buduje zakłady metalurgiczne itp. Równocześnie ZSRR okazywał stanowcze poparcie krajom arabskim w czasie trójstronnej agresji izraelsko-francusko-angielskiej na Egipt w 1956 roku oraz w czasie czerwcowej agresji Izraela 1967 roku.

We wrześniu 1967 roku ukazały się zarządzenia prezydium Najwyższej Rady ZSRR „o obywatelach tatarskiej narodowości, dawniej żyjących na Krymie" i o zmianie rozporządzenia z 28 kwietnia 1956 roku – potwierdzały one prawo Krymskich Tatarów do osiedlania się na całym terytorium ZSRR, jednak z odpowiednim reżimem paszportowym i zatrudnieniowym. [Ogonowskaja, s. 774]

Elektrownię Bracką w środkowym biegu Angary o mocy 3,5 miliona kWh uruchomiono w 1967 roku. Była to wówczas największa elektrownia wodna na świecie. Wkrótce potem powstała elektrownia Ust'-Ilimska o mocy 4,5 miliona kWh.

Rok 1966:

W pobliżu Orenburga odkryto złoże gazu.

We wrześniu 1966 roku uzupełniono karny kodeks Rosyjskiej SFRR o artykuł 190-1 (za „systematyczne rozprzestrzenianie w ustnej formie świadomych fałszywych zmyśleń, naruszających sowiecki państwowy ustrój") i artykuł 190-3 (za „aktywne uczestniczenie w grupowych wydarzeniach, poważnie naruszających społeczny porządek") przewidujące od jednego do trzech lat pozbawienia wolności. [Ogonowskaja, s. 772]

Na przełomie marca i kwietnia 1966 roku obradował XXIII Zjazd KPZR, który zbilansował wyniki siódmej pięciolatki i zatwierdził dyrektywy pięciolatki na lata 1966—1970. Zjazd wybrał na generalnego sekretarza L. I. Breżniewa. Na zjeździe była wniesiona ważna poprawka do statutu partii: był zmieniony artykuł 25 o odpowiedzialnych normach odnawiania i wymieniania wszystkich przywódców partyjnych organizacji. [Ogonowskaja, s. 772]

siódma pięciolatka (1961—1965)

Rok 1965:

Wrześniowe plenum KC KPZR (rok 1965) przyjęło uchwałę *O ulepszeniu zarządzania przemysłem, o doskonaleniu planowania i wzmocnieniu ekonomicznych bodźców w produkcji przemysłowej*. Uchwała ta stała się punktem wyjścia do zmian gospodarczych. Zniesiono sownarchozy (powołane w 1957 roku dla terytorialnego kierowania przemysłem) i powołano odpowiednie ministerstwa oraz ponownie utworzono centralne planowanie.

We wrześniu 1965 roku podjęto reformę zarządzania przemysłem. Reforma likwidowała sownarchozy i wcieliła w życie przejście na różne metody zarządzania przemysłem. Na nowo wzrosła ilość centralnych gospodarczych urzędów (jeśli w 1939 roku było ich 20, to w 1965 roku – 30, na początku lat siedemdziesiątych – 40, po roku 1980 w państwie znajdowało się 100 radzieckich ministerstw i 800 ministerstw w republikach. Ogonowskaja, s. 770

Odkrycie w 1965 roku wielkiego złoża ropy naftowej „Samotłor" w Chanty-Mansyjskim Okręgu Autonomicznym wywołało tam na szeroką skalę wydobycie ropy naftowej.

Szołochow Michaił A., żył w latach 1905—1984, pisarz rosyjski; epopeja powieściowa *Cichy Don* o Kozakach dońskich w latach 1914—1922, socrealistyczna powieść *Zorany ugór* o kolektywizacji wsi, opowiadania psychologiczne z czasów II wojny światowej (*Los człowieka, Oni walczyli za ojczyznę*); w 1965 roku Nagroda Nobla.

Podstawowe zadania planu siódmej pięciolatki zostały przekroczone. Globalna produkcja przemysłu wzrosła w tym okresie o 84%. Wybudowano i oddano do użytku ponad 5500 wielkich zakładów przemysłowych. Jednak zwolniło się tempo wzrostu wydajności pracy. Zmniejszyło się także tempo wzrostu produkcji rolnej wskutek odgórnego regulowania struktury zasiewów, często bez uwzględnienia miejscowych warunków klimatycznych, glebowych i innych.

ZSRR. Po usunięciu ekipy Chruszczowa i dojściu do władzy Breżniewa, uległ załamaniu proces destalinizacji (prześladowania dysydentów) i chruszczowowskie reformy gospodarcze.

Rok 1964:

Na październikowym plenum KC KPZR (1964 rok) poddano ostrej krytyce subiektywizm i woluntaryzm w kierowaniu Związkiem Radzieckim. Na mocy uchwały plenum Chruszczow został zwolniony z obowiązków I sekretarza KC KPZR i ze stanowiska przewodniczącego Rady Ministrów ZSRR. Jednocześnie plenum wybrało I Sekretarzem KC KPZR L. I. Breżniewa, który od 1966 roku przyjął tytuł Generalnego Sekretarza KC.

Aparat partyjny, zaniepokojony chruszczowowskimi pomysłami reform, które mogły pozbawić ten aparat przywilejów, obalił przywódcę partii w 1964 roku. Nowym został typowy przedstawiciel nomenklatury, bezbarwny Leonid Breżniew. Za jego rządów nastąpiła częściowa rehabilitacja Stalina i ugruntowanie pozycji aparatu, wykształciły się na poły mafijne związki świata polityki z gospodarczym podziemiem. Na okres breżniewowski przypadła też dekada odprężenia w stosunkach ze światem zachodnim, przynosząca korzyści głównie jednak stronie radzieckiej.

CHRUSZCZOW NIKITA SIERGIEJEWICZ

ХРУЩЕВ НИКИТА СЕРГЕЕВИЧ

(1894-1971)

Sowiecki państwowy i partyjny działacz. Pochodził z rodziny chłopskiej. Uczył się na ślusarza w Juzowce na Ukrainie, potem był górnikiem. Po październiku 1917 roku został członkiem WRK. W 1918 roku wstąpił do RKP(b). Po niemieckiej okupacji Ukrainy pracował w rejonowym komitecie w Kurskim Obwodzie. Po zakończeniu wojny wrócił do Donbasu, gdzie był drugim sekretarzem komitetu rejonowego partii. Był delegatem na XIV i XV zjazd partii. W latach 1929—1932 uczył się w Akademii przemysłowej w Moskwie. Od 1932 do 1935 roku awansował w pracy partyjnej: od drugiego sekretarza MGK do pierwszego sekretarza moskiewskiego komitetu obwodowego. Od 1939 roku był pierwszym sekretarzem KC KP(b) Ukrainy. Podczas wojny był członkiem licznych rad wojennych i członkiem GKO. W latach 1944—1947 był przewodniczącym Rady Ministrów Ukrainy, a potem pierwszym sekretarzem KC KP(b) Ukrainy. Od 1949 roku był pierwszym sekretarzem moskiewskiego komitetu obwodowego partii. Po śmierci Stalina został wybrany na pierwszego sekretarza KC KPZR. Od 1958 roku był przewodniczącym Rady Ministrów ZSRR. Był inicjatorem „ocieplenia" w życiu państwa. [Ogonowskaja, s. 720]

ZSRR. Kluczową w sowieckim systemie władzy, czyli w partii i państwie, funkcję sekretarza generalnego (pierwszego sekretarza) pełnił w latach 1953—1964 Nikita Chruszczow – pierwszy nie dożywotni przywódca ZSRR.

Rehabilitacja – rewizja procesów sfabrykowanych w czasach stalinowskich przeciw znanym działaczom partyjnym i państwowym, dowódcom wojskowym, działaczom kultury i nauki, prostych sowieckich ludzi, a także przeciw całym narodom zamieszkałym w ZSRR – zwrócenie represjonowanym godności. Proces rehabilitacji zaczął się w ZSRR po XX zjeździe KPZR i od wystąpienia na nim Chruszczowa z referatem o kulcie jednostki – Stalina. Przy wszystkich swoich plusach rehabilitacja miała wiele niedostatków, wyrażających się w jej powolnym przeprowadzaniu, w dokonywaniu przeglądu spraw przez tych samych ludzi, którzy dopuścili się przestępstw, w jej niejawności, w ciężkich warunkach życia tych, którzy wrócili z lagrów (niewielkie zapomogi pieniężne, trudności mieszkaniowe, trudności z przepisami, z pracą), w niedowierzaniu i podejrzliwości społeczeństwa wobec rehabilitowanych. Poza tym nie była przeprowadzona rehabilitacja uczestników opozycyjnych wydarzeń lat dwudziestych i członków innych partii, chociaż wychodzili z więzienia; nie był przeprowadzony przegląd sfabrykowanych procesów lat trzydziestych.

Proces likwidowania GUŁAGu, rehabilitacji ofiar represji można podzielić na trzy etapy:

1) od marca 1953 roku do lutego 1956 roku – przeprowadzenie szerokiej amnestii, wybiórcza i cicha rehabilitacja;
2) lata 1956—1961 – powrót setek tysięcy uwięzionych, przeprowadzanie publicznych niektórych procesów rehabilitacyjnych, pojawianie się w prasie dawniej zakazanych nazwisk, ale jednocześnie z tym – surowe orzeczenia sądów o „szkalowaniu socjalistycznych czasów";
3) lata 1961—1965 – pierwsze jawne osądzanie problemów związanych z represjami, dyskusje o marksizmie-leninizmie, a około 1965 roku – likwidacja procesu rehabilitacji. [Ogonowskaja, s. 758-759]

piąta pięciolatka (1951—1955)

Rok 1953:

Od 1953 stale wzrastały wpływy wyższej kadry oficerskiej Armii Radzieckiej na mechanizmy władzy w ZSRR, doprowadzając do powstania specyficznego lobby wojskowego obok ugrupowań partii komunistycznej.

5 marca 1953 roku zmarł sekretarz generalny KC KPZR i przewodniczący Rady Ministrów ZSRR J.W. STALIN.

9 marca 1953 roku odbył się pogrzeb Stalina. Przewodniczącym komitetu dla przeprowadzenia pogrzebu był Chruszczow. Stalina pochowano w mauzoleum na Placu Czerwonym w sarkofagu obok sarkofagu Lenina. Jednak w 1961 roku XXII zjazd postanowił usunąć ciało Stalina z mauzoleum. W ciągu kilku dni pochowano Stalina pod murami Kremla.

W marcu 1953 roku po śmierci Stalina z inicjatywy Berii przeprowadzono amnestię skazanych, która objęła 1 milion 200 tysięcy ludzi. Osądzonych za kontrrewolucyjną działalność amnestia w zasadzie nie objęła, poza kilkoma przypadkami. Uwolnieni ludzie roznieśli po kraju wieści o strasznym losie skazanych, tak że Beria był zmuszony „zaprowadzić porządek". [Ogonowskaja, s. 705]

GPU, OGPU, rosyjskie: Objedinionnoje Gosudarstwiennoje Politiczeskoje Uprawlenie [Zjednoczony Państwowy Zarząd Polityczny], w latach 1922—1934 naczelny organ władz bezpieczeństwa w ZSRR; zarządzał także obozami (najpierw koncentracyjnymi, potem poprawczej pracy przymusowej) w ZSRR.

W czerwcu 1953 roku zdemaskowano przestępczą działalność zastępcy przewodniczącego Rady Ministrów Ł. P. Berii, który postawił aparat bezpieczeństwa państwowego ponad kierownictwem partii i rządu, przyczynił się do śmierci wielu komunistów i działaczy państwowych. Beria został aresztowany i osądzony. Osoby w przeszłości niesłusznie represjonowane zostały zrehabilitowane – znaczy to, że były też osoby słusznie represjonowane.

17 czerwca 1953 roku w Berlinie i innych miastach NRD wybuchły rozruchy robotnicze spowodowane niepewną sytuacją polityczną po śmierci Stalina oraz spowodowane podniesieniem norm pracy; stłumione przez władze NRD przy udziale wojsk radzieckich, było kilkudziesięciu zabitych. Państwa zachodnie nie interweniowały, przyznając tym samym prawo ZSRR do stanowienia w swojej strefie okupacyjnej Niemiec.

Latem 1953 roku miały miejsce powstania w GUŁAGu – w Workucie, Norylsku, Unżłagu, Wiatłagu, Ugarce, Kingirze i innych lagrach. Powstania były spowodowane niezadowoleniem z wybiórczej amnestii, niezdecydowaniem straży i waleniem się całego systemu. [Ogonowskaja, s. 705]

W sierpniu 1953 roku G. M. Malenkow na sesji Najwyższej Rady ZSRR wystąpił z referatem o konieczności organizacji „ostrego wejścia" przywództwa w problemy narodowych potrzeb. Po aresztowaniu Berii walka o władzę toczyła się między Malenkowem i Chruszczowem. Będący przewodniczącym Rady Ministrów ZSRR, Malenkow wysunął program rozwoju narodowego rolnictwa w oparciu o rozwój lekkiego i ciężkiego przemysłu (z priorytetem dla lekkiego przemysłu). Taki program był przedwczesny, gdyż sowieccy ludzie byli przede wszystkim niezadowoleni. Chruszczow wysuwając program rozwoju rolnictwa i przemysłu, okazał się większym realistą, co stało się jednym z powodów pokonania Malenkowa. [Ogonowskaja, s. 706]

Na początku września 1953 roku utworzono funkcję I sekretarza KC KPZR i wybrano na to stanowisko Chruszczowa. KC KPZR rozpoczął prace nad przywróceniem leninowskich norm życia partyjnego oraz państwowego: restytuowano kolegialność kierownictwa, umocniono demokrację wewnątrzpartyjną i przywrócono socjalistyczną praworządność w działaniu organów władzy.

W okresie od czerwca do grudnia 1953 roku rozpatrywano „Działalność Berii". Po śmierci Stalina Beria władał największą władzą i przedstawiał poważne zagrożenie dla Chruszczowa, Malenkowa i licznych innych uczestniczących w tej walce. Z inicjatywy Chruszczowa 26 czerwca 1953 roku L. P. Beria został aresztowany na polecenie prezydium KC KPZR. W tym samym dniu z rozkazu zastępcy ministra obrony G.K. Żukowa została w całości zmieniona ochrona Kremla, aresztowano najbliższych współpracowników Berii, a do Moskwy weszły dywizje czołgów – Kantemirowska i Tamanska. Na lipcowym plenum partii przyjęto postanowienie o usunięciu Berii z KC i wykluczeniu go z partii „jako wroga komunistycznej partii i sowieckiego narodu". Beria został zdjęty ze stanowiska pierwszego zastępcy przewodniczącego Rady Ministrów ZSRR i ministra spraw wewnętrznych. W grudniu specjalnym postanowieniem Najwyższego Sądu ZSRR Beria wraz ze swoją ekipą został pociągnięty do odpowiedzialności za zabicie wielu ludzi. [Ogonowskaja, s. 705]

ZSRR. Ławrientij P. Beria został skazany na karę śmierci i stracony w 1953 roku. W latach 1917—1921 był I sekretarzem Komunistycznej Partii Gruzji, od 1921 roku w CzK, następnie GPU. Od 1938 roku minister spraw wewnętrznych, od 1941 roku wicepremier. W latach 1939—1952 członek Biura Politycznego, później członek Prezydium KC KPZR; jeden z najbliższych współpracowników Stalina. Po śmierci Stalina ujawniono, że Beria stojąc na czele organów bezpieczeństwa dopuszczał się łamania praworządności i gwałcenia praw obywateli (delikatnie określone i zawężone do jednego tylko Rosjanina!)

WCzK, CzK, Czeka, Wsierossijskaja Czrezwyczajnaja Komissija, Ogólnorosyjska Nadzwyczajna Komisja do Walki z Kontrrewolucją i Sabotażem, utworzona w grudniu 1917 roku z inicjatywy i pod kierownictwem Feliksa Dzierżyńskiego jako centralny organ bezpieczeństwa państwowego dla obrony władzy bolszewickiej i eliminacji jej przeciwników (od lutego 1918 roku — prawo rozstrzeliwania bez śledztwa i sądu); w 1922 roku przekształcona w GPU.

Globalizacja zimnej wojny nastąpiła w latach pięćdziesiątych. W aspekcie geopolitycznym była to naturalna konsekwencja konfrontacji, w której mocarstwo sprawujące kontrolę nad ogromnym kontynentem Eurazji stanęło naprzeciw drugiego mocarstwa – zdolnego do rozmieszczenia sił lądowych, morskich i powietrznych we wszystkich zakątkach świata. W kategoriach politycznych, gospodarczych i ideologicznych był to wyraz rywalizacji między jednym blokiem, który rościł sobie pretensje do sprawowania patronatu nad rewolucją komunistyczną na świecie, i blokiem drugim, który opowiedział się za demokracją, kapitalizmem i wolnym rynkiem. Rywalizację podsycał toczący się proces dekolonizacji, który prowadził do powstawania licznych nowych, nieustabilizowanych państw postkolonialnych, gdzie łatwo było o wybuch wojny prowadzonej rękami pośredników i gdzie – jak w bogatych w ropę krajach Bliskiego Wschodu – cenne złoża surowców budziły nieodparte pożądanie.

Szczyt nastąpił w latach pięćdziesiątych, gdy wynaleziono międzykontynentalne pociski rakietowe, dzięki czemu cała planeta znalazła się pod stałą obserwacją, stając jednocześnie w obliczu zagrożenia natychmiastowym atakiem nuklearnym. Od tego czasu miasta leżące w głębi terytoriów Rosji i Stanów Zjednoczonych znalazły się na linii frontu – tak samo jak Tajwan czy Berlin. […] [Davies, s. 1183]

Podczas wojny w Korei (1950—1953) rząd i naród radziecki udzieliły efektywnej pomocy Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej.

System stalinowski, w swych głównych założeniach, przetrwał śmierć Stalina krwawego dyktatora, która nastąpiła w marcu 1953 roku, choć skala represji uległa osłabieniu, a aparat terroru ściślej podporządkowany został partyjnemu kierownictwu, w którym przewagę zdobył po rywalizacji i eliminacji przeciwników (częściowo tylko fizycznej) Nikita Chruszczow.

Rok 1954:

W ZSRR uruchomiono pierwszą na świecie elektrownię jądrową.

W lutym 1954 roku prezydium Rady Najwyższej ZSRR wyłączyło Krym z Rosyjskiej SFRR i włączyło do Ukraińskiej SRR. Ten akt był podjęty w związku z trzechsetleciem włączenia Ukrainy do Rosji. Występujący z taką inicjatywą Chruszczow nie podejrzewał, co to będzie znaczyło dla Rosji za kilkadziesiąt lat. [Ogonowskaja, s. 706-707]

W marcu 1954 roku plenum KC KPZR podjęło uchwałę o zwielokrotnieniu produkcji zboża i o zagospodarowaniu dotychczas niewykorzystanych ziem. W 1953 roku zarysował się wyraźny problem zbożowy. W 1952 roku zebrano nie osiem miliardów pudów zboża, jak głoszono, lecz 5,6 miliardów. Postanowiono podjąć uprawę na dotychczas nieuprawianych bądź dawno nie uprawianych ziemiach Kazachstanu, Syberii, na południowym Uralu. Według postanowień plenum należało wprowadzić do produkcji nie mniej niż 13 milionów hektarów i uzyskać z nich już w 1955 roku do 20 milionów ton zboża. Partyjni przywódcy Kazachstanu, którzy wystąpili przeciw masowemu przesiedleniu do Kazachstanu mieszkańców Rosji, Ukrainy i innych regionów – zostali zastąpieni m.in. przez Breżniewa – drugiego sekretarza Kazachstanu.

Wielki wkład zagospodarowanie obszarów wniosła młodzież. Bez komsomolskiego zrywu trzeba by było dwóch pięciolatek na wykonanie zadania. Wielką rolę w tej kampanii odegrali również więźniowie. Po suszy z lat 1954—1955, w okresie kilku lat ziemie dotychczas nieuprawiane zaczęły dawać pozytywne rezultaty. Tylko na Uralu w latach 1954—1960 zagospodarowano 2,9 milionów hektarów dawno nieuprawianych ziem.

W 1956 roku zagospodarowane obszary dały 50% chleba w ZSRR. Równocześnie z tym zaczęła się erozja gleby, część zbiorów gniło w elewatorach, ginęła w transporcie. W latach sześćdziesiątych entuzjazm ten zmalał. W lutym 1964 roku Chruszczow uznał swój błąd i postanowił przemienić w pastwiska nowo uprawiane ziemie Kazachstanu i Syberii. [Ogonowskaja, s. 707]

W marcu 1954 roku ministerstwo bezpieczeństwa państwowego (MGB) zostało przemienione w Komitet bezpieczeństwa państwowego (KGB) przy radzie ministrów ZSRR. W zakresie ministerstwa spraw wewnętrznych (MGB) została tylko ochrona społecznego porządku (administracyjny nadzór, milicja, straż pożarna, ZAGS itd.). Nazwanie nowego organu państwowego – KGB – pozornie usuwało podejrzenie o podporządkowaniu tego organu partyjnemu kierownictwu, ale w praktyce to podporządkowanie pozostawało (przewodniczący KGB zostawał członkiem Biura Politycznego KN KPZR). KGB obronił szerokie funkcje tajnej policji, kontrolę społeczeństwa, stosowanie represyjnych kar, chociaż skala ich była stopniowo ograniczana. [Ogonowskaja, s. 707]

W czerwcu 1954 roku dokonano próby z bombą jądrową na poligonie w Tocku w Orenburgskim Obwodzie. W trakcie przeprowadzenia wybuchu rozmieszczono ludzi w czołgach, schronach, okopach położonych w różnych odległościach – uczeni i inżynierowie chcieli zbadać w ten sposób stopień napromieniowania i inne parametry rażenia bomby. Próbie przewodził G. K. Żukow. Nikt się nie przejmował faktem przeprowadzenia próby w samym środku kraju i na żywych ludziach. [Ogonowskaja, s. 707-708]

Bułgaria. W 1954 roku Todor Żiwkow został wybrany I sekretarzem Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Bułgarii, w rok później Bułgaria podpisała Układ Warszawski.

Rok 1955:

W grudniu 1955 roku ZSRR anulował umowę z 1942 roku o przyjaźni i wzajemności zawartą z Wielką Brytanią i z 1944 roku z Francją. Było to reakcją ZSRR na paryskie spotkanie dziewięciu zachodnich państw z jesieni 1954 roku, gdzie postanowiono włączyć RFN do NATO i ustanowiono 500 tysięczną armię w RFN. [Ogonowskaja, s. 716]

W 1955 roku globalna produkcja przemysłu ZSRR wzrosła 3,2 krotnie w porównaniu z 1940 rokiem i o 85% w stosunku do roku 1950. W latach piątej pięciolatki oddano do eksploatacji w przemyśle ponad 3200 wielkich zakładów produkcyjnych. Zaczęto na szeroką skalę rozwijać i wdrażać automatykę, telemechanikę i radioelektronikę. Jednak w dziedzinie rolnictwa istniały poważne dysproporcje między poziomem produkcji rolnej a potrzebami ZSRR.

W grudniu 1955 roku prezydium KC KPZR powołało komisję do zbadania materiałów o masowych represjach wobec członków i kandydatów na członków KC WKP(b) zebranych na XVII zjeździe partii oraz w stosunku do innych sowieckich obywateli w latach 1935—1940. Rozpoczęła się rehabilitacja, która szczególnie nasiliła się po XX zjeździe KPZR. Do końca 1961 roku rehabilitowano 700 tysięcy ludzi. [Ogonowskaja, s. 709]

W 1955 roku ZSRR podpisał traktat pokojowy z Austrią.

Austriacki traktat państwowy 1955, podpisany w Wiedniu przez Austrię oraz 4 mocarstwa: Francję, Stany Zjednoczone, Wielką Brytanię i ZSRR; przywracał Austrii pełną suwerenność państwową w granicach z 1938 roku, powodował wycofanie obcych wojsk, wykluczał zjednoczenie z Niemcami.

Albania. W 1955 roku przystąpiła do ONZ i Układu Warszawskiego. W 1954 roku Hoxha przekazał stanowisko premiera M. Shehu, zatrzymując funkcję sekretarza generalnego partii, co oznaczało sprawowanie pełnej władzy.

Warszawski Układ, organizacja o charakterze sojuszu politycznego i wojskowego utworzona na podstawie zawartego w 1955 roku w Warszawie Układu o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej między Albanią (wystąpiła z Układu w 1968 roku), Bułgarią, Czechosłowacją, NRD, Polską, Rumunią, Węgrami i ZSRR; powołany w odpowiedzi na paryskie układy z 1954 roku przewidujące remilitaryzację Niemiec Zachodnich i ich włączenie w 1955 roku do NATO; główne organy: Doradczy Komitet Polityczny i Zjednoczone Dowództwo Sił Zbrojnych (siedziba sztabu — Moskwa).

ZSRR. Zawiązana w czasie II wojny światowej koalicja antyfaszystowska i współpraca sojusznicza z USA i innymi państwami załamała się po 1945 roku, co doprowadziło do „zimnej wojny” i podziału świata na dwa bloki polityczno-wojskowe (1949 NATO, 1955 Układ Warszawski).

1955 Stalin na Litwie

1955 Stalin

szósta pięciolatka (1956—1960)

Rok 1956:

W październiku 1956 roku wybuchło powstanie na Węgrzech. Jednym z następstw polityki „ocieplenia" w stosunkach międzynarodowych, ogłoszonej na XX zjeździe KPZR, było powstanie na Węgrzech. W październiku 1956 roku w Budapeszcie odbywały się masowe demonstracje pod hasłami przeprowadzenia reform ekonomicznych, wycofania sowieckich wojsk z terytorium kraju, przeprowadzenia swobodnych wyborów itd. Podczas demonstracji następowały starcia z organami wewnętrznego bezpieczeństwa. Po pierwszym, ograniczonym zaangażowaniu się sowieckich wojsk, wezwanym dla stłumienia powstania, A. I. Mikojan i J. W. Andropow (ambasador w Budapeszcie) podjęli rozmowy, w rezultacie których na czele rządu stanął Imre Nagy, a partii – Janosz Kadar. Według żądań władz węgierskich sowieckie wojska zaczęły wychodzić z Budapesztu. Jednak narodowe powstanie rozwijało się, a rząd ogłosił zasady pluralizmu w polityce i chęć wystąpienia z Układu Warszawskiego oraz ogłosiło neutralność państwa. ZSRR 4 listopada 1956 roku w krwawej rozprawie znów wprowadził swoje wojska do Budapesztu. Poległo dwa tysiące ludzi, około 200 tysięcy Węgrów emigrowało, w państwie został ustanowiony totalitarny reżim. Rada ONZ potępiła sowiecką interwencję na Węgrzech, ale zachodnie państwa, zajęte sueskim problemem, żadnego protestu nie podjęły. [Ogonowskaja, s. 748-749]

Od lipca do października miały miejsce antyradzieckie i antystalinowskie wystąpienia w Polsce. Destalinizacja po XX zjeździe KPZR doprowadziła do poważnego kryzysu politycznego w Polsce, zagrażała jedności obozu socjalistycznych państw. W lipcu do października miały miejsce robotnicze wystąpienia w Poznaniu i innych miastach. Ze stanowiska pierwszego sekretarza PZPR odszedł Edward Ochab, a został nim Edward Gomułka. W tym czasie bez uprzedzenia przybyła do Warszawy delegacja ZSRR w składzie: Chruszczow, Mołotow i Bułganin. W pierwszym okresie wydano rozkaz sowieckim czołgom otoczenia Warszawy, jednak podjęto rozmowy. Po gorącej dyskusji z przywódcami Polski, ZSRR zgodził się przyjąć polskie warunki suwerenności kraju, odwołać generała Rokossowskiego (ministra obrony w Polsce) i sowieckich doradców z Polski. Kryzys w Polsce poderwał autorytet Chruszczowa w KPZR, które żądało bardzo ostrego kursu wobec Polaków. [Ogonowskaja, s. 748]

Latem 1956 roku Egipt pod przewodnictwem Nasera ogłosił nacjonalizację kanału Sueskiego, co spowodowało ostrą reakcję Wielkiej Brytanii i Francji, pod których władzą był Kanał Sueski. Akcja egipskiego rządu, popierana przez ZSRR, wywołała naprężenia na Bliskim Wschodzie. Sowieckie kierownictwo widziało w Egipcie głównego głosiciela idei socjalizmu w tym rejonie. Chruszczow od początku zapowiedział na prośbę prezydenta Nasera dostarczanie sowieckiego uzbrojenia na wojnę z Wielką Brytanią, Francją i Izrealem, które wystąpiły przeciw Egiptowi. Po zwycięstwie Nasera w tej wojnie Egipt, Alger, Syria i inne arabskie kraje zostały sojusznikami ZSRR. Chruszczow udekorował Nasera „Złotą Gwiazdą" Bohatera Związku Radzieckiego. [Ogonowskaja, s. 747-748]

W 1956 roku XX Zjazd KPZR odsłonił stalinowskie zbrodnie (niestety nie wszystkie...) i skończył z kultem następcy Lenina.

14-15 lutego 1956 roku odbył się XX Zjazd KPZR. Wydawało się, że Zjazd będzie doniosłym wydarzeniem. Podsumowano wyniki piątego planu pięcioletniego oraz zatwierdzono dyrektywy na przyszłość. Zajęto się problematyką rozszerzenia praw republik związkowych. Chruszczow na Zjeździe poddał bardzo ostrej krytyce błędy Stalina i wynaturzenia w czasie jego rządów. Zerwanie z tzw. kultem jednostki odbiło się echem w całym obozie państw komunistycznych i ludność wiązała z tym wielkie nadzieje na poprawę życia i wolności. Jednak analiza Zjazdu była powierzchowna, a nadzieje bezpodstawne. Usunięcie zwłok Stalina z mauzoleum Lenina na Placu Czerwonym niczego nie załatwiało, a poza wielkimi obietnicami nowych polityków nic nowego nie nastąpiło. Zryw ludzi wielu narodów obozu komunistycznego szybko przygasał.

Po śmierci Stalina (1953 rok) rozpoczął się zainicjowany przez N. Chruszczowa proces destalinizacji (XX zjazd KPZR w 1956 roku i potępienie tzw. kultu jednostki) oraz próba reform gospodarczych, zmierzająca m.in. do osiągnięcia samowystarczalności rolnictwa (kołchozy) sowieckiego; zmalał wpływ ZSRR na światowy ruch komunistyczny, który utracił charakter monocentryczny (konflikt z Chinami), a z czasem uległ rozkładowi.

Wpływy ZSRR w Jugosławii ustały wraz z secesją spod dominacji Moskwy Józefa Broz Tity. Albania pod rządami E. Hodży (od 1948 roku) uznała za destrukcyjne dla komunizmu światowego oświadczenie N.S. Chruszczowa na XX Zjeździe KPZR (1956 rok) i szukała protekcji komunistycznych Chin.

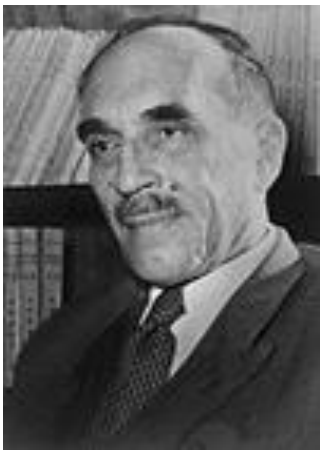

Nikołaj Nikołajewicz Siemionow – nagroda Nobla w dziedzinie chemii.

30 czerwca 1956 roku prezydium Najwyższej Rady ZSRR podjęło uchwałę o zdjęciu z deportowanych narodów nakazu życia w wyznaczonym rejonie i zezwolenie na osiedlanie się w dowolnym rejonie ZSRR. [Ogonowskaja, s. 735]

Karelofińska Radziecka Socjalistyczna Republika do roku 1956 stanowiła szesnastą republikę ZSRR. Po włączeniu jej w 1956 roku w skład Rosyjskiej Federacyjnej SRR — ZSRR stanowił federację 15 republik związkowych.

W marcu 1956 roku miały miejsce duże demonstracje w Gruzji. 2 marca w Tbilisi odbyła się demonstracja młodzieży stalinowskiej pod hasłami: „precz z Chruszczowem!", „precz z Bułganinem!", „Mołotow – na przywódcę KPZR!". W dniach 5-9 marca odbyły się wielotysięczne demonstracje w Tbilisi, Batumi, Suchumi, Kutajsi i w Rustawi. Demonstranci żądali cofnięcia postanowień XX zjazdu, pozostawienia dobrego imienia Stalinowi. 9 marca do Tbilisi wkroczyły wojska, demonstracje zostały stłumione przy pomocy czołgów i broni palnej. [Ogonowskaja, s.734]

Po wojnie na Ukrainie przywrócono władzę radziecką, do 1956 roku przedłużyła się walka z oddziałami UPA (Ukraińska Powstańcza Armia).

Rok 1957:

W listopadzie 1957 roku w Moskwie odbyła się międzynarodowa narada przedstawicieli partii komunistycznych i robotniczych.

4 października 1957 roku ZSRR wystrzelił pierwszego sztucznego satelitę Ziemi.
Sputnik, nazwa pierwszych (lata 1957—1959) radzieckich sztucznych satelitów Ziemi. W latach 60. używana często w skali międzynarodowej jako synonim bezzałogowego statku orbitalnego.

W 1957 roku usunięto nazwę miasta — Czkałow i przywrócono Orenburg, Orienburg.
Czkałow Walerij P., w latach 1904—1938, lotnik rosyjski; w 1937 roku, wraz z G. Bajdukowem i W. Bielakowem, dokonał pierwszego przelotu bez lądowania z Moskwy nad biegunem północnym do USA; zginął w czasie oblatywania nowego typu samolotu.

W 1957 roku usunięto nazwę miasta — Stiepnoj i przywrócono Elista — stolica Kałmucji.
W grudniu 1943 roku Kałmucy zamieszkujący w Eliście zostali wysiedleni na wschód, w 1957 roku uzyskali zgodę na powrót.

Żeleznogorsk, miasto w europejskiej części, powstał w 1957 roku w związku z rozpoczęciem eksploatacji rudy żelaza na obszarze Kurskiej Anomalii Magnetycznej.

Czeczenia. W styczniu 1957 roku reaktywowano Czeczeńsko-Inguską ASRR, rehabilitując jej wcześniejszych mieszkańców i zezwalając im na powrót do domów.

W 1957 roku usunięto nazwę miasta — Mołotow i przywrócono Perm, Pierm'.
Mołotow Wiaczesław M., właściwie W.M. Skriabin, żył w latach 1890—1986, sowiecki działacz komunistyczny i państwowy; w latach 1921—1957 we władzach KPZR; w latach 1930—1941 na czele Rady Komisarzy Ludowych (potem zastępca Stalina); w latach 1939—1949 oraz 1953—1956 minister spraw zagranicznych; w sierpniu 1939 roku sygnatariusz paktu Ribbentrop–Mołotow; w 1956 roku odsunięty przez N. Chruszczowa od działalności.

Workuta. […] Od roku 1932 do roku 1957 to górnicze miasto w arktycznym rejonie Rosji zajmowało centralną pozycję w największym w Europie kompleksie obozów koncentracyjnych. W stalinowskim „archipelagu GUŁagów" *Workutałag* ustępował tylko leżącej w północno-wschodniej Syberii Kołymie, której bramę wieńczyło hasło PRACA TO SPRAWA HONORU, ODWAGI I BOHATERSTWA. W czasie buntu zeków w 1953 roku w Workucie było około 300 tysięcy dusz. W ciągu lat straciło tam życie więcej ludzi niż w Auschwitz, a umierali powoli i w rozpaczy.
[Davies, s. 1022]

Sownarchozy – związki państwowych gospodarstw rolnych, wprowadzone w 1957 roku z inicjatywy N. S. Chruszczowa, który spodziewał się, że wprowadzenie sownarchozów pomoże podnieść uprzemysłowienie i budownictwo w regionach, nauczy urzędników widzenia miejscowych problemów i koordynowania związków między przedsięwzięciami. [Ogonowskaja, s. 759]

W dniach od 28 lipca do 11 sierpnia 1957 roku miał miejsce VI Festiwal młodzieży i studentów w Moskwie. Przybyli na niego przedstawiciele z 131 państw w liczbie 34 tysięcy uczestników. Hasłem festiwalu było: „Za pokój i przyjaźń". [Ogonowskaja, s. 738]

W dniach 22-29 lipca 1957 roku na nadzwyczajnym plenum KC KPZR większość członków poparła Chruszczowa, który wystąpił z referatem „o sytuacji w partii". W tym czasie polityka Chruszczowa w zakresie rolnictwa, przemysłu, budownictwa mieszkaniowego i opieki socjalnej miała określone rezultaty i członkowie KC (przewodniczący partyjnych komitetów w krajach, obwodach, miastach, kołchozach i innych) podparli pierwszego sekretarza KC KPZR. Krytykujący Chruszczowa Woroszyłow, Bułganin i Pierwuchin złożyli samokrytykę i Malenkow przyznał swój błąd. Tylko Mołotow wstrzymał się w głosowaniu nad rezolucją plenum „o antypartyjnej grupie Malenkowa, Kaganowicza, Mołotowa" (uczestniczących w niej Woroszyłowa, Bułganina i innych nie wymieniano). Zostali oni wykluczeni z prezydium KC KPZR, a weszli Breżniew, Żukow i inni. Ze swoich państwowych stanowisk zostali zdjęci: Mołotow, Kaganowicz i Malenkow. Ogonowskaja, s. 738

18 lipca 1957 roku prezydium KC KPZR podjęło próbę zdjęcia Chruszczowa ze stanowiska pierwszego sekretarza partii. Kreml został otoczony silną ochroną. Chruszczowowi postawiono zarzuty ekonomicznego woluntaryzmu i nieprzemyślanych działań. Wiele z tych zarzutów było słusznych. Główna wina Chruszczowa według zdania członków prezydium (Mołotow, Malenkow, Woroszyłow, Kaganowicz, Bułganin i innych) sprowadzała się do poderwania autorytetu KPZR w międzynarodowym ruchu komunistycznym, do poderwania autorytetu całego międzynarodowego ruchu komunistycznego. Chodziło w istocie o rewizję postanowień XX zjazdu partii. Chruszczowowi dano do wyboru stanowisko ministra rolnictwa lub areszt. Na stanowisko pierwszego sekretarza KC KPZR proponowano W. M. Mołotowa. Jednak za Chruszczowem opowiedziała się większość członków prezydium, w tym Żukow i Breżniew.
[Ogonowskaja, s. 737-738]

W lutym 1957 roku nastąpiła częściowa rehabilitacja represjonowanych narodów. W oparciu o postanowienie Najwyższej Rady ZSRR ustanowiono narodową autonomię: Czeczenii, Inguszetii, Kałmucji i Karaczajewskiego Narodu.

W zestawie Rosyjskiej SFRR ustanowiono: Czeczeno-Inguszską ASRR, Kałmycki Autonomiczny Obwód wszedł do RSFRR, Kabardynska ASRR przeobraziła się w Kabardyno-Bałkarską ASRR, Czerkieski Autonomiczny Obwód – w Karaczajewo-Czerkieski Autonomiczny Obwód. Nie rozwiązany został problem rozrzucenia po całym ZSRR Niemców Powołża i Tatarów Krymskich. [Ogonowskaja, s. 737]

Przez ZSRR w 1957 roku przetoczyła się fala aresztowań członków zakładanych dysydenckich grup. W Leningradzie aresztowano grupę R. Pimienowa „Związek komunistów", w Moskwie – „Związek rewolucyjnego leninizmu" i grupa aspiranta historycznego fakultetu moskiewskiego uniwersytetu – L. Krasnopiewcewa. [Ogonowskaja, s. 736]

Rok 1958:

W marcu 1958 roku na swej pierwszej sesji Najwyższa Rada ZSRR wybrała Chruszczowa na przewodniczącego Rady Ministrów ZSRR i ministra obrony.

W 1958 roku uruchomiono elektrownię Irkucką o mocy 600 tysięcy kWh.

Buriacja, Burjadaj przemianowana w 1958 roku na Buriacką Autonomiczną SRR.

Ilia Michajłowicz Frank – nagroda Nobla w dziedzinie fizyki.

Tamm Igor Jewgieniewicz, żył w latach 1895—1971, fizyk rosyjski; prace m.in. z mechaniki kwantowej i teorii sił jądrowych; współtwórca teorii promieniowania Czerenkowa; zajmował się też zagadnieniem kontrolowanej reakcji termojądrowej; w 1958 roku Nagroda Nobla.

Czerenkow Paweł Aleksijewicz, żył w latach 1904—1990, fizyk rosyjski; odkrywca promieniowania optycznego emitowanego przez cząstki naładowane, poruszające się z prędkością większą od prędkości fazowej światła w danym ośrodku (tzw. promieniowanie Czerenkowa); w 1958 roku Nagroda Nobla.

Pasternak Boris Leonidowicz, żył w latach 1890—1960, pisarz rosyjski; liryki refleksyjne, poematy o tematyce rewolucyjnej, powieści poetyckie, powieść o losach inteligencji rosyjskiej w latach przed i porewolucyjnych. Doktor Żywago (ekranizacja); przekłady poezji angielskiej, niemieckiej, polskiej (Juliusz Słowacki); w 1958 roku Nagroda Nobla (nie przyjęta pod naciskiem władz).

Rok 1959:

W grudniu 1959 roku rozmieszczono na terytorium ZSRR pierwsze rakiety balistyczne wojsk strategicznego znaczenia. Rakiety te były wycelowane w Nowy Jork, Waszyngton, Chicago i Los Angeles. [Ogonowskaja, s. 742]

Na przełomie stycznia i lutego 1959 roku odbył się XXI Zjazd KPZR, który ogłosił zakończenie budowy socjalizmu i proklamował przejście do budowy komunizmu. Zatwierdzono dyrektywne wskaźniki 7-letniego planu gospodarczego rozwoju na lata 1959—1965.

Plan ten zastępował szósty plan pięcioletni, przyjęty w 1956 roku i dotyczył licznych zmian. Nowy plan zakładał podwyższenie produkcji ciężkiego przemysłu o 85%, lekkiego przemysłu o 62%, w rolnictwie o 70%, wzrost dochodu narodowego o 65%, wzrost realnej płacy o 40%. Postawiono zadanie dogonienia i przegonienia USA, w 1965 roku wyjścia na pierwsze miejsce w świecie i objęcia absolutnego przewodnictwa. [Ogonowskaja, s. 741]

W dniach 15-22 stycznia 1959 roku odbył się ogólnozwiązkowy spis ludności. Ilość ludności wyniosła 208 milionów 826 tysięcy ludzi, w tym w Rosyjskiej SFRR – 117,5 miliona ludzi. W miastach mieszkało 48% ludzi. [Ogonowskaja, s. 741]

Zachodniosyberyjskie Zagłębie Naftowe, Zapadno-Sibirskij nieftiegazonosnyj bassiejn, największe na świecie zagłębie ropy naftowej i gazu ziemnego, położone w Rosyjskiej Federacji, na Nizinie Zachodniosyberyjskiej, w obwodach: Tiumeńskim, Omskim, Kurgańskim, Tomskim oraz częściowo Jekaterynburskim (Swierdłowskim), czelabińskim, nowosyberyjskim i w Krajach: Krasnojarskim i Ałtajskim. Powierzchnia 2,2 miliona km^2.

Pierwsze złoża odkryto w 1953 roku (gaz ziemny) i w 1959 roku (ropa naftowa), łącznie w Zagłębiu znajduje się ponad 250 złóż ropy naftowej i gazu ziemnego. Główne ośrodki: Surgut, Nadym, Urengoj, Niżniewartowsk, Tiumeń. Liczne rurociągi transportują ropę naftową i gaz ziemny do europejskiej części Rosji i krajów Europy.

ZSRR wspomagał ruchy komunistyczne — m.in. rewolucję kubańską trwającą w latach 1956—1959.

Salechard, do 1933 roku Obdorsk, miasto w północno-zachodniej części Niziny Zachodniosyberyjskiej, u ujścia rzeki Połuj do Obu, stolica Jamalsko-Nienieckiego Okręgu Autonomicznego. Rejon obozów pracy przymusowej (łagrów), w których w 1948 i 1959 roku miały miejsce bunty więźniów.

Rok 1960:

Dzięki sputnikowi (1958 rok) i incydentowi z U2 (1960 rok) Kreml zdobył możliwość dowiedzenia światu, że w dziedzinie przemysłu rakietowego zdołał z nawiązką wyrównać technologiczną przepaść. Supermocarstwa przeznaczały kolosalne środki na „wyścig technologiczny" oraz na ulepszanie rakiet średniego zasięgu i rakiet międzykontynentalnych. [Davies, s. 1184]

W listopadzie 1960 roku w Moskwie odbyła się międzynarodowa narada 81 partii komunistycznych i robotniczych.

Wietnam, Viet Nam. Urząd prezydenta objął Ngo Dinh Diem. Nowe państwo otrzymało pomoc gospodarczą i wojskową od USA. W opozycji do antykomunistycznego rządu Republiki Wietnamu wystąpili byli członkowie Viet-Minh, tworząc zbrojne oddziały partyzanckie Vietcongu (wietnamscy komuniści), wspierane przez Demokratyczną Republikę Wietnamu, jak również doradców i sprzęt wojskowy z ZSRR. W 1960 roku powstał, kierowany przez komunistów, Narodowy Front Wyzwolenia Wietnamu Południowego (NFWWP), dążący do zjednoczenia Wietnamu, którego siłą zbrojną były oddziały Vietcongu.
Wielkiej pomocy ZSRR udzieliła Demokratycznej Republice Wietnamu w jej walce z amerykańską agresją.

We wrześniu i październiku 1960 roku miała miejsce XV generalna sesja ONZ, na którą przybył Chruszczow. Jego przybycie nie było oczekiwane, gdyż zwykle w sesji uczestniczyli ministrowie spraw zagranicznych. Chruszczow był bardzo aktywny. Jego mowa – „Wolność i niepodległość dla wszystkich kolonialnych narodów. Podjąć problemy międzynarodowego rozbrojenia" (w szczególności dotyczyło to Konga). Wnosił także o przyjęcie do ONZ Chin. Chruszczow wychodził na trybunę dziesiątki razy i wypowiadał się przeciw USA i innym państwom kapitalistycznym. W czasie wystąpienia filipińskiego dyplomaty, które nie odpowiadało mu, walił obcasem buta w stół, co później otrzymało nazwę „trzewikowej dyplomacji". Sowiecka delegacja została ukarana za naruszenie porządku obrad karą 10 tysięcy dolarów, chociaż licznym, nawet Amerykanom, Chuszczow spodobał się. [Ogonowskaja, s. 751]

„Riazańska katastrofa" – wydarzenia związane z obietnicą pierwszego sekretarza Riazańskiego komitetu obwodowego [obkom] KPZR A. Łarionowa potrojenia wyprodukowania mięsa w larach 1959—1961. Zobowiązania były zatwierdzone na partyjnej konferencji i opublikowane w gazecie „Prawda". Riazański Obwód nie przystąpił do realizacji programu, ale otrzymał za niego Order Lenina, a Łarionow został Bohaterem Pracy Związku Radzieckiego. Dla wypełnienia zobowiązania w 1959 roku obkom partii postanowił zabić olbrzymią część mlecznego stada oraz cały przychówek i rozpłodniki. Trzodę odebrano kołchoźnikom i nawet zakupiono w sąsiednich obwodach. Riazański Obwód został w ogóle bez mięsa, ale raportowano o wypełnieniu planu i zobowiązano się w 1960 roku dać 180 tysięcy ton mięsa, jednak dano tylko 30 tysięcy ton mięsa. Katastrofy nie dało się dalej ukrywać. Łarionow popełnił samobójstwo. [Ogonowskaja, s. 759]

1 maja 1960 roku ZSRR zestrzelił nad Uralem amerykański samolot szpiegowski U-2. W latach 50. i na początku 60. miało miejsce wielokrotne naruszenie przestrzeni powietrznej ZSRR (na Zakaukaziu, na Północy, na Dalekim Wschodzie i na Uralu) – zestrzelono tam 39 amerykańskich samolotów. Największym skandalem stały się wydarzenia 1 maja 1960 roku, kiedy nad miastem Swierdłowsk (Ural) został zestrzelony amerykański samolot U-2, pilotowany przez Amerykanina – F. Pauersa. 1 lipca 1960 roku amerykański samolot RB-47 został zestrzelony w rejonie Półwyspu Kola (wcześniej takie samoloty latały bezkarnie nad ZSRR, bo dotychczas nie było rakiet zdolnych dosięgnąć takie samoloty). Te loty bardzo ochłodziły stosunki ZSRR i USA. [Ogonowskaja, s. 750-751]

W kwietniu 1960 roku Chruszczow ogłosił przerwanie prac sowiecko-chińskich nad bombą jądrową. Przyczyną była opublikowana w Chinach wypowiedź Mao pod tytułem: „Żegnaj Leninizm!". Mao Tse Tung obwiniał ZSRR o Jugosławię, o rewizjonizm w stosunku do idei Marksa – Lenina. Szczególnej krytyce została poddana polityka zagraniczna.

Latem 1960 roku Moskwa odwołała tysiące swoich ekspertów i doradców z Chin, wstrzymała dostawy surowców, oprzyrządowania i części zapasowych. Potem ZSRR zażądał zwrotu kredytów udzielonych Chinom od 1950 roku. [Ogonowskaja, s. 750]

W styczniu 1960 roku Rada Najwyższa ZSRR przyjęła ustawę o znacznym ograniczeniu wojskowych sił ZSRR. Sowiecka armia i flota zmniejszona została do 1,2 miliona żołnierzy i odpowiednio zmniejszono wydatki na cele wojenne. Chruszczow ogłosił koncepcję pokojowego współistnienia państw o różnych ustrojach politycznych i państwowych. Zwolnienia z armii wywołało niezadowolenie wielu dowódców, którzy w piśmie do KC KPZR utrzymywali, że przy tak znacznym zmniejszeniu sił zbrojnych, obronność ZSRR nie może być zagwarantowana. [Ogonowskaja, s. 742]

Rok 1961:

W październiku 1961 roku odbył się XXII Zjazd KPZR, na którym uchwalono program określający drogę do komunizmu.

W sierpniu 1961 roku ZSRR ogłosił o podjęciu prób z bronią atomową.

12 kwietnia 1961 roku odbył się lot pojazdu kosmicznego typu „Wostok", z lotnikiem kosmonautą J. A. Gagarinem na pokładzie, pierwszego człowieka, który przebywał w kosmosie.

Gagarin Jurij A., żył w latach 1938—1968, kosmonauta rosyjski; 12 kwietnia 1961 roku odbył w Wostoku 1 — jako pierwszy człowiek w dziejach ludzkości — lot kosmiczny (108 min) po orbicie satelitarnej Ziemi; zginął w kilka lat później w katastrofie lotniczej podczas lotu treningowego.

obok Gagarin i Chruszczow

W latach 60. sytuacja międzynarodowa ponownie się zaostrzyła (m.in. w 1961 roku budowa muru berlińskiego).

Tuwa, Tannu-Tywa — od 1961 roku weszła w skład Rosyjskiej Federacyjnej RSR jako Tuwinska Autonomiczna Socjalistyczna Republika.

1 stycznia 1961 roku dokonano dziesięciokrotnej denominacji rubla, co pociągnęło za sobą wzrost cen licznych artykułów spożywczych.

Rok 1962:

W 1962 roku miał miejsce tzw. kryzys kubański — konflikt amerykańsko-sowiecki spowodowany instalacją na Kubie sowieckich rakiet wyposażonych w głowice jądrowe.
W okresie kryzysu w rejonie Morza Karaibskiego w 1962 roku polityczne wsparcie i wydatną pomoc od ZSRR otrzymała Kuba.

Październik 1962 roku – Karaibski kryzys. W czerwcu 1962 roku ZSRR podpisał z Kubą tajne porozumienie o zainstalowaniu na Kubie sowieckich rakiet średniego zasięgu.

Dla podpisania porozumienia przybył do Moskwy Raul Kastro, brat Fidela Kastro. Chruszczow wychodził z założenia, że ZSRR został okrążony amerykańskimi bazami w Turcji, we Włoszech i w RFN i dlatego sowieckie rakiety powinny znaleźć się na Kubie. W okresie sierpnia – października grupa sowieckich wojsk i rakiety w sposób całkowicie tajny były przewiezione na Kubę. Operacja nosiła nazwę „Anadyr", co było elementem zamaskowania: „wtajemniczeni" w tę operację byli przekonani, że wojska przejdą dla zbrojnych ćwiczeń na północ, za krąg polarny. Amerykański rząd wiedział o rakietach tylko, że będą zainstalowane na Wyspie Wolności. 22 października prezydent USA Kennedy zarządził morską blokadę Kuby i zażądał zdemontowania i wywiezienia sowieckich rakiet w najbliższym czasie. Sytuacja na Morzu Karaibskim była niespokojna, gdyż spotkały się tam sowieckie i amerykańskie okręty wojenne z jądrowym uzbrojeniem. Pokój zawisł na skraju trzeciej wojny światowej, jednak rozumnie wojnę zażegnano. 25 października Chruszczow zawiadomił Kennediego o postanowieniu wycofania rakiet pod warunkiem, że USA na zawsze odstąpi od zamiaru zawładnięcia Kubą. W ciągu dwóch dni miały zostać wywiezione amerykańskie rakiety z Turcji. USA przyjęło drugie żądanie ignorując pierwsze. Kryzys został zażegnany. Kryzys na Karaibskim Morzu doprowadził do upadku autorytetu ZSRR na arenie międzynarodowej, ochłodzeniu stosunków z Chinami i Kubą, straceniem zaufania do polityki Chruszczowa wśród sowieckich partyjnych elit. [Ogonowskaja, s. 752]

Landau Lew D., żył w latach 1908—1968, fizyk rosyjski; liczne prace dotyczące prawie wszystkich dziedzin fizyki współczesnej; podał kwantową teorię cieczy; w 1962 roku Nagroda Nobla.

W 1962 roku Albania przestała uczestniczyć w pracach RWPG. Udało się to Albanii bez konsekwencji, ponieważ Albania związała się z Chinami i ZSRR wolał nie wchodzić w konflikt z Chinami z powodu mało znaczącej Albanii.

W czerwcu 1962 roku wybuchło powstanie w Nowoczerkasku. Przyczyną powstania było obniżenie płac na budowach nowoczerkaskich elektrowni, wysokie opłaty za wynajmowane mieszkania, brak mięsa w sklepach. Podwyższenie cen na produkty spożywcze było ostatnią kroplą przepełniającą niezadowolenie: robotnicy zdjęli z zakładu portret Chruszczowa, zebrali wszystkie jego portrety z gabinetów i biur, zwalili na stos i spalili. Około 7-8 tysięcy ludzi skierowało się do centrum miasta, jednak dowodzący północno-kaukaskim okręgiem wojsk, według poleceń przebywającego w Nowoczerkasku członka KC KPZR A. I Mikojana, rozkazał użyć broni dla rozpędzenia manifestantów. Zabito 24 ludzi, 30 raniono. Za uczestniczenie w nowoczerkaskich wydarzeniach sądzono 105 osób i wielu z nich rozstrzelano. [Ogonowskaja, s. 744]

W czerwcu 1962 roku Rada Ministrów ZSRR podniosła ceny na artykuły spożywcze.

Rok 1963:

W 1963 roku USA, ZSRR i Wielka Brytania zobowiązały się do zaprzestania prób z bronią jądrową, prowadzonych w atmosferze lub pod wodą.

W roku 1963 na mocy porozumienia moskiewskiego wprowadzono zakaz przeprowadzania prób nuklearnych w atmosferze, ale zanim to się stało, dokonano już potężnych zniszczeń środowiska naturalnego na skalę światową. [Davies, s. 1187]

W lipcu 1963 roku z Moskwy wydalono chińskich dyplomatów za antyradziecką propagandę. Karaibski kryzys spowodował kryzys w stosunkach radziecko – chińskich. Mao Tse Tung ocenił wycofanie radzieckich rakiet z Kuby jako kapitulację przed kapitalizmem. Uważał, że nie wolno bać się trzeciej wojny światowej, ponieważ w jej rezultacie „liczne setki milionów ludzi przejdą na stronę socjalizmu i nastanie koniec imperializmu". W okresie od lutego do marca 1963 roku chińska prasa zaczęła demaskować „kapitulację Chruszczowa", „nierównoprawne umowy zawarte między carską Rosją i Chinami" itd. W lipcu 1963 roku Chiny przesłały do ZSRR notę z 25 punktami (zarzutami przeciw sowieckiej polityce zewnętrznej), ZSRR odpowiedział w tym samym duchu i chińscy dyplomaci zostali wydaleni z ZSRR. [Ogonowskaja, s. 752-753]

List KC KP Chin do KC KPZR z 14 czerwca 1963 roku i odpowiedź w liście otwartym KC KPZR do organizacji partyjnych i do wszystkich komunistów w ZSRR – w tych dokumentach na czoło wysuwają się rozbieżności w sprawie wojny i pokoju oraz w sprawie walki z następstwami kultu jednostki; Chińczycy zarzucali przy tym KPZR przyjęcie „linii nierewolucyjnej", przekształcenie partii w „partię reformistyczną"; Chińczycy zarzucali Rosji (a właściwie Chruszczowowi) zdradę marksizmu i rewolucji – w związku z czym domagali się żeby nie Moskwa, ale Pekin przewodniczył na przyszłość światowemu komunizmowi. [M. Dąbrowska, Dzienniki powojenne 1945-1965, s. 254]

Eurocentryzm znajdował wyraz w wielu europejskich przykładach, na których opierano wywody marksizmu-leninizmu, a także manii uprzemysłowienia w europejskim stylu. Szczególnie wyraźnie ujawniał się w nacisku, z jakim mówiono o historycznym przeznaczeniu Rosjan. Roszczenia sowieckie w tej ostatniej sprawie obrażały europejskich członków sowieckiego imperium, niepokoiły towarzyszy ruchu komunistycznego w krajach Trzeciego Świata i w końcu stały się główną przyczyną rozłamu między Rosją sowiecką i Chinami. W oczach Chińczyków stada radzieckich doradców i technologów, którzy pojawili się w ich kraju w latach pięćdziesiątych, dawały większy popis arogancji (i złej techniki) niż którakolwiek wcześniejsza fala „cudzoziemskich diabłów", z jakimi przyszło im mieć do czynienia. Chińczykom – podobnie jak Bałtom, Polakom czy Gruzinom – przekonanie Rosjan o własnej wyższości wydawało się czymś dziwnym. [Davies, s. 65-66]

W 1961 powołano Komitet Rozbrojeniowy z siedzibą w Genewie, powiązany z ONZ systemem sprawozdań i zaleceń. Pierwotnie skupiał 18 państw, następnie 40. Rokowania doprowadziły do zawarcia istotnych układów, np. o zakazie prób z bronią jądrową w atmosferze, przestrzeni kosmicznej i pod wodą (1963 rok).

Rok 1964:

14 października 1964 roku na plenum KC KPZR N. S. Chruszczow został odwołany ze stanowiska pierwszego sekretarza KC KPZR, a na jego miejsce wybrany L. I. Breżniew, a przewodniczącym Rady Ministrów – A. N. Kosygin. W przedmiocie partyjnego państwowego przywódca ZSRR plenum przyjęło dwa ważne postanowienia: nie łączyć w przyszłości stanowiska pierwszego sekretarza KC KPZR ze stanowiskiem przewodniczącego Rady Ministrów ZSRR, jak to było w latach 1940—1953 za Stalina i w latach 1958—1964 za Chruszczowa; nie powierzać partyjno-państwowych stanowisk ludziom ponad siedemdziesięcioletnim. W następnych latach to postanowienie KC partii było zlikwidowane. [Ogonowskaja, s. 746]

Program reform rolniczych, podjęty przez następcę Stalina na stanowisku I sekretarza KPZR, N.S. Chruszczowa (panował w latach 1953—1964), nie przyniósł spodziewanych rezultatów.

W październiku 1964 roku rozpoczęto budowę ropociągu „Przyjaźń", dla zaopatrywania Polski, NRD, Czechosłowacji i Węgier w ropę naftową pochodzącą z ZSRR. Nitka ropociągu przechodziła przez Samarę, Briansk, a dalej rozdzielała się na dwa rurociągi: północny po terytorium Białorusi, Polski i NRD, a południowy po terytorium Ukrainy, Czechosłowacji i Węgier. [Ogonowskaja, s. 746]

Basow Nikołaj G., żył w latach 1922—2001, fizyk rosyjski; jeden z twórców elektroniki kwantowej; współtwórca pierwszego masera amoniakalnego; w 1964 roku Nagroda Nobla.

A. M. Prochorow – nagroda Nobla w dziedzinie fizyki.

Objaśnienie mapy poniżej strony „Gułag od lat trzydziestych do połowy lat pięćdziesiątych XX wieku”:
ZSRR zostało podzielone na dziesięć umownych stref:

I — Północny Zachód Europejskiej części ZSRR
II — Środkowa Część Europejskiej części ZSRR
III — Południe Europejskiej części ZSRR
IV — Ural
V — Kazachstan i Środkowa Azja
VI — Zachodnia Syberia
VII — Wschodnia Syberia
VIII — Jakucja
IX — Południowa Część Dalekiego Wschodu
X — „Dalstroj”

Punktami zaznaczono główne lokalizacje Gułagów. Jak wynika z mapy łagry były na całym terytorium ZSRR – od Rygi na zachodzie do Siewiero-Kurylska położonego na Wyspach Kurylskich na wschodzie i od Ziemi Franciszka Józefa pod biegunem północnym po Aszchabad w Turkmeńskiej SSR i Duszanbe w Tadżyckiej SSR. Nikt nie zliczy rzeczywistej ilości łagrów, nikt nie zliczy tym bardziej rzeczywistej ilości unicestwionych istnień ludzkich – a trwało to przez wieki – za wielu carów, poprzez cały okres ZSRR i dopiero Putin pod koniec XX wieku zlikwidował resztki – podobno zlikwidował… O ilości poległych świadczy w prawdzie pośrednio, ale dobitnie ilość wszelkiego dobra, wielkiej ilości gigantycznych przedsięwzięć, jakie Rosja osiągnęła przez wieki dzięki katorżniczej pracy zesłańców pochodzących z różnych ujarzmionych narodów, bo Rosjanin, jeśli nie był zesłanym przeciwnikiem politycznym, to w gułagach i łagrach występował jedynie z bronią skierowaną przeciw zniewolonym ludziom lub występował jako nadzór techniczny.

Na ilustracji poniżej rozmieszczenie gułagów w ZSRR od lat trzydziestych do połowy lat pięćdziesiątych.

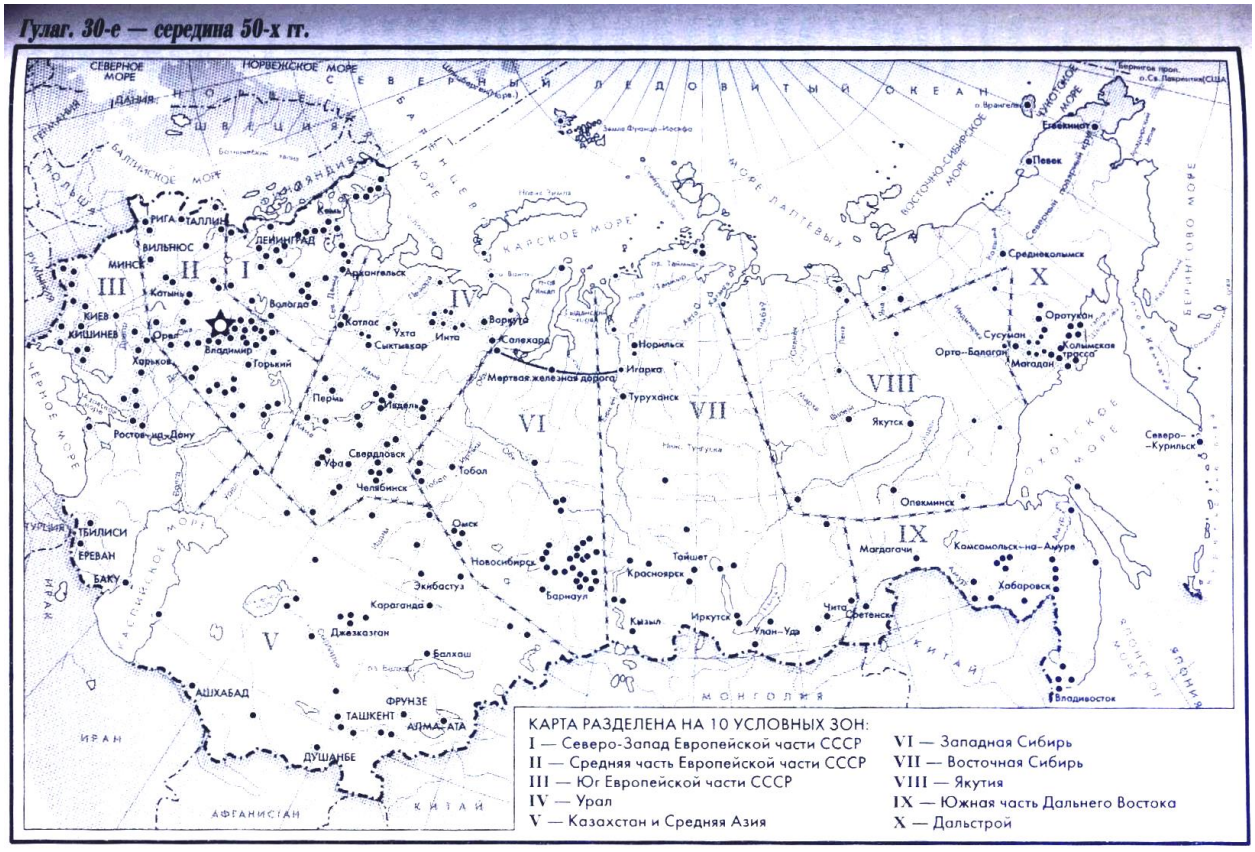

[Ogonowskaja, s. 613]

STALIN (DŻUGASZWILI) JOSIF WISSARIONOWICZ

СТАЛИН (ДЖУШВИЛИ) ИОСИФ ВИССАРИОВИЧ

(1879—1953)

Generalny Sekretarz KC RKP(b) od 1922 do 1952

Józef Stalin – sowiecki polityk, jeden z założycieli i przywódców ZSRR. Od 1901 roku zawodowy rewolucjonista, później przyłączył się do bolszewików. Za działalność rewolucyjną niejednokrotnie aresztowany. Od 1912 roku członek KC RSDRP, po powrocie z zesłania wrócił do Piotrogrodu w lutym 1917 roku. Wchodził w skład Pietrogrodzkiej WRK. W pierwszym składzie SNK – narodowy komisarz od spraw nacjonalizacji. Uczestnik narodowej wojny. Od 1922 roku – generalny sekretarz KC RKP(b). Po śmierci Lenina zdobył przywództwo w walce z politycznymi przeciwnikami i po 1929 roku był bezspornym liderem partii. Zwolennik „szybkiego uprzemysłowienia" i kolektywizacji. Wprowadził totalitarny reżim. Podczas drugiej wojny światowej – głowa państwa, narodowy komisarz obrony, głowa GKO, zwierzchnich głównodowodzących i innych. [Ogonowskaja, s. 598]

Tyle podręcznik historii Rosji, a w rzeczywistości:

1913 rok

Stalin Iosif Wisarionowicz, właściwie I. Dżugaszwili, żył w latach 1878—1953, działacz komunistyczny, przywódca ZSRR, Gruzin; od 1912 roku w KC SDPPR; jeden z organizatorów przewrotu i rewolucji październikowej; od 1922 roku dożywotni sekretarz generalny RKP(b) (potem WKP(b) i KPZR); po podporządkowaniu sobie aparatu bezpieczeństwa i po śmierci Lenina dyktatorski przywódca partii i państwa radzieckiego; w okresie kolektywizacji i industrializacji w latach 1928—1936 inicjator represji i masowych zbrodni wobec ludności i aparatu partyjno-wojskowego („wielka czystka"); otoczony oficjalnym kultem państwowym; od sierpnia 1939 roku sprzymierzony z Hitlerem (pakt Ribbentrop–Mołotow) zadecydował o agresji sowieckiej na Polskę 17 września 1939 roku (później deportacje ludności polskiej w głąb ZSRR); od maja 1941 do 1953 roku premier.

1913 rok

Po napaści Niemiec na ZSRR w 1941 roku ludowy komisarz obrony i naczelny dowódca sił zbrojnych oraz przewodniczący Państwowego Komitetu Obrony i Kwatery Głównej ZSRR; w 1941 roku zawarł sojusz z aliantami; uczestnik konferencji w Teheranie, Jałcie i Poczdamie, wywarł decydujący wpływ na ich [aliantów] decyzje, co przesądziło o powojennym podziale stref wpływów w Europie (także sprawa Polski i jej granic). Po zakończeniu II wojny światowej od 1945 roku generalissimus, nadal prowadził politykę terroru w ZSRR. Inicjator narzucenia państwom Europy Środkowo-Wschodniej sowieckiego modelu ustrojowego (stalinizacja) i roli państw satelitarnych. Proces destalinizacji zapoczątkował w 1956 roku Nikita Chruszczow na XX Zjeździe KPZR (krytyka tzw. kultu jednostki), zahamował w końcu lat 60. Leonid Breżniew; ponownie podjęty po 1985 roku.

↓ Stalin

Stalin 1915

Stalin. Nie miał życia rodzinnego. Swoją drugą żonę doprowadził do samobójstwa. Mieszkał jak pustelnik w jednym pokoju pałacu kremlowskiego, obsługiwany przez córkę, Swietłanę Alilujewę, której pamiętniki są podstawowym materiałem źródłowym. Spał cały dzień, a potem całą noc pracował ze swoimi bliskimi towarzyszami; bez przerwy puszczał gramofon i oglądał nieme filmy; dla odpoczynku wyjeżdżał na daczę. Rzadko pokazywał się publicznie i wygłosił niewiele przemówień. Podczas swoich corocznych podróży do Gruzji jechał jednym z pięciu identycznych pociągów, a w każdym z pozostałych czterech był jego sobowtór, aby w ten sposób zmniejszyć ryzyko zamachu. Nie miał się czego obawiać. Dożył swoich dni. W późniejszym okresie – mimo że nie znał żadnego języka poza rosyjskim – okazał się równie utalentowany w dyplomacji jak w uprawianiu tyranii we własnym kraju oraz prowadzenia wojny. W momencie, w którym ostatecznie dosięgła go śmierć, był niezagrożonym przez nikogo władcą supermocarstwa. [Davies, s. 1019]

Przez długie dziesięciolecia opinia publiczna zewnętrznego świata nie była w stanie pojąć faktów. Dopóki w latach sześćdziesiątych nie ukazały się dokumentalne teksty Aleksandra Sołżenicyna i dopóki kilku odważnych uczonych nie opublikowało wyników swoich drobiazgowych badań, większość ludzi na Zachodzie sądziła, że opowieści o terrorze są mocno przesadzone. Większość sowietologów starała się go zminimalizować. Władze sowieckie przyznały się do niego dopiero pod koniec lat siedemdziesiątych. W odróżnieniu od Hitlera Stalin nie poniósł konsekwencji podania rzeczy do publicznej wiadomości. Całkowitej sumy jego ofiar nigdy nie będzie można dokładnie obliczyć; wydaje się jednak mało prawdopodobne, żeby mogła to być liczba o wiele niższa niż 50 milionów. [Davies, s. 1025]

Rosja była na europejskim kontynencie państwem, w którym absolutyzm zachował się najdłużej – do początków XX wieku. Państwo carów nie mogło jednak pozostawać zupełnie obojętne na wpływy zachodnich, nowych idei, myśli, rozwiązań polityczno-ustrojowych. Interesujące, że zarówno w Rosji carskiej jak i potem, w czerwonej, okresy reform cyklicznie przeplatały się z fazami reakcji i próbami całościowego lub częściowego wycofania się z wcześniejszych zmian.

Rok 1953:

9 marca 1953 roku odbył się pogrzeb Stalina. Przewodniczącym komitetu dla przeprowadzenia pogrzebu był Chruszczow. Stalina pochowano w mauzoleum na Placu Czerwonym w sarkofagu obok sarkofagu Lenina. Jednak w 1961 roku XXII zjazd postanowił usunąć ciało Stalina z mauzoleum. W ciągu kilku dni pochowano Stalina pod murami Kremla.

1953 rok – po śmierci Stalina chętnych na schedę było wielu

1953 rok – żal po Stalinie

ZSRR. Po śmierci Lenina — po krótkim okresie kolektywnego kierownictwa (J. Stalin, L. Kamieniew, G. Zinowjew) — od grudnia 1925 roku do marca 1953 roku Stalin został otoczony oficjalnym kultem jako przywódca partii i państwa.

Po śmierci Lenina dyktatorską władzę w partii i państwie sowieckim zdobył Stalin, który fizycznie wyeliminował konkurentów (czystki) zmarł w 1953 roku.

Wobec niewystarczającej produkcji rolnej, w 1950 roku rozpoczęto akcję scalania kołchozów, mającą na celu ich organizacyjno-ekonomiczne umocnienie. Do 1953 roku z 254 tysięcy kołchozów utworzono 93 300 kołchozów o większym areale ziemi.

W styczniu 1953 roku w Moskwie wykryto grupę lekarzy Żydów, którzy pod pretekstem leczenia truli znakomite osobistości sowieckie, m.in. Gorkiego i Żdanowa. W parę miesięcy później uniewinniono lekarzy, a skazano odkrywców spisku.

Priorytety doktryny komunistycznej, których realizacja stała się w ZSRR niemożliwa, i związane z tym ambicje utrzymania władzy prowadziły do eksterminacji fizycznej rywali politycznych i terroru wobec członków całej partii. Stan taki cechował m.in. okres stalinizmu (w praktyce do 1956 roku), uzewnętrzniając się w postaci tzw. sprawy mingrelskiej (lata1951—1952), tzw. spisku lekarzy (1953 rok).

Jakucja, Sacha, republika. W XIX–XX wieku miejsce zesłań.

Korea Północna, Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna, Chosôn minjujui inmin konghwaguk. Korea Północna przed 1948 rokiem była związana z Koreą Południową. W 1948 roku powstała Socjalistyczna Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna. Funkcję premiera objął Kim Ir-Sen. W 1950 roku KRL-D podjęła próbę opanowania południowej części i wywołała 3-letnią koreańską wojnę. W 1953 roku ogłoszono zawieszenie broni.

Żydowski Obwód Autonomiczny, Jewriejskaja awtonomnaja oblast′, obwód autonomiczny w azjatyckiej części. Kolejne prześladowania Żydów nastąpiły w latach 1948—1953, zamknięto wówczas wiele placówek żydowskich.

Rok 1952:

W październiku 1952 roku odbył się XIX Zjazd partii bolszewickiej [WKP(b), Wszechzwiązkowa Komunistyczna Partia (bolszewików)], przyjął on m.in. rezolucję o zmianie nazwy partii na: Komunistyczną Partię Związku Radzieckiego – KPZR. Zjazd zatwierdził dyrektywy dotyczące opracowania kolejnego (piątego) pięcioletniego planu rozwoju gospodarki narodowej na lata 1951—1955.

Rok 1951:

Maria Dąbrowska w swych *Dziennikach powojennych 1945—1965* pod datą 4 maja 1951 roku zanotowała:

„Mamy się teraz wypowiadać znowu w sprawie pokoju. Wśród istniejących w tej chwili warunków jedyna prawdziwa (a w każdym razie szczera subiektywnie) odpowiedź byłaby taka. Wbrew temu, co głosi, a czego nie myśli Związek Radziecki, pokojowe współżycie i współpraca między państwami o ustroju po rosyjsku socjalistycznymi a państwami o ustroju kapitalistycznym nie jest możliwa. Nawet kiedy świat był objęty mniej więcej jednym systemem gospodarczym i politycznym, było między państwami dość przeciwieństw, aby wojny się toczyły. Cóż dopiero mówić o przeciwieństwach między Rosją „socjalistyczną" a kapitalistyczną Ameryką oraz satelitami obu tych stron. Jakże może być serio mowa o pokojowej współpracy z państwem, o którym co najmniej kilka razy na dzień głosi się przez prasę i radio, że jest wrogiem nieprzejednanym, że jest nadto państwem nikczemnym, łajdackim, ludobójcą, krwiożercą, wyzyskiwaczem, bezecnikiem o zgniłej kulturze itp. Ależ każde takie wymyślanie jest już wojną. A to samo w bardziej eleganckiej formie jest i po przeciwnej stronie. Obie strony prowadzą zimną wojnę, która zawsze jest wstępem do krwawej. Chyba że strach przez atomową zagładą całej ludzkości zmieni coś w tych stosunkach.

Ale w „polityce pokojowej" Rosji widzę sporo zastanawiających niekonsekwencji. Jak można uwierzyć w jej głoszenie pokoju na zewnątrz, gdy wewnątrz, w łonie wszystkich przytroczonych do Rosji narodów, głosi się nieprzejednaną, zaciekłą walkę klas, a więc predyspozycję do najstraszniejszych z wojen — wojny domowej. Choć w stanie przytłumionym „zimnej wojny wewnętrznej", trwa ona we wszystkich krajach, którymi rządzi Rosja. Kto chce szczerze wyrugować zbrojne konflikty między państwami, musi wyrugować także zasadę krwawej rewolucji jako zasadę postępu. Druga niekonsekwencja. Doświadczenia ostatnich 40 lat wykazały, że po każdej wojnie europejskiej czy światowej baza socjalizmu się rozszerza. Trzecia wojna światowa bez względu na jej wynik, pracowałaby na rzecz Moskwy i komunizmu. Sprowadziłaby bowiem świat do poziomu nędzy i barbarzyństwa równego Rosji, zrobiłaby go łatwym łupem moskiewskiej penetracji. Natomiast pokojowa współpraca z kapitalistycznym światem mogłaby być dla Rosji niebezpieczniejsza niż wojna, mogłaby doprowadzić do zdemaskowania Rosji jako kraju nie socjalistycznego, lecz na wskroś imperialistycznego, policyjnego i reakcyjnego. Lecz Rosja, zdaje się, żywi obawę, że wojna nie sprowadziłaby świata do jej poziomu nędzy i zacofania i nie uczyniłaby go jej łatwym łupem, lecz raczej rozbiłaby po prostu jej kolonialno-imperialistyczną potęgę, a w najlepszym razie przeniosłaby ośrodek tworzenia socjalizmu do innych wyżej stojących krajów. A głoszoną „współpracę" wyobraża sobie snadź jako ułatwienie dla siebie w rozsadzaniu państw kapitalistycznych od wewnątrz, sądząc, że uda jej się zachować „kordon sanitarny" w drugą stronę.

Tu nastręczają się już dalsze niekonsekwencje, dotyczące samego po moskiewsku stosowanego naukowego „marksizmu". Stalinizm-Leninizm w praktyce sprzeniewierza się determinizmowi, głoszonemu teoretycznie jako podstawa naukowego i przyrodniczego poglądu na świat. Dla celów praktyki głosi, że tylko potężny, niezłomny, obdarzony silną wolą człowiek może przeobrażać świat w myśl wyznawanej doktryny i nie licząc się z konkretnymi warunkami ekonomiczno-społecznymi. Dlatego można było zaprowadzić socjalizm w kraju, w którym żadne obiektywne warunki dla jego realizacji nie istniały. A w istocie rzeczy nie nadludzka wola ludu rosyjskiego wprowadziła tam (i to rzekomy) komunizm, ani nie warunki ekonomiczne uczyniły go tam możliwym i koniecznym, ale narzuciła ten system przemoc fanatycznej zmonoideizowanej mniejszości, której powiodło się owładnąć technicznymi środkami wytracania przeciwników i podtrzymywania niebywałego w dziejach co do trwałości, rozmiarów i zasięgu działania — terroru". Koniec cytatu.

Uzbekistan. W latach 1937—1950 urząd I sekretarza Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Uzbekistanu (KC KPU) sprawował U. Jusupow, który rządził krajem w sposób dyktatorski, stosując bezwzględne i brutalne metody.

czwarta pięciolatka (1950—1946)

Rok 1950:

Chiny, Zhongguo, Chińska Republika Ludowa, Zhonghua Renmin Gongheguo. W 1945 roku Kuomintang, przy pomocy Stanów Zjednoczonych, podjął walkę z komunistami, która przekształciła się w wojnę domową, zakończoną zwycięstwem sił kierowanych przez Komunistyczną Partię Chin. W 1949 roku powstała Chińska Republika Ludowa z przewodniczącym Mao Tse-tungiem na czele. Na początku lat 50., we współpracy z ZSRR, w Chinach przeprowadzono reformę rolną i nacjonalizację przemysłu.

Mao Tse-tung i Stalin

ZSRR w 1950 roku
największe osiągnięte terytorium

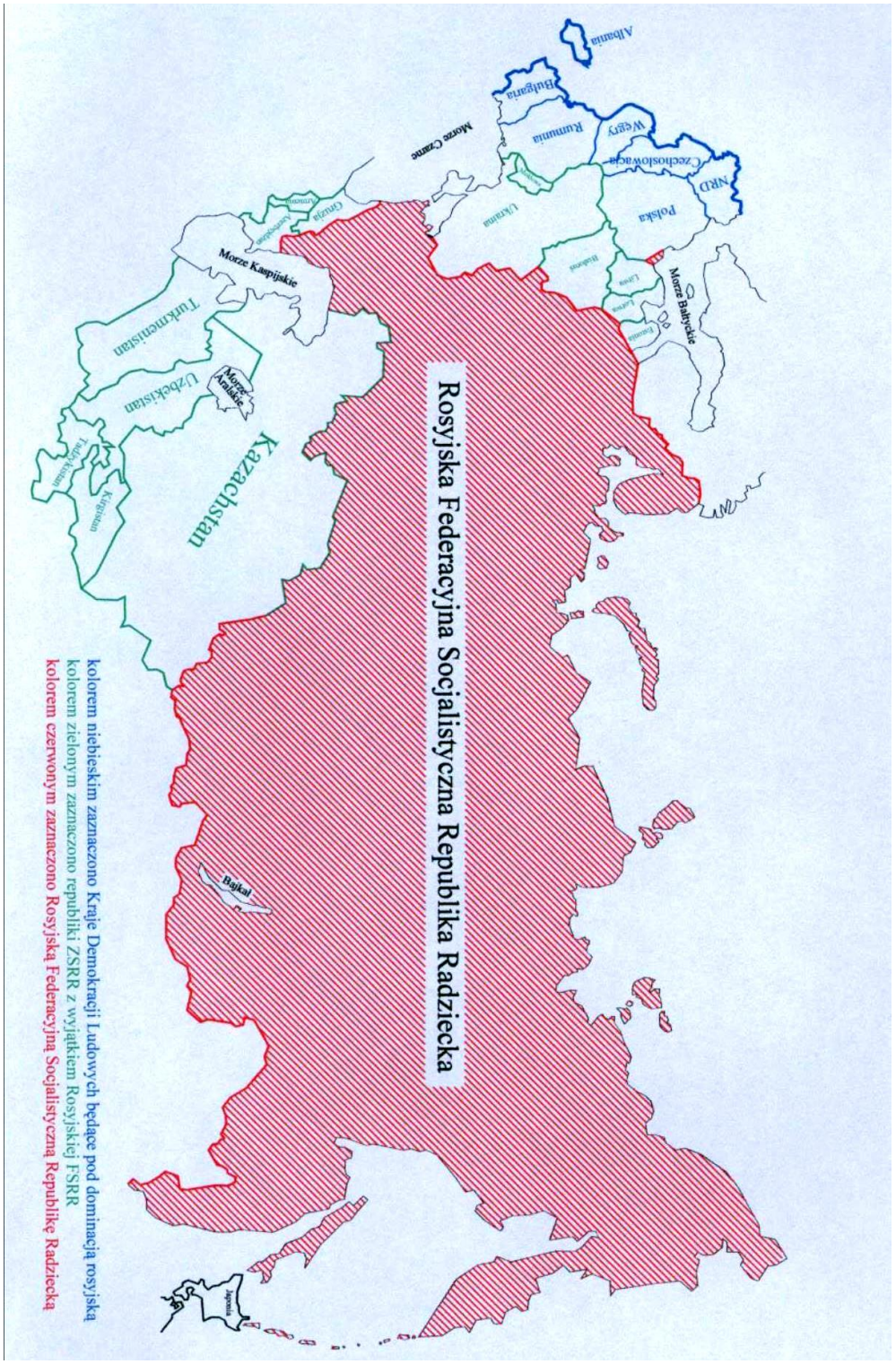

[MCS]

Rok 1949:

W latach czwartego planu pięcioletniego, w radzieckich republikach nadbałtyckich, tj. w Litwie, Łotwie i Estonii, poza tym w Mołdawskiej SRR oraz w zachodnich obwodach Ukrainy i Białorusi odbywały się szybkie przekształcenia systemu stosunków społecznych; z początkiem 1949 roku rozpoczęto na tych terenach powszechną kolektywizację rolnictwa.

W ostatnich czasach nie zostało niemal nic z dawnej wielkiej różnorodności rdzennej ludności Krymu. Starożytnych Taurów i Tauro-Scytów dawno zalały kolejne fale przybyszów. Krymscy Goci bronili położonej w głębi lądu twierdzy Mangup aż do 1475 roku. Tatarów hurtem deportował w 1942 roku Stalin. Grecy pontyjscy dotrwali do czasu deportacji w 1949 roku. Garstka Żydów, którym udało się umknąć faszystom, w latach osiemdziesiątych wyjechała do Izraela. Rosjanie i Ukraińcy stworzyli przytłaczającą większość.

Wypróbowanie pierwszej radzieckiej bomby atomowej.
W 1949 broń jądrową wyprodukował także ZSRR, następnie Wielka Brytania, Francja, ChRL oraz Indie.

Niemiecka Republika Demokratyczna (NRD), utworzona 7 października 1949 roku, obejmowała obszar byłej radzieckiej strefy okupacyjnej, tj. 108 300 km^2. Stolicą NRD pozostał Berlin, właściwie jego część obejmująca dawny radziecki sektor okupacyjny. W kraju wprowadzono system polityczny i społeczny oparty na wzorach radzieckich. Umocnieniu realnego socjalizmu służyć miała działalność NRD w ramach organizacji komunistycznych państw Europy Środkowo-Wschodniej. Od 1949 roku NRD była członkiem RWPG, w 1959 roku wstąpiła do Układu Warszawskiego. Reprezentantem niedemokratycznego i autorytarnego reżimu rządzącego państwem była partia komunistyczna SED.

W 1949 powstała Chińska Republika Ludowa z przewodniczącym Mao Tse-tungiem na czele. Na początku lat 50. we współpracy z ZSRR w Chinach przeprowadzono reformę rolną i nacjonalizację przemysłu.

Priorytety doktryny komunistycznej, których realizacja stała się w ZSRR niemożliwa, i związane z tym ambicje utrzymania władzy prowadziły do eksterminacji fizycznej rywali politycznych i terroru wobec członków całej partii. Stan taki cechował m.in. okres stalinizmu (w praktyce do 1956 roku), uzewnętrzniając się w postaci tzw. wielkiej czystki, tzw. sprawy leningradzkiej (1949 rok).

Rok 1948:

W czerwcu 1948 roku ukazało się rozporządzenie prezydium Najwyższej Rady ZSRR „O wysiedleniu w odległe rejony osób, złośliwie uchylających się od pracy i przywódców antypaństwowych, prowadzących pasożytniczy tryb życia". Inicjatorem rozporządzenia był Chruszczow. Od stycznia podobne rozporządzenie było wydane na Ukrainie, gdzie Chruszczow był pierwszym sekretarzem KC partii. Rozporządzenie zostało zastosowane w całym ZSRR. Przymusowa zsyłka na osiedlenie się na osiem lat dotyczyła osób, które były skazane przez ogólne zebranie kołchoźników, zatwierdzonym przez rejon. [Ogonowskaja, s. 699]

Po wojnie rozwinął się ruch przodowników pracy. Najgłośniejszego wyczynu w tych czasach dokonał, pierwszy z przodowników pracy, leningradzki tokarz Bortkiewicz, były frontowiec, który podczas jednej zmiany wykonał trzynastodniową normę. W ślad za nim wielu ustanawiało rekordy państwowe. [Ogonowskaja, s. 699]

Pod znakiem Lenina, pod przewodnictwem Stalina – naprzód do zwycięstwa komunizmu!

Albania. Po wybuchu w 1948 roku konfliktu radziecko-jugosłowiańskiego Albania zerwała stosunki z Belgradem (Xoxe i jego zwolennicy zostali straceni). Zacieśniono natomiast współpracę z ZSRR, w 1949 roku Albania przyjęła członkostwo w RWPG.

Ałtaj, Ojrot-Ałtaj, Republika Ałtaju — przekształcony w styczniu 1948 roku w Górnoałtajski Obwód Autonomiczny.

Obok zdobyczy terytorialnych w Europie ZSRR zajął także japońskie Wyspy Kurylskie i część Półwyspu Koreańskiego, gdzie w 1948 roku utworzył Koreańską Republikę Ludowo-Demokratyczną.

Salechard, do 1933 roku Obdorsk, miasto w północno-zachodniej części Niziny Zachodniosyberyjskiej, u ujścia rzeki Połuj do Obu, stolica Jamalsko-Nienieckiego Okręgu Autonomicznego. Rejon obozów pracy przymusowej (łagrów), w których w 1948 roku miały miejsce bunty więźniów.

Rok 1947:

W grudniu 1947 roku w ZSRR przeprowadzono reformę pieniężną i zniesiono kartkowy system zaopatrzenia ludności, istniejący od początku wojny.

W grudniu 1947 roku KC WKP(b) wydał decyzję o Szóstej symfonii Siergieja Prokofiewa, o „Poemacie" Arama Chaczaturiana i o operze „Wielka przyjaźń" W. Muradieli, który przedstawił przyjaźń narodów kaukaskich i rosyjskiego. Kompozytorów stosujących nowe formy i środki wyrazu w muzyce obwiniono o formalizm i przywołano do szerokiego stosowania doświadczeń rosyjskiej klasycznej opery i tradycji muzycznej. W decyzji umieszczono nazwiska Dymitra Szostakowicza, N. Miaskowskiego, utrzymujących upokarzające poglądy w stosunku do narodów kaukaskich, które obwiniali o współpracę z faszystowskimi Niemcami i z tego powodu byli wysiedleni ze swych odwiecznych terenów. [Ogonowskaja, s. 699]

W grudniu 1947 roku przeprowadzono reformę walutową z denominacją 1 do 10. Przeceniono bankowe depozyty, obniżono oprocentowanie wkładów. W efekcie ilość pieniądza na rynku zmniejszyła się z 66 do 16 miliardów rubli. [Ogonowskaja, s.698]

W czerwcu 1947 roku wydano rozporządzenie prezydium Najwyższej Rady ZSRR „O karnej odpowiedzialności za kradzież mienia państwowego i kołchozowego". Rozporządzenie wydano po głodzie mającym miejsce od jesieni 1946 roku do wiosny 1947 roku. Rozporządzenie przewidywało kary od 5 do 25 lat lagrów. W pierwszym roku skazano 200 tysięcy ludzi, a w okresie lat 1947—1953 – 1,3 miliona ludzi. Ponadto skazywano na 2 do 3 lat tych, którzy nie donosili o dokonywanych przestępstwach zaboru mienia państwowego i kołchozowego. [Ogonowskaja, s. 698]

W styczniu 1947 roku odbył się sąd nad byłymi generałami białogwardzistami. Podczas interwencji europejskich oddziałów i w okresie wojny w Mandżurii Armia Czerwona ujęła wielką liczbę białogwardyjskich generałów i działaczy antysowieckich organizacji, z których część pomagała Niemcom i Japończykom podczas wojny. Najwyższy sąd wojenny skazał na śmierć generałów, którzy służyli w wermachcie [niemiecka armia]. [Ogonowskaja, s. 697]

Wyborg, w latach 1918—1940 fińskie Viipuri, ostatecznie w 1947 roku, wszedł w skład ZSRR.

Rok 1946:

We wrześniu 1946 roku KC WKP(b) podjął decyzję zakazującą wyświetlania filmu „Wielkie życie". W decyzji krytykowano „bezideowe" filmy, w których narusza się zasady socjalistycznego realizmu, w szczególności w filmie „Wielkie życie" niedostatecznie pokazano rolę partii. Również zakazano wyświetlania filmu „Iwan Groźny" (reżyser C. M. Ejzensztejn), który ukazywał tragiczne rozprawienie się cara za zdradę i okrutne czyny w walce o jedynowładztwo.

[Ogonowskaja, s. 696]

W sierpniu 1946 roku KC WKP(b) wydał postanowienie o repertuarze dramatycznych teatrów i zakresie jego ulepszenia". Postanowienie zobowiązywało każdy teatr do wystawienia w sezonie dwóch-trzech sztuk na współczesne tematy. Jednak współczesne sztuki nie mogły przedostać się przez cenzurę. W rezultacie wystawiano rewolucyjne sztuki: „Optymistyczną tragedię" W. Witniewskiego, „Jara miłość" K. Trieniewa, „Rozłam" B. Ławrieniewa. Ta ostatnia sztuka była wystawiana w ponad stu teatrach jednocześnie. Zdarzało się, że wiele teatrów w mieście miało taki sam repertuar.

[Ogonowskaja, s. 696]

W sierpniu 1946 roku KC WKP(b) wydał postanowienie o gazetach „Gwiazda" i „Leningrad". Od lata 1946 roku zaczęła się nowa kampania, wzniecająca atmosferę strachu, podejrzliwości, ideologicznego dyktatu, charakterystycznego dla lat trzydziestych. Okres ten wszedł do historii pod nazwą „żdanowszczyzny" – po głównym ideologu partii A.A. Żdanowie. Z jego inicjatywy podjęto postanowienie w sprawie tych gazet. Redakcje gazet obwiniono o publikację „bezideowych, wrednych ideowo poglądów". Zakazano publikacji Zoszczenki i Achmatowej, których wykluczono ze związku literatów i pozbawiono kartek na żywność. W 1988 roku KC KPZR uznał tamto postanowienie za „błędne". [Ogonowskaja, s. 696]

W czerwcu 1946 roku Rada Najwyższa ZSRR wydała zarządzenie o deportacji „za zbiorową zdradę" kilku narodów: Czeczenów, Inguszów i Krymskich Tatarów. W konsekwencji tego zarządzenia zlikwidowano Czeczeno-Inguszską Autonomiczną Republikę, a Krymska Autonomiczna Republika została sprowadzona do rzędu Krymskiego Obwodu. [Ogonowskaja, s. 695]

Latem 1946 roku miała miejsce olbrzymia susza w Mołdawii, na Powołżu i na Ukrainie. W miastach chleb wydawano na kartki. W licznych wsiach Mołdawii i Ukrainy zapanował głód. Chruszczow pierwszy sekretarz komitetu partii na Ukrainie zwrócił się do Stalina z prośbą wprowadzenia kartek na chleb i organizowania pomocy dla chłopów. Jednak Stalin tej prośby nie uwzględnił. Władze ZSRR przyjęły nadzwyczajne zasady rozdziału chleba – dla szeregu kategorii robotników były obniżone racje chleba o 85%, zmniejszono limity chleba dla niepracujących i dzieci. Władza miała dostateczne zapasy ziarna, wystarczające na zlikwidowanie głodu, ale trzeba było zwielokrotnić dostawy chleba za granicę (do Bułgarii, Rumunii, Polski, Czechosłowacji i innych) [!], aby pomóc tamtejszym komunistom w utrzymaniu się przy władzy. [Ogonowskaja, s. 695]

W marcu 1946 roku Rada Najwyższa ZSRR zatwierdziła czwarty (pierwszy powojenny) pięcioletni plan odbudowy i rozwoju gospodarki narodowej – czwarta pięciolatka 1946—1950.

W marcu 1946 roku nastąpiła demobilizacja Armii Czerwonej. Po wojnie władza sowiecka przeprowadziła demobilizację w trzech etapach: (czerwiec – wrzesień 1945 roku) demobilizacja objęła 13 starszych roczników; (wrzesień 1945 – marzec 1946 roku) wojska Dalekiego Wschodu, tu zdemobilizowano 10 najstarszych roczników, uczniów, studentów i wszystkie kobiety; (marzec 1946 – 1948 rok) pozostały wojenny zaciąg. Do 1948 roku z armii zdemobilizowano 8,5 miliona ludzi. [Ogonowskaja, s. 694]

W lutym 1946 roku odbyły się wybory do Rady Najwyższej ZSRR (poprzednie miały miejsce w grudniu 1937 roku). Uprawnienia tego najwyższego organu zostały ograniczone jesienią 1941 roku. Do Rady Najwyższej wybrano1339 ludzi, w tym 511 robotników, 349 chłopów 479 przedstawicieli inteligencji. Kraje Nadbałtyckie [Litwa, Łotwa i Estonia] zbojkotowały wybory. Po wojnie Rada Najwyższa nie odgrywała szczególnej roli, zajmowała się tylko uchwaleniem budżetu państwa oraz jednogłośnie zatwierdzała rozporządzenia prezydium Rady Najwyższej ZSRR. [Ogonowskaja, s. 694]

Zwycięstwo w II wojnie światowej pozwoliło rozszerzyć strefę wpływów ZSRR na kraje Europy Środkowo-Wschodniej: Polskę, Czechosłowację, Rumunię, Węgry, Bułgarię oraz utworzoną przez ZSRR Niemiecką Republikę Demokratyczną. Wpływy w Jugosławii ustały wraz z secesją spod dominacji Moskwy J. Broz Tity.

Armia Czerwona, właściwie Robotniczo-Chłopska Armia Czerwona, od 1946 roku Armia Radziecka, radziecka formacja zbrojna tworząca, wraz z Czerwoną Marynarką Wojenną i wydzielonymi jednostkami policji bezpieczeństwa, siły zbrojne ZSRR.

Wielki Stalin – symbol przyjaźni narodów ZSRR!

order Czerwonego Sztandaru

Order Lenina

Złota Gwiazda Socjalistycznej Pracy

INNE OBLICZE

Powtórzmy te zatrważające fakty:

Obozy radzieckie. Ustalenie precyzyjnej ich liczby, a także liczby więźniów i ofiar jest niemożliwe. W 1941 roku liczba uwięzionych wynosiła około 11 milionów osób, przypuszcza się, że w granicach kilkunastu milionów osób utrzymywała się liczba więźniów w okresie lat 1929—1953. Próbując określić liczbę ofiar należy liczyć się z pomyłką, obejmującą miliony istnień ludzkich.

Łagry. Gułagi — przyjmuje się, że w okresie stalinowskim przez łagry przeszło 50–70 milionów osób (także Polacy); największe kompleksy obozowe były zlokalizowane na Północy, w środkowej Azji (Karaganda), na Syberii (regiony Tobolska, Tomska, Krasnojarska, Norylska, Jakucja i dorzecze Kołymy), na Dalekim Wschodzie (Półwysep Czukocki, region Magadanu, dolny bieg Amuru, Sachalin, Kamczatka).

Obozy radzieckie, miejsca odosobnienia tworzone od czasów rewolucji październikowej 1917 roku i później przez władze radzieckie.

Początkowo osadzano w nich osoby, którym zarzucano działalność kontrrewolucyjną – wg ówczesnej nomenklatury „obce klasowo", mogące stanowić zagrożenie dla nowej władzy, to jest: przemysłowców, kupców, właścicieli ziemskich, urzędników, duchownych. W miarę „budowy socjalizmu" do obozów masowo trafiali przedstawiciele klas niższych, uchylający się od obowiązkowych dostaw płodów rolnych chłopi oraz robotnicy uchylający się od pracy.

Na pobyt w obozach skazywani byli członkowie partii i stronnictw politycznych, w latach trzydziestych – komuniści, a od 1935 roku także dzieci. Liczba więźniów zaczęła szybko wzrastać od 1928 roku, kiedy przystąpiono do kolektywizacji wsi.

W kierownictwie partii powstał pomysł „racjonalnego wykorzystania" darmowej siły roboczej. Do koordynacji działań w tym zakresie utworzono w 1930 roku wydział GPU (Gławnoje Politiczeskoje Uprawlenije) kierujący obozami – Gławnoje Uprawlenije Łagieriej (Gułag), którego pierwszym szefem został M. Berman, kolejnym H. Jagoda.

Dużą liczbę więźniów wykorzystywano przy budowie Kanału Białomorsko-Bałtyckiego i kanału Wołga-Don. Więźniowie zatrudniani byli także przy budowie kolei i dróg (np. magistrali kolejowej Kotłas-Uchta-Peczora-Workuta), w kopalniach, przy wyrębie lasów, w przemyśle drzewnym, rolnictwie itp.

Nadzór nad obozami należał do Zarządu Głównego Zakładów Pracy Poprawczej, któremu podlegały zarządy główne grupujące obozy o jednakowym rodzaju działalności, np. leśne, przemysłu, budownictwa, rolnictwa itd.

Obozy istniały na całym obszarze ZSRR – w europejskiej części ZSRR (np. na Wyspach Sołowieckich, wokół Morza Białego), w Azji Środkowej (Karaganda), na Syberii (Tobolsk, Tomsk, Norylsk, Jakucja, dorzecze Kołymy), na Dalekim Wschodzie (nad Amurem, na Kamczatce, Sachalinie, Półwyspie Czukockim, w rejonie Magadanu).

Niech tych kilkanaście zdjęć – dokumentów – choć po części da świadectwo prawdzie

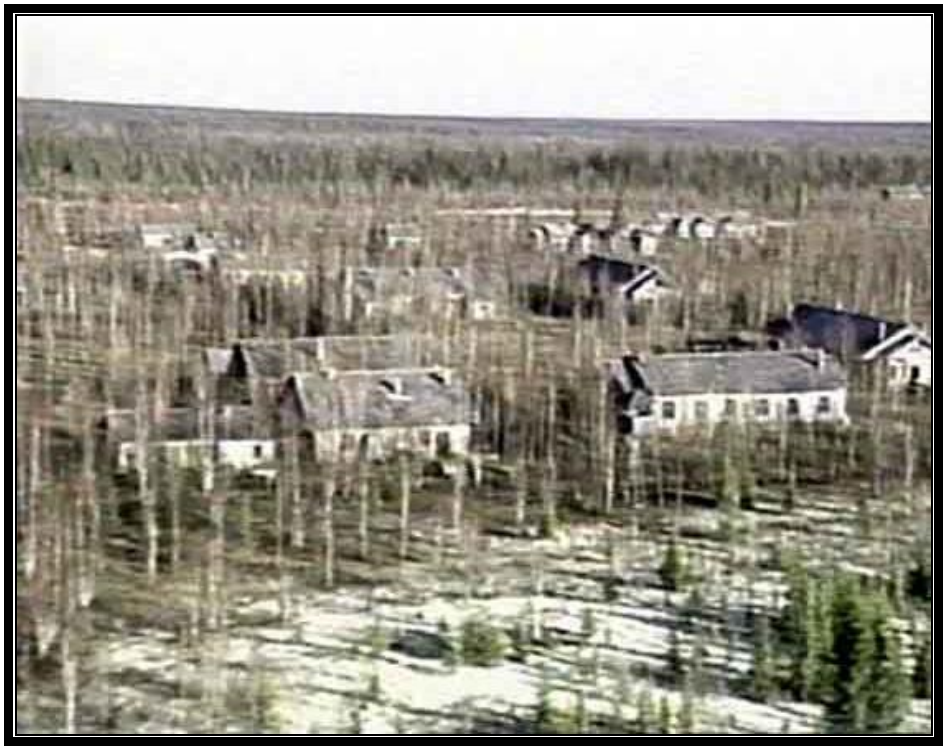

obóz w tajdze

rok 1930 – obóz

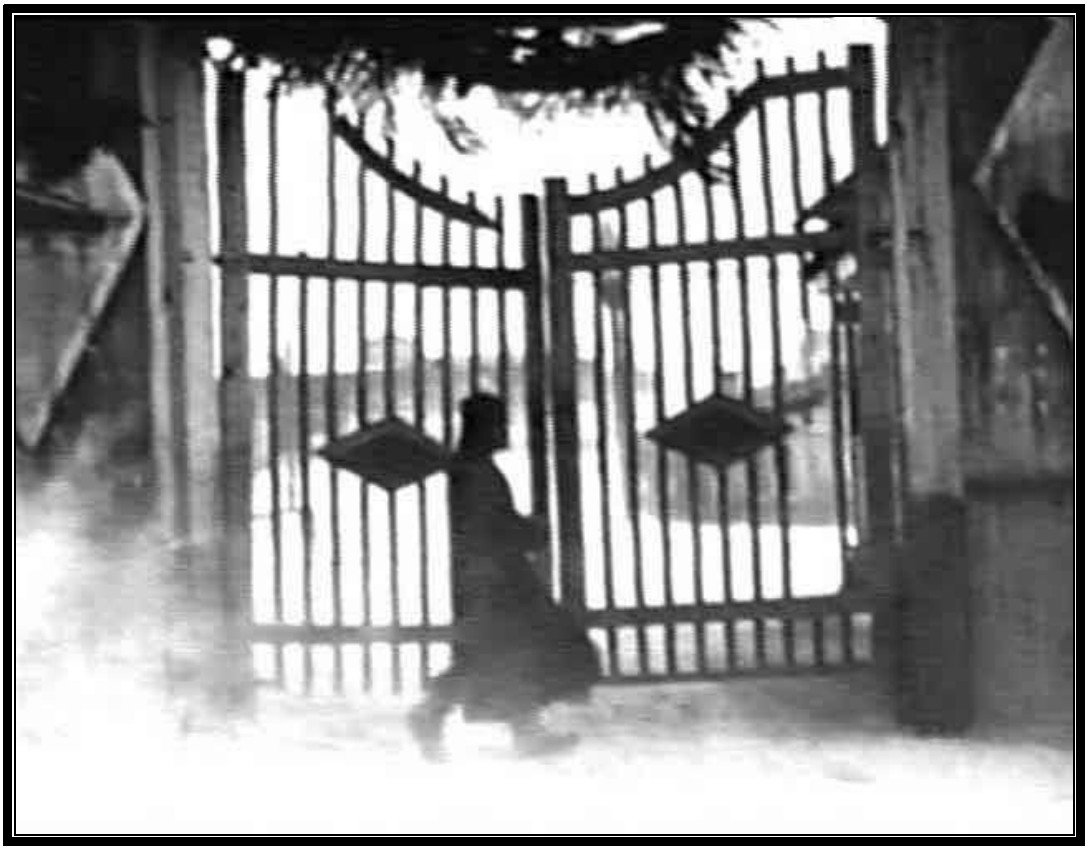

skazańcy

skazańcy

przed wyjściem do pracy

przetaczanie wielkiego kamienia

okno

krzyże

JÓZEF STALIN – DRUGA WOJNA ŚWIATOWA

Rok 1945:

Zachodnia granica ZSRR po drugiej wojnie światowej

3 The Soviet Union and Eastern Europe after 1945

Czerwonej Armii – Sława!

System hierarchii ważności i założeń zbudowany na gruncie postaw alianckich z okresu wojny … [w odniesieniu do ZSRR]

— Pobłażliwe, uromantycznione spojrzenie na imperium carskie i Związek Radziecki, strategicznego sprzymierzeńca na Wschodzie, powszechnie zwanego „Rosją". Oczywistych wad Rosji absolutnie nie wolno porównywać z wadami wroga. Albowiem Rosja systematycznie zmierza ku zbliżeniu z Zachodem. Wielkie zasługi Rosji jako partnera w „antyfaszystowskim" przymierzu, którego ogromna ofiara rzuciła faszyzm na kolana, przeważają nad wszystkimi negatywnymi aspektami jej dziejów.

— Milczące przyjmowanie podziału Europy na strefy zachodnią i wschodnią. Podczas gdy „wartości atlantyckie" mają prawo zachować przewagę na bardziej postępowym Zachodzie, zrozumiałe dążenie Rosji do bezpieczeństwa usprawiedliwia jej dominację nad zacofanym Wschodem. Jest rzeczą naturalną, że mocarstwa Zachodu bronią się przed groźbą dalszej rosyjskiej ekspansji, ale nie powinny one ingerować w sferę legalnych wpływów Rosji.

[Dawies, s. 69]

Niemiecka agresja przyniosła ZSRR ogromne straty. Ogółem zginęło około 20 milionów radzieckich obywateli, WKP(b) straciła około 3 milionów komunistów. Również ogromne były szkody materialne: Niemcy zburzyli 1710 miast i osiedli miejskich, ponad 70 tysięcy wsi i osad, około 32 tysiące zakładów przemysłowych, zniszczyli 65 tysięcy linii kolejowych, 98 tysięcy kołchozów i 1876 państwowych gospodarstw rolnych.

W grudniu 1945 roku odbyło się spotkanie ministrów spraw zagranicznych Anglii, USA i ZSRR, na którym postanowiono zmniejszyć niemiecką armię do 1 miliona żołnierzy, postanowiono o repatriacji Rosjan przebywających w zachodnich strefach okupacyjnych Niemiec, o podzieleniu się niemiecką flotą, o anulowaniu wcześniejszych długów Niemiec. [Ogonowskaja, s. 674]

We wrześniu 1945 roku uprawnienia Głównego Komitetu Obrony (GKO) przeszły do Sownarkomu (Sowiecki Narodowy Komitet) pod przewodnictwem Stalina. W rzeczywistości władza spoczywała w rękach Politbiura (Biuro Polityczne) WKP(b), w składzie: Andriejew, Woroszyłow, Żdanow, Kaganowicz, Kalinin, Mikojan, Mołotow, Stalin, Chruszczow. W marcu 1946 roku do Politbiura weszli Beria i Malenkow. [Ogonowskaja, s. 657]

9 sierpnia 1945 roku – zgodnie z sojuszniczym zobowiązaniem podjętym na konferencji jałtańskiej, która miała miejsce w lutym 1945 roku, ZSRR wystąpił zbrojnie na Dalekim Wschodzie przeciwko Japonii. Wojska radzieckie po zaciętych walkach rozbiły japońską armię kwantuńską i zajęły Mandżurię, Koreę, Sachalin oraz Wyspy Kurylskie.

Ustalenia z Jałty przyznawały Sowietom prawo do okupacji Wysp Kurylskich jako cenę za udział Stalina. Ale nikt w Jałcie nie przewidział nagłego i totalnego załamania się Japonii po zrzuceniu przez Amerykanów bomb atomowych na Hiroszimę i Nagasaki. W rezultacie Sowieci dostali zupełnie nieoczekiwaną premię. Szybko zajęli Mandżurię, uprowadzając 600 tysięcy żołnierzy z armii Kwantung, których następnie wywieziono do obozów na Syberii. Poza głównym łańcuchem Wysp Kurylskich zajęli cztery japońskie wyspy na północy, uważane dotychczas za część Hokkaido, przemianowali je na „Małe Kuryle" i zrobili z Morza Ochockiego strategiczne jezioro sowieckie. Co więcej, zaczęli otwarcie występować w obronie komunistycznych rewolucjonistów w Chinach i w Korei, do których mieli teraz bezpośredni dostęp. W Chinach opowiedzieli się przeciwko wieloletniemu klientowi USA Czang Kaj-szekowi, który przez cały czas wojny z Japonią był członkiem Wielkiego Przymierza. Zanim w roku 1949 Mao Tse-tung wkroczył do Pekinu, na Wschodzie opuszczano już „bambusową kurtynę" – odpowiednik żelaznej kurtyny na Zachodzie.
[Davies, s. 1183]

Kwantuńska armia liczyła w tym czasie 1 milion 320 tysięcy żołnierzy i miała broń bakteriologiczną. Sowieckie wojska liczyły 1,6 miliona żołnierzy, ponadto w tej wojnie uczestniczyły: Flota Amurska i wojska Mongolskiej Republiki. Walki toczyły się na trzech frontach: Zabajkalskim, pierwszym Dalekowschodnim i drugim Dalekowschodnim. Sowieckie wojska szybko przekroczyły Amur. 14 sierpnia Japonia skapitulowała, jednak Czerwona Armia prowadziła nadal działania wojenne na wszystkich frontach. Do końca sierpnia była zajęta Mandżuria i Półwysep Liaodunski. 2 września 1945 roku na amerykańskim krążowniku „Missuri" został podpisany akt kapitulacji Japonii. W rezultacie tej wojny ZSRR zajął południowy Sachalin i Wyspy Kurylskie. [Ogonowskaja, s. 674]

[Była to ostatnia zdobycz terytorialna w dziejach imperium rosyjskiego – potem już imperium tylko traciło terytoria, choć bardzo powoli i bardzo nieznacznie].

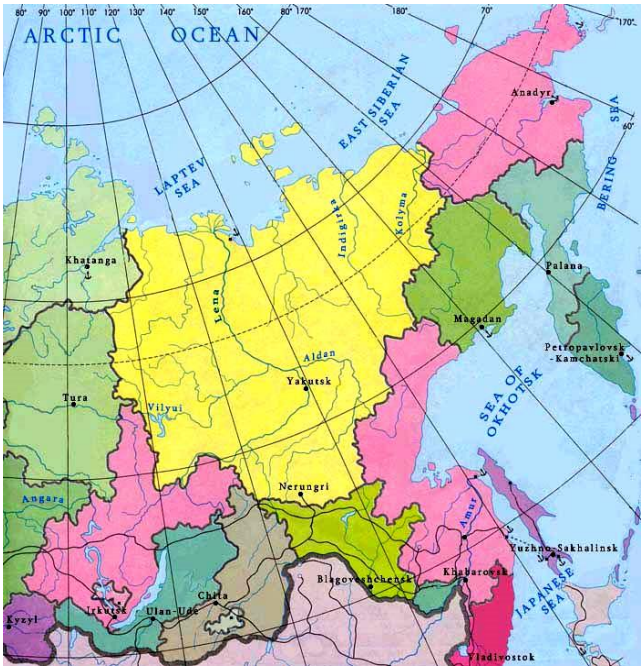

wschodnia Syberia

terytorium ZSRR w 1945 roku

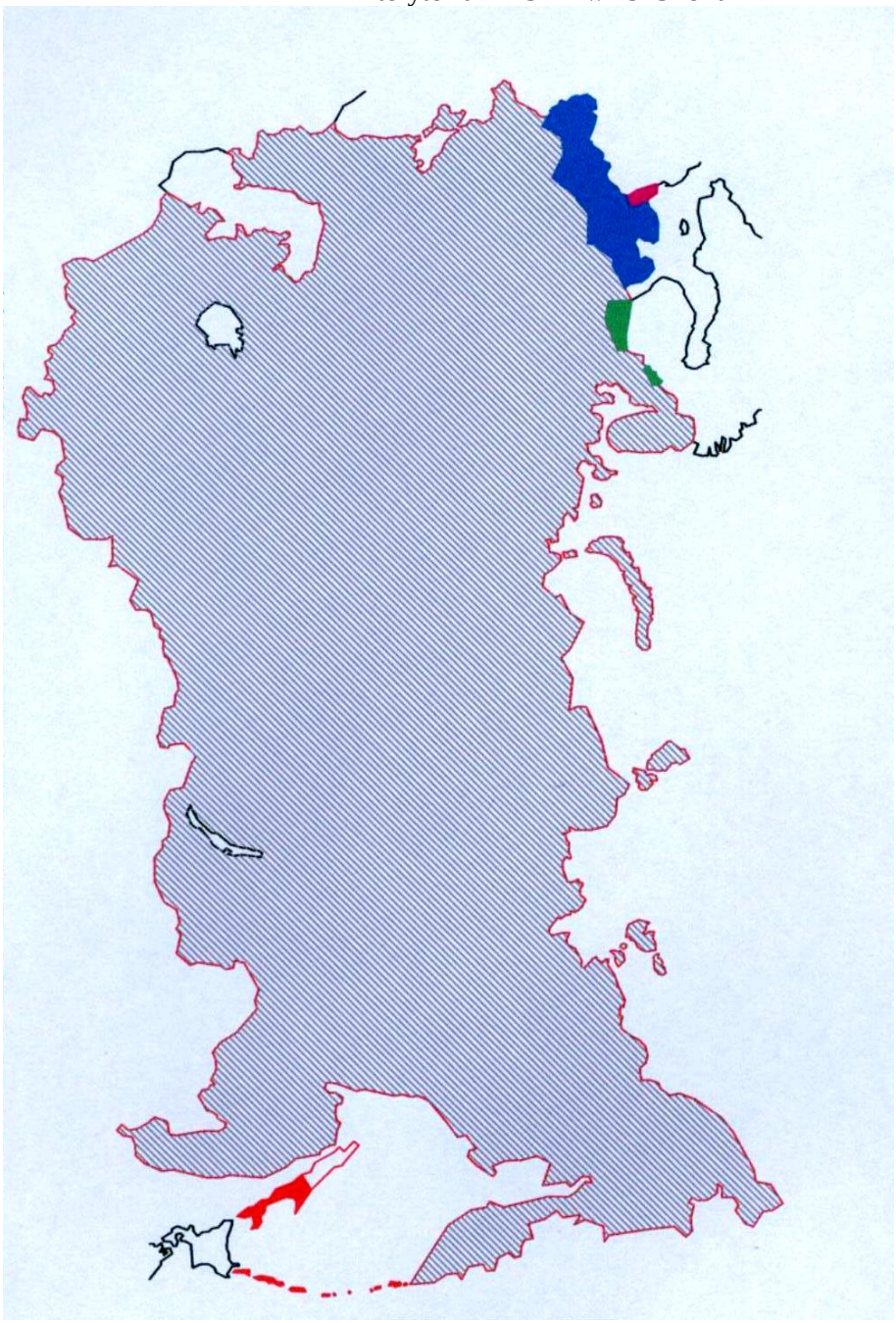

[MCS]

kolorem niebieskim zaznaczono tereny przyłączone do ZSRR w 1939 roku w wyniku ataku na Polskę, Litwę, Łotwę i Estonię

kolorem zielonym zaznaczono tereny przyłączone do ZSRR w wyniku wojny z Finlandią w 1940 roku

kolorem fioletowym zaznaczono rejon Königsberg (Królewiec) przyłączony do ZSRR w 1945 roku w wyniku zdobyczy drugiej wojny światowej

kolorem czerwonym zaznaczono Wyspy Kurylskie i południowy Sachalin przyłączone do ZSRR w wyniku wojny z Japonią w 1945 roku

na kolor błękitny zakreskowano terytorium ZSRR według stanu z 1936 roku

Na konferencji w Poczdamie pod Berlinem spotkali się w dniach od 17 lipca do 2 sierpnia 1945 roku szefowie rządów ZSRR – Stalin, Stanów Zjednoczonych – Truman oraz Wielkiej Brytanii – Churchill i zawarli porozumienie o demobilizacji, denazyfikacji oraz o demokratycznej przebudowie powojennych Niemiec. Konferencja poczdamska podjęła m.in. decyzję w sprawie przekazania ZSRR Królewca, gdyż Stalin chciał mieć choć jeden niezamarzający port nad Bałtykiem.

1945 lipiec 26 – Poczdam Stalin, Truman, Kasten

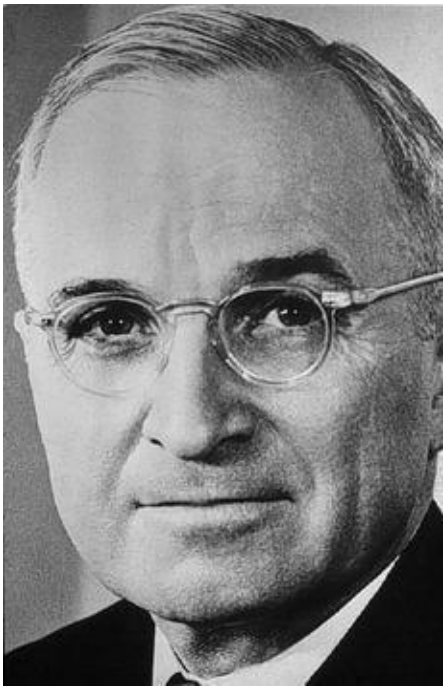

Józef Stalin i Harry Truman

W Poczdamie Sowieci uzyskali prawo wywiezienia ze swojej okupacyjnej strefy wszystkiego, co zechcą, a także czwartą część majątku z pozostałych stref okupacyjnych Niemiec. Ustanowiono cztery strefy okupacyjne: sowiecka, angielska, amerykańska i francuska. [Ogonowskaja, s. 673]

26 czerwca 1945 roku na wniosek grupy generałów, dla uhonorowania osiągnięć Stalina w czasie wojny, specjalnym rozporządzeniem Najwyższej Rady ZSRR wprowadzono nazwę „generalissimus Związku Radzieckiego". Pierwszym (i ostatnim) sowieckim generalissimusem był I. W. Stalin. [Ogonowskaja, s. 657]

24 czerwca w Moskwie odbyła się defilada zwycięstwa nad faszystowskimi Niemcami.

Stalin i Żukow

5 maja w Pradze wybuchło powstanie. Na pomoc powstańcom ruszyły sowieckie i amerykańskie wojska. 9 maja sowieckie czołgi wjechały do Pragi. Do niewoli dostała się „Rosyjska Wyzwolicielska Armia (POA)".
[Ogonowskaja, s. 673]

[A więc sowieci nie tylko „wyzwolili" Pragę, lecz także zlikwidowali Armię Rosyjską powstałą gdzieś na Zachodzie, dążącą do wyzwolenia Rosji spod sowietów].

Armia Radziecka wkroczyła do Warszawy 17 stycznia 1945 roku; na Węgry – 13 lutego 1945 roku zajęła Budapeszt; 9 kwietnia zdobyła Köenigsberg (obecny rosyjski Kaliningrad); wkroczyła do Wiednia – 13 kwietnia; zdobyła Berlin – 2 maja; wkroczyła do Pragi – 9 maja; 8 maja 1945 roku marszałek Związku Radzieckiego G. K. Żukow, jako przedstawiciel radzieckiego Naczelnego Dowództwa, wraz z przedstawicielami dowództw sojuszniczych wojsk mocarstw zachodnich przyjął bezwarunkową kapitulację Niemiec hitlerowskich.

Od stycznia do kwietnia 1945 roku miała miejsce wschodnio-pruska operacja. Sowieckie wojska drugiego i trzeciego Białoruskich frontów wraz z bałtycką flotą przerwały niemiecki front armii „centrum", doszły do Morza Bałtyckiego i zlikwidowały ponad 25 niemieckich dywizji, zajęły Wschodnie Prusy z miastem Köenigsberg i północną część Polski. Ogonowskaja, s. 672

[I wówczas pruski Köenigsberg, dawny polski Królewiec, pod nową nazwą Kaliningrad został włączony do ZSRR – stał się przedostatnią zdobyczą terytorialną imperium rosyjskiego – oczywiście nie licząc terytoriów Krajów Demokracji Ludowych].

Od 4 do 11 lutego 1945 roku na Krymie w Jałcie spotkała się „wielka trójka". Postanowiono o utworzeniu Organizacji Narodów Zjednoczonych, o wschodnich granicach Polski, o wyborach w Polsce pod kontrolą Moskwy i ambasadorów USA i Anglii w ZSRR. „Trójka" postanowiła ponadto o podziale reparacji wojennych w kwocie 20 miliardów dolarów, z czego połowa miała przypaść ZSRR poprzez wywiezienie z Niemiec towarów i kapitałów oraz wykorzystania siły roboczej Niemców. Nad Niemcami po wojnie miała sprawować władzę centralna komisja kontrolna, która doprowadzi do demilitaryzacji, defaszyzacji i demokracji Niemiec. ZSRR potwierdził, że podejmie wojnę przeciwko Japonii, za co Roosevelt obiecał Stalinowi Wyspy Kurylskie i Południowy Sachalin, prawo zajęcia Port-Arturu, prawo eksploatacji kolei mandżurskich i inne. [Ogonowskaja, s. 672]

1945 luty Jałta – Churchill, Roosevelt, Stalin

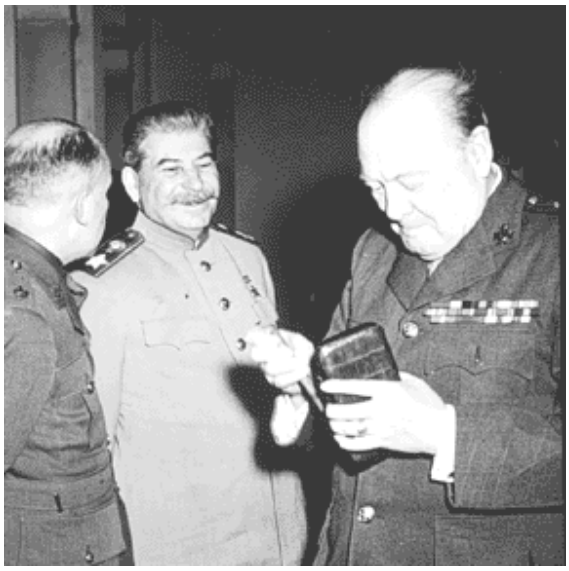

Stalin i Churchill

Franklin Delano Roosevelt

Józef Stalin

Od października 1944 roku do lutego 1945 roku sowieckie wojska drugiego ukraińskiego frontu rozbiły 190 tysięcy niemieckich wojsk i zajęły Budapeszt.

Rok 1944:

W ciągu 1944 roku Armia Radziecka zadała potężne ciosy wojskom niemieckim i niemal w całości wyzwoliła terytorium ZSRR. Armia Radziecka wkroczyła na terytorium Polski; do Rumunii – 31 sierpnia zajęła Bukareszt; do Bułgarii – 16 września zajęła Sofię; do Jugosławii – 20 października zajęła Belgrad. 19 września 1944 roku zostało zawarte zawieszenie broni z Finlandią.

Finlandia, Republika Finlandii, Suomen Tasavalta, Republiken Finland. W 1946 roku prezydentem wybrano J. Paasikaviego, zwolennika polityki daleko idących ustępstw w stosunkach z ZSRR. Kontynuowana przez jego następcę, U. Kekkonena, polityka zakładała prosowiecką neutralność na arenie międzynarodowej w zamian za względną niezależność w polityce wewnętrznej.

W październiku 1944 roku Churchill złożył wizytę Stalinowi w Moskwie. Na spotkaniu Churchill zatwierdził zachodnią granicę Polski na Odrze i Nysie, a wschodnią po „linii Curzona". Ponadto zgodził się na włączenie do sowieckiej strefy wpływów Rumunii Bułgarii i Węgier. W zamian za to Stalin odstąpił od wpływów w Grecji. sprawa Jugosławii nie była podjęta. [Ogonowskaja, s. 671]

W październiku 1944 roku sowieckie wojska karelskiego frontu wyparły Niemców zza Koła Polarnego i z północnej Norwegii.

Od września do listopada 1944 roku sowieckie wojska pierwszego, drugiego i trzeciego nadbałtyckich frontów zajęły Estonię i dużą część Litwy.

Od sierpnia do września 1944 roku Warszawa w powstaniu walczyła o wolność, została unicestwiona agresywnie czynnymi siłami niemieckimi i bezczynnymi siłami sowieckimi stojącymi tuż za Wisłą. Ale o tym piszę bardzo obszernie w pecie numer 8 pod tytułem: „Stado pasterzy" – zapraszam do przeczytania.

W czerwcu do sierpnia 1944 roku sowieci zajęli Lwów i ziemie sandomierskie. W tym samym czasie wyzwolili Białoruś.

W czerwcu 1944 roku sowieci rozbili fińskie wojska i zdobyli Półwysep Karelski.

6 czerwca 1944 roku alianci otworzyli drugi front na zachodzie Europy.

Od kwietnia do maja 1944 roku sowieci oswobodzili Krym.

Od lutego do marca 1944 roku miały miejsce masowe deportacje narodów Kaukazu, Powołża i Krymu. Główną przyczyną wprowadzenia tak ostrych kar było postanowienie o oczyszczeniu sowieckich terytoriów z „antysowieckich, szpiegowskich elementów", okazującym pomoc faszystowskim Niemcom i występującym przeciw sowieckiej władzy. W lutym 1944 roku na wschód przesiedlono 650 tysięcy Czeczeńców, Inguszów, Kałmyków i Karaczajewców. Latem tego roku z Krymu wysiedlono 225 tysięcy ludzi – byli to Krymscy Tatarzy, a także żyjący na półwyspie Bułgarzy, Grecy i Ormianie. Operację przeprowadzało NKWD, NKGB i „SMIERSZ". Do jesieni 1944 roku wysiedlono 1,5 miliona ludzi. Czeczeńcy, Ingusze, Karaczajewcy i Bułgarzy zostali rozsiedleni w Kazachstanie i Kirgizji; Krymscy Tatarzy – w Uzbekistanie; Kałmyki – w Ałtajskim Kraju i Krasnojarskim Kraju, w Nowosibirskim Obwodzie i w Omskim Obwodzie; Niemcy – w Kazachstanie, na Syberii i na Uralu. Poza tym wiosną 1944 roku z frontu odwołano 150 tysięcy Czeczeńców, Inguszów i Karaczajewców, którym odebrano legitymacje wojskowe. [Ogonowskaja, s. 657]

Od stycznia do lutego 1944 roku oswobodzono prawobrzeżną Ukrainę. W tym też czasie sowieci zlikwidowali niemiecką blokadę Leningradu.

Od września 1941 roku do stycznia 1944 roku trwała obrona Leningradu. W rezultacie niespodziewanego ataku Niemców i Finów Leningrad został okrążony i rozpoczęła się blokada miasta. Nie udało się ewakuować mieszkańców ani zgromadzić zapasów żywności. Zimą 1941/42 roku w Leningradzie od bombardowań zginęło 16 467 mieszkańców, 33 782 było rannych. Blokada trwała przez 900 dni, dzienna norma chleba wynosiła 125-250 gram. Z głodu i wycieńczenia zginęło 800 tysięcy Leningradczyków. W końcu stycznia 1944 roku udało się odepchnąć wojska niemieckie od Leningradu. [Ogonowskaja, s. 662]

W styczniu 1944 roku Niemcy i ich satelici dysponowali na wschodnim froncie armią w liczbie około 5 milionów żołnierzy, 54,5 tysiąca armat, 5400 czołgów, ponad 3 tysiące samolotów. Sowieckie wojenne siły przewyższały je w żołnierzach o 30%, w samolotach o 170 %, w artylerii o 70%. Od stycznia 1944 roku Armia Czerwona przeszła do ofensywy.

1 stycznia 1944 roku w ZSRR wprowadzono nowy hymn: „Sojuz nieruszimyj respublik swabodnych …". Do tego czasu hymnem ZSRR była Międzynarodówka. [Ogonowskaja, s. 656]

Rok 1943:

Na Konferencji w Teheranie 28 listopada do 1 grudnia 1943 roku spotkali się szefowie koalicji trzech wielkich mocarstw (ZSRR, Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii) uzgodnili plany, rozmiary i terminy operacji, mających na celu rozbicie sił zbrojnych III Rzeszy oraz jej satelitów. Ponadto ustalono powojenny podział świata na swoje wyłączne strefy wpływów. Szefowie rządów Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii, którzy już uprzednio złamali swe przyrzeczenia wobec ZSRR otwarcia drugiego frontu w Europie, obecnie zobowiązali się uczynić to w maju 1944 roku. Również ten termin nie został dotrzymany.

6 listopada 1943 Armia radziecka odrzuciła wroga aż za Dniepr i wyzwoliła Kijów.

Pod koniec września 1943 roku Armia Czerwona sforsowała Dniepr na 700 kilometrowym odcinku.

W sierpniu 1943 roku miały miejsce liczne działania partyzantów w Białorusi i w obwodach: Kalinińskim, Leningradzkim, Smoleńskim i Orłowskim.

5 lipca – 23 sierpnia 1943 roku niemieckie dowództwo podjęło próbę odzyskania inicjatywy strategicznej, usiłując rozpocząć nową wielką ofensywę. W bitwie pod Kurskiem armia radziecka udaremniła ten plan. Była to największa bitwa II wojny światowej, gdzie starły się kilkutysięczne oddziały czołgów i innego sprzętu.

Lipiec 1942 – luty 1943 roku. Przełomowym momentem wojny była bitwa stalingradzka, w tej operacji armie niemieckie oraz wojska ich sprzymierzeńców straciły około 1,5 miliona żołnierzy. Inicjatywa strategiczna przeszła w ręce dowództwa radzieckiego.

W kwietniu 1943 roku prezydium Najwyższej Rady ZSRR wydało postanowienie o wprowadzeniu „katorżnych robót". Dostarczyło to bezpłatnej armii robotników łagrów GUŁAG.

W okresie od stycznia do lutego 1943 roku sowieckie wojska zdobyły północny Kaukaz i rejon górnego Donu.

Od 17 lipca 1942 roku do lutego 1943 roku trwała bitwa stalingradzka. 12 lipca 1942 roku utworzył się stalingradzki front. 23 sierpnia rozpoczęło się niemieckie bombardowanie miasta. 14 września wojska niemieckie weszły do centrum miasta. Stalingrad był broniony przez 62. i 64. armię sowiecką. 15 września dołączyła do nich jeszcze dywizja. Stalingradzka bitwa toczyła się na przestrzeni stu tysięcy kilometrów kwadratowych, uczestniczyło w niej ponad dwa miliony żołnierzy z obu stron, ponad dwa tysiące czołgów i tyle samo samolotów. 19-20 września wojska Stalingradzkiego, Dońskiego i Południowo-Zachodniego frontów przeszły do przeciwuderzenia. 23 września zostały okrążone szósta armia i część czwartej armii czołgów niemieckich. 8 stycznia 1943 roku feldmarszałek Paulus dostał ultimatum, ale go nie przyjął. 31 stycznia Paulus wraz ze swoim sztabem dostali się do niewoli. 2 lutego poddały się ostatnie wojska niemieckie. [Ogonowskaja, s. 664 i dalsze]

plakat: „paplać – wrogowi pomagać!"
[kołnierzyki i krawaty świadczą, że były to zarzuty pod adresem inteligencji]

Rok 1942:

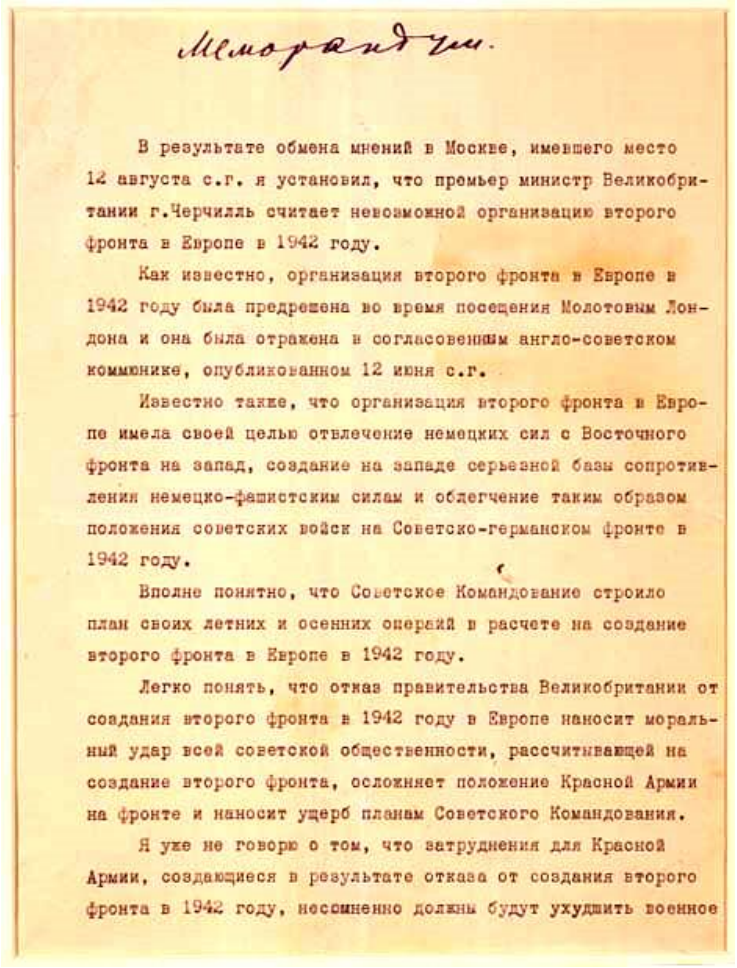

Меморандум.

В результате обмена мнений в Москве, имевшего место 12 августа с.г. я установил, что премьер министр Великобритании г.Черчилль считает невозможной организацию второго фронта в Европе в 1942 году.

Как известно, организация второго фронта в Европе в 1942 году была предрешена во время посещения Молотовым Лондона и она была отражена в согласованном англо-советском коммюнике, опубликованном 12 июня с.г.

Известно также, что организация второго фронта в Европе имела своей целью отвлечение немецких сил с Восточного фронта на запад, создание на западе серьезной базы сопротивления немецко-фашистским силам и облегчение таким образом положения советских войск на Советско-германском фронте в 1942 году.

Вполне понятно, что Советское Командование строило план своих летних и осенних операций в расчете на создание второго фронта в Европе в 1942 году.

Легко понять, что отказ правительства Великобритании от создания второго фронта в 1942 году в Европе наносит моральный удар всей советской общественности, рассчитывающей на создание второго фронта, осложняет положение Красной Армии на фронте и наносит ущерб планам Советского Командования.

Я уже не говорю о том, что затруднения для Красной Армии, создающиеся в результате отказа от создания второго фронта в 1942 году, несомненно должны будут ухудшить военное

memorandum ZSRR z sierpnia 1942 w związku z zapowiedzią Churchilla o zamiarze utworzenia drugiego frontu w Europie

28 lipca 1942 roku naczelny komisarz obrony ZSRR J. W. Stalin wydał rozkaz nr 227. Rozkaz ten uzyskał nazwę: „ni kroku wstecz!”. W każdej armii polecił utworzyć 3-5 oddziałów zaporowych bardzo dobrze uzbrojonych, w każdym do 200 żołnierzy. Oddziały te przechodziły na tyły niepewnych oddziałów i rozstrzeliwały na miejscu „panikarzy i tchórzy”. Równocześnie utworzono karne bataliony dla komendantów i politruków (oficerów politycznych) oraz karne roty dla zwykłych żołnierzy i młodszych oficerów, do których wcielano „panikarzy i tchórzy”. Niemieckie samoloty rozrzucały tysiące ulotek zawierające ten rozkaz i zaproszenie do przechodzenia na stronę niemiecką.
[Ogonowskaja, s. 664]

26 maja 1942 roku ZSRR zawarł z Wielką Brytanią układ o sojuszu w wojnie z Niemcami i wzajemnej współpracy po zakończeniu działań wojennych. Mołotow uzyskał przyrzeczenie aliantów o utworzeniu drugiego frontu w Europie jeszcze w 1942 roku.

Działania wojenne z maja 1942 roku na Krymie, w Charkowskim, pod Leningradem zakończyły się tragicznie: na północnym zachodzie nie udało się przerwać okrążenia Leningradu i druga uderzeniowa armia została rozbita; na południu był rozgromiony krymski front i po 250. dniach obrony padł Sewastopol; rozgromieniu uległy sowieckie wojska pod Charkowem – nie udało się odbić miasta. W ostatnich dniach lipca 1942 roku postanowiono przejść do obrony. Jedną z głównych przyczyn wiosenno-letnich klęsk Czerwonej Armii było nieprawidłowe rozpoznanie przez kwaterę główną Armii Czerwonej kierunku głównego uderzenia przeciwnika.

Latem 1942 roku 90 dywizji niemieckich podjęły atak w celu zdobycia Kaukazu, Donu, Kubania i dolnej Wołgi. Wobec nieudolnych poczynań sowietów, Niemcy osiągnęli te cele i zdobyli Krym oraz Sewastopol.

Stalin oceniał, że Hitler uderzy na Moskwę, tymczasem wojska niemieckie opanowały południe ZSRR. [Ogonowskaja, s. 663]

Od września 1941 roku do kwietnia 1942 roku trwała bitwa pod Moskwą. Dla zdobycia Moskwy Niemcy podjęli operację „Tajfun". Moskwy broniły fronty: zachodni, rezerwowy i Brianski. Pierwsza linia sowieckiej obrony została przerwana 5 października, 6 października padły Briansk i Wiaźma. Pod samą Wiaźmą do niewoli niemieckiej dostało się ponad 600 tysięcy żołnierzy Armii Czerwonej. Druga linia pod Możajskiem tylko na kilkanaście dni zatrzymała niemieckie natarcie. Pod koniec października Armia Czerwona zdołała zatrzymać przeciwnika. Pod koniec listopada Niemcy sforsowali kanał Moskwa – Wołga, jednak wróg nie zdołał rozwinąć natarcia. 5-6 grudnia 1941 roku rozpoczęło się kontruderzenie pod Moskwą, w rezultacie czego odepchnięto Niemców na 150-250 kilometrów na zachód. Bitwa o Moskwę trwała około siedmiu miesięcy, po obu stronach brało udział ponad trzy miliony żołnierzy, około trzech tysięcy czołgów, ponad dwa tysiące samolotów, ponad 22 tysiące armat i moździerzy. W bitwie zginęło ponad pół miliona Niemców, którzy stracili 1300 czołgów, 2500 armat, ponad 15 tysięcy pojazdów itp.

W końcu kwietnia 1942 roku wermacht stracił 1,5 miliona żołnierzy zabitych, rannych i zaginionych, 4 tysiące czołgów i szturmowego uzbrojenia, około 7 tysięcy samolotów – przewyższało to pięciokrotnie straty Niemców w Polsce, Europie i na Bałkanach. Te wyniki zmusiły Turcję i Japonię do odstąpienia od zamiaru zaatakowania ZSRR, a to pozwoliło na przerzucenie pod Moskwę część dywizji dalekowschodnich. [Ogonowskaja, s. 662]

Dostawy z Zachodu dla Związku Radzieckiego, które zaczęły nabierać tempa od 1941 roku, rzadko spotykały się z podziękowaniem ze strony obdarowanych. Marynarka Królewska wzięła na siebie niebezpieczne zadanie prowadzenia arktycznych konwojów do Murmańska. Bez śladu zaginęło wielu marynarzy i wiele okrętów, a także przeważająca część całego konwoju PQ17. Stany Zjednoczone organizowały potężne transporty lądowe do Rosji znad Zatoki Perskiej. Amerykańską pomoc dla ZSRR […] oceniono na 7 procent produkcji wojennej Związku Radzieckiego i 2,8 miliarda dolarów w postaci dostaw towarów na potrzeby niewojskowe. [Davies, s. 1095]

W lutym 1942 roku prezydium Najwyższej Rady ZSRR wydało rozporządzenie o zmilitaryzowaniu robotników na czas wojny. Dotyczyło to przede wszystkim fabryk samolotów i czołgów, zakładów uzbrojenia i zapasów wojennych, ponadto zakłady metalurgiczne, chemiczne i wytopu metali. Militaryzacją objęto mężczyzn od 16 do 55 roku życia, a kobiet od 16 do 45 roku życia. Mobilizacją nie objęto: rzemieślników i kolejarzy, kobiet z małymi dziećmi, uczących się w wyższych i średnich szkołach i innych. [Ogonowskaja, s. 655]

5 stycznia 1942 roku w sztabie generalnym Armii Czerwonej odbyła się narada dla przygotowania ogólnego uderzenia. Stalin, okryty chwałą po zwycięstwie pod Moskwą, po odbiciu Kierczi i Fieodosji i innymi zwycięstwami, wystąpił z inicjatywą ogólnego przeciwnatarcia, chociaż siły Armii Czerwonej w tym czasie były na wyczerpaniu. Stalin potrzebował oswobodzić Donbas i Krym, zlikwidować okrążenie Leningradu, rozgromić Niemców w rejonie Rżewa, Wiaźmy, Smoleńska. Odrzucił rady tych, którzy nie podzielali jego optymizmu (Żukow, Szaposznikow i inni) i rozkazał przygotować przeciwuderzenie na wszystkich frontach. [Ogonowskaja, s. 663]

1 stycznia 1942 roku 26 państw podpisało Deklarację Narodów Zjednoczonych, która przewidywała rozwiązywanie na drodze pokojowej problemów wojennych i ekonomicznych świata. Największymi były trzy państwa: ZSRR, USA i Wielka Brytania – „Wielka trójka".

W roku 1942 dowództwo niemieckie postanowiło kontynuować pochód trasą wzdłuż południowych stepów. Przede wszystkim chciano zająć urodzajne czarnoziemy Ukrainy i odległe pola naftowe Baku. Ale Niemcy zaczęli się spotykać z coraz bardziej skutecznym oporem; cofające się oddziały sowieckie pozostawiały za sobą doszczętnie ogołocone tereny. Obszary przemysłowe były puste; fabryki rozebrane i przewiezione na wschód, robotników ewakuowano; wielką tamę w Dniepropietrowsku – chlubę planów pięcioletnich – wysadzono w powietrze. Niemieccy żołnierze wdrapali się na Elbrus. Kiedy zaczęła się następna zima, zbliżali się do Wołgi pod Stalingradem. [Davies, s. 1077]

jedna z defilad październikowych

Rok 1941:

Ziemie ZSRR zajęte przez Niemcy były systematycznie grabione: wywożono żywność, surowce, maszyny, urządzenia przemysłowe, rabowano dzieła sztuki, pomniki kultury, archiwa. Niemiecki terror w stosunku do ludności, grabież i niszczenie urządzeń gospodarczych i substancji mieszkaniowej stały się przyczyną ogromnych spustoszeń na okupowanych terenach i skrajnej nędzy ich mieszkańców.

W listopadzie 1941 roku sztab generalny wydał rozkaz nr 0428, który nakazywał spalenie i zniszczenie wszystkiego, co znalazło się na terytorium wroga w odległości 40-60 kilometrów od frontu i na odległość 20-30 kilometrów po obu stronach dróg. Miały tego dokonać samoloty, artyleria i Katiusze oraz partyzanci. [Ogonowskaja, s. 654]

Od sierpnia do października 1941 roku trwała obrona Odessy. Odessa była bardzo ważnym przemysłowym centrum południa Ukrainy, była wojenno-morską bazą Czarnomorskiej Floty i dlatego zajęcie Odessy dawało Niemcom możliwość zaatakowania Krymu i Kaukazu. W ataku na Odessę uczestniczyła czwarta rumuńska armia (200 tysięcy żołnierzy). Sztab generalny Armii Czerwonej rozkazał nie oddać Odessy, której broniły wojska Południowego frontu, samodzielnej nadmorskiej armii, marynarze Czarnomorskiej floty. Jednak w październiku 1941 roku Odessa padła.
[Ogonowskaja, s. 661]

We wrześniu 1941 roku odbyła się w Londynie międzynarodowa konferencja z udziałem przedstawicieli jedenastu państw: ZSRR, Wielkiej Brytanii, Belgii, Czechosłowacji, Grecji, Polski, Niderlandów, Norwegii, Jugosławii, Luksemburga i ruchu „Wolna Francja". Podpisano deklarację, która otrzymała nazwę: „Karta atlantycka", w której uczestnicy zobowiązali się złączenia wysiłków na rzecz walki i pokonania Niemców, uznano równe prawa wszystkich partnerów, nienaruszalność granic, suwerenność państw, ustanowienie pokoju międzynarodowego na bazie demokracji.
[Ogonowskaja, s. 662]

We wrześniu 1941 roku wojska sowieckie poniosły porażkę w lewobrzeżnej Ukrainie. Główne uderzenie niemieckiej armii „Południe" było skierowane na Kijów. Od lipca do września 1941 roku trwały pod Kijowem ostre walki. Niemcy stracili pod Kijowem 100 tysięcy żołnierzy i oficerów. Żukow chciał poddać miasto dla uratowania armii, ale Stalin sprzeciwił się żądając utrzymania Kijowa za wszelką cenę i w rezultacie miasto było bronione przez trzy miesiące – do niewoli dostało się 650 tysięcy sowieckich żołnierzy. [Ogonowskaja, s. 661]

Od lipca do września 1941 roku trwała bitwa smoleńska. Równocześnie z twardym oporem przeciw Niemcom w rejonie Ługi i bohaterską walką sowieckich wojsk na południowo-zachodnim kierunku, Smoleńska bitwa spowodowała upadek niemieckiego planu „fali wojennej" i zmusiło Niemców do wniesienia korekty do planu „Barbarossa". Bitwa trwała dwa miesiące i składała się z całej serii operacji. Jednak przyszło zostawić wrogowi Smoleńsk. Straty sowieckie stanowiły 180 tysięcy żołnierzy wziętych do niewoli. [Ogonowskaja, s. 661]

W sierpniu 1941 roku sowieckie wojska zostały rozlokowane na północnym Uralu w celu ochrony południowych rubieży ZSRR. Jednocześnie Anglicy wprowadzili swoje wojska w południowo-zachodnią część Uralu.
[Ogonowskaja, s. 661]

16 sierpnia 1941 roku sztab generalny wydał rozkaz nr 270, na mocy którego w okresie od czerwca 1941 roku do marca 1942 roku rozstrzelano 30 sowieckich generałów za zaniechanie obrony do ostatniego żołnierza.
[Ogonowskaja, s. 654]

W sierpniu 1941 roku rozpoczęło się przymusowe przesiedlanie Niemców Nadwołżańskich do wschodnich rejonów ZSRR. 20 sierpnia zlikwidowano Autonomiczną Sowiecką Republikę Niemców Nadwołżańskich (stolica miasto Engels), założona w grudniu 1924 roku. [Ogonowskaja, s. 654]

jedna z październikowych defilad

W lipcu 1941 roku oddziały Wermachtu zdobywały Smoleńsk w takim tempie, że w ręce Niemców dostał się budynek miejscowego komitetu partii wraz z całą zawartością. W archiwach Smoleńska przechowywano szczegółowe akta dotyczące wszystkich aspektów działalności komunistycznej od czasu rewolucji – ze stalinowskimi czystkami i okresem terroru włącznie. Przewieziono je do Niemiec, gdzie w odpowiednim momencie, w roku 1945, zostały ponownie zdobyte – tym razem przez Amerykanów – i wywiezione do USA. [Davies, s. 1076]

[Muszę tu podkreślić sprzeczność pojawiających się stwierdzeń: Już z powyższego wynika, że w 1945 roku USA wiedziało ze zdobytych smoleńskich archiwów o szczegółach masakry Stalina na ludności; tymczasem utrzymuje się, że dopiero w latach sześćdziesiątych „kilku odważnych uczonych" opublikowało swoje drobiazgowe badania, że Zachód sądził, „że opowieści o terrorze są mocno przesadzone". Ponadto dopiero w 2014 roku polska uczona przeglądając archiwa amerykańskie natrafiła na tajny protokół z przesłuchania w 1945 roku amerykańskiego wysokiej rangi oficera, który na zaproszenie Niemiec w 1941 roku uczestniczył w oglądaniu masowych grobów w Katyniu i stwierdził tam rosyjskie morderstwa. Katyń dla Zachodu też długo uchodził za sprawę „niejednoznaczną"].

30 lipca 1941 roku podpisano sowiecko – polski układ (z Rządem Londyńskim) o wspólnej wojnie przeciw Niemcom. W konsekwencji rozpoczęto tworzenie polskiej armii na terytorium ZSRR.

Bardzo szczegółowo opisuję te wydarzenia w pecie numer 8 pod tytułem „Dzieje prezydentury Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie" – zachęcam do przeczytania.

29 lipca 1941 roku w sztabie generalnym Żukow zaproponował oddanie Kijowa i wycofanie wojsk południowo-zachodniego frontu za Dniepr dla uchronienia od okrążenia i rozbicia. Stalin uznał te propozycje niedorzecznymi i zdjął Żukowa ze stanowiska naczelnika generalnego sztabu. [Ogonowskaja, s. 660]

15 lipca 1941 roku sowieci po raz pierwszy użyli sławnych Katiuszy pod Orszą w Witebskim Obwodzie na Białorusi. [Ogonowskaja, s. 660]

Katiusza – zamontowane na samochodach wyrzutnie pocisków rakietowych – po szynach startowało jednocześnie kilkadziesiąt pocisków rakietowych. Katiusze były bardzo licznie stosowane przez Armię Czerwoną podczas drugiej wojny światowej.

12 lipca 1941 roku ZSRR zawarł porozumienie z Wielką Brytanią o współdziałaniu w wojnie z III rzeszą. 29 września do 1 października 1941 roku odbyła się w Moskwie konferencja przedstawicieli ZSRR, Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej i Wielkiej Brytanii w sprawie dostaw amerykańskich oraz angielskich sprzętu wojskowego i materiałów strategicznych do ZSRR.

W lipcu 1941 roku wprowadzono system kartkowy na żywność m.in. w Moskwie, Leningradzie i okolicach.

W lipcu 1941 roku sowieckie wojska zostały okrążone w rejonie Białystok – Mińsk. Okrążono 11 sowieckich dywizji, do niewoli niemieckiej dostało się 300 tysięcy żołnierzy. Grupami i pojedynczy żołnierze wydostali się z okrążenia, ale Beria utworzył specjalne łagry dla tych, którzy wyszli z okrążenia. [Ogonowskaja, s. 660]

W lipcu 1940 roku została przywrócona władza radziecka na Litwie, Łotwie i Estonii. Na jesieni 1940 roku ZSRR obejmował 16 republik związkowych i liczył 191,7 milionów ludności.

W dniach od 22 czerwca do 20 lipca 1941 roku trwała obrona brzeskiej twierdzy. Od pierwszego dnia wojny sowiecki garnizon twierdzy usiłował stawić opór przeważającym siłom niemieckim, po miesiącu obrony twierdza padła. [Ogonowskaja, s. 659]

22 lipca 1941 roku Stalin wydał dyrektywę numer 2. Dyrektywa narodowego komitetu obrony nakazywała rozbicie Niemców, zniszczenie ich samolotów i naziemnych obiektów oraz wtargnięcie na 100 do 150 kilometrów na terytorium Niemiec [czyli gdzieś pod Warszawę], zbombardować Köenigsberg [obecny rosyjski Kaliningrad] i Memel. Stalin wydając tę dyrektywę nie miał pojęcia, jak duże straty poniosła już Armia Czerwona: tylko wojska zachodniego okręgu straciły 738 samolotów, w tym 528 na lotniskach, które nie zdążyły wystartować. W dniu 22 lipca Niemcy zniszczyli ponad 1200 sowieckich samolotów. Dyrektywa numer 2 świadczyła, jak bardzo kierownictwo ZSRR nie orientowało się w sytuacji. [Ogonowskaja, s. 659]

30 czerwca 1941 roku Stalin został przewodniczącym Państwowego Komitetu Obrony (GOKO), któremu przekazano pełnię władzy państwowej. 19 lipca Stalin został mianowany ponadto ludowym komisarzem obrony, a 8 sierpnia – naczelnym dowódcą radzieckich sił zbrojnych.

24 czerwca 1941 roku w Związku Radzieckim ogłoszono ewakuację zachodnich obszarów ZSRR ludności, maszyn z fabryk, urzędów i instytucji, wojennego sprzętu i innych cennych przedmiotów. Tylko w drugiej połowie 1941 roku koleją ewakuowano 1523 ważne przedsiębiorstwa, wywieziono około 2,4 miliona rogatego bydła, 5,1 miliona owiec i kóz, 200 tysięcy świń, 800 tysięcy koni. [Ogonowskaja, s. 652]

22 czerwca ogłoszono mobilizację do wojska mężczyzn od 23 do 36 roku życia, co pozwoliło podwoić wielkość armii. Od 1 lipca siły zbrojne liczyły 5,3 miliona żołnierzy. [Ogonowskaja, s. 651]

22 czerwca 1941 roku Niemcy zaatakowały ZSRR i wdarły się głęboko na terytorium radzieckie. Wojska radzieckie poniosły znaczne straty w ludziach i sprzęcie bojowym. W sierpniu 1941 roku armia niemiecka doszła do Leningradu, a w listopadzie pod Moskwę i Rostow nad Donem.

Pierwszy atak z czerwca 1941 roku przyniósł spektakularne efekty. 156 dywizji liczących w sumie ponad 3 miliony żołnierzy, przekroczyło linię demarkacyjną wyznaczoną na mocy paktu Rebbentrop-Mołotow, całkowicie zaskakując Armię Czerwoną na stanowiskach. Sowieckie siły lotnicze zostały zniszczone na ziemi w ciągu zaledwie paru dni. Otoczono całe armie sowieckie; ogromne liczby żołnierzy dostały się do niewoli. Kolumny niemieckich czołgów parły naprzód w niespotykanym dotąd tempie. […] [Davies, s. 1075]

22 czerwca 1941 roku faszystowskie Niemcy napadły na Związek Radziecki. Jedną z przyczyn katastrofalnych dla ZSRR skutków pierwszego dnia wojny, była zła ocena zamiarów Hitlera. Stalin sądził, że Hitler uderzy na Ukrainę. Niektórzy historycy wykazują, że Stalin przygotowywał uderzenie na Niemcy i dlatego przegrupował wojska, mając zamiar skierować główne uderzenie na Kraków – Katowice, okrążyć Niemców i zająć całe terytorium Polski. W drugim etapie zamierzał zająć tereny aż do Odry i dlatego na Ukrainie były zgrupowane główne sowieckie siły. Zachodnia granica ZSRR była słabo broniona.

22 czerwca o czwartej rano spadły niemieckie bomby na Brześć, Bobrujsk, Grodno, Kijów, Mińsk, Żytomierz, Sewastopol. Do końca dnia Niemcy przesunęli się na odległość 50-60 km w głąb ZSRR [tj. zajęli dalsze terytoria przedwojennej Polski]. [Ogonowskaja, s. 659]

22 czerwca 1941 roku o 3^{30} rano armia niemiecka rozpoczęła natarcie na całej granicy ZSRR od Morza Czarnego do Morza Bałtyckiego. Po stronie niemieckiej walczyły Włochy, Rumunia, Finlandia i Węgry.

Grupa armii „Północ” uderzyła na linii bałtyckich portów Leningrad i Kronsztad. Od północy uderzyły wojska Finlandii i Norwegii, które zaatakowały Murmańsk i Poliarnyj.

Grupa armii „Centrum” uderzyła na linii Mińsk – Smoleńsk – Moskwa.

Grupa armii „Południe” uderzyła na prawobrzeżnej Ukrainie: Dniepr – Kijów – Odessa – Sewastopol. W skład wojsk niemieckich wchodziły: rumuńska dywizja i węgierski korpus. [Ogonowskaja, s. 659]

14 czerwca sowiecka agencja TASS ogłosiła o bezpodstawności pogłosek, jakoby Niemcy przygotowywały się do uderzenia na Związek Radziecki. Zapewniano, że zarówno ZSRR jak i Niemcy nie złamią podpisanego paktu o nieagresji. [Ogonowskaja, s. 650]

Liczebność Armii Radzieckiej wzrosła ponad dwukrotnie w stosunku do stanu z 1934 roku; w pierwszej połowie 1941 roku radzieckie siły zbrojne liczyły blisko pięć milionów ludzi.

Przed 22 czerwca 1941 roku porównanie sił ZSRR i Niemiec wyglądało następująco:

	ZSRR	Niemcy
dywizje wojska	170	167
ilość żołnierzy w milionach	2,9	3,5
dywizje czołgów	40	17
dywizje zmechanizowane	20	16,5
armaty i moździerze w tysiącach sztuk	49,3	31
czołgi w tysiącach sztuk	10	3,5
samoloty bojowe w tysiącach sztuk	7,7	4
[nieprawdopodobne!]	[Ogonowskaja, s. 650]	

Od stycznia 1940 do czerwca 1941 roku na mocy tajnego porozumienia ZSRR zezwolił na tranzyt do Niemiec strategicznych towarów z Iranu, Afganistanu, państw Dalekiego Wschodu, a także sowieckiej żywności do Niemiec. [Ogonowskaja, s. 658]

W styczniu 1941 roku Niemcy i ZSRR podpisały tajny protokół, który zmienił postanowienia tajnego protokołu z 23 sierpnia 1939 roku w stosunku do Litwy: władze Niemiec zrzekły się ze swoich roszczeń do części terytorium Litwy. Za to ustępstwo władze sowieckie zobowiązały się wypłacić Niemcom 7,5 miliona dolarów w złocie (31 milionów 500 tysięcy marek niemieckich). [Ogonowskaja, s. 658]

Rok 1940:

1940 rok – listopad, Berlin, Mołotow i Hitler

W okresie od czerwca do sierpnia 1940 roku Związek Radziecki wchłonął Besarabię i Północną Bukowinę.

W czerwcu 1940 roku Najwyższa Rada ZSRR ogłosiła o włączeniu do ZSRR Litwy, Łotwy i Estonii. Związek Radziecki najpierw wprowadził na teren tych państw 200-300 tysięcy żołnierzy, potem odbyły się masowe aresztowania, zamknięto burżuazyjne gazety, potem zorganizowano wybory, w których „zwyciężyli" komuniści, a ci pośpiesznie zwrócili się o włączenie swych państw w skład Związku Radzieckiego. Co też stało się faktem. [Ogonowskaja, s. 632]

We wrześniu 1939 roku podczas okupacji Polski przez Armię Czerwoną wzięto do niewoli około 230 tysięcy żołnierzy i innych obywateli Polski. Znajdowali się oni w specjalnych łagrach na terytorium ZSRR. W mieście Katyń koło Smoleńska w okresie od kwietnia do maja 1940 roku rozstrzelano 12 tysięcy polskich żołnierzy podejrzewanych o skrajną nienawiść do sowieckiej władzy. Władze radzieckie przypisywały ten mord Niemcom, choć w okresie egzekucji Niemców jeszcze tam nie było. Pod koniec 1992 roku władze rosyjskie potwierdziły fakt rozstrzelania polskich oficerów w 1940 roku. [Ogonowskaja, s. 638]

W końcu lat dwudziestych groźne ognisko wojny wytworzyło się na Dalekim Wschodzie w związku z dojściem do władzy w Japonii militarystycznej grupy generała G. Tanaki, który został premierem. Zaborcza polityka Japonii doprowadziła do zaciętych radziecko-japońskich starć zbrojnych. Rozgromienie wojsk japońskich nastąpiło w rejonie rzeki Chałchyn-goł, gdzie wojska japońskie naruszyły granice ZSRR i Mongolii (11 maja do 31 sierpnia 1939 roku).

1940 rok – sowiecki sołdat

i niemiecki generał Hermann Göering

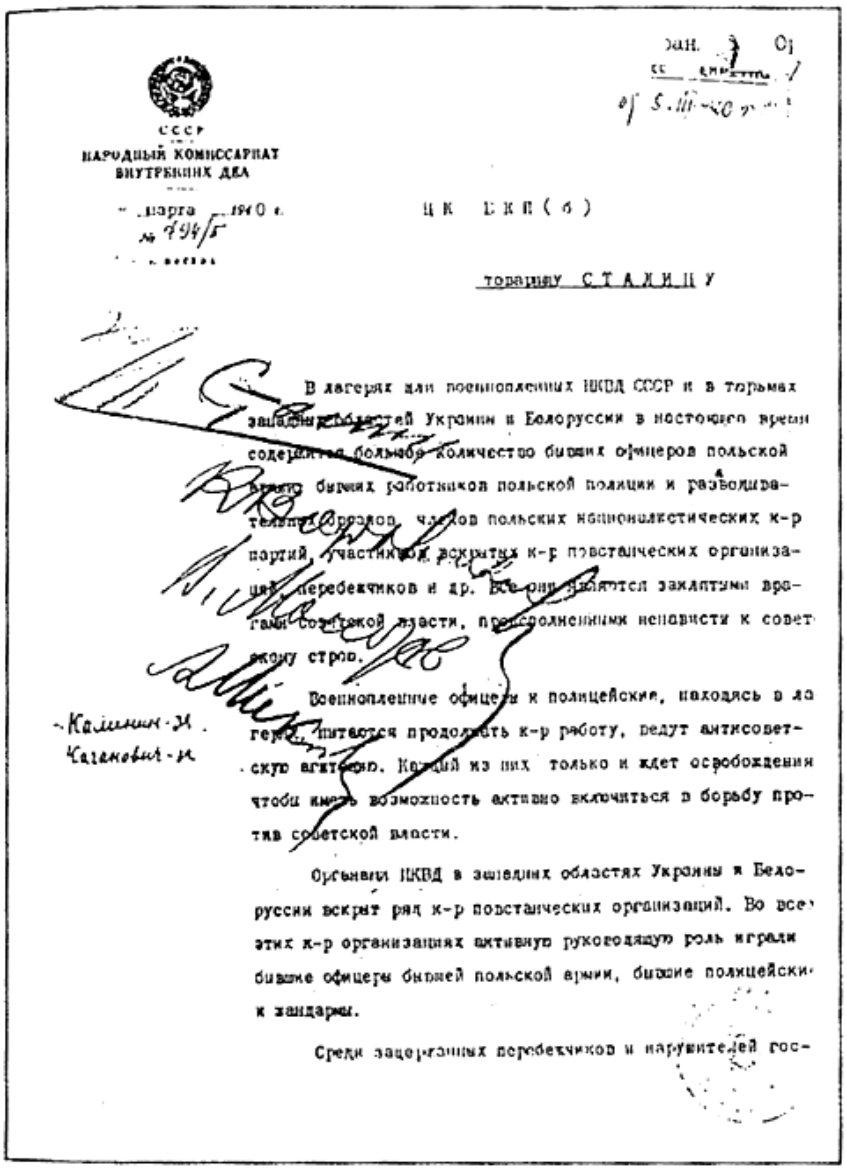

СССР
НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

5 марта 1940 г.
№ 794/5
г. Москва

ЦК ВКП(б)

товарищу СТАЛИНУ

В лагерях НКВД СССР и в тюрьмах западных областей Украины и Белоруссии в настоящее время содержится большое количество бывших офицеров польской армии, бывших работников польской полиции и разведывательных органов, членов польских националистических к-р партий, участников раскрытых к-р повстанческих организаций, перебежчиков и др. Все они являются закаленными врагами советской власти, преисполненными ненависти к советскому строю.

Военнопленные офицеры и полицейские, находясь в лагерях, пытаются продолжать к-р работу, ведут антисоветскую агитацию. Каждый из них только и ждет освобождения чтобы иметь возможность активно включиться в борьбу против советской власти.

Органами НКВД в западных областях Украины и Белоруссии вскрыт ряд к-р повстанческих организаций. Во всех этих к-р организациях активную руководящую роль играли бывшие офицеры бывшей польской армии, бывшие полицейские и жандармы.

Среди задержанных перебежчиков и нарушителей гос-

ZSRR
Narodnyj Komissariat Wnutriennych Dieł [NKWD]
5 marca 1940 roku
do KC WKP(b)

W łagrach podległych NKWD ZSRR i w więzieniach Ukrainy i Białorusi znajdują się liczni oficerowie byli oficerowie polskiej armii i byli pracownicy polskiej policji …

Jeńcy oficerowie i policjanci znajdujący się w łagrach usiłują prowadzić k-r [kontr-rewolucyjną?] robotę, prowadzą antysowiecką agitację. Każdy z nich tylko chce oswobodzenia, aby mieć możliwość aktywnie włączyć się w robotę przeciw sowieckiej władzy.

Organy NKWD w odnośnych obwodach Ukrainy i Białorusi odkryły szereg k-r [?] organizacji. We wszystkich tych k-r [?] organizacjach aktywną kierowniczą rolę odgrywali byli oficerowie byłej polskiej armii, byli policjanci i żandarmi.

…

[Czy w odpowiedzi na powyższy meldunek, KC WKP(b) wydało polecenie rozstrzelania więzionych polskich oficerów i policjantów?]

30 listopada 1939 roku ZSRR zaatakował Finlandię i ją pokonał. 12 marca 1940 roku podpisano w Moskwie traktat pokojowy, na podstawie którego m.in. Przesmyk Karelski z Wyborgiem przeszedł do ZSRR. Karelska ASRR, wchodząca w skład RFSRR, została przekształcona w Karelo-Fińską SRR.

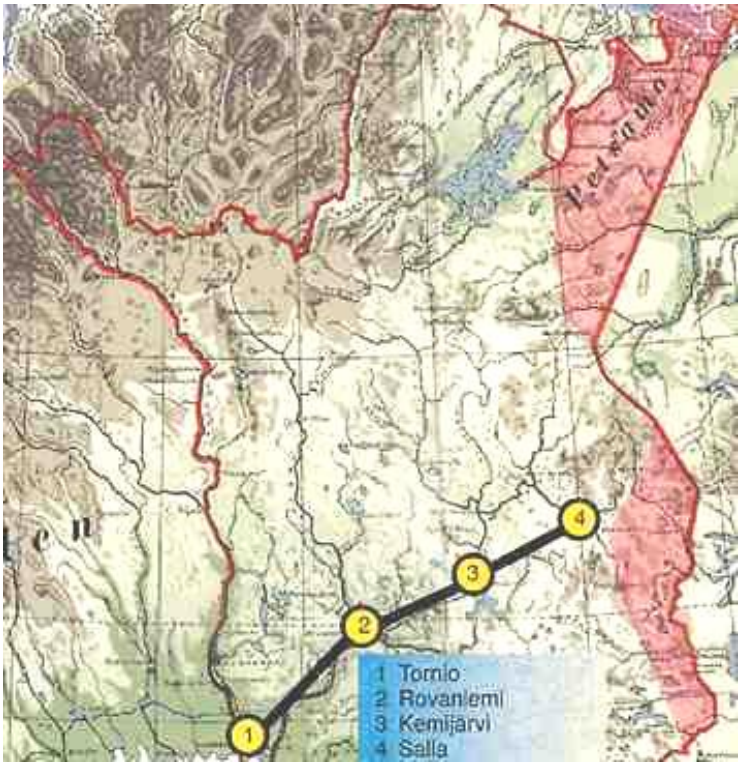

1939 rok – plan zajęcia Finlandii przez ZSRR

Rosyjska historia o tym pisze następująco:

W latach trzydziestych ZSRR dążył do zabezpieczenia swojej granicy od strony Karelii i ZSRR tłumaczył swe kroki zbliżeniem Finlandii do Niemiec. [Przecież ZSRR też zawarł pakt z Niemcami, Stalin bywał gościem Hitlera w Berlinie – przyjaźń kwitła, więc zbliżenie Finlandii do Niemiec nie mogło stanowić zarzutu]. W październiku rząd sowiecki skierował ultimatum do Finlandii o przesunięcie granicy Fińskiej w rejonie Leningradu, ponadto ZSRR żądał zamiany części Półwyspów Rybaczij i Sriednij nad Morzem Barensa na terytorium w Karelii, ZSRR zażądał przekazania mu pod zarząd Półwyspu Chanko na 30 lat. Fińscy politycy usiłowali uniknąć wojny, jednak okazali twardy sprzeciw w odstąpieniu części swojego terytorium i żądali uszanowania swojej neutralności i suwerenności. ZSRR zajął twardą pozycję. Obie strony podjęły przygotowania do wojny – [potężny] ZSRR przygotowywał się do ataku, [maleńka] Finlandia do obrony. Finlandia przy pomocy Anglii, Szwecji i Niemiec wybudowała linię obronną. 29 listopada Mołotow zawiadomił, że wroga polityka Finlandii zmusza ZSRR do podjęcia odpowiednich kroków dla obrony swojego terytorium. Następnego dnia sowieckie wojska rozpoczęły działania wojenne wzdłuż całej granicy z Finlandią od Bałtyku do Morza Barensa. Sowieccy dyplomaci głosili, że Związek Radziecki poradzi sobie z Finlandią w trzy dni, jednak wojna przeciągnęła się do wiosny 1940 roku.

Przyczynami niepowodzeń Armii Czerwonej w Finlandii były: bohaterski opór Finlandii, wybudowana linia fortyfikacji, przecenienie sowieckich sił przez władze sowieckie, niedocenienie zimowego okresu wojny, brak ciepłej odzieży, moździerzy, broni maszynowej i nowszej broni; słabe działanie licznych wojsk, użycie kawalerii podczas srogiej zimy przy braku pokarmu dla koni, obecność u Finów bardzo ruchliwych oddziałów łyżwiarzy – zwiadowców i licznych snajperów. [Biedni Sowieci – siła złego na jednego]. Tylko rzucenie 1 miliona żołnierzy sowieckich złamało Finlandię [przecież wraz dziećmi, starcami i kobietami Finlandia liczyła wówczas tylko cztery miliony ludzi].

12 marca 1940 roku w Moskwie podpisano pokój, a ZSRR zajęła wszystkie karelskie przesmyki, część Półwyspów Ribaczij i Sriednij, Półwysep Chanko pod zarząd na 30 lat z prawem umieszczenia na nim wojenno-morskiej bazy, prawo zwolnionego od cła tranzytu do Norwegii i z Norwegii; prawo tranzytu towarów między ZSRR i Szwecją. Granica w rejonie Leningradu została odsunięta na odległość 90 kilometrów. Strony zobowiązały się nie uczestniczyć w jakichkolwiek koalicjach skierowanych przeciw drugiej stronie. W listopadzie 1940 roku Finlandia przystąpiła do paktu z Niemcami, a 26 czerwca 1941 roku wypowiedziała ZSRR wojnę [ta wredna Finlandia].

Za wojnę z Finlandią ZSRR został wykluczony z Ligi Narodów. ZSRR wyciągnął wnioski ze swych niepowodzeń w wojnie: zmieniono kierownictwo Czerwonej Armii; zaczęło się przezbrajanie armii; powstawały wojska zmechanizowane. A Niemcy mogły ocenić stopień gotowości ZSRR do wojny. [Ogonowskaja, s. 630-631]

W 1940 roku Syberia dostarczała 3,2 miliarda kWh energii elektrycznej, 15 milionów ton surówki, prawie 2 miliony ton stali, 38,9 milionów ton węgla. [Istorija Sibiri, t. 5, s. 35]

Rok 1939:

W listopadzie 1939 roku nastąpiło włączenie w skład ZSRR Zachodniej Ukrainy i Zachodniej Białorusi [sic!]. W sierpniu na skutek okupacji Polski jej wschodnie terytoria zostały włączone w skład ZSRR. W październiku odbyły się „wybory" w Zachodniej Ukrainie i Zachodniej Białorusi. W listopadzie 1939 roku Najwyższa Rada ZSRR z przyjemnością spełniła prośbę nowych władz Zachodniej Ukrainy i Zachodniej Białorusi i włączyła je do ZSRR. W wyniku represji, ukraińscy przeciwnicy sowieckiej władzy schronili się w lasach i wiosną 1940 roku nastąpiło powstanie przeciw ZSRR, powstała Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów – OUN pod dowództwem Stiepana Bandery.
[Ogonowskaja, s. 631]

28 września 1939 roku został podpisany sowiecko-niemiecki pakt o przyjaźni i granicach. Pakt ustanawiał nową granicę między Niemcami i ZSRR na terytorium Polski wzdłuż Bugu i dalej na północ. Do paktu dołączono mapę podpisaną przez Stalina i Rebbentropa, a ponadto cztery tajne protokoły. W jednym z nich stwierdzano, że Województwo Lubelskie i część Warszawskiego wejdzie w sferę władania Niemiec, a w sferę ZSRR wejdzie cała Litwa. W drugim protokole stwierdzano, że strony nie dopuszczą do jakiejkolwiek polskiej agitacji na swoim terytorium przeciw drugiej stronie. W pakcie sowiecki i niemiecki rząd stwierdzały, że problem likwidacji Polski został rozwiązany i we wschodniej Europie pokój zapanuje na długo. Pozostałe dwa tajne protokoły zajmowały się przemieszczeniem wojsk Niemiec i ZSRR w związku z ustaleniem nowej granicy na terytorium Polski. [Ogonowskaja, s. 630]

12 marca 1940 roku Mołotow podpisuje w Moskwie traktat pokojowy z Finlandią

MY
przekształcamy pustynię w kwitnący kraj

ONI
przekształcają miasta i wioski w pustynię

Sierpień 1939 roku tajny uzupełniający protokół do paktu o nieagresji między ZSRR i Niemcami – przewidywał strefy wpływów tych państw we wschodniej Europie. Oryginał tego dokumentu nie odnalazł się do dziś. Teks protokołu spisano na podstawie mikrofilmów wykonanych pod koniec drugiej wojny światowej. W 1946 roku Amerykanie opublikowali teks protokołu. Do tego czasu treść protokołu nie była znana w ZSRR i nie wiedzieli o nim niektórzy członkowie Politbiura KC WKP(b). Tajny protokół przyznawał ZSRR jako sferę jej interesów Zachodnią Ukrainę i Zachodnią Białoruś [czyli wschodnią część Polski z 1939 roku] które Polska zagarnęła w latach 1920—1921; przyznawał ponadto kraje nadbałtyckie – Litwa, Łotwa, Estonia; Finlandia oraz Besarabia wchodząca w skład Rumunii. Niemieckie interesy dotyczyły części Polski i Litwy. [Ogonowskaja, s. 640]

[A kto wziął resztę wschodniej Polski? … skoro do ZSRR włączono tylko Zachodnią Białoruś i Zachodnią Ukrainę…]

17 września 1939 roku Armia Czerwona wkroczyła na terytorium Polski. W 1932 roku między ZSRR i Polską została zawarta umowa o nieagresji, przedłużona w 1938 roku do roku 1945. ZSRR złamał tę umowę: 17 września 1939 roku polskiemu ambasadorowi w Moskwie została wręczona nota rządu ZSRR, która zawiadamiała, że wojna polsko-niemiecka ujawniła nietrwałość państwa polskiego, że Polska stała się dobrym przedpolem do napadu na ZSRR, że sowieckie władze nie mogą pozostawić bez opieki Ukraińców i Białorusinów żyjących w Polsce. W tym samym dniu Armia Czerwona wkroczyła na terytorium Polski, naruszając umowę z 1932 roku. Do sowieckiej niewoli dostało się ponad 230 tysięcy żołnierzy i oficerów polskiej armii, których umieszczono w specjalnych łagrach. Ze wschodniej Polski w okresie lat 1939—1941 deportowano do Rosji 1,5 miliona Polaków. [Ogonowskaja, s. 629-630]

napad ZSRR na Polskę we wrześniu 1939 roku

1 września 1939 roku rozpoczęła się druga wojna światowa od napadu Niemiec na Polskę. 9 września W. M. Mołotow pogratulował F. von Szulenburgowi szybkiego rozbicia Polski. [Ogonowskaja, s. 629]

JÓZEF STALIN – MIĘDZY OBJĘCIEM WŁADZY A DRUGĄ WOJNĄ ŚWIATOWĄ

Rok 1939:

[…] dwaj śmiertelni wrogowie, faszystowskie Niemcy i Związek Radziecki, swoje ostatnie umowy handlowe uzupełnili paktem o nieagresji. Co więcej (chociaż nikt poza Moskwą i Berlinem nie miał tego wiedzieć na pewno, dopóki w sześć lat później nie zostały zdobyte hitlerowskie archiwa), pakt Ribbentrop-Mołotow uzupełniono tajnym protokołem:

1939 Stalin i Szaposznikow podczas podpisywania paktu Ribbentrop-Mołotow

23 sierpnia 1939 roku – Mołotow podpisuje pakt z Niemcami
stoją m.in. Szaposznikow, Ribbentrop, Stalin

23 sierpnia 1938 roku Ribbentrop podpisuje pakt Rosji i Niemiec – stoją Mołotow i Stalin

23 sierpnia 1938 roku – po podpisaniu paktu Ribbentrop Mołotow

Moskwa, 23 sierpnia 1939

Przy okazji podpisania paktu o nieagresji między Rzeszą Niemiecką i Związkiem Socjalistycznych Republik Rad podpisani pełnomocnicy obu stron (…) przedyskutowali w najściślej tajnych rozmowach sprawę granicy ich obopólnych stref interesów w Europie Wschodniej. Rozmowy te doprowadziły do następujących wniosków:

1. W wypadku nastąpienia terytorialnych lub politycznych zmian na terenach należących do państw bałtyckich (Finlandia, Estonia, Łotwa i Litwa), północna granica Litwy stanowić będzie granicę pomiędzy strefami interesów Niemiec i ZSRR. W związku z tym obie strony uznają interesy Litwy w rejonie Wilna.

2. W wypadku nastąpienia terytorialnych lub politycznych zmian na terenach należących do Państwa Polskiego, granica strefy interesów Niemiec i ZSRR przebiegać będzie w przybliżeniu po linii rzek Narew, Wisła i San. Kwestia, czy w interesach obu stron będzie pożądanym utrzymanie niezależnego Państwa Polskiego i w jakich granicach, będzie mogła być ostatecznie wyjaśniona dopiero w toku dalszych wypadków politycznych. W każdym razie oba rządy rozstrzygną tę kwestię w drodze przyjaznego porozumienia.

3. W stosunku do Europy Południowowschodniej strona sowiecka podkreśliła swe zainteresowania w Besarabii. Strona niemiecka zgłosiła swój całkowity brak zainteresowania na tych terenach.

4. Niniejszy protokół będzie traktowany przez obie strony jako najściślej tajny.

Za Rząd Rzeszy Niemieckiej	Pełnomocnik rządu ZSRR
/—/ J. von Ribbentrop	/—/ W. Mołotow

[Davies, s. 1058]

Ukochany Stalin – szczęście narodowe!

trzecia pięciolatka (1938—1942)

24 lipca 1938 roku – mauzoleum Lenina

15 lipca 1938 roku

W marcu 1939 roku XVIII Zjazd WKP(b) przyjął dyrektywy w sprawie III planu pięcioletniego (na lata 1938—1942): dogonić i prześcignąć główne kraje kapitalistyczne w produkcji żelaza, stali, żeliwa, energii elektrycznej, maszyn itd. Wybuch wojny uniemożliwił realizację tego planu.

W okresie od maja do sierpnia 1939 roku trwał konflikt wojenny na rzece Chałchin-Goł. W marcu 1939 roku na terytorium Mongolii dla obrony ZSRR przed japońską agresją zostały rozmieszczone sowieckie wojska. W maju Japończycy sprowokowali konflikt na rzece Chałchin-Goł, w którym brały udział sowieckie i mongolskie wojska. Japońskie wojska zostały okrążone i rozbite. [Ogonowskaja, s. 628-629]

W styczniu 1939 roku odbył się w ZSRR spis ludności. Spis wykazał, że w ZSRR jest 190 milionów 678 tysięcy ludzi, z których 32% mieszka w miastach. W Rosyjskiej SFRR było 108,4 milionów ludzi. [Ogonowskaja, s. 624]

Rok 1938:

Czeczenia, Iczkeria, Najnoch, Czeczenija, Republika Czeczeńska. Aresztowano dziesiątki tysięcy osób, z których wiele rozstrzelano lub skierowano do obozów koncentracyjnych. Represje trwały do listopada 1938 roku.

1 maja 1938 roku

Żydowski Obwód Autonomiczny, Jewriejskaja awtonomnaja oblast′, obwód autonomiczny w azjatyckiej części. Na obszarze Obwodu kilkakrotnie dochodziło do masowych wystąpień antysemickich, w okresie wielkiego terroru w latach 1937—1938 zginęło 3 tysiące Żydów.

Birobidżan, Żydowski Obwód Autonomiczny, miasto na dalekim wschodzie w azjatyckiej części, prawa miejskie od 1937roku, stolica Żydowskiego Okręgu Autonomicznego.

W marcu 1938 roku odbył się proces „Antysowieckiego prawicowo-trockistwskiego bloku". Sądzono 22 ludzi, część z nich rozstrzelano, a część skazano na 20 lat więzienia – ci też zostali rozstrzelani w 1941 roku.

[Ogonowskaja, s. 623]

10 stycznia 1938 – od lewej: Mołotow, Kalinin, Stalin, Woroszyłow, Żdanow

druga pięciolatka (1933—1937)

Rok 1937:

Druga pięciolatka wykonana została przed terminem. W 1937 roku produkcja przemysłowa Syberii wzrosła w porównaniu z 1932 rokiem 2,8-krotnie. W roku tym Syberia dostarczała 28,4 milionów ton węgla, 1,4 miliona ton surówki, 1,6 miliona ton stali. W wielu jednak dziedzinach założenia planu nie zostały wykonane. [Łukawski, s.348]

7 listopad 1937 roku – Jeżow, Mikojan, Kaganowicz, Mołotow

7 listopada 1937 roku –święto Rewolucji Październikowej

kwiecień 1937 roku – Woroszyłow, Mołotow, Stalin

Taganrog, miasto w europejskiej części; od 1934 roku ośrodek administracyjny Kraju Azowskiego, a od 1937 roku obwodu rostowskiego. A więc w 1937 roku usunięto z mapy świata Kraj Azowski.

Wołogda, miasto w europejskiej części. Od 1937 roku stolica Obwodu Wołogodskiego.

W czerwcu 1937 roku odbył się proces „antysowieckiej trockistowskiej wojennej organizacji w Czerwonej Armii". Aresztowano marszałka Tuchaczewskiego i siedmiu innych dowódców wojskowych ZSRR. Jeden z nich sam się zastrzelił, pozostałych rozstrzelano. [Ogonowskaja, s. 622]

W 1937 roku przeprowadzona została kolejna, już trzecia reforma podziału administracyjnego Syberii. Prowincje zachodniosyberyjska i wschodniosyberyjska zostały zlikwidowane, a w ich miejsce powstały obwody noworosyjski, tomski, irkucki oraz prowincje: krasnojarska i ałtajska. Z prowincji dalekowschodniej wyodrębniony został obwód czytyjski. [Łukawski, s. 329-330]

Rok 1936:

W sierpniu 1936 roku odbył się proces „antysowieckiego zrzeszenia trockistowsko-zinowiewowskiego centrum". Sądzono 16 ludzi, 13 rozstrzelano, a 2 zamordowano w więzieniu. [Ogonowskaja, s. 620]

sierpień 1936 roku – Stalin i Czkałow

marzec 1936 roku – Stalin i Woroszyłow (?)

ZSRR w 1936 roku

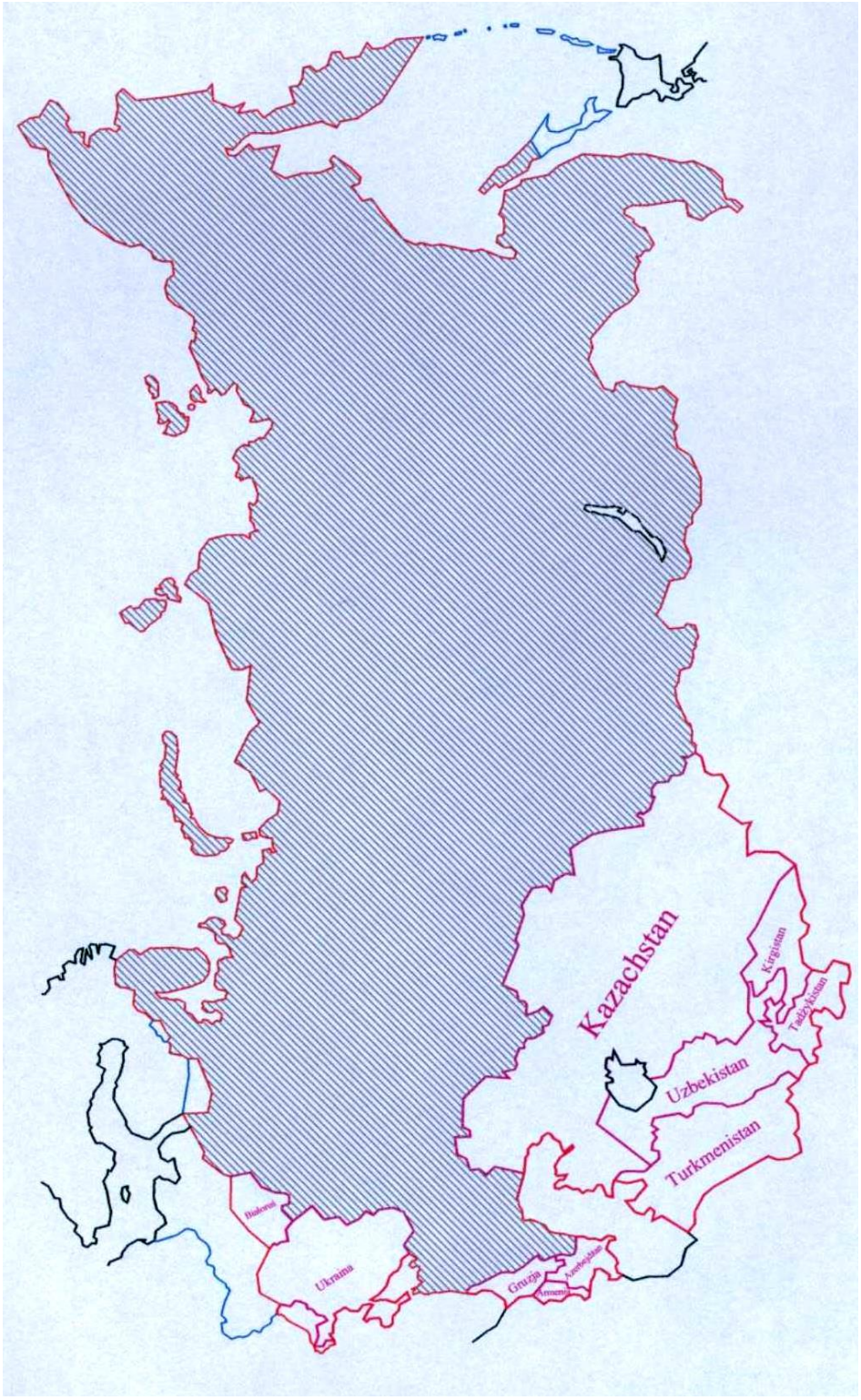

MCS

kolorem niebieskim zaznaczono największe terytorium ZSRR z 1945 roku
kolorem czerwonym zaznaczono terytorium ZSRR w 1936 roku
kolorem szarym zakreskowano terytorium Rosyjskiej FSRR według stanu z 1936 roku
kolorem różowym zaznaczono pozostałych 10 republik ZSRR według stanu z 1936 roku

Rok 1936 w ZSRR był rokiem wielkich zmian państwowych:

5 grudnia 1936 roku VIII Ogólnozwiązkowy Zjazd Rad uchwalił nową konstytucję ZSRR, formalizującą monopol władzy partii komunistycznej. W polityce zagranicznej państwo Stalina starało się maksymalnie zabezpieczyć swoje interesy i przełamać międzynarodową izolację, co w dużej mierze się udało. W skład państwa związkowego wchodziło wówczas 11 republik związkowych: Rosyjska FSRR, Ukraińska, Białoruska, Kazachska, Turkmeńska, Uzbecka, Kirgiska, Tadżycka, Azerbejdżańska, Gruzińska i Armeńska (Zakaukaska FSRR została rozwiązana). W składzie Rosyjskiej FSRR – największej i wielonarodowej republice radzieckiej – znalazło się 17 republik autonomicznych oraz 6 [? ja naliczyłem więcej] obwodów autonomicznych.

republiki autonomiczne w Republice Rosyjskiej:

1. Maryjska ASRR
2. Tadżycka ASRR
3. Karakałpacka ARSR
4. Północnoosetyjska ASRR
5. Czeczeńsko-Inguska ARSR
6. Buriacko-Mongolska Autonomiczna SRR – istniała do 1922 roku
7. Jakucka ASRR
8. Krymska ASRR
9. Adżarska ASRR
10. Abchaska ASRR
11. Górska ASRR
12. Dagestańska ASRR
13. Kirgiska ASRR
14. Tatarska ASRR
15. Azerbejdżańska ASRR
16. Baszkirska ASRR
17. Turkmeńska ASRR

obwody autonomiczne w Republice Rosyjskiej:

1. Południowo-Osetyjski Obwód Autonomiczny – istniał od 20 kwietnia 1920 roku
2. Czuwaszski Obwód Autonomiczny – istniał od 24 czerwca 1920 roku
3. Kałmucki Obwód Autonomiczny – istniał od 4 listopada 1920 roku
4. Maryjski Obwód Autonomiczny – istniał od 4 listopada 1920 roku, przekształcony w 1936 roku w Maryjską Autonomiczną Socjalistyczną Republikę Radziecką
5. Wotski Obwód Autonomiczny – istniał od 4 listopada 1920 roku.
6. Komi Obwód Autonomiczny – istniał od 22 sierpnia 1921 roku
7. Kabardyjsko-Bałkarski Obwód Autonomiczny – istniał od 1 września 1921 roku
8. Karaczajewo-Czerkieski Obwód Autonomiczny – istniał od 22 stycznia 1922 roku
9. Chakasja, Chakas – istniał od 1925 roku jako okręg narodowy
10. Adygejski Obwód Autonomiczny – powstał w 1928 roku
11. Żydowski Obwód Autonomiczny – powstał w sierpniu 1930 roku
12. Czukocki Obwód Autonomiczny – powstał w 1930 roku
13. Turkmeńska ASRR – istniała od 1936 roku w Kazachskiej SRR
14. Kirgiska ASRR – istniała od 1936 roku w Kazachskiej SRR. [z map 134, 132]

Uzbekistan, Uzbekiston, Republika Uzbekistanu, Uzbekiston Respublikasy, państwo w środkowej Azji, bez dostępu do morza. Po zaciekłych walkach z basmaczami (uczestnicy zbrojnego ruchu oporu przeciwko władzy bolszewickiej, inspirowani i kierowani przez duchowieństwo muzułmańskie) bolszewicy włączyli Uzbekistan wraz z częścią Turkiestańskiej RSR do utworzonej 27 listopada 1924 roku Uzbeckiej SRR, z której w 1936 roku wydzielono Tadżycką Autonomiczną SRR.

Kirgistan, Kyrgyzstan, Republika Kirgiska, Kyrgyz Respublikasy, państwo położone w środkowej części Azji. Od 1918 roku Kirgistan wchodził w skład Turkiestańskiej Autonomicznej Republiki Radzieckiej. Od 1926 roku powstała Kirgiska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka. Od 1936 roku jako republika ZSRR. To znaczy z mapy świata znikło państwo Kirgistan pochłonięte przez ZSRR.

Armenia, Hajastan, państwo w zachodniej części Azji, na Zakaukaziu; w latach 1922—1936 Armenia wchodziła, wraz z Azerbejdżanem i Gruzją w skład niezależnej Zakaukaskiej Federacyjnej SRR, następnie od 1936 roku stała się republiką ZSRR. To znaczy z mapy świata znikło państwo Armenia pochłonięte przez ZSRR.

Uzbekistan, Uzbekiston, państwo w środkowej Azji; po wojnie domowej 1920 roku powstały Bucharska i Chorezmijska (stolica Chiwa) ludowa republika sowiecka, a w 1924 roku Uzbecka RSR; w 1936 roku włączono ją w skład Karakałpackiej ARSR. To znaczy z mapy świata znikło państwo Uzbekistan pochłonięte przez ZSRR.

Kazachstan, Republika Kazachstanu, państwo położone w Azji Środkowej, nad Morzem Kaspijskim. W 1936 roku kraj wcielono do ZSRR jako republikę radziecką. To znaczy z mapy świata znikło państwo Kazachstan pochłonięte przez ZSRR.

Gruzja (Sakartwelo, Republika Gruzji), od 1936 roku stała się republiką radziecką. To znaczy z mapy świata znikło państwo Gruzja pochłonięte przez ZSRR.

Azerbejdżan, Azerbajdżan, państwo w zach. Azji, na Zakaukaziu, nad Morzem Kaspijskim; w latach 1922—1936 w składzie Federacji Zakaukaskiej, z którą wszedł do ZSRR; od 1936 stał się republiką radziecką. To znaczy z mapy świata znikło państwo Azerbejdżan pochłonięte przez ZSRR.

Osetia, w latach 1924—1936 Północno-Osetyjski Obwód Autonomiczny od 1936 roku republika autonomiczna w Rosyjskiej RFSR.

Władykaukaz, Dzaudżykau, w latach 1932—1944 i 1954—1990 zwany Ordżonikidze, miasto w azjatyckiej części; od 1936 – stolica Północnoosetyjskiej Autonomicznej SRR. Czy można mówić, że na mapie świata pozostało państwo Osetia?

Inguski Okręg Narodowy został przekształcony w 1936 roku w Czeczeńsko-Inguską ARSR (w składzie Rosyjskiej SFRR).

Czeczenia, Iczkeria, Najnoch, Czeczenija, Republika Czeczeńska, przemianowany ostatecznie w grudniu 1936 roku w Czeczeńsko-Inguską ARSR. Czy można mówić, że państwa te zostały na mapie świata?

Żydowski Obwód Autonomiczny, Jewriejskaja awtonomnaja obłast′, obwód autonomiczny w azjatyckiej części. W latach 1935—1936 na 80 szkół działających w Obwodzie 15 było żydowskich i aż 10 koreańskich.

Adygeja. W 1936 roku, na skutek zmiany granic, stolica została przeniesiona do miasta Majkop.

Saratow od 1936 stolica obwodu saratowskiego.

W kierowaniu socjalistycznym uprzemysłowieniem i kolektywizacją doszło do ograniczeń demokracji wewnątrzpartyjnej. Wokół osoby sekretarza generalnego KC WKP(b) Stalina zaczęła się wytwarzać atmosfera nieomylności i absolutnego autorytetu. Tymczasem Stalin popełnił poważne błędy, potraktował zjawisko walki klas jako prawidłowość budownictwa socjalizmu, co doprowadziło do wielu napięć. W warunkach całkowitej centralizacji władzy i powstawania napięć politycznych ujawniły się z całą ostrością cechy Stalina.

Jego brutalność pogłębiała wynaturzenia demokracji wewnątrzpartyjnej, które uniemożliwiły dyskusje i wymianę poglądów. Negatywną rolę odegrało otoczenie Stalina, zwłaszcza kolejni kierownicy organów bezpieczeństwa: G.G. Jagoda, N.I. Jeżow, [od 1938 roku] Ł.P. Beria i generalny prokurator ZSRR A.J. Wyszyński. Oskarżali oni wielu działaczy, co doprowadzało do eliminowania komunistów.

Wszechwładny dyktator przeprowadził w następnych latach gigantyczne czystki, mordując miliony ludzi, a kolejne kierując do niewolniczej pracy w specjalnych obozach koncentracyjnych – gułagach. Terror stał się zasadniczą metodą i sposobem rządzenia, czemu służył rozbudowany aparat przymusu, szczególnie policja polityczna (OGPU – GPU – NKWD, a po śmierci Stalina KGB).

1938 rok – meeting OGPU: Ushlicht, Jagoda, Jeżow

1939 rok Stalin i Beria (po lewej)

…wściekła furia *jeżowszczyny* – terroru, którym nie przebierając w ofiarach, kierował główny kat Stalina, N. I. Jeżow – miała się dopiero w pełni rozpocząć. Dynamika piekielnej machiny była tak ogromna, że na początku 1939 roku Stalin i Mołotow codziennie podpisywali listy zawierające po kilka tysięcy nazwisk ofiar, a każdy z rejonowych wydziałów służby bezpieczeństwa zagarniał jeszcze o wiele obfitsze żniwo przypadkowych niewinnych cywilów.

Terror nie zelżał aż do chwili, gdy podczas XVIII zjazdu partii w marcu 1939 roku Stalin spokojnie oświadczył, że Jeżow jest degeneratem; całkowicie wygasł jednak dopiero wtedy, kiedy zgasł sam *Wożd'* [wódz]. [Davies, s. 1024]

18 sierpnia 1938 roku – na dole po lewej: Mołotow,
wyżej od lewej: Budionny, Stalin, Woroszyłow, Kaganowicz,
najwyżej: Mikojan, Żdanow, Beria, Szwernik, Malenkow, Bułganin, Szczerbakow

GPU, OGPU, rosyjskie Objedinionnoje Gosudarstwiennoje Politiczeskoje Uprawlenie [Zjednoczony Państwowy Zarząd Polityczny], w latach 1922—1934 naczelny organ władz bezpieczeństwa w ZSRR; zarządzał także obozami (najpierw koncentracyjnymi, potem poprawczej pracy przymusowej) w ZSRR.

NKWD, rosyjski Narodnyj komissariat wnutriennich dieł, Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych, w latach 1934—1946 centralny organ sowieckich władz bezpieczeństwa, utworzony w miejsce OGPU; w okresie od lutego do lipca 1941 roku i w latach 1943—1946 podzielony na NKWD ZSRR – organ zarządzający i NKGB – organ bezpieczeństwa państwa: realizował politykę terroru wobec wszystkich warstw społecznych; działał także na terenach państw podporządkowanych ZSRR po II wojnie światowej, także w Polsce (m.in. przeciwko AK); w 1946 roku przekształcony w Ministerstwo Spraw Wewnętrznych ZSRR i Ministerstwo Bezpieczeństwa Państwowego ZSRR.

Komitet Bezpieczeństwa Państwowego przy Radzie Ministrów ZSRR, Komitiet gosudarstwiennoj biezopasnosti pri Sowietie Ministrow SSSR (KGB); utworzony w 1954 roku (po likwidacji Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego), rozwiązany jesienią 1991 roku; stał na czele systemu chroniącego wewnętrzne i zewnętrzne bezpieczeństwo ZSRR; zajmował się wywiadem i różnymi formami dywersji, sprawował kontrolę nad wszystkimi dziedzinami życia ZSRR.

Główne narzędzia przymusu i terroru – Czeka (GPU-NKWD-KGB), GUŁag, czyli sieć państwowych obozów koncentracyjnych, oraz zależne sądownictwo – ulepszono we wczesnym okresie rządów bolszewików. W latach trzydziestych rozbudowano je do takiego stopnia, że pod względem liczby ludzi służby bezpieczeństwa dorównywały Armii Czerwonej, a w obozach przebywało do 10 procent ogólnej liczby ludności. W roku 1939 GUŁag był największym pracodawcą w Europie. Przeciętny czas życia jego więźniów-robotników, zwanych zekami systematycznie głodzonych i zmuszanych do nadludzkiej pracy w arktycznym klimacie – obliczano na jedną zimę. Niewinne ofiary osaczano w domach i wsiach, innych oskarżano o fikcyjne przestępstwa – „sabotaż", „zdradę" lub „szpiegostwo" – i torturami zmuszano do przyznania się do winy. Przyjęte wyroki przewidywały albo natychmiastową egzekucję, albo ustalone z góry okresy kary więzienia czy zsyłki – 8, 12, 25 lat – po których bardzo niewielu wracało żywych na wolność. Dla celów propagandowych aranżowano pokazowe procesy ważniejszych ofiar.

Miały one także zamaskować charakter i skalę głównych opresji. Paraliżujący strach, który przez trzy dziesięciolecia trzymał w swoich szponach największe państwo na świecie, był tak ogromny, że większość konkretnych informacji na temat panującego terroru udało się skutecznie ukryć.

Terror polityczny, czyli „czystki", rozpoczął się na dobre w grudniu 1934 roku od zamordowania Siergieja M. Kirowa, przewodniczącego komitetu partii w Leningradzie. Stamtąd fala rozszerzała się, zataczając coraz większe kręgi, aż wreszcie ogarnęła kierownictwo WKP(b), razem z oficerami Armii Czerwonej i samego GPU, i wreszcie całą ludność. Ponieważ każda z ofiar musiała zadenuncjować kilkunastu „wspólników" i członków ich rodzin, z czasem liczby urosły do tysięcy, a pod koniec – do milionów. Na początku celem było zniszczenie wszystkich żyjących jeszcze bolszewików i wszystkiego, co reprezentowali. Ale to był tylko początek. Uczestnicy XVII zjazdu partii w roku 1934, nazwanego „zjazdem zwycięzców", potulnie oddali cześć triumfowi Stalina nad „opozycją", po czym sami zostali postawieni w stan oskarżenia i zdziesiątkowani. Po trzech głównych procesach pokazowych – Zinowjewa (1936 rok), Piatakowa (1937 rok) i Bucharina (1938 rok) – jedynym ocalałym bolszewickim przywódcą był Trocki, który dożył w swojej meksykańskiej twierdzy roku 1940. [Davies, s. 1022-1024]

Trocki i Trocki na łożu śmierci

W latach trzydziestych dwudziestego wieku psychoza zagrożenia zewnętrznego i wewnętrznego doprowadziła do nowej fali masowych represji (ofiarą padły miliony obywateli sowieckich różnych narodowości, znaczna część sowieckiej kadry politycznej i wojskowej oraz działacze komunistyczni z całego świata); podstawą totalitarnego systemu ustrojowego (stalinizmu) stał się, oprócz aparatu terroru (NKWD), rozbudowany system obozów pracy przymusowej (gułagi, łagry), wykorzystujący pracę więźniów (głównie politycznych).

Trzy fazy stalinowskiego terroru przychodziły po sobie jak trzy narastające fale przemocy i nonsensu. Początkowo terror zwracał się przeciwko starannie wybranym celom. Jego ofiarami padały przeważnie postacie drugorzędne – byli mieńszewicy, dyrektorzy Gosplanu sprzed 1929 roku, uprawiający internacjonalistyczny marksizm historycy, białoruska inteligencja, pomniejsi współpracownicy większych osobistości. Wdowę po Leninie, Krupską, ostrzeżono, że „nie jest niezastąpiona". Terror na wsi, czyli „walka z kułakami", wybuchł po roku 1932, kiedy chłopi zaczęli protestować przeciwko kolektywizacji lub na znak protestu zarzynali bydło. Nie było żadnej precyzyjnej definicji kułaka, natomiast biedniejszych chłopów namawiano, aby denuncjowali zamożniejszych sąsiadów. Fala terroru połączonego z głodem lat 1932—1933 była produktem ubocznym kolektywizacji i miała podwójny cel: za jednym zamachem stłumić ukraiński nacjonalizm i zniszczyć największy obszar koncentracji zamożnych chłopskich gospodarstw.
[Davies, s. 1023]

ŻNIWO. „Jedna czwarta mieszkańców wsi – mężczyzn, kobiet i dzieci – leżała martwa lub umierająca" na „rozległych połaciach ziemi zamieszkanej przez około 40 milionów ludzi" […] „Reszta, w różnych stadiach osłabienia", „nie miała już siły pogrzebać swoich krewnych i sąsiadów". […] „nadzór nad ofiarami sprawowały oddziały dobrze odżywionych policjantów lub partyjnych urzędników".

[pisał Robert Conquest, *The Harvest of Sorrow: Soviet Collectivisation and the Terror Famine,* Londyn 1986]

W latach 1932—1933 jako element sowieckiej kampanii na rzecz kolektywizacji, reżim stalinowski sztucznie rozpętał klęskę terroru i głodu na Ukrainie i na sąsiednich ziemiach zamieszkanych przez Kozaków. Wszystkie dostawy żywności były przymusowo rekwirowane, kordon wojskowy uniemożliwiał wszelkie dostawy z zewnątrz, ludzi skazano na śmierć głodową. Celem było zabicie w Ukraińcach poczucia własnej narodowości, a wraz z nią – „wrogów klasowych". Liczba ofiar sięgnęła około 7 milionów. Świat widział niejedną straszliwą klęskę głodu, nieraz tym ostrzejszą, że połączoną z wojną domową. Ale klęskę głodu zorganizowaną jako ludobójczy akt polityki państwa trzeba uznać za rzecz jedyną w swoim rodzaju. [napisać należy nie „jedyną w swoim rodzaju", ale najstraszniejsze bestialstwo]. [Davies, s. 1024]

W okresie lat 1932—1933 miał miejsce wielki głód. Spowodował go wielki nieurodzaj i jednoczesny spadek cen na światowym rynku wywołany wielkim kryzysem. Władze sowieckie postanowiły wyeksportować zwielokrotnione ilości zboża, podczas gdy umierali ludzie z głodu na Syberii, Powołżu, Kazachstanie, Wschodnim Kaukazie i na Ukrainie. Zmarło około 4 milionów ludzi. Ludzie kradli, co się dało z kołchozowych pól. 7 sierpnia 1932 roku ukazało się zarządzenie o rozstrzeliwaniu, konfiskacie mienia i karze 10 lat łagrów dla tych, którzy kradli z kołchozowych pól. Na początku 1933 roku osądzono 54 645 ludzi. Wyrzucano z partii przywódców, którzy nie chronili pól kołchozowych. Pojawiły się setki tysięcy bezdomnych dzieci, których rodzice umarli z głodu, bądź byli rozstrzelani, czy też zesłani. Niektórzy głosili, że głód był zorganizowany w sposób zamierzony, aby pokonać sprzeciw rolników niechcących wstępować do kołchozów. [Ogonowskaja, s.614-615]

Rok 1935:

W 1935 roku zrodził się ruch przodowników pracy, tzw. ruch stachanowski – od nazwiska donieckiego górnika A.G. Stachanowa, który ustanowił światowy rekord wydobycia węgla.

W 1934 roku dowództwo nad Armią Czerwoną objął Ludowy Komisarz Obrony. W 1935 roku utworzono zawodowy korpus oficerski wraz z odpowiednimi rangami wojskowymi.

Silne upolitycznienie Armii Czerwonej przejawiało się m.in. w: kompetencjach jej Zarządu Politycznego, przynależności dowódców operacyjnych i oficerów do partii komunistycznej, awansach za zasługi polityczne oraz stałej ingerencji policji politycznej, co stanowiło podstawową przyczynę jej słabości. W latach 1937—1939 w procesach politycznych skazano i stracono większość radzieckiej kadry oficerskiej (m.in. M.N. Tuchaczewskiego).

grudzień 1935 roku – Stalin, Woroszyłow

luty 1935 rok – Stalin

luty 1935 roku – Mikojan, Stalin, Mołotow

Czeczenia, Iczkeria, Najnoch, Czeczenija, Republika Czeczeńska, W grudniu 1929 roku regularne oddziały Armii Czerwonej wkroczyły do Czeczenii, dokonując w kwietniu 1930 roku pacyfikacji kraju (walki trwały aż do 1935 roku).

Od lipca do sierpnia 1935 roku obradował VII kongres Kominternu. W połowie lat trzydziestych faszyzm rozwinął się we Francji, Austrii, Hiszpanii, w państwach nadbałtyckich. Kongres Kominternu przyjął zasadę jednolitego frontu walki z faszyzmem. Jednak stosunek Stalina do socjal-demokratów, których nazywał socjal-faszystami, nie pozwolił na zrealizowanie jednolitego frontu antyfaszystowskiego. [Ogonowskaja, s. 627]

luty 1938 roku – VII kongres Kominternu

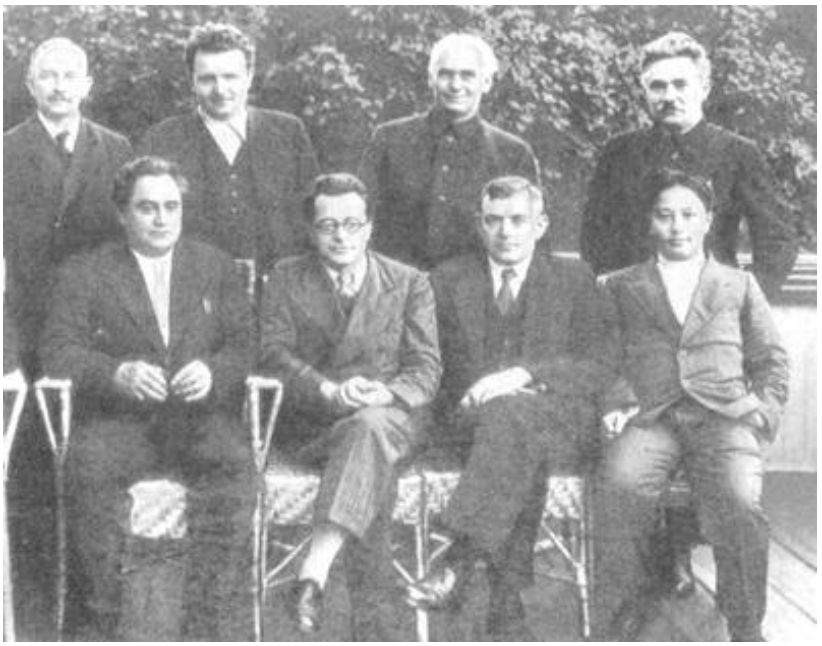

VII kongres Kominternu – siedzą od lewej: Dimitrow, Togliatti, Florin, Wan Min,
stoją od lewej: Husain, Gotwald, Pieck, Manuilski

W okresie od maja do czerwca 1935 roku rozwiązano Związek Starych Bolszewików i Związek Więźniów Politycznych i Skazanych na zesłanie. [Ogonowskaja, s. 619]

W okresie od marca do kwietnia 1935 roku miał miejsce proces przeciw moskiewskiej kontrrewolucyjnej organizacji – „Robotnicy oportuniści". Sądzono 18 ludzi – dostali różne wyroki więzienia. [Ogonowskaja, s. 618-619]

W styczniu 1935 roku odbył się tajny proces przeciwko „Moskiewskiemu centrum", to jest przeciw L.B. Kamieniewowi i G.E. Zinowjewowi, którzy mieli ponosić odpowiedzialność za zabójstwo Kirowa. Rzecz w tym, że w 1932 roku obaj byli w więzieniu lub na zesłaniu. Na wyroki od pięciu do dziesięciu lat skazano 19 ludzi za działalność w „Leningradzkim centrum". [Ogonowskaja, s. 618]

Rok 1934:

W grudniu 1934 roku odbył się proces „Leningradzkiej kontrrewolucyjnej grupy Sacharowa i innych". Sądzono 77 ludzi obwinionych o zabójstwo Kirowa i kontrrewolucyjną działalność. Na pięcioletnie zesłanie skazano 25 ludzi, na zamknięcie w koncentracyjnych łagrach NKWD skazano 51 ludzi. [Ogonowskaja, s. 617]

1 grudnia 1934 roku zamordowano Siergieja M. Kirowa. Podejrzewany był L. Nikołajew, który przedostał się z Finlandii. Stracono go wraz 14 innymi. Zabójstwo Kirowa dało pretekst do masowych represji. [Ogonowskaja, s. 617]

XVII Zjazd WKP(b), 26 stycznia do 10 lutego 1934 roku, rozpatrzył i zatwierdził dyrektywy II planu pięcioletniego. Druga pięciolatka, realizowana w latach 1933—1937, została wykonana również przedterminowo. Ukończono powszechną kolektywizację rolnictwa.

Stalin doprowadził do pełnego podporządkowania państwu gospodarki, odchodząc od leninowskiego NEP-u, oznaczającego pewien kompromis z zasadami wolnego rynku oraz bezwzględnie, wręcz okrutnie przeprowadzając kolektywizację rolnictwa (lata 1930—1934). Kosztem wielu ofiar przeprowadził ten olbrzymi eksperyment społeczny, zniewalając cały naród, budując wzorcowy system totalitarny.

Pierwsza – marksistowsko-leninowska, czyli komunistyczna – wersja historii Europy była wcześniejsza chronologicznie i dłużej się utrzymała. Wyrosła z marksizmu, którego ducha i intencje całkowicie zignorowała, i w rękach bolszewików stała się narzędziem przymusu polityki państwowej. W pierwszej fazie, w latach 1917—1934, propagowana przez entuzjastów w rodzaju M. N. Pokrowskiego (żył w latach 1868—1932), była zabarwiona silną domieszką internacjonalizmu. Pokrowski w pełni zgadzał się z poglądem, że historia to „politycy zwróceni ku przeszłości", i z zapałem rzucił się do walki z szowinizmem. „Wielką Rosję zbudowano na szczątkach narodów nierosyjskich", pisał. „W przeszłości my, Rosjanie, byliśmy największymi bandytami na świecie". Ale dla Stalina postulat odrzucenia imperialistycznych tradycji Rosji brzmiał jak anatema i po roku 1934, kiedy weszły w życie jego dekrety na temat nauczania historii, wcześniejszy kierunek uległ zasadniczej zmianie. Pokrowski umarł, a większość jego niepokornych kolegów rozstrzelano. Ich podręczniki trafiły na indeksy. Zostały zastąpione jadowitą odmianą wulgarnego marksizmu i krańcowego rosyjskiego imperializmu, którą przez następne pięćdziesiąt lat serwowały wszystkie ideologiczne agendy ZSRR. […]

Element rosyjski zasadzał się na szczególnej misji przypisywanej narodowi rosyjskiemu jako „starszemu bratu" ludów Związku Radzieckiego oraz – „awangardzie światowego proletariatu". Jak przyznawał sam Lenin, Rosja nie była jeszcze aż tak rozwinięta jak Niemcy czy inne uprzemysłowione kraje świata. Ale „pierwsze na świecie państwo socjalistyczne" utworzono po to, aby było komu siać ziarno światowej rewolucji, trzymać wartę w twierdzy socjalizmu podczas ostatecznego upadku kapitalizmu, a w końcu – odziedziczyć Ziemię. Tymczasem zaś lepsze sowieckie metody organizacji społecznej i planowania gospodarczego miały wkrótce zapewnić szybkie zwycięstwo nad światem kapitalistycznym. W końcowych rozdziałach podręczników zawsze podkreślano, że Związek Radziecki przoduje we wszystkim – od siły militarnej po stopę życiową ludności, technikę i ochronę środowiska. Ostateczne zwycięstwo socjalizmu (jak zawsze nazywano komunizm) uważano za rzecz naukowo dowiedzioną i nieuchronną. [Davies, s. 65]

ZSRR po zarzuceniu kierunku współpracy z Niemcami przystąpił do systemu zbiorowego bezpieczeństwa (od 1934 roku członek Ligi Narodów).

Ukraina (Ukrajina). W Ukraińskiej SRR kolektywizacja rolnictwa lat 1929—1934 doprowadziła do wielkiego głodu (około 5 milionów ofiar); jednocześnie rozpoczęła się polityka rusyfikacji Ukraińców.

Żydowski Obwód Autonomiczny, Jewriejskaja awtonomnaja obłast′, obwód został utworzony 7 maja 1934 roku.

Czeczenia, Iczkeria, Najnoch, Czeczenija, Republika Czeczeńska, przekształcony – po połączeniu z Inguskim Obwodem Autonomicznym – w styczniu 1934 roku w Czeczeńsko-Inguski Obwód Autonomiczny.

Rok 1933:

W latach 1922—1933 Armia Czerwona prowadziła współpracę szkoleniową z wojskami Republiki Weimarskiej, umożliwiając Niemcom nierespektowanie ograniczeń wojskowych, nałożonych na nich wersalskim traktatem pokojowym (1919 rok). Zredukowana po utrwaleniu władzy przez bolszewików do 600 tysięcy (1925 rok), 10 lat później, wobec antykomunistycznej polityki A. Hitlera i ataków Japończyków na Mandżurię, Armia Czerwona została powiększona do 1 miliona 250 tysięcy.

Bunin Iwan Aleksiejewicz, żył w latach 1870—1953, pisarz rosyjski; od 1920 roku na emigracji; mistrz małych form (opowieści i opowiadania *Wieś, Czara życia, Pan z San Francisco*); autobiograficzna powieść *Życie Arsieniewa*, dziennik *Przeklęte dni*, poezje refleksyjne; przekłady z literatury angielskiej i polskiej; w 1933 roku Nagroda Nobla.

W kwietniu 1933 roku odbył się proces przeciw „antypartyjnej kontrrewolucyjnej grupy nazwanej – «Bucharinowska szkoła»". Sądzono 38 ludzi, dostali oni wyroki od 2 do 8 lat. [Ogonowskaja, s. 616]

W głuchej tajdze młodzież radziecka, przybyła ze wszystkich krańców ZSRR, przystąpiła w maju 1932 roku do budowy kompleksu fabryk i miasta, które nazwane zostało Komsomolskiem. W ciągu krótkiego czasu młodzi entuzjaści wybudowali domy mieszkalne i pierwsze obiekty przemysłowe oraz instytucje towarzyszące. W 1933 roku w Komsomolsku mieszkało 15 tysięcy osób, a w cztery lata później – 70 tysięcy. [Łukawski, s. 345]

W ciągu pięciolecia 1929—1933 liczba pracowników sowchozów zwiększyła się z 9 tysięcy do 209 tysięcy.
[*Istorija Sibiri*, t. 4, s. 343]

pierwszy plan pięcioletni 1929—1933

Rok 1932:

Pierwszy plan pięcioletni został wykonany w przeciągu czterech lat i trwał od 1929 do 1932 roku.

Do 1932 roku kolektywizacją wsi objęto 62,4% gospodarstw chłopskich, w tym 77,7% powierzchni uprawnej. W głównych rejonach rolniczych ZSRR uspołecznienie wsi zostało w zasadzie zakończone. Utworzono ponad 200 tysięcy kołchozów i 5 tysięcy sowchozów.

Ukraina, Ukrajina. W grudniu 1922 roku Ukraina weszła wraz z innymi republikami radzieckimi w skład ZSRR. Przez kilka lat prowadzono tzw. korienizację (ukrainizacja, unarodowienie biurokracji państwowej i kultury), od 1929 roku rozpoczęto bezwzględną rusyfikację, niszczono zabytki, dokonywano masowych mordów księży prawosławnych i działaczy ukraińskich. Spustoszenia powodowała również powszechna kolektywizacja oraz fale głodu w latach 1921—1922 i 1931—1932 potęgowane przez planową akcję.

Niżni Nowogród, Niżnij Nowgorod. Od 1817 roku odbywały się w Niżnim Nowogrodzie słynne targi międzynarodowe. Miejsce urodzenia Maksyma Gorkiego, którego imieniem w 1932 nazwano miasto.

W listopadzie 1932 roku wprowadzono w ZSRR system paszportów dla ludności. Paszporty wydawano tylko w sowchozach i na terytoriach objętych reżimem (nadgraniczne strefy, miasta stołeczne z przylegającymi do nich rejonami, główne centra przemysłowe i obiekty wojskowe). Kołchoźnicy nie otrzymywali paszportów i byli tylko umieszczeni na spisach we wsiach. Kołchoźnicy mogli dostać paszport tylko w przypadku przesiedlania się, ale w rzeczywistości byli oni przywiązani do ziemi. [Ogonowskaja, s. 614]

Ekspedycje arktyczne z 1931 i 1932 roku zorganizowane zostały w ramach programu 2 Międzynarodowego Roku Arktycznego. Na Morzu Karskim prowadziły wówczas badanie dwie ekspedycje płynące na lodołamaczach „Tajmyr" i „Rusanow". Rezultaty tych badań w znacznym stopniu przyczyniły się do opanowania północnej drogi morskiej. W 1932 roku na Przylądku Czeluskina założono stację arktyczną, natomiast na Morzu Czukockim prowadziła badania ekspedycja Mikołaja Jewgienowa.

Dużym wydarzeniem naukowym było przepłynięcie w ciągu jednego lata (66 dni) północnej drogi morskiej z Archangielska do Cieśniny Beringa. Wyczynu tego dokonała załoga lodołamacza „A. Sibiriakow". [Łukawski, s. 357]

W 1932 roku w przemyśle syberyjskim pracowało prawie 2 miliony osób, a więc w porównaniu z 1928 rokiem nastąpił wzrost prawie 3,5-krotny. [Łukawski, s. 340]

W latach 1928—1932 wybudowano w całej Syberii, głównie jednak w Zagłębiu Kuźnieckim i w okolicach Czeremchowa, 50 nowych kopalń i sztolni.
Kopalnie kuźnieckie zostały wyposażone w najnowocześniejszy sprzęt i urządzenia techniczne, które kosztowały 350 milionów rubli. Dzięki temu zwiększyło się poważnie wydobycie węgla. Plan zakładał, że kopalnie Zagłębia Kuźnieckiego dadzą państwu w ostatnim roku pięciolatki 5 200 tysięcy ton, faktycznie jednak ich produkcja wyniosła w roku 1932/33 – 7 328 tysięcy ton węgla. [Komorowski, s. 306]

Rok 1931:

Chiny, Zhongguo, Chińska Republika Ludowa, Zhonghua Renmin Gongheguo. W 1931 roku rozpoczęła się japońska inwazja na Chiny. Agresorzy na zajętych przez siebie obszarach utworzyli marionetkowe cesarstwo Mandżukuo ze stolicą w Changchun. Sukcesy Japonii doprowadziły do porozumienia Komunistycznej Partii Chin z Kuomintangiem, które miało na celu wspólną walkę z najeźdźcą. Dalszy wzrost pozycji KPCh [Komunistyczna Partia Chin] nastąpił w wyniku przystąpienia ZSRR do wojny z Japonią.

W listopadzie 1932 roku wprowadzono w ZSRR system paszportów dla ludności. Paszporty wydawano tylko w sowchozach i na terytoriach objętych reżimem (nadgraniczne strefy, miasta stołeczne z przylegającymi do nich rejonami, główne centra przemysłowe i obiekty wojskowe). Kołchoźnicy nie otrzymywali paszportów i byli tylko umieszczeni na spisach we wsiach. Kołchoźnicy mogli dostać paszport tylko w przypadku przesiedlania się, ale w rzeczywistości byli oni przywiązani do ziemi. [Ogonowskaja, s. 614]

Ekspedycje arktyczne z 1931 i 1932 roku zorganizowane zostały w ramach programu 2 Międzynarodowego Roku Arktycznego. Na Morzu Karskim prowadziły wówczas badanie dwie ekspedycje płynące na lodołamaczach „Tajmyr" i „Rusanow". Rezultaty tych badań w znacznym stopniu przyczyniły się do opanowania północnej drogi morskiej. W 1932 roku na Przylądku Czeluskina założono stację arktyczną, natomiast na Morzu Czukockim prowadziła badania ekspedycja Mikołaja Jewgienowa.

W 1932 roku w przemyśle syberyjskim pracowało prawie 2 miliony osób, a więc w porównaniu z 1928 rokiem nastąpił wzrost prawie 3,5-krotny. [Łukawski, s. 340]

W latach 1928—1932 wybudowano w całej Syberii, głównie jednak w Zagłębiu Kuźnieckim i w okolicach Czeremchowa, 50 nowych kopalń i sztolni. Kopalnie kuźnieckie zostały wyposażone w najnowocześniejszy sprzęt i urządzenia techniczne, które kosztowały 350 milionów rubli. Dzięki temu zwiększyło się poważnie wydobycie węgla. Plan zakładał, że kopalnie Zagłębia Kuźnieckiego dadzą państwu w ostatnim roku pięciolatki 5 200 tysięcy ton, faktycznie jednak ich produkcja wyniosła w roku 1932/33 – 7 328 tysięcy ton węgla. [Komorowski, s. 306]

Rok 1931:

Chiny, Zhongguo, Chińska Republika Ludowa, Zhonghua Renmin Gongheguo. W 1931 roku rozpoczęła się japońska inwazja na Chiny. Agresorzy na zajętych przez siebie obszarach utworzyli marionetkowe cesarstwo Mandżukuo ze stolicą w Changchun. Sukcesy Japonii doprowadziły do porozumienia Komunistycznej Partii Chin z Kuomintangiem, które miało na celu wspólną walkę z najeźdźcą. Dalszy wzrost pozycji KPCh [Komunistyczna Partia Chin] nastąpił w wyniku przystąpienia ZSRR do wojny z Japonią.

18 lipca 1931 roku moskiewska „Prawda” ogłosiła, że komisja z Wieczesławem Mołotowem na czele zdecydowała, że po drugiej stronie rzeki Moskwy stanie „Pałac Sowietów”. Pięć miesięcy później cerkiew pod wezwaniem Zbawiciela wysadzono w powietrze. W roku 1933 Stalin zamówił u Jofana, Szczuko i Gelfrejcha projekt budowli o wysokości 415 metrów i kubaturze pięciokrotnie przewyższającej kubaturę Empire State Building. Na szczycie miała stanąć figura Lenina, trzy razy większa od Statuy Wolności – sam palec wskazujący miał mieć 6 metrów długości. [Davies, s. 796]

cerkiew Zbawiciela – stan obecny

Pałacu nigdy nie wybudowano. Marmurowymi płytami ze zburzonej świątyni ozdobiono stacje moskiewskiego metra. Po trzydziestu latach zwłoki Chruszczow zdecydował, że ogromny lej w pobliżu rzeki należy przerobić na otwarty, całoroczny basen kąpielowy. Jak było do przewidzenia, po upadku komunizmu powróciły plany kolejnej przebudowy tego miejsca oraz przywrócenia cerkwi Zbawiciela dawnej chwały. [Cerkiew już istnieje]. [Davies, s. 796]

Rok 1930:

Czukocki Okręg Autonomiczny, Czukotskij Awtonomnyj Okrug, okręg autonomiczny w azjatyckiej części; w 1930 roku utworzono (z anadyrskiego i czukockiego rejonu Kraju Dalekowschodniego oraz z części Jakuckiej ASRR) Czukocki Obwód Narodowy.

XVI Zjazd WKP(b), który się odbywał od 26 czerwca do 13 lipca 1930 roku, przyjął uchwały nakazujące szybkie tempo uprzemysłowienia i socjalistycznej przebudowy rolnictwa. W latach 1929—1930 rozpoczęto w ZSRR powszechną kolektywizację wsi, tworzono kołchozy. Tworzenie uspołecznionych gospodarstw rolnych odbywało się w ostrej walce z bogatym chłopstwem, które stawiało zacięty opór. W procesie kolektywizacji rolnictwa powstały różnorakie trudności i zjawiska negatywne, jak np. obniżenie poziomu hodowli zwierząt. Nadmierny pośpiech prowadził do przegięć i błędów, łamano zasadę dobrowolności.

W okresie czerwca i lipca 1930 roku odbył się XVI zjazd WKP(b), na którym rozprawiono się z „prawicowym skrzydłem". [Ogonowskaja, s. 589]

Dopiero za czasów Stalina, który wymordował wszystkich starych bolszewików, Związek Radziecki postanowił odciąć się od spraw Europy. Dokładnie w tym samym okresie wpływowa emigracyjna grupa rosyjskich intelektualistów, do której należeli książę N.S. Trubieckoj, P.N. Sawicki i G. Wernadski, postanowiła ponownie wydobyć na światło dzienne azjatyckie elementy rosyjskiej mieszaniny kulturowej. Ugrupowanie to znane było jako „Jewrażincy", czyli „Euroazjaci". [Davies, s. 36-37]

Żydowski Obwód Autonomiczny, Jewriejskaja awtonomnaja obłast′, obwód autonomiczny w azjatyckiej części. W sierpniu 1930 roku utworzono żydowski rejon narodowy.

Czeczenia, Iczkeria, Najnoch, Czeczenija, Republika Czeczeńska. W grudniu 1929 roku regularne oddziały Armii Czerwonej wkroczyły do Czeczenii, dokonując w kwietniu 1930 roku pacyfikacji kraju (walki trwały aż do 1935 roku). [Przecież trwają do dziś].

W miesiącach wrzesień – październik 1930 roku odbył się proces przeciwko „Prompartii". Sądzono grupę inżynierów na podstawie sfabrykowanego oskarżenia o związki z imperialistycznymi państwami, o wredność wobec ZSRR, o sabotaże w przemyśle i transporcie. Zrzucono na nich odpowiedzialność za niewykonanie planu pięcioletniego. [Przecież pierwszy plan pięcioletni został wykonany i to w przeciągu czterech lat]. [Ogonowskaja, s. 590]

W lipcu 1930 roku „wykryto" kontrrewolucyjną partię robotników wiejskich, których przywódcami byli uczeni. [Ogonowskaja, s. 589]

W styczniu 1930 roku KC WKP(b) uchwalił likwidację kułaków w rejonach objętych kolektywizacją. Likwidacja ta polegała na konfiskacie maszyn, bydła, zabudowań, zapasów. Kułaków dzielono na trzy kategorie:

1) „kontrrewolucyjny aktyw" – uczestnicy terrorystycznych aktów, kontrrewolucyjnych wystąpień i powstańczych organizacji – podlegali oni zamknięciu w łagrach bądź rozstrzelaniu;
2) „pojedyncze elementy kułackiego aktywu" – wysyłano ich w odległe rejony;
3) „sympatycy", ale nie uczestniczący w antysowieckiej działalności – tych osiedlano w innych rejonach.

W okresie lat 1930 do 1932 rozkułaczono 1,1 miliona gospodarstw. [Ogonowskaja, s.589]

W styczniu 1930 roku KC WKP(b) uchwalił szybką kolektywizację. Sporządzono grafik tej kolektywizacji:
Północny Kaukaz, Dolne i Środkowe Powołże – do jesieni 1930 roku;
Ukraina, Ural i inne zbożowe rejony – do jesieni 1931 roku;
pozostałe rejony – do jesieni 1932 roku.

Pospieszna kolektywizacja odbywała się bez jakichkolwiek wyjaśniających akcji, zasada dobrowolności była powszechnie naruszana, rozkułaczanie dotyczyło również średniaków, zabierano nie tylko bydło rogate, ale i owce, kozy i ptactwo. Wywoływało to masowe niezadowolenie rolników. Tylko w okresie od stycznia do marca 1930 roku miało miejsce około 2 tysięcy antysowieckich wystąpień, podczas których powstańcy zabijali komunistów i kołchozowych aktywistów, zabierali bydło. Stalin i Kalinin otrzymali 90 tysięcy skarg od rolników.
[Ogonowskaja, s. 589]

W 1930 roku na lodołamaczu „Jerzy Siedow" wyruszyła na Morze Karskie ekspedycja z Instytutu Arktycznego w Leningradzie. Ekspedycja dotarła do niezbadanego wybrzeża Ziemi Północnej i założyła tam stację meteorologiczną, w której pracowało 4 uczonych. Członkowie stacji w ciągu dwóch lat badań sporządzili dokładną mapę Ziemi Północnej i faktycznie po raz drugi odkryli dla nauki ten archipelag. [Łukawski, s.357]

Rok 1929:

maj 1929 roku – Stalin i Mołotow

Gubernia była główną administracyjno-terytorialną jednostką w Rosji od 1708 roku. Na czele guberni stali gubernatorzy mianowani przez cara, którym wolno było karać kaźniami. Gubernatorzy wypełniali rolę administracyjną, polityczną, finansową, sądowniczą i byli komendantami wojsk podległych guberniom. Powiatowi wojewodowie zostali przemianowani na komendantów i podlegali gubernatorom, którym polegały także organy miejskich samorządów. Gubernie były zbyt wielkimi jednostkami administracyjno-terytorialnymi i dlatego w latach 1719—1724 zostały podzielone na prowincje, które z kolei dzieliły się na powiaty. Niektóre gubernie przekształciły się w generał-gubernatorstwa. W 1917 roku było 78 guberni, z których 25 odeszło do Polski, Finlandii i do nadbałtyckich państw. W latach 1923—1929 w miejsce guberni utworzono kraje i obwody. [Ogonowskaja, s. 369]

Czeczenia, Iczkeria, Najnoch, Czeczenija, Republika Czeczeńska. Przymusowa nacjonalizacja przemysłu, kolektywizacja rolnictwa oraz prześladowania muzułmanów doprowadziły w 1929 roku do zbrojnych wystąpień Czeczenów. Powstańcy okupowali instytucje rządowe i regionalne, palili archiwa, a także aresztowali przedstawicieli lokalnych władz. W Benoi utworzono Rząd Tymczasowy, który żądał m.in.: wstrzymania kolektywizacji, przerwania aresztowań „kułaków", przywrócenia szari'atu.

Tadżykistan, Todżikiston, od października 1924 roku Tadżycka ASRR, w składzie Uzbekistańskiej SRR, w grudniu 1929 roku przekształcona w Tadżycką SRR.

Tadżykistan, Todżykiston, Republika Tadżykistanu, Respublikai Todżikiston. Islamska ludność radzieckiej Azji Środkowej ponownie podniosła bunt w 1929 roku w związku z kolektywizacją rolnictwa. Buntujące się regiony pacyfikowano przy pomocy wojskowych ekspedycji karnych, partyzantkę zwalczono jednak dopiero w 1933 roku.

W maju 1929 roku V Zjazd Rad ZSRR uchwalił pierwszy plan pięcioletni, który został wykonany w przeciągu czterech lat (lata 1929—1932). W toku realizacji pierwszej pięciolatki rozwinął się szeroko i przybrał powszechny charakter ruch socjalistycznego współzawodnictwa pracy.

Największy w dziejach eksperyment w dziedzinie planowej modernizacji rozpoczęto w roku 1929 w Związku Radzieckim. Było to przedsięwzięcie tak radykalne i tak bezwzględne, iż wielu analityków zgodziłoby się z twierdzeniem, że to ono właśnie – a nie wydarzenia z roku 1917 – stanowiło prawdziwą rewolucję w Rosji. [Davies, s. 1018]

Trocki coraz zacieklej atakował państwo radzieckie i wskutek tego w 1929 roku postanowiono wydalić go w trybie administracyjnym z terytorium ZSRR.

W grudniu 1929 roku Stalin ogłosił przejście od ograniczenia ilości kułaków, do likwidacji kułaków jako klasy społecznej. [Ogonowskaja, s. 588]

7 listopada 1929 roku na łamach „Prawdy" ukazał się artykuł Stalina pod tytułem „Rok wielkiego przełomu". Stalin pisał, jakoby „partii udało się skierować całe masy chłopstwa do nowego, socjalistycznego rozwoju…". Stalin pisał o masowym wchodzeniu w kolektywizację średniaków, chociaż w rzeczywistości tylko 7% gospodarstw zgrupowano w kołchozach. [Ogonowskaja, s. 588]

W czerwcu 1929 roku było 57 tysięcy kołchozów (w 1928 roku – 14,8 tysiąca).
W październiku 1929 roku przeprowadzono „czystkę" w Akademii Nauk. Powodem czystki było znalezienie w bibliotece Akademii Nauk egzemplarzy pism mówiących o zrzeczeniu się tronu przez cara Mikołaja II i jego brata Michaiła, a także innych historyczno-archiwalnych materiałów dotyczących aktualnej sytuacji politycznej. Aresztowano dyrektora biblioteki wraz z córką – dołączyli oni do uwięzionych innych akademików. [Ogonowskaja, s. 588]

Michaił Iwanowicz Bucharin

16-23 kwietnia 1929 roku na plenarnym posiedzeniu KC i CKK WKP(b) Stalin wygłosił referat *O odchyleniu prawicowym w WKP(b)*, w którym zmiażdżył swych oponentów, w tym Bucharina, Rykowa, Tomskiego, których następnie wyrzucono z kierownictwa partyjnego.

Rok 1928:

W trzecim etapie walki o władzę Stalin i jego bliskie otoczenie zwrócili się przeciw Bucharinowi, Rykowowi i Tomskiemu. We wrześniu 1928 roku w gazecie „Prawda" opublikowano artykuł Bucharina pod tytułem *„Uwagi ekonomisty"* wykładający ekonomiczny program opozycji zalecający zmianę kursu na rzecz ustępstw wobec chłopstwa i podjęcia rynkowych metod ekonomiki i finansów. Bucharina popierali członkowie Politbiura N.I. Rykow i M.P. Tomskij. Byli oni określeni jako „prawicowe odchylenie", które zamierza przywrócić kapitalizm. Ponadto nie popierali oni stalinowskiej chęci zaostrzenia walki klasowej. Na listopadowym plenum partii „prawicowe odchylenie" było osądzone, a Bucharin, Rykow I Tomski musieli oświadczyć, że się mylili. [Ogonowskaja, s. 586]

W drugiej połowie 1928 roku niektórzy czołowi działacze bolszewiccy zaczęli otwarcie głosić postulaty zmierzające do zwolnienia tempa industrializacji ZSRR.

W maju i czerwcu 1928 roku odbył się proces przeciwko 53 inżynierom i technikom ze starej inteligencji Donbasu. Sfałszowane oskarżenie zarzucało im dezorganizację wydobycia węgla, zrywanie planów uprzemysłowienia, osłabianie obrony ZSRR. Pięciu obwinionych skazano na śmierć. W następnych latach prowadzono szeroką kampanię przeciw „burżuazyjnym specjalistom". [Ogonowskaja, s. 585]

W styczniu i lutym 1928 roku miała miejsce stalinowska kontrola okręgów Syberii. Zmniejszenie dostaw zboża na rynek i spowodowany tym szybki wzrost cen chleba spowodowały, że władze zrezygnowały z polityki NEPu i podjęły nadzwyczajne środki wobec rolników. W czasie tego przeglądu Syberii zdjęto ze stanowisk i wykluczono z partii dziesiątki działaczy za „miękkość", „ugodowość", „łączenie się z kułakami" itd. Fala wymiany partyjnych działaczy przetoczyła się przez cały ZSRR. Na Uralu w okresie od stycznia do marca 1928 roku zdjęto ze stanowisk 1157 partyjnych działaczy okręgowych, rejonowych i wiejskich. Zamknięto handel targowy, postawiono przed sądem posiadaczy zapasów zboża, miały miejsce aresztowania we wsiach, zabieranie inwentarza. [Ogonowskaja, s. 585]

W 1928 roku ZSRR przystąpił do paktu Brianda-Kelloga, którego uczestnicy zobowiązali się nie stosować siły przy rozstrzyganiu spornych kwestii na świecie.

Żydowski Obwód Autonomiczny, Jewriejskaja awtonomnaja obłast′, obwód autonomiczny w azjatyckiej części. W marcu 1928 roku Centralny Komitet Wykonawczy Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików) podjął uchwałę o zasiedleniu tego rejonu przez ludność żydowską. Deportowano tu Żydów z wielu rejonów ZSRR.
Birobidżan, miasto obwodowe w Żydowskmi Obwodzie Autonomicznym, powstało w 1928 roku.

ZSRR Po przejściowym okresie nowej ekonomicznej polityki (NEP) wprowadzono w 1928 roku centralny system planowania (pięciolatki), co doprowadziło do zaniku naturalnych mechanizmów rynkowych i wszechobecności metod nakazowo-rozdzielczych w gospodarce; przyspieszonej industrializacji (głównie przemysł ciężki, zbrojeniowy, energetyka) towarzyszyła od końca lat 20. forsowna kolektywizacja rolnictwa, która spowodowała likwidację własności indywidualnej, głód (kolejne fale) i wyludnienie wsi (także w wyniku represji i deportacji).
W polityce międzynarodowej ZSRR początkowo realizował strategię „światowej rewolucji proletariackiej", po jej niepowodzeniu przeszedł do polityki „budowy socjalizmu w jednym kraju" i ograniczonego współistnienia z państwami kapitalistycznymi, nie rezygnując jednak z inspirowania działalności rewolucyjnej w różnych regionach świata.

Samara. Od 1928 roku stolica obwodu.

Adygeja od lipca 1922 roku w Czerkieskim (Adygejskim) Obwodzie Autonomicznym, przemianowanym w 1928 roku na Adygejski Obwód Autonomiczny w Rosyjskiej Federacyjnej SRR, ze stolicą w Krasnodarze.

Rok 1927:

Na XV Zjeździe WKP(b), który odbył się w dniach 2-31 grudnia 1927 roku, dokonano analizy gospodarki i zalecono rozwijanie spółdzielczości na wsi, gdyż na skutek rozdrobnienia gospodarki wiejskiej znacznie obniżyła się produkcja zboża. Już w kilka tygodni po zakończeniu obrad wystąpił ostry kryzys w skupie zboża. Państwo nie zdołało zakupić ilości ziarna niezbędnej do wyżywienia ludności miast i armii do nowych zbiorów. Niedobory w zaopatrzeniu rynku wzmogły popyt i wywołały spekulację, co spowodowało dalsze zakłócenia w funkcjonowaniu gospodarki. Gwałtowne spiętrzenie trudności ekonomicznych zantagonizowało nastroje ludności i stworzyło dogodne pole do aktywizacji sił wrogich władzy radzieckiej, zwłaszcza bogatego chłopstwa. Walka zaostrzyła się, przybierając formę antysocjalistycznej agitacji, sabotażu gospodarczego, a nawet aktów terroru wobec przedstawicieli władzy. Zboże skupowano przy dużym nacisku aparatu władzy.

W styczniu 1927 roku przeprowadzono w całym ZSRR spis w partii. W WKP(b) było 789 tysięcy członków i 400 tysięcy kandydatów na członków partii. Ponad 90% komunistów miało jedynie podstawowe wykształcenie albo nie miało w ogóle żadnego wykształcenia. [Ogonowskaja, s. 585]

Lata 1925—1927 były drugim etapem walki o władzę między Stalinem i Bucharinem przeciw Zinowjewowi i Kamieniewowi. W styczniu 1925 roku Trocki został osądzony i zdjęty ze stanowiska narkoma [narodowy komisarz], na które powołano Frunzego. Latem 1925 roku zaczęła się polemika gazety „Leningradskaja prawda" z centralną prasą o przewodniej roli robotniczej partyjnej organizacji Leningradu z jej przywódcą Zinowjewem w stosunku do moskiewskiej partorganizacji [partyjnej organizacji]. W styczniu 1926 roku Zinowjew został zdjęty ze stanowiska przewodniczącego leningradzkiej organizacji partyjnej i zastąpiony przez Kirowa. W okresie maj – czerwiec 1926 roku uformowała się tak zwana „społeczna opozycja" (Zinowjew, Kamieniew, Trocki i inni). Ogłosili oni tezę o zdradzie idei rewolucji przez biurokratów i głosili hasło radykalnej zmiany politycznego kursu: szybki rozwój przemysłu, demokratyzacja partii, walka z bogaceniem się kułaków itd. W kwietniu tegoż roku Trocki, Zinowjew, Kamieniew i inni uznali błędność swojej frakcyjnej walki i zapewnili o podporządkowaniu się partyjnej dyscyplinie. Na plenum KC partii pod koniec października 1926 roku Trocki i Kamieniew zostali wykluczeni z Politbiura, Zinowjew zdjęty ze stanowiska przewodniczącego IKKI [?]. W październiku 1927 roku Trocki i Zinowjew zostali usunięci z KC, a w listopadzie wyrzuceni z partii. [Ogonowskaja, s. 583]

Rok 1926:

W grudniu 1926 roku odbył się pierwszy w ZSRR ogólny spis ludności. W ZSRR było 147 milionów ludzi, z czego 92,8 miliona ludzi było w Rosyjskiej SFRR. [Ogonowskaja, s. 584]

W kwietniu 1926 roku plenum KC WKP(b) zajmowało się problemami polityki rolnej. Po XIV zjeździe partii zaczęły się spory wokół metod, tempa i środków potrzebnych do gwałtownego zrywu uprzemysłowienia. Były dwie grupy:

lewa z Trockim chciała odgórnej industrializacji i uważali, że środki na to trzeba wydobyć z rolnictwa;

prawa z Bucharinem opowiadała się za miękkimi przemianami, za etapową industrializacją i uważali, że podejście Trockiego i jego zwolenników rozerwie sojusz robotniczo – chłopski. Stalin i jego zwolennicy obstawali przy rozwoju przede wszystkim kluczowego przemysłu, który zapewni zmiany we wszelkich obszarach ekonomiki.

[Ogonowskaja, s. 584-585]

Kirgistan, Kyrgystan, państwo w środkowej Azji. Po ustanowieniu władzy sowieckiej w 1918 roku reformy społeczno-gospodarcze doprowadziły do walk z basmaczami (które trwały do 1926 roku).

Kirgistan, Kyrgyzstan, Republika Kirgiska, Kyrgyz Respublikasy. Od 1918 roku Kirgistan wchodził w skład Turkiestańskiej Autonomicznej Republiki Radzieckiej. Od 1926 roku była to Kirgiska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka. Od 1936 roku republika ZSRR.

W okresie od 1924 do 1926 roku ZSRR został uznany przez Anglię, Włochy, Norwegię, Austrię, Danię, Grecję, Francję i inne. Z wielkich mocarstw tylko USA nie nawiązało stosunków dyplomatycznych z ZSRR.

[Ogonowskaja, s. 594]

W 1926 roku już 16,4% dzieci miejscowych ludów [na Syberii] w wieku szkolnym objętych było nauczaniem […] [Komorowski, s. 353]

Pierwotnie, zgodnie z początkowym projektem amerykańskiej firmy z 1926 roku, na podstawie którego realizowano budowę, kuźniecki kombinat metalurgiczny miał produkować rocznie 525 tysięcy ton surówki, jednakże w trakcie realizacji projektu wprowadzono do niego cały szereg ulepszeń i zmian, które dały możliwość znacznego zwiększenia mocy produkcyjnej zakładu do 1,5 miliona ton surówki i 1,8 miliona ton stali.

[Miezientcew W. *Bardin*, Moskwa 1970, s. 95, 104]

Na wschód od Bajkału […] istniała aż do listopada 1922 roku Republika Dalekowschodnia. Z chwilą wejścia tej republiki w skład Rosji Radzieckiej na terenach dalekowschodnich powołano Dalekowschodni Komitet Wojskowo-Rewolucyjny z identycznymi zadaniami i funkcjami co i Komitet Syberyjski. W ten sposób ukształtowały się dwie duże jednostki administracyjne zwane prowincjami (po rosyjsku krajami): prowincja syberyjska obejmująca obszar od Uralu do Irkucka oraz prowincja Dalekiego Wschodu – od jeziora Bajkał do Oceanu Spokojnego.

Prowincje dzieliły się na gubernie, te z kolei na powiaty, powiaty zaś na gminy (волости). Władze radzieckie zachowały więc początkowo dawny podział administracyjny na gubernie i powiaty. W skład prowincji syberyjskiej wchodziły gubernie: tomska, omska (utworzona w 1919 roku), ałtajska (utworzona w 1917 roku), jenisejska (ze stolicą w Krasnojarsku) i irkucka. Stolicą prowincji syberyjskiej był początkowo Omsk, a potem Nowonikołajewsk, przemianowany w 1926 roku na Nowosybirsk.

Prowincję Dalekiego Wschodu tworzyły gubernie: zabajkalska, amurska, nadmorska [primorskaja] i kamczacka. Stolicą prowincji był Chabarowsk.

W 1925 i 1926 roku dokonano reorganizacji struktury administracyjnej prowincji, skasowano mianowicie gubernie i powiaty, wprowadzając w ich miejsce okręgi i rejony. Prowincja syberyjska uległa wówczas zmniejszeniu, gdyż odłączono od niej obszar byłej guberni tobolskiej, który włączony został do odwodu (область) uralskiego. Należy tu wyjaśnić, że w skład prowincji nie wchodziły dwie republiki autonomiczne utworzone w latach dwudziestych – Jakucka i Buriacko-Mongolska […] Republiki te były bowiem bezpośrednio podporządkowane władzom Rosyjskiej Republiki Federacyjnej, podobnie zresztą jak i prowincje syberyjskie.

W 1930 roku Ogólnozwiązkowy Centralny Komitet Wykonawczy Rad (WCIK) wprowadził jeszcze jedną zmianę w systemie podziału administracyjnego Syberii. W miejsce dotychczasowych dwóch prowincji utworzono wówczas trzy: zachodniosyberyjską, wschodniosyberyjską i dalekowschodnią. Prowincja wschodniosyberyjska obejmowała rejony, które odpadły od dawnej prowincji syberyjskiej (krasnojarski, irkucki i kireński) oraz rejony należące dotychczas do prowincji Dalekiego Wschodu (czytyjski i sreteński).

Prowincja zachodniosyberyjska obejmowała obszar 1,3 miliona km^2. Spis powszechny z 1926 roku wykazał na jej terytorium 7 milionów ludzi, w tym 6,7 miliona Rosjan. Polaków było tam wówczas 45 900. Prowincja wschodniosyberyjska posiadała obszar 3,5 miliona km^2, ludność zaś wynosiła w 1931 roku 2,9 miliona. Prowincja Dalekiego Wschodu zajmowała w 1931 roku powierzchnię 2,3 miliona km^2 z ludnością 1,6 miliona. Warto może jeszcze dodać, że na jej obszarze mieszkało w 1926 roku 8 200 Polaków. Nie znamy liczby Polaków przebywających w prowincji wschodniosyberyjskiej, w każdym razie można przypuścić, że łączna liczba Polaków mieszkających na całym obszarze Syberii wynosiła w 1926 roku ponad 70 tysięcy.

Według danych spisu powszechnego z 1926 roku całą Syberię zamieszkiwało około 11 milionów osób, z tego ponad 800 tysięcy przypadało na ludy syberyjskie. [Łukawski, s. 328-329 i 331]

Rok 1925:

Stalin w Tyflisie – 1925 rok

Chakasja, Chakas, od 1925 roku okręg narodowy.

Chakasja, Chakas, Republika Chakasji. W końcu 1923 roku, po wkroczeniu Armii Czerwonej, utworzono chakaski powiat (ujezd) narodowy, przekształcony w 1925 roku w okręg.

XIV Zjazd partii bolszewickiej obradujący w dniach 18-31 grudnia 1925 roku wytyczył kurs na uprzemysłowienie ZSRR. Zjazd zmienił nazwę partii z
– RKP(b) Rosyjska Komunistyczna Partia (bolszewików), [która pełniła władzę w ZSRR od roku 1918] – na:
– Wszechzwiązkowa Komunistyczna Partia (bolszewików) – WKP(b).

Na zjeździe ukształtowały się dwa obozy:

większość – Stalin, Bucharin i inni, oraz

„nowa opozycja" – Zinowjew i Kamieniew, którzy głosili niemożliwość budowy socjalizmu w jednym państwie, bez zwycięstwa rewolucji na całym świecie.

Ostatecznie zjazd przyjął kurs na osiągnięcie ekonomicznej samodzielności ZSRR. Osobnym celem „nowej opozycji" było usunięcie Stalina ze stanowiska genseka [generalnego sekretarza] partii. Kamieniew na zjeździe powiedział, że „Stalin nie może spełnić roli jednoczyciela bolszewickiego sztabu… jesteśmy przeciw teorii jedynowładztwa, jesteśmy przeciw ustanawianiu wodza". [Ogonowskaja, s. 584]

Jesienią 1925 roku miał miejsce olbrzymi brak zboża. Zamiast zaplanowanych 545 milionów pudów zboża w ZSRR zebrano 336 milionów pudów. [1 pud = 16,38 kg] Rozpoczynał się nowy kryzys ekonomiczny, gdyż chłopstwo nie było zainteresowane w gromadzeniu pieniędzy, na które nie było pokrycia w towarach. Zinowjew i Kamieniew wyszli na XIV zjazd partii z wywodami o ekonomicznej sile kułaka. [Ogonowskaja, s. 583]

Lew Borysowicz Kamieniew

ZSRR po śmierci Lenina — nastał krótki okres kolektywnego kierownictwa (J. Stalin, L. Kamieniew, G. Zinowjew), który trwał od stycznia 1924 roku do grudnia 1925 roku.

Władykaukaz, Dzaudżykau, w latach 1932—1944 i 1954—1990 zwany Ordżonikidze, miasto w azjatyckiej części. W latach 1924—1925 stolica samodzielnego regionu autonomicznego na prawach guberni.

Ordżonikidze Grigorij K., pseudonim Sergo, w latach 1886—1937 sowiecki działacz komunistyczny, Gruzin; członek partii od 1903 roku; w 1917 roku współorganizator powstania zbrojnego w Piotrogrodzie; od 1930 roku w Biurze Politycznym KC WKP(b); po próbie obrony G. Piatakowa przed uwięzieniem zmuszony przez Stalina do samobójstwa.

Tomsk, miasto obwodowe w azjatyckiej części. W latach 1804—1925 stolica guberni.

W latach 1924—1925 biedni chłopi płacili rocznie średnio około 5,5 rubla podatku, średniacy – 32,5 rubla i bogaci chłopi – 92,8 rubla. W efekcie stosowania takiej polityki znacznie się wzmocniły i zwiększyły liczebnie gospodarstwa średniackie, które w 1925 roku stanowiły 56% wszystkich gospodarstw na Syberii. Gospodarstwa średniorolne skupiały ¾ areału rolnego Syberii oraz dostarczały 4/5 całej produkcji towarowej państwa. Liczba gospodarstw kułackich, która w 1924 roku wynosiła 5% wszystkich gospodarstw, zaczęła się powoli zwiększać, lecz i tak nie osiągnęła poziomu przedwojennego. [Łukawski, s. 324]

Staraniem Akademii Nauk ZSRR w 1925 roku zorganizowano kompleksową ekspedycję naukową do Jakucji. W jej pracach brało udział 186 osób reprezentujących bardzo różne dziedziny wiedzy. Byli tam etnografowie, statystycy, ichtiolodzy, hydrolodzy, meteorolodzy i geolodzy. Rezultaty prac tej ekspedycji, zawarte w kilkudziesięciu tomach, dostarczyły wielu nowych materiałów o budowie geologicznej, glebie, roślinności i klimacie Jakucji. Szczególnie gruntownie przebadany został obszar leżący w dorzeczu rzek – Kołymy i Indygirki.

[Komorowski W., *Syberia jako czynnik gospodarstwa światowego*, Warszawa, 1936, s. 35]

W 1925 roku zawarto z angielską firmą Lena Goldfields-Limited umowę na przekazanie jej do eksploatacji złotonośnego okręgu leńsko-witimskiego oraz rejonu z rudami polimetalicznymi na Ałtaju. W ciągu 7 lat winni oni byli zainwestować w tę dziedzinę 22 miliony rubli w złocie. Przedsiębiorcy zagraniczni mieli rokrocznie wydobywać 400 pudów złota i tytułem arendy płacić Związkowi Radzieckiemu 7% wydobytego złota. Jednakże firma angielska, w dążeniu do osiągnięcia maksymalnych zysków, systematycznie nie wypełniała warunków umowy. Dlatego też w 1930 roku rząd radziecki cofnął koncesję. Innym znacznych rozmiarów przedsiębiorstwem koncesyjnym na Syberii było przedsiębiorstwo kompanii angielskiej zajmujące się wydobyciem rud ołowiu i miedzi w Kraju Nadamurskim. Kompania wybudowała hutę ołowiu oraz zainstalowała wyposażenie dla pierwszej w Związku Radzieckim fabryki aglomeracyjnej do przeróbki 120 tysięcy ton rudy ołowianej rocznie. [Łukawski, s. 328]

Rok 1924:

Zasady ustrojowe ZSRR precyzowała konstytucja z 1924 roku, zapewniająca ciągłość państwowości sowieckiej na podstawie zasady przewodniej roli partii komunistycznej.

Lew D. Trocki, właściwie L. D. Bronstein

W latach 1923—1924 miał miejsce pierwszy etap walki o władzę: Stalin, Zinowjew i Kamieniew przeciw Trockiemu. Jeszcze za życia Lenina w komitecie partyjnym rozwinęła się walka o władzę. Na podstawie pisma Lenina do Zjazdu najważniejszą osobą – liderem partii stał się Trocki. Przeciw niemu utworzyła się „trójka", w którą weszli członkowie politbiura KC RKP(b), przebywający swego czasu razem na zesłaniu w Turuchanskim Kraju: Stalin, Zinowjew, Kamieniew. W październiku 1923 roku Trocki wysłał kilka pism do KC, w których mówił o tym, że obiektywne trudności rozwoju państwa „tkwią w nieprawidłowych partyjnych zasadach", obwinił aparat partyjny o brak systemu rozwiązywania problemów chłopstwa. Po niewielu dniach jeszcze 46 osób wystąpiło z krytyką przewodniej partyjnej grupy, której polityka doprowadziła państwo do kryzysu ekonomicznego. Na odbywającym się z tego powodu plenum KC partii Trocki wraz z ekipą został osądzony za organizowanie frakcyjnej wojny. [Ogonowskaja, s. 581]

Wołżańscy Niemcy, Wolgadeutsche, najstarsza grupa kolonistów niemieckich, przybyłych do Rosji głównie z Nadrenii, Hesji, Palatynatu, Alzacji, Holandii i Szwajcarii w latach 1763—1774, osiadłych na obu brzegach Wołgi w guberniach Saratow i Samara. 75% tej populacji stanowili protestanci. W latach 1853—1874 z Gdańska przybyli także mennonici. W 1914 roku liczba Niemców osiedlonych aż po Ural wynosiła 700 tysięcy. W 1924 roku Niemcy Wołżańscy powołali Socjalistyczną Republikę Autonomiczną Wołżańskich Niemców.

W 1924 roku do ZSRR przyłączono Mołdawską Autonomiczną Socjalistyczną Republikę Radziecką (Mołdawia), Tadżycką Autonomiczną Republikę Radziecką (Tadżykistan), Turkmeńską SRR (Turkmenistan) i Uzbecką SRR (Uzbekistan).

Uzbekistan, Uzbekiston, Republika Uzbekistanu, Uzbekiston Respublikasy, państwo w środkowej Azji, bez dostępu do morza. Po zaciekłych walkach z basmaczami (uczestnicy zbrojnego ruchu oporu przeciwko władzy bolszewickiej, inspirowani i kierowani przez duchowieństwo muzułmańskie) bolszewicy włączyli Uzbekistan wraz z częścią Turkiestańskiej SRR do utworzonej 27 listopada 1924 roku Uzbeckiej SRR, z której w 1936 roku wydzielono Tadżycką Autonomiczną SRR.

Turkmenistan, Türkmenistan, państwo w południowo-zachodniej części Azji Środkowej, nad Morzem Kaspijskim. W 1916 roku na ziemiach Obwodu Zakaspijskiego i w całej rosyjskiej Azji Środkowej wybuchło wielkie powstanie antyrosyjskie. Po zwycięstwie bolszewików i proklamowaniu władzy radzieckiej, w latach 1918—1924 Turkmenistan wchodził w skład Turkiestańskiej Autonomicznej SRR, z której w październiku 1924 wydzielono Turkmeńską SRR.

Mołdawia, Moldova, Republika Mołdawii, Republica Moldova, niewielkie państwo położone w Europie, na północ od Morza Czarnego. W 1918 roku Rumunia zajęła Besarabię z wyjątkiem części na lewym brzegu Dniestru, gdzie w 1924 roku powstała Mołdawska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka (ASRR) ze stolicą w Tyraspolu. Przez cały okres międzywojenny Moskwa nie uznała włączenia Besarabii do Rumunii.

Tadżykistan, Todżykiston, Republika Tadżykistanu, Respublikai Todżikiston, państwo w środkowej Azji. Po wojnie domowej lat 1917—1922, po stłumieniu ruchu basmaczy (muzułmański, zbrojny ruch oporu przeciwko władzy bolszewickiej) i ustanowieniu władzy radzieckiej w Bucharze, w październiku 1924 roku utworzono Tadżycką Autonomiczną SRR, wchodzącą w skład Uzbeckiej SRR.

Kirgistan, Kyrgystan, państwo w środkowej Azji; do 1924 roku część Turkiestańskiej ASRR.

Kazachstan, Kazakstan; utworzenie Kirgiskiej ASRR pozostającej do 1924 roku w składzie Turkiestańskiej ASRR.

Taganrog, miasto w europejskiej części. W latach 1920—1924 ośrodek administracyjny Ukraińskiej SRR, potem Kaukazu Północnego.

Władykaukaz, Dzaudżykau, miasto w azjatyckiej części. W latach 1921—1924 stolica Górskiej Osetii Autonomicznej SRR.

Jekaterynburg, od 1924 roku Swierdłowsk Od 1924 miasto obwodowe.

Jakow Michajłowicz Swierdłow (Ginsburg)

Swierdłow Jakow Michajłowicz, żył w latach 1885—1919, jeden z organizatorów i przywódców partii bolszewików oraz państwa radzieckiego, bliski współpracownik Lenina; od 1912 roku był w KC partii, od 1917 roku był przewodniczącym Ogólnorosyjskiego Centralnego Komitetu Wykonawczego (WCIK); współtwórca konstytucji radzieckiej z 1918 roku i Kominternu.

Stawropol od 1924 roku stolica Kraju Stawropolskiego.

W 1924 roku utworzono Północnoosetyjski Obwód Autonomiczny.

W 1920 roku ustaliła się w Inguszetii władza sowiecka; w 1924 roku utworzono Inguski Okręg Narodowy.

W 1924 proklamowano Mongolską Republikę Ludową. Komuniści doprowadzili do likwidacji duchowieństwa lamaickiego, które przed rewolucją stanowiło blisko 1/4 męskiej populacji Mongolii, pozbawiając tym samym kraj elity intelektualnej.
Do 1924 roku ZSRR nawiązał stosunki dyplomatyczne z Wielką Brytanią, Włochami, Austrią, Norwegią, Chinami, Szwecją, Danią i Francją. w 1925 roku z Japonią.

Jesienią 1924 roku Trocki ponownie zaatakował leninowską linię polityczną, żądając swobody walk frakcyjnych wewnątrz partii. W toku ogólnopartyjnej publicznej dyskusji, która się wówczas wywiązała, doktrynę trockistowską poddano druzgocącej krytyce. W tym okresie walk z trockizmem wybitną rolę odegrał Stalin.

Stalin został sekretarzem generalnym partii, kiedy Lenin po raz pierwszy zachorował i przetrzymał spóźnioną radę Lenina, aby go [Stalina] odsunąć od władzy. Jeśli wierzyć Trockiemu, [Stalin] otruł Lenina, aby uniknąć dalszych dociekań. Od tego czasu, trzymając w swoich sprawnych rękach stery *Czeka* i kontrolując zjazdy partii, mógł robić wszystko, co chciał. Działał po mistrzowsku, łącząc spryt z cynizmem. Przechytrzył wszystkich swoich starszych rangą rywali, powierzając im sprawy, które potem albo spokojnie zapisywał na własny rachunek, albo wykorzystywał przeciwko nim. Potrzebował pięciu lat, żeby zniszczyć Kamieniewa, Zinowjewa i Bucharina, i siedmiu lat, żeby zniszczyć Trockiego. Potem zabrał się do ich definitywnego usunięcia. [Davies, s. 1019]

W maju 1924 roku odbył się XIII Zjazd RKP(b), na którym zapoznano przewodniczących delegacji z *Listem do Zjazdu* napisanym przez Lenina na przełomie lat 1922 i 1923 (zwanym potocznie testamentem Lenina). W Liście tym Lenin wskazywał na negatywne cechy charakterologiczne Stalina i proponował przeniesienie go ze stanowiska sekretarza generalnego KC na inną funkcję. Stosownie do tego wniosku Stalin złożył rezygnację. Jednakże po rozpatrzeniu wszystkich okoliczności sprawy wybrano go powtórnie sekretarzem generalnym KC.

Na początku lata 1924 roku wybuchło powstanie w Gruzji przeciw bolszewickiej władzy, podczas którego likwidowano kolejne oddziały Armii Czerwonej. [Ogonowskaja, s. 582]

W styczniu 1924 roku do centrum zaczęły napływać wiadomości o wydarzeniach zbrojnego sprzeciwu chłopów wobec wielkim podatkom. W Amurskim Obwodzie wybuchło prawdziwe powstanie obejmujące terytorium siedmiu gmin. Powstanie zorganizował generał Syczew, którego sztab znajdował się na chińskiej granicy. Powstańcy żądali nietykalności społeczeństwa i majątków rosyjskich obywateli i obywateli innych narodowości. Powstanie zostało zduszone. [Ogonowskaja, s. 582]

W homelskiej i jarosławskiej guberniach moskiewskiego obwodu, na Syberii, na Powołżu wybuchły antysowieckie powstania chłopów. Rolnicy żądali od władz utworzenia chłopskich związków i związków piekarzy, ogólnopaństwowej kontroli działalności związków producentów mięsnych. [Ogonowskaja, s. 581]

31 stycznia 1924 roku na II Zjeździe Rad uchwalono konstytucję ZSRR, która przewidywała m.in. prawo wyjścia ze Związku.

Nieobecność Lenina w kierowniczych instancjach stała się zachętą dla Trockiego, by pod koniec 1923 roku ponownie zaatakować publicznie leninowską linię polityczną. Domagał się on uchylenia uchwalonego na X Zjeździe RKP(b) zakazu działalności frakcyjnej oraz nadal propagował w szeregach partii poglądy, głosząc starą tezę o niemożliwości zwycięstwa socjalizmu w jednym kraju. Trocki wszczął ponownie walkę frakcyjną w kierownictwie partyjnym. Proces narastania wewnętrznego napięcia w strukturze politycznej partii został jednak nagle zahamowany; 21 stycznia 1924 roku zmarł Lenin.

Początkowo proces budowy ustroju komunistycznego przebiegał w warunkach wojny domowej, czerwonego terroru (WCzK) i wewnątrzpartyjnych walk o władzę po Leninie.

Dyktaturę partii, a swoją w szczególności, utrwalił po śmierci Lenina (1924 rok) bolszewicki sekretarz generalny – Józef Stalin, odsuwając na boczny tor, a potem likwidując bardziej znanych i utytułowanych działaczy (Trockiego, Zinowiewa, Kamieniewa, Bucharina, Rykowa, Tomskiego i innych).

Trocki Lew D., właściwie L.D. Bronstein, żył w latach 1879—1940, działacz rosyjskiego i międzynarodowego ruchu komunistycznego; jeden z przywódców rewolucji lat 1905—1907; od 1917 roku bolszewik, odegrał czołową rolę w organizowaniu październikowego przewrotu zbrojnego; w rządzie Lenina był ludowym komisarzem spraw zagranicznych, potem spraw wojskowych i morskich; organizator Armii Czerwonej i koordynator jej działań w wojnie domowej; w latach 1919—1926 członek Biura Politycznego WKP(b); jako ideolog trockizmu i pretendent do władzy popadł w konflikt ze Stalinem; od 1924 roku usuwany ze stanowisk, w 1927 roku wykluczony z partii, w 1929 roku wydalony z ZSRR; w 1938 roku organizator IV Międzynarodówki; zamordowany przez agenta sowieckiego wywiadu; główne opracowanie: *Moje życie*.

Kamieniew Lew B., właściwie L.B. Rosenfeld, żył w latach 1883—1936, sowiecki działacz komunistyczny; od 1901 roku w SDPRR; od 1917 roku członek KC RKP(b); po rewolucji październikowej przewodniczący WCIK, usunięty za próbę wprowadzenia do rządu eserowców i mienszewików; w latach 1919—1926 członek Biura Politycznego KC WKP(b); od 1925 roku jeden z przywódców tzw. nowej opozycji; w 1936 roku oskarżony o stworzenie organizacji terrorystycznej, sądzony i stracony.

Bucharin Nikołaj I., żył w latach 1888—1938, działacz i teoretyk ruchu komunistycznego w ZSRR; od 1924 roku był członkiem Biura Politycznego KC WKP(b); od 1926 roku był przewodniczącym Komitetu Wykonawczego Międzynarodówki Komunistycznej; w 1929 roku usunięty ze wszystkich stanowisk, po złożeniu samokrytyki — został redaktorem „Izwiestii"; oskarżony o utworzenie tzw. antypaństwowego bloku prawicowo-trockistowskiego, osądzony i rozstrzelany; zrehabilitowany w 1988 roku.

Rykow Aleksiej I., żył w latach 1881—1938, działacz komunistyczny i państwowy ZSRR; komisarz spraw wewnętrznych (listopad 1917 roku) w pierwszym rządzie sowieckim; od 1921 roku był wiceprzewodniczącym, a po śmierci Lenina w latach 1924—1930 przewodniczącym Rady Komisarzy Ludowych ZSRR; przeciwnik przyspieszonej kolektywizacji, w 1930 roku usunięty; w 1937 roku skazany na śmierć, stracony.

Do stycznia 1924 roku na czele najwyższych władz partyjnych i państwowych ZSRR stał Włodzimierz Iljicz Lenin.

W styczniu 1924 roku Lenin zmarł. Na żałobnym posiedzeniu II Ogólnozwiązkowego Zjazdu Sowietów przyjęto postanowienie o przemianowaniu Piotrogrodu na Leningrad.

W 1924 roku w WKP(b) było około 350 tysięcy członków i w rezultacie nowego naboru żałobnego po śmierci Lenia komuniści osiągnęli liczbę 500 tysięcy.

Sarkofag z ciałem Lenina został umieszczony w mauzoleum na Placu Czerwonym pod murami Kremla.

[Ogonowskaja, s. 582]

Wschodnia Europa w latach 1918—1923

[Atlas historyczny s. 131]

LENIN (ULJANOW) WŁADIMIR ILJICZ
ЛЕНИН (УЛЬЯНОВ) ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ
(1870—1924)

Lenin Włodzimierz Iljicz, właściwie Uljanow Władimir Iljicz, żył w latach 1870—1924, urodził się w rodzinie państwowego inspektora szkolnego; ze złotym medalem ukończył gimnazjum w Simbirsku i wstąpił na Kazański Uniwersytet. Wyrzucony z uniwersytetu za udział w studenckim powstaniu; wyższe wykształcenie zdobył jako ekstern wydziału prawa Petersburskiego Instytutu. Przywódca rosyjskiego ruchu komunistycznego i rewolucji bolszewickiej, twórca państwa sowieckiego, teoretyk marksizmu; w latach 1893—1895 przebywał w Petersburgu, zjednoczył kółka marksistów w Związek Walki o Wyzwolenie Klasy Robotniczej; w latach 1900—1917 był na emigracji (głównie w Szwajcarii, w latach 1912—1914 przebywał w Krakowie i Poroninie);

od 1903 roku stał się przywódcą bolszewickiego odłamu SDPRR; 6 listopada (25 października) 1917 roku przejął kierownictwo powstania zbrojnego w Piotrogrodzie i zapoczątkował rewolucję bolszewicką (październikową); od II Zjazdu Rad (1917 rok) był przewodniczącym Rady Komisarzy Ludowych (był to najwyższy urząd w Rosji sowieckiej), decydująco wpłynął na ukształtowanie się podstaw sowieckiego modelu ustrojowego, doprowadzając do skupienia pełni władzy politycznej, ekonomicznej, wojskowej i policyjnej (WCzK) w rękach partii komunistycznej; w 1921 roku podjął próbę skorygowania przyjętych założeń (NEP); w 1919 roku stał się twórcą Międzynarodówki Komunistycznej (Komintern, III Międzynarodówka). Główne opracowania: *Rozwój kapitalizmu w Rosji, Co robić?, Państwo a rewolucja.*

rodzina Ulianowów
Wołodia siedzi po prawej

Rok 1923:

sierpień 1923 roku – Lenin na wózku inwalidzkim w Gorkach
po przegranej wojnie ze Stalinem

Demobilizacja armii przeprowadzona w końcu 1923 roku zmniejszyła ilość wojska z 5,5 milionów do 561 tysięcy żołnierzy. [Ogonowskaja, s. 577]

Łagry gułagi, potoczna nazwa sowieckich obozów koncentracyjnych (podległych do 1922 resortowi sprawiedliwości) oraz poprawczych obozów pracy przymusowej, podległych od 1923 roku aparatowi bezpieczeństwa państwowego.

Łagry gułagi — w 1923 roku utworzono pierwszy zespół Północnych Obozów Specjalnych na Wyspach Sołowieckich na Morzu Białym; łagry zakładano głównie tam, gdzie powstawały tzw. wielkie budowy komunizmu, wznoszone niewolniczą pracą więźniów (np. Kanał Białomorsko-Bałtycki, magistrala kolejowa Workuta–Peczora–Uchta–Kotłas); więźniów wykorzystywano w najcięższych pracach w kopalniach węgla, np. na dalekiej Północy czy kopalniach rud uranu, przy wyrębie lasów na Syberii; szacunkowo w łagrach przebywało równocześnie przynajmniej milion więźniów.

Czukocki Okręg Autonomiczny, Czukotskij Awtonomnyj Okrug, okręg autonomiczny w azjatyckiej części. W 1923 roku władze radzieckie zaczęły wprowadzać kolektywizację rolnictwa. Czukocki Okręg Autonomiczny (wraz z całym obwodem magadańskim) stał się rejonem łagrów.

Tadżykistan, Todżikiston, państwo w środkowej Azji; w latach 1918—1923 na terenie Tadżykistanu trwała wojna domowa (działania basmaczów trwały do 1926 roku).

Rok 1922:

30 grudnia 1922 roku I Związkowy Zjazd Rad przyjął Deklarację i zatwierdził związkowe Porozumienie, zagwarantowane przez narodowe delegacje, poprzedzone Radami Rosyjskiej SFRR, Ukraińskiej SRR, Białoruskiej SRR i Azerbejdżańskiej SRR, Gruzińskiej SRR i Ormiańskiej SRR, o utworzeniu Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich – Sojuz Sowietskich Socjalisticzeskich Riespublik, – komunistyczne państwo obejmujące obszar wschodniej Europy oraz północnej i środkowej Azji – powstałe z połączenia: Rosyjskiej Federacyjnej SRR (Rosja), obejmującej wcielone w 1919 roku (status republiki od 1936 roku): Kazachską SRR (Kazachstan) i Kirgiską SRR (Kirgistan), oraz Białoruskiej SRR (Białoruś), Ukraińskiej SRR (Ukraina) i Zakaukaskiej Federacji – ZSRR utworzone w wyniku objęcia po rewolucji październikowej i wojnie domowej pełni władzy przez komunistyczną partię bolszewików (w latach 1912—1918 SDPRR(b), w latach 1918—1925 RKP(b).

Zdobycie władzy okazało się łatwiejsze niż jej utrzymanie i utrwalenie, co wymagało długiej, krwawej i kosztownej wojny domowej, trwającej do początku lat dwudziestych. Utworzenie Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, formalnie nadawało czerwonej Rosji charakter federacyjny. Wbrew szumnym, propagandowym hasłom, państwo dyktatury proletariatu stało się państwem rządzonym przez partyjną nomenklaturę, monopolizującą w swym ręku całość życia publicznego, eliminującą najlżejsze nawet przejawy opozycji czy niezadowolenia. W walce o władzę partia posługiwała się zmasowaną propagandą i terrorem (WCzK).

WCzK, CzK, Czeka, Wsierossijskaja Czrezwyczajnaja Komissija, Ogólnorosyjska, Nadzwyczajna Komisja do Walki z Kontrrewolucją i Sabotażem, utworzona w grudniu 1917 roku z inicjatywy i pod kierownictwem Feliksa Dzierżyńskiego jako centralny organ bezpieczeństwa państwowego dla obrony władzy bolszewickiej i eliminacji jej przeciwników (od lutego 1918 roku — istniało prawo rozstrzeliwania bez śledztwa i sądu); w 1922 roku przekształcona w GPU.

W grudniu 1922 roku Lenin skierował do XII zjazdu RKP(b) list. Lenin wyraził w nim obawę z powodu grożącego partii rozłamu. Przyczyny widział on w skomplikowanych stosunkach między członkami KC, szczególnie między Stalinem i Trockim. Lenin przedstawił charakterystykę głównych działaczy partyjnych.

O Stalinie: „Zostawszy sekretarzem generalnym zgromadził w swoich rękach nieograniczoną władzę i ja nie wierzę, że potrafi on zawsze dostatecznie ostrożnie posługiwać się tą władzą". W uzupełnieniu do listu Lenin napisał, że „Stalin zanadto grubianin i ta wada… nie może być tolerowana u sekretarza generalnego". Lenin proponował odwołać Stalina z tego stanowiska i zastąpić człowiekiem bardziej lojalnym, cierpliwym, wrażliwym i mającym poważanie wśród towarzyszy.

O Trockim: „Wyróżnia się wybitnymi zdolnościami… najbardziej właściwy człowiek w obecnym KC, ale zbytnio chełpliwy, zarozumiały i jest przesadnym entuzjastą dla czysto administracyjnej strony działalności".

Mówiąc o Zinowjewie i Kamieniewie Lenin wspomniał „październikowy epizod", który „nie był przypadkowy", ale „on także nie może być uznany za ich wyłączną winę, podobnie jak niebolszewizm Trockiego".

O Bucharinie: „Cenny i ważny teoretyk partii… otwarcie uważa się za zwolennika każdej partii… ale jego teoretyczne opracowania z dość dużą wątpliwością mogą być odniesione do marksistowskich partii, gdyż są zbyt scholastyczne…". […]

Główną tezą „Listu" była konieczność kolektywnego kierownictwa, przy którym niedostatki każdego z członków kierownictwa mogą dostatecznie się kompensować. Lenin chciał, żeby jego „List" został publicznie odczytany delegatom zjazdu, jednak z „Listem" zostali zapoznani tylko przewodniczący delegacji. Leninowski „List do zjazdu" został opublikowany dopiero w 1956 roku po XX zjeździe KPZR. [Ogonowskaja, s. 580]

Lenin Stalin w 1922 roku

Państwo komunistyczne istniało od listopada 1917 roku do grudnia 1922 roku jako Rosyjska Federacyjna Socjalistyczna Republika Radziecka, inaczej Rosja Radziecka.

6 października 1922 roku Plenum KC RKP(b) przyjęło wniosek Lenina o utworzeniu Związku SRR.

26 września 1922 roku Lenin skierował do członków Politbiura KC RKP(b) pismo „o utworzeniu ZSRR".

Izolowany w powersalskiej Europie, ZSRR dążył do poprawy swego położenia międzynarodowego poprzez współpracę polityczno-wojskową z Niemcami (traktat w Rapallo 16 kwietnia 1922 roku).

W dniach od 27 marca do 2 kwietnia 1922 roku obradował w Moskwie XI Zjazd RKP(b), poświęcony omówieniu problemów praktyki budownictwa socjalistycznego i wprowadzeniu niezbędnych korektur do polityki partii. Bezpośrednio po XI Zjeździe odbyło się posiedzenie Komitetu Centralnego, na którym funkcję sekretarza generalnego KC RKP(b) powierzono Stalinowi. Wkrótce po XI Zjeździe Lenin ciężko zachorował, co uniemożliwiło mu pracę w kierownictwie partyjnym i państwowym.

Wojna domowa w Rosji lat 1917—1922, była okresem walk wewnętrznych w Rosji. – Latem 1920 roku wycofali się Brytyjczycy, w 1922 roku – Japończycy. Po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej ostatecznie pokonano (październik-listopad 1920 roku) siły kontrrewolucyjne skupione wokół generała P.N. Wrangla. Wojna z interwentami i armiami kontrrewolucyjnymi spowodowała ogromne zniszczenia. Ogółem na frontach wojny domowej oraz na zapleczu, wskutek głodu i epidemii, zginęło blisko 8 milionów ludzi.

W następstwie wojny domowej w Rosji dokonano trwałych zmian ustrojowych, republiki stały się państwami bolszewickimi z monopartyjnym systemem politycznym. Bezpośrednimi skutkami wojny były: ogromny spadek liczby ludności Rosji, nędza i głęboki kryzys gospodarczy wywołujący bunty wojskowych (powstanie kronsztadzkie), strajki robotnicze i powstania chłopskie (antonowszczyzna).

Antonowszczyzna, antonowszczina**,** powstanie zbrojne rosyjskiego chłopstwa w latach 1920—1921, pod wodzą A.S. Antonowa (stąd nazwa), skierowane przeciwko bolszewikom. Objęło gubernię tambowską.

Antonowszczyzna nawiązywała do tradycji rewolucji lat 1905—1907. Tworzono związki chłopstwa pracującego i oddziały samoobrony, domagano się wolnego handlu, zniesienia rekwizycji zboża i zniesienia wojennego komunizmu oraz usunięcia bolszewików z rad delegatów. W październiku 1920 roku armia powstańcza liczyła około 15-20 tysięcy chłopów, w styczniu 1921 roku powiększyła się do 50 tysięcy. Powstańcy prowadzili działania oparte na taktyce partyzanckiej.

Do stłumienia antonowszczyzny skierowano wojska dowodzone przez M.N. Tuchaczewskiego i J.P. Uborewicza. Odizolowanie Tambowszczyzny od reszty kraju oraz wprowadzenie terroru (rozstrzeliwanie powstańców, deportacje ich rodzin, palenie wsi pomagających powstańcom) doprowadziły do upadku powstania w sierpniu 1921 roku. Antonow zginął w czerwcu 1922 roku.

Wojnę domową w Rosji w latach 1918—1921 można uznać za ofiarę błędnego nazewnictwa. W rzeczywistości był to splot serii wojen domowych i serii wojen międzynarodowych. Tworzyły go dwa główne pasma. Pierwsze skupiało się wokół walki o kontrolę nad centralnym rządem w Rosji; walczyli ze sobą bolszewicy, czyli „czerwoni" oraz najróżniejsze odmiany ich „białych" przeciwników. Na tym etapie wydarzeń wszystkim uczestnikom chodziło o ponowne ustanowienie Imperium Rosyjskiego – w takiej lub innej formie. Pasmo drugie stanowił ciąg konfliktów między „czerwonymi" i „białymi" z jednej strony a niepodległymi republikami leżącymi na kresach dawnego carskiego imperium – z drugiej. Wszystkie te republiki walczyły o zachowanie swojej nowo zdobytej niezawisłości. Ale to nie wyczerpywało rejestru walk. „Czerwoni" mieli nie tylko rezerwy centralne z bazą w Moskwie, ale także wystawili lokalne formacje w każdej z republik. „Biali" również wystawili kilka odrębnych formacji wojskowych. Interweniowały liczne siły z zewnątrz. Rządy republik narodowych często stawały w obliczu zagrożenia ze strony lokalnych rywali. W rezultacie potyczki w większości przybierały formę wielostronnej wolnoamerykanki.

Nestor Machno

Ukraina, Ukrajina, współtwórczyni w grudniu 1922 roku ZSRR, do którego weszła jako republika. radziecka. Trudności gospodarcze Ukraińskiej SRR oraz głód 1922 roku spowodowały rozruchy na wsi (partyzantka N. Machny).

Ukraina (Ukrajina). W czasie wojny polsko-bolszewickiej trwającej w latach 1919—1921 oddziały Ukraińskiej Republiki Ludowej (dowódca S. Petlura) współdziałały od 1920 roku z wojskiem polskim; od końca 1920 roku Ukraina znalazła się ostatecznie pod władzą sowiecką; w 1921 roku ryski traktat pokojowy określił granice między Polską a Ukraińską SRR (od 1922 roku w ZSRR jako republika radziecka).

Symen Petliura

Petlura Semen, żył w latach 1879—1926, polityk ukraiński; nacjonalista, od 1918 roku był antybolszewickim atamanem Ukrainy; w 1920 roku zawarł układ wojskowo-polityczny z Józefem Piłsudskim i brał udział w polsko-rosyjskiej wojnie w latach 1919—1920; po rozejmie (październik 1920 roku) walczył samotnie o wolność Ukrainy, pobity przez Armię Czerwoną; od 1920 roku na emigracji, zamordowany.

W utworzeniu ZSRR uczestniczyła i Armenia. W listopadzie 1922 roku II Zjazd Rad SRR Armenii jednogłośnie przyjął projekt uchwały o połączeniu się z innymi republikami. W grudniu tegoż roku Zakaukaski Zjazd Rad zwrócił się do Prezydium Wszechrosyjskiego Komitetu Wykonawczego z propozycją zwołania zjazdu zjednoczeniowego czterech republik. Takie uchwały były podjęte również na zjazdach republik Białorusi, Rosji i Ukrainy. 10 grudnia 1922 roku nastąpiło w Moskwie otwarcie I Zjazdu Rad ZSRR, który 30 grudnia zatwierdził deklarację i umowę o utworzeniu ZSRR. [Mirosława Zakrzewska-Durasowa – *Historia Armenii*, wyd. Ossolineum 1977, s. 253]

Litwa, Lietuva, Republika Litewska, Lietuvos Respublika. W wyniku wojny polsko-bolszewickiej Armia Czerwona zajęła Wilno i przekazała je Litwinom. Z inspiracji Józefa Piłsudskiego, dążącego do stworzenia federacji polsko-litewskiej, generał J. Żeligowski w październiku 1920 roku zajął Wilno wraz z okolicami. Wszelkie zbliżenie Polaków z Litwinami okazało się jednak niemożliwe, wskutek czego strona polska doprowadziła do powstania tzw. Litwy Środkowej z Wilnem, którą w marcu 1922 roku włączono do Polski. Krok ten stał się przyczyną zamrożenia wzajemnych stosunków dyplomatycznych do 1938 roku.

Azerbejdżan, Azerbajdżan, od 1920 roku Azerbejdżańska SRR, poszerzona w 1922 roku o Górski Karabach (zamieszkany w 84% przez Ormian).

Azerbejdżan, Azerbajdżan. Po wycofaniu się z Baku wojsk angielskich, miasto zostało zajęte przez wojska tureckie. Działające w konspiracji organizacje bolszewickie przygotowywały powstanie, po którego zwycięstwie proklamowano w 1920 roku Azerbejdżańską SRR, w 1921 roku uchwalono konstytucję. W 1922 roku Azerbejdżan wszedł, wraz z Armenią i Gruzją, w skład Zakaukaskiej Federacyjnej SRR.

Sergo Ordżonikidze

We wrześniu 1922 roku KC Gruzji kategorycznie sprzeciwił się wejściu w skład Rosyjskiej SFRR. Jednak w komitecie krajowym partii Gruzji S. Ordżonikidze był za wejściem Gruzji w skład RSFRR, a przeciw był B. Mdiwani. Lenin nie chcąc dopuścić do rozłamu w gruzińskiej partii, musiał skarcić Ordżonikidze i oświadczył, że wojenne i dyplomatyczne aspekty sytuacji Rosji są nadrzędne w stosunku do zagadnienia samostanowienia republik. [Ogonowskaja, s. 579]

31 sierpnia 1922 roku w gazecie „Prawda” opublikowano oświadczenie o zesłaniu najbardziej „aktywnych kontrrewolucyjnych elementów” ze środowiska inteligencji. W artykule „punktami oporu” antysowieckiej działalności nazwano: szkolnictwo wyższe, publicystykę, literaturę, sztukę, filozofię, medycynę, nauki rolnicze, spółdzielczość. Gazeta zawiadamiała, że „pierwszym zapobieżeniem” będzie zesłanie na północne rubieże i wydalenie za granicę. Wśród zesłanych na Sybir lub wydalonych za granicę na tak zwany „filozoficzny statek” było 160 twórców kultury, nauki, a w tym: rektor Uniwersytetu Moskiewskiego – profesor Nowikow (zoolog); rektor Petersburskiego Uniwersytetu – profesor Karsawin (filozof); grupa matematyków z dziekanem matematycznego fakultetu Moskiewskiego Narodowego Uniwersytetu – Stratonowem; profesorowie ekonomii – N.A. Bierdajew, A.A. Kiziewietter i wielu innych.

[Ogonowskaja, s. 578]

W czerwcu i lipcu 1922 roku miał miejsce jawny proces sądowy nad członkami partii eserów. W powojennym okresie eserowcy jeszcze posiadali autorytet w masach licznych rejonów Rosji. Latem 1921 roku WuCzeka przeprowadziła masowe operacje wyczyszczenia z eserów spółdzielczości, organów służb państwowych i zorganizowano pierwszy polityczny proces sądowy w sowieckiej Rosji. Osądzono 34 ludzi, z tego 12 skazano na śmierć, pozostali zostali skazani na karę więzienia od 2 do 10 lat. Wszystkim zarzucono „antysowiecką terrorystyczną działalność na rzecz imperialistów Antanty”. Prezydium WCIK darował im karę śmierci. W 1925 roku zaaresztowano członków centralnego biura partii eserów, po czym partia przestała istnieć. [Ogonowskaja, s. 578]

Socjaliści-Rewolucjoniści, partia socjalistów-rewolucjonistów, eserowcy, eserzy, rosyjska partia socjalistyczna powstała 1901 roku z połączenia grup narodnickich; uznawali chłopów za przodującą siłę rewolucji, zwolennicy terroru indywidualnego; do rewolucji lutowej 1917 roku byli nielegalni, po wejściu do Rządu Tymczasowego największa liczebnie partia polityczna Rosji; główni działacze m.in. J. Breszko-Breszkowska, W. Czernow, A. Kierenski, B. Sawinkow, M. Spiridonowa; z radykalnego skrzydła partii s.-r., które samotnie poparło bolszewików w październiku 1917 powstała partia lewicowych eserowców (grudzień 1917 roku), zwalczana później przez władze bolszewickie; s.-r. wszystkich orientacji zostali częściowo aresztowani i straceni, częściowo wyemigrowali.

W czerwcu 1922 roku został utworzony „Gławlit” – organ cenzury w Rosji.

W kwietniu 1922 roku Stalin został wybrany na sekretarza generalnego RKP(b). Do tego czasu Stalin zajmował stanowisko kierownika biura organizacyjnego partii (orgbiuro). Na odbywającym się plenum RKP(b) Stalina poparli: B.M. Mołotow, K.E. Woroszyłow, W. W. Kujbyszew, G.K. Ordżonikidze i inni. Na stanowisko generalnego sekretarza rekomendował go L.B. Kamieniew. [Ogonowskaja, s.578]

W lutym 1922 roku rozpoczęła się kampania konfiskaty majątku cerkwi. Majątek cerkwi (w szczególności złoto i drogocenności) szły na walkę z głodem. Pieniądze szły nie tylko na pomoc dla głodujących Powołżan, ale i na ideowe potrzeby. Przede wszystkim sprzedawano „romanowski chłam”, majątki arystokracji i cerkiewne drogocenności. Dochodziło do otwierania grobów w soborze Pietropawłowskim w Petersburgu. Patriarcha Tichon nazwał to świętokradztwem. W następnych latach wykorzystano zbiory muzeów i cerkwi dla sfinansowania uprzemysłowienia. Tak w 1930 roku jedna amerykańska firma kupiła w ZSRR dzieła Rembrandta („Polski hetman”, „Dziewczynka z miotłą”), Halsa („Portret młodzieńca”) za 115 tysięcy funtów szterlingów, „Portret Izabeli Brant” (żony Rubensa) za 46 tysięcy funtów szterlingów. Ze skrytek Rosji zostały wywiezione za granicę dzieła Rafaela, Tycjana, Boticzellego, Welaskeza i innych. [Ogonowskaja, s. 577]

mogły to być te lub takie obrazy

Rembrandt – Szlachcic polski

Rubens

Hals

Białoruś, Biełaruś, na mocy traktatu ryskiego z 1921 roku zachodnią Białoruś przyłączono do Polski, wschodnia jako Białoruska SRR, weszła w 1922 roku w skład ZSRR.

Republika Dalekiego Wschodu istniejąca w latach 1920—1922, od 1922 w składzie RFSRR. [z mapy 134]

Żydowski Obwód Autonomiczny, Jewriejskaja awtonomnaja obłast′, obwód autonomiczny w azjatyckiej części. W latach 1920—1922 wchodził w skład Republiki Dalekiego Wschodu.

Barnauł, miasto w azjatyckiej części. Od 1922 stolica Ojrockiego Obwodu Autonomicznego (obecnie Żydowski Obwód Autonomiczny).

Adygeja. Podczas wojny domowej w Rosji trwającej w latach 1917—1922 wielu Adygejczyków walczyło po stronie białogwardzistów.

Ufa. Od 1922 roku stolica Baszkirskiej Autonomicznej SRR.

Czeczenia, Iczkeria, Najnoch, Czeczenija, Republika Czeczeńska, w listopadzie 1922 roku utworzono Czeczeński Obwód Autonomiczny.

Górski Karabach zamieszkany w ponad 80% przez Ormian został włączony w lipcu 1922 roku do Azerbejdżanu.

*

Opowieść o beznadziejnej walce narodów Syberii o swoją wolność w latach 1920—1922

Na terenach zamieszkałych w głównej mierze przez autochtonów po zakończeniu wojny domowej w 1920 roku toczyły się jeszcze walki przeciw władzy radzieckiej.

Szczególnie zacięty i przewlekły charakter przybrały one w Jakucji. Tutaj jesienią 1921 roku bogate chłopstwo jakuckie wspólnie z arystokracją plemienną oraz rosyjskimi kontrrewolucjonistami zorganizowało powstanie, które zachwiało władzę radziecką na znacznym terytorium Jakucji i utworzyło Tymczasowy Rząd Ludowy Jakucji. Jakuck został wprawdzie w rękach sowieckich, lecz znalazł się w krytycznej sytuacji. Z pomocą obleganemu miastu przyszły regularne jednostki Armii Czerwonej, wysłane przez rząd Republiki Rosyjskiej. Zmusiły one oddziały „Rządu Ludowego" do wycofania się aż do Ochocka. Jesienią 1922 roku kontrrewolucji jakuckiej przybył z pomocą z Władywostoku znaczny oddział białogwardzistów […] W ten sposób wzmocnione siły kontrrewolucji jakuckiej znów rozpoczęły w październiku 1922 roku natarcie, starając się zająć Jakuck. Jednak i ta próba obalenia władzy sowieckiej skończyła się niepowodzeniem. […]

Podobnie skomplikowana sytuacja polityczna istniała na południu Syberii – w rejonie Ałtaju i w Zabajkalu. W latach 1921—1923 działały tam różne oddziały kontrrewolucjonistów […] Na Ałtaju ukrył się znaczny oddział białogwardzistów z armii Kołczaka, który wspólnie z oddziałem przybyłym z Mongolii zajął znaczny obszar i dopiero skierowane tutaj regularne jednostki Armii Czerwonej zaprowadziły władzę sowiecką.

[Ałtaj, Ojrot-Ałtaj, Republika Ałtaju. W czerwcu 1922 roku utworzono na obszarze Ałtaju Ojrocki Obwód Autonomiczny].

W rejonie Zabajkala graniczącym z Mongolią operowały oddziały carskiego generała barona Romana Ungern-Sternberga. Ich główną bazą były rejony Mongolii. W 1921 roku siły zostały rozbite, sam zaś Ungern dostał się do niewoli i na mocy wyroku sądu sowieckiego został rozstrzelany. […]

baron Roman Fiedorowicz Ungern-Sternberg

Pierwszym posunięciem władz sowieckich wśród ludów [Syberii] w zakresie realizacji nowych zasad polityki narodowościowej było utworzenie republik autonomicznych oraz obwodów autonomicznych, a także rejonów narodowościowych. […] Najwcześniej powstała Jakucka Republika Autonomiczna. Dnia 16 lutego 1922 roku WCIK wydał dekret o utworzeniu Jakuckiej Republiki Autonomicznej, obejmującej obszar około 4 milionów km^2 i o około 300 tysiącach ludności. Zdecydowaną przewagę wśród ludności republiki mieli Jakuci, którzy stanowili 80% ogółu ludności. W skład republiki weszła była gubernia jakucka bez doliny rzeki Dolnej Tunguzki, która włączona została do prowincji zachodniosyberyjskiej, część guberni jenisejskiej oraz wszystkie wyspy na Oceanie Lodowatym położone u wybrzeży Jakucji. […] Na jej terytorium powstało następnie kilka wydzielonych okręgów narodowościowych.

Wkrótce potem przystąpiono do tworzenia drugiej republiki autonomicznej dla Buriatów zamieszkujących tereny na zachodnim i wschodnim brzegu Ałtaju. Z początku powstały tam dwa obwody autonomiczne, które w maju 1923 roku połączono w jedną Buriacko-Mongolską Republikę Autonomiczną ze stolicą w Wierchnieudińsku (obecnie Ułan-Ude). Obszar republiki buriackiej wynosił w 1929 roku 370 tysięcy km^2, liczba zaś mieszkańców dochodziła do 540 tysięcy. Przewagę liczebną w tej republice mieli Rosjanie, których było 52%; Buriaci stanowili 43% ogółu mieszkańców republiki.

W obu republikach autonomicznych nastąpiło całkowite równouprawnienie języka buriackiego i jakuckiego z językiem rosyjskim w administracji państwowej i w instytucjach publicznych. Obie republiki miały własne konstytucje odzwierciedlające ich specyfikę narodową i przewidujące własne organy państwowe w postaci Rady Komisarzy Ludowych oraz Komitetu Wykonawczego Rad. […]

[…] powstały na południu Syberii dwa obwody autonomiczne – ojracki i chakaski. Autonomiczny Obwód Ojracki utworzony został w połowie 1922 roku z terenów leżących w górnym biegu Obu i u źródeł Bii i Katuni.

[Chakasja, Chakas, Republika Chakasji**.** W czasie wojny domowej w Rosji Chakasja była zajęta w latach 1918—1923 przez białogwardzistów (Minusińsk)].

Autonomiczny Obwód Chakaski powstał w 1930 roku nad Abakanem, lewym dopływem Jeniseju. Na zachodzie graniczył on z Autonomicznym Obwodem Ojrackim, na południu zaś z Tuwińską Republiką Ludową.

[Tuwa, Tannu-Tywa. W latach 1918—1921 na jej terenie toczyły się walki pomiędzy Armią Czerwoną i wojskami admirała A.W. Kołczaka].

Tuwińska Republika Ludowa [Tannu-Tywa] powstała w 1921 roku jako niezależne od Rosji Radzieckiej państwo demokratyczne. Obejmowała ona obszary dawnego Kraju Urianchajskiego – terenów granicznych z Mongolią. Ludność Republiki Tuwińskiej należała przede wszystkim do rasy mongolskiej. Znaczny odsetek stanowili jednak Rosjanie. Na 58 tysięcy mieszkańców, tych ostatnich było 15 tysięcy. Pod względem swego charakteru politycznego Republika Tuwińska podobna była do Republiki Dalekowschodniej. Stolicą Tuwy było miasto Kyzył.
Państwo to istniało do1944 roku. Dnia 17 sierpnia 1944 roku parlament Republiki Tuwy (Mały Chorał) uchwalił deklarację o wejściu Tuwy w skład ZSRR. Rada Najwyższa ZSRR 11 października 1944 roku zaakceptowała tę prośbę i przyjęła [z zawsze otwartymi rękoma na cudze] Tuwińską Republikę Ludową w skład Związku Socjalistycznych Republik Radieckich jako obwód autonomiczny. […]

Inaczej kształtowała się radziecka polityka narodowościowa w odniesieniu do ludów Północy. […]

Powstały więc początkowo tu i ówdzie rady rodowe, rady wiejskie, a najczęściej ludy koczownicze zarządzane były przez dotychczasowych naczelników plemiennych bądź rodowych. Dopiero w 1926 roku ukazały się *Zasady tymczasowe w sprawie organizacji władzy państwowej wśród ludów i plemion północnych kresów RFSRR*, ustalające jednolitą strukturę instytucji radzieckich wśród ludów Północy. Zgodnie z tym zarządzeniem wprowadzono następujące organy administracji państwowej: zebrania rodów, rady rodów, rejonowe zebrania autochtonów i rejonowe komitety wykonawcze. […]

Działalność rad wśród autochtonów syberyjskich Północy napotykała początkowo duże trudności. […] Ludność […] odnosiła się do nich z niedowierzaniem, a nawet wrogością. Władzę rad traktowano jako wynalazek Rosjan, do którego należy podchodzić ostrożnie. Przejawy niechęci do wszystkiego, co rosyjskie, miały swe uzasadnienie historyczne. [Łukawski, s. 331-335]

[… Nawet w tak bardzo wygładzonej i rozmiękczonej formie opisu czujemy wielki dramat narodów Syberii w swej beznadziejnej walce o wolność i niezawisłość od Rosji].

*

Karaczajewo-Czerkieski Obwód Autonomiczny istniał od 22 stycznia 1922 roku. [z mapy 132]

Rok 1921:

Rosja Radziecka zostało otoczone kordonem politycznej i ekonomicznej izolacji. Do roku 1921 Rosja Radziecka nawiązała stosunki dyplomatyczne lub konsularne z Iranem, Afganistanem i Turcją; zawarła porozumienie handlowe z Wielką Brytanią, Niemcami, Norwegią, Austrią i Włochami, a później z Czechosłowacją.

Na początku lat dwudziestych Międzynarodówka Komunistyczna rozważała możliwość stworzenia czegoś w rodzaju (rządzonych przez komunistów) Stanów Zjednoczonych Europy. [Davies, s. 36]

X Zjazd RKP(b) odbywający się w dniach 8-16 marca 1921 roku uchwalił rezolucję wyrażającą leninowską linię. Ponadto Zjazd przyjął rezolucję o jedności, zawierającą bezwzględny zakaz wszelkiej działalności frakcyjnej wewnątrz partii. Zjazd na wniosek Lenina podjął także uchwałę precyzującą nowy kurs polityki ekonomicznej partii (Nowa Ekonomiczna Polityka – NEP). Istota NEP polegała na przywróceniu działania praw rynku w sferze stosunków ekonomicznych między miastem a wsią; w praktyce oznaczało to dopuszczenie elementów kapitalistycznych do udziału w handlu i niektórych dziedzinach produkcji. Przymusowe kontyngenty zbożowe zostały zastąpione podatkiem w naturze, któremu po pewnym czasie nadano formę pieniężną.

Nowa Ekonomiczna Polityka (NEP), polityka gospodarcza wprowadzona w Rosji Radzieckiej w 1921 roku w miejsce komunizmu wojennego realizowanego w czasie rewolucji i wojny domowej; miała doprowadzić do odbudowy gospodarki przez wprowadzenie prywatnego handlu i drobnego przemysłu oraz zaniechanie obowiązkowych dostaw od gospodarstw chłopskich; w końcu lat 20. władze ZSRR uznały, że [NEP] spełniła swoje zadanie.

W okresie wojny domowej i walki z obcą interwencją rząd radziecki wprowadził politykę stanu wyjątkowego zwaną komunizmem wojennym. Charakteryzowała ją silna centralizacja zarządzania gospodarką narodową, militaryzacja wielu dziedzin produkcji, powszechny obowiązek pracy, nieodpłatny rozdzielanie żywności dla ludności miast, ścisła dystrybucja artykułów żywnościowych – „kto nie pracuje, ten nie je", z jednoczesnym zakazem prywatnego handlu, przymusowe ściąganie od producentów rolnych nadwyżek zbożowych (tzw. prodrazwiorstka). Znaczna część chłopstwa zaczęła objawiać niezadowolenie z powodu obowiązkowych repartycji artykułów żywnościowych. Nastroje niezadowolenia wystąpiły także wśród ludności miejskiej, co ułatwiło siłom kontrrewolucji agitację. Surowy kurs komunizmu wojennego zaczął wywoływać negatywne reperkusje, hamujące postęp gospodarczy. W tych warunkach sytuacja polityczna uległa nagłemu zaostrzeniu. W kierownictwie partii zaczęło pojawiać się zrozumienie potrzeby dokonania głębokiego zwrotu w polityce ekonomicznej. Na tym tle wewnątrz partii doszło do gwałtownego spięcia między nurtem leninowskim a trockizmem.

W końcu grudnia 1920 roku Trocki ogłosił na łamach prasy własną platformę programową, która zawierała postulat upaństwowienia związków zawodowych. Domagał się on także dalszej militaryzacji pracy oraz stosowania na szeroką skalę metod przymusu państwowego. Trocki zakładał, że musi nastąpić rewolucja europejska i Rosja Sowiecka musi przetrwać do tego czasu.

Inna grupa pod przewodnictwem A.G. Szlapnikowa skupiła się wokół platformy tzw. „opozycji robotniczej". Na treść tej platformy składała się krytyka różnorakich biurokratycznych schorzeń, występujących w działaniu państwa radzieckiego oraz żądania przebudowy systemu zarządzania gospodarką narodową. Istotę myśli programowej głoszonej przez „opozycję robotniczą" wyrażał postulat podporządkowania państwa związkom zawodowym.

Zbliżone poglądy lansowała grupa tzw. demokratycznego centralizmu, kierowana przez T.W. Sapronowa, która również opublikowała własną platformę programową.

Na początku 1921 roku opublikowano również dokument programowy zwany potocznie „platformą dziesięciu" podpisany m.in. przez Lenina i Stalina. Dokument ten traktował związki zawodowe jako „szkołę komunizmu", która stanowi podwójną transmisję: od partii do mas robotniczych, od mas do kierownictwa politycznego. Koncepcja ta była zdeterminowana przez uznanie konieczności długotrwałego współistnienia państw o przeciwstawnych ustrojach społecznych.

Wojna Polsko-Bolszewicka mająca miejsce w latach 1919—1921, wojna między Polską a sowiecką Rosją; rozpoczęta marszem Armii Czerwonej na Białoruś i Litwę, powstrzymanym w lutym 1919 roku przez regularne Wojsko Polskie; ofensywa wiosenna (od kwietnia 1919 roku) i letnia wojsk polskich doprowadziła do opanowania Białorusi i części Litwy z Wilnem oraz zachodniej Ukrainy (po rzeki Uszycę i Słucz); kilkakrotnie wznawiane zimą na przełomie lat 1919—1920 rozmowy pokojowe nie przyniosły rezultatów; nowy sowiecki plan generalnej ofensywy na Europę został wyprzedzony przez działania wojsk polskich na Ukrainie (wyprawa kijowska), rozpoczęte 25 kwietnia 1920 roku w porozumieniu z S. Petlurą, co doprowadziło 7 maja 1920 roku do zdobycia Kijowa; ofensywa Armii Czerwonej od czerwca do sierpnia 1920 roku zmusiła wojska polskie do wycofania się na linię Wisły i w rejon Lwowa; w wyniku tzw. bitwy warszawskiej (12–25 sierpnia) znaczna część wojsk sowieckich została rozbita („cud nad Wisłą"), a ocalałe jednostki wycofały się na linię Niemna bądź schroniły się w Prusach Wschodnich; we wrześniu 1920 roku armia polska przeszła do ofensywy na Wołyniu i Podolu; o końcowym wyniku działań wojennych przesądziło zwycięstwo polskie w dniach 20–28 września 1920 roku w walnej bitwie nad Niemnem; wojnę zakończył podpisany 12 października 1920 roku układ rozejmowy, potwierdzony 18 marca 1921 roku traktatem pokojowym w Rydze.

Ryski Traktat Pokojowy, podpisany w Rydze 18 marca 1921 roku przez Polskę, Rosję Radziecką i Ukrainę Radziecką, kończący wojnę polsko-bolszewicką lat 1919—1921; uregulował podstawowe kwestie, m.in.: sprawę granic, poszanowanie suwerenności państwowej, obywatelstwo i zasady repatriacji.

Na Ukrainie, która stanowiła jedną z najcenniejszych nagród, jakie były do wygrania, do walki wyruszyło jedenaście formacji wojskowych. Siły zbrojne Republiki Ukraińskiej, która powstała w styczniu 1918 roku, dzieliły się na zwolenników utworzonej na początku Rady Narodowej i późniejszego Dyrektoriatu. Okupacyjna armia niemiecka na froncie wschodnim została na miejscu aż do lutego 1919 roku, żeby bronić niepodległości Ukrainy. Ukraińska Armia Czerwona cieszyła się szerokim poparciem wśród robotników rosyjskich z rejonu Donbasu i wspomagały ją jednostki bolszewickiej komendy głównej w Moskwie.

Rosyjska Armia Ochotnicza Denikina, wspierana przez oddziały francuskie, wylądowała w Odessie; jej następczyni – Biała Armia pod dowództwem barona Wrangla – stacjonowała na Krymie. Polskie wojsko Piłsudskiego zadało klęskę siłom zbrojnym Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej na początku 1919 roku, po czym w kwietniu roku 1920 ruszyło na Kijów, zawarłszy uprzednio przymierze z ukraińskim Dyrektoriatem. Chłopska partyzantka anarchisty Nestora Machny przejęła rozległe tereny środkowej Ukrainy. Stolica kraju, Kijów, w ciągu dwóch lat piętnaście razy przechodziła z rąk do rąk. Redukowanie takiego barwnego kalejdoskopu do dwuwymiarowej walki „czerwonych" i „białych" jest uproszczeniem posuniętym do granic absurdu. [Davies, s. 986 i 988]

Ukraina, Ukrajina. W listopadzie 1918 roku w austriackiej Galicji Wschodniej utworzono Zachodnioukraińską Republikę Ludową. Po walkach — m.in. o Lwów, włączoną do Polski (co potwierdził w 1921 roku traktat ryski); północna Bukowina została włączona do Rumunii, a Ukraina Zakarpacka do Czechosłowacji. W latach 1918—1920 Ukraina była terenem wojny domowej; po klęsce A. Denikina, po wojnie polsko-bolszewickiej (sojusz S. Petlury z J. Piłsudskim) i rozbiciu przez Armię Czerwoną wojsk P. Wrangla w końcu 1920 roku nastąpiło ustanowienie Ukrainy sowieckiej.

Ukraina, Ukrajina. W kończącym wojnę polsko-bolszewicką (lata 1919—1920) traktacie ryskim z marca 1921 roku, zawartym przez Polskę z Rosyjską Federacyjną SRR i Ukraińską SRR, dokonano kolejnego podziału Ukrainy: Polska zachowała ziemie dawnego zaboru austriackiego, otrzymując ponadto Wołyń i Podole, reszta przypadła Rosji Radzieckiej (z wyjątkiem Rusi [?!] Podkarpackiej przyłączonej w 1918 roku do Czechosłowacji oraz północnej Bukowiny i Besarabii włączonych do Rumunii).

Po I wojnie światowej i pokoju ryskim (1921 rok), kończącym wojnę polsko-bolszewicką, znaczna część polskich ziem dawnego zaboru rosyjskiego pozostała przy ZSRR bądź znalazła się w granicach Litwy i Łotwy.

Białoruś, Biełaruś. W wyniku wojny polsko-radzieckiej i traktatu ryskiego, w 1921 roku, zachodnia część Białorusi znalazła się w granicach Polski, natomiast część wschodnia weszła w skład ZSRR jako Białoruska SRR.

Gruzja (Sakartwelo, Republika Gruzji). Po wybuchu rewolucji październikowej w Rosji władzę w Gruzji objęło Zgromadzenie Narodowe. Proklamowano powstanie Demokratycznej Republiki Gruzińskiej, która utrzymała się do zajęcia kraju przez Armię Czerwoną w 1921 roku. Z Gruzji wywodził się Josif Dżugaszwili, lepiej znany pod przybranym pseudonimem Stalin. Obszar Gruzji wszedł w skład ZSRR, początkowo jako część Zakaukaskiej Federacyjnej Republiki Radzieckiej, następnie jako odrębna republika radziecka.

W 1921 roku utworzono na terytoriach osetyjskich Okręg Osetyjski (Władykaukaski); od 1921 roku Okręg Osetyjski w składzie Górskiej ASRR.

Dagestan. W 1921 roku wkroczyła Armia Czerwona i utworzono Dagestańską ASRR, pozostającą w składzie Rosyjskiej FSRR.

W 1921 w Mongolii wybuchło zainspirowane przez bolszewików powstanie komunistyczne. Dzięki pomocy Armii Czerwonej rządy przejęli rebelianci dowodzeni przez Suche Batora.

Federacja Zakaukaska. Na Zakaukaziu polityka gospodarczego zjednoczenia cieszyła się poparciem władz partyjnych i mas ludowych. Pierwszym krokiem stało się połączenie w jedną całość transportu. Zostało to uregulowane aktem prawnym podpisanym przez trzy republiki 16 kwietnia 1921 roku. Następnie 2 czerwca tegoż roku podpisano porozumienie o handlu zagranicznym. Trudniej było doprowadzić do ujednolicenia polityki w zakresie innych dziedzin życia gospodarczego, jak np. w elektryfikacji. Zresztą praca nad doprowadzeniem do federacji nie byłaby tak trudna, gdyby nie natrafiała na duży sprzeciw partii opozycyjnych. Bardzo szkodliwe były nacjonalistyczne odchylenia występujące w niektórych organizacjach partyjnych Zakaukazia. Pojawienie się tych tendencji mobilizowało burżuazyjnych nacjonalistów dasznaków, musawatystów azerbejdżańskich oraz mieńszewików gruzińskich.
[Zakrzewska-Durasowa, s. 251]

Krymska ASRR powstała 21 października 1921 roku.
Kabardyjsko-Bałkarski Obwód Autonomiczny istniał od 1 września 1921 roku.
Komi Obwód Autonomiczny istniał od 22 sierpnia 1921 roku.
Adżarska ASRR powstała 16 czerwca 1921 roku.
Abchaska ASRR powstała 4 marca 1921 roku.
Gruzińska SRR powstała 25 lutego 1921 roku.
Górska ASRR powstała 20 stycznia 1921 roku.
Dagestańska ASRR powstała 20 stycznia 1921 roku. [z mapy 132]

Musawatyści, członkowie azerbejdżańskiej partii „Musawat” [azerbejdżańskie ‘Równość’] założonej w 1911 roku; zwolennicy panislamizmu i panturkizmu; od czerwca 1918 do maja 1920 roku partia rządząca w niezawisłym Azerbejdżanie, obaleni przez Armię Czerwoną.

Latem 1921 roku zapanowała wielka susza w Rosji. Objęła ona Powołże, Przyurale, Kaukaz i część Ukrainy. W efekcie tej suszy i „wojennej polityki” głód objął 28 guberni zamieszkałych przez 36 milionów ludzi. W rezultacie umarło około pięciu milionów ludzi, sierotami zostały dwa miliony dzieci. Straty byłyby znacznie większe, gdyby nie międzynarodowa pomoc. [Ogonowskaja, s. 575]

W okresie od lutego do marca 1921 roku miał miejsce bunt kronsztadzki. Kryzys polityczny w państwie na przełomie lat 1920—1921 szczególnie ostro zarysował się w okresie buntu marynarzy floty bałtyckiej i garnizonu Kronsztad. Wysunęli oni żądania przemiany Sowietów („Sowiety bez komunistów”), wolności słowa i prasy, uwolnienia wszystkich więźniów politycznych, zrównania płac itd. Buntownicy wysunęli hasło: „Skończyć z reżimem komunistów”. Przedstawiciel WCIK, Kalinin nie zdołał zapanować nad garnizonem. Przeciw zbuntowanym wyprawiono wojsko. Kronsztad spowodował, że bolszewicy przestali tolerować partie rewolucyjno-demokratyczne w Rosji (mieńszewików i eserowców). [Ogonowskaja, s. 574]

marzec 1920 rok – Lenin i M.I. Kalinin w Domu Związkowym podczas I Wszechrosyjskiego Kongresu Kozaków Pracujących

rok 1920:

W grudniu 1920 roku VIII Zjazd Rad zatwierdził perspektywiczny plan elektryfikacji (GOELRO); był on faktycznie programem rekonstrukcji całej gospodarki na bazie współczesnej techniki.

Wrzesień 1920 roku. Antonowski bunt. Na czele powstania chłopów Tambowskiej Guberni i części Woroneżskiej Guberni stanął A.S. Antonow (członek partii eserów od 1906 roku, po Lutowej Rewolucji – naczelnik tambowskiej konnej milicji). Latem 1919 roku Antonow zorganizował dwutysięczną armię, z którą napadał na składy broni, na milicję, na oddziały czerwonoarmistów. W listopadzie 1920 roku powstańcy wysunęli hasła:
„Precz z nakazową gospodarką, niech żyje wolny rynek" itp. Powstanie zostało pokonane przez siły Armii Czerwonej, wojskami WCzK pod dowództwem M.N. Tuchaczewskiego. Antonow zdołał ukryć się, ale później został zabity podczas aresztowania.
[Ogonowskaja, s. 541]

Kałmucki Obwód Autonomiczny istniał od 4 listopada 1920 roku.

Maryjski Obwód Autonomiczny istniał od 4 listopada 1920 roku.

Wotski Obwód Autonomiczny (między rzekami Wiatka i Kama) istniał od 4 listopada 1920 roku.

Kirgiska ASRR istniała od 26 sierpnia 1920 roku.

Czuwaszski Obwód Autonomiczny (na południe od Maryjskiego OA, po drugiej stronie Wołgi) istniał od 24 czerwca 1920r.

Tatarska ASRR (na południe od rzeki Kamy) istniała od 27 maja 1920 roku.

Azerbejdżańska ASRR powstała 28 kwietnia 1920 roku.

Południowo-Osetyjski Obwód Autonomiczny istniał od 20 kwietnia 1920 roku.

Wojska interwencyjne: w 1920 roku: Polacy zdobyli Wołyń i Kijów. [z mapy 132]

Kazachstan, Republika Kazachstanu. Po wojnie domowej w 1920 roku Armia Czerwona opanowała większość terytorium.

Uzbekistan, Uzbekiston, Republika Uzbekistanu, Uzbekiston Respublikasy. Po wybuchu rewolucji i rosyjskiej wojny domowej, w kwietniu 1918 roku władze bolszewickie utworzyły na ziemiach dawnego Generalnego Gubernatorstwa Turkiestańską Autonomiczną SRR, w 1920 roku proklamowały powstanie Chorezmijskiej Ludowej Republiki Radzieckiej i Bucharskiej Ludowej Republiki Radzieckiej.

Taganrog, w latach 1918—1920 pod rządami białogwardzistów.

Derbent, Dierbent, miasto w Dagestanie, port nad Morzem Kaspijskim. W 1920 roku zajęty przez Armię Czerwoną.

Wołogda, miasto w europejskiej części. Podczas wojny domowej lat 1918—1920 centrum bolszewików walczących z białogwardzistami.

Wołgograd**,** do 1925 roku Carycyn**,** w latach 1925—1961 Stalingrad. Podczas wojny domowej w Rosji, w latach 1919—1920 opanowany przez białogwardzistów.

Togliatti, Toljatti, do 1964 roku Stawropol. Od czerwca 1918 roku do lutego 1920 roku pozostawał pod władzą białogwardzistów.

Dagestan. W latach 1918—1920 miała miejsce wojna domowa.

W 1920 roku powstał Maryjski Obwód Autonomiczny.

Działające w konspiracji organizacje bolszewickie przygotowywały powstanie, po którego zwycięstwie proklamowano w 1920 roku Azerbejdżańską SRR, w 1921 roku uchwalono konstytucję.

Murmańsk, Murmansk. Założony w 1915 roku. W latach 1918—1920 zajęty przez wojska Ententy.

W 1918 roku Mongolię zajęły ponownie wojska chińskie, a w 1920 roku wojska rosyjskich białogwardzistów, dowodzone przez barona R. Ungerna von Sternberga.

Łagry gułagi. W 1920 roku istniały 84 łagry w 43 guberniach z 26 tysiącami więźniów politycznych i około 24 tysiącami jeńców (w tym z I wojny światowej).

wojna domowa – wojna o władzę

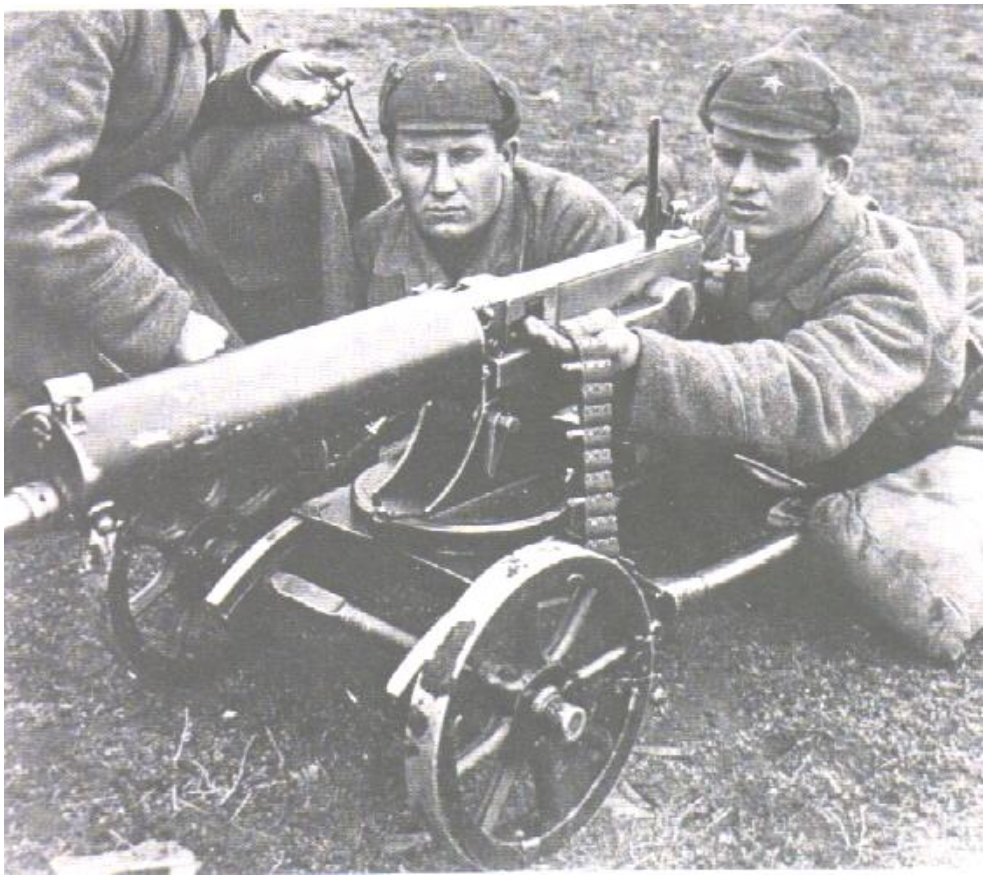

bolszewicy i ciężki karabin maszynowy – jungin

Interwencja, wojna domowa i wojna o władzę lat 1918 do 1920 to kilka postaci:

- admirał Aleksandr W. Kołczak
- generał Anton I. Denikin
- generał Nikołaj N. Judenicz
- baron Piotr N. Wrangel
- marszałek Józef Piłsudski

Wojna domowa – najdalszy zasięg frontu w roku 1918: od południa zaczynał się nad Morzem Kaspijskim koło Machaczkały (Pietropawłowsk) – na tym odcinku od południa atakowały: Turcja, Anglia, Niemcy; dalej front szedł na zachód pod Władykaukaz, dalej na północny-zachód pod Stawropol, dalej na północ obejmował Carycyn, dalej na zachód do wschodniej granicy Ukrainy – ten front tworzyli białogwardziści pod wodzą Denikina; dalej na północny zachód pod Kursk, Mochylew, dalej na północ przez Witebsk, Połock, Psków – na tym odcinku frontu od zachodu atakowała: Austria, Niemcy, Anglia; dalej front szedł na północ do Jamburga nad Zatoką Fińską – tu od zachodu atakowali białogwardziści Judenicza oraz Anglia i Niemcy. Od Jeziora Ładoga front szedł na północ – gdzie atakowała Finlandia; przez Karelię i rzeki Onega i Dwina front szedł na wschód, gdzie od północy atakowały wojska: Anglii, Francji, Ameryki. Na drugim froncie od wschodu atakowała Czechosłowacja i Biała Gwardia Kołczaka – tu przebiegał drugi front od północnej części Morza Kaspijskiego przez Kirgistan, dalej koło Saratowa, obejmował Samarę, Symbirsk, dalej na północ przez Tatarstan i obejmował Kazań, następnie biegł na wschód wzdłuż rzeki Kamy.

[z mapy 132 [s. 724]]

admirał Aleksander Kołczak

Kołczak Aleksandr Wasiljewicz, żył w latach 1874—1920, admirał rosyjski, jeden z głównych dowódców Białej Gwardii w Rosji; od końca 1917 roku walczył na Dalekim Wschodzie; w listopadzie 1918 roku był ministrem spraw wojskowych Dyrektoriatu Ufijskiego; dzięki poparciu Korpusu Czechosłowackiego ogłosił się „najwyższym naczelnikiem państwa rosyjskiego"; z pomocą ententy zorganizował armię na Syberii; po ustanowieniu władzy sowieckiej został rozstrzelany w Irkucku.

W skomplikowanej sytuacji i z wielkimi oporami przebiegała walką o władzę radziecką wśród miejscowych ludów syberyjskich: Buriatów, Ałtajczyków i Jakutów. Kierowane przez nacjonalistów organy samorządu miejscowego – dumy i ziemstwa – nie zaakceptowały przeobrażeń rewolucyjnych […]

Na Altaju Duma Ałtajska podjęła uchwałę o wyodrębnieniu górzystej części Ałtaju ze składu guberni tomskiej i utworzeniu odrębnej jednostki administracyjnej, w której rady delegatów nie miałyby żadnego wpływu. Podobnie buriaccy działacze nacjonalistyczni starając się przeciwstawić radom utworzyli w październiku 1917 roku Centralny Buriacki Komitet Narodowy. […] Wiosną 1918 roku na terenach zaludnionych przez autochtonów przystąpiono do tworzenia jednostek autonomicznych, lecz trwająca już wówczas wojna domowa uniemożliwiła wszelkie wysiłki na tym polu.

Specyficzna sytuacja polityczna powstała w Jakucji. Początkowo, po obaleniu caratu, znaczne wpływy posiadali tu bolszewicy zwolnieni z zesłania. Z czasem jednak większość [komunistów] opuściła Jakuck […] udając się do Irkucka bądź do Rosji europejskiej. W tej sytuacji w instytucjach rządowych zdobyli przewagę przedstawiciele innych ugrupowań – eserzy i federaliści, którzy w lutym 1918 roku utworzyli Radę Obwodową i ogłosili niezależność Jakucji od Rosji. […] Rada Obwodowa wkroczyła zdecydowanie na drogę walki z władzą radziecką. 20 marca 1918 roku rozpędziła ona radę delegatów robotniczych, zamknęła drukarnię jakuckiego komitetu partii socjaldemokratycznej, zabraniając równocześnie organizowania wszelkich manifestacji i zebrań publicznych. Zwolennicy władzy radzieckiej musieli skryć się do podziemia. […] Wkrótce Centrosibir wysłał do Jakucka specjalny oddział czerwonogwardzistów […] 30 czerwca oddział zbliżył się do Jakucka i podzieliwszy się na kilka części równocześnie zaatakował i zajął wiezienie, pocztę, telegraf oraz kasę. Przywódcy jakuckiej kontrrewolucji […] opuścili miasto, kryjąc się w okolicznych wsiach. Władza radziecka została w Jakucku restytuowana, [ale] nie na długo, po upływie bowiem półtora miesiąca przejęli ją białogwardziści. […]

Rosyjska kontrrewolucja […] po pewnym okresie zaskoczenia rozpoczęła przygotowania do powstania zbrojnego przeciwko [komunistom]. W całej Rosji powstawały więc kontrrewolucyjne organizacje, takie jak Związek Odrodzenia Rosji, czy Związek Obrony Ojczyzny i Wolności. Głównym zapleczem społecznym kontrrewolucji na Syberii była prawica partii eserowskiej. Dysponując znacznymi zasobami finansowymi, prawicowi eserowcy przystąpili do organizowania drużyn bojowych. W Nowonikołajewsku mieścił się centralny sztab przygotowań do powstania przeciwko władzy radzieckiej. Całą tę akcję prowadzono w ścisłej łączności z centralą organizacji kontrrewolucyjnych w Moskwie.

Siłom rosyjskiej kontrrewolucji przyszły z pomocą państwa zachodnioeuropejskie oraz Stany Zjednoczone i Japonia […] Państwa zachodnie dążyły do odzyskania upaństwowionych […] fabryk i kapitałów należących do kapitalistów francuskich, angielskich czy belgijskich. […]

Za najbardziej dogodne rejony dla wysadzenia desantu wojskowego uznano północ Rosji oraz Syberię. […] W marcu 1918 roku Anglicy wysadzili swój pierwszy desant w rejonie Murmańska, a niedługo potem również Japonia rozpoczęła interwencję na Dalekim Wschodzie. […] 5 kwietnia 1918 roku pojawił się we Władywostoku pierwszy oddział japoński […] Wkrótce potem przybyły tu desanty brytyjskie, francuskie, amerykańskie, a nawet włoskie. Siły wojskowe aliantów były wówczas jeszcze niewielkie, toteż nie mogły one rozpocząć szerszej akcji militarnej przeciwko władzy radzieckiej. W tej sytuacji postanowiono wykorzystać do walki z Rosją Radziecką czechosłowacki korpus wojskowy.

W czasie pierwszej wojny światowej na terenie Rosji znalazło się około 200 tysięcy Czechów i Słowaków – jeńców z armii austro-węgierskiej, z jeńców tych utworzono następnie samodzielny korpus wojskowy liczący ponad 50 tysięcy żołnierzy.

Po rewolucji październikowej, na mocy porozumienia dowództwa korpusu z rządem radzieckim, jednostka ta miała być ewakuowana z Rosji i skierowana przez Władywostok do Francji. Oddziały korpusu przemieszczając się powoli z Ukrainy – miejsca swego dotychczasowego postoju – na wschód rozciągnęły się wzdłuż całej transsyberyjskiej linii kolejowej aż do Władywostoku. 26 marca 1918 roku dowództwo radzieckie wydało rozkaz rozbrojenia korpusu, na początku zaś kwietnia w związku z wysadzeniem desantu wojsk japońskich we Władywostoku wstrzymało przemieszczanie się jego oddziałów dalej na wschód. Posunięcia te spotęgowały i tak już silne nastroje antyradzieckie wśród kadry oficerskiej, w przeważającej części składającej się z Rosjan, jak również wśród prostych żołnierzy. Między oddziałami korpusu a miejscowymi władzami radzieckimi coraz częściej wybuchały konflikty, przybierające często postać prawdziwych operacji bojowych. 25 i 26 maja 1918 roku doszło do starcia w Maryńsku i Nowonikołajewsku. Był to sygnał do wystąpienia zbrojnego całego korpusu najpierw w Syberii Zachodniej, a potem również i na Dalekim Wschodzie. W stosunkowo krótkim czasie oddziały korpusu, wspomagane przez miejscowych kontrrewolucjonistów, opanowały prawie całą syberyjską linię kolejową. W trakcie walk został rozstrzelany w Jekaterynburgu (obecnie Swierdłowsk) [a teraz znów Jekaterynburg] ostatni car rosyjski Mikołaj II. Za rządów Aleksandra Kiereńskiego cara przewieziono z Carskiego Sioła (obecnie Puszkin) do Tobolska. Przebywał tam do rewolucji październikowej, po czym przewieziono go do Jekaterynburga. Na wieść o zbliżaniu się do miasta oddziałów czeskich i białogwardyjskich miejscowa rada delegatów robotniczych powzięła uchwałę o rozstrzelaniu Mikołaja II i przebywających z nim członków rodziny carskiej. 17 lipca 1918 roku wyrok wykonano.

Wystąpienie Korpusu Czechosłowackiego zmieniło w sposób zasadniczy sytuację polityczną na Syberii. Na mocy postanowienia CIK (CKW Rad [Centralny Komitet Wykonawczy Rad]) Syberii w całym kraju wprowadzono stan wojny. Pod naciskiem Korpusu Czechosłowackiego oddziały Czerwonej Gwardii bądź wycofywały się na wschód wzdłuż linii kolejowej, bądź też kryły się w tajdze, sposobiąc się tam do rozpoczęcia walki partyzanckiej. Z chwilą zajęcia Irkucka przez Czechów Centralny Komitet Wykonawczy Rad Syberii przeniósł się do Wierchnieudińska, a następnie do Czyty, lecz i tam wkrótce władza radziecka upadła. […]

Tymczasem w Syberii Zachodniej padały miasta jedno po drugim. 31 maja bolszewicy opuścili Tomsk, gdzie władzę przejęli białogwardziści. Zacięte walki toczyły się o Omsk, lecz i tu oddziały Korpusu Czechosłowackiego i miejscowej kontrrewolucji pokonały opór Armii Czerwonej i 7 czerwca wkroczyły do miasta.

Tak więc pod koniec lata 1918 roku na całym obszarze Syberii władza radziecka została obalona. Rozpoczęły się rządy kontrrewolucji.

Bunt Korpusu Czechosłowackiego i w jego efekcie upadek władzy radzieckiej na Syberii rozwiązały ręce interwentom. W Paryżu, Londynie i w Waszyngtonie zdecydowano się na wysłanie większych sił wojskowych na Syberię. Celem zamaskowania właściwych celów interwencji alianci opublikowali deklarację, w której mówiono o potrzebie przyjścia z pomocą Czechom i Słowakom wobec spodziewanego ataku sprzymierzonych z bolszewikami austriackich jeńców wojennych rozlokowanych na Syberii. Alianci uroczyście zapewniali naród rosyjski, że nie będą się mieszali w wewnętrzne sprawy tego kraju. Gwarantowali w sposób jak najbardziej odpowiedzialny i podniosły pełne poszanowanie niepodległości i suwerenności narodu rosyjskiego oraz terytorialnej nietykalności państwa rosyjskiego. […]

Spośród wszystkich wojsk interwencyjnych na Syberii najliczniejsze były oddziały japońskie. W październiku 1918 roku liczyły one 72 tysiące żołnierzy. Wojsk amerykańskich było tam 9 tysięcy. […] Przybycie tak znacznych sił wojskowych na Syberię w sposób istotny zmieniło sytuację polityczną w tym rejonie. Utrzymujące się jeszcze gdzieniegdzie ośrodki władzy radzieckiej przestały niebawem istnieć.

Początkowo po zlikwidowaniu systemu radzieckiego władzę na Syberii starali się przejąć eserzy, którzy utworzyli namiastkę rządu, tzw. Komisariat Zachodniosyberyjski. Członkowie Komisariatu występowali jako pełnomocnicy rządu syberyjskiego, wybranego przez syberyjską Dumę Obwodową w lutym 1918 roku. […] rządy sprawowała soldateska, krwawo rozprawiająca się z komunistami i wszystkimi zwolennikami władzy radzieckiej. […]

30 czerwca 1918 roku przewodniczący Dumy syberyjskiej wydał ukaz, mocą którego cała władza wykonawcza przekazana została sformowanemu latem 1918 roku w Omsku Tymczasowemu Rządowi Syberyjskiemu […] Po osiągnięciu porozumienia z rządem działającym na Powołżu, tzw. Komitetem Członków Zgromadzenia Ustawodawczego (w skrócie: Komucz), rząd omski stał się głównym ośrodkiem kontrrewolucji na Syberii.

Kontrrewolucja syberyjska zlikwidowała wszystkie reformy społeczno-gospodarcze uchwalone przez władzę radziecką. Tak więc dokonano denacjonalizacji zakładów przemysłowych, jak również zwracano ziemię wielkim właścicielom oraz likwidowano instytucje radzieckie w mieście i na wsi. Wobec działaczy radzieckich i bolszewickich zastosowano krwawe represje. […]

Do Omska przybył przedstawiciel francuskiej misji wojskowej […], ponadto tutaj stacjonował angielski oddział wojskowy. Anglicy i Francuzi poparli zwolenników dyktatury wojskowej. […] Czesi i Słowacy w decydującym momencie zajęli pozycję neutralną. […] Kandydatem na dyktatora był wiceadmirał Aleksander Kołczak, cieszący się znacznym zaufaniem sił prawicowych na Syberii. […] 16 listopada 1918 roku przybyli do niego delegaci oddziałów kozackich z prośbą, by wziął na siebie obowiązek kierowania „odradzającą się armią i narodem". Kołczak zaakceptował propozycję zaprowadzenia dyktatury […] W dniu następnym, 17 listopada, w pociągu francuskiej misji wojskowej, a następnie w budynku Komitetu Wojskowo-Przemysłowego, odbyła się narada, w której wzięli udział przedstawiciele zagranicznych misji oraz delegaci partii kadeckiej.

Uczestnicy narady większością głosów, przy dwóch wstrzymujących się (amerykańskiego przedstawiciela oraz delegata Korpusu Czechosłowackiego), opowiedzieli się za przekazaniem władzy dyktatorskiej wiceadmirałowi Kołczakowi. Po paru godzinach oddział kozacki […] przystąpił do działania. Aresztowano tych członków rządu, którzy należeli do partii eserowskiej […] W dniu następnym – 18 listopada – ukazały się dwa dekrety podpisane przez dotychczasowego premiera rządu Wołogodzkiego:

1. o mianowaniu Kołczaka admirałem,
2. o przekazaniu mu władzy zwierzchniej z nadaniem tytułu wielkorządcy.

W pierwszym swym apelu do ludności nowy władca Syberii oświadczał, że „nie pójdzie drogą reakcji, jak również zgubną drogą partyjności". Głównym jego celem miało być stworzenie bojowej armii, pokonanie bolszewików i ustanowienie praworządności, by naród mógł bez przeszkód wybrać sobie taką formę rządów, jaką zechce i zrealizować wielką ideę wolności. […]

Przewrót 18 listopada wprowadził zasadnicze zmiany na Syberii. Odtąd staje się ona centrum rosyjskiej kontrrewolucji […]

Anglia, Francja i Stany Zjednoczone przyszły Kołczakowi z wydatną pomocą, dostarczając jego armii uzbrojenia, żywności i umundurowania. Do Władywostoku zawijały statki z ekwipunkiem wojennym, który następnie przekazywano dalej, w głąb Syberii. […]

Formowanie armii kołczakowskiej odbywało się początkowo sprawnie. Bogate chłopstwo syberyjskie udzieliło poparcia dyktatorowi […] Kołczak zorganizował prawie 300 tysięczną armię, dobrze uzbrojoną i nieźle wyszkoloną. Z taką siłą rozpoczął on wiosną 1919 roku ofensywę przeciwko Armii Czerwonej. Głównym jej celem było opanowanie rejonu Wołgi i połączenie się z siłami kontrrewolucyjnymi generała Antoniego Denikina, operującymi na południu Rosji. Początkowo ofensywa wojsk kołczakowskich rozwijała się nader pomyślnie, zajęły one Ufę i znacznie zbliżyły się do Wołgi.

Ofensywa radziecka rozpoczęła się 28 kwietnia 1919 roku. Po parunastu dniach oddziały Armii Czerwonej zdobyły Bugurusłan […] Natarcie w kierunku na Ufę rozpoczęło się na początku czerwca 1919 roku. […] Z chwilą zajęcia tego miasta powstała możliwość całkowitego zajęcia Uralu […] 14 lipca 1919 roku armia radziecka zajęła Jekaterynburg, a w dwa tygodnie później – Czelabińsk. Wraz z opanowaniem Czelabińska cały Ural został [zdobyty], a Kołczak odrzucony na wschód za Toboł.

Utrata Omska przesądziła los rządu kołczakowskiego. Wprawdzie przeniósł się on do Irkucka […] Tymczasem wojska radzieckie coraz bardziej zbliżały się do Irkucka. […] Cofanie się białych odbywało się wzdłuż syberyjskiej linii kolejowej. Trasą tą posuwały się w żółwim tempie całe składy pociągów zajętych przez burżuazję i jej dobytek. Tutaj też były ministerstwa rządu kołczakowskiego, pociągi generałów, najwięcej jednak składów zajęli Czesi i Słowacy. Na samym końcu tej olbrzymiej kawalkady pociągów jechała 5 dywizja polska. [… Gdzieś między tym wszystkim jechał pociąg z zapasami złota rosyjskiego…]

[Tu przerwę opowieść, bo autor książki wydanej w 1981 roku nie mógł przecież opisywać obiektywnie wydarzeń zachodzących po roku 1917, musiał wychwalać osiągnięcia Armii Czerwonej. Przytoczę więc jedynie daty].

Areszt dyktatora Syberii nastąpił 5 stycznia 1920 roku w Niżnieudińsku. [Aresztowali podobno Czesi w porozumieniu z eserowcami]. Czesi zdecydowali się wydać Kołczaka [bolszewikom]. Do Irkucka sprowadzono [bolszewicy sprowadzili] również pociąg z zapasami złota rosyjskiego. […] 6 lutego 1920 roku rozstrzelano Kołczaka. […]

W lutym 1922 roku jednostki Armii Ludowo-Rewolucyjnej rozpoczęły ofensywę przeciwko siłom białogwardyjskim na Dalekim Wschodzie i 25 października 1922 roku wyzwoliły Władywostok. Japońscy interwenci zmuszeni zostali do opuszczenia terenów rosyjskich. […] 10 listopada 1922 roku Zgromadzenie Ludowe Republiki Dalekowschodniej podjęło uchwałę o połączeniu się z Rosją Radziecką. 15 listopada wydany został dekret Ogólnorosyjskiego Komitetu Wykonawczego Rad o włączeniu terenów RDW [Republika Dalekiego Wschodu] w skład państwa radzieckiego. [Łukawski, s. 302-313]

Na Uralu przeciw bolszewikom wystąpił ataman A.I. Dutow, z którego rozkazu aresztowano członków Orenburgskiego Sowietu, rozgromiony WRK [Wojenno-Rewolucyjny Komitet], ogłoszona mobilizacja Kozaków. W styczniu 1918 roku Kozacy zajęli Orenburg, Troick, Czeliabinsk, Wierchnieuralsk. Do walki z Dutowem zostały przerzucone oddziały czerwonoarmijskie z Samary, Jekatierinburga, Permu, Ufy, oddział bałtyckich marynarzy i inni. W lipcu 1918 roku wojska Dutowa powtórnie zdobyły Orenburg, a w listopadzie 1918 roku weszły w skład armii Kołczaka.

*

generał Anton I. Denikin

Denikin Anton Iwanowicz, żył w latach 1872—1947, generał rosyjski; w latach 1918—1920 dowódca sił białogwardyjskich w Rosji, współorganizator kontrrewolucji w Rosji; Po rewolucji lutowej w 1917 roku zastępca szefa sztabu Naczelnego Dowództwa. Brał udział w zamachu Ł.G. Korniłowa. Po śmierci Ł.Korniłowa – dowódca wojsk kontrrewolucyjnych. Współorganizator w grudniu 1917 roku Armii Ochotniczej, od 1919 roku był dowódcą Sił Zbrojnych Południa Rosji, pokonany przez Armię Czerwoną. W kwietniu 1920 roku zrzekł się dowództwa na rzecz P.N. Wrangla i uciekł do Francji.

Przebieg wydarzeń był równie skomplikowany jak *ordre de bataille*. Ale z perspektywy bolszewików można wyróżnić dwie fazy, z których każda odznaczała się odrębnymi priorytetami. Podczas fazy pierwszej, która trwała przez cały rok 1918 i 1919, „biali" nacierali na Rosję sowiecką ze wszystkich stron – generał Judenicz od zachodu w Estonii, admirał Kołczak od wschodu na Syberii, generał Denikin od południa na Ukrainie.
Bolszewicy rozpaczliwie walczyli o utrzymanie centralnych terenów wokół Moskwy i o powstrzymanie po kolei każdego z nacierających wojsk. W fazie drugiej, która rozpoczęła się zimą na przełomie lat 1919 i 1920, Armia Czerwona przeszła do ofensywy, najpierw po kolei ścigając wycofujące się oddziały „białych", a potem po kolei zgniatając opór poszczególnych republik narodowych.

Moment krytyczny nadszedł w listopadzie 1919 roku, kiedy Denikin dotarł do Tuły, zaledwie 150 kilometrów na południe od Moskwy, a Polacy stanęli niewiele dalej, na zachód od Smoleńska. Jedno zgrane posunięcie mogło oznaczać kres bolszewickiego reżimu. Ale emisariusze Piłsudskiego nie uzyskali zadowalającej odpowiedzi co do stanowiska Denikina w sprawie niepodległości Polski. Wobec tego Polacy zatrzymali się i rozpoczęli negocjacje z Leninem. Denikin się wahał, co przyniosło fatalne skutki: jego oddziały zmiotła kawaleria „czerwonych", jeszcze rozgrzana niedawnym zwycięstwem po oblężeniu Carycyna. W swoich pamiętnikach Denikin przypisał winę za ostateczne zwycięstwo bolszewików Piłsudskiemu. [Davies, s. 988]

Na północy w tym okresie [lipiec 1918 rok] uformowała się Ochotnicza Armia pod dowództwem A.I. Denikina, Ł.G. Korniłowa, M.W. Aleksiejewa. 25 grudnia 1917 roku uznany jest dniem utworzenia białej gwardii. W styczniu 1918 roku armia liczyła do dwóch tysięcy żołnierzy. Pod koniec lutego Ochotnicza Armia pod naciskiem sowieckich wojsk oddała Rostow nad Donem, gdzie przebywała ona od stycznia i skierowała się na Kubań. Jednak główna masa kubańskiego kozactwa nie poparła Ochotniczej Armii. Próba zajęcia przez Ochotniczą Armię centrum Kubania – miasto Jekaterinodar – nie powiodła się. Generał Korniłow został zabity, a Denikin, który przejął dowodzenie, uciekł zostawiając wojska północnej części obwodu wojsk dońskich. [Ogonowskaja, s. 536]

Po załamaniu się ofensywy generała A.I. Denikina w listopadzie 1919 roku bolszewicy przejęli inicjatywę. W połowie 1919 roku interwencyjne wojska obce rozpoczęły wycofywanie się z Rosji. W końcu tegoż roku rozbity został trzon armii admirała Kołczaka, a następnie generała Denikina.

Wojska interwencyjne: Wojska Wrangla i Denikina w 1919 roku od Morza Azowskiego opanowały wybrzeże, Denikin w 1919 roku opanował południowo-wschodnią Ukrainę i doszedł pod Carycyn, a następnie Wrangel doszedł do Dniepru w 1920 roku. [z mapy 132]

*

baron Piotr N. Wrangel

Wrangel Piotr Nikołajewicz, baron, żył w latach1878—1928, generał rosyjski; w czasie wojny domowej w Rosji w latach 1918—1919 był dowódcą korpusu, po klęsce A. Denikina od kwietnia 1920 roku został głównodowodzącym armią białogwardyjską na południu Rosji; po rozbiciu jego wojsk na Krymie (październik 1920 roku) przez Armię Czerwoną, przebywał na emigracji.

generał Nikołaj N. Judenicz

Judenicz Nikołaj Nikołajewicz, żył w latach 1862—1933, generał rosyjski; jeden z dowódców białej gwardii w wojnie domowej; w 1918 roku dowódca formowanego w Estonii Północno-Zachodniego Korpusu Ochotniczego, w 1919 roku dwukrotnie bezskutecznie nacierał na Piotrograd; od 1920 roku przebywał na emigracji.

Wojna domowa w Rosji lat 1917—1922, okres walk wewnętrznych w Rosji: Z Estonii na Piotrograd ruszył korpus generała N.N. Judenicza, który po kilku miesiącach walk wycofał się do punku wyjścia (styczeń 1920 roku).

Piotrogrodu nie oddamy

Wojska interwencyjne: Anglicy i Niemcy od Bałtyku zaatakowali i wyzwolili Estonię, Łotwę i Litwę w 1919 roku; utworzyli ośrodki kontrrewolucyjne w Tallinie i Rydze. W 1919 roku Judenicz zdobył miasto Narwa w Estonii.

[z mapy 132]

*

Józef Piłsudski

Józef Piłsudski – marszałek Polski – 1920 rok

Wojna polsko-sowiecka z lat 1919—1920 pociągnęła za sobą konsekwencje dla całej Europy. Wbrew bolszewickiej wersji wydarzeń, nie została zorganizowana przez Ententę, nie była elementem interwencji państw sprzymierzonych w Rosji i nie zaczęła się od szturmu Piłsudskiego na Kijów w kwietniu 1920 roku. Oczywiście, istniał spór terytorialny. Ale główne źródło konfliktu tkwiło w ogłoszonym przez bolszewików zamiarze powiązania ich rewolucji w Rosji ze spodziewaną rewolucją w Niemczech, a więc i przemarszu przez Polskę. Taki kurs był wyraźnie widoczny we wczesnej ideologii bolszewickiej i stanowił kolejny niezbędny krok, jeśli eksperyment sowiecki w Rosji miał zostać dopasowany do wymogów marksistowskiej doktryny.

Bolszewicy po raz pierwszy pomyśleli o przejściu „czerwonym mostem“ do Niemiec zimą na przełomie lat 1918 i 1919. Wydali wtedy „zachodniej armii” czerwonych rozkaz spenetrowania polskiego pogranicza. Potrzeby wojny domowej były jednak tak ogromne, że konieczny do sformowania oddziałów uderzeniowych milion żołnierzy udało się zebrać dopiero po upływie roku. Trocki zawsze wykazywał ostrożność, mimo publicznych oświadczeń na temat „dziecinnej choroby lewicowości” to Lenin został entuzjastycznym zwolennikiem wojny rewolucyjnej.

Regularna walka między Polakami i Sowietami zaczęła się, niemal przypadkiem, w lutym 1919 roku i trwała przez 20 miesięcy. Rozpoczęła się, kiedy armia niemiecka opuściła interwencyjny rejon *Ober-Ost*. Siły polskie i sowieckie wessała z obu stron powstała w ten sposób próżnia. Wstępne starcie nastąpiło na Białorusi 14 lutego o szóstej rano, kiedy patrol polskiej kawalerii zakłócił śniadanie w bolszewickim obozowisku. Piłsudski miał w tym czasie nadzieję, że uda mu się zorganizować federację, w której skład wchodziłyby wszystkie przygraniczne republiki – od Finlandii po Gruzję. Plany te raz za razem udaremniał spór Polski z Litwą. Ale w sierpniu 1919 roku Piłsudski zdążył już zająć Wilno i Mińsk i stanąć na historycznej granicy Polski. Kusiła go możliwość udzielenia pomocy Denikinowi, ale ostatecznie rozpoczął negocjacje z bolszewikami.

Z punktu widzenia Polaków problem polegał na rozbieżności między sloganami bolszewików a ich czynami. Przez cały czas, kiedy Lenin wygłaszał ekstrawaganckie przemówienia o pokoju z Polską, rosły oddziały szturmowe Armii Czerwonej nad Berezyną.

Wobec tego Polacy czekali. W styczniu 1920 roku Piłsudski zorganizował wypad: przekroczył zamarzniętą Dźwinę, aby umocnić niezależność Łotwy. Wtedy otrzymał wiadomość, której się najbardziej obawiał: dowództwo oddziałów sowieckich na polskim froncie objął generał czerwonych, który miał na swoim koncie najwięcej sukcesów – młody Michaił Tuchaczewski (żył w latach 1893—1937), zwycięzca z Syberii i teoretyk wojny rewolucyjnej. Przekonany, że teraz rozpocznie się długo odkładana ofensywa bolszewicka, Piłsudski pospiesznie zmontował spóźnione przymierze z jednym z ukraińskich ugrupowań i uderzył na bolszewików w ich najsłabszym punkcie: od południa. Polacy i Ukraińcy wkroczyli do Kijowa, gdzie ich powitano jako wyzwolicieli. Tuchaczewskiemu przeszkodzono w przygotowaniach. Na Zachodzie ludzie, którzy nie znali się ani na polityce, ani na geografii, ochoczo podjęli bolszewicki okrzyk „Ręce precz od Rosji!”

Kampania roku 1920 nie była przygraniczną potyczką. Była potężną próbą sił w otwartym boju […] Niemal milion żołnierzy po każdej z walczących stron przemierzył odległość prawie 1500 kilometrów, tam i z powrotem, w ciągu pół roku. W maju i czerwcu czerwona kawaleria przepędziła Polaków z Ukrainy. Jej dowódca chełpił się, że „nim minie lato, przemknie ze stukotem kopyt ulicami Paryża". Czwartego lipca Tuchaczewski ostatecznie rozpoczął ofensywę słowami: „Na zachód! Droga do pożogi świata wiedzie przez martwe ciało Białej Polski!" Tempo marszu jego oddziałów było imponujące. W połowie sierpnia kawaleria Tuchaczewskiego dotarła do zakola Wisły w pobliżu Torunia, zaledwie o pięć dni marszu od Berlina.

„Cud nad Wisłą" zdarzył się w nocy z 15 na 16 sierpnia. Piłsudski przygotował w tajemnicy kontratak z południowej flanki. Tuchaczewskiemu nie udało się osłonić własnych długich linii łączności. Kiedy Piłsudski uderzył, pięć armii sowieckich poszło w rozsypkę. Trzy z nich zostały starte na proch; pozostałe szukały schronienia w Prusach Wschodnich. Klęska była druzgocąca. 31 sierpnia na południu, w okręgu zamojskim, czerwona kawaleria ostatecznie trafiła na godnego siebie przeciwnika. W ostatniej wielkiej bitwie kawaleryjskiej w dziejach Europy 20 tysięcy jeźdźców atakowało i kontratakowało w pełnej formacji, dopóki polscy ułani nie odnieśli zwycięstwa. Armia Czerwona przegrała swoją pierwszą wojnę. Lenin wystąpił o pokój. Rozejm podpisano 10 października, traktat pokojowy w Rydze – 18 marca 1921 roku.

Nie zawsze w pełni dostrzegano znaczenie zwycięstwa Polaków w szerszej perspektywie. Niepodległość Polski została zabezpieczona; a wraz z nią – uchwały traktatu wersalskiego. Ambasador Wielkiej Brytanii w Berlinie, który obserwował część działań wojennych w pobliżu Warszawy ze swojego rolls-royce'a coupé, podsumował swoje wrażenia w tonie godnym Gibbona:

> Gdyby Karol Młot nie powstrzymał ataku saracenów pod Tours (…) Koranu nauczano by dziś w szkołach w Oksfordzie (…) Gdyby Piłsudskiemu i Weygandowi nie udało się powstrzymać triumfalnego pochodu Armii Czerwonej w bitwie pod Warszawą, nie tylko chrześcijaństwo musiałoby doświadczyć niebezpiecznego odwrotu, ale na niebezpieczeństwo zostałoby wystawione już samo istnienie zachodniej cywilizacji. [Lord D'Abernon]

Ale bolszewicy byli pod równie silnym wrażeniem. Klęska z roku 1920 położyła kres ich nadziejom na połączenie się z rewolucyjnymi Niemcami. Byli zmuszeni zrezygnować z internacjonalizmu. Rosja sowiecka nie miała innego wyboru, jak tylko przekształcić się w bazę tego, co Stalin miał wkrótce określić mianem „socjalizmu w jednym kraju". Lenin szybko zrezygnował ze swojego lewicowego zapału. Ideę wojennego komunizmu zarzucono. W tym samym tygodniu marca 1921 roku, w którym został podpisany pokój z Polską, Lenin wprowadził swój taktyczny kompromis z kapitalizmem: nową politykę ekonomiczną, czyli NEP. [Davies, s. 992-995]

Stalin. Najniebezpieczniejszy moment przeżył w Polsce, w sierpniu 1920 roku jako dowódca polityczny frontu południowo-zachodniego: zlekceważył rozkaz połączenia się z Tuchaczewskim i trybunał partyjny obciążył go odpowiedzialnością za wynikłą z tego klęskę. Jak zwykle, nie dał się złapać, ale nigdy tego nie zapomniał. (Siedemnaście lat później uzasadnienie wyroku śmierci na Tuchaczewskiego i cztery inne osoby związane z wypadkami 1920 roku podpisało trzech generałów, którzy służyli na południowo-zachodnim froncie Stalina). [Davies, s. 1019]

plakat propagandy bolszewickiej z 1920 roku:
„Oto czym kończą się pańskie pomysły",
„Niech żyje sowiecka Polska"

plakat polski z 1920 roku

Lew Dawidowicz Trocki

przemówienie wygłoszone na VI Ogólnorosyjskim Zjeździe Rad Delegatów Robotniczych, Żołnierskich i Chłopskich
z okazji pierwszej rocznicy rewolucji październikowej
9 listopada 1919 roku
Po raz pierwszy opublikowane: "Prawda" Nr 251

Tłumaczenie z rosyjskiego: Cezary

Towarzysze! Niech mi będzie wolno zacząć od meldunku, który dopiero co nadszedł do nas z Piotrogrodu od tow. Zinowjewa. 7 armia i sąsiednia 15 armia – dwie armie, które prowadzą walkę przeciw białym bandom Judenicza – pomyślnie posuwając się naprzód, wzięły jedyne w istocie miasto, które było punktem oporu Judenicza – Gdow. Jeśli przypomnicie sobie, Towarzysze, że gdzieś tak ze cztery tygodnie temu nasza sytuacja nie tylko wydawała się, ale i była bardzo groźna, to można powiedzieć, że w ciągu ostatniego miesiąca Armia Czerwona na wszystkich frontach osiągnęła duże sukcesy.

Nasze święto, nasz jubileusz, Armia Czerwona uczciła, odbijając wczoraj i dzisiaj Czernihów, Siewsk, no i Gdow.

Na najważniejszym froncie, na południowym, jeszcze nie dokonaliśmy tego co najważniejsze, jeszcze nie skruszyliśmy głównego jądra wojsk Denikina, ale już je mocno naruszyliśmy. Przeciwnik już nie naciera, jeśli nie liczyć odizolowanych ruchów na niewielkich odcinkach frontu, a odwrót Denikina trwa na ogromnym odcinku i prasa angielska i francuska z rzeczywistą i słuszną trwogą pyta, jakie są tego przyczyny? „Co się stało z Denikinem? Czy ktoś rzucił urok na tego zwycięskiego do niedawna Denikina?" – pyta amerykańskie i angielskie radio. Ci panowie czegoś się nauczyli w ciągu ostatnich dwóch lat, oni widzieli, jak Kołczak, który był prawie już koronowany przez wszystkich giełdziarzy i lichwiarzy obu półkul – jak ten Kołczak, który już wyciągał rękę po Moskwę, został odrzucony na wschód, i jak nam wiadomo, ostatnio musiał ewakuować swój sztab z Omska do Irkucka, bliżej do swoich współbraci, giełdziarzy z Tokio i Nowego Jorku.

Sprawy wyglądają dobrze i na północnym wschodzie. W przededniu drugiej rocznicy władzy radzieckiej spadło na nas uderzenie z tej strony, na którą coś przestaliśmy uważać – mówię o armii północno-zachodniej, armii Judenicza, którego tow. Demian Biedny, żartobliwie czy nie, nazwał synem Judasza. Judenicz prawie że nie miał tyłów i przez to był słabszy od dwóch innych pretendentów: Kołczaka i Denikina. Ale miał obfitą pomoc Ententy, był najbliższy, najbardziej dostępny od strony morza, miał oparcie w nowych państwach nadbałtyckich.

Po ofensywie majowej odrzuciliśmy Judenicza – odrzuciliśmy, ale nie dobiliśmy. Po cichu, na terytorium Estonii, przy wsparciu przede wszystkim Anglii, odbudował on swoje siły i znów rozpoczął ofensywę.

Sytuacja była w najwyższym stopniu napięta, byliśmy zajęci Denikinem, nawet byliśmy zmuszeni osłabić 7 armię piotrogrodzką, żeby ochraniać szlaki na Tułę i Moskwę. Akurat w tej chwili, kiedy na południu sprawy zaczęły się poprawiać i bezpośrednie zagrożenie dla Tuły i Moskwy minęła, zaczęła się ofensywa z Jamburga na Piotrogród. Sprawa wyglądała tak, że z Piotrogrodem wiązali wszystkie nadzieje, apetyty i żądze wszyscy nasi wrogowie, jakby od tego zależał los Władzy Radzieckiej. A wcale tak nie było i teraz, gdy zagrożenie dla Piotrogrodu też minęło, możemy z całą pewnością powiedzieć, że nawet gdybyśmy na pewien czas oddali Piotrogród, to oczywiście byśmy nie zginęli. Ale klasy burżuazyjne wszystkich krajów, które walczyły przeciw nam w ciągu dwóch lat i z niecierpliwością oczekiwały naszego upadku, gdy wydawało im się, że dostaną Piotrogród w swoje ręce, powiedziały sobie: to początek końca Władzy Radzieckiej, bo z Piotrogrodu już niedaleka droga do Moskwy. One tak się przywiązały do ofensywy na Piotrogród, tak mocno przywiązywały do tej ofensywy uwagę całego świata, że nasz sukces był dla nich prawdziwą katastrofą.

Mam pod ręką interesujące i pouczające świadectwa prasy burżuazyjnej, głównie skandynawskiej, i z tych świadectw widać, jak starannie przygotowywano i pod względem materialnym, i ideowym – jeśli słowa kłamstwa, szczucia i potwarzy można nazwać ideami – jak starannie przygotowywano ostatnią ofensywę Judenicza. Fińska gazeta burżuazyjna w numerze z 15 października opowiada o tym, jak długo i starannie trwały przygotowania, jak wielka była pewność siebie. Oni zmobilizowali wszystko, co mogli zmobilizować: oddziały estońskie i ingermanlandzkie, flotę angielską, armię Judenicza, wzmocniwszy ją doborowym batalionem najjaśniejszego księcia Lievena (jak sam o sobie mówi w rozkazach), a także i oddziały wycofane z frontu archangielskiego. To wszystko były doborowe oddziały, w wielu z nich każdą drużyną dowodził oficer, to jest jeden oficer przypadał na 7-8 żołnierzy, i jeśli żołnierz zrobił choćby krok w tył, to oficer natychmiast, na miejscu go zabijał.

Przewaga, jaką w walce przeciw nam miały wojska burżuazyjnej kontr-rewolucji, polegała na tym, że były one doskonale zaopatrzone we wszystko co potrzebne i rozumie się, że miały z technicznego punktu widzenia większe możliwości od nas. Kto przywiózł te legiony spod Archangielska? Oczywiście flota angielska. Judenicz miał czołgi. Kto przywiózł te czołgi? Anglia. Kto kierował tymi czołgami? Wykwalifikowani angielscy specjaliści wojskowości. Kto ostrzeliwał z ciężkich dział Czerwoną Górkę? Angielskie pancerniki, uzbrojone w 15-calową artylerię – ostatni krzyk mody w morskiej artylerii, wprowadzony dopiero w 1916 roku Nasi marynarze bronili Czerwonej Górki pod gradem tych strasznych pocisków. Mam pod ręką meldunki radiowe o tym, że zdobędą Czerwoną Górkę dziś czy jutro, a także o tym, że Kronsztad zdobyli po ostrzale z angielskich pancerników. Myśleli, że nasi marynarze nie wytrzymają ostrzału 15-calowej artylerii, ale nasi marynarze wytrzymali, i Czerwoną Górkę, i Kronsztad trzymamy w swoich rękach mocniej niż kiedykolwiek.

Powtarzam, oni się przygotowywali do tej ofensywy, oni na nią czekali, byli żądni tego decydującego momentu. W pierwszych dniach października, jeszcze przed ofensywą Judenicza na Jamburg, jedna z gazet burżuazyjnych pisała, że lada dzień nastąpi ofensywa Judenicza na Piotrogród, która będzie decydująca – wtedy ta gazeta do nas nie doszła, otrzymaliśmy ją z opóźnieniem. Rozumie się, angielska gazeta wydała tajemnicę wojskową, ale tak nie mogli się doczekać zapowiedzi obalenia Władzy Radzieckiej, że zrobili to nawet z naruszeniem swych własnych interesów wojskowych. Angielscy imperialiści typu Churchilla za bardzo związali swe losy z losami interwencji, na Churchilla naciska miotająca się w rozpaczy burżuazja, mówiąc: „wydałeś na ofensywy rosyjskiej burżuazji przeszło dwa miliardy franków i te wydatki niczego nie dały, oprócz umocnienia potęgi wojskowej rosyjskiej Armii Czerwonej". On, Churchill, odpowiadał: „poczekajcie jeszcze tydzień-dwa-trzy, a generał Judenicz zrobi to, czego nie zrobił Kołczak, który nas okłamał, i czego nie doprowadził do końca Denikin, Judenicz zdobędzie Piotrogród i tam, w Piotrogrodzie po pierwsze zacznie formować potężną armię do ofensywy w głąb Rosji" O tym planie pisała szwedzka gazeta przed rozpoczęciem ofensywy: decydujące krótkie uderzenie na Piotrogród, zdobycie go, zapewnienie bazy, formowanie armii, a potem ofensywa z Piotrogrodu na Moskwę. Wszystko zostało starannie przygotowane.

Co prawda Anglia chciała, żeby ofensywę prowadzić jednocześnie z dwóch stron – ze strony Estonii i ze strony Finlandii. I przez cały październik cała prasa angielska podjudzała Finlandię. Na przykład angielska gazeta „The Times" pisała w swym wstępniaku o tym, że Finlandia ma „moralny obowiązek" uczestnictwa w tej zbójeckiej napaści, o tym że to podniesie jej autorytet międzynarodowy.

Potężna Anglia, która ma w rękach kij i marchewkę, zastosowała całą potęgę materialnych gróźb i obietnic w tym celu, żeby wciągnąć Finlandię do tej awantury, do pomocy Judeniczowi. Finlandia wahała się i lawirowała przez cały ten czas, nie zdecydowała się do tej pory, co robić, a rozwiązanie zagadki tych wahań znajdziemy w fińskiej prasie burżuazyjnej. Mam bardzo interesujące świadectwo wzrostu i odrodzenia ruchu komunistycznego w Finlandii. Oto co pisze gazeta „Kariala": „Do niedawna gazety bolszewickie kolportowano u nas w podziemiu, wydawnictwa przychodziły z Piotrogrodu, ale w ostatnich miesiącach nasza prasa robotnicza przybrała czysto bolszewicki ton. Jest cały szereg legalnych wydawnictw, które szczerze i otwarcie grożą rewolucją w razie ofensywy na Rosję Radziecką".

To jest, Towarzysze, najważniejsza okoliczność, która wiązała fińskiej burżuazji ręce i nogi. Co prawda czytaliśmy radiotelegramy o tym, że sprawa jest przesądzona i że generał Mannerheim już jedzie z Europy – a potem znowu przerwa. Generał Mannerheim się rozmyślił, fińska pogoda źle wpływa na jego podagrę, więc zostanie w Paryżu. I do tej pory tam przebywa. A to, co dał z siebie piotrogrodzki proletariat i dała armia w tych krytycznych dniach, pozwala nam z pełnym przekonaniem powiedzieć, że nawet gdyby Finlandia włączyła się do ofensywy, utrzymalibyśmy Piotrogród. Teraz po tym, gdy Judenicz został odrzucony, tym bardziej nas nie przestraszy ofensywa wojsk Mannerheima.

Ale rozumie się, że wszyscy jesteśmy głęboko zainteresowani tym, żeby Finlandia na nas nie napadała. Te kroki, które podejmowała dyplomacja radziecka, oczywiście były podyktowane realnymi interesami i realnymi wyobrażeniami, a nie sympatią do fińskiej burżuazji. Nigdy w ten sposób nie zwodziliśmy nikogo – ani przyjaciół, ani wrogów. Ale interesy fińskiej burżuazji wymagają – jeśli w ogóle historia przeznaczyła jej istnieć jeszcze przez jakiś czas – żeby kraj, który znajduje się w odległości jednego czy dwóch dni drogi od takiego bardzo ważnego centrum naszej republiki jak Piotrogród – żeby kraj ten nie próbował wsadzać palca między te drzwi, w które ją popycha imperializm angielsko-francuski, bo nawet dla najtępszego wyborskiego mieszczanina jasne jest, że nie możemy żyć latami pod stałym zagrożeniem, że generał Mannerheim czy ktoś inny może zapragnąć odebrać nam Piotrogród.

Ponieważ Finlandia jest samodzielna – a my otwarcie i uczciwie bez żadnego, ale uznaliśmy jej samodzielność – to za tę samodzielność, za jej istnienie jako państwa, ponosi bezpośrednią odpowiedzialność będąca teraz u władzy fińska burżuazja. I my, licząc się z tym, że historia Finlandii idzie swoją drogą, robimy wszystko co do nas należy w naszym kraju, a fiński proletariat nie żąda i nie zażąda od nas interwencji zbrojnej, bo rozumie, że taka interwencja w obecnych czasach tylko wyrządziłaby szkodę sprawie fińskiej rewolucji. Oto czym wyjaśnić możliwość pokojowych stosunków między nami a Finlandią. Ale z drugiej strony powtarzamy, że miasto, w którym są dziesiątki tysięcy robotników i robotnic, które choć osłabione i wykrwawione, jednak pozostaje jak dawniej najwybitniejszym ogniskiem rewolucyjnej energii – to miasto nie może żyć pod Damoklesowym mieczem ofensywy ze strony Finlandii i gdyby szala przechyliła się na stronę interwencji fińskiej burżuazji – czego nie chcemy – to tym razem powiedzielibyśmy sobie, że sprawę trzeba doprowadzić do końca.

Tak więc Judenicz został wyparty ze swojego Gdowa, a już był w ogródku, już witał się z gąską... Minister w rządzie Judenicza, piotrogrodzki adwokat Margulies, minister aprowizacji i żywności byłego „państwa gdowskiego", przygotował w Finlandii wszystko dla zdobycia Piotrogrodu ze stearynowymi świeczkami włącznie. Oni tam się targowali z fińskimi dostawcami, występując jako instytucje rządowe. Wydawało się, że sprawa jest już przesądzona. I trzeba powiedzieć, że jakieś szanse ci panowie mieli. Nasza armia cofnęła się na Wzgórza Pułkowskie, o dzień drogi od Piotrogrodu. Ze Wzgórz Pułkowskich miasto widać jak na dłoni w dzień i w nocy, bo całe jest oświetlone – nawet teraz, przy brakach w oświetleniu, jest to przepiękny widok. Do Dziecięcej Wsi, która wcześniej nazywała się Carską Wsią i samą swoją nazwą przyciągała całą międzynarodową burżuazję, bo każdy drobnomieszczanin, każdy sklepikarz z Paryża wiedział, że Carska Wieś to letnia rezydencja cara tuż pod Piotrogrodem – do tej Carskiej Wsi wkroczyli Judenicz i Rodzianko! Cóż za zwycięstwo! Mówią, że kiedy dwudziestego Rodzianko przybył do Carskiej Wsi i zaproponowano mu, by spojrzał przez lornetkę na Piotrogród, to odpowiedział: „Nie trzeba, jutro czy pojutrze będziemy spacerować po alei Newskiej i zobaczymy bez lornetki". Teraz, Towarzysze, potrzebowałby chyba bardzo silnych szkieł.

Czym wyjaśnić to, że się cofaliśmy? Całym szeregiem przyczyn. Wojna, Towarzysze – to jasne dla nas wszystkich, którzy popatrzyli na nią z bliska (a któż z nas nie widział jej teraz z bliska) – wojna jest nie tyle procesem materialnym, ile psychicznym. Pod tym względem sytuacja naszej 7 armii stała się skrajnie niekorzystna. Tyły Judenicza były w Estonii i w Finlandii, a główną jego bazą były Wyspy Brytyjskie. Z Finlandią i z Estonią nie prowadzimy wojny, tylko rokowania. Estonia wyglądała na bardzo zainteresowaną tymi rokowaniami pokojowymi z nami. Kto kogo tam oszukiwał, czy one wspólnie i świadomie usiłowały oszukać Rosję, żeby zapewnić sukces ofensywy Judenicza, w tym na razie nie można się zorientować, dlatego że w drobnomieszczańskiej polityce estońskich władców strasznie trudno zrozumieć, gdzie oni są oszukiwani, a gdzie sami oszukują.

Ale fakty są takie, że te rozmowy, których pozytywnemu znaczeniu nikt z nas nie może zaprzeczyć, bo wywierają swój wpływ na ludność estońską, pokazując jej w praktyce, że nie chcemy używać przemocy przeciw Estonii – te rokowania jednak żołnierze naszej 7 armii przyjmowali tak, że sprawa jest skończona. Jedni mówili, że trzeba ich przerzucić na front południowy, inni po prostu odpoczywali. Uwaga żołnierzy została stępiona, oni nie myśleli, że zagraża im jakaś ofensywa.

Wspomniałem już, że z 7 armii zabraliśmy cały szereg komisarzy i robotników na front południowy. I to ten stan armii, wyczekującej, ospałej, odprężonej, stojącej na granicach z Estonią i z Finlandią, z którymi nie wojujemy – spowodował jej kruchość i dał Judeniczowi możność wykorzystania sytuacji i zastosowania z dużymi sukcesami nowej broni mechanicznej – czołgów. I tu znów czołgi nie są straszne same przez się. Czołgi koniec końców strzelają z dział i karabinów maszynowych i w polu ich znaczenie jest niewielkie, ale sam ich kształt, sposób poruszania się i sława, jaką są otoczone – wywarły na początku silne wrażenie na naszych żołnierzach, wywołując nierzadko prawdziwą panikę. Nowy środek techniczny – czołgi, zdolne dowództwo, oficer dowodzący każdą drużyną, szczególnie w najlepszych oddziałach uderzeniowych, w batalionach najjaśniejszego księcia Lievena, a wszystko to przy wyczekującym odprężeniu u nas, oto ogólne przesłanki ofensywy, która kontr-rewolucji dała podstawę do twierdzeń, że wkroczy do Piotrogrodu nie później niż na przełomie października i listopada. Jednak oni nie uwzględnili tego czynnika moralnego, którym dysponuje nasza armia, w osobie przodujących robotników, w osobie komunistów – naszej wielkiej zdolności mobilizacji ducha armii, podniesienia i natężenia jej woli w krótkim czasie.

Takiej zdolności nie ma – to możemy powiedzieć z całą pewnością – ani jedna armia w świecie. Mamy wiele niedostatków i luk, które staramy się usuwać. Teraz skonstruowaliśmy nawet czołgi, które działały przeciw Judeniczowi i to działały z dużym sukcesem. To wywarło ogromne wrażenie na naszej Armii Czerwonej. Nasi czerwonoarmiści z radością mówili: „Teraz i my mamy swoje Tańki”. *) Ale mimo wszystko popełniamy bardzo dużo błędów technicznych i są takie wypadki, kiedy to tu, to tam musimy te luki zatykać wiechciem. Ale za to mamy nasz niezastąpiony, pewny, nie dający się oszukać aparat proletariuszy – komunistów. Naszych komunistów – dowódców i komisarzy – nie mogą Judeniczowi zastąpić ci oficerowie, których jest tak dużo w głównych jego oddziałach. Oni oczywiście są zdolni do bohaterstwa. Niemało zostało wybitych tych oficerów Judenicza w krwawych bojach – ale mimo wszystko to są przedstawiciele drobnomieszczańskiej inteligencji: oni są zdolni do porywu, łatwo dostają skrzydeł przy sukcesie, ale już po pierwszym niepowodzeniu upadają na duchu. Całkiem inna sprawa jest z moskiewskimi i piotrogrodzkimi proletariuszami: im więcej ich los bije po głowie, tym mocniejsi się stają.

Teraz doświadczyliśmy tego znów. Za każdym razem, kiedy takie doświadczenie spada na nas, znów i znów przekonujemy się o sile proletariatu. Popatrzcie na Piotrogród. Iluż wyprowadziliśmy robotników z Piotrogrodu, iluż ich zginęło na wszystkich frontach, ale mimo to Piter [Piotrogród] wystawił w godzinie niebezpieczeństwa tysiące nowych, którzy nie dali się pokonać. Zadanie obrony Piotrogrodu rozdzieliliśmy na dwie części: przeciwnik znajdował się na Wzgórzach Pułkowskich, tam walczyła armia polowa, oderwawszy się od nieprzyjaciela stała się niezdolna do walki i trzeba ją było wzmocnić, przegrupować, zahartować. Ale z drugiej strony na wypadek, gdyby armia polowa jednak oddała swoje pozycje i Judenicz wdarłby się do Piotrogrodu, postanowiliśmy całe miasto zamienić w twierdzę, gdzie o każdą dzielnicę, o każdy kwartał trzeba by było walczyć. Piotrogrodzkich robotników podzieliliśmy na dwie grupy. Jedni zostali skierowani na front, by odbudować oddziały 7 armii, a innym polecono: umacniajcie miasto, kopcie okopy, twórzcie drużyny, zbierajcie grenadierów, obsługę karabinów maszynowych, twórzcie oddziały, znajdujcie odpowiednie domy, róbcie tam posterunki, zajmujcie bramy, zaopatrujcie robotników i robotnice w broń i granaty, niech powitają wroga jak należy, gdyby na parę godzin się wdarł. W ciągu kilku dni wyznaczyliśmy dzielnice, podzieliliśmy dzielnice na odcinki, zorganizowaliśmy i rozdzieliliśmy drużyny, dokonaliśmy niezbędnych umocnień – i gdyby białym udało się wedrzeć do Piotrogrodu, to musieliby wbijać zęby w każdy kwartał, w każdy sektor, w każdą dzielnicę. Gdyby armia polowa cofnęła się, to jeszcze nie oznaczałoby oddania Piotrogrodu. To znaczyłoby tylko, że walka przenosi się na ulice miasta i na ulicach Piotrogrodu – nie wątpiliśmy w to – zniszczylibyśmy armię Judenicza doszczętnie.

Ale do tego nie doszło. Zdobycie Dziecięcej Wsi i Pawłowska było ostatnim sukcesem Judenicza. Dwudziestego pierwszego ofensywa została zatrzymana, dwudziestego drugiego przeszliśmy do kontrofensywy, dwudziestego trzeciego odbiliśmy Dziecięcą Wieś i Pawłowsk, a za kilka dni Czerwoną Wieś. Już odbicie dwóch pierwszych wsi miało decydujące znaczenie.

Wykazało ono, że 7 armia odrodziła się, że pojawiła się w niej sprężystość i zaczepność, że nie ma w niej tej bezwolności, która wyszła na jaw, kiedy nieoczekiwanie została ona odrzucona spod Jamburga i cofała się. Nasze zadanie polegało na tym, żeby osiągnąć przełom w nastroju. Gatczina została zdobyta przez przeciwnika rozpoznawczym nocnym atakiem. Maleńki oddział, może jedna kompania – to jeszcze nie zostało wyjaśnione – wdarł się nocą do parku, otworzył ogień i tym wywołał panikę. Doświadczony w działaniach partyzanckich wróg wykorzystał efekt zaskoczenia. Jedna kompania wywołała bardzo wielkie zamieszanie. Trzeba było za wszelką cenę zmusić nasze oddziały do otrząśnięcia się, trzeba było każdego żołnierza zmusić do zrozumienia, że wróg jest słaby, a my jesteśmy silni, trzeba było pokazać czerwonym białych, trzeba było tchnąć w każdego żołnierza w armii wiarę we własne siły – i to zrobił piotrogrodzki i moskiewski robotnik. Trzeba było pokazać, że czołg to nic więcej jak tylko żelazna skrzynka, w której siedzi kilku ludzi, uzbrojonych w zwyczajną artylerię i karabiny maszynowe, a pomóc mogły nam w tym tylko żywe siły, przybyłe z Moskwy i Piotrogrodu, które samym swoim zjawieniem się dokonały ogromnego dzieła. A kiedy zdobyły dwie – trzy pierwsze wioski, to problem był rozwiązany, dlatego że nas było więcej, uzbrojeni byliśmy całkiem nieźle i chcieliśmy rozgromić wroga.

Przełom osiągnęliśmy. Za kilka dni zaczęliśmy brać przeciwników do niewoli, niektórzy nawet zaczęli przechodzić na naszą stronę – a w dniach naszego odwrotu niczego takiego nie było, właśnie dlatego, że 7 armia cofała się nieprzerwanie. Przełom się dokonał. Ten fakt, Towarzysze, przyszło nam obserwować nieraz na naszych frontach. Nieraz zdarzało się, że ta czy inna nasza armia, zaimprowizowana, to jest utworzona w krótkim czasie mniej czy bardziej „chałupniczo", mało zwarta, jakby traciła swą wartość bojową, traciła panowanie nad sobą – właśnie dlatego, że brakowało jej wprawy, wyćwiczenia, brakowało czasami należytego dowództwa. Ale wystarczyło wcielić do tej armii pewną liczbę mężnych proletariuszy, którzy twardo postanawiali zginąć, a nie cofnąć się – i przełom się dokonywał. To jest ten nowy czynnik wojny, którego nie znały stare armie imperializmu i którego do tej pory nie zrozumiała angielska giełda. Ten nowy nasz własny rewolucyjny „czołg" – moskiewski i piterski proletariusz – dokonuje cudów.

Ten „czołg" pokonuje wszelkie trudności. Trzeba tylko jasno zrozumieć, że niebezpieczeństwo jest wielkie. W tym jest cała istota sprawy. Towarzysze, kiedy front się nam chwieje, wtedy piterski czy moskiewski robotnik czasami mówi: „To nic, dadzą sobie radę, nieraz tam dawali sobie radę..." I nierzadko wychodzi z tego nieszczęście.
Ale kiedy on sam zrozumie, że niebezpieczeństwo jest wielkie, że niebezpieczeństwo jest bezpośrednie, wtedy zawsze znajdzie gdzieś w głębi siebie niezużyte siły i one okazują się za każdym razem większe, niż wszystkie te siły, które on zużył poprzednim razem. I walka pod Piotrogrodem miała dla nas znaczenie podwójne: z jednej strony giełda postawiła na kartę Judenicza wielką stawkę, zobowiązała się, że ta ofensywa będzie mieć decydujący charakter – najpierw Piter, a potem Moskwa. A więc nie oddać Piotrogrodu – to znaczyło uderzyć mocno w europejskie giełdy, znaczyło skompromitować je, ukazać je szerokim masom robotniczym Europy w śmiesznej, żałosnej postaci; z drugiej strony problem Piotrogrodu miał charakter wewnętrznego doświadczenia, wewnętrznej próby. Czy jest jeszcze proch w prochowniach rewolucji rosyjskiej, a szczególnie czy ma go proletariat piotrogrodzki po tym, jak rozrzutnie ten proch zużywaliśmy? Okazało się, że tak, że Piotrogród jest zdolny się obronić.

Fakt, że nie oddaliśmy Piotrogrodu ma ogromne znaczenie dla stosunku proletariatu europejskiego do nas i na odwrót, także dla stosunku burżuazji europejskiej do nas.

Proletariat europejski nie zaczyna swojej rewolucji właśnie dlatego, że burżuazja europejska jest większą siłą od naszej burżuazji. Jest pewien bezwład, skostnienie stosunków klasowych, które przeszkadzają starej klasie robotniczej rozpocząć powstanie przeciw starej potężnej burżuazji. Proletariat Europy zmierza do tego, ale wolniejszą drogą. Jego burżuazja, wykorzystując powolny rozwój rewolucji, walczy z nami przy pomocy wszystkich dział i środków, które tylko jest w stanie uruchomić. Co prawda Anglia nie rzucała na nasze terytorium swoich dywizji, tylko swoje 15-calowe pociski. Dlaczego nie rzucała? – Dlatego że nie mogła. Ale jeśli nie mogła, to tym bardziej nie będzie mogła dalej walczyć przeciw angielskiemu robotnikowi. Londyńscy proletariusze, którzy grozili burżuazji strajkiem powszechnym w razie kontynuowana wojny przeciw Rosji, którzy z ostrożnością, z obawą zapytywali się, czy będą w stanie wzniecić otwartą walkę przeciw angielskiej giełdzie, teraz tej giełdzie powiedzą: „Cóż, wydałaś walkę Piotrogrodowi, Rosji, obiecałaś podpalić Morze Bałtyckie, obiecywałaś, że zdobędziesz czerwony Piotrogród – ale nie zdobyłaś. Piotrogród jak był miastem proletariackim, tak i pozostał".

I im bardziej prasa światowa nakręcała zainteresowanie problemem zdobycia Piotrogrodu, tym silniej, tym okrutniej będzie skompromitowany imperializm światowy w świadomości proletariatu światowego, nie tylko od strony moralnej (tu już dawno nie ma kredytu zaufania), ale i od strony realnej siły wojskowej. A że zainteresowanie problemem losu Piotrogrodu było do najwyższego stopnia nakręcone, widzimy z tejże prasy burżuazyjnej.

Szwedzka gazeta pisze wprost: „Światowy tydzień gorączki piotrogrodzkiej”. Burżuazyjni pismacy pisali, że zdobyć Piotrogród – to znaczy otworzyć nowy rozdział w historii świata. A więc na Wzgórzach Pułkowskich, gdzie walczyliśmy przeciw Judeniczowi, w tych niewielkich stosunkowo armiach, reprezentowane były dwa oddziały dwóch największych sił światowych: z jednej strony – burżuazja światowa, która dała z siebie przeciw nam wszystko, co mogła dać w danym momencie; z drugiej strony – proletariat europejski, który w tym momencie nie mógł dać niczego, oprócz swojej płomiennej sympatii, bo morza, parowce, kable i radio jeszcze nie są w jego rękach. W konsekwencji walka przybrała charakter nie tylko materialny, ale i symboliczny: była to próba sił rewolucji światowej i burżuazji światowej. Zdarzyło się to akurat w przededniu drugiej rocznicy Władzy Radzieckiej. Tak jakby historia postanowiła z okazji naszego święta wypróbować z jednej strony nas, z drugiej światową giełdę, tak pomacać, potrząsnąć obiema stronami: czy mocno stoją na nogach? W walkach pod Piotrogrodem Władza Radziecka wykazała, ze stoi na nogach mocno i niezniszczalnie. Dlatego walki piotrogrodzkie uzyskują ogromne zasadnicze i agitacyjne znaczenie, które odbije się na najbliższych tygodniach i miesiącach.

To nie znaczy, że zadanie zostało rozwiązane – nie, ono jest nie rozwiązane nawet jeszcze na froncie piotrogrodzkim, ono zasadniczo rozwiązane zostało zdaje się tylko na froncie wschodnim. Tam przeciwnik jest rozbity i całe zadanie polega na tym, żeby „połknąć” te nieogarnione przestrzenie aż do Oceanu Spokojnego. Tam trzeba organizować i umacniać Władzę Radziecką, ale to już w dziewięćdziesięciu procentach nie jest zadanie wojskowe. Na południu zadanie wojskowe nie jest rozwiązane. Nie rozwiązane jest jeszcze na północnym zachodzie. Piotrogród jest bezpieczny, to niewątpliwe, wróg został podłamany, jednak nie złamany jeszcze, cofa się, ale jeszcze nie ucieka i w każdym razie jeszcze nie został zgnieciony. To zadanie musimy wykonać, armia Judenicza musi zostać zgnieciona.

Z frontu piotrogrodzkiego muszą zostać najszybciej jak tylko można zluzowane wojska potrzebne do wykonywania innych zadań, przede wszystkim na froncie południowym, gdzie przełom się w pełni dokonał, ale gdzie trzeba skoncentrować w najbliższych tygodniach maksimum sił, maksimum woli i energii twórczej, bo jak pokazał przykład 7 armii, biada nam, kiedy po dużych sukcesach pozwalamy naszej organizacji zamierać, rozpuszczać się, rozchwiać się. Potem musimy przez niewiarygodne wysiłki i wiele zbędnych ofiar odzyskiwać to, co tracimy z braku wytrzymałości. Na szczęście im dalej, tym bardziej doświadczenie nas hartuje i czyni bardziej upartymi i systematycznymi w pracy.

Nie ma żadnej wątpliwości po tym wszystkim, co przeżyliśmy na naszych frontach, że nasze zadanie wojskowe rozwiążemy w pełni zwycięsko. Mamy już, Towarzysze, nasza młoda armia już ma wybitne kadry, bojowników, którym podobnych niewielu znajdziemy w historii świata. Jeśli, Towarzysze, otwarcie mówimy o naszych niedopatrzeniach i lukach, o wypadkach paniki, to liczę, że mamy prawo i obowiązek powiedzieć i o tym bohaterstwie, o tym wybitnym czynie, który obserwowano na froncie piotrogrodzkim. Poczytajcie komunikaty wojsk Denikina, ich informacje w prasie, gdzie mówią o tym, że nasi czerwonoarmiści, nasi kursanci, nasi komuniści biją się, cytuję, „z szaloną namiętnością”. I tak jest. Tam, gdzie na niewielkich odcinkach frontu u wroga na siedmiu żołnierzy przypada jeden oficer, gdzie co trzeci jest uzbrojony w broń automatyczną, gdzie mają czołgi i samochody i gdzie nie marnują amunicji, gdzie strzelają tylko w żywą siłę – tam z naszej strony było mniej wprawy i spotykano niedopatrzenia, ale one z nawiązką były wyrównywane przez entuzjazm i bohaterstwo.

Biali twierdzą, że po naszej stronie jest więcej ofiar, chociaż przyznają, że po ich stronie też jest ich dużo. Czy to prawda, czy nie – sprawdzić trudno. Ale faktem jest, że nasza 7 armia zadała wrogowi nieodwracalny cios. Było wiele ofiar. Widziałem tam w walce młodych robotników i chłopów, moskiewskich i piterskich kursantów. Cóż to za bojownicy! Pułki przybyłe z frontu wschodniego, pułk Łotyszów – cóż to za bohaterowie! Potrafili rzucać się na czołg tylko z rewolwerem. Dowódca jednej z kompanii pułku Łotyszów wskoczył na czołg i krzyknął: „Czołg nasz!” To wszystko są fakty, które Judenicz nazywa faktami bohaterskiego szaleństwa. Wierzę, że przy takiej armii trzeci rok Władzy Radzieckiej będzie rokiem całkowitego zdruzgotania naszych wrogów i ustanowienia twardego pokoju, zabezpieczonego zbrojną ręką proletariatu.

Tak, wierzę, że trzeci rok będzie rokiem pokoju, do którego tak dążymy, który jest nam tak potrzebny. Nie szukamy zwycięstwa dla zwycięstwa, wojujemy dlatego, że wojować nas zmuszają. Chcemy pokojowego budownictwa gospodarczego, rozwoju i rozkwitu kultury. W narzuconej nam wojnie widzimy straszną przeszkodę dla naszych największych i najświętszych zadań. Pierwszy dzień pokoju przyniesie nam demobilizację armii, wróci w nasze szeregi wiele setek tysięcy proletariuszy i chłopów, których Kraj Rad dał do armii dla obrony niezawisłości i wolności robotniczej republiki.

Oni wszyscy wrócą, ale wrócą niezupełnie tacy, jakimi poszli, wrócą odmienieni, na lepsze, a nie na gorsze. To, co tam przeżyli, zostawi w ich duszach głębokie blizny i da ich woli nowe, stalowe zahartowanie. Gdziekolwiek postawić w przyszłości naszych kursantów i czerwonoarmistów – oni swoje zadanie wykonają. Mówimy im: „Rozbijcie wroga Judenicza!" – i oni go biją. Jutro, kiedy rozbijemy Judenicza i Denikina, zawrócicie bojowników na tyły i powiecie im: „wasz wróg – to teraz głód, chłód i zniszczenia w kraju, rozbijcie go!" – i wtedy cała energia, cały entuzjazm i samozaparcie, które oni nagromadzili w Armii Czerwonej – wszystko to pójdzie na służbę pokojowej pracy, dla dobra naszych wygłodzonych robotników, robotnic, matek i dzieci. I staniemy się wtedy rzeczywiście niezwyciężeni, zaleczymy rany naszego kraju, zapewnimy mu pokój, dostatek, swobodny rozwój i nasz wolny kraj stanie w szeregu innych szczęśliwych krajów. [Koniec przemówienia Trockiego].

*) Żołnierski żart językowy. Ten nowy rodzaj broni, wynaleziony przez Anglików i opatrzony angielskim kryptonimem "tank" (dosł. zbiornik, w Polsce dopiero w czasie II wojny światowej przyjęła się nazwa: czołg) Rosjanie przechrzcili na „Tańka" – zdrobnienie od imienia żeńskiego Tatiana. (Przyp. tłum.)

*

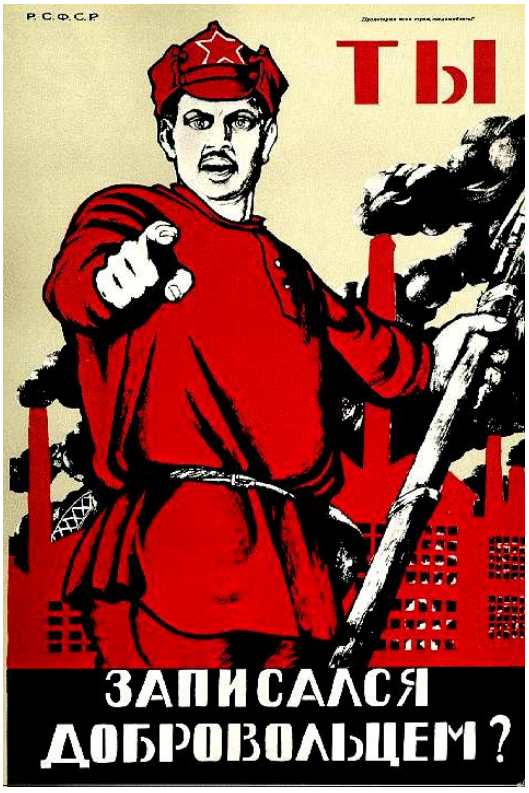

Zapisałeś się na ochotnika?

Sprawa powszechnego poparcia rzadko wchodziła w grę – chyba że bolszewicy mogli się odwołać do patriotycznych uczuć Rosjan wobec obcych „interwentów". W kwietniu 1920 roku, kiedy Polacy pomogli Ukrainie odzyskać Kijów, porzucono wszelkie pozory ideologii. Lenin nawoływał do obrony Świętej Rosji, a Trocki – do zgłaszania się do wojska wszystkich byłych carskich oficerów. Skrajna potrzeba stała się matką skrajnych wynalazków.

O obcej interwencji w Rosji mówi się z pewną przesadą. Z pozoru wyglądało na to, że straszliwa mieszanina outsiderów o złych zamiarach wściubia nos w nieszczęsne sprawy Rosji. Regularna armia niemiecka była pozostałością Wielkiej Wojny na *Ober-Ost* (froncie wschodnim). Ochotnicza armia niemiecka z „Baltikum" wędrowała po Litwie i Łotwie; polskie nieregularne formacje generała Bałachowicza-Bułaka – po Białorusi; regularne oddziały polskie pojawiły się na *Ober-Ost* tuż po wycofaniu się stamtąd Niemców.

Brytyjskie oddziały ekspedycyjne wylądowały w Murmańsku i w Batumi w Gruzji; Francuzi okupowali Odessę; Amerykanie i Japończycy opanowali Władywostok i Daleki Wschód. Sowieckiej propagandzie bardzo łatwo było przemienić tych wszystkich cudzoziemców w spisek złych kapitalistów, wynajętych w celu zniszczenia Rosji. Tymczasem nie było żadnego takiego spisku.

Rządom państw sprzymierzonych chodziło po prostu o to, żeby uratować Imperium Rosyjskie od rozpadu; nie mieli nic wspólnego z obecnością Niemców, a tym bardziej Polaków, którzy otwarcie lekceważyli radę sprzymierzonych, aby się trzymać z daleka. Ekspedycje państw sprzymierzonych miały na celu ochronę zapasów amunicji, które wcześniej wysłano do rosyjskich portów z przeznaczeniem dla Rządu Tymczasowego. Ich sympatie były niewątpliwie po stronie byłych rosyjskich sprzymierzeńców, których obalił bolszewicki zamach stanu i którzy teraz błagali o pomoc. Ale państwa sprzymierzone nigdy nie wysłały ani ludzi, ani pieniędzy na przeprowadzenie jakichkolwiek poważniejszych operacji wojskowych. [A szkoda]. Wycofały się, kiedy dla wszystkich stało się widoczne, że ich obecność pozwala bolszewikom uprawiać na wielką skalę propagandę sukcesu. [Davies, s. 989-990]

[Jakże nikłe przesłanki nie pozwoliły nawet niedawnym sprzymierzonym przeciwko Rosji na obalenie komunizmu w zarodku. Na co mocarstwa liczyły? … że się to później jakoś samo załatwi? … że i z tego mogą wyniknąć dla mocarstw liczące się korzyści?]

Wojska interwencyjne: Anglicy, Francuzi, Amerykanie atakując z Morza Barentsa zajęli Murmańsk, a następnie Archangielsk i utworzyli tu ośrodek kontrrewolucyjny. Miller zajął około 300 kilometrów na południe od Archangielska. Armia Czerwona w kontrofensywie odbiła te tereny i miasta 13 marca 1920 roku. [z mapy 132]

Ukraina

Symon Petlura
(b. 23. 5. 1879, d. 25. 5. 1926)
President of Ukraine and Supreme Commander of the Ukrainian forces; murdered by the Russian agent Schwarzbart in Paris.

Mrs. Olha Petlura and her daughter Lesia

Petlura's Grave
in the Montparnasse Cemetery in Paris

takie były metody… mordowano nawet po kilkudziesięciu latach

Symon Petlura – prezydent Ukrainy i głównodowodzący ukraińskiej armii; zamordowany przez rosyjskiego agenta w Paryżu 25 maja 1926 roku;
na dole: żona Olga i ich córka Lesia

Stepan Bandera
(b. 1. 1. 1909, d. 15. 10. 1959)
Leader of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) from 1940-1943 and from 1945-1959; 1941-1944 interned in a Nazi concentration camp; murdered by a KGB agent in Munich.

Stepan Bandera with his son Andriy and his younger daughter Lesia

Stepan Bandera's Grave in the Waldfriedhof, Munich

takie były metody… mordowano nawet po kilkudziesięciu latach

Stepan Bandera – przewodniczący Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów w latach 1940-1943 i 1945-1959; w latach 1941-1944 był więziony przez Niemców; zamordowany przez agenta KGB w Monachium 15 października 1959 roku;
na dole: Stepan Bandera z synem Andriejem i córką Lesią

Ukraina, Ukrajina. W kwietniu 1920 roku Petlura zawarł z Polską porozumienie dotyczące wspólnej akcji przeciwko ZSRR. 25 kwietnia wojska polskie współdziałające z oddziałami UNR ruszyły do ofensywy i 7 maja zajęły Kijów. Próba przywrócenia władzy Petlury i ustanowienia niepodległej Ukrainy nie powiodła się.

Objęcie władzy przez Dyrektoriat utworzony przez działaczy Ukraińskiej Centralnej Rady; jednocześnie rewolta bolszewików, proklamowanie przez nich w Charkowie Ukraińskiej SRR (6 stycznia 1919 roku) i zajęcie Kijowa przez Armię Czerwoną (luty 1919 roku).
W październiku 1918 roku we wschodniej Galicji Ukraińcy proklamowali Zachodnioukraińską Republikę Ludową, co zapoczątkowało wojnę polsko-ukraińską w latach 1918—1919.

W styczniu 1919 roku Dyrektoriat wypowiedział wojnę Rosji Radzieckiej. Ukraińska Armia Ludowa walczyła z Armią Czerwoną i wojskami generała A.I. Denikina. Wiosną 1919 roku w wyniku ponownej inwazji bolszewickiej władza Dyrektoriatu na Ukrainie upadła.

3 stycznia 1919 roku rząd ZURL podjął decyzję o przystąpieniu do federacji z UNR. ZURL formalnie przestała istnieć na mocy zawieszenia broni podpisanego 1 września 1919 roku między Polską a UNR. W 1918 roku CRU sygnowała pokój z państwami centralnymi (brzeski traktat pokojowy), gwarantujący m.in. uznanie niepodległości Ukrainy. W kwietniu 1918 roku wojsko obwołało popieranego przez Niemcy generała P. Skoropadskiego hetmanem Ukrainy.

takie były metody walki politycznej – i niestety są nadal

Evhen Konovalets
(b. 14. 6. 1891, d. 23. 5. 1938)
Colonel, Commander-in-Chief of the "Sichovi Strilt-si" corps of the Ukrainian Army; founder and head of the Ukrainian Military Organization (UVO) and of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN); murdered by an NKVD agent in Rotterdam.

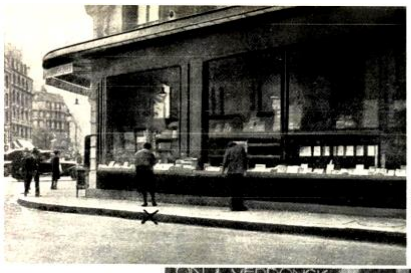

Paris — The corner of Rue Racine and Bd. St. Michel, where Symon Petlura was murdered.

Rotterdam — Koolsingel. The mutilated body of Colonel Evhen Konovalets, who was murdered by a bomb planted by a Russian agent.

Evhen Konovalets and his son Yuriy

Konovalets' Grave
in the Crooswijk Cemetery in Rotterdam

Munich — Kreittmayrstrasse No. 7, the house in which Stepan Bandera lived.

The staircase — on which Stepan Bandera was murdered by a KGB agent.

pułkownik Ewhen Konowalec – komendant „Siczowych Strzelców" – korpusu Ukraińskiej Armii, założyciel i szef Ukraińskiej Wojskowej Organizacji i Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów; zamordowany przez agenta NKWD w Rotterdamie 23 maja 1938 roku

u góry: Paryż, narożnik ulicy Racine i bulwaru St. Michel, gdzie Symon Petlura został zamordowany w 1926 roku;
pośrodku: Rotterdam, Koolsingel – miejsce zamordowania E. Konowalca przez agenta rosyjskiego w 1938 roku;
na dole: Monachium, Kreittmayrstrasse Nr 7, miejsce zamieszkiwania Stepana Bandery i zamordowania go przez agenta KGB w 1959 roku.

Po kapitulacji Niemiec na froncie zachodnim, w listopadzie 1918 roku bolszewicka Rada Komisarzy Ludowych wypowiedziała warunki ustalone traktatem brzeskim, a 6 stycznia 1919 roku proklamowała w Charkowie powstanie Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. W grudniu 1918 roku rządy w UNR po zbiegłym (po klęsce wojennej Niemiec) Skoropadskim przejął Dyrektoriat z W. Wynnyczenko, a następnie S. Petlurą na czele.

*

Armenia

Dnia 31 lipca 1918 roku padła bakińska komuna [Armenia], angielscy interwenci przy pomocy eserów i mieńszewików aresztowali 26 bakińskich komisarzy, którzy zostali rozstrzelani. Pod koniec stycznia 1918 roku armia turecka ponownie zajęła Zachodnią Armenię i wkroczyła na Zakaukazie, zagarniając Batumi i Kars [dziś to jest Gruzja], a w maju Aleksandropol. Jednocześnie wkroczyła armia niemiecka. Kontrrewolucyjne władze weszły w porozumienie z interwentami. 22 kwietnia 1918 roku sejm ogłosił Zakaukazie niezależną demokratyczną republiką, oficjalnie oderwaną od Rosji Radzieckiej. […]

Wojska tureckie wyruszyły z Aleksandropola w kierunku Erewanu. [walki pod Sardanapad, walki na linii Basz – Aparan, bitwa pod Karaklisem] Armia turecka zamierzała zająć Tbilisi. Jednakże po przyjęciu zwierzchnictwa niemieckiego przez mieńszewików gruzińskich Turcy zaniechali opanowania Tbilisi.

Dnia 4 czerwca 1918 roku Turcja zawarła w Batumi oddzielne traktaty z ówczesnymi rządami Gruzji, Azerbejdżanu i Armenii. [Zakrzewska, s. 240-241]

W „Demokratycznej Republice Armenii" 6 grudnia 1918 roku parlament uchwalił ustawę o przyjęciu jako obowiązującego zbioru praw rosyjskiego imperium, ze zmianami wprowadzonymi przez Rząd Tymczasowy. Na początku maja 1919 roku weszła w życie ustawa o ziemstwach, następnie 3 lipca 1919 roku o zarządzie miast carskiej Rosji, wreszcie przyjęto ustawę z 24 lipca 1919 roku o karze śmierci. […]

Po zjawieniu się na Zakaukaziu oddziałów angielsko-francuskich została zorganizowana administracja wojskowa. […] Anglicy byli przeciwni nawet formalnej niepodległości Armenii. Generał Thompson 2 grudnia 1918 roku oficjalnie oświadczył, że Ententa i nowy rząd rosyjski w Ufie (Kołczaka) nie uznają żadnych zmian zaszłych w Rosji, a na Kaukazie zadaniem sojuszniczych państw jest przywrócenie namiestnictwa. […]

Klasycznym przykładem „niezależności" dasznackiej Armenii było podpisane 30 czerwca 1919 roku porozumienie między rządem armeńskim i rządem Stanów Zjednoczonych o warunkach wprowadzenia w życie mandatu.
[Zakrzewska, s. 242-243]

Dasznacy, członkowie ormiańskiej partii narodowej Dasznakcutjun ['sojusz'], założonej w 1890 roku; dążyli do wyzwolenia Ormian spod ucisku tureckiego; po 1917 roku jako przeciwnicy bolszewików rządzili w Armenii; po powstaniu antybolszewickim w 1921 roku zostali rozwiązani; mają organizacje m.in. w USA, Francji, Grecji.

Na podstawie podpisanego 19 sierpnia 1920 roku w Sèvres traktatu pokojowego przez Turcję z aliantami mieńszewicka republika Gruzji i dasznacka republika Armenii miały uzyskać granice z Turcją sprzed 1914 roku.
[Zakrzewska, s. 241]

Armenia, Hajastan. W 1918 roku Armenia proklamowała niepodległość, jednak większa jej część pozostała niemal do końca roku pod okupacją turecką. W 1920 roku arméński rząd wypowiedział Turcji wojnę, pragnąc odzyskać ziemie przyznane Armenii traktatem z Sèvres, nie uznanym przez Turcję, która ponownie rozpoczęła ich okupację. W tym samym roku w Armenii wybuchło powstanie ludowe, kierowane przez bolszewików: G.K. Ordżonikidze, S.M. Kirowa, A.I. Mikojana i wspierane przez Armię Czerwoną.

Armenia, Hajastan. W wyniku powstania wojska tureckie zostały wyparte z Armenii, obalono rząd, proklamując w listopadzie 1920 roku władzę radziecką.

Po wkroczeniu do Armenii 29 listopada 1920 roku Armii Czerwonej przy pomocy miejscowych komunistów ustanowiony tam został ustrój radziecki. [Dawid Marshall Lang – Armenia kolebka cywilizacji, PIW 1975, s. 263]

*

Rok 1919:

Wersalski Traktat Pokojowy, zawarty w 1919 roku na paryskiej konferencji pokojowej po I wojnie światowej między Niemcami a państwami ententy (w tym z Polską); postanowienia: powołanie Ligi Narodów; przekazanie Alzacji i Lotaryngii Francji, Wielkopolski i Pomorza Gdańskiego Polsce; utworzenie Wolnego Miasta Gdańska; decyzja o plebiscytach na Śląsku, Warmii i Mazurach oraz w Szlezwiku; pozbawienie Niemiec wszystkich kolonii; nałożenie na Niemcy reparacji wojennych; ograniczenie ich sił zbrojnych; demilitaryzacja Nadrenii; zakaz Anschlussu Austrii.

Europa w lutym 1919 roku

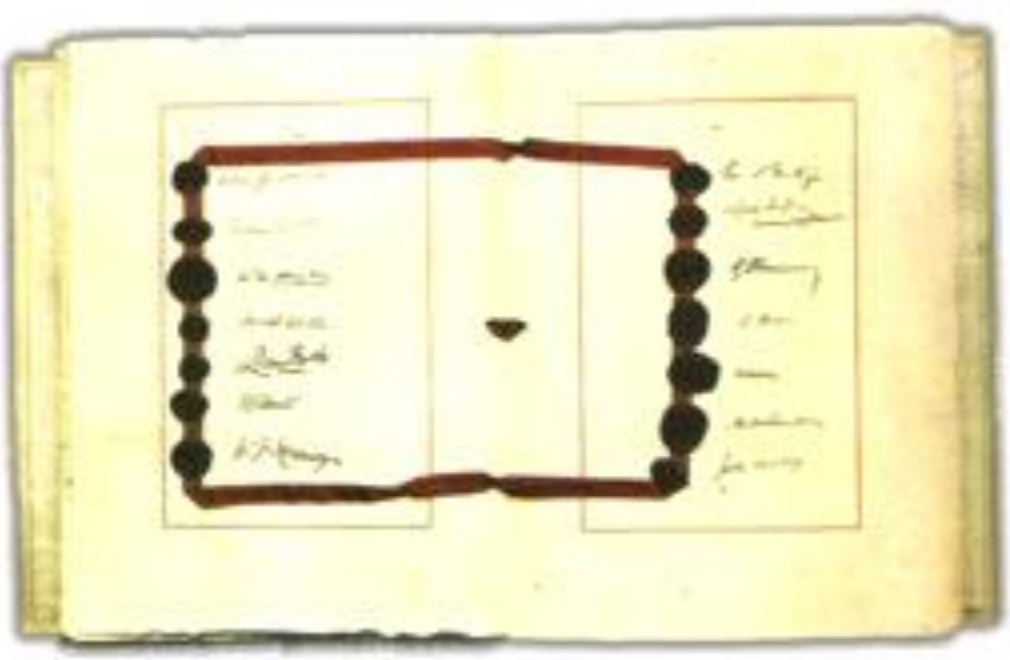

podpisy na Traktacie Wersalskim

Autorzy Traktatu Wersalskiego – od prawej: George David Lloyd – premier Wielkiej Brytanii, Thomas Woodrow Wilson – prezydent Stanów Zjednoczonych, Georges Clemenceau – premier Francji

Istotną przeszkodą hamującą początkowo rozwój szkolnictwa wśród narodów syberyjskich był fakt, że wiele z nich nie miało własnego pisma. Wyjątek stanowili jedynie Buriaci, którzy posługiwali się alfabetem mongolskim, Jakuci, wykorzystujący rosyjski alfabet, i Tatarzy. Po rewolucji październikowej Buriaci i Jakuci przeszli na pisownię z alfabetem łacińskim. Ten sam alfabet wykorzystano w nowo opracowanym piśmie dla Chakasów i Tatarów.

[Komorowski, s. 354]

Tiumeń. W latach 1918—1919 opanowane przez Korpus Czechosłowacki i Białą Gwardię.
Symbirsk. Podczas wojny domowej zajmowany przez Korpus Czechosłowacki (do 1919 roku).
Samara. W latach 1918—1919 zajęta przez Korpus Czechosłowacki i wojska A.W. Kołczaka.
Tomsk, miasto obwodowe w azjatyckiej części. W latach 1918—1919 pod rządami Korpusu Czechosłowackiego i Białej Gwardii.

Wojska interwencyjne: oddziały czechosłowackie w marszu poprzez Kijów w 1919 roku zdobyły Saratow, Samarę, Symbirsk, Kazań, następnie Oms, Tomsk, Krasnojarsk, Irkuck, Czytę i doszły do Władywostoku. [z mapy 132]

Czeczenia, Iczkeria, Najnoch, Czeczenija, Republika Czeczeńska. Podczas wojny domowej w Rosji w latach 1917—1922 czeczeńskie siły narodowe zwalczały zarówno białogwardzistów, dowodzonych przez generała A.I. Denikina, jak również bolszewików, którzy w marcu 1920 roku przejęli kontrolę nad obecną Czeczenią.
Władykaukaz, Dzaudżykau, nazwany w latach 1932—1944 i 1954—1990 Ordżonikidze, miasto w Armenii. W latach 1919—1920 opanowany przez białogwardzistów A.I. Denikina, siedziba antybolszewickiego rządu Tereku i Dagestanu.
Osetia Północna. W 1919 roku przejściowo pod kontrolą oddziałów A.I. Denikina.

Psków, Pskow. W 1919 roku został zajęty przez Armię Czerwoną.

Estonia, Republika Estońska, Eesti Vabariik. Po rewolucji październikowej Estonia na krótki okres uzyskała niepodległość. W 1918 roku została opanowana przez Niemcy, w tym samym jeszcze roku była zajęta przez sowietów. W 1919 roku z pomocą wojsk brytyjskich i fińskich w Estonii obalono władzę sowiecką.

Białoruś, Biełaruś, W styczniu 1919 roku proklamowano powstanie Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej.
Białoruś, Biełaruś. Od 1919 roku w składzie Litewsko-Białoruskiej SRR (Litbieł).

Sacha, Jakucja, Jakutija, Republika Autonomiczna Sacha, Riespublika Sacha, Republika Autonomiczna Jakucji, Riespublika Jakutija, autonomiczna republika w azjatyckiej części. Od 1919 roku - Jakucka Republika Autonomiczna.

Lenin (w drugim rzędzie pośrodku, a po bokach po lewej Stalin, po prawej Kalinin) 1919 rok

Czeczenia, Iczkeria, Najnoch, Czeczenija, Republika Czeczeńska. W maju 1918 roku proklamowano niepodległą Republikę Północnego Kaukazu (od września 1919 roku pod nazwą Emirat Północno-Kaukaski), w skład której weszła także Czeczenia.

Wojska interwencyjne: Francuzi w 1919 roku od Morza Czarnego zaatakowali Odessę. Anglicy i Niemcy w 1918 i 1919 roku od Morza Czarnego zaatakowali Noworosyjsk i Batum w Adżarii.

Estonia niepodległa od 19 maja 1919 roku.

Baszkirska ASRR (na wschód od Tatarskiej ASRR) istniała od 23 marca 1919 roku.

Białoruska SRR istniała od 1 stycznia 1919 roku. [z mapy 132]

Łagry gułagi od 1919 roku tworzone w każdym mieście gubernialnym i wielu powiatowych.

Rok 1918:

plakat z okresu powstania Armii Czerwonej RFSRR

Armia Czerwona, właściwie Robotniczo-Chłopska Armia Czerwona, od 1946 roku Armia Radziecka. W maju 1918 roku wprowadzono powszechny obowiązek służby wojskowej oraz stanowisko komisarza politycznego we wszystkich jednostkach od kompanii w górę, zniesiono ponadto wybieralność dowódców. Od września 1918 roku sprawy wojskowe należały do kompetencji głównodowodzącego siłami zbrojnymi Republiki Radzieckiej, J. Vacetisa. Korpus oficerski liczącej 3 miliony żołnierzy (1920 rok) Armii Czerwonej stanowili byli oficerowie carscy (tzw. wojenspece), którzy w praktyce podlegali decyzjom komisarzy politycznych (politruków).

Dopóki istniały równocześnie dwa kalendarze [gregoriański, zwany starym i juliański, zwany nowym], całą korespondencję międzynarodową trzeba było prowadzić z uwzględnieniem obu. W nagłówkach listów i dokumentów umieszczano podwójne daty: „1/12 marca 1734", „24 października/7 listopada 1917". Lata całe utrzymywały się różne osobliwości. […] Europa zaczęła działać w pełnej synchronii dopiero od czasu, gdy rząd bolszewicki zarzucił stary kalendarz. Nic nie działo się w Rosji między 17 grudnia 1917 i 1 stycznia 1918 (nowego stylu). [Nie było tych dni]. [Davies, str. 301-302]

Turkmeńska ASRR istniała od 1918 roku.

Besarabia od 1918 roku znalazła się pod administracją rumuńską.

Łotwa uzyskała niepodległość od 18 listopada 1918 roku.

Litwa uzyskała niepodległość od 16 lutego 1918 roku.

Austriacy w 1918 roku zdobyli Kamieniec Podolski i zbliżyli się pod Perejasław.

Wojska interwencyjne: w 1918 roku Niemcy zdobyli Psków i zbliżyli się pod Witebsk oraz okrążyli od północy Kijów. [z mapy 132]

I Wojna Światowa trwająca od 1914 roku do 1918 roku, konflikt zbrojny między utworzonymi na początku XX wieku sojuszami polityczno-militarnymi: ententą (główne państwa: Wielka Brytania, Francja, Rosja, później jeszcze Japonia i Włochy), a tzw. państwami centralnymi (Austro-Węgry, Niemcy, początkowo popierane przez Włochy, później przez Bułgarię i Turcję); pretekstem do wybuchu wojny było zamordowanie w Sarajewie 28 czerwca 1914 roku następcy tronu austro-węgierskiego arcyksięcia Franciszka Ferdynanda przez serbskich zamachowców. Wojna trwała 4 lata i 3 miesiące; udział w niej wzięły 33 państwa (29 po stronie ententy); walczyło około 70 milionów żołnierzy (około 10 milionów zabitych, 20 milionów rannych); zakończyła się kapitulacją państw centralnych (wrzesień – listopad 1918 roku) i podpisaniem traktatów pokojowych: z Niemcami (Wersal), Austrią (St.-Germain-en-Laye), Bułgarią (Neuilly-sur-Seine), Węgrami (Trianon), Turcją (Sèvres). W wyniku I wojny światowej, m.in. rozpadła się monarchia austro-węgierska, Niemcy i Austria stały się republikami, powstała Rosja sowiecka i inne państwa, niepodległość odzyskała Polska; dokonano nowego podziału kolonii; w 1919 roku powołano Ligę Narodów.

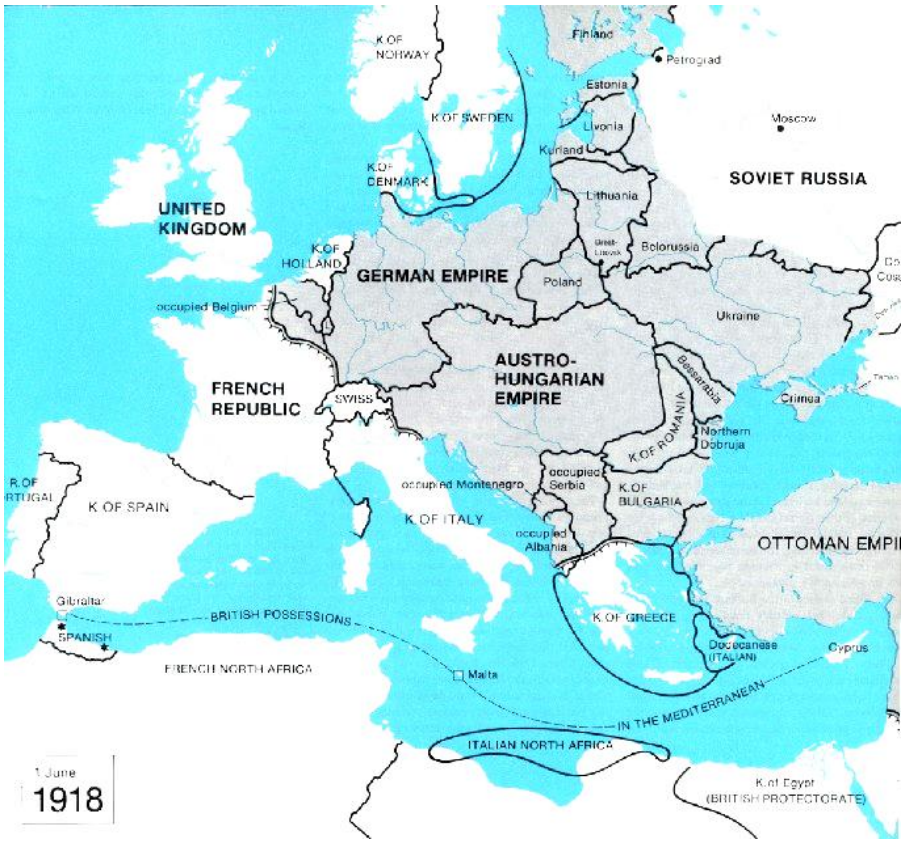

1 czerwca 1918 roku

[5 stycznia 1918 roku] Bolszewicy nie przeszkadzali ogólnokrajowym wyborom do zgromadzenia, które przebiegały tak, jak je zaplanował Rząd Tymczasowy. Wybory odbyły się zgodnie z programem w drugiej połowie listopada; kandydaci bolszewiccy uzyskali 24 procent głosów. W tych jedynych wolnych wyborach w historii Rosji sowieckiej szala zwycięstwa zdecydowanie przechyliła się na korzyść eserowców, którzy zdobyli 40,4%. Ale taki drobiazg nie mógł zniechęcić Lenina. Pozwolił na zebranie się zgromadzenia konstytucyjnego 5 stycznia 1918 roku, po czym po prostu je zamknął. Szóstego stycznia, między trzecią a czwartą rano, przewodniczący zgromadzenia i przywódca eserowców Wiktor Czernow (żył w latach 1873—1952), próbował właśnie doprowadzić do uchwalenia ustawy o zniesieniu własności ziemskiej, kiedy trącił go w ramię pewien marynarz, dowódca bolszewickiej Gwardii Czerwonej. „Otrzymałem rozkaz, aby was poinformować, że wszyscy obecni mają opuścić salę – oświadczył – ponieważ gwardia jest zmęczona". Od tej chwili Rosja była skazana na konflikt, który miał za sobą pociągnąć więcej ofiar niż front wschodni. [Davies, s. 978-979]

Reżim bolszewicki spotykał się z niechęcią wszystkich liczniejszych warstw społeczeństwa rosyjskiego, z warstwą chłopską włącznie; wszystkich ważniejszych ugrupowań politycznego spektrum – od reakcyjnych monarchistów po liberałów; oraz wszystkich narodowości, poza Rosjanami. Ale wybuch wojny domowej – którą sprowokował sam Lenin – dostarczył pretekstu do zawieszenia działalności wszystkich istniejących instytucji i do starcia z powierzchni ziemi wszelkich przejawów opozycji społecznej i politycznej. *Czeka*, czyli „Nadzwyczajna Komisja" rewolucyjnych sił bezpieczeństwa (a zarazem poprzedniczka GPU, NKWD i KGB), została założona [w grudniu 1917 roku] przez polskiego ziemianina Feliksa Dzierżyńskiego (żył w latach 1877—1926); w porównaniu z jego okrucieństwem Robespierre robi wrażenie zwykłego mięczaka. *Czeka* tępiła wszystkich „wrogów klasowych" – prawdziwych i wyimaginowanych – poczynając od byłego cara i jego rodziny, których z rozkazu Lenina zamordowano w Jekaterynburgu w lipcu 1918 roku, a kończąc na niezliczonych tłumach bezimiennych ofiar. Militaryzacja wszystkich gałęzi gospodarki, z sektorami zatrudnienia, transportu i produkcji włącznie, umożliwiła bolszewikom przejęcie kontroli nad wszystkimi przedsiębiorstwami i związkami zawodowymi; mogli też teraz rozstrzeliwać wszystkich dysydentów za „kontrrewolucyjny sabotaż". [Davies, s. 989]

W dniach od 6 do 10 lipca 1918 roku odbył się V Ogólnorosyjski zjazd Sowietów i przyjęcie Konstytucji Rosyjskiej SFRR. W zjeździe uczestniczyło 773 bolszewików, 353 lewicowych eserów, 17 eserów maksymalistów, 4 anarchistów i 1 prawicowy eser. Przewodniczącym komisji konstytucyjnej był J.M. Swierdłow, za podstawę konstytucji przyjęto projekt Stalina. Projekty lewicowych eserów i eserów maksymalistów zostały odrzucone. Pierwsza sowiecka konstytucja zatwierdzała zwycięstwo października 1917 roku. Ustanawiała: Republikę Sowietów, dyktaturę proletariatu; sojusz klasy robotniczej z chłopstwem; upaństwowienie majątku; równouprawnienie narodów; federacja jako forma państwa; szczególne prawa i wolności pracujących. Zasady konstytucji były wprowadzane z bronią w ręku. Wprowadzono zasadę: „kto nie pracuje, ten nie je". Oddzielono cerkiew od państwa. Celem konstytucji było: zlikwidowanie wyzysku człowieka przez człowieka; zlikwidowanie klas w społeczeństwie; ustanowienie socjalistycznej organizacji państwa. Najwyższą władzą w państwie był Ogólnorosyjski zjazd Sowietów, w okresach między zjazdami władzę sprawował WCIK [Ogólnozwiązkowy Centralny Komitet Wykonawczy]. Zjazd ustanowił państwową flagę czerwoną i herb – sierp i młot w promieniach wschodzącego słońca, z napisem: „Proletariusze wszystkich państw łączcie się!". Konstytucja RSFRR nosiła jawnie klasowy charakter; prawa niepracujących zostały ograniczone (prawo wyborcze przysługiwało od 18 roku życia robotnikom, urzędnikom, żołnierzom, kozakom, chłopom, najemnikom; pozbawieni praw wyborczych byli: mnisi i kapłani cerkwi, byli policjanci i żandarmi, członkowie carskiego w Rosji domu Romanowych i inni).

Podczas prac V zjazdu lewicowi eserzy zorganizowali wystąpienie w Moskwie mające na celu anulowanie pokojowego traktatu z Brześcia, wznowienie wojny z Niemcami i usunięcia z rządu Lenina, Trockiego i innych. 5 lipca na zjeździe Sowietów lewicowa frakcja eserów zgłosiła wniosek przeciw wotum zaufania dla rządu, ale większość delegatów odrzuciła ten wniosek. 6 lipca lewicowi eserzy J.G. Bliumkin i N.A. Andriejew wdarli się do niemieckiego poselstwa w Moskwie i zabili posła grafa W. Mirbacha. i skryli się w sztabie oddziału WCzK, gdzie dowodził lewicowy eser. Na czele rewolty stali Spiridonow, Karelin, Proszjan, Aleksandrowicz i inni. Spiskowcy aresztowali Dzierżyńskiego i innych. Wieczorem 6 lipca zaaresztowano całą lewicową frakcję eserów, a 8 lipca trzynastu z nich rozstrzelano. [Ogonowskaja, s. 538-539]

Podczas rozmów w Brześciu Litewskim omówiono prawo Polski do zjednoczenia w jednym niepodległym państwie. Jednak przedstawiciele centralnych mocarstw zawarli umowę z ukraińskim centralnym rządem, oddając jej część polskich ziem. W tych warunkach w sierpniu 1918 roku sowieckie władze wydały dekret o wyrzeczeniu się umów i aktów zawartych przez rząd byłego imperium rosyjskiego o rozbiorach Polski. Tym pociągnięciem sowiecka Rosja przyznała Polsce prawo samodzielnego istnienia. [Ogonowskaja, s. 543]

Brzeski Traktat Pokojowy, zawarty w Brześciu Litewskim 3 marca 1918 roku między państwami centralnymi a Rosją Radziecką na niekorzystnych dla niej warunkach; anulowany 13 listopada 1918 roku przez Rosję Radziecką jako narzucony siłą przez imperializm niemiecki; także traktat zawarty 9 lutego 1918 roku z Ukraińską Republiką Ludową.

Od listopada 1917 roku do marca 1918 roku trwały sowiecko-niemieckie rozmowy pokojowe. Sowieckiej delegacji przewodniczył Lew D. Trocki. Rezultatem tych rozmów była umowa pokojowa zawarta w Brześciu Litewskim. Zgodnie z tą umową pod niemiecką kontrolę przechodziły: Polska, Pribałtika [kraje nadbałtyckie], część Białorusi; do Turcji przechodziły: Kars, Ardagan i Batum; sowieckie wojska pozostawały na Ukrainie i w Finlandii, które postanowiły być niepodległymi państwami; rosyjska armia i flota została zdemobilizowana; Niemcy uzyskiwały w Rosji handlowe i ekonomiczne ulgi; Rosja zobowiązywała się wypłacić Niemcom kontrybucję w wysokości 6 miliardów marek w złocie. W wyniku umowy Rosja utraciła terytoria, na których znajdowało się 75% przemysłu metalurgicznego i 27% ziemi ornej. [Aż tyle przemysłu było w krajach nadbałtyckich i w Polsce?] Spory o ocenę umowy z Brześcia trwają do dziś. Jedna część historyków widzi w niej wymuszone ustępstwa, jako że Rosja nie miała już sił do przedłużania wojny; druga – uważa, że Rosja mogła przedłużać wojnę z osłabionymi Niemcami, nie tracić tak wielkich terytoriów, wchodzących w liczbę zdobyczy wojennych i uczestniczyć z takim stanem posiadania w Konferencji Wersalskiej.
[Ogonowskaja, s. 542]

[Nieprawdopodobne, że do dziś i jedni, i drudzy historycy rosyjscy żałują, że Polska, Litwa, Łotwa, Estonia i kto tam jeszcze – to już nie Rosja!]

W styczniu 1918 roku sowiecka Rosja uznała niepodległość Finlandii. W listopadzie 1917 roku fiński sejm ogłosił Finlandię niepodległym państwem. SNK RSFSR uznał niepodległość Finlandii. Wojska rosyjskie zostały wycofane z terytorium Finlandii. [Ogonowskaja, s. 543]

Po roku 1917 postępowanie bolszewików obudziło wiele spośród dawnych wątpliwości i niejasności. Za granicą bolszewików powszechnie uważano za barbarzyńców – według sformułowania Churchilla, za „bandę małpoludów" – dzikich Azjatów, szerzących śmierć zniszczenie, jak niegdyś Atylla czy Dżyngis-chan. W samej Rosji sowieckiej natomiast marksistowskich rewolucjonistów często piętnowano jako sztucznie przeszczepiony na rodzimy grunt twór Zachodu, zdominowany przez Żydów, wspierany zachodnimi funduszami i manipulowany przez niemieckie służby wywiadowcze. […] [Davies, s. 36]

Przywódcy bolszewizmu – Lenin i jego współpracownicy – zdecydowanie identyfikowali się z Europą. Uważali się za spadkobierców tradycji zapoczątkowanej przez rewolucję francuską, swoich bezpośrednich korzeni upatrywali w ruchu socjalistycznym w Niemczech oraz zakładali, że ich dalsza strategia będzie polegać na przyłączeniu się do ruchów rewolucyjnych w wysoko rozwiniętych państwach kapitalistycznych Zachodu. [Davies, s. 36]

Europa pod czas I wojny światowej (1914—1918)

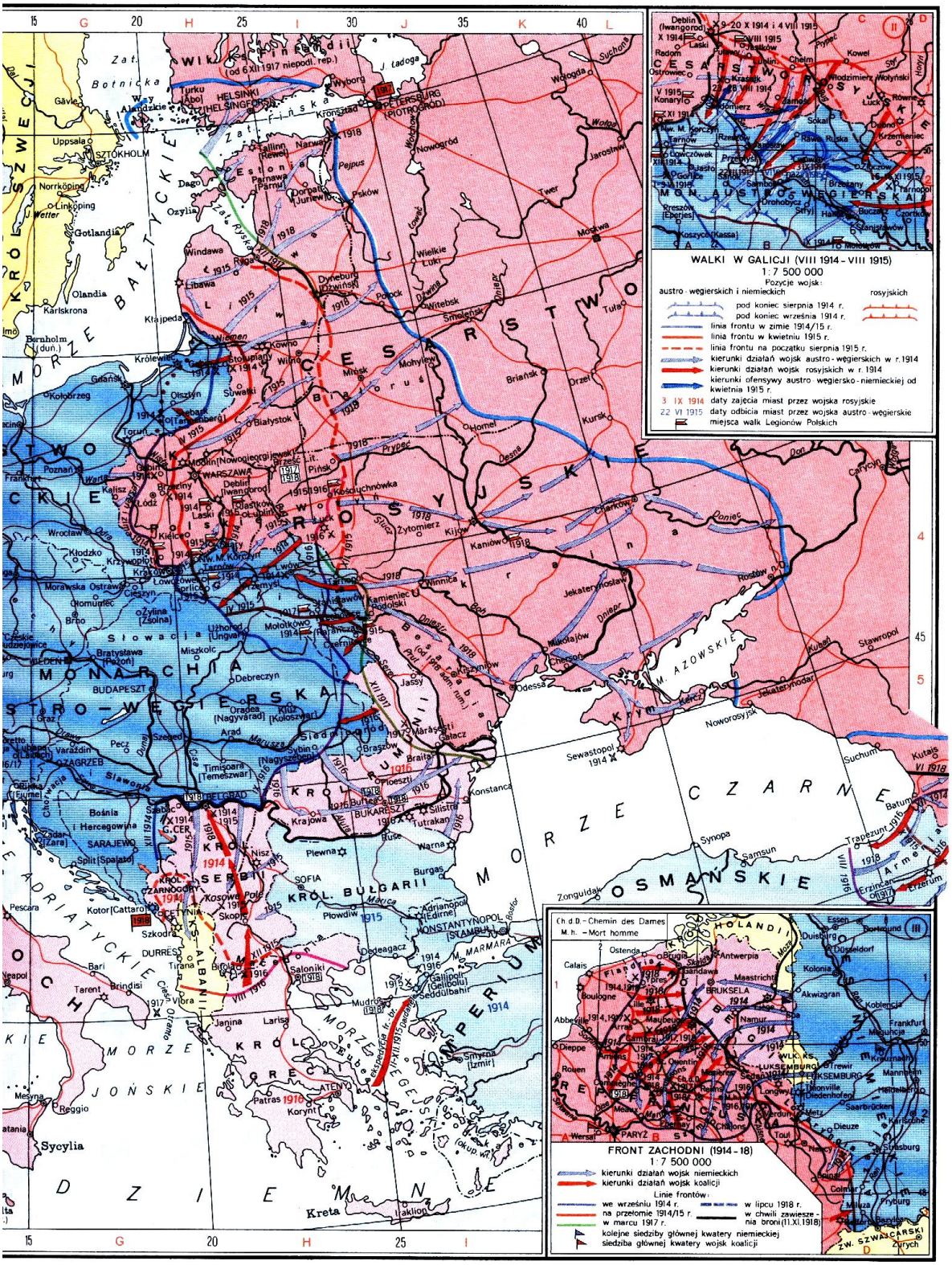

[Atlas historyczny s. 127]

rok 1917

rok 1917

1917 rok – Lenin przemawiający podczas wiecu w Piotrogrodzie (obok trybuny po prawej stoi Trocki)

Na transparentach: „Ośmiogodzinny dzień pracy” oraz „Ziemia i wola”.

wolność Rosji – 1917

Ukraińska SRR została powołana od 25 grudnia 1917 roku.
Finlandia była niepodległa od 6 grudnia 1917 roku. [z mapy 132]

W dniach od 26 października do 2 listopada było w Moskwie zbrojne powstanie. Wybrane władze w Moskwie nie były tak bystre i obrotne, jak w Petersburgu, tak jak liczni przywódcy moskiewskiej bolszewickiej organizacji podzielali poglądy Kamieniewa i Zinowjewa. Moskiewski związek żołnierskich delegatów stał na umiarkowanych pozycjach, żołnierze moskiewskiego garnizonu nie byli nastawieni tak rewolucyjnie, jak piotrogradzkie. Przeciwstawne moskiewskim bolszewikom siły wykazały zręczną organizację. Wiadomości o wydarzeniach w Piotrogradzie dotarły do moskiewskich przywódców bolszewickich około dwunastej 5 października. Zostało wyznaczone centrum dowodzenia powstaniem […]. Były wystawione posterunki żołnierzy moskiewskich przy poczcie i telegrafie, zamknięto redakcje burżuazyjnych gazet. O szóstej wieczorem na plenum zrzeszenia moskiewskich rad [sowietów] był wybrany WRK [Wojenno-Rewolucyjny Komitet] (w składzie 8 bolszewików, 2 mienszewików, 3 przedstawicieli związkowych). Według rozkazu WRK moskiewski garnizon został postawiony w stan gotowości bojowej. W trakcie rozwijającej się walki z prawicowymi wojskami, powstańcy zawładnęli elektrownią i dworcami na peryferiach, jednak w centrum silny opór bolszewikom stawiły oficerskie oddziały, junkersi, bojowe drużyny eserów, studentów i gimnazjalistów. Przeciwnicy bolszewików opanowali Kreml. Na wezwanie WRK 28 października rozpoczął się powszechny polityczny strajk moskiewskich zakładów i fabryk. Zebranie przedstawicieli wojennych grup garnizonu moskiewskiego postanowiło poprzeć WRK. 29 października sytuacja skomplikowała się w związku z buntem junkrów w Piotrogradzie i zajęciem przez wojska Kierienskiego miejscowości: Krasnow, Gatczina i Carskie Sioło. Moskiewski WRK rozpoczął rozmowy z władzami, jednak odciął się od nich po upadku junkierskiego buntu w Piotrogradzie. 2 listopada przewodniczący komitetu powszechnego bezpieczeństwa miasta w piśmie do WRK zaproponował przejście od zbrojnej walki do rozmów politycznych, co oznaczało kapitulację. [Ogonowskaja, s. 535]

Opowieść o październiku 1917 roku w Piotrogradzie

[według Norman Davies – *Europa*, wyd. Znak 2000]

Do czasu powrotu Lenina do Piotrogradu w kwietniu 1917 roku bolszewicy odgrywali jednie drugoplanową rolę w rewolucyjnych wydarzeniach. Ale pogorszenie się sytuacji na wiosnę i w lecie stworzyło podatny grunt dla zdyscyplinowanych wywrotowców. Trzykrotnie przy nadarzającej się okazji – w kwietniu, w czerwcu i w lipcu – próbowali wykorzystać swoje rosnące wpływy w Piotrogradzkim garnizonie do przekształcenia ulicznych demonstracji w zbrojne powstanie. Za ostatnim razem Rząd Tymczasowy dowiedział się o kontaktach bolszewików z Niemcami i wydał nakaz aresztowania przywódców bolszewickich pod zarzutem zdrady stanu. Lenin musiał się schronić na wsi. Ale w sierpniu i wrześniu działania rządu zostały sparaliżowane przez konflikt z armią będącą pod dowództwem generała Ławra Korniłowa. Nieudany pucz Korniłowa zostawił Leninowi czas na zaplanowanie własnego zamachu stanu.

Kiedy na początku października Lenin przedostał się z powrotem do Piotrogradu, rząd Kiereńskiego był już izolowany i całkowicie zdyskredytowany. Armia była źle usposobiona; rady – podzielone. Plany bolszewików miały na celu zneutralizowanie głównej Rady Piotrogradzkiej przez zwołanie równoległego Zjazdu Rad, wypełnionego bolszewickimi delegatami z prowincji. Jednocześnie wydano kluczowemu organowi rady, Komitetowi Wojskowo-Rewolucyjnemu, który teraz znalazł się pod kontrolą bolszewików, polecenie dostarczenia żołnierzy, marynarzy i uzbrojonych robotników – do celów nie pochwalanych przez samą Radę. Dowództwo objął Trocki. […]

W nocy 25 października zaczęto wprowadzać plan w życie. Pikiety bolszewickie otoczyły siedziby wszystkich urzędów. Nie nastąpiła żadna reakcja. 26 października o dziesiątej rano Lenin wydał komunikat prasowy:

> DO OBYWATELI ROSJI!
>
> Rząd Tymczasowy został obalony. Władza państwowa przeszła w ręce organu Piotrogradzkiej Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich – Komitetu Wojskowo-Rewolucyjnego, który stoi na czele Piotrogradzkiego proletariatu i garnizonu.
>
> Sprawa, o którą walczył lud: niezwłoczne zaproponowanie demokratycznego pokoju, zniesienie obszarniczej własności ziemi, kontrola robotnicza nad produkcją, utworzenie rządu sowieckiego – ta sprawa została zagwarantowana.
>
> Niech żyje rewolucja robotników, żołnierzy i chłopów!
>
> Komitet Wojskowo-Rewolucyjny
> przy Piotrogradzkiej Radzie Delegatów Robotniczych i Żołnierskich

Praktycznie rzecz biorąc, każde słowo tej deklaracji było albo nieprawdziwe, albo bałamutne. Ale to nie miało znaczenia. Jak trafnie powiedzieli Lenin i Trocki, w stolicy nie było nikogo, kto miałby ochotę się im przeciwstawić. Ministrowie rządu nadal siedzieli stłoczeni w Pałacu Zimowym, czekając na ratunek, który nie miał nadejść. Armii imperium nie było w zasięgu wzroku. O dziewiątej wieczorem bolszewiccy marynarze z krążownika „Aurora" wystrzelili w kierunku Pałacu Zimowego jedną ślepą salwę. Z twierdzy Pietropawłowskiej wystrzelono około 30 pocisków, z których dwa około jedenastej wieczorem osiągnęły cel. Większość żołnierzy gwardii rządowej po prostu się rozeszła; kiedy tłum zobaczył, że nikt nie stawia oporu, wdarł się do środka. „Szturm na Pałac Zimowy" to ukuta później fikcja. O drugiej trzydzieści nad ranem ministrowie poddali się. Z tą chwilą rządy w Piotrogradzie przejęli bolszewicy. Nie mieli zamiaru na tym poprzestać. Pojawiwszy się tego ranka na krótką chwilę na Zjeździe Rad, Lenin powitał nadejście „światowej rewolucji socjalistycznej". Ale w rzeczywistości nie chodziło o nic w tym rodzaju. Nie było to nawet powstanie Piotrogradzkich socjalistów. W pierwszej wersji deklaracji z 26 października Lenin zakończył swoje przesłanie hasłem: „Niech żyje socjalizm!" Ale potem je wykreślił. […]

Działalność bolszewików w okresie, który nastąpił bezpośrednio po zamachu stanu, streszczają trzy słynne „dekrety", jakie Lenin przedstawił uczestnikom Zjazdu Rad wieczorem 26 października. Żaden z nich nie był dokładnie tym, czym miał być. Dekret o pokoju był w gruncie rzeczy prywatną prośbą pod adresem mocarstw o zgodę na trzymiesięczny rozejm. Dekret o ziemi nakazywał przejście prywatnej własności ziemskiej w ręce wspólnot wiejskich. Został wzięty z programu eserowców i był całkowicie niezgodny z poprzednią (a także przyszłą) linią bolszewików, którzy opowiadali się za przekazaniem ziemi w ręce państwa.

Dekret o rządzie, który wprowadzał instytucję *Sownarkomu*, [Sowieccy Narodowi Komisarze] czyli „Rady Komisarzy Ludowych", z Leninem na czele, odwoływał się do jej aprobaty przez przyszłe zgromadzenie konstytucyjne. W każdej z tych kwestii z osobna i we wszystkich razem Lenin uprawiał sofistykę [posługiwanie się nieuczciwą argumentacją w celu udowodnienia fałszywej tezy].

Międzynarodowy pokój, który wszedł w życie na mocy zawartego w grudniu rozejmu oraz traktatu podpisanego z Niemcami w Brześciu nad Bugiem 3 marca 1918 roku, został wykorzystany do rozpętania totalnej wojny z przeciwnikami bolszewików w kraju.

Przyznanie ziemi chłopom było dobrze obliczoną w czasie taktyką, która w krytycznym momencie uśmierzyła wściekłość najliczniejszej rosyjskiej klasy społecznej. Wkrótce potem miała nadejść totalna „wojna z wsią", kiedy bolszewicy narzucili własny partmonopol cen i handlu żywnością.

Gest pod adresem zgromadzenia konstytucyjnego był wyrazem zwykłego oportunizmu.

[Davies, str. 975, 977-978]

*

a wszystko spowodowali teoretycy komunizmu

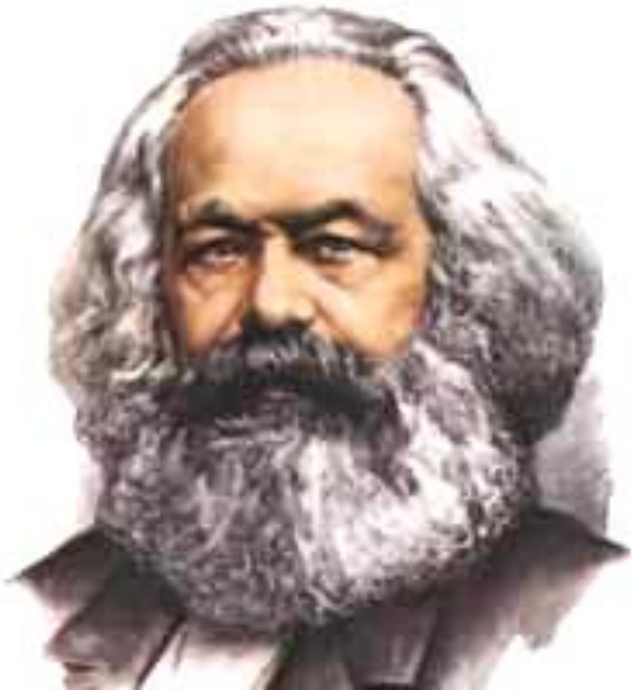

Karol Marks i Fryderyk Engels

KIERIENSKIJ ALEKSANDR FIEDOROWICZ
КЕРЕНСКИЙ АЛЕКСАНДР ФЕДОРОВИЧ
(1881—1970).

Przewodniczący tymczasowego rządu Rosji od lipca do października 1917 roku.

Kierienskij Aleksandr Fiedorowicz (żył w latach 1881—1970). Polityczny i państwowy działacz Rosji. Miał prawnicze wykształcenie, uczestniczył jako adwokat w politycznych procesach. W 1912 roku został wybrany w skład IV dumy państwowej, należał do frakcji trudowików [pracujących] i był jej przedstawicielem. Od 1916 roku został generalnym sekretarzem Najwyższej Rady Narodów Rosji – najwyższego organu kierującego działalnością lóż masońskich. W pierwszym gabinecie państwowego rządu w 1917 roku zajmował stanowisko ministra sprawiedliwości, w drugim gabinecie – ministra wojenno-morskiego. W lipcu 1917 roku stanął na czele Tymczasowego Rządu. Podczas wydarzeń październikowych 1917 roku uczestniczył w Piotrogradzkim pochodzie przeciw bolszewikom. Od 1918 roku – na emigracji. Autor licznych dzieł o Rosji i rewolucji.

[Ogonowskaja, s. 546]

Opowieść oficjalnej historii Rosji o roku 1917 i rządach Kierenskiego

18 lipca zdjęto generała A.A. Brusiłowa ze stanowiska głównodowodzącego. Dla walki z destrukcyjnymi siłami szef rządu A.F. Kierenskij był nastawiony na zdecydowane działania i dlatego chciał sprowadzić wojska z frontu. Głównodowodzący wojskami generał Brusiłow odmówił skierowania wojsk przeciwko lewicowo-radykalnemu Piotrogradowi. Podczas śledztwa został zdjęty ze stanowiska i zastąpiony prze L.G. Korniłowa.

23 lipca odbył się IX zjazd Partii Narodowej Wolności [народная свобода]. Zjazd odbył się w Moskwie i rozszerzył swoją działalność na Piotrograd. Głównym sprawozdawcą na zjeździe był P.N. Miliukow, który zaproponował przyjęcie twardych postanowień w przedmiocie lewicowo-radykalnych partii, w tym szczególnie bolszewików. Większość delegatów poparła przedłożony kurs na zdecydowane wzmocnienie władzy państwowej, usunięcie politycznej władzy Rad [sowietów] oraz na warunkowe poparcie koalicyjnego rządu w przypadku, jeśli zdoła on stać się „silną i niezawisłą władzą”.

24 lipca uformowano trzeci rząd. Po odsunięciu G.E. Lwowa został utworzony II koalicyjny rząd pod przewodnictwem A.F. Kierenskiego, zatrzymującego nadal stanowisko wojennego i morskiego ministra. W skład rządu weszło 7 socjalistów, 4 kadetów i 2 członków radykalno-demokratycznej partii. WCIK Rad ogłosił nowe władze „rządem stłumienia rewolucji”, tym samym ostatecznie odciął się od poparcia rządu przez Rady.

W dniach od 26 lipca do 3 sierpnia odbył się VI zjazd RSDRP(b). Zjazd wyznaczył zadania i przyjął taktykę w obecnej sytuacji. Podniesiono hasło: „cała władza w ręce rad!" i podjęto przygotowania do zbrojnego powstania w celu obalenia władzy burżuazji i ustanowienia dyktatury proletariatu. Walka miała odbyć się na froncie wojennym (utworzenie oddziałów Czerwonej Gwardii, utworzenie składów uzbrojenia itd.) oraz na froncie moralno-psychologicznym (agitacja, propaganda idei zbrojnego powstania, zdyskredytowanie mienszewików i prawicowych eserów jako sługusów burżuazji, przedstawianie interesów robotników i chłopów), a w konsekwencji przygotowanie powstania.
Zjazd rozpatrzył żądanie rządu oddania Lenina pod sąd i uznał to za niemożliwe.

12-25 sierpnia odbyła się państwowa narada w Moskwie pod przewodnictwem A.F. Kierenskiego zebrana w celu zdławienia opozycji po jej wystąpieniu z 3-5 lipca, a także dla zjednoczenia wszystkich sił popierających rząd tymczasowy. Kierenskij i jego stronnicy wzywali do likwidacji rad [sowietów] i odebrania im władzy zdolnej do przeprowadzenia rewolucji. W naradzie wzięło udział 2,5 tysiąca ludzi, z których większość stanowili kadeci. Przedstawicieli rad nie dopuszczono na naradę. Kierenskij oświadczył, że on „żelazem i krwią" zdusi wszelkie próby przeciwstawienia się władzom. Ustalono prawicowy program: likwidacja rad, odtworzenie bojowych zdolności armii i wojna do zwycięskiego końca, w prowadzenie kary śmierci na froncie.

25-30 sierpnia miało miejsce korniłowskie wystąpienie. Po porozumieniu się z Kierienskim 27 sierpnia Ł.G. Korniłow winien był wprowadzić wojska do Piotrogradu pod pozorem przeciwstawienia się przygotowującym się do powstania bolszewikom i wprowadzenia stanu wojennego (godzina policyjna, wojenne sądy polowe, ustanowienie cenzury). Jednak 26 sierpnia Korniłow niespodziewanie zażądał od tymczasowego rządu dyktatorskich pełnomocnictw, co doprowadziło do zerwania jego stosunków z Kierenskim. Rząd został bez podpory, ministrowie-kadeci podali się do dymisji. Głównymi bohaterami dnia podczas wystąpienia Korniłowa okazali się bolszewicy, którzy, przy pomocy rad rejonowych i robotniczej milicji, zdołali zebrać dla odparcia Korniłowa około 40 tysięcy ludzi, z których 25 tysięcy było uzbrojonych. Korniłowcy i popierający ich zostali rozgromieni praktycznie bez jednego wystrzału. Korniłow i jego stronnicy zostali aresztowani. Następstwa korniłowskiego wystąpienia były ogromne: na długi czas zostało rozbite prawicowe ugrupowanie, odeszli z rządu kadeci, którzy popierali Korniłowa, mienszewicy i eserzy zostali wewnętrznie osłabieni, poszły w niwecz dążenia Kierenskiego do ustanowienia państwowej władzy i wzmocnienia armii. Rady wyszły z kryzysu bardziej radykalnymi i z niezmiernym wzrostem popularności w masach, robotnicy stali się bojowi i zorganizowani, wielu dostało broń; jaskrawo wzrósł autorytet bolszewików, zaczął się proces bolszewizacji rad, a bojowość armii zaczęła upadać.

Po korniłowskim wystąpieniu armia praktycznie przestała być siłą zdolną bronić władzy: żołnierze nie wypełniali rozkazów wydawanych przez oficerów, dezercja osiągnęła niebywałe rozmiary. Dezerterzy i żołnierze urlopowani dali nowy impuls chłopskiemu powstaniu. Jeśli w okresie lipca zanotowano 1777 wypadków otwartego sprzeciwu ze strony chłopów, to od sierpnia do 20 października według zaniżonych danych było ich 5140. Główne chłopskie wystąpienia miały miejsce na Białorusi, na Ukrainie i w pięciu guberniach centralnej Rosji (Tulskiej, Riazanskiej, Penzenskiej, Saratowskiej, Tambowskiej). Rządowe wezwania do zaprzestania wystąpień chłopskich nie przynosiły rezultatów. Bolszewicy solidaryzowali się z chłopskimi zagarnięciami i samowolą.

1 września Rosja została ogłoszona republiką. Usiłując przezwyciężyć prawicowy kryzys wynikły w rezultacie korniłowskiego wystąpienia, Kierenskij po rozmowach z WCIK powołał nowy organ władzy – Dyrektoriat, który wziął na siebie uprawnienie do utworzenia nowego rządu. W skład Dyrektoriatu weszło pięciu ministrów pod przewodnictwem A.F.Kierenskiego. Dyrektoriat ogłosił Rosję republiką.

Po likwidacji Korniłowskiego wystąpienia, 31 sierpnia na plenarnym zebraniu Petrosowieta [Rada Piotrogradu] została uzgodniona polityczna rezolucja „O władzy" wniesiona przez bolszewików. Prezydium Rady podało się do dymisji. 9 września przewodniczącym Rady został wybrany L.D. Trockij.

13 września Lenin wysłał listy do Centralnego Komitetu bolszewików z wezwaniem do organizowania zbrojnego powstania.

W dniach 14-22 września odbyło się demokratyczne zebranie w Piotrogradzie. Zebranie zwołano na wniosek WCIK i związku delegatów rolników w celu wzmocnienia władzy rządu i utworzenia nowego koalicyjnego rządu na okres do II zjazdu Rad. W zebraniu wzięło udział 1582 delegatów z Rad, profsojuzów [związków zawodowych], spółdzielczości, armii i innych. Wśród nich było 134 bolszewików, 172 mienszewików, 532 eserów.

19 września nieznaczną większością głosów została przyjęta koalicja burżuazyjna, jednak przedłożone poprawki przez bolszewików i mienszewików-internacjonalistów (odmowa wejścia do bloku z kadetami i innymi elementami podtrzymującymi „korniłowszczyznę") doprowadziły do niemożności utworzenia związku z burżuazją.
Postanowienie o zwołaniu parlamentu [priedparlament] zostało podjęte 20 września na rozszerzonym posiedzeniu prezydium Demokratycznego Konsylium. Rząd tymczasowy zobowiązany był do zwołania ustawodawczego zebrania dla powołania parlamentu. Została wybrana Ogólnorosyjska Demokratyczna Rada (później zwana – Priedparlament), któremu powierzono zakończenie problemu władzy. 23 września Rada ta uzgodniła utworzenie rządu z kadetami.

25 września został utworzony III koalicyjny rząd. Do nowego rządu weszło 6 kadetów, 4 eserów i trudowików, 4 niezależnych. Przewodniczącym rządu został A.F. Kierienskij, jednak władza Kierenskiego traciła swój autorytet.

Zinowiew

2 października rząd tymczasowy ograniczył funkcję parlamentu i przeobraził go w tymczasową radę rosyjskiej republiki. Bolszewicy odmówili udziału w nim.

7 października otwarto obrady parlamentu, który przyjął plany Kierenskiego o ewakuacji Piotrogradu oraz o przyjęciu kursu na przedłużenie wojny.

7 października Lenin powrócił do Piotrogradu.

10 października odbyło się posiedzenie CK PSDRP(b) w sprawie przygotowania zbrojnego powstania. Lenin proponował, aby powstanie połączyć z II Ogólnorosyjskim Zjazdem Rad, który miał odbyć się 11-13 października. Przeciwko powstaniu wystąpili G.E. Zinowjew i Ł.B. Kamieniew, którzy uważali, że sytuacja jeszcze nie dojrzała do powstania.

Na początku października rząd postanowił usunąć z Piotrogradu część pułków garnizonu. Formalnie wojska wychodziły dla obrony stolicy, ale w rzeczywistości Kierenskij chciał pozbyć się pułków będących pod wpływem bolszewików. Pojawiły się plotki, że Kierenskij zamierza oddać Piotrograd Niemcom. 12 października przy Piotrogradzkiej Radzie został utworzony Wojenno-Rewolucyjny Komitet (WRK) w celu obrony stolicy przed Niemcami. W skład WRK weszli: bolszewicy, lewicowi eserzy, mienszewicy-internacjonaliści i anarchiści.

16 października odbyło się rozszerzone posiedzenie CK PSDRP(b) w sprawie wojennego powstania. Trocki i Stalin uważali, że powstanie jeszcze nie jest przygotowane, ponadto przejęcie władzy przez samych bolszewików wywoła sprzeciw innych partii politycznych, chłopów, żołnierzy na froncie a także rad. Uważali oni, że utworzenie tymczasowego rządu winno zostać powierzone, nie partyjnym organom, lecz Radom czerpiącym siłę z mas, że początkowo należy zastosować wszystkie metody dla destabilizacji rządu tymczasowego pokojowymi środkami, że obalenie rządu winno być związane z otwarciem II Ogólnorosyjskiego Zjazdu Rad i przez zjazd zatwierdzone. Większością głosów (19 – za, 2 – przeciw, 4 – wstrzymujących się) przyjęto leninowską rezolucję o podjęciu przygotowań do zbrojnego powstania. Na tym spotkaniu ustanowiono wojenno-rewolucyjne centrum do kierowania powstaniem (A.S. Bubnow, F.E. Dzierżynskij, J.M. Swierdłow, I.W. Stalin, M.S. Urickij), które weszło w skład Piotrogradzkiego WRK.

Dzierżyński Feliks, pseudonimy: Józef, Edmund, żył w latach 1877–1926, działacz polskiego i rosyjskiego ruchu komunistycznego; w 1899 roku współtwórca i przywódca SDKPiL [Socjal-Demokracja Królestwa Polskiego i Litwy], od 1906 roku z jej ramienia był w KC SDPRR (potem RKP(b) i WKP(b)); współorganizator rewolucji październikowej; twórca i szef aparatu przemocy (Czeka, WCzka, a od 1922 roku GPU i OGPU) w ZSRR, realizator terroru wobec przeciwników politycznych; w latach 1919–1926 komisarz ludowy spraw wewnętrznych.

Swierdłow Jakow M., żył w latach 1885–1919, jeden z organizatorów i przywódców partii bolszewików oraz państwa radzieckiego, bliski współpracownik Lenina; od 1912 roku w KC partii, od 1917 roku przewodniczący Ogólnorosyjskiego Centralnego Komitetu Wykonawczego (WCIK); współtwórca konstytucji radzieckiej z 1918 roku i Kominternu.

18 października, w gazecie „Nowaja żizń", nie zgadzający się z postanowieniem CK RSDRP(b) o zbrojnym powstaniu, Ł.B. Kamieniew wystąpił z publicznym protestem przeciw przygotowywanemu powstaniu, które uważał za niewłaściwe.

Kamieniew Lew B., właściwie L.B. Rosenfeld, żył w latach 1883–1936, sowiecki działacz komunistyczny; od 1901 roku w SDPRR; od 1917 roku członek KC RKP(b); po rewolucji październikowej przewodniczący WCIK, usunięty za próbę wprowadzenia do rządu eserowców i mienszewików; w latach 1919–1926 członek Biura Politycznego KC WKP(b); od 1925 roku jeden z przywódców tzw. nowej opozycji; w 1936 roku oskarżony o stworzenie organizacji terrorystycznej, sądzony i stracony.

24 października A.F. Kierenskij przedsięwziął środki dla zdławienia lewicowych sił: wezwał z okolic junkrów i siły uderzeniowe, polecił im zająć Smolny, zamknął gazety „Sołdat" i „Raboczij put' ". Rząd postanowił aresztować członków WRK.

W odpowiedzi na pociągnięcia Kierenskiego, CK [Centralny Komitet] bolszewików, czyli WRK postanowiło izolować tymczasowy rząd. W ciągu dnia wojska WRK zajęły telegraf, mosty i inne strategiczne obiekty. Wieczorem Lenin wysłał pismo do przywódców bolszewickich o konieczności niezwłocznego obalenia Kierenskiego. Lenin przeszedł z konspiracyjnego lokalu do Smolnego, w którym znajdował się sztab powstania. Kierenskij zmuszony został udać się po posiłki.

W nocy i rankiem 25 października powstańcy zajęli dworce kolejowe, centralę telefoniczną i wiele kluczowych obiektów Piotrogradu. W ciągu dnia wojska WRK okrążyły Marijnskij Pałac i rozpędzili zasiadający tam parlament. Pod koniec dnia powstańcy kontrolowali praktycznie cały Piotrograd, oprócz Pałacu Zimowego. O godzinie 19 WRK przedstawił tymczasowemu rządowi ultimatum, na które ministrowie nie odpowiedzieli. O 22^{45} w Smolnym rozpoczął obrady II Ogólnorosyjski Zjazd Sowietów [rad] Robotniczych i Żołnierskich Delegatów. W liczbie 649 delegatów było 390 bolszewików, 160 eserów, 72 mienszewików i inni.

26 października 50 minut po północy zaczął się atak na Pałac Zimowy. Rząd tymczasowy został aresztowany.

W nocy z 26 na 27 października na końcowym zebraniu II ogólnorosyjskiego zjazdu sowietów robotniczych i wojskowych delegatów, przyjęto dekrety o pokoju, o ziemi, wybrano WCIK, w którego skład weszło 67 bolszewików i 29 lewicowych eserów. 20 miejsc zostawiono wolnych dla mienszewików i eserów na wypadek, gdyby się przyłączyli.

27-30 października A. F. Kierenskij, były przewodniczący tymczasowego rządu wraz z generałem P.N. Krasnowem, komendantem trzeciego konnego korpusu, wystąpili z oddziałem liczącym 300-400 żołnierzy – uderzyli w kierunku Piotrogradu. Zajęli Gatczinę i Carskie Sioło. Przeciw nim wystąpiły rewolucyjne pułki pietrogradzkiego garnizonu, oddziały bałtyckich marynarzy i Czerwonej Gwardii. Kierenski uciekł, oddział ich został rozbity, a Krasnow aresztowany. [Ogonowskaja, s. 533-536]

*

ludzie

KSIĄŻĘ LWOW GIEORGIJ JEWGIENJEWICZ
ЛЬВОВ ГЕОРГИЙ ЕВГЕНЬЕВИЧ
(1861-1925)

Przewodniczący tymczasowego rządu Rosji: od marca do lipca 1917 roku.

Lwow Gieorgij Jewgienjewicz (żył w latach 1861—1925) Polityczny działacz Rosji. Przedstawiciel dawnego książęcego rodu. Ukończył fakultet prawa Moskiewskiego Uniwersytetu. Ziemiański działacz, aktywny uczestnik ziemiańskiego powstania. Przewodniczący tulskiego powiatowego ziemskiego urzędu. Bezpartyjny, jednak w wydarzeniach lat 1905—1917 podzielał poglądy kadetów. Podczas pierwszej wojny światowej stał na czele Ziemskiego Związku. W marcu 1917 roku stanął na czele tymczasowego rządu, po lipcowych wydarzeniach został odsunięty ze stanowiska. Dowiedziawszy się o przejęciu władzy przez bolszewików, wyjechał do Tiumenia, został aresztowany przez CzeKa. Zdołał jednak umknąć do USA i żył potem we Francji.

[Ogonowskaja, s. 548]

Opowieść oficjalnej historii Rosji o roku 1917 i rządach Lwowa

2 marca powołano tymczasowy rząd. Przewodniczącym rządu i ministrem spraw wewnętrznych został książę G.E. Lwow (bezpartyjny, zbliżony do kadetów). Ministrami zostali: kadet P.N. Miliukow (sprawy zagraniczne), oktiabrista A.I. Guczkow (wojenny i morski), kadet N.W. Niekrasow (drogi i komunikacja), progresista A.I. Konowałow (handel i przemysł), M.I. Tierieszczenko (finanse), kadet A.A. Manyjłow (oświata), W.N. Lwow (ober-prokurator Świętego Synodu), kadet A.I. Szingariew (rolnictwo), trudowik A.F. Kierenskij (sprawiedliwość), oktiabrist I.W. Godniew (państwowa kontrola).

3 marca Nowy rząd tymczasowy natychmiast opowiedział się o ustanowieniu w Rosji parlamentarnego ustroju na wzór zachodni. Jednak nowy rząd nie ustanowił celu zmian ekonomicznego i państwowego porządku, a jedynie skupił się nad odnowieniu państwowych instytucji i prowadzeniu wojny do zwycięskiego końca; strukturalne reformy odłożono do powołania ustawodawczego zebrania. W deklaracji tymczasowy rząd potwierdzał obywatelskie wolności, amnestię wszystkich politycznych i religijnych więźniów, zniesienie kary śmierci; zawieszenie wszelkich narodowych i religijnych dyskryminacji; zamianę policji na narodową milicję; przyznanie Polsce i Finlandii prawa do niepodległości; autonomii narodowym mniejszościom. Dokument wzywał do dalszej wojny.

W dniach od 28 marca do 2 kwietnia grupa rewolucjonistów na czele z Leninem podjęła przejechanie przez Niemcy i Szwecję w eksterytorialnym wagonie. Przejazd był uzgodniony przez szwedzkiego socjaldemokratę z rządem niemieckim. Ówczesna literatura historyczna pozwala z przekonaniem mówić o tym, że Lenin wraz bolszewikami otrzymali pieniądze od niemieckiego rządu, który uznał wrogów carskiego rządu za swoich sprzymierzeńców.

W związku z przystąpieniem USA do pierwszej wojny światowej po stronie Antanty, 18 kwietnia minister spraw zagranicznych P.N. Miliukow wydał notę mówiącą o wierności tymczasowego rządu dla sojuszniczych zobowiązań i zamiarze prowadzenia wojny do zwycięskiego końca. Opublikowanie noty wywołało niezadowolenie Pietrosowieta [Rady Piotrogradzkiej] i szerokich mas. A.F. Kierenskij zagroził swoją dymisją. Wśród robotników rozwinęła się szeroka kampania zbierania podpisów za odwołaniem Miliukowa.

Na wezwanie bolszewików i anarchistów przeszły po ulicach Piotrogradu kolumny demonstrantów z okrzykami: „Precz z tymczasowym rządem!” i „Cała władza w ręce rad!”. Dla likwidacji napięcia G.E. Lwow musiał zdjąć ze stanowiska P.N. Miliukowa.

W dniach od 24 do 29 kwietnia odbyła się VII Ogólnorosyjska konferencja RSDRP(b). Lider bolszewików W.I. Lenin ogłosił kurs na przeobrażenie burżuazyjno-demokratycznej rewolucji w socjalistyczną rewolucję.

6 maja utworzono I koalicyjny rząd. Drugi skład tymczasowego rządu był rządem koalicyjnym; weszło do niego sześciu ministrów socjalistów: eser B.M. Czernow (rolnictwo), mienszewik I.G. Cerieteli (poczta i telegraf), eser A.F. Kierenskij (wojenny i morski), mienszewik M.I. Skobieliew (praca), narodowy socjalista A.B. Piesziechonow (aprowizacja), i trudowik P.N. Pieriewierziew (prawo). Przewodniczącym rządu został G.E. Lwow; utrzymali swoje stanowiska ministrowie: komunikacji i dróg, handlu i przemysłu, oberprokurator Świętego Synodu, państwowej kontroli, oświaty. Nowymi ministrami zostali: dwaj kadeci (finanse oraz państwowej opieki). Przeciw utworzeniu koalicyjnego rządu wystąpili bolszewicy, uznając go za kontrrewolucyjny krok socjalistów.

W dniach od 25 maja do 4 czerwca odbył się III zjazd partii eserów w Moskwie. Na zjeździe postanowiono, że partia wyjdzie z podziemia. Zjazd opowiedział się za rządem koalicyjnym, przeciw jakimkolwiek próbom przechwycenia władzy w centrum i na peryferiach, w przedmiocie podstawowych politycznych zadań chwili ogłoszono reorganizację lokalnej władzy na zasadach demokracji, a także przygotowanie wyborów do Ustawodawczego Zebrania. W przedmiocie wojny zjazd przyjął rezolucję odrzucającą separacyjny pokój i rozejm.

Od 9 do 24 czerwca odbył się I zjazd Rad [sowietów] robotniczych i żołnierskich delegatów. Mienszewicy i prawicowi eserzy mieli na zjeździe 600 głosów, bolszewicy – 105, lewicowi eserzy – około 50. Liderzy mienszewików mówili o konieczności związku z burżuazją i niedopuszczalności oddania władzy w ręce rad bez partii gotowej wziąć władzę w swoje ręce. Lenin występując na zjeździe ogłosił, że bolszewicy są gotowi wziąć całą władzę w swoje ręce i przedłożył swój program działań. Większość delegatów zjazdu odrzuciło propozycje bolszewików. W skład Centralnego Komitetu Wykonawczego Rady (CIK) [Центральный Исполнительный Комитет Совета (ЦИК) Centralny Wykonawczy Komitet Rad] wybrano 208 mienszewików i eserów oraz 35 bolszewików.

13 czerwca proklamowano niepodległość Ukrainy. Ukraińska centralna rada przyjęła pierwszy uniwersał o ogłoszeniu autonomii Ukrainy i ustanowienie Generalnego Sekretariatu wyznaczonego przez Radę. Po niedługim czasie Kierenskij i Centralna Rada podpisali protokół o przyznaniu praw Generalnemu Sekretariatowi Rady.

18 czerwca odbyła się demonstracja w Piotrogradzie. Podczas prac I zjazdu Rad na prośbę żołnierzy stołecznego garnizonu bolszewicy proponowali podjęcie 10 czerwca demonstracji przeciw polityce tymczasowego rządu. Postanowieniem zjazdu demonstracja była odłożona. Rada Piotrogradu zaproponowała zorganizowanie demonstracji 18 czerwca pod hasłami zaufania do tymczasowego rządu, jednak tylko bolszewicy wzięli w niej masowy udział. Żołnierze i robotnicy zamiast ustalonych haseł krzyczeli: „Precz z natarciem! [na froncie]”, „Niech żyje robotnicza kontrola!”, „Cała władza w ręce rad!”.

W okresie czerwiec – lipiec na rozkaz ówczesnego rządu rosyjskiego na froncie nastąpiło natarcie. Z braku dyscypliny w armii natarcie „zakrztusiło się”. Rosyjska armia straciła ponad 150 tysięcy ludzi. Dowództwo rozwiązało kilka pułków, które nie chciały walczyć.

6 lipca została rozbita drukarnia „Trud”, gdzie drukowane były bolszewickie gazety. Na froncie wprowadzono karę śmierci.

4 lipca odbyła się demonstracja w Piotrogradzie. Na początku lipca na froncie rozpoczęło się niemieckie kontrnatarcie. Żołnierze stołecznego garnizonu, którzy nie chcieli iść na front, postanowili przygotować powstanie w celu zaaresztowania tymczasowego rządu. Do żołnierzy przyłączyli się robotnicy.

Kierownictwo RSDRP(b) nie było jedynym, które myślało o powstaniu. Członkowie CK i piotrogradzkiej rady uważali je za przedwczesne, członkowie wojennej organizacji naciskali na wywołanie powstania. Przeciw powstaniu wystąpił Lenin. Jednak 4 lipca na ulice miasta wyszło około 500 tysięcy robotników i żołnierzy. Zaczęły się zaczepki i strzały między powstańcami i wiernymi piotrogradzkiej radzie wojskami. Kierenskij wezwał wojska z frontu. Demonstracja została rozpędzona, nocą przeprowadzono aresztowania, rozbrojenie pułków, które uczestniczyły w demonstracji. Zaczęły się represje rewolucyjnych sił: aresztowano Trockiego, Zinowjewa, Kamieniewa i innych. Lenin zdołał wyjechać do Finlandii, co uznano za dowód jego uczestnictwa w powstaniu.

8 lipca tymczasowy rząd ogłosił deklarację, w której zapowiadał przekształcenie Rosji w republikę, rozwiązanie Tymczasowego Komitetu Państwowej Dumy, zabronienie działalności ziemstwom itp. G.E. Lwow niezgadzający się z większością członków rządu, został odsunięty ze stanowiska szefa rządu. [Ogonowskaja, s. 527-530]

Partie polityczne, które są winne, że rok 1917 w Rosji był taki, jaki był

Anarchiści – Анархиты – zwolennicy idei anarchii. Zaktywizowali się w Rosji wiosną i latem 1903 roku w guberni białostocko-grodnieńskiej wśród żydowskiej inteligencji i zbliżonych do niej robotników, w guberni niżnie-czernichowskiej – wśród uczącej się młodzieży. W latach 1905—1907 centrum anarchistów stały się Białystok, Jekatierynosław i Odessa. Na Uralu, na Syberii, w Środkowej Azji i na Dalekim Wschodzie praktycznie nie było anarchistycznych partii. Podczas pierwszej rosyjskiej rewolucji liczyły one około 5 tysięcy członków. Ich bazą byli chałupnicy, rzemieślnicy, handlarze, chłopi, zdeklarowane elementy anarchistyczne, część inteligencji i nieliczne grupy robotników.

Bolszewicy – Большевики – lewicowo-radykalna część RSDRP, która pojawiła się na II zjeździe partii wokół W.I. Lenina. Podczas rewolucji lat 1905—1907 wystąpili z przewodnią rolą proletariatu i jego przyjaźnią z chłopstwem; opowiedzieli się za konfiskatą obszarniczych, rządowych, cerkiewnych i udzielnych ziem; za wprowadzeniem programu minimum; za neutralizacją burżuazji; za wspólnymi działaniami z eserami. Podczas rewolucji ich partia liczyła około 25 tysięcy członków.

Czarnosetincy – Черносотенцы – ogólna nazwa ultraprawicowych organizacji w Rosji na początku XX wieku. Na Rusi „czarną sotnią" w XVII wieku nazywano ludność przypisaną do miast [tak jak chłopi byli przypisani do ziemi]. W czasach Minina i Pożarskiego „czarnosotencami" nazywano pospolite ruszenie, które wyzwoliło Moskwę od Polaków. Nazwa powróciła w czasach pierwszej rewolucji rosyjskiej. Hasłem czrnosotenców było: „samodzierżawie [samowładztwo cara], prawosławie, rosyjskość". Uważali oni za wrogów Rosji obcokrajowców, inteligencję i inaczej myślących. Czarne sotnie działały w zgodzie z władzami i otrzymywały od nich moralne i materialne poparcie. Występowali przeciw reformatorom.

Esery – skrótowiec od słów socjalista–rewolucjonista – Эсеры – powszechnie przyjęta nazwa członków Partii Socjalistów Rewolucjonistów. W rewolucji lat 1905—1907 prowadzili aktywną propagandę, agitację i terrorystyczną działalność. W 1902 roku wewnątrz partii była utworzona terrorystyczna Bojowa Organizacja, która dokonała około 200 terrorystycznych aktów. Bazą eserów byli robotnicy, część chłopstwa, studenci. W okresie rewolucji partia liczyła 50-60 tysięcy członków. Twierdzą eserów w Moskwie była Prochorowska Manufaktura. W programie partii eserów było żądanie politycznych swobód, powołanie zebrania ustawodawczego, upaństwowienie ziemi, zniesienie samodzierżawia carskiego itp. Podczas rewolucji esery utworzyli dwa łagry, w których byli: w pierwszym – wyżsi urzędnicy, dworzanie, burżuazja będą pod wpływem dworzan; w drugim – przemysłowy proletariat, chłopstwo i inteligencja. Osobnym przedmiotem uwagi eserów było chłopstwo, które oni, w odróżnieniu od narodników, nie uznawali za klasę z natury socjalistyczną. Esery głosili ideę związku proletariatu z chłopstwem podczas rewolucji. Pierwszą państwową Dumę esery bojkotowali, jednak w późniejszym czasie aktywizowali swoją w niej działalność.

Esery maksymaliści – Эсеры-Максималисты – grupa lewicowych eserów, zaprzeczająca progresywności burżuazyjnego ustroju oraz sensu burżuazyjno-demokratycznej rewolucji. Grupa działała poprzez terror w stosunku do carskich urzędników, cara i wywłaszczeniu. Poprzez swoją działalność chcieli dezorganizować aparat samodzierżawia carskiego, terroryzować całą klasę posiadaczy i burżuazji, wywołać rewolucję i przygotować masy do jej przeprowadzenia. Jako zadanie numer jeden rozumieli przechwycenie Państwowej Rady, usunięcie z tronu Mikołaja II, przekazanie władzy narodowi, wydanie praw do uspołecznienia ziemi, fabryk i zakładów. W 1907 roku grupa liczyła 2-2,5 tysięcy członków.

Kadety – Кадеты – powszechnie przyjęta nazwa członków Konstytucyjno-Demokratycznej Partii (druga nazwa – Partia Narodowej Wolności), założona w październiku 1905 roku ze „Związku ziemstw konstytucjonalistów" oraz „Związku wyzwolenia". Nazwa „kadety" powstała z połączenie słów: „konstytucyjni demokraci". Głównym żądaniem programu partii była konstytucyjna monarchia. W skład partii wchodzili przedstawiciele inteligencji i innych grup społeczeństwa. Podczas rewolucji lat 1905—1907 kadety nierzadko działali wraz z lewicowymi partiami: finansowali je, wyrabiali paszporty, ukrywali przed policją, razem występowali na mityngach. Wiosną i latem 1906 roku partia Kadetów liczyła, według różnych danych, od 50 do 100 tysięcy członków. Szczególnie aktywnie kadety ujawnili się w działalności I i II Państwowej Dumie. Najbardziej znanymi działaczami byli: P.N. Miliukow, W.D. Nowakow, W.A. Makłokow, P.B. Struwie.

Mienszewicy – Меншевики – część członków RSDRP, która wydzieliła się na II zjeździe partii. Podczas rewolucji lat 1905—1907 występowali za hegemonią liberalnej burżuazji, za sojuszem robotników z burżuazją, uważali chłopstwo za klasę reakcyjną, kierowali się poglądem, że partia winna tylko wpływać na masy, ale nie przewodzić im. W okresie rewolucji aktywnie zajmowali się agitacją i propagandą w armii, wśród studentów, urzędników, chłopów, uczestniczyli w działalności rad w Petersburgu, Rostowie nad Donem, Odessie, Baku i innych miastach, kierowali działalnością związków zawodowych. W końcu 1905 roku przyjęli uczestnictwo w radzie zbrojnego powstania, jednakże odmówili udziału w przygotowaniach do zbrojnych wystąpień. W latach 1905—1907 przenieśli swoją działalność do państwowej Dumy. W okresie rewolucji partia liczyła 40-60 tysięcy członków.

„Leader mieńszewików, Martow, był jedną z najtragiczniejszych postaci ruchu rewolucyjnego. Utalentowany literat, pomysłowy polityk, przenikliwy umysł, Martow stał znacznie wyżej od prądu ideowego, który sam stworzył. Jednak myślom jego brakło męstwa, przenikliwość pozbawiona była woli. Temperament nie mógł tego zastąpić. Pierwsza reakcja Martowa na wypadki zawsze ujawniała dążenia rewolucyjne. Jednak natychmiast myśl jego, nie podtrzymywana sprężyną woli, opadała”.

[Lew Trocki – Moje życie – Warszawa 1930, s. 180]

Oktiabryści – Октябристы – ogólnie przyjęta nazwa członków prawicowo liberalnej partii „Związek 17 Oktiabria [października]”, powołany w listopadzie 1905 roku. Liderami partii byli A.I. Guczkow, D.N. Szipow, W.M. Rodzianko – byli to przemysłowcy, handlowcy, obszarnicy. Główne założenia partii: ochrona monarchii, konieczność powołania Dumy państwowej, powszechne prawo wyborcze, ochrona obszarniczego ziemiaństwa, przekazanie państwowych i udzielnych ziem do państwowego funduszu dla sprzedawania jej chłopom, przeprowadzenie drobnych reform, jedność i niepodzielność rosyjskiego państwa. Podczas pierwszej rosyjskiej rewolucji partia liczyła 60 tysięcy członków. W 1909 roku doszło do rozłamu w partii. Część delegatów do Dumy zjednoczyła się z prawicowymi nacjonalistami umierającego kierunku i powołano partię rosyjskich nacjonalistów pod przewodnictwem P. Bałaszowa.

Progresiści – Прогрессисты – partia założona w 1912 roku z lewicowych oktiabristów i części kadetów IV państwowej Dumy. Do partii weszli A.I. Konowałow, bracia Riaduszinscy, S.I. Trietjakow, D.N. Szipow. Gazetami partii były „Rosyjska wieść” i „Jutro Rosji”. Podczas pierwszej wojny światowej wchodzili w skład inicjatorów Bloku Progresywnego. Partia rozpadła się po lutowej rewolucji.

Progresywny Blok – Прогрессивный Блок – zrzeszenie kilku frakcji IV państwowej Dumy i państwowego Związku (progresiści, oktiabriści, kadeci i inni). Powołany w sierpniu 1915 roku w związku z wojennymi klęskami caratu. Dla osiągnięcia zwycięstwa w pierwszej wojnie światowej i zażegnania dojrzewającej rewolucji, blok żądał włączenia swoich przedstawicieli do rządu, a także przeprowadzenia liberalnych reform. Działacze bloku przygotowywali zmianę monarchy.

RSDRP – Rosyjska Socjal-Demokratyczna Robotnicza Partia – РСДРП – Российская Социал-Демократическая Рабочая Партия – rewolucyjna partia rosyjskiego proletariatu, utworzona w 1903 roku (esdeki). W latach 1918—1925 – RKP(b) – Rosyjska Komunistyczna Partia (bolszewików). W latach 1925—1952 – WKP(b) – Wszechzwiązkowa Komunistyczna Partia (bolszewików). Od 1952 roku – KPZR –Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego. W czasach swej działalności partia przyjęła trzy programy: program socjalistycznej rewolucji (1903 rok), program budowy socjalizmu (1918 rok), program budowy komunizmu (1961 rok).

Trudowiki – Трудовики [od słowa trud – praca] – członkowie wywodzący się w państwowych dumach z frakcji chłopów, wiejskich nauczycieli, felczerów, dojeżdżających lekarzy, figurantów, a także członkowie narodowo-socjalistycznej partii pracy, założonej w 1906 roku, których także nazywano narodowymi socjalistami.

Związek Rosyjskiego Narodu – Союз Русского Народа – prawicowa partia, założona w listopadzie 1905 roku, miała ponad 900 oddziałów w Rosji. Główne zasady partii przejawiały się w hasłach: „Rosja dla Rosjan!” oraz „Za wiarę, cara i ojczyznę!”. Programowe postanowienia: silna samowładna władza nierozerwalnie związana z prawosławną cerkwią, panowanie „rosyjskiego narodu” nie tylko w wewnętrznych guberniach, ale i na krańcach; ustawodawcza Duma, złożona wyłącznie z Rosjan; usunięcie z państwowych stanowisk urzędników – przeciwników samowładzy cara. Bazę partii stanowili ziemianie, urzędnicy, duchowieństwo, chłopi, handlarze, policjanci i zdeklarowane elementy. W 1907 roku w partii było 350 tysięcy członków. Wielką finansową pomoc partii udzielał departament policji.

Związek Wyzwolenia – Союз Освобождения – organizacja założona w 1903 roku w Szwajcarii przez sympatyków gazety „Wyzwolenie" wydawanej od 1902 roku w niemieckim mieście Sztutgarcie. W składzie związku skupiły się antyrządowe niesocjalistyczne siły, ze szczególnym udziałem inteligencji. Wysunęli hasło: „Precz z samowładztwem!" i potrzebę zmiany ustroju na nowy. Na bazie „Związku Wyzwolenia" i „Związku Ziemian – Konstytucjonalistów" w październiku 1905 roku powstała Partia Narodowej Wolności (Kadetów).

Związek Ziemian – **Konstytucjonalistów** – Союз Земцев-Конституционалистов – nielegalna organizacja polityczna liberalnych ziemian Rosji, utworzona w listopadzie 1903 roku. Broniła burżuazyjno-demokratycznych wolności, prawa zbierania się, częściowego wywłaszczania ziemi, ośmiogodzinnego dnia pracy. Po 17 października 1905 roku jego działacze weszli w skład partii kadetów i do „Związku 17 października".

[Ogonowskaja, s. 507-515]

[Partie, czyli w sumie nikły procent społeczności może tak bardzo zaszkodzić liczonej w setkach milionów populacji. Staje się tak i stanie się tak, jeśli w systemie wszelkiego partyjniactwa ludność będzie widziała dopuszczalną legalną metodę kierowania losami ludzi].

koniec części drugiej

Podział na części został dokonany jedynie ze względów technicznych,
to jest objętościowych.

spis treści czterech części książki

ROSJA
część I
ostatnie imperium
РОССИЯ
часть I
последная имерия

tytuł rozdziału	lata	strony
Federacja Rosyjska		
wstęp		3
	po roku 2000	13
Centralny Okręg Federalny Rosji		
Центральный федеральный округ России		
31 Biełgorocki Obwód Белгородская область	„	15
32 Briański Obwód Брянская область	„	17
37 Iwanowski Obwód Ивановская область	„	19
76 Jarosławski Obwód Ярославская область	„	21
40 Kałużski Obwód Калужская область	„	23
44 Kostromski Obwód Костромская область	„	25
46 Kurski Obwód Курская область	„	27
48 Lipiecki Obwód Липецкая область	„	29
50 Moskiewski Obwód Московская область	„	31
77 miasto Moskwa Москва	„	35
57 Orłowski Obwód Орловская область	„	37
62 Riazański Obwód Рязанская область	„	39

tytuł rozdziału	lata	strony
68 Tambowski Obwód Тамбовская область	po roku 2000	44
69 Twerski Obwód Тверская область	„	47
71 Tulski Obwód Тульская область	„	50
33 Władymirski Obwód Владимирская область	„	53
36 Woroneżski Obwód Воронежская область	„	57
	„	60
Północno-Zachodni Okręg Federalny Rosji Северо-Западный федеральный округ России		
29 Archangielski Obwód Архангельская область	„	62
83 Nieniecki Okręg Autonomiczny Ненецкий автономный округ	„	65
39 Kaliningradski Obwód Калининградская область	„	67
10 Republika Karelii – Karelia Республика Карелия	„	69
11 Republika Komi Республика Коми	„	72
47 Leningradzki Obwód Ленинградская область	„	75
78 miasto Sankt Petersburg Санкт-Петербург	„	79
51 Murmański Obwód Мурманская область	„	83
53 Nowgorodski Obwód Новгородская область	„	87
60 Pskowski Obwód Псковская область	„	91
35 Wołogodski Obwód Вологодская область	„	95

tytuł rozdziału	lata	strony
	po roku 2000	99
Priwołżski Okręg Federalny Rosji		
Приволжский федеральный округ России		
02 Republika Baszkirii Республика Башкортостан	„	101
21 Republika Czuwaska Чувашская Республика – Чаваш Республика	„	104
12 Republika Marijska – Mari Eł Республика Марий Эл	„	108
13 Republika Mordwińska – Mordowa Республика Мордовия	„	110
16 Republika Tatarstanu – Tatarstan Республика Татарстан	„	112
18 Republika Udmurcka – Udmurcja Удмуртская Республика	„	116
43 Kirowski Obwód Кировская область	„	118
52 Niżegorodski Obwód Нижегородская область	„	120
56 Orenburgski Obwód Оренбургская область	„	124
58 Penzeński Obwód Пензенская область	„	127
59 Permski Obwód Пермская область	„	129
81 Komi-Permiacki Autonomiczny Okręg Коми-Пермяцкий автономный округ	„	133
63 Samarski Obwód Самарская область	„	135
64 Saratowski Obwód Саратовская область	„	138
73 Ulianowski Obwód Ульяновская область	„	142

tytuł rozdziału	lata	strony
	po roku 2000	144
Południowy Okręg Federalny Rosji		
Южный федеральный округ России		
01 Republika Adygeja Республика Адыгея	„	146
05 Republika Dagestanu Республика Дагестан	„	149
06 Republika Inguska – Inguszetia Республика Ингушетия	„	153
20 Republika Czeczeńska Чеченская Республика	„	157
07 Republika Kabardyjsko-Bałkarska – Kabardo-Bałkaria Кабардино-Балкарская Республика	„	162
08 Republika Kałmucji – Kałmucja Республика Калмыкия	„	165
09 Republika Karaczajsko-Czerkieska – Karaczajo-Czerkiesja Карачаево-Черкесская Республика	„	168
15 Republika Północnoosetyjska – Osietia Północna (Alanija) Республика Северная Осетия (Алания)	„	170
23 Krasnodarski Kraj Краснодарский край	„	172
26 Stawropolski Kraj Ставропольский край	„	175
30 Astrachański Obwód Астраханская область	„	177
61 Rostowski Obwód Ростовская область	„	179
34 Wołgogradski Obwód Волгоградская область	„	184

tytuł rozdziału	lata	strony
	po roku 2000	188
Uralski Okręg Federalny Rosji Уральский федеральный округ России		
74 Czeliabiński Obwód Челябинская область	„	190
45 Kurganski Obwód Курганская область	„	193
66 Swierdłowski Obwód Свердловская область	„	195
72 Tiumeński Obwód Тюменская область	„	198
86 Chanty-Mansyjski Autonomiczny Okręg (Jurga) Ханты-Мансийский автономный округ	„	202
89 Jamalsko-Nieniecki Autonomiczny Okręg Ямало-Ненецкий автономный округ	„	205
	„	209
Sybirski Okręg Federalny Rosji Сибирский федеральный округ России		
54 Nowosibirski Obwód Новосибирская область	„	211
04 Republika Ałtaju Республика Алтай	„	215
22 Ałtajski Kraj Алтайский край	„	218
03 Republika Buriacji Республика Бурятия	„	220
19 Republika Chakasji Республика Хакасия	„	223
17 Republika Tywy – Tuwa Республика Тыва (Тува)	„	225
24 Krasnojarski Kraj Красноярский край	„	228
88 Ewenkijski Autonomiczny Okręg Эвенкский автономный округ	„	233
84 Tajmyrski (Dołgańsko-Nieniecki) Autonomiczny Okręg Таймырский (Долгано-Ненецкий) автономный округ	„	237

tytuł rozdziału	lata	strony
80 Agińsko-Buriacki Autonomiczny Okręg Агинский Буряцкий автономный округ	po roku 2000	245
38 Irkucki Obwód Иркутская область	„	249
85 Ust-Ordyńsko-Buriacki Okręg Autonomiczny Усть-Ордынский Буряцкий автономный округ	„	252
42 Kiemierowski Obwód Кемеровская область	„	254
55 Omski Obwód Омская область	„	257
70 Tomski Obwód Томская область	„	260
Dalekowschodni Okręg Federalny Rosji Дальневосточный федеративный округ России	„	264
14 Republika Sacha – Republika Jakucka – Jakucja Республика Саха (Якутия)	„	266
27 Chabarowski Kraj Хабаровский край	„	270
25 Primorski Kraj Приморский край	„	276
41 Kamczacki Obwód Камчатская область	„	280
82 Koriacki Autonomiczny Okręg – Koriacja Корякский автономный округ	„	284
28 Amurski Obwód Амурская область	„	286
49 Magadański Obwód Магаданская область	„	289
65 Sachaliński Obwód Сахалинская область	„	293
79 Żydowski Okręg Autonomiczny Еврейская автономная область	„	299
87 Czukotka – Czukocki Autonomiczny Okręg Чукотский автономный округ	„	303

tytuł rozdziału	lata	strony
Podstawy Rosji	po roku 2000	309
OMÓWIENIE ROSYJSKIEJ FEDERACJI	„	311
KONSTYTUCJA FEDERACJI ROSYJSKIEJ	„	316
WSPÓLNOTA NIEPODLEGŁYCH PAŃSTW	„	341
Wstęp	„	341
Rosja	„	343
Armenia	„	344
Azerbejdżan	„	346
Białoruś	„	348
Gruzja	„	351
Kazachstan	„	353
Kirgistan	„	355
Mołdawia	„	357
Tadżykistan	„	359
Turkmenistan	„	363
Ukraina	„	365
Uzbekistan	„	370
PUTIN WŁADIMIR WŁADIMIROWICZ ПУТИН ВЛАДИМИР ВЛАДИМИРОВИЧ	od 2000 roku do chwili obecnej	372
JELCYN BORIS NIKOŁAJEWICZ ЕЛЬЦИН БОРИС НИКОЛАЕВИЧ	1991—1999	376
Spis treści czterech części		389

ROSJA
część II
ZSRR – apogeum imperium
РОССИЯ
часть II
СССР – апогей империи

tytuł rozdziału	lata	strony
Rosja i ZSRR	po roku 2000	1
NARODY W ROSJI	„	391
POTĘGA MILITARNA ROSYJSKIEJ FEDERACJI I ZSRR	„	400
GWIEZDNE WOJNY	1957—1998	432
INTERWENCJE ORAZ ANEKSJE ROSJI I ZSRR		464
Afganistan	1979—1993	464
Chiny	1969	466
Estonia	1944—1991	468
Finlandia	1941—1944	470
Korea Północna	1950—1953	472
Litwa	1940—1990	474
Łotwa	1940—1990	476
Mongolia	1940—1990	478
Niemiecka Republika Demokratyczna	1948-9, 1958-9, 1961	480
Wietnam	1945—1976	484
Kuba	1962	487
PORÓWNANIE ROSYJSKIEJ FEDERACJI I ZSRR		491
niepodległość narodów 1991 rok	1991	493

tytuł rozdziału	lata	strony
		495
Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich		
GORBACZOW MICHAIŁ SIERGIEJEWICZ ГОРБАЧЕВ МИХАИЛ СЕРГЕЕВИЧ	1985-1991	497
ZWIĄZEK SOCJALISTYCZNYCH REPUBLIK RADZIECKICH ZSRR СОЮЗ СОЦЯЛИСТИЧЕСКИХ СОВЕТСКИХ РЕСПУБЛК СССР	przed rokiem 1990	506
ROSYJSKA SOCJALISTYCZNA FEDERACYJNA REPUBLIKA RADZIECKA RSFRR Российская Советская Федеративная Социалистическая Республика РСФСР	„	510
Karelska Autonomiczna Socjalistyczna Republika Radziecka Карельская АССР	„	511
Murmański Obwód Мурманская Область	„	511
Leningradzki Obwód Ленинградская Область	„	511
Archangielski Obwód Архангельская Область	„	512
Komi Autonomiczna Socjalistyczna Radziecka Republika Коми АССР	„	512
Nieniecki Narodowy Okręg Ненецкий Национальный Округ	„	512
Kostromski Obwód Костромская Область	„	513
Wołogodski Obwód Вологодская Область	„	513
Kirowski Obwód Кировская Область	„	513
Udmurtska ASRR Удмуртская АССР	„	514
Kaliningradski Obwód Калининградская Область	„	514
Kalininski Obwód Калининская Область	„	514
Nowgorodzki Obwód Новогродская Область	„	515
Pskowski Obwód Псковская Область	„	515

tytuł rozdziału	lata	Strony
Smoleński Obwód Смоленская Область	przed rokiem 1990	515
Kałużski Obwód Калужская Область	„	516
Brianski Obwód Брянская Область	„	516
Orłowski Obwód Орловская Область	„	516
Kurski Obwód Курская Область	„	517
Jarosławski Obwód Ярославская Область	„	517
Moskiewski Obwód Московская Область	„	517
Iwanowski Obwód Ивановская Область	„	518
Gorkowski Obwód Горьковская Область	„	519
Władimirski Obwód Владимирская Область	„	520
Tulski Obwód Тульская Область	„	520
Riazanski Obwód Рязанская Область	„	520
Marijska ASRR Марийская АССР	„	521
Czuwaszska ASRR Чувашская АССР	„	521
Mordowska ASRR Мордовская АССР	„	521
Ulianowski Obwód Ульяновская Область	„	522
Penzenski Obwód Пензенская Область	„	522
Tatarska ASRR Татарская АССР	„	522

tytuł rozdziału	lata	strony
Kujbyszewski Obwód Куйбышевская Область	przed rokiem 1990	523
Lipiecki Obwód Липецкая Область	„	523
Tambowski Obwód Тамбовская Область	„	523
Biełgorodski Obwód Белгородская Область	„	524
Woroneżski Obwód Воронежская Область	„	524
Saratowski Obwód Саратовская Область	„	524
Wołgogradski Obwód Волгоградская Область	„	525
Astrachański Obwód Астраханская Область	„	525
Kałmycka ARSR Калмыцкая АССР	„	525
Krasnodarski Kraj Краснодарский Край	„	526
Adygejski Autonomiczny Obwód Адыгейская Автономная Область	„	526
Stawropolski Kraj Ставропольский Край	„	526
Karaczajewo-Czerkieski Autonomiczny Obwód Карачаево-Черкесская Автономная Область	„	527
Kabardino-Bałkarska ARSR Кабардино-Балкарская АССР	„	527
Północno Osetyńska ARSR Северо-Осетинская АССР	„	527
Rostowski Obwód Ростовская Область	„	528
Dagestańska ARSR Дагестанская АССР	„	528
Permski Obwód Пермская Область	„	528

tytuł rozdziału	lata	Strony
Czeczeno-Inguszska ARSR Чечено-нгушская АССР	przed rokiem 1990	529
Komi-Piermiacki Narodowy Okręg Коми-Пермяцкий Национальный Округ	„	530
Swierdłowski Obwód Свердловская Область	„	530
Baszkirska ARSR Башкирская АССР	„	530
Czelabiński Obwód Челябинская Область	„	531
Orenburgski Obwód Оренбургская Область	„	531
Kurganski Obwód Курганская Область	„	531
Omski Obwód Омская Область	„	532
Tiumeński Południowy Obwód Тюменская (юг) Область	„	532
Jamało-Nieniecki Narodowy Okręg Ямало-Ненецкий Национальный Округ	„	532
Chanty-Mansijski Narodowy Okręg Ханты-Мансийский Национальный Округ	„	533
Tomski Obwód Томская Область	„	533
Nowosibirski Obwód Новосибирская Область	„	533
Kiemierowski Obwód Кемеровская Область	„	534
Ałtajski Kraj Алтайский Край	„	534
Górno-Ałtajski Autonomiczny Obwód Горно-Алтайская Автономная Область	„	534
Krasnojarski Kraj Красноярский Край	„	535
Tajmyrski (Dołgano-Nieniecki) Narodowy Okręg Таймырский (Долгано-Ненецкий) Национальный Округ	„	535

tytuł rozdziału	lata	Strony
Ewenkijski Narodowy Okręg Эвенкийский Национальный Округ	przed rokiem 1990	535
Chakaski Autonomiczny Obwód Хакасская Автомная Область	„	536
Tuwinska ARSR Тувинская АССР	„	536
Jakucka ARSR Якутская АССР	„	536
Magadanski Obwód Магаданская Область	„	537
Czukotski Narodowy Okręg Чукотский Национальный Округ	„	537
Kamczatski Obwód Камчатская Область	„	537
Koriacki Narodowy Okręg Корякский Национальный Округ	„	538
Irkutski Obwód Иркутская Область	„	538
Ust'-Ordynski Buriatski Narodowy Okręg Усть-Ордынский Бурятский Национальный Округ	„	538
Buriacka ASRR Бурятская АССР	„	539
Czitinski Obwód Читинская Область	„	539
Aginskij Buriatskij Narodowy Okręg Агинский Бурятский Национальный Округ	„	539
Amurski Obwód Амурская Область	„	540
Primorskij Kraj Приморский Край	„	540
Chabarowski Kraj Хабаровский Край	„	540
Żydowski Autonomiczny Obwód Еврейская Автомная Область	„	541
Sachalinski Obwód Сахалинская Область	„	541

tytuł rozdziału	lata	Strony
ESTOŃSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA ЭСТОНСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	1940—1991	542
ŁOTEWSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA ЛАТВИЙСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	„	545
LITEWSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA ЛИТОВСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	„	549
BIAŁORUSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA БЕЛОРУССКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	1922—1991	553
UKRAIŃSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA УКРАИНСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	„	555
MOŁDAWSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA МОЛДАВСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	1940—1991	557
GRUZIŃSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA ГРУЗИНСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	1922—1991	559
ARMEŃSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA АРМЯНСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	„	561
AZERBEJDŻAŃSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	„	563
KAZACHSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA КАЗАХСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБ	„	565
UZBECKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA УЗБЕКСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	1924—1991	567
KIRGISKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA КИРГИЗСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	„	569
TADŻYCKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA ТАДЖИКСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	„	571
TURKMEŃSKA SOCJALISTYCZNA REPUBLIKA RADZIECKA ТУРКМЕНСКАЯ СОВЕТСКАЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕСПУБЛИКА	„	573

tytuł rozdziału	lata	strony
KRAJE DEMOKRACJI LUDOWYCH	1945—1989	575
Wstęp	„	575
Polska Rzeczpospolita Ludowa – PRL	1772—1989	578
Niemiecka Republika Demokratyczna – NRD	1945—1989	580
Czechosłowacka Republika Socjalistyczna – CSRS	„	582
Węgierska Republika Ludowa – WRL	„	583
Socjalistyczna Republika Rumunii – SRR	„	584
Bułgarska Republika Ludowa – BRL	„	585
Albańska Republika Ludowa – ARL	„	586
DEPORTACJE I WYNISZCZANIE NARODÓW	1918—1948	587
CZERNIENKO KONSTANTIN STINOWICZ ЧЕРНЕНКО КОНСТАНТИН УСТИНОВИЧ	1984—1985	592
ANDROPOW JURIJ WŁADIMIROWICZ АНДРОПОВ ЮРИЙ ВЛАДИМИРОВИЧ	1982—1984	593
BREŻNIEW LEONID ILJICZ БРЕЖНЕВ ЛЕОНИД ИЛЬИЧ	1964—1982	595
jedenasta pięciolatka	1981—1985	596
dziesiąta pięciolatka	1976—1980	596
dziewiąta pięciolatka	1971—1975	599
ósma pięciolatka	1966—1970	600
siódma pięciolatka	1961—1965	603
CHRUSZCZOW NIKITA SIERGIEJEWICZ ХРУЩЕВ НИКИТА СЕРГЕЕВИЧ	1953—1964	605
szósta pięciolatka	1956—1960	609
piąta pięciolatka	1951—1955	615
STALIN (DŻUGASZWILI) JOSIF WISSARIONOWICZ СТАЛИН (ДЖУШВИЛИ) ИОСИФ ВИССАРИОВИЧ	1922—1953	622
czwarta pięciolatka	1950—1946	627
INNE OBLICZE	1929—1953	635
JÓZEF STALIN – DRUGA WOJNA ŚWIATOWA	1939—1945	645

tytuł rozdziału	lata	Strony
JÓZEF STALIN – MIĘDZY OBJĘCIEM WŁADZY A DRUGĄ WOJNĄ ŚWIATOWĄ	1924—1939	668
trzecia pięciolatka	1938—1942	671
druga pięciolatka	1933—1937	673
pierwszy plan pięcioletni	1929—1932	685
LENIN (ULJANOW) WŁADIMIR ILJICZ ЛЕНИН (УЛЬЯНОВ) ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ	1918—1922	700
wojna domowa – wojna o władzę	1918—1923	716
admirał Aleksander Kołczak	1917—1920	717
generał Anton I. Denikin	1918—1920	720
baron Piotr N. Wrangel	1918—1920	721
generał Nikołaj N. Judenicz	1918—1920	722
Józef Piłsudski	1919—1920	723
Lew Dawidowicz Trocki	1919	725
Ukraina	1918—1920	732
Armenia	1918—1920	735
Rok 1919	1919	735
Rok 1918	1918	739
rok 1917	1917	745
Opowieść o październiku 1917 roku w Piotrogradzie	1917	749
KIERIENSKIJ ALEKSANDR FIEDOROWICZ КЕРЕНСКИЙ АЛЕКСАНДР ФЕДОРОВИЧ	1917	751
KSIĄŻĘ LWOW GIEORGIJ JEWGIENJEWICZ ЛЬВОВ ГЕОРГИЙ ЕВГЕНЬЕВИЧ	1917	756
Partie polityczne, które są winne tego, że rok 1917 w Rosji był taki, jaki był	1917	758
Spis treści czterech części		778

ROSJA
część III
odwieczne imperium
РОССИЯ
часть III
вековая империя

tytuł rozdziału	lata	strony
	1613—1918	
dynastia Romanowów		
Przodkowie Romanowów	XIV—XVI wiek	789
Tablica genealogiczna Romanowów	1613—1918	790
Przodkowie imperatora Rosji Mikołaja II	XVI wiek—1918	791
ostatni car Rosji MIKOŁAJ II ALEKSANDROWICZ НИКОЛАЙ II АЛЕКСАНДРОВИЧ	lata 1917—1918 koniec caratu	803
MIKOŁAJ II ALEKSANDROWICZ НИКОЛАЙ II АЛЕКСАНДРОВИЧ	1894—1916	803
I wojna światowa	1914—1916	809
rewolucja lat 1905—1907	1905—1907	822
Opowieść o budowie kolei transsyberyjskiej	1895—1918	834
ALEKSANDER III ALEKSANDROWICZ POKOJOTWÓRCA АЛЕКСАНДР III АЛЕКСАНДРОВИЧ МИРОТВОРЕЦ	1881—1894	894
ALEKSANDER II NIKOŁAJEWICZ OSWOBODZICIEL АЛЕКСАНДР II НИКОЛАЕВИЧ ОСВОБОДТЕЛЬ	1855—1881	902
MIKOŁAJ I PAWŁOWICZ НИКОЛАЙ I ПАВЛОВИЧ	1825—1855	927
ALEKSANDER I PAWŁOWICZ BŁOGOSŁAWIONY АЛЕКСАНДР I ПАВЛОВИЧ БЛАГОСЛАВЕННЫЙ	1801—1825	950
Aleksander I zajmuje Europę po Paryż	1813—1814	958
wyprawa Napoleona na Moskwę	1812	966
PAWEŁ I PIOTROWICZ ПАВЕЛ I ПЕТРОВИЧ	1796—1801	990
KATARZYNA II ALEKSIEJEWNA ЕКАТЕРИНА II АЛЕКСЕЕВНА	1762—1796	997

tytuł rozdziału	lata	strony
PIOTR III FIODOROWICZ ПЕТР III ФЕДОРОВИЧ	1762	1027
ELŻBIETA I PIETROWNA ЕЛИЗАВЕТА I ПЕТРОВНА	1741—1761	1030
IWAN VI ANTONOWICZ ИВАН VI АНТОНОВИЧ	1740—1741	1037
ANNA LEOPOLDOWNA АННА ЛЕОПОЛЬДОВНА	1740—1741	1041
ANNA JOANNOWNA (IWANOWNA) АННА ИОАННОВНА	1730—1740	1041
PIOTR II ALEKSIEJEWICZ ПЕТР II АЛЕКСЕЕВИЧ	1727—1730	1045
KATARZYNA I ALEKSIEJEWNA ЕКАТЕРИНА I АЛЕКСЕЕВНА	1725—1727	1049
PIOTR I ALEKSIEJEWICZ ПЕТР I АЛЕКСЕЕВИЧ	1682—1725	1052
IWAN V ALEKSIEJEWICZ ИВАН V АЛЕКСЕЕВИЧ	1682—1696	1080
Opowieść o ekspansji rosyjskiej na Syberię w XVII wieku	XVII wiek	1086
Opowieść o zasiedlaniu Syberii przez Rosjan w XVII wieku	XVII wiek	1093
Opowieść o zesłaniach XVII wieku		1096
Wizualne wyobrażenie świata w szamanizmie syberyjskim		289
FIODOR III ALEKSIEJEWICZ ФЕДОР III АЛЕКСЕЕВИЧ	1676—1682	1109
Opowieść o bojarach i Dumie	XVII wiek	1110
Opowieść o dopasowywaniu historii do potrzeb Romanowów	XVII wiek	1112
ALEKSIEJ MICHAJŁOWICZ CICHY АЛЕКСЕЙ МИХАЙЛОВИЧ ТИШАЙШИЙ	1645—1676	1115
Opowieść o wyczyszczeniu wiary prawosławnej	XVII wiek	1116
ROMANOW MICHAIŁ FIEDOROWICZ РОМАНОВ МИХАИЛ ФЕДОРОВИЧ	1613—1645	1131

tytuł rozdziału	lata	strony
smuta	1598—1613	1141
Carowie w okresie Wielkiej Smuty	1598—1613	1143
Okupacja Moskwy przez Polaków	1610—1612	1145
DYMITR II SAMOZWANIEC ЛЖЕДМИТРИЙ II	1608—1610	1149
SZUJSKI WASILIJ IWANOWICZ ШУЙСКИЙ ВАСИЛИЙ ИВАНОВИЧ	1606—1610	1154
DYMITR I IWANOWICZ SAMOZWANIEC ЛЖЕДМИТРИЙ I	1605—1606	1162
GODUNOW FIODOR II BORYSOWICZ ГОДУНОВ ФЕДОР II БОРИСОВИЧ	1605	1168
GODUNOW BORIS FIEDOROWICZ ГОДУНОВ БОРИС ФЕДОРОВИЧ	1598—1605	1171
Spis treści czterech części		1177

ROSJA
część IV
początki imperium
РОССИЯ
часть IV
начала империи

tytuł rozdziału	lata	strony
Rurykowicze?	862—1598	1209
Tablica genealogiczna Rurykowiczów	862—1598	1209
Chronologia Rusów (i nie tylko) i ich podbojów	862—1598	1215
Wielkie Księstwo Kijowskie	860—1174	1226
FIODOR I IWANOWICZ (JOANNOWICZ) Федор I Иванович (Иоаннович)	1584—1598	1227
IWAN IV WASILJEWICZ GROŹNY ИВАН IV ВАСИЛЬЕВИЧ ГРОЗНЫЙ	1533—1584	1238
WASYL III ВАСИЛИЙ III ИВАНОВИЧ	1505—1533	1273
IWAN III SROGI ИВАН III ВАСИЛЬЕВИЧ	1462—1505	1279

tytuł rozdziału	lata	strony
pod panowaniem Złotej Ordy	1237—1480	1297
Opowieść o ponad dwustuletnim panowaniu Złotej Ordy nad Rusią	1237—1480	1299
WASYL II WASILJEWICZ ŚLEPY ВАСИЛИЙ II ВАСИЛЬЕВИЧ ТЕМНЫЙ	1425—1462	1306
wiek XV	XV wiek	1312
WASYL I DMITRIEWICZ ВАСИЛИЙ I ДМИТРЕВИЧ	1389—1425	1315
DYMITR IWANOWICZ DOŃSKI ДМИТРИЙ ИВАНОВИЧ ДОНСКОЙ	1359—1389	1321
IWAN II IWANOWICZ PIĘKNY ИВАН II ИВАНОВИЧ КРАСНЫЙ	1353—1358	1329
SIEMION DUMNY – SIMEON GORDYJ СИМЕОН ГОРДЫЙ	1340—1353	1331
IWAN I DANIŁOWICZ KALITA ИВАН I ДАНИЛОВИЧ КАЛИТА	1325—1340	1335
ALEKSANDER II MICHAJŁOWICZ АЛЕКСАНДР II МИХАЙЛОВИЧ	1326—1328	1341
DYMITR II MICHAJŁOWICZ „Groźne Oczy” ДМИТРИЙ II МИХАЙЛОВИЧ	1323—1326	1341
JERZY III DANIŁOWICZ ЮРИЙ III ДАНИЛОВИЧ	1318—1322	1341
MICHAIŁ II JAROSŁAWOWICZ МИХАИЛ II ЯРОСЛАВОВИЧ	1305—1318	1342
DANIEL ALEKSANDROWICZ ДАНИИЛ АЛЕКСАНДРОВИЧ	? —1303	1346
DYMITR ALEKSANDROWICZ Pieriejasławskij ДМИТРИЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ	1276—1281 i 1283—1294	1348
ANDRIEJ III ALEKSANDROWICZ Gorodieckij АНДРИЕЙ III АЛЕКСАНДРОВИЧ	1281—1283 i 1294—1304	1348
WASYL JAROSŁAWOWICZ ВАСИЛИЙ ЯРОСЛАВОВИЧ	1263—1272	1356
JAROSŁAW JAROSŁAWOWICZ ЯРОСЛАВ ЯРОСЛАВОВИЧ	1263—1272	1358

tytuł rozdziału	lata	strony
ALEKSANDER NEWSKI JAROSŁAWOWICZ CHROBRY (WIELKI) АЛЕКСАНДР НЕВСКИЙ ЯРОСЛАВОВИЧ	1252—1263	1361
ANDRZEJ JAROSŁAWOWICZ АНДРЕЙ ЯРОСЛАВОВИЧ	1248—1252	1368
MICHAŁ WSIEWOŁODOWICZ МИХАИЛ ВСЕВОЛОДОВИЧ	1248	1370
ŚWIATOSŁAW III WSIEWOŁODOWICZ СВЯТОСЛАВ ВСЕВОЛОДОВИЧ	1246—1248	1371
JAROSŁAW II WSIEWOŁODOWICZ ЯРОСЛАВ II ВСЕВОЛОДОВИЧ	1243—1246	1373
niewola mongolska	1237—1480	1376
Księstwa i Narody	1272—1276	1378
Nie Ruś	—1237	1383
przed niewolą Złotej Ordy	1237	1385
rozdrobnienie Wielkiego Księstwa Kijowskiego	1054—1139	1387
Księstwo Halicko-Włodzimierskie (Halicko-Wołyńskie)	1069—1340	1392
Ziemia Nowogrodzka	1117—1207	1394
Księstwo Włodzimiersko-Suzdalskie	1125—1162	1394
JERZY II WSIEWOŁODOWICZ ЮРИЙ II ВСЕВОЛОДОВИЧ	1212—1216 i 1218—1238	1397
KONSTANTY WSIEWOŁODOWICZ КОНСТАНТИН ВСЕВОЛОДОВИЧ	1216—1218	1407
WSIEWOŁOD WIELKIE GNIAZDO ВСЕВОЛОД БОЛЬШОЕ ГНЕЗДО	1176—1212	1408
ŚWIĘTY ANDRZEJ BOGOLUBSKI АНДРЕЙ БОГОЛЮБСКИЙ	1157—1174	1416
JERZY DOŁGORUKI ЮРИЙ ДОЛГОРУКИЙ	1125—1157	1421

tytuł rozdziału	lata	strony
Księstwo Kijowskie		1427
Latopis kijowski	1118—1198	1429
JAROPEŁK WŁADIMIROWICZ ЯРОПОЛК ВЛАДИМИРОВИЧ	1132—1139	1441
MŚCISŁAW I WŁADIMIROWICZ WIELKI МСТИСЛАВ ВЛАДИМИРОВИЧ ВЕЛИКИЙ	1125—1132	1443
WŁODZIMIERZ MONOMACH ВЛАДИМИР МОНОМАХ	1113—1125	1445
ŚWIĘTOPEŁK II IZJASŁAWICZ СВЯТОПОЛК II ИЗЯСЛАВИЧ	1093—1113	1449
WSIEWOŁOD I JAROSŁAWICZ ВСЕВОЛОД ЯРОСЛАВИЧ	1078—1093	1455
IZJASŁAW I JAROSŁAWICZ ИЗЯСЛАВ I ЯРОСЛАВИЧ	1054—1067, 1069—1073 i 1077—1078	1458
JAROSŁAW I WŁADIMIROWICZ MĄDRY ЯРОСЛАВ I ВЛАДИМИРОВИЧ МУДРЫЙ	1019—1054	1465
ŚWIĘTOPEŁK I WŁADIMIROWICZ (PRZEKLĘTY) СВЯТОПОЛК I ВЛАДИМИРОВИЧ (ОКАЯННЫЙ)	1015—1016 i 1018—1019	1471
WŁODZIMIERZ I ŚWIATOSŁAWICZ WIELKI – ŚWIĘTY ВЛАДИМИР I СВЯТОСЛАВИЧ	980—1015	1476
JAROPEŁK ЯРОПОЛК	972—980	1487
ŚWIATOSŁAW СВЯТОСЛАВ	945—972	1488
ŚWIĘTA OLGA ОЛЬГА	945—969	1494
IGOR [Ingwar] STARY ИГОРЬ СТАРИЙ	912—945	1498
Chazaria	V—XIII wiek	1500
OLEG (Helge) PROROK ОЛЕГ ВЕЩИЙ	879—912	1504
pogańcy bogowie		1509
Opowieść Haliny Łozko o pogańskiej Ukrainie		1511
RURYK РЮРИК	862-879	1515

tytuł rozdziału	lata	strony
Metody	820—885	1523
Cyryl	826—869	1524
głagolica		1525
Nowogród Wielki		1529
Ruś		1543
zakończenie		1557
przed 832 rokiem		1559
wykaz autorów		1569
auto-recenzja		1571
Spis treści czterech części		1574